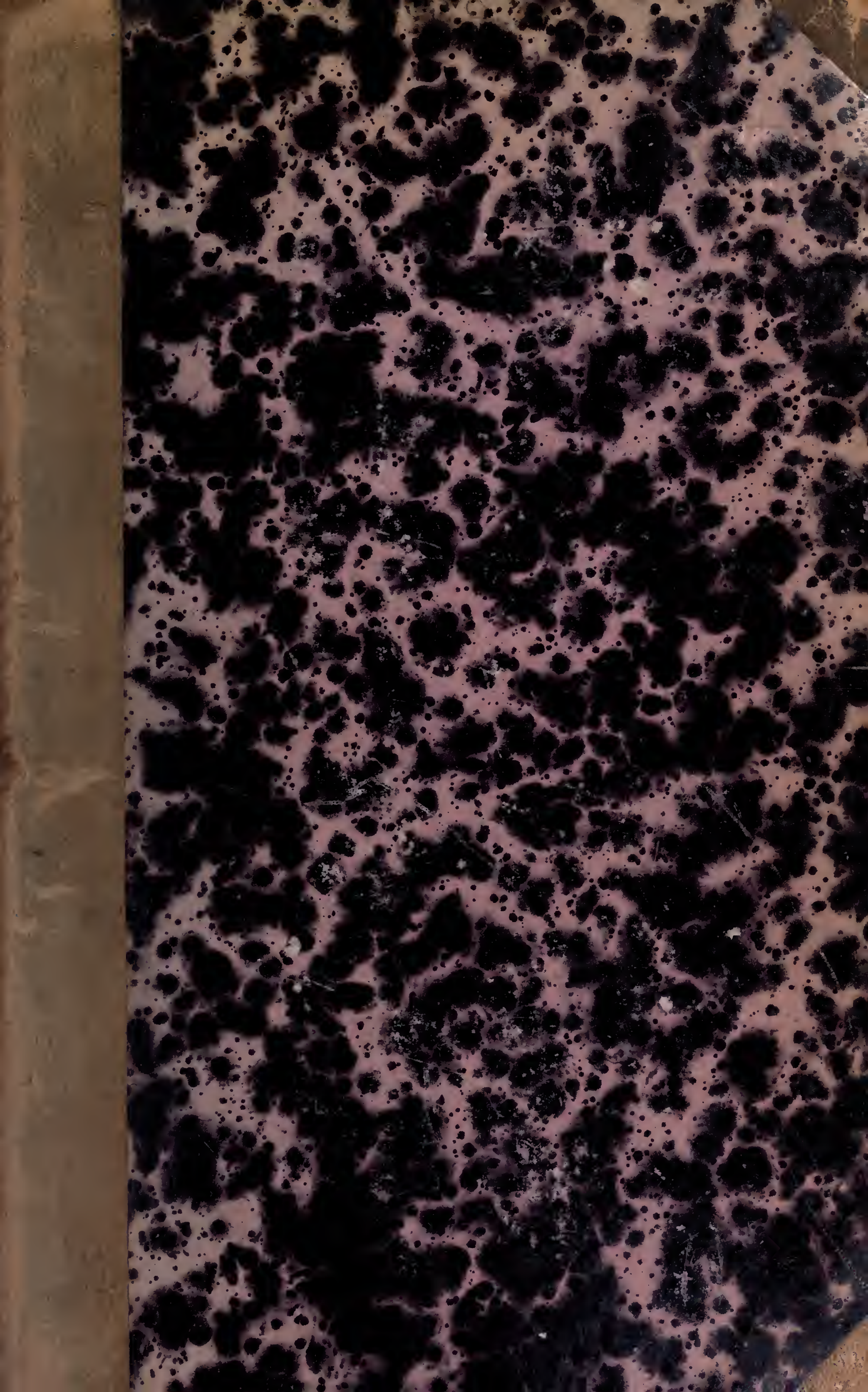

Volrath Vog

Efterladte Skrifter

af

R. Keyser.

Første Bind.

Nordmændenes Videnskabelighed og Literatur i Middelalderen.

Christiania.

P. T. Mallings Forlagsboghandel.

1866.

Nordmændenes

Videnskabelighed og Literatur

i

Middelalderen.

Af

R. Keyser.

Christiania.

P. T. Mallings Forlagsboghandel.

1866.

P. T. Mallings Bogtrykkeri.

Udgiverens Forord.

Professor Rudolf Keyser behandlede under sin lange og fortjenstfulde Virksomhed som Universitetslærer i Fædrelandets Historie og Sprog efterhaanden i sine Forelæsninger foruden Norges almindelige Historie i Middelalderen tillige i særskilte Foredrag de fleste Sider af vore Forfædres Samfunds- og Kulturliv i det nævnte Tidsrum. Tvende af disse Fremstillinger har Forfatteren selv offentliggjort i de trykte Værker: „Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen“ (Christiania 1847) og „Den norske Kirkes Historie under Katholicismen“ (Christiania 1856. 1858. 2 Bind). Af de øvrige fandtes efter hans Død i Haandskrift Forelæsninger over Nordmændenes Videnskabelighed og Literatur i Middelalderen, over Norges Stats- og Retsforfatning i Middelalderen, over Nordmændenes private Liv i Oldtiden og endelig over den norske Kirkeforfatning under Katholicismen.

Det sidst nævnte Arbeide har man ikke anseet det rigtigt at udgive, da det i forbedret, om end noget forkortet Skikkelse er optaget i de vedkommende Afsnit af „Den norske Kirkes Historie under Katholicismen.“ De øvrige ville findes forenede i den Udgave af „R. Keysers Efterladte Skrifter,“ hvoraf 1ste Bind nu udsendes. Forfatterens Forelæsninger over Norges Historie, der af hans Arving ere skjenkede til Selskabet for Folkeoplysningens Fremme, udkomme samtidig særskilt blandt dette Selskabs Skrifter.

Forfatteren agtede selv at udgive disse Arbeider, og adskillige i hans sidste Aar gjorte Rettelser og Forbedringer i Haandskrifterne vise, at han allerede havde begyndt den endelige Revision. Skjønt denne ikke paa langt nær er fuldendt, har man dog ikke fundet nogen Betænkelighed ved at udgive dem i den Skikkelse, hvori de fandtes efter Forfatterens Død, da samtlige Manuskripter vare udarbeidede med hans sædvanlige Omhu og Nøiagtighed, og det med Sikkerhed kunde forudsættes, at han ikke i væsentlige Punkter vilde have modificeret de deri udtalte Anskuelser, om det var blevet ham selv forundt at lægge den sidste Haand paa Værket.

De i dette Bind udgivne Forelæsninger over Nordmændenes Videnskabelighed og Literatur i Middelalderen holdt Keyser første Gang i Aaret 1847, men har senere paany gjennemseet det da udarbeidede Haandskrift, hvorved det har faaet mange Forbedringer og Tillæg. Enkelte Stykker, som de, der vedkomme Eddaerne, og Indledningen til Afsnittet om den romantiske Saga (S. 507—519), ere ganske omarbeidede. Disse Forandringer ere foretagne dels i 1857, da Forfatteren anden Gang foredrog disse Forelæsninger ved Universitetet, dels endnu senere.

Arbeidet er trykt næsten helt igjennem ordret efter Forfatterens Haandskrift; kun enkelte ubetydelige Forandringer fandtes nødvendige for at fjerne Uagtsomheder eller Ujævnheder i Udtrykket (jeg har f. Ex. overalt gjennemført Benævnelserne nordgermanisk Folk og gammelnorsk Sprog, som Forfatteren i sine senere Aar brugte istedetfor skandinavisk og oldnorsk). Rettelser, der berørte Indholdet, har jeg kun en sjælden Gang tilladt mig at gjøre, hvor jeg holdt mig overbeviist om, at Forfatteren selv ei længere vilde have godkjendt den i hans Haandskrift udtalte Anskuelse. Med Hensyn til Retskrivningen har jeg stræbt at holde mig saavidt muligt til den Skrivebrug, Keyser selv fulgte i sine seneste Arbeider (den norske Kirkehistorie og Haandskrifterne fra hans sidste Aar). I Anmærkningerne har jeg givet noget fuldstændigere Underretning om Udgaverne og Oversættelserne af de i Værket omtalte norrøne Skrifter, end der fandtes i Haandskriftet; dog har jeg i denne Henseende troet det tilstrækkeligt at nævne de bedste og lettest tilgjængelige Hjælpemidler. Den, som søger fuldstændige og bibliographisk nøiagtige Oplysninger om denne Literatur, vil finde dem i Th. Möbius's fortræffelige Catalogus librorum Islandicorum et Norvegicorum etc. Lipsiæ 1856. — De af mig tilføiede Anmærkninger ere betegnede med [ ].

Jeg skylder til Slutning at oplyse, at Overskriften over Værkets tredie og sidste Hovedaffnit, der manglede i Haandskriftet, er tilføiet af mig. Man vil mod den af mig valgte Overskrift: De lærde Videnskaber og deres Literatur kunne indvende, at den ialfald ikke passer paa en enkelt af de under dette Hovedaffnit omtalte Klasser af Literaturfrembringelser, nemlig de gamle norske og islandske Love, der maa erkjendes at være næsten ganske upaavirkede af den med Christendommen indkomne lærde Dannelse. Men jeg tror desuagtet, at Benævnelsen vil findes rigtigt at betegne det Synspunkt, hvorfra Forfatteren betragter den i dette Affnit sammenfattede videnskabelige Literatur idethele i Modsætning til de i sin Oprindelse og sit Væsen rent nationale Literaturgrene, Poesien og Sagaen.

Christiania i Mai 1866.

O. Rygh.

Indhold.

Nordmændenes

Videnskabelighed og Literatur i Middelalderen.

Indledning.

1.

Historisk Oversigt over den gammelnorske Videnskabeligheds og Literaturs Udvikling.

Allerede ved de første Skridt, et Folk gjør paa Kulturens Bane, yttrer sig hos det en Trang til at give de Følelser, der have grebet det i dets Heelhed, og de Erfaringer, det har gjort i sit Folkeliv, en vis Fasthed og Varighed, saaledes at de kunne strække sig ud over den nærværende Slægt og nedarves til Efterkommerne. Hos de lyseste og videst omskuende Aander af Folkets Midte er hiin Trang sterkest; hos dem samle sig det hele Folks Følelser og Erfaringer ligesom i et Brændpunkt for i en forædlet Skikkelse fra dem at tilbagestraale over Mængden; hvad der hos Hoben er dunkelt og forvirret, vinder hos dem Klarhed og Orden og udtales endelig af dem i en Form, som letter Udbredelsen, Bevaringen og Overleveringen af den aandelige Skat, som Folket har erhvervet. Men disse mere begavede Aander opfatte hverken Følelse eller Viden som eiendommelig for sig alene; de opfatte den kun som et Udtryk af, hvad der rører sig hos Folket i dets Heelhed. De betragte sig derfor selv og de betragtes af sit Folk som i sin aandelige Virken uadskillelige fra dette. Det er Folket, som føler, tænker, taler gjennem dem; de ere i egentligste Forstand Organer for sit Folks aandelige Stræben. Enkeltheden opsluges endnu af Heelheden, Personens eenslige Virksomhed af Folkets.

Man seer Folkene paa et lavt Dannelsestrin allerede at sysle med Ordningen saavel af sine religiøse Følelser og Begreber som af sine Erfaringer baade med Hensyn til deres eget Liv og den dem omgivende Natur. Der opstaar hos dem en Gudelære, en Sedelære, en Retslære,

en Historie, en Naturlære, uden at de selv vide hvorledes, og uden at de selv formaa at paavise nogen anden Lærer end den høiere Aand, som lever og røres iblandt dem, end selve Guddommen. Eftersom Følelse eller Forstand er forherskende hos et vist Folk, antage hine dets tidligste Aandsfostere en mere eller mindre poetisk Charakteer.

Saaledes fremtræder tidlig hos ethvert Folk Poesi og Videnskab vistnok som svage Spirer, der ofte, næsten ligesaa hastig, som de vise sig, kues eller standse i sin Vext, men ogsaa ofte gradviis udvikle sig til et Aandens og Kundskabens Træ, der netop fordi det har sin Rod i Folkelivet og deraf suger sin Kraft, staar sundt og sterkt, som en Støtte for Folkets aandelige Selvstændighed, ligefuldt om fremmede Skud indpodes i dets Stamme.

Men fra denne Poesi og Videnskab, som allerede yttrer og udvikler sig i et Folks Barndomsalder, er endnu et umaadeligt Skridt til en national Literatur. Om eller hvor hastigt en saadan skal fremtræde, beror i høi Grad paa de ydre Forholde, i hvilke Folket bevæger sig. De første Tænkningens og Erfaringens Frugter meddeles i mundtligt Foredrag, og længe vedbliver den mundtlige Overlevering (Traditionen) at være det eneste Bevaringsmiddel. For at lette denne Overlevering ikke alene af selve Tankerne og Lærdommene, men ogsaa af den Form, under hvilken de ere fremtraadte i Ord, ordner man disse efter Velklang og Tonefald, baade for at det Foredragne skal lyde behageligere for Øret og saaledes finde bedre Indgang, og tillige for at den bundne Form skal beskytte det mod Forvanskninger under den senere Meddelelse. Der skabes en Digtekunst, hvis Benyttelse ikke indskrænker sig til Udtrykket af Følelsernes Flugt og Indbildningskraftens Skildringer, men ogsaa udstrækkes til Indklædningen af den roligere Tænknings og Erfaringens Lærdomme. Gudelære, Sedelære, Retslære, Historie og Naturlære, kort det hele Indbegreb af Folkets Viden fremtræder i Digte og overdrages i denne Form fra Slægt til Slægt. Digtene danne de egentlige Støttepunkter ved den mundtlige Overlevering, medens en udførligere Forklaring i ubundne Ord ledsager dem og fuldstændiggjør deres Indhold.

Med en saadan mundtlig Overlevering af sine aandelige Skatte kan et Folk længe hjælpe sig, ja endogsaa naa op til et høiere Trin

af aandelig Udvikling, end man ved første Øiekast skulde tænke sig muligt. Dets Tankekreds kan udvides og ordnes, dets Begreber luttres, dets Erfaring i alle Retninger forøges, og dets Sprog vinde Rigdom og Bøielighed. Imidlertid er det vundne Udbytte af Kundskaber endnu kun slet sikkret mod Forvanskning og Undergang. En heftig Rystelse i Folkets Indre, et voldsomt Stød udenfra, en frivillig eller tvungen Flytning til nye Hjemsteder kan standse Overleveringen i dens naturlige Gang; og dens Standsning blot gjennem een Slægt er næsten det samme som Tilintetgjørelse. Endog under en rolig Fremadskriden vanskeliggjøres den mundtlige Overlevering ved selve Kundskabernes voxende Masse, og Sammenblanding og Forvirring bliver heraf den naturlige Følge. Først en skriftlig Optegning sikkrer Overleveringen baade i dens Materie og Form. Med den begynder en Literatur, der giver Videnskaben Holdning og Støtte.

Den egentlige Skrivekunsts Oprindelse — nemlig Skrivekunstens med Lydtegn, ikke med Billeder — er omhyllet af et ugjennemtrængeligt Mørke. Hvilket Folk der fra først af har opfundet denne i sine Virkninger saa uvurdeerlige Kunst, er ubekjendt. Vist synes det dog at være, at den i selve Ideen er de fleste historisk bekjendte Folkefærd tilført udenfra, ikke hos dem selv fremstaaet; ihvorvel de paa en eiendommelig Maade kunne have lempet den mere eller mindre heldigt, hvert efter sit Sprogs Beskaffenhed. Den har ogsaa naaet til de forskjellige Folkefærd til høist forskjellige Tider og under meget forskjellige Omstændigheder. Til nogle Folkefærd er den kommen, medens de endnu stode paa et saare lavt Kulturtrin, til andre først efter at de havde vundet en ganske betydelig aandelig Udvikling. Nogle kjende den længe uden at gjøre nogen indgribende Brug af den; andre tilegne sig den strax som et virksomt Middel til at sikkre sin Tænknings og Erfarings Frugter for Efterslægten. Skrivekunstens virksomme Anvendelse er ingenlunde udelukkende afhængig af det Dannelsestrin, paa hvilket Folket staar, naar det modtager den; andre Omstændigheder gjøre sig gjældende ved Siden, nemlig Folkecharakterens Eiendommelighed, og derhos visseligen ikke mindst Folkets Kjendskab til eller Ubekjendtskab med et let anvendeligt Skrivematerial. En Forkjærlighed for det levende Ord, for den allerede vidt uddannede mundtlige Overlevering kan være

saa dybt indgroet i et Folk, at det foragter Brugen af Skrifttegn, selv om det besidder dem; og saalænge det ikke kjender andre Maader at anvende dem paa end Indridsning i Træ eller Steen, forbyder dette ubekvemme Material deres Anvendelse i nogensomhelst Udstrækning.

Af alle disse med Skrivekunstens Optagelse og Anvendelse forbundne Omstændigheder er hos et Folk ikke alene en Literaturs tidligere eller sildigere Fremblomstren væsentlig betinget, men ogsaa den Retning, Literaturen tager i sin Udvikling, og den Charakteer, den tilegner sig. Modtager et Folk, der selv endnu staar paa et ganske lavt Trin af aandelig Dannelse, Skrivekunsten i Forening med en høiere Dannelses første Elementer fra et langt mere uddannet Folk, med hvilket det kommer i nær Berørelse, da vil upaatvivlelig den Literatur, som udvikler sig hos det, i det mindste i sin Begyndelse, savne al sand Folkelighed og sterkt minde om sit fremmede Udspring. Har Folket derimod, naar det begynder at anvende Skrivekunsten, allerede gjennem et længere Tidsløb ved Hjælp af en mere udviklet mundtlig Overlevering arbeidet sig frem til et høiere Standpunkt af aandelig Dannelse, da vil dets Literatur, selv om Skrivekunsten tilføres det udenfra, bære Nationalitetens Præg baade deri, at den med Forkjærlighed omfatter Folkets egne Aandsfostere, og deri, at den, endog naar den overfører fremmede Aandsfrembringelser paa den hjemlige Jordbund, veed at lempe disse efter Folkets Opfattelsesevner og eiendommelige Ideer og Tankegang. — Endvidere: Den mundtlige Overlevering er, som allerede ovenfor paapeget, egentlig navnløs, d. e. den betragtes som en Virksomhed af det hele Folk, eller i visse Tilfælde af en herskende Klasse i Folket, medens den enkelte Overleverers Navn lades upaaagtet, endogsaa om han væsentligen har bidraget til at give det Overleverede den bestemte Form, i hvilken det nedarves fra Slægt til Slægt. Her er ikke Spørgsmaal om Forfatter eller Sammensætter, ikke om enkelt Mands personlige Tanker og Meninger. At et bekjendt Navn undertiden bliver nævnt i Overleveringen som Hjemmel for en Beretnings Sandhed eller en Lærdoms Rigtighed, er ikke Tilegnelse af Forfatterskab. Først, naar den mundtlige Overlevering har naaet en høi Grad af Udvikling, kan der muligen ved enkelte Aandsfrembringelser, der have en mere eenslig Charakteer og tillige behandle eensligstaaende Emner, blive Tale

om Forfatteren og dennes Navn mindes, f. Ex. ved Digte, der udtale Digterens Følelse ved en ham selv nærmest rørende Begivenhed, eller Digte, hvori Digteren udtrykker sin Beundring eller Taknemmelighed for en vis Personlighed. Men endog i dette Tilfælde er det en nødvendig Betingelse, ikke alene at Sammensætningen udmerker sig ved en skarpt udpræget Form, men ogsaa, at Frembringelsen modtages af Folket eller en talrig og indflydelsesrig Klasse af samme som et Verk, det finder verdigt at gjøre sig saa at sige til Odel og Eie. — En eenslig Aandsfrembringelse, der savner disse Egenskaber, den være forresten den ypperligste, baner sig ikke Veien til den mundtlige Overlevering; den er saa langt fra at bevare sin Ophavsmands Navn fra Forglemmelsen, at den meget mere selv dør med ham. — Har nu den mundtlige Overlevering ved Skrivekunstens Indførelse hos et Folk allerede naaet en saadan høiere Grad af Udvikling, saa overføres den her paapegede for den eiendommelige Charakteer ogsaa paa den begyndende Literatur,— forudsat at ingen Aandstvang gjør sig gjældende, der pludselig afbryder Folkets Aandsudvikling i dens engang tagne Retning. Literaturen bliver i lang Tid at betragte mere som det hele Folks end som enkelte Mænds Frembringelse. Det er Sagn og Lærdomme, der allerede forlængst i den mundtlige Overlevering have antaget en bestemt ydre Form, hvilke nu fortrinsviis blive Gjenstand for skriftlig Optegning; men her er Optegnerens Fortjeneste blot Anvendelse af Skrivefærdighed, han er kun en Skriver i egentligste Betydning, der vistnok kan være mere eller mindre skjønsom, men hvem det dog ikke falder Nogen ind at tillægge Forfatternavn. Literaturen antager saaledes især i den historiske og poetiske Retning en vis folkelig Charakteer, der naturligvis baade har sine Mangler og Fordele. Dens Tone bliver almindeligviis simpel og troskyldig, ofte tillige snaksom og sig selv gjentagende, samt fremfor alt eensformig; men den afgiver ogsaa paa den anden Side en tro Afspeiling af den Folkeaand og det Folkeliv, hvorfra den udstrømmer, og er fortrinlig skikket til umiddelbart at virke forædlende tilbage paa begge.

Saalænge Literaturen staar paa dette Standpunkt, er den altsaa endnu at betragte som det hele Folks Eiendom; og der kan da ved literære Frembringelser overhovedet kun blive Tale om Tidsalderen, i hvilken de ere tilblevne, ikke om visse enkelte Personligheder som Forfattere

Men nu træder Literaturen i den videnskabelige Granskninqs Tjeneste. Den paa Kundskabernes Bane videre fremskredne Personlighed har i den et Middel til at bevare sine Aandsfrembringelser for Eftertiden uden at behøve at stige ned til Mængdens Tankekreds og bekymre sig om dens Opfatning. Han kan i Skrift nedlægge sine eiendommelige Følelser, hele sin Kundskabsmasse, den hele Frugt af sin Tænkning og Erfaring, og det under den ydre Form, som han selv finder fortrinligst,— Alt med den Forhaabning, at om Folkets Mængde end ikke for Tiden formaar at følge ham, Enkelte af det dog kunne fatte hans Virken, og en mere uddannet Efterslægt gjøre sig den gavnlig. Nu kommer efterhaanden Videnskabeligheden tilligemed Literaturen i enkelte mere fremragende Personligheders Hænder; de egentlige Forfatteres Tid begynder og med den en mere skolemæssig Lærdom. Aandsfrembringelserne fremtræde under mangfoldigere og mere forskjelligartede Former, de antage en høiere Dannelses, en større Slebenheds Præg; men kun en mindre Del af Folket formaar at tilegne sig dem. Grændsen mellem den videnskabelig dannede Klasse og den udannede Mængde bliver skarpere og skarpere betegnet; Literaturen bliver den førstes Eiendom og virker ikke længer umiddelbart, men gjennem flere Mellemled paa Folket i dets Heelhed; den bliver i sig selv fuldkomnere, i sin ydre Form skjønnere og med Hensyn til sit Emne mere omfattende, medens derimod dens umiddelbare Virkekreds indskrænkes, uden at det dog derfor kan negtes, at den i Tidernes Løb bærer gavnlige, ja vel bedre modnede Frugter for almeen Oplysning og almeen Dannelse.

Hvad hidtil er anført om Videnskabeligheds og Literaturs Udvikling i Almindelighed, er ingenlunde sagt for at give nogen fyldestgjørende Fremstilling af dette vigtige Affnit i den almindelige Kulturhistorie, men kun for senere med større Sikkerhed at udpege det Standpunkt, fra hvilket Videnskaben og Literaturen hos Nordmændene i Middelalderen bør betragtes for ikke at blive Gjenstand for skjeve Domme eller uklare Forestillinger, for ikke at give Anledning til Undersøgelser, der til intet Maal føre, eller til Forlangende om Oplysninger, som ifølge Sagens Natur ikke kunne tilveiebringes. Det er sagt, for at man levende skal indprente sig, at den Videnskabelighed og den Literatur, hvis Udvikling og Tilstand paa

forskjellige Trin vi nu ville skride til at skildre, ikke maa sees ganske med samme Oine eller strengt veies paa samme Vegtskaal som Videnskabeligheden og Literaturen hos Oldtidens mest dannede Folkefærd, hos Grækerne og Romerne, eller hos Nutidens civiliserede Nationer; men at den maa betragtes for hvad den er, — for den aandelige Rørelse, og denne Rørelses Frugter hos et Folk, der i den største Del af det Tidsrum, som nærværende Fremstilling omfatter, endnu befinder sig paa det Trin af aandelig Udvikling, da den mundtlige Overlevering saa at sige behersker den skriftlige Optegnelse, da Forfatterskabet kun i ringe Grad og kun i faa Retninger kan tillægges enkelte Personer, da der følgelig blot kan blive liden Tale om enkelte Mænds aandelige Virksomhed og aandelige Frembringelser. Dette vil forhaabentlig blive klarere ved et Overblik over den Gjenstand i dens Eenslighed, som i nærværende Fremstilling skal behandles.

Man har gyldig Grund til at antage, at den germaniske Folkeklasse ved sin Udgang fra ældre Hjemsteder i Osten og før dens Splittelse i tvende Hovedstammer, den sydgermaniske og den nordgermaniske, allerede var saa vidt fremskreden paa Kulturens Bane, at de Folkefærd, den omfattede, ei længer kunde kaldes Vilde. De havde allerede da en Religionsforfatning, støttet til visse Gudesagn og dermed forbundne religiøse Lærdomme, en Samfundsorden, vistnok ufuldkomment udviklet, men dog bygget paa visse Love. Dette har man udentvivl fuld Ret til at slutte af den Grundlighed mellem de sydgermaniske og de nordgermaniske Folkefærds religiøse og politiske Indretninger, hvilken man finder efter deres Bosættelse i deres senere Hjemsteder, uagtet de tvende Hovedstammer maa antages at være komne did ad forskjellige Veie og uden at nogen virksom Udvexling med Hensyn til hine Indretninger mellem begge spores førend i en Tidsalder, der ligger mange Aarhundreder, ja visselig meer end et Aartusinde fjærnet fra Hovedstammens Adskillelse, — førend i en Tidsalder, da de religiøse og borgerlige Indretninger hos hver især allerede havde vundet Fasthed og en ikke ringe Grad af Udvikling. Man har altsaa Grund til at antage, at den nordgermaniske Folkestamme allerede i hiin fjærne Fortid, før vor Tidsregnings Begyndelse, har havt sine Traditioner,

omfattende især en Gudelære og en Retslære, og at den har medbragt disse Traditioner til sine nye Bopæle i Norden; — at den følgelig da allerede har staaet paa det Trin af aandelig Dannelse, paa hvilket, som ovenfor bemerket, den første ufuldkomne videnskabelige Stræben hos Folkene pleier at yttre sig. Men dens Fremskridt i denne Retning have sikkerligen været saare langsomme, og i en lang Række af Aarhundreder var den mundtlige Overlevering saa godt som den eneste Vei, ad hvilken al Tænkens og Erfarings Udbytte vandrede fra Slægt til Slægt. Kjendte den end tidlig en Skrivekunst, saa er det dog vist, at denne kun i saare ringe Udstrækning kom til Anvendelse, og at en Literatur først fremstod hos den, efterat den havde antaget Christendommen og gjennem denne Religions Lærere erholdt Kjendskab til baade en fuldkomnere Skrivekunst og bekvemmere Midler til dennes Benyttelse. Et umaadeligt langt Tidsrum, et Tidsrum af mere end et Aartusind, ligger saaledes mellem den Stund, da en høiere aandelig Virksomhed maa antages først at have begyndt at røre sig hos Folkestammen, og den Stund, da denne Virksomhed aabenbarede sig i skriftlige Meddelelser.

Imidlertid uddannede der sig hos Folkestammen, under Indflydelse af den mundtlige Overlevering, en Digtekunst, der ved sine bundne Former var vel skikket til at danne Indklædningen for Lærdomme, bestemte til at opbevares i Traditionen. Folkestammens Bevægelighed i Hjemmet og idelige Sammenstød med fremmede Folkefærd gav paa den ene Side Anledning til historiske Sagn, medens de paa den anden berigede dens Kundskaber og Erfaringer. Stoffet for den mundtlige Overlevering blev efterhaanden i forskjellige Retninger righoldigt, og Digtekunsten fik nok at gjøre med at forme det for Opbevaringen. Blandt de Emner, som den tidligst tilegnede sig og behandlede, maa udentvivl Religionslæren og Gudesagnene regnes. Dertil knyttede sig paa den ene Side en Sedelære eller Livsphilosophi, og paa den anden Side mythisk-historiske Sagn om de udmerkede Mænd, som tidligst ved sine Bedrifter og ved sin Skjebne havde vundet Rygte i en videre Kreds, og hvis Stordaad straalede i en Glands, der gjorde Samtiden og end mere Eftertiden tilbøielig til at tænke sig Guddomskraften mere umiddelbart virkende gjennem dem. Af disse heroiske

Sagn fremsprang igjen historisk-genealogiske, idet man stræbte efter at bevare berømte Mænds Slægtrækker, at sætte Folkestammens mest udmerkede Høvdinger i Forbindelse med tidligere Helte og gjennem disse føre deres Herkomst op til selve Guderne. De Retssætninger, som dannede Samfundsordenens Grundlag, indklædtes ligeledes af Digtekunsten i bestemte Former, fremstilledes i korte og fyndige poetiske Tankesprog. Endogsaa Forestillingerne om Naturen og dens Kræfter, om Tiden og dens Inddelinger, om de forskjellige Folkefærds og Landes indbyrdes Forhold bleve paa samme Maade behandlede af Digtekunsten til Lettelse for den mundtlige Overlevering. I disse gamle Digte, af hvilke enkelte, der udentvivl skrive sig fra en saare fjærn Fortid, endnu ere bevarede, see vi altsaa den nordgermaniske Folkestammes ældste videnskabelige Stræben og Virksomhed. Men Traditionen blev ikke staaende ved saadanne Digte alene. Udførligere Sagn i ubundet Foredrag knyttede sig til dem som Fuldstændiggjørelse og Forklaring, og disse Sagn antoge ogsaa efterhaanden en vis Afrunding og bestemt Form uden Digtekunstens Hjælp. Der opstod saaledes ved Siden af den poetiske Tradition ogsaa en prosaisk, som snart blev den meest omfattende.

Ad denne Vei fremskrede de nordgermaniske Folkefærd til det Standpunkt af aandelig Udvikling, paa hvilket Historien først viser os dem; og dette Standpunkt var ikke længer noget ganske lavt. I det 8de og 9de Aarhundrede af vor Tidsregning finde vi dem at besidde en for den Tid vel indrettet Samfundsorden, en ikke lidet udviklet Retsforfatning, støttet til Love, som omfattede baade de offentlige og private Forholde, — en rig og betydningsfuld Gudelære forbunden med tilsvarende religiøse Indretninger, — et ikke ringe Kjendskab til Krigskunsten, — udmerkede Indsigter i Søfarten og nøie Kundskab om Alt, hvad dermed staar i Forbindelse, — en Skaldekunst, knyttet til mangfoldige høist indviklede Regler med Hensyn til Former, — endelig en Rigdom af historiske og genealogiske Sagn, deels bevarede i Digte, deels forplantede i et vel formet ubundet Foredrag. Kort de nordgermaniske Folkefærd havde allerede da erhvervet sig en Dannelse, som formaaede at sikkre dem en

fremtidig selvstændig og eiendommelig Aandsudvikling, endogsaa under Paavirkning af fremmed Indflydelse.

Flere Begivenheder stødte nu i det 9de og 10de Aarhundrede sammen, hvilke mægtig fremskyndede denne Aandsudvikling. De bekjendte normanniske Søtoge bragte de nordgermaniske Folkefærd i stadig Berøring med dannede europæiske Nationer nær og fjærnt. De Skarer af dem, som nedsatte sig i England, Frankrige, ja endog paa fjærnere Steder, opgave ikke strax sine Forbindelser med Hjemmet, og den Kultur, de tilegnede sig i sine nye Bosteder, virkede tilbage paa deres Landsmænd i Norden. De indre Forholde i selve Norden vandt en større Fasthed, da de mange smaa Stater, i hvilke Folkestammen hidtil var splittet, samlede sig i tre større Riger, Norge, Sverige og Danmark, hvert omfattende sin Green af den. Christendommen fandt endelig Indgang hos dem, medførende ikke alene en Formildelse i Sederne, men ogsaa en Masse af nye Kundskaber og nye Midler til at gjøre baade disse og de fra ældre Tider hos Folket selv nedarvede frugtbringende.

Hvorledes denne aandelige Rørelse virkede paa de tvende Folkefærd af den nordgermaniske Stamme, Svearne og Danerne, ligger det udenfor Planen af nærværende Fremstilling nærmere at omhandle. Vi skulle her indskrænke os til at betragte dens Indflydelse paa Nordmændene, paa disses aandelige Udvikling.

Da Norge under Harald Haarfager kort efter Midten af det 9de Aarhundrede samledes til eet Rige — med hvilken Begivenhed dets egentlige Historie kan siges at begynde, — stod Folket der ingenlunde tilbage for de tvende andre Grene af den nordgermaniske Stamme i den ovenfor paapegede Dannelse. Der er tvertimod al Grund til at antage, at ligesom den norske Green af Stammen var den, der havde holdt sig mest reen fra Blanding med fremmede Folkefærd, saaledes var den samme ogsaa i Besiddelse af den rigeste og mest uforvanskede Tradition fra Stammens Fortid. Ikke før vare Nordmændene begyndte at føle sig som Medlemmer af et større Statsforbund med en Konge i dets Spidse, at nyde en større Fred og Sikkerhed i sit Lands indre Forholde, — før ogsaa en Stræben yttrede sig hos dem efter at samle og forbinde deres hidtil spredte Kundskabsskatte. Disse skulde nu komme

en videre Kreds, et større Heelt tilgode. Enekongen og hans Omgivelser, der nu dannede Middelpunktet for det hele Riges Styrelse, maatte jo søge at erhverve sig Kundskab om alle de Traditioner, paa hvilke Religions- og Retsforfatningen i Rigets forskjellige Dele fra Oldtiden af vare grundede; de maatte sætte sig ind i de historiske Forholde, som hermed stode i den nøieste Forbindelse; den styrende Magt maatte overhovedet tilegne sig og tage i sin Tjeneste al den Oplysning, alle de aandelige Evner, som blandt Folket fandtes og vare villige til at gaa den tilhaande. Det hele Folks aandelige Virksomhed fandt saaledes nu et Slags Middelpunkt, mod hvilket dens Stræben kunde rette sig, hvor al den Viden kunde samles, der før havde tilhørt enkelte Fylker eller Hereder eller Ætter, og hvorfra den igjen i en forædlet og almeengyldigere Form kunde udstrække sig over alle den samlede Stats Medlemmer. Denne Form kunde alene tilveiebringes ved Overleveringens Uddannelse og Fuldkommengjørelse. Folket kjendte, som forhen er sagt, Skrifttegn, Runerne nemlig, — men det kjendte endnu ikke nogen bekvem Maade at bringe dem til Anvendelse i større Udstrækning end til de allerkorteste Optegnelser paa Steen eller Træ; det havde desuden en afgjort Forkjærlighed for det levende Ord. I den mundtlige Overlevering formedes altsaa fremdeles de fra forskjellige Landsegne sammensankede Skatte af Tænkning og Erfaring, hvilke nu skulde anvendeliggjøres for det hele Landsfolk. Ved paa denne Maade at benyttes vandt den mundtlige Overlevering hos Nordmændene en høi Grad af Udvikling. Den omfattede snart en Rigdom af Aandsfrembringelser i poetisk, religiøs, historisk og politisk Retning, hvilke allerede havde antaget en saa afrundet og bestemt ydre Form, at de kun ventede paa Mænd, der havde Øvelse nok i Skrivekunsten til med Lethed at optegne dem, for at fremtræde som Literatur.

Omtrent halvandet hundrede Aar efter det norske Riges Stiftelse ved Harald Haarfager naaede Christendommen til Norge og fæstede der Rod. De første christne Lærere, der næsten alle kom fra England, medførte Brugen af de latinske Skrifttegn, af Blæk og Pergament, og besad tillige Øvelse i at benytte disse Skrivematerialier med Lethed. Vistnok vare de Udlændinger, dog af et med Nordmændene nær beslægtet Folkefærd, med hvilket hine vare vante jævnligen at

omgaaes, og mellem hvilket mange af dem fra Tid til Tid havde nedsat sig. Ja det var efter al Rimelighed fortrinsviis Ætlinger af de inden Englands Grændser nedsatte Nordmænd og Daner, som først optraadte som Christendomslærere i Norge. De savnede saaledes, skjønt Fremmede, ganske vist ikke al Interesse for Nordmændenes eiendommelige Aandsfrembringelser, om de end til en vis Grad maatte frygte disse som Hedendommens Fostere, og derhos, forsaavidt som disse Aandsfrembringelser fremstillede Hedendommens Lære og vare sterkt belivede af den hedenske Tro, maatte i dem see en mod Christendommen fiendtlig Magt. De engelske Geistlige vare desuden — hvad man vel maa merke sig — ikke indtagne af den Foragt for Landsmaalet, der ellers saa mange Steder i den romerske Kirke trængte dette tilbage for Latinen, hvilken gjennem Kirkens Lærere blev eneraadende Skriftsprog. De engelske Geistlige baade agtede og benyttede sit Folks Sprog baade i Tale og Skrift, baade i Theologiens og den verdslige Videns Tjeneste.

Vare saaledes end hine første christne Lærere blandt Nordmændene ikke fuldkommen skikkede til at opfatte paa den rette Maade og fordomsfrit, hvad de af vise og kundskabsrige Nordmænds Mund hørte, helst naar dette smagte af Hedendom, eller til at optegne det uforvansket i Skrift, saa vare de dog paa den anden Side heller ikke fiendtligsindede mod den Nationalitet, mellem hvilken de virkede, eller tilbøielige til at udslette denne, hvor den ei kom i en erklæret Strid mod Christendommen, som de forkyndte. Mod Tilblivelsen af en Literatur i det norske Sprog, naar denne blot var christelig i sin Aand, kunde de engelske Christendomslærere ganske vist ikke nære nogensomhelst Uvillie; tvertom deres eget Exempel maatte bidrage til at fremkalde den. Christendommen gik desuden snart over til at blive det norske Folks Eiendom. En Klasse af indfødte norske Christenlærere afløste efter en Menneskealders Forløb de fremmede, og gjennem disse indfødte Lærere blev den nye Skrivekunst med alle dens Hjælpemidler fuldkommen indplantet paa norsk Grund. Ved Midten af det 11te Aarhundrede havde saaledes Nordmændene endelig Midler i Hænde til at lade sine Overleveringer fra Fortiden ligesom og sine samtidige Aandsfrembringelser fremtræde i Skrift. Allerede mellem 1035 og 1040 lod Kong Magnus den Gode, ifølge troverdige Vidnesbyrd, Thrøndernes Lov føre i Pennen.

Skrivedygtigheden hos Nordmændene stod alligevel endnu længe i et afgjort Misforhold til Rigdommen af de i den mundtlige Overlevering bevarede Skatte, og man hang endnu med Forkjærlighed ved det levende Ord. Saalænge desuden Skrivekunsten i Regelen øvedes af Mænd, der saa at sige udelukkende vare sit Kald som Christendomslærere opoffrede, og i Opfyldelsen af dette Kald følte sin hele Virksomhed medtagen, blev Kunsten alene anvendt i Religionens Tjeneste. Den geistlige Skriver havde længe nok at gjøre med at skaffe tilveie de for Kirketjenesten nødvendige Bøger: Messebøger (Missaler), Bønnebøger (Psaltere) og lignende, i hvilke det latinske Sprog benyttedes. Det varede saaledes endnu henved et Aarhundrede, førend Skrivekunsten i nogen videre Udstrækning traadte i den verdslige Viisdoms og Landssprogets Tjeneste og blev anvendt til Optegnelse af de sande folkelige Aandsfrembringelser. Men i denne Mellemtid slappedes ingenlunde den mundtlige Overleverings Kraft; den udviklede sig tvertimod mere og mere, ret som om den vilde naa den høist mulige Fuldendthed, før den betroede Skrivekunsten sine længe sammendyngede Rigdomme. Først ved Midten af det 12te Aarhundrede, da den mundtlige Overlevering saa at sige var bleven overlæsset med Aandsfrembringelser i de forskjelligste Retninger, traadte Skrivekunsten ret i Virksomhed for at frembringe en norsk Literatur, og i det 13de Aarhundrede, især under Kong Haakon Haakonssøns hæderfulde Styrelse (1217—1263), naaede denne Literatur sit høieste Glandspunkt.

En naturlig Følge af den Maade, hvorpaa den norske Literatur i Middelalderen udviklede sig, og af de ydre Omstændigheder, under hvilke dette skede, var, at den blev en tro Affspeiling af den mundtlige Tradition, som den afløste. Den afbrød ikke paa nogensomhelst Maade den naturlige Gang af Folkets aandelige Fremskriden. Den bemægtigede sig kun, hvad den allerede fandt færdiggjort. Den førte paa Pergamentet, hvad der allerede i det levende Ord havde antaget ikke alene sin bestemte indre Charakteer, men ogsaa sin fuldendte ydre Form. Nedskriveren brugte i Regelen blot Pennen; Tanker og Ord tilhørte Traditionen. Her kunde sjelden eller aldrig blive Tale om nogen egentlig Forfattervirksomhed; Samler- og Skriver-Skjønsomhed var i Hovedsagen det eneste, som udfordredes. Literaturen var navnløs,

men derhos i høieste Grad folkelig, og vedligeholdt saaledes Traditionens Charakteer i dens videste Udstrækning. Og det er denne Charakteer, som giver den norske Literatur fra Middelalderen et saa uskatteerligt Værd for vore Dage, idet vi i den ikke see enkelte Personligheders Meninger og Erfaringer skildrede, men høre et heelt Folk fremsætte sine Tanker, Følelser og Anskuelser, — fortælle de Begivenheder, i hvilke det har spillet en Rolle, paa den Maade, det i sin Heelhed har opfattet dem, og med de Domme om deres indre Sammenhæng, som det selv har fældet, — udtale Indbegrebet af sin Viden i de forskjelligste Retninger, — kort afmale sit hele Liv i dets indre og ydre Rørelser med en Kraft og Sandhed, som aldrig den enkelte Personlighed i samme Grad formaar at tilegne sig.

Ikkun i tvende Retninger gjorde Personligheden sig paa en vis Maade gjældende, og dette var i Skaldekunsten og i den lærdere videnskabelige Granskning. Men dette var ikke først Tilfælde, da en Literatur fremstod; det fandt allerede Sted, medens den mundtlige Overlevering ene raadede. Hvad Digtekunsten angaar, saa var det imidlertid ingenlunde de Digterverker, der med Hensyn til Indholdets sande poetiske Verd og Almeeninteresse mest udmerkede sig, hvilke under Digterens Navn bevaredes i Traditionen og overgik i Literaturen. Netop de herligste af den norske Oldtids Digte ere paa ganske faa Undtagelser nær navnløse. Det er derimod Lovkvadene til Kongers og Høvdingers Ære, disse Kvad, der udmerke sig langt mere ved Kunst end ved dyb Følelse og sand Digteraand, — det er disse, som have bevaret sin Forfatters Navn, og det øiensynlig af den Grund, at Forfatterne betragtedes som Mestere i Kunsten, som Hjemmelsmænd for Formerne og derhos, fordi de som oftest vare et Slags privilegerede Hof-Skalde, der omgave den norske Konges Person og vare høit anseede i hans Hird. Det var saaledes deres Mesterskab i Formerne i Forening med deres personlige Stilling til Norges Konge, der opretholdt deres Navn, — mere end deres Verkers indre Verd. — Hvad nu angaar den lærdere videnskabelige Granskning og de literære Verker, som af den fremgik, saa fandt ogsaa dermed et nogenlunde lignende Forhold Sted. Det er egentlig som Hjemmelsmænd for en eller anden Mening, som Berigtigere af

Feiltagelser eller høist som Ordnere af et i Traditionen allerede tilværende Stof, de lærde Granskere have vundet et Navn, — ikke som Forfattere, og de Verker, som med Bestemthed kunne tillægges saadanne, ere sammenligningsviis baade faa og af ringe Omfang.

Til det Standpunkt, paa hvilket efter Tingenes almindelige Gang Literaturen bliver Frugten af en egentlig Forfattervirksomhed, paa hvilket den Enkeltes Personlighed bliver mere fremtrædende i den, naaede i Grunden den gammelnorske Literatur ikkun undtagelsesviis og i ganske enkelte Retninger. Den blomstrede bedst, saalænge den stod i den mundtlige Overleverings Tjeneste og troligen fæstede dennes Indhold i Skrift. Da Traditionens opdyngede Forraad var udtømt ved at føres i Pennen, saa at det nu med større Lethed kunde læses i Bog eller høres forelæst end hentes fra det levende Foredrag, øst af Hukommelsens Kilde, saa begyndte ogsaa Literaturen at sygne og henvisne. Den gammelnorske Literatur havde saa inderlig knyttet sig til den mundtlige Overlevering, at den af denne sugede hele sin Blomstringskraft. Men den Tid maatte komme, da Agtelsen for og Tilliden til det skrevne Ord undergrov den mundtlige Overleverings Kraft og Virksomhed, da man dyrkede Skrivningen paa Hukommelsens Bekostning, og da den ikke læsekyndige Almeenhed meer og meer udelukkedes fra den umiddelbare Adgang til Kundskabens Kilde, derved at denne opflyttedes i en høiere Kreds, i de med lærd Dannelse Begavedes Kreds. Denne Tid maatte indtræde som et nødvendigt Vendepunkt i Kulturens og Videnskabelighedens fremadskridende Gang. Under almindelige Omstændigheder vilde denne Overgang rimeligviis have afstedkommet en midlertidig Slappelse, ja vel et tilsyneladende Tilbageskridt i den literære Virksomhed, der dog snart igjen vilde have fremtraadt med en forandret Charakteer og maaskee i nye Retninger. Men for Norge faldt uheldigviis denne i sig selv naturlige Overgang og den dermed forbundne literære Krisis sammen med saa mange ugunstige indre Forholde og ydre Tilstød, at den, istedet for at hæve den sygnende Literatur til et foryngет Liv, gav den Døden.

Det var ved Udgangen af det 13de og Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, at Forbudene paa den omtalte Overgang i Nordmændenes literære Virksomhed begyndte sterkt at yttre sig. Det fra Fortiden

samlede og i den mundtlige Overlevering bevarede og ordnede Stof var nu noget nær udtømt i Skrifter, og Frembringelserne af Samtidens aandelige Virksomhed førtes i Pennen enten umiddelbart af Frembringeren selv, eller oftere efter hans eget Tilsagn, eller i alle Fald saa snart som de i Foredraget havde vundet den behørige Afrunding, uden at nogen mundtlig Overlevering gjennem flere Slægter behøvede at finde Sted. Begge Dele bidrog ganske naturlig paa den ene Side til at svække Traditionens Kraft, og til at gjøre dens fremtidige Virksomhed tilsyneladende mindre fornøden, — og paa den anden Side til at fremhæve den personlige literære Virksomhed, hvad enten nu Forfatteren selv skrev, eller han dikterede en Skriver i Pennen. Den lærde Dannelse, Skole-Dannelsen, begyndte at gjøre sig meer og meer gjældende baade i Tale og Skrift, medens Almeenaanden underordnede sig den og dens fremragende Ordførere i taus Ærbødighed; ogsaa dette maatte naturligviis bringe Literaturen ind paa en ny Retning. Man begyndte endvidere, da man først var kommen i god Gang med de nationale Aandsfrembringelsers Optegning i Skrift, ogsaa ved Siden at vende sig mod Udlandet, og stræbe at tilegne sig Frugterne af andre Folkefærds Aandsvirksomhed ved at overføre dem paa norsk Grund. Man begyndte med Iver at oversætte i det norske Sprog, hvad man i fremmede Literaturer fandt mest læseverdigt; — men her levnedes da lidet eller som oftest aldeles intet Spillerum for Folkeaandens Virksomhed, her førte den sprogkyndige Oversætter udelukkende Ordet og Pennen. Dette var atter et vigtigt Skridt til at gjøre Personligheden gjældende i Literaturen. Der var saaledes ved den angivne Tid, ved Slutningen af det 13de og Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, Tegn nok forhaanden, som bebudede, at den norske Literatur havde naaet frem til det Vendepunkt, da den maatte gaa over fra Almeenhedens i de enkelte Forfatteres Hænder, da den traditionelle, navnløse Forfattervirksomhed maatte vige Pladsen for en personlig og navngiven.

Men hvordan var nu det norske Folks og den norske Stats Stilling paa den Tid, da denne literære Omvæltning skulde til at foregaa? — da den aandelige Gjæring indtraadte, som skulde bevirke den? — da de gamle Kræfter gik til Hvile, for at nye kunde komme til at yttre sig? — Det tidligere saa bevægelige Folkeliv henstivnede fra Midten af det

13de Aarhundrede meer og meer; Aarsagerne er det ei her Stedet at udvikle. Folkets Selvstyrelse slappedes i alle Retninger og veg efterhaanden Pladsen for en Styrelse fra oven, sammentrængt i Kongedømmet alene. Almeenhedens Interesse for og Opmerksomhed paa de offentlige Anliggender tabte sig i samme Grad; og dermed sløvedes tillige den selvvirksomme og skabende Kraft i Folkeaanden, der er en uomgjængelig Betingelse, ikke just for en Videnskabeligheds og Literaturs Bestaaen, men ganske vist for dens Udvikling i en eiendommelig national Retning. En slig Opmuntring og Deeltagelse fra oven, fra Landsstyrernes Side, kunde endnu støtte den nationale Literatur og for en Deel, skjønt vist nok saare ufuldkomment, erstatte den synkende Almeendeeltagelse. En saadan Opmuntring kan heller ikke siges at have manglet fra de Kongers Side, der styrede Norges Rige ved Udgangen af det 13de og Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, — hverken fra Kong Magnus Lagabøters eller hans Søns Kong Haakon Magnussøns Side, hvilke begge vare Mænd, der baade besad videnskabelig Dannelse og Sands for den fædrenelandske Literatur. Men hiin Deltagelse fra oven ophørte, som det synes, ganske ved Kong Haakon Magnussøns Død 1319, da Norge indtraadte i sin første løse Forbindelse med Sverige under en fælles Konge. Kongerne Magnus Erikssøn og hans Søn Haakon maatte dele sin Omsorg mellem de to Riger, de styrede. Om end ikke deres svenske Fædreneherkomst gav dem nogen afgjort Forkjærlighed for Sverige, saa gjorde dog deres Stilling, at de ikke kunde være saa udelukkende norsksindede som Norges tidligere Konger. Den særdeles Beskyttelse, den norske Literatur hidtil havde nydt fra Kongernes Side, og som muligen kunde have hjulpet til at opretholde den, bortfaldt altsaa ligeledes i Løbet af det 14de Aarhundrede. — Og hvorledes var nu endelig den lærde Skoledannelse beskaffen, der i Norge skulde overtage det Kald, som Almeenaanden havde opgivet, — der nu skulde føre Ordet paa Folkets Vegne, da dette selv forstummede? Den var hverken national eller grundig. Det var Middelalderens almindelige halv romerske, halv barbariske, halv theologisk-philosophiske, halv kirkelig-juridiske Dannelse, hvilken i et Land som Norge, fjærnt fra dens Hovedsæder, Europas dengang berømte Høiskoler, ikkun til Nødtørft kunde trives, ikke opnaa nogen selvstændig

Kraft eller vinde nogen ret gjennemgribende Indflydelse. Paa den ene Side var den ikke stor nok til at vinde nogensomhelst Anerkjendelse i den videre Kreds af almindelig europæisk Dannelse, hvor den hørte hjemme; og paa den anden Side var den ikke bøielig nok til at trænge sig ind i Folkeaanden, til med ledende Haand at gribe denne og være dens Tolk. Kort den lærde Skoledannelse i Norge var ingenlunde det Kald voxen, som nu paalaa den.

Alle disse Omstændigheder vare i og for sig saare ugunstige for den norske Literaturs heldige Udvikling paa det kritiske Vendepunkt, paa hvilket den befandt sig; men de vare dog ikke ubetinget tilintetgjørende. En heldig Vending i Tingenes Gang, en Opvaagnen af Folkeaanden, en eneste i Literaturen fremragende Personligheds Optræden kunde endnu have hjulpet paa meget. Exempler herpaa fattedes ikke i andre Lande. Men det var ikke nok, at disse Redningsmidler udebleve; der forenede sig med alle de nævnte Onder endnu eet, under de forhaandenværende Omstændigheder næsten værre end alle de andre tilsammen, — og dette var Landssprogets Forvanskning, der endte i en fuldkommen Opløsning. Dette Onde begyndte allerede at vise sig ved Midten af det 14de Aarhundrede; det blev kjendeligen overhaandtagende ved samme Aarhundredes Slutning og gik derpaa uopholdelig fremad med Kjæmpeskridt. Inden det 15de Aarhundredes Udgang var det gammelnorske Sprog i Norge selv, i det mindste som Skriftsprog, kommet saaledes i Forfald, at dets Tilbagebringen i den gamle Stand vilde have mødt de største Vanskeligheder, for ikke at sige, været umulig, selv om nogen Tanke paa eller Stræben efter saadant havde yttret sig hos Folket eller dets aandelige og politiske Ledere. Men tvertimod, disse skjød snarere efter den hældende Vogn.

Den vaklende og uheldsvangre Forening mellem de tre nordiske Riger var istandbragt. En Sammensmelten af de tre Folkefærds Sprog til et eneste Skriftsprog var Gjenstanden for de unioneltsindede Magthaveres meer eller mindre selvbevidste Stræben; og mod denne Stræben formaaede det norske Folk, hvis politiske Betydning i Foreningen sank dybere Aar for Aar, ikke at sætte nogen kraftig Skranke. Det gamle Skriftsprog maatte saaledes omsider i Norge vige for et nyt, der vel var nær beslægtet med hiint, men dog tillige adskilte sig saameget

derfra, at den literære Virksomhed i det gamle Modersmaal maatte betragtes som afbrudt, og en ny under dansk Paavirkning tage sin Begyndelse.

Naar man nu klart opfatter alle disse her paapegede sammenstødende uheldige Omstændigheder, der indtraf netop paa det Tidspunkt, da den norske Literatur stod paa den naturlige Overgang til at fremtræde under Formen af en egentlig Forfattervirksomhed, — saa kan man ei undres over, at den ikke alene ikke naaede ret frem til det nævnte Standpunkt af personlig Forfattervirksomhed, men endogsaa gik aldeles i Staa, sygnede og hendøde, før den havde naaet sin sande Modenhed. Og Videnskabeligheden, i det mindste al national Videnskabelighed, fulgte Literaturen i Graven. Det var først efter mange Aarhundreders Forløb, at den atter skulde vaagne fra sin Dødssøvn, for i en ny Skikkelse og med et nyt Sprog til sit Organ at træde i Virksomhed.

Eet staar endnu tilbage i denne Oversigt over den gammelnorske Literaturs Udvikling og Fald; — og dette er at betragte Islands Forhold til Norge i videnskabelig og literær Henseende. Dette er saameget vigtigere, som det er Enhver bekjendt, hvor stor Vegt man stedse har lagt paa Islændingernes Virksomhed i denne Henseende, — saa stor Vegt nemlig, at man har ladet Nordmændene paa Island ganske fordunkle Folket i Moderlandet, og neppe villet erkjende andet end et islandsk Oldsprog og en islandsk Oldliteratur.

Det er en historisk Kjendsgjerning, at Island i det 9de og 10de Aarhundrede fik sine Indbyggere fra Norge, og at de der indvandrende Nordmænd, hvis Høvdinger for en stor Deel hørte til Moderlandets bedste Ætter, overførte til sine nye Bosteder den aandelige Dannelse, hvoraf Folket i Norge dengang var i Besiddelse. De dannede paa Island en selvstændig Stat, som først efter Midten af det 13de Aarhundrede politisk forenedes med Norge, derved at den underkastede sig Norges Konge som høieste styrende Overhoved. Men uagtet denne gjennem flere hundrede Aar bevarede politiske Selvstændighed ophørte Islands Indbyggere aldrig at betragte sig som Nordmænd. De stode ogsaa i en uafbrudt baade aandelig og materiel Berøring med sit ældre Fædrenelands Indbyggere, behandlede dem og behandledes af

dem som Brødre og Landsmænd. Den islandske Statsform, der var republikansk, udviklede sig vistnok af de fra Norge medbragte Grundbestanddele paa en vis eiendommelig Maade; dette tilsagde de særegne ydre Forholde. Men det samme kan man neppe med Grund sige om Islændingernes Aandsdannelse og Videnskabelighed. Ligesom dennes Grundlag var medbragt fra Norge, saaledes udviklede den sig ogsaa ganske i samme Retning og med samme Hjælpemidler i Island, som i Norge, og under en uafbrudt Vexelvirkning mellem begge Landes Indbyggere, hvilken, som let kan tænkes, ikke var mindst fra norsk Side. Norge var det Land, til hvilket Islændingen først og fremst søgte for ikke at betragtes som en uvidende Hjemfødning. Livet i den norske Høvdings Huus, ved den norske Konges Hird var den islandske Høvdings Forbillede. Den Aandens Dannelse, han der forefandt, var ikke mindre Maalet for hans Efterligning, end den større Sedernes Slebenhed. Det Omvendte kan ikke siges at have fundet Sted; Nordmændene fra Norge besøgte kun Island for at drive Kjøbmandskab, ikke for at lære. Sproget vedblev at være ganske det samme paa Island som i Moderlandet, lige indtil henimod Slutningen af det 14de Aarhundrede. Skriftsproget paa Island deelte endog Skjebne med det i Norge deri, at det i det 14de Aarhundrede synligen var i Forfald, sammenlignet med det foregaaende Aarhundredes bedste Tid. Ogsaa dette viser den sterke Vexelvirkning mellem Folket i begge Lande. Ligesaavist som Islændingen i det 13de Aarhundrede efterlignede Sprogets Slebenhed i de norske Stormænds Kreds, fulgte han ogsaa i det 14de de sammes Forbillede i Skriftsprogets Forvanskning. Norge var endelig det Land, gjennem hvilket Islændingen hovedsageligen stod i Forbindelse med det øvrige Europa, over hvilket han blev bekjendt med den almindelige europæiske Dannelse. I alle disse Henseender modtoge Islændingerne et kraftigt aandeligt Indtryk fra Norge.

Nu vare de selv besjælede af en stor Lærelyst, af en stor Meddelelseslyst, kort af en stor aandelig Virksomhed. Den mundtlige Overlevering fandt blandt dem en ivrig Deeltagelse, og Skrivekunsten fandt hos dem Indgang og Anvendelse omtrent paa samme Tid som i selve Norge. Men de sloge ikke ind paa nogen ny, fra den i Norge raadende forskjellig Retning i deres aandelige Udvikling. Med den egentlige

Literaturs Opblomstring gik det paa Island hverken hurtigere eller anderledes til, end ovenfor er viist, at Tilfældet var i Norge.

Islændingen fandt imidlertid Kredsen for sin aandelige Rørelse paa Fædreneøen vel trang. Han stundede idelig efter at indtage, i det mindste for en Tid, en Plads i Norge, især i den norske Konges Hird, en Plads, som kunde give ham et Navn blandt Nordmændene og efter Hjemkomsten til Island sikkre ham en vis Anseelse blandt hans derværende Landsmænd; dette stræbte han at opnaa ikke alene ved tapper Daad, hvor Leilighed hertil gaves, men ogsaa ved at gjøre sine aandelige Fuldkommenheder saavidt muligt gjældende. Han traadte derfor gjerne, naar han kunde, i den norske Konges eller de norske Stormænds Tjeneste som Skald, som Fortæller og i senere Tider ogsaa som Skriver. Øvelsen gav Færdighed. Man begyndte efterhaanden i Norge at sætte Priis paa den reisende Islændings Dygtighed baade i en let Anvendelse af den norske Digtekunsts indviklede Regler og i Foredraget af de historiske Sagn, som ikke alene omfattede Begivenheder paa hans Fædreneø, men ogsaa merkelige Begivenheder i Norge, hvilke han enten selv havde overværet, eller om hvilke han af norske eller islandske Øievidner havde hørt fortælle. Hermed begyndte Islændingernes videnskabelige Virksomhed i Norge som Skalde og Sagamænd. Men det faldt hverken dem selv eller Nordmændene ind at betragte denne Virksomhed som adskilt fra den almindelige Aandsrørelse, der i Norge gjennem Traditionen udtalte sig. Den islandske Skald kvad i Norge om norske Emner i det samme Sprog, i den samme Tone og i den samme Form, som de norske Skalde benyttede og havde benyttet længe før Island bebyggedes. Den islandske Sagamand fortalte i Norge om norske Begivenheder for største Delen kun det, som han paa første eller anden Haand gjennem den norske Tradition havde lært, uden at tilegne sig anden Fortjeneste end Evne til vel at erindre det Lærte og Gave til flydende at foredrage det, som allerede i den norske Tradition havde antaget sin meer eller mindre bestemte Form. Om en selvstændig videnskabelig Virksomhed, ved hvilken hans Nationalitet som Islænding skulde yttre sin Indflydelse, kunde her ikke blive Tale. Da den skriftlige Optegning begyndte, blev Forholdet i Hovedsagen det samme. Islændingernes Pen benyttes nu, ligesom før deres Hukommelse og Tunge,

ikkun med den Forskjel, at Opskrivningen af norske Sagn nu kunde foregaa ligesaavel paa Island som i Norge selv, og det Skrevne ligefuldt derfor finde Læsere her som hist. Hertil indskrænker sig da i det Væsentlige den saameget omtalte islandske literære Virksomhed, hvilken altsaa aldrig kan betragtes som andet end en Green af den norske, i hvor mange Islændinger endogsaa maatte have vundet et berømt Navn baade som Skalde, Historiegranskere, Fortællere, Samlere og Nedskrivere.

Men det gammelnorske Sprog vedblev at leve paa Island, da det opløstes i selve Norge. Man vedblev paa Island at mangfoldiggjøre de ældre Aandsfrembringelser ved Afskrifter, efterat det gamle Sprog ikke mere benyttedes i selve Norge; og ved denne Islændingernes Afskriverflid ere Verker blevne overførte til vore Tider, hvilke sandsynligviis ellers skulde være gangne tabte. Dette er Islændingernes eiendommelige Hovedfortjeneste af den gammelnorske Literatur, for hvilken de naturligviis forresten fuldkommen lige dele Æren med sine norske Brødre.

Forøvrigt indtraadte ogsaa paa Island, uagtet der ingen væsentlig Sprogforandring foregik, henimod Udgangen af det 14de Aarhundrede en Stands i den literære Virksomhed, hvilken her ligesaalidet som i Norge endnu havde naaet til det Standpunkt, paa hvilket det personlige Forfatterskab i Almindelighed skarpt fremtræder. Fra Begyndelsen af det 15de Aarhundrede udgjorde Afskrivning af ældre Skrifter næsten udelukkende Islændingernes literære Beskjeftigelse. De originale Verker fra den Tid ere faa og ubetydelige. Denne Standsning var alligevel for Islands Vedkommende kun en midlertidig Hvile. Da det 16de Aarhundredes Bevægelser, især de som stode i Forbindelse med Kirkereformationens Indførelse, havde vakt den islandske Folkeaand til et nyt Liv, vaktes ogsaa Literaturen af sin Dvale, og det gammelnorske Sprog traadte nu atter paa Island i den literære Virksomheds Tjeneste. Men den Literatur, som saaledes fremblomstrede, og som siden har vedligeholdt sig og frembragt mange fortjenstfulde, ja herlige Verker lige til vore Dage, — den er udelukkende islandsk. Hæderen for den har Norge intet Krav paa at dele.

Af Alt, hvad nu om den gammelnorske Videnskabeligheds og Literaturs Udvikling er anført, fremgaar, at Grændsen for

dens Tilværelse maa sættes ved Udgangen af det 14de Aarhundrede, ved den Tid, da det gammelnorske, det norrøne Sprog ophørte i sin Reenhed at være Landssproget i Norge; samt at den i sin Tilværelsestid omfatter i sin Heelhed ogsaa den islandske Videnskabelighed og Literatur som en uadskillelig Deel.

2.

Det norrøne eller gammelnorske Sprog, Organet for den ældre norske eller norsk-islandske Videnskabelighed og Literatur.

I Betragtningen af Hjælpemidlerne for Videnskabelighedens og Literaturens Udvikling indtager naturligvis Sproget den første Plads.

Historien viser, at hos et Folkefærd ikke altid det egentlige Landssprog eller Folkesprog d. e. det Sprog, som den store Masse af Folket, som Almuen taler, tillige er det Sprog, hvori Videnskaben foredrages, hvori Folkets første Literatur fremstaar. Dette Forhold kan allerede finde Sted til en Tid, da den mundtlige Overlevering endnu er det eneste Meddelelsesmiddel. Det er da Følgen af en aandelig Underkuelse, der igjen staar i Forbindelse med en politisk. Er den store Masse af et Lands Beboere af anden Folkeherkomst end den mindre, raadende eller styrende Klasse af samme, og har denne sidste enten med Vaabenmagt eller ved sin overlegne Dannelse overvældet den første, medens denne endnu stod paa et lavt Trin af aandelig Udvikling, og gjort den til en Stand af Livegne eller Træle, — saa er det næsten en Selvfølge, at saalænge Undertrykkelsesforholdet bestaar, Videnskaben bliver den herskende Klasses udelukkende Eiendom, og overleveres fra Slægt til Slægt i dens Sprog, hvilket maaskee er Almuen uforstaaeligt. — Endnu hyppigere sees hiint Forhold at have fundet Sted med Literaturen, at denne nemlig har benyttet som Organ et Sprog, der har været det egentlige Landsfolk ganske fremmed. Dette er vist nok altid Følgen af et Slags aandelig Undertrykkelse, men som ikke just behøver at være forbunden med en politisk. Det kan have sin Grund i en aandelig Omvæltning, der ikke nødvendigviis rammer de politiske Forholde eller tilintetgjør Folkets personlige

Frihed. Latinens Herredømme i Middelalderen som Literaturens Organ hos største Delen af Europas Folkefærd afgiver her et slaaende Exempel.

Hvad nu den gammelnorske Tradition angaar, da er det vist, at den i Sprog ligesaavel som i Materie var saa fuldkommen folkelig, som nogen Tradition kan være. Man finder ikke i Norge og end mindre paa Island Spor af nogen undertrykt Folkestamme, der har udgjort Befolkningens Grundlag. Den nordgermaniske Folkestamme, som udgjorde Landets Almue, var ogsaa Landets Eier og Styrer. En Klasse af livegne Bønder, henhørende til et andet Folkefærd end den herskende Stamme, var der ukjendt; og selv Huustrælene, hvilke forresten efter de Gamles Begreber stode udenfor Folket, selv de, om de end vare Udlændinger eller af udenlandsk Herkomst, forlode snart sit fremmede Tungemaal for at optage Landets. De nomadiske Finner, som holdt til i Norges nordligste Egne og ellers maaskee i enkelte Afkroge af Landet, vare for faa og for affondrede til at komme i Betragtning. Traditionens Sprog var i Norge uomtvistelig det hele Folks, den hele Almues Sprog.

Hvad derimod Literaturen angaar, da fremstod denne, som allerede ovenfor er viist, i Forbindelse med Christendommens Indførelse, altsaa under Paavirkning af en aandelig Rørelse, der kom udenfra. Latinen var, som bekjendt nok, dengang i hele det romersk-katholske Europa Kirkens Sprog. De udenlandske Christenlærere, som grundlagde den nye Tro i Norge, medbragte det som saadant. Det brugtes ved Gudstjenesten, og de af den christelige Geistlighed benyttede religiøse Bøger vare skrevne i det. Den første egentlige Literatur, hvormed Nordmændene i sit Fædreneland gjorde Bekjendtskab, var altsaa en latinsk Literatur, og hvad mere var, denne fremmede Literatur, og det Sprog, hvori den var skrevet, maatte opretholdes i Landet, for at Christendommen kunde studeres og Gudstjenesten holdes paa den af Kirken eller rettere den romerske Biskop foreskrevne Maade. Latinen blev saaledes med Christendommen indført i Norge og de af Nordmænd bebyggede Lande som lærd Sprog, noget som Nordmændene vel mindedes, længe efterat de havde faaet en Literatur i sit eget Sprog, og udtalte ved fortrinsviis at benævne Latinen: Bogmaal (bókmál),

ja vel ogsaa ved nærmest at forstaa ved Bøger: Skrifter i det latinske Sprog. Latinen vandt imidlertid ikke her, som i saa mange andre Lande, en saadan Overhaand over Landssproget, at dette for lange Tider udelukkedes fra den Ret at fremtræde som Skriftsprog. Tvertimod: det ved en livlig Tradition afslebne og berigede Landsmaal gjorde Latinen ikke alene snart Rangen som Skriftsprog stridig, men fik endogsaa en saadan Overvegt, at det ikke blot, — hvad der i sig selv var en nødvendig Følge af Traditionens Udvikling — blev dennes Tolk i Skrift, men endog i samme Egenskab hevdede sin Ret paa den lærde Granskings Enemerker, selv i religiøse og kirkelige Emner. Den Indflydelse, som Angelsaxernes Exempel gjennem de første Christenlærere i denne Henseende udentvivl har øvet paa Nordmændene, er allerede ovenfor antydet. Latinen maatte naturligviis fremdeles dyrkes som et af den egentlige geistlige Skoledannelses Hovedhjelpemidler, som det Sprog, der knyttede Norge til den romersk-katholske Kirke og til den almindelige europæiske Videnskabelighed; men ved alle Leiligheder, hvor Landsmaalet uden Anstød mod Kirkens Vedtægter kunde benyttes, der benyttedes det ogsaa fortrinsviis ligesaavel i Skrift som i Tale. Der fremstod vel i Norge, som overalt i det romersk-katholske Europa i Middelalderen, en latinsk Literatur, men denne blev i Omfang og Vigtighed for ganske liden at regne i Sammenligning med den norske.

Den norske Videnskabelighed og Literatur fremtraadte altsaa i tvende Sprog: i det norske og i det latinske. — At udbrede sig vidtløftig angaaende det sidste er overflødigt; dets Charakteer og Beskaffenhed var i Norge overhovedet den samme som i det øvrige Europa til samme Tid. Det var mindre end klassisk, det var høist ureent, men udentvivl netop ved den mindre samvittighedsfulde Hængen i klassiske Former saare brugbart som almindeligt lærd Sprog, da det baade herved fik et sterkere Anstrøg af endnu at være levende, og derhos bedre kunde lempes efter de forskjellige Nationaliteter, blandt hvilke det fremtraadte, uden derfor at tabe sin Virksomhed som et aandeligt Bindemiddel mellem dem. Den Latin, som i Middelalderen benyttedes i Norge, havde forresten, især i den tidligere Periode, et sterkt Anstrøg af den anglo-normanniske og franske Charakteer, en naturlig Følge af Norges kirkelig-videnskabelige Berøring med England og Frankrige.

Først mod Middelalderens Slutning gjorde maaskee den tydske Charakteer sig mere gjældende.

Det er da det gammelnorske eller norrøne Sprog, paa hvilket vi her egentlig have at hefte vor Opmerksomhed, og hvis historiske Forholde vi noget nøiere maa granske.

Den store Sprogklasse, som, efter min Mening, rigtigst benævnes den germaniske, deler sig, saa langt op i Tiden vi formaa at følge den, i tvende Sprogstammer, hvilke man kunde kalde: den sydgermaniske og den nordgermaniske, men som almindelig benævnes: den tydske og den skandinaviske eller nordiske, hvilke tvende Sprogstammer aabenbare ere fuldkommen sideordnede, oprundne af en fælles Rod, hvis egentlige Beskaffenhed nu ikke mere kjendes. — Den tydske Sprogstamme deler sig igjen i Oldtiden i tre sideordnede Grene: den gotiske, den overtydske og den nedertydske. Af disse ligger den gotiske udentvivl den hele germaniske Sprogklasses oprindelige Sprogkilde nærmest. Den gotiske Green forsvandt tidlig, idet den dog efterlod sig merkverdige skriftlige Levninger (den ulfilanske Bibeloversættelse). De tvende andre derimod have forplantet sig gjennem forskjellige Afændringsgrader lige til vore Tider, i det den overtydske repræsenteres af det nu brugelige tydske Bogsprog, den nedertydske af det nederlandske og tildeels engelske Bogsprog samt i flere saakaldte plattydske Folkedialekter, de frisiske derunder indberegnede.

Den skandinaviske Sprogstamme fremstiller sig ogsaa i Middelalderen som deelt i tre Sprog: det Norrøne eller Norske, det Svenske og det Danske, hvilke alle endnu repræsenteres: — det første nærmest i det islandske Skrift- og Talesprog samt i de norske og færøiske Almuedialekter; det andet i det svenske Skrift- og Dialektsprog; det tredie i det nu brugelige dansk-norske Skriftsprog og i de danske Folkedialekter.

Meningerne kunne være deelte om de tre skandinaviske Oldsprogs oprindelige indbyrdes Forhold. Man kan ansee dem for at være hinanden sideordnede, saaledes at de, som indbyrdes forskjellige og af hinanden uafhængige Sprog, ere med de tre tilsvarende Folkefærd Nordmænd, Svear og Daner indkomne i vort Norden. Den fælles Sprogkilde

skulde da, ligesom Folkestammen selv, allerede have forgrenet sig under dennes Ophold i ældre Hjemsteder i Østen, og saaledes ikke være at søge udelukkende i noget af de tre Sprog, men den skulde aabenbare sine Eiendommeligheder lige meget i dem alle, dog i hvert paa sin Viis og saaledes, at det ene ikke kunde ganske udledes af det andet, men alle have sin umiddelbare Rod i hiint, nu tabte Kildesprog. — Paa den anden Side kan man forestille sig Tingen saaledes, at Folkestammen ved sin første Optræden i Norden havde kun eet Sprog, at dette længe vedblev at være Fællessproget for Stammens tre Folkefærd, og først ved disses videre Splittelse deelte sig i de tre Sprog, — at det oprindelige Fællessprog i alt Væsenligt var det gammelnorske eller norrøne, kun i en noget ældre Form, end vi nu kjende det, eller have Levninger deraf, og at det gammelsvenske og gammeldanske egentlig i sin første Tilblivelse kun vare Dialekter af det gammelnorske, Dialekter, hvilke efterhaanden antoge den mere selvstændige Charakteer, som aabenbarer sig i de bevarede skrevne Levninger af dem.

Hvilken af disse tvende Meninger er den rette, eller har Sandsynligheden mest for sig, kunne vi her ei indlade os paa at drøfte. Det har heller ikke for vort Emne nogen særlig Vigtighed. Hvilken Mening man end tilegner sig, vil man udentvivl indrømme, at Forholdet mellem de tre skandinaviske Oldsprog indbyrdes er et inderligere og nærmere, end paa den ene Side mellem dem alle eller noget enkelt af dem og nogen af de tre nævnte tydske Sproggrene, — og paa den anden Side mellem disse sidste selv indbyrdes. Hvilken af Meningerne man saa tilegner sig, staar alligevel den Sætning fast, at den skandinaviske Sprogstamme er, som fuldkommen selvstændig, den tydske sideordnet.

Vi vende tilbage til Betragtningen af det norrøne eller gammelnorske Sprog som Organet for den gammelnorske Videnskabelighed og Literatur.

Dette Sprog var paa den Tid, da en Literatur først fremtræder i de nordiske Riger, særeget for Norge, og de herfra i en historisk Tidsalder befolkede Lande, Island, Færøerne, Hjaltland, Orknøerne og Grønland. Sverige og Danmark havde da allerede for længst hver for sig sit særegne

fra det norske forskjellige Sprog. Dette er en historisk Kjendsgjerning, som Nordmanden, Islændingen indbefattet, maa holde fast, naar han vil hevde sin udelukkende Eiendomsret til den Literatur, som vi i det Følgende nærmere skulle betragte. Man har nemlig fremstillet denne Literatur som en nordisk Fælleseiendom, som en nordisk, ikke norsk, Literatur, som en Literatur, for hvilken Danske, Svenske og Islændinger dele Æren, medens man helst har undgaaet at nævne Nordmændene, eller i alt Fald i denne Henseende har underordnet dem eller indbefattet dem under Islændingerne. Man har gjort sig den yderste Umag for ikke alene at slaa denne Anskuelse fast i Norden, men ogsaa udbrede den udenfor Norden; og det har lykkets bedre, end man næsten skulde vente. Det Grundfalske i Paastanden synes nemlig at ligge saa klart i Lyset, at man næsten maa undres over, at Nogen har vovet at fremsætte den. Er det nemlig en afgjort ubestridelig Sandhed, at denne Literatur er fremstaaet i Norge og paa Island, hvilket Land var beboet af Nordmænd, — at den er frembragt ved Nordmænd og Islændinger, hvilke paa den Tid maatte regnes for eet Folk, — at den endelig er skrevet i et Sprog, som dengang var fælles for Norge og Island samt Norges øvrige Udflytningslande, men hverken benyttedes i Danmark eller Sverige, ligesaalidet i Tale som i Skrift, — hvad Ret til den eller hvad Deel i den kunne da de Danske eller Svenske fornuftigviis tilegne sig? eller hvorledes kunne de kalde den en nordisk Fælleseiendom, naar de tvende af Nordens Folkefærd ingen Andeel have i den? Den utvivlsomme Sandhed er den, at Literaturen, vi handle om, er en norsk Literatur, Nordmændenes og Islændingernes udelukkende og ubestridelige Eiendom; kun dem tilkommer Æren for den, intet andet af Nordens Folkefærd.

Ere vi nu først paa det Rene med det norrøne eller gammelnorske Sprogs Forhold i Literaturens Tjeneste til Gammelsvensk og Gammeldansk, saa foreligger os nærmest at betragte dets indre Beskaffenhed inden dets eget Omraade.

Det svenske og det danske Oldsprog dele sig ligefra den første Tid, da vi lære dem at kjende i en Literatur, i flere Dialekter, der have gjort sig gjældende i Skrift ligesaavel som i Tale. Det Spørgs-

maal fremstiller sig da uvilkaarligt, om det samme har fundet Sted med det gammelnorske Sprog.

See vi hen til Sproget som Skriftsprog indtil Midten af det 14de Aarhundrede, fra hvilken Tid det i selve Norge begyndte at forvanskes, maa vi ubetinget svare: nei. Skriftsproget var eet og det samme ikke alene i Norges forskjellige Landsdele og paa Island, hvilket med Bestemthed kan paavises, men ogsaa efter al Sandsynlighed i Norges øvrige Udflytningslande eller saakaldte Skatlande. Vist nok kan det ved et overfladisk Blik paa de gamle Haandskrifter synes, som om enkelte Sproguligheder vise sig i dem, hvilke det heller ikke har manglet, at man har villet udtyde som Dialektforskjelligheder; men nøiere granskede forvandle disse sig til blotte Retskrivningsuligheder, eller høist til Merker paa en noget vaklende Udtale af ganske faa Lyde, eller en Forskjellighed i Udtalen, der er altfor ubetydelig til at fortjene Navn af Dialektforskjel. Man har fra Slutningen af 12te og Begyndelsen af 13de Aarhundrede Levninger af Skriftsproget fra hver af Norges fire Hoveddele, fra Throndheim, fra Gulathingslagen, fra Oplandene og fra Viken; men i alle disse viser Sproget sig fuldkommen eens; endogsaa Forskjellighederne i Retskrivning vise sig som høist ubetydelige, og for den, der ret har opfattet Sprogets Lydlære, som temmelig uvæsentlige. Det samme er Tilfældet med de talrige Sproglevninger fra alle Dele af Landet, hvilke ere bevarede fra Slutningen af det 13de og den første Halvdeel af det 14de Aarhundrede. Der findes i disse flere Uovereensstemmelser i Retskrivningen end i de ældre, men som næsten alle aabenbare have sin Grund i Skjødesløshed og Inkonsekvents hos Skriverne, ikke i nogen bestemt fremtrædende Dialektforskjel. Man skulde maaskee undtage den temmelig hyppige Brug af æ for a i Sproglevninger fra det 14de Aarh. fra den østlige og sydøstlige Deel af Landet, f. Ex. þæt for þat, teljæ for telja, samt i Sproglevninger fra samme Tid fra enkelte Egne af Landets sydlige Deel Brugen af a til at udtrykke den ubestemte Vocallyd foran r, naar dette føies umiddelbart til Ordets Rod og ellers har været udtalt med en Lyd af e foran, f. Ex. áðar for áðr, udtalt áðer, verðar for verðr, udtalt verðer; — men hverken er denne Brug ganske fast, og ikke heller antyder den, strengest taget, andet end en i sig selv saare ubetydelig Forskjel i Udtalen.

Sammenligner man nu Skriftsproget i Norge med det samtidige paa Island, saa finder man vel her større Uligheder end mellem de norske Sproglevninger indbyrdes; og det kunde jo ogsaa i sig selv synes ganske rimeligt, at en Dialektforskjel helst maatte udvikle sig der, hvor den ene Green af Folket var saa vidt adskilt fra den anden, som Tilfældet var med Nordmændene i Norge og Nordmændene paa Island.

Alligevel opløse sig ogsaa her ved nærmere Betragtning hine Forskjelligheder til rene Ubetydeligheder. Fraregner man nemlig Alt, hvad der ligefrem har sin Grund i en særegen og tildeels ubehjelpelig Retskrivning, der især har været usikker med Hensyn til Udtrykket eller Betegnelsen af Tvelydene, saa bliver omsider kun det tilbage, at man paa Island længere end i Norge synes at have holdt paa de enkelte gamle Former med s, hvor dette senere afløstes af r, f. Ex. vesa for vera, es for er, hvilke Former endnu findes i islandske Sproglevninger fra den første Halvdeel af det 13de Aarhundrede, da de ikke længer findes i norske, — samt at man paa Island allerede i det 13de Aarhundredes anden Halvdeel har begyndt at bruge Tvelyden æ for œ, medens man i Norge sprogrigtigere beholdt den sidste skarpt afsondret fra den første. Den sidstnævnte Brug antyder rimeligviis en Forskjel mellem den islandske og norske Udtale, men som dog er altfor ubetydelig til derpaa at grunde nogen Paastand om Dialektforskjel i Skriftsproget. At derimod efter Midten af det 14de Aarhundrede, da Skriftsproget i Norge begyndte for Alvor at forvanskes og med sterke Skridt ile sin Opløsning imøde, medens det paa Island i det Væsentlige opretholdtes, at da en stedse tiltagende Forskjel mellem begge indtraadte, var en Selvfølge. — Hvad Norges øvrige Skatlande angaar: Orknøerne, Hjaltland, Færøerne og Grønland, da ere de skrevne Sproglevninger, som fra dem ere os bevarede, saare ubetydelige, dog alle i det almindelige gammelnorske Skriftsprog, og der gives saaledes heller ikke for disse Landes Vedkommende Grund til at antage, at nogen Dialektforskjel der har gjort sig gjældende i Skriftsproget. Dette har altsaa været fælles for Norge og alle dets Udflytningslande.

Reises nu Spørgsmaalet om Dialektforskjellighed med Hensyn til Talesproget, da bliver den bestemte Besvarelse vanskeligere. Og dog

er dets Afgjørelse ikke uvigtig; thi baade beror derpaa den rigtige Opfattelse af den gammelnorske Literaturs større eller mindre Forstaaelighed for Almuen i alle det norske Riges Dele, og følgelig ogsaa af dens større eller mindre umiddelbare Indflydelse paa Almeendannelsen, — og tillige afhænger for en stor Deel deraf den rigtige Maade at forklare sig Aarsagerne til den i det 14de Aarhundrede indtrædende Sprogforvanskning. Vi maa derfor betragte ogsaa denne Sag noget nærmere.

Det kunde forekomme Mange at være en Selvfølge af Norges vide Udstrækning og dets i Forhold til Størrelsen ringe Befolkning, af dennes spredte Bygdelag — ofte adskilte fra hinanden ved vide uveisomme Skove og Fjelde, — at Sproget maatte splitte sig i en Mængde Dialekter, og at følgelig saadanne nødvendigviis have fundet Sted i det norske Talesprog i Middelalderen, om de end ikke ere komne tilsyne i Skriftsproget. Hvorvidt en saadan Nødvendighed kan antages at finde Sted, maa nu først undersøges; men her bliver da igjen først og fremst Spørgsmaalet om, hvad man forstaar ved Dialektforskjel.

Regner man hertil enhver Forskjel i Lydenes Udtale, at man paa eet Sted udtaler en Vokal bredere eller en Konsonant haardere end paa et andet, at man paa eet Sted betoner Stavelserne noget anderledes end paa et andet, eller fremfører Ordene mere syngende, slæbende, snøvlende, haardt eller blødt, — saa kan det neppe negtes, at en saadan Forskjel i større eller mindre Grad viser sig overalt, hvor et Sprog er udbredt over et vidtløftigt Landstrøg. Men en saadan Forskjellighed i Udtalen bør man vistnok ikke benævne Dialektforskjel. Jeg tror ikke engang, at man under denne Benævnelse bør henføre det, at man paa eet Sted fortrinsviis betegner enkelte Gjenstande med andre Ord end paa et andet, naar Betegnelserne dog alle høre hjemme i samme Sprog, deri have sin Rod, og stemme med dets almindelige Former. Dialektforskjellen maa være mere indgribende i Sprogets Væsen. Den maa for at fortjene sit Navn vise sig i en vis faststaaende Ulighed i Flexionsformer, i Lydovergange, i Orddannelse, kort i en eller anden væsentlig Deel af Formlæren. Jeg vil gjerne indrømme, at en skarp Grændse ikke altid er let at drage mellem en Udtaleforskjel, som den først antydede, og en egentlig Dialektforskjel; jeg vil ogsaa indrømme,

at den første i Tidens Løb kan foranledige den sidste. Men den samme Vanskelighed finder Sted, naar man skal drage Grændsen mellem en Dialekt og et selvstændigt Sprog, ligesom det jo ogsaa er bekjendt nok, at det sidste ofte udvikler sig af den første. En uvæsentlig Forskjel i Udtalen maa altsaa ikke forvexles med en gjennemgribende Dialektforskjel.

At denne sidste ikke nødvendigviis maa fremstaa der, hvor et lidet talrigt Folk er spredt over et stort og sønderskaaret Landstrøg, derpaa afgiver Island et slaaende Exempel. En Befolkning af femti til hundrede Tusinde Mennesker har der gjennem en lang Række af Aarhundreder været spredt over et Strøg af 1400 Kvadratmiles Fladeindhold, i Bygdelag vidt skilte fra hinanden ved ufarbare Fjelde, vide Heder og store Vande, og dog har Sproget der, Talesproget ligesaavel som Skriftsproget, saaledes vedligeholdt sin Eenhed, at Dialektforskjelligheder i den paapegede egentlige Betydning der ikke findes. At antage en ligedan Sprogeenhed ogsaa i Norge, imedens det gamle Sprog der uforstyrret herskede, indeholder altsaa i sig selv intet urimeligt, end mindre umuligt.

Vi have seet, at Skriftsproget paa Island var det samme som i Norge. Men dette Skriftsprog kunde ikke som Skriftsprog være overført til Øen; thi ved den Tid, Islændingerne udflyttede, anvendtes endnu ikke Skrivekunsten i Norge; først meer end 200 Aar efter denne Begivenhed kom den paa begge Steder i almindelig Brug. Den fuldkomne Overeensstemmelse mellem det norske og islandske Skriftsprog kunde altsaa ikke have sin Grund i nogen anden Omstændighed end den, at det Talesprog, som Islændingerne overførte fra Norge, var det, som i begge Lande senere blev anvendt ogsaa som Skriftsprog, da Skrivekunsten kom i Brug; thi at enten Islændingerne 200 Aar efter sin Udflytning fra Norge skulde derfra have laant et Skriftsprog, som ikke faldt sammen med deres Talesprog, eller Nordmændene laant et saadant fra Island, — dette er, det ene som det andet, en Urimelighed at antage. Nu maa man videre erindre, at Island fik sine Indbyggere fra de forskjelligste Egne af Norge, dog fortrinsviis fra dets vestlige og nordlige Landskaber. Havde nu Udflytningsmændene talt forskjellige Dialekter, og var ved en Sammensmeltning af disse det

islandske Skriftsprog senere fremstaaet, hvorledes skulde det da have været muligt, at dette kunde blive aldeles det samme som det i Norge fremkomne Skriftsprog, hvad enten nu dette sidste dannedes ved et Slags Sammensmeltning af flere Dialekter, eller ved at hæve een Dialekt over de øvrige? Det maatte under saadanne Omstændigheder ansees for et ganske ubegribeligt Tilfælde, at begge Skriftsprog skulde blive saa lige, at ingen Dialektforskjel mellem dem skulde komme tilsyne. Det bliver saaledes en Nødvendighed at antage, at det norsk-islandske Skriftsprog ganske i den Form, hvori vi kjende det, altsaa uden Dialektforskjelligheder, har fra det 9de til det 14de Aarhundrede ogsaa været Talesprog baade for Islændingerne og for Indbyggerne af det hele nordlige og vestlige Norge, fra hvis Fylker største Delen af Islands Nybyggere udvandrede.

Men maa nu end dette indrømmes, vil man sige, saa kunde dog derfor gjerne en forskjellig Dialekt af Sproget have været talt i det østlige og sydøstlige Norge, paa Oplandene og i Viken. Ogsaa herimod tale imidlertid vegtige Grunde. Lige til under Kong Magnus Lagabøters Regjering udgjorde som bekjendt Oplandene og Viken hver for sig et eget Lagdømme, der ikke alene havde sit særegne Lagthing, men ogsaa sin særegne fra Folket selv udgangne Lov. Hvad var nu vel rimeligere under hine Tiders løst sammenknyttede politiske Forholde, end at den Lov, som gjaldt udelukkende for et vist Lagdømme, eller de retslige Dokumenter, som der udstedtes, skreves netop i det der brugelige Talesprog, naar overhovedet Landssproget og ikke Latinen anvendtes? Saa seer man var Tilfælde baade i Sverige og Danmark; hvert Landskabs Lov var der skrevet i Landskabets eget Dialektsprog. Men nu ere de Levninger, vi have af den ældre Eidsivalov, Levninger, som aabenbare ere fra første Halvdeel af det 13de Aarhundrede, og ligeledes de ældste Breve fra Viken, Breve fra Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, — alt i det samme Sprog, uden nogen Dialektforskjel, som alle de øvrige norsk-islandske skrevne Sproglevninger. Dette maa vel, i Forbindelse med hvad før er sagt om Island, der ogsaa fra disse Dele af Landet fik mange af sine Indbyggere, gjøre det høist sandsynligt, for ikke at sige utvivlsomt, at heller ikke i disse Dele af Norge nogen egentlige

Dialekter fandtes i Talesproget, men at dette ogsaa der var det samme som det for hele Norge og Island fælles Skriftsprog.

Hvad Norges mindre Udflytningslande angaar, da savner man om Talesproget der i Middelalderen alle bestemte Oplysninger. Men har end deri Dialektforskjel fundet Sted, da kan denne vist ikke have været betydelig. Derfor synes det nu brugelige færøiske Talesprog at borge, ligesom og den bekjendte Omstændighed, at lige til henimod Midten af forrige Aarhundrede taltes endnu paa Shetlandsøerne (Hjaltland) et Slags Norsk. Orknøerne vare naturligviis mest udsatte for Sprogindflydelse fra Skotland; men saameget er vist, at ingensteds i vore gamle Sagaer nogen Dialektforskjel antydes mellem Talesproget der og det i Norge. Forøvrigt er naturligviis Forholdet her os af mindre Vigtighed.

De vegtigste Grunde tale altsaa for, at lige hen i den anden Halvdeel af det 14de Aarhundrede det gammelnorske Talesprog i Norge selv og paa Island har været ganske eet med Skriftsproget og ligesom dette uden egentlige Dialekter. Paa Island har det udentvivl beholdt denne sin Eenhed uafbrudt til vore Dage; thi havde det først splittet sig i Dialekter, er det ikke rimeligt, at disse nu skulde være sporløst forsvundne. Hvad Norge angaar, da har man vel neppe nogen gyldig Grund til at antage, at det paapegede Sprogforhold har undergaaet nogen Forandring før ved Midten af det 14de Aarhundrede, da Skriftsproget begyndte at forfalde. Derimod er det vist, at under Skriftsprogets Forfald Dialektforskjelligheder ere indtraadte i Talesproget, skjønt det ikke lader sig afgjøre, hverken naar disse først ere komne tilsyne, eller hvor hurtigt eller langsomt de have udviklet sig.

Men naar jeg udtaler som min Mening, at det gammelnorske Skriftsprog var eet med Talesproget, og dette lige saa lidet som hiint splittet ved skarpt fremtrædende væsentlige Dialekter, — saa maa ikke dette forstaaes, som om jeg derved tillige skulde have villet sige, at der blandt Oldtidens Nordmænd aldeles ingen Forskjel var paa den dannede og den udannede Mands Tale. Dannelsen har ganske vist til enhver Tid og paa ethvert Sted Indflydelse paa den Talendes Udtryksmaade, om end Sproget, hvori der tales, er det samme. I den Betydning have ganske vist de Nordmænd, der stode paa Dannelsens høiere Trin eller indtoge en mere udmerket Stilling i Samfundet, talt noget anderledes

end den raa Arbeidsmand eller Træl. Og de Dannedes Tale er det, vi nærmest see afpræget i Skriftsproget. Men dette er noget ganske andet, end om man vilde paastaa, at de dannede Nordmænd i Oldtiden talte een Dialekt, den raa Almue en anden. Forholdet i denne Henseende har utvivlsomt været omtrent det samme, som endnu finder Sted paa Island, hvor, som allerede sagt, ingen egentlige Dialekter findes, men den Dannedes Sprog alligevel i selve Udtryksmaaden skjelner sig fra den aldeles Uslebnes. Det er noget ganske andet end det Forhold, som nu finder Sted i Norge, da den saakaldte Dannede taler sit Sprog (d. e. Bogsproget) og Almuen sig imellem et andet, i Dialekter splittet.

Hvorledes, vil man nu maaskee spørge, kan man da vel forklare sig, at en saadan Sprogeenhed baade i Skrift og Tale saalænge vedligeholdt sig i Norge og paa Island, medens Sproget i begge Henseender tidlig splittede sig i Dialekter saavel i Sverige som i Danmark? Aarsagen maa udentvivl søges i de forskjellige ydre Forholde, i hvilke den nordgermaniske Folkestamme indtraadte i de tre nordiske Lande. Antager man nemlig, hvad man har sterke historiske Grunde til at tro, at Nordmændene have besat sine ældste Hjemsteder i Norden uden der at forefinde andre ældre Beboere end nomadiske Finner, der snart have veget Pladsen for dem eller ere blevne udryddede, medens derimod Svear og Daner ved sin Indvandring i og Udbredelse over den skandinaviske Halvøs sydligere Dele og over Danmark der have forefundet en ældre sydgermanisk Befolkning med faste Bopæle, en Befolkning, som de vel deels fortrængte, deels underkastede sig, men som dog i flere Henseender, selv i undertrykt Stilling, kom til at have Indflydelse paa den erobrende Stamme; — antager man dette, saa ligger udentvivl i disse Forholde Grunden til det gamle svenske og danske Sprogs tidlige Splittelse i flere Dialekter. Jeg skal udvikle min Anskuelse heraf noget nærmere. Det er en almindelig antaget og i den historiske Erfaring begrundet Sætning, at Sprogforandringer meget langsomt og næsten umerkelig udvikle sig af Sprogets eget indre Væsen, medens de derimod let indtræde og hurtig skride frem ved ydre Rivninger, naar Sproget kommer i nær Berørelse med eet eller flere andre, især med det selv beslægtede. Det er ligeledes en Erfaringssætning, at naar en Splittelse i et Sprog indtræder, medens Folket endnu staar paa et lavt Dannel-

sestrin, saa udbreder Sønderlemmelsen sig mere og mere, indtil en forøget Dannelse ved Hjælp af et almeengyldigt Skriftsprog atter samler under sig de adspredte Dele, indtil omsider maaskee, naar Almeendannelsen har naaet et meget høit Trin, en ny fuldstændig Sprogeenhed indtræder. Tingens almindelige Gang er saaledes den, at naar et Sprog først begynder at dele sig i Dialekter, saa tiltage disse bestandig i Antal og vel ogsaa i indbyrdes Forskjellighed, saalænge Skrivekunsten endnu ikke er traadt i Sprogets Tjeneste, og selv naar dette er skeet, anvendes den i Førstningen paa de enkelte Dialekter, saaledes at der opstaar næsten lige saa mange Skriftsprog som Dialekter. En tiltagende Aandsudvikling hos Folket fremkalder af disse flere Dialekt-Skriftsprog et almindeligt Folke-Skriftsprog. Dette kan ikke strax tilintetgjøre Dialekterne i Talesproget, men giver dem dog et vist Sammenholdspunkt, og forhindrer derved som oftest Dialektsøndringens videre Udbredelse. Efterhaanden vil Skriftsproget afslibe Talesprogets Dialekter, nærme dem til hinanden, og maaskee under gunstige Omstændigheder ligesom opsluge dem i sig, saaledes at Folket atter faar et almindeligt Talesprog, der da falder sammen med Skriftsproget. Til sidstnævnte Dannelsestrin kan imidlertid neppe noget af alle Europas Folkefærd, hvis Sprog først er blevet splittet i Dialekter, endnu fuldkommen siges at være naaet. Har nu den nordgermaniske Folkestammes norske Green ved sin Bosættelse i den skandinaviske Halvøs nordvestlige Deel havt et ved Dialekter usplittet Sprog, og den i sine nye Bosteder ikke traf paa nogen ældre fast Befolkning, med hvilken den kom i stadig Rivning eller med hvilken den blandede sig, saa var der ogsaa al Anledning til, at dens Sprog der vedligeholdt sig i alt Væsentligt uforandret og usplittet ved Dialekter. Der var ingen ydre Grund forhaanden, som kunde fremkalde en Sprogforandring eller Dialektsplittelse. Mellem Nordmændene og de finske Folkefærd fandt ingen Tilslutning Sted; de vare hinanden dertil altfor fremmede, ikke alene i Sprog, men ogsaa i Charakteer og Levemaade.

Ganske anderledes forholdt det sig derimod, som allerede paapeget, med de tvende andre Grene af Folkestammen, Svearne og Danerne, da disse nedsatte sig i og udbredte sig over de sydlige Dele af den skandinaviske Halvø og over Danmark. Her kom de i Berøring med

en fast bosat Befolkning af den beslægtede sydgermaniske Folkestamme, optog udentvivl, efterat være blevne herskende i de nævnte Lande, i sig en stor Deel af den ældre sydgermaniske Befolkning, og smeltede efterhaanden saa at sige sammen med denne. Her vare Omstændigheder forhaanden, som nødvendig maatte have Indflydelse paa Sprogets Udvikling. Svearnes og Danernes oprindelige Sprog kunde ikke vel i disse Lande holde sig i sin Reenhed. En Tilnærmelse mellem de Herskende og de Overvundne maatte efterhaanden indtræde, og de førstes Sprog derved afslibes en Deel af sine skarpeste Eiendommeligheder. Nu var Stødet udenfra givet til en Sprogforandring, og denne gik nu i de fordums af Sydgermaner beboede Lande, i Gøtaland og Danmark, sin sedvanlige Gang, det vil sige: Sproget opløste sig der i flere Dialekter. Saaledes antog allerede tidlig det svenske og det danske Sprog et Slags Overgangscharakteer. Nordmændene derimod afsluttede sig til en egen Statsheelhed uden i væsentlig Mon at optage nogen af sydgermanisk Befolkning paavirket Bestanddeel. Til dem naaede derfor i lange Tider Sproggjæringen ikke; hos dem manglede den ydre Grund baade til Sprogforvanskning og til Dialektsplittelse.

Saaledes tror jeg man med Lethed kan forklare sig Sprogeenhedens Vedligeholdelse i Norge gjennem flere Aarhundreder, efterat den var ophørt i Sverige og Danmark.

Men endelig indtraadte, som vi allerede have seet, Sprogforvanskningen og med den Dialektsplittelsen efter Midten af det 14de Aarhundrede ogsaa i Norge. Hvilke Aarsager da fremkaldte den, er tildeels allerede forhen paapeget, skjønt der i det Hele over denne Gjenstand hviler et tæt og maaskee ugjennemtrængeligt Slør. At Sprogforvanskningen i Norge skulde være forberedet ved en allerede i Slutningen af det 13de Aarhundrede eller i Begyndelsen af det 14de indtrædende Dialektsplittelse i Talesproget, er i sig selv lidet rimeligt, og i alle Fald, saavidt jeg tror, ubeviisligt. Men har Sprogforvanskningen ikke sin Grund i en saadan forudgaaende Dialektsøndring, saa maa den være bevirket ene og alene *fra oven* og *fra uden*, nemlig gjennem *Skriftsproget* og ved *fremmed Indflydelse paa dette*. Norge traadte først i en politisk Forening med *Sverige*, og det er ogsaa mod det *gammelsvenske Sprog*, at det norske først under sin Forvanskning

nærmer sig. Senere hen, efter Norges nærmere politiske Forbindelse med Danmark i det 15de Aarhundrede, kommer det danske Sprogs Indflydelse tydelig til Syne.

Men allerede dengang, ved Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, havde baade Danmark og Sverige antaget hver sit almindelige Skriftsprog, eller i det Mindste et Skriftsprog, i hvilket Dialektforskjellighederne blot i meget ringe Grad fremtraadte, sammenlignet med, hvad tidligere var Tilfældet. Der gaves saaledes ved Unionstidens Begyndelse, ved 1400, egentlig fire Skriftsprog i Norden: Gammelnorsk, der i det Væsentligste uforandret holdt sig paa Island, og desuden endnu nogenlunde reent benyttedes af Enkelte i Norge; — Nyere Norsk, en Afændring af det gamle, dels i svensk, dels i dansk Retning, hvilket i alle Henseender vaklende Overgangssprog kunde betragtes som Landets egentlige Regjerings- og Forretningssprog; Svensk og Dansk. Men de tre sidstnævnte af disse, der allerede meget lignede hinanden, søgte Magthaverne under Unionen af let begribelige Grunde at nærme endnu mere til hinanden for efterhaanden at sammensmelte dem til eet.

Ved det Slags Sprogtilnærmelser og Sprogsammensmeltninger, hvorom her er Tale, er det sjælden eller aldrig det reneste og det i sine grammatikalske Former skarpeste, der bliver det mest raadende. Det i saa Henseende fuldkomnere — og det var endnu det norske — maa tvertimod nærme sig til det ufuldkomnere. Det var ogsaa dette, som virkelig skede; det var ved en saadan Tilnærmelse, at den norske Sprogforvanskning begyndte og fremskred. Sverige udtraadte af den politiske Forening, førend endnu Sprogsammensmeltningen var fuldbragt, og det gik siden i sin Sprogudvikling sin egen Vei. Norge derimod blev fast ved Foreningen med Danmark, indtil begge Landes Skriftsprog vare faldne fuldkommen sammen til eet. At det norske har havt sin Indflydelse, og det en ikke liden, paa det fælles Skriftsprog til at give det en eiendommelig skandinavisk Holdning og afverge dets større Tilnærmelse til Tydsken, lader sig neppe negte, ligesom og, at det meget har bidraget til at berige det fælles Skriftsprogs Ordforraad; men dettes hele Vokalsystem og grammatikalske Form har sin nærmeste Rod i det Gammeldanske.

At Island har beholdt sit gamle Sprog, skylder det vistnok for største Delen sin affondrede Beliggenhed og sin politiske Ubetydelighed, som begge Dele gjorde det mindre udsat for fremmed Paavirkning.

Af hvad der nu om Sprogforvanskningen i Norge er sagt, bliver det temmeligt sandsynligt, — at det gammelnorske Sprog har holdt sig der som Talesprog uforvansket og usplittet i Dialekter, endnu en Stund efter at Forvanskningen i Skriftsproget var indtraadt, — at dette sidste imidlertid efterhaanden har gjort sin Indflydelse gjældende paa Talesproget, og at dette, efter først at have optaget i sig det fra Skriftsproget hentede gjærende Stof, endelig har splittet sig i den Mangfoldighed af Dialekter, som Norge nu indeslutter i sit Skjød.

Betragte vi nu endelig i det Hele det norrøne eller gammelnorske Sprogs Forhold til den gammelnorske Literatur, saa finde vi, at det ved sin Eenhed baade som Skrift- og Talesprog har været fortrinlig skikket til at gjøre den Literatur, som deri fremstod, forstaaelig og let tilgjængelig for det norske Folk i dets Heelhed.

3.

Skrivekunsten i den gammelnorske Literaturs Tjeneste.

Nordmændene ligesom og de tvende andre skandinaviske Folkefærd brugte i Middelalderen to Slags Skrifttegn, nemlig Runer og latinske Bogstaver.

Ordet rún, Fleertal rúnar (senere rúnir), betegner oprindelig Lyd, Tale, især hemmelighedsfuld og dunkel Tale,[1]) dernæst ogsaa Lydtegn, Skrifttegn. Som eenstydende bruges ogsaa stafr, Flt. stafir, hvilket Ord oprindelig betegner: Stav, dernæst Streg, Linie, saa Bogstav (egentlig vel, forsaavidt Skrifttegnet var dannet ved Sammenstilling af Streger eller rette Linier), endelig ogsaa i Flt. (stafir) Ord, Tale, Lærdomme. Det er af Forholdet mellem disse tvende Benævnelser, med Hensyn til Ordenes Grundbetydning og dennes Overgang, høist sandsynligt, at stafir oprindelig har betegnet Skrifttegnene

[1]) Angelsaxisk rún, Hemmelighed; Gotisk rúna, Hemmelighed eller hemmelig Overlægning, Samtale.

i deres ydre Form som synlige Figurer, rúnar derimod antydet deres indre Væsen som hemmelighedsfuld, ikkun for Faa begribelig Tale. Man har derfor udentvivl tidlig af begge Ord dannet en Sammensætning, der bestemtere angav Begrebet, nemlig rúnstafir eller rúnastafir.[1])

Det nordiske Rune-Alfabet (stafrof)[2]) omfattede i sin ældste bekjendte Form 16 forskjellige Lydtegn, hvert med sit betydningsfulde Navn.

Af disse 16 Lydtegn maa dog rimeligviis to regnes for nyere end de øvrige (Runerne óss og ýr). De med Fradrag af disse tilbageblivende 14 Skrifttegn udgjøre saaledes den ældste Runestavrække. De fremstille ogsaa de Hovedlyde, hvis Adskillelse i Skrift var en uundgaaelig Nødvendighed. Alfabetet har oprindelig kun havt egne Tegn for de tre Vokaler A, I og U, hvilke ogsaa vise sig at være det gammelnorske Sprogs egentlige Rodvokaler, ligesom de vel i sig selv maa ansees som Grundvokallydene i alle Sprog; og til at betegne de beslægtede haardere og blødere Konsonanter har det kun havt eet Tegn. At Runealfabetet i denne Tilstand maatte være saare ubehjælpeligt til bestemt at udtrykke de virkeligen i Sproget forekommende Lyde, er klart. Man finder ogsaa i de gamle Runeindskrifter, hvor det opstillede Alfabet anvendes, en overordentlig stor Vaklen især i Udtrykket af de mellem A, I og U liggende enkelte Vokallyd og af Difthongerne.

Med Konsonanterne var man, naar undtages de fælles Tegn for K og G, for T og D og for B og P, noget bedre hjulpen.

Meget længe blev Runealfabetet hos de tre skandinaviske Folkefærd staaende ved de 16 Bogstavtegn. At undertiden en fremmed Rune, hentet fra et af de tydske Runealfabeter, anvendtes, var kun en sjælden Undtagelse fra den almindelige Brug, og grundede sig neppe i nogen bestemt Stræben efter at fuldkommengjøre Skriftsystemet. Først, som det lader, en temmelig lang Tid efter de latinske Skrifttegns Indførelse og almindelige Anvendelse i Norden modtog Runealfabetet en nogenlunde gjennemgribende Forbedring ved Optagelsen af de saakaldte stungne Runer, der angave Lydens Modifikation i enkelte Skrifttegn ved at tilføie den oprindelige Figur et Punkt eller en Streg.

[1]) Ght. rúnstaba, Agſ. rúnstæf.

[2]) Nærmest beslægtet med Agſ. stæfrawa, af rawa m., Række, Rad.

Om Ælden af Runernes Brug i Norden, samt om Runealfabetets Oprindelse og Slægtskabsforhold til andre Oldtidens Alfabeter have Meningerne været meget deelte. Sagen er ogsaa i sig selv indhyllet i en Dunkelhed, som det vel neppe nogensinde vil lykkes ganske at sprede.

Hvad nu for det første Ælden af Runernes Brug i Norden angaar, da har det været paastaaet, at den ikke er ældre end Christendommens Indførelse, og at, om de end have været bekjendte i Hedendommens Tider, da har det blot været som magiske Tryllefigurer, ikke som Skrifttegn. Denne Paastand om Runernes sildige Anvendelse som Skrift støtter man da især paa den Omstændighed, at blandt den store Mængde af Runeindskrifter, som findes i Norden, ikke hidtil skulde være opdaget een eneste, som bar bestemte Kjendemerker paa at være bleven til i Hedendommen, medens derimod den allerstørste Deel af dem aabenbare angive sig at være fra de christelige Tider. At dette virkelig forholder sig saaledes, kan ikke benegtes Mængden af de saakaldte Runestene d. e. Stene med Runeindskrifter, er i de tre nordiske Riger meget betydelig. De hidtil bekjendte udgjøre omtrent 1400, hvoraf dog henved de 1300 falde paa Sverige alene (paa Upland meer end 730), medens de færreste ere fundne i Norge. Men af denne Mængde er der kun ganske faa, der kunne henføres til Slutningen af det 9de og Begyndelsen af det 10de Aarhundrede, og neppe nogen, som bestemt viser sig som hedensk.

Den store Masse af Runestene i Norden er ganske vist fra Tidsrummet mellem Aar 1000 og 1300; og fra dem kan saaledes i sig selv intet sikkert Beviis hentes for Runernes Anvendelse som Skrifttegn i den hedenske Tid. Men derfor strax at ville slutte, at saadan Anvendelse af dem i hiin Tid aldeles ikke fandt Sted, er ogsaa i høi Grad overilet.

For det Modsatte, at Runernes Brug i Norden som Skrifttegn naar op i Hedendommen, derfor kan anføres de vegtigste Grunde. Jeg vil ikke opholde mig længe derved, at Runer omtales som Skrifttegn i visse af de gamle Eddadigte, om hvis Tiiblivelse i selve Hedendommen der ikke kan næres Tvivl, og at der i nogle af disse forekomme Navne paa enkelte Runefigurer, ganske svarende til de, vi endnu kjende. Det sterkeste Beviis ligger udentvivl i det nordiske Runealfabets egen

Beskaffenhed og dets Forhold til lignende Skrifttegn hos den tydske Folkestamme.

Hvad nu først Runealfabetets egen Beskaffenhed angaar, da er det saa simpelt og fattigt, at det bliver næsten uforklarligt, at det skulde være skabt fra nyt af, efter at det latinske Alfabet med Christendommen var blevet bekjendt i Norden. Thi havde man et sligt Alfabet for Øie, som det latinske, saa maatte det dog være en Selvfølge, at man ved at danne sig et særeget Alfabet maatte gaa videre end til Tegn for de simpleste Grundlyde. Man maatte da vel have valgt sig Tegn for alle de Lyde i sit eget Sprog, som det latinske Alfabet udtrykte. Var derimod Runealfabetet til før Kjendskabet til det latinske, er det let begribeligt, at man lod det gamle Alfabet forblive uforandret, da dets Benyttelse dog ikke længere blev nogen Nødvendighed efter Indførelsen af det nye og fuldkomnere. Man betragtede hiint som en Folkehelligdom, som en Arv fra Forfædrene, hvilken man holdt det for Pligt at bevare i urørt Stand.

Dernæst, hvad Forholdet angaar mellem det skandinaviske Runealfabet og de ældste bekjendte tydske Skrifttegn, da leder dette til end klarere at overbevises om det førstes Ælde.

Det er nemlig en afgjort Sag, at de tydske Folkefærd have meget langt tilbage i Tiden havt Skrifttegn, hvilke de ligesom Nordmændene benævnte Runer. Man veed med Sikkerhed, at Goterne havde et Runealfabet, før de omkring 370 fik det af Biskop Vulfila for hans Bibeloversættelse dannede, hvilket fortrinsviis var laant af det græske. Man veed ligeledes, at Angelsaxerne, da de omkring 450 droge over til Britannien og nedsatte sig der, havde et fra ældre Hjemsteder i Nedertydskland medført Runealfabet, der benyttedes af dem baade, før de med Christendommen lærte de latinske Bogstaver at kjende, og senere paa Mindesmerker ved Siden af de sidste. Man har endnu baade det gotiske og det angelsaxiske Runealfabet bevaret, baade Tegnene og Tegnenes gamle Navne, — og mellem begge disse Alfabeter er i begge Henseender Overeensstemmelsen saa stor, at man ikke et Øieblik kan tage i Betænkning at ansee dem tilsammentagne for Udtrykket af den gamle tydske Runeskrift.

Spørgsmaalet bliver nu: hvorledes er Forholdet mellem disse tydske Runer og de nordiske eller skandinaviske?

Sammenligner man de nordiske Runer med de tydske, saa finder man saavel med Hensyn til Figurerne som til disses Navne en paafaldende Overeensstemmelse. Af de 16 nordiske Runetegn gjenfinder man i de tydske Alfabeter 13 saagodtsom uforandrede i Figur, og netop i den samme Betydning; — og af Navnene samsvare i det nordiske og gotiske 11, i det nordiske og angelsaxiske 13. Saa stor Overeensstemmelse kan umulig blot være tilfældig. At et meget nært Slægtskab finder Sted mellem de nordiske og tydske Runer, er uomtvisteligt.

Men af hvilken Beskaffenhed er nu dette Slægtskab? Er det nordiske og tydske Runealfabet oprundet det ene af det andet, eller ere de hinanden sideordnede?

Betragter man begge Alfabeters Beskaffenhed, saa seer man strax, at det tydske er langt fuldkomnere end det nordiske. Medens det sidste kun har 16 Skrifttegn, har det gotiske 24, nemlig 16, der udtrykke samme Lyde, som de 16 nordiske Runer udtrykke, og 8 for Lyde, som i dette ikke betegnes, og det fuldstændigste angelsaxiske endog 32, af hvilke 16 for de samme Lyde, som udtrykkes i det nordiske, 10 for særegne enkelte Lyde, og 6 for sammensatte. Denne de tydske Alfabeters større Fuldkommenhed, — der viser sig ikke alene deri, at de opstille Tegn for Lyde, der maa antages at have været særegne for visse Grene af den tydske Sprogstamme og ikke at have været til i den nordiske[1]), men ogsaa deri, at de betegne de Lyde, som vare fælles for den tydske og den skandinaviske Sprogstamme, men som det skandinaviske Alfabet ikke havde særegne Tegn for, som D, E, G, P, — tilkjendegiver aabenbare, at det skandinaviske Alfabet ikke er oprundet af det os bekjendte tydske; thi ellers havde det naturligviis beholdt de for det nordiske Sprog nødvendige Skrifttegn, som forefandtes i det andet.

Det Modsatte, nemlig at det tydske Runealfabet skulde være oprundet af det skandinaviske, kunde have større Sandsynlighed for sig, idet man kunde antage, at de tydske Folkefærd ved sin tidlige Berøring med Romerne og Grækerne og Kjendskab til disses Skrift vare blevne opmerksomme paa sit eget Alfabets Mangler og havde søgt at afhjælpe samme ved Tilføielse af nye Tegn.

[1]) f. Ex. CH, Z og W.

Alligevel har ogsaa denne Mening sine store Vanskeligheder; thi de enkelte Uligheder, som findes mellem begge Alfabeter med Hensyn til Tegnene for fælles Lyde, f. Ex. M og H, stille sig her i Veien.

Men forholder det sig nu saa, at hverken det skandinaviske Runealfabet kan udledes af noget af de tydske eller omvendt, saa staar ingen anden Udvei tilbage end at antage dem for sideordnede, oprundne af en fælles Rod, af et Runealfabet, ældre end begge, et Alfabet, hvis Beskaffenhed nu ikke mere kjendes, men til hvilket det skandinaviske, som det ufuldkomnere og simplere, maa antages mest at nærme sig.

Er man nu kommen til denne Slutning, at de tydske Runer som Skrifttegn vare til allerede før det fjerde Aarhundrede efter Christus, og at de nordiske i samme Egenskab maa være endnu betydelig ældre, saa kan med det samme Runernes Brug som Skrifttegn hos de skandinaviske Folkefærd mange hundrede Aar før Christendommens Indførelse blandt dem ansees som uimodsigelig beviist. Ja man fristes næsten til at gjøre endnu et Skridt videre, at antage det for høist sandsynligt, at den germaniske Folkeklasse allerede i sine ældste Bopæle i Osten, før den splittedes i de to Folkestammer, den nordgermaniske (skandinaviske) og den sydgermaniske (tydske), har kjendt og benyttet Skrifttegn, i Hovedsagen de samme som Runerne og benævnte med dette Navn, — samt at begge Folkestammer efter deres Splittelse fra hinanden have medbragt dem til sine nye Bopæle, og der uddannet dem hver i sin Retning. Dette stemmer ogsaa med de norske mythiske Sagn, der stedse sætte Runerne i den nærmeste Forbindelse med Asalæren og betragte Odin, Verdens Aand, den personificerede Forstand, som deres Opfinder.

Mod at gaa saa vidt, som denne sidste Gjetning fører, strider en Anskuelse, som i sig selv er gammel, men som i de seneste Aar har vundet fornyet Kraft ved at understøttes af flere talentfulde Forskere. Det er den Anskuelse, at Runeskriften, baade den nordiske og den tydske, er dannet af det gamle latinske Alfabet[1]), som igjen har sin Oprindelse fra det græske, hvilket tilsidst ligeud er laant fra Phønikerne. Det anførte Slægtskab mellem de

[1]) Dr. A. Kirchhoff: Das gothische Runenalphabet. Berlin 1854.

tre sidstnævnte Alfabeter, og især mellem det græske og phønikiske, er noget, som vel neppe omtvivles. Men hvad angaar Runernes Oprindelse af det latinske Alfabet, da forekommer den mig ikke at være endnu saa fuldstændig beviist, at man kan kalde den ophøiet over al Tvivl. At enkelte latinske Skrifttegn kunde, især paa Grund af Materialets og Skrivemaadens Beskaffenhed, gaa over til de modsvarende Runetegn, negtes ikke, — men deels kan dette kun med stor Tvang udstrækkes til alle Runetegn, og deels opstiller sig med Hensyn til Tiden for dette Laan og denne Overgang de største Vanskeligheder, især naar man vil forene denne Mening med hvad allerede er beviist om de tydske Runers Ælde og om disse Aldersforhold igjen til de nordiske. Men en nærmere Drøftning heraf vilde lede os for langt bort fra det os foreliggende Emne.

Vi bleve staaende ved det, at de skandinaviske Folkefærd kjendte Runerne som Skrifttegn i Hedendommen. Men ligesaa sikkert som dette er, maa det ogsaa ansees for at være, at Runerne i hiin Egenskab kun lidet anvendtes. Tydskerne have brugt at indridse dem paa Trætavler eller paa flade Træstokke. Det samme har ifølge vore gamle Sagaer været Tilfælde blandt de skandinaviske Folk, navnligen hos Nordmændene. Opskrivning af hemmelige Underretninger, ja af hele Digte paa Kjevler eller Træstokke med Runer omtales oftere. At de ogsaa stundom have været udhugne paa Stene allerede under Hedendommen, kan neppe betvivles. Det hyppigt forekommende Udtryk: at riste Runer (rísta rúnar) d. e. at ridse, indskjære Runer, — hentyder aabenbare paa Træ eller Steen som den Materie, paa hvilken de anbragtes, og paa Maaden, hvorpaa dette skede. Til Brugen af tilberedet Skind eller Pergament for derpaa at male Runerne findes intet Spor fra Hedendommens Tider; Kjendskabet til og Brugen af dette Slags Skrivematerial kom upaatvivlelig først med Christendommen til Norden. I det ubekvemme Skrivematerial laa altsaa en gyldig Grund til Runernes ringe Anvendelse under Hedendommen til Optegnelser af større Omfang, ligesom saadanne, efter hvad forhen er anført, lidet passede med Folkets Aand og den levende Traditions Charakteer. Endog Skikken at sætte Indskrifter paa Mindestene blev, som det synes, først almindelig efter Christendommens Indførelse.

Tidligere nøiedes man med at reise en Bautasteen over den Døde, eller en Mindesteen der, hvor en vigtig Begivenhed var foregaaet, uden at indridse nogen Skrift paa den; det levende Sagn skulde forklare Mindesmerkets Betydning. Men da man saa de Christne sætte Indskrifter paa de Dødes Gravstene og paa lignende Maade ved Indskrifter paa Steen forevige berømmelige eller gavnlige Handlinger, saa tog man efter denne Brug, og anvendte nu her Runerne, der paa Grund af sin Sammensætning af lige Streger vare lettere at indhugge i Stenen end de afrundede latinske Bogstaver. I nogle af Nordens Lande satte man større Priis paa denne Forevigelse af Navne og Handlinger, end i andre; deraf den Rigdom af Runestene paa nogle Steder fremfor paa andre. Til skriftlige Optegnelser af større Omfang, da saadanne begyndte at anvendes, til egentlig literært Brug, optoges derimod de latinske Skrifttegn, baade paa Grund af Alfabetets større Fuldkommenhed, og fordi Skrifttegnene ved sin Figur mere egnede sig til Hurtigskrivning end de stive Runer. Runeskriften blev saaledes af liden eller ingen Vigtighed i Literaturens Tjeneste, medens den derimod holdt sig deels som Steenskrift, deels til Brug ved hemmelighedsfulde Meddelelser. Sverige, hvor i den tidligere Middelalder Runeskriften viser sig at have været mest yndet, holdt af de nordiske Lande længst paa dens Brug, nemlig lige ned i det 15de Aarhundrede. I Danmark var Runeskriften ligeledes i det 13de og 14de Aarhundrede brugt; man har der fra det 14de Aarhundrede Optegnelser paa Pergament, ja endog en enkelt større Pergamentbog, skreven heelt igjennem med Runer, nemlig et Exemplar af den skaanske Lov; men dette var dog kun en Modesag for Enkelte; Brugen vandt aldrig nogen almindelig Hevd.[1])

[1]) Nyere Verker om Runerne: G. Brynjulfsen: Periculum runologicum. Havniæ 1823. 8. — Liljegren: Run-Lära. Stockholm 1832. 8., og Run-Urkunder. Stockholm 1833. 8. — W. Grimm: Ueber deutsche Runen. Göttingen 1821. 8. — Dietrich: Runen-Sprachschatz. Stockholm og Leipzig 1844. 4. — J. M. Kemble: On Anglo-Saxon Runes (Archæologia. Vol. XXVIII p. 327—372. 1840.) — Kirchhoff, se ovenfor. — [Finn Magnussen: Runamo og Runerne. Kjøbenhavn 1841. 4. — P. A. Munch: Kortfattet Fremstilling af den ældste Nordiske Runeskrift. Christiania 1848. 8. — R. Dybeck: Svenska Runurkunder. Bd. I. Stockholm 1855. 8. og: Sverikes Runurkunder. Stockholm 1860 fgg. 4. — C. C. Rafn: Runeindskrift i Piræeus. Kjøbenhavn 1856. 8. — P. G. Thorsen: De danske Runemindesmærker. 1ste Afdeling. Kjøbenhavn 1864. 8.]

Hvad Nordmændene i Norge og paa Island angaar, da mindedes ogsaa de Runerne og holdt dem høit i Ære som en merkelig Levning fra Oldtiden, men de anvendte dem, saavidt vides, ikke i den egentlige Literaturs Tjeneste. I denne nyttedes derimod de latinske Skrifttegn lige fra dens første Fremblomstren.

Nordmændene modtoge de latinske Skrifttegn nærmest fra Angelsaxerne. Men disse havde allerede tidlig dannet sig et eget latinsk Alfabet, der i enkelte Stykker afveg ikke lidet fra det i det øvrige Europa almindelig brugte. Nordmændene optoge, som det synes, fra først af dette Alfabet ganske i dets Heelhed. Siden indførte de efterhaanden enkelte Afændringer deri, deels ved at ombytte enkelte af dets særegne Bogstavtegn med de i det øvrige Europa almindelige, deels ved at danne sig eiendommelige Tegn for visse Vokal- og Diphthonglyde, som fandtes i det gammelnorske Sprog, og som de vanskelig kunde udtrykke ved de dem givne latinske Skrifttegn.

Herved fik den norsk-latinske Skrift i Middelalderen et Slags eiendommeligt Præg, som længe vedligeholdt sig baade i Norge og paa Island, paa første Sted indtil omtrent 1400, paa sidste Sted endnu længere, et Præg, som gjør det nogenlunde let blot af Haandskriftens Udseende at skjelne det, der er skrevet i Norge eller paa Island, fra det, der er skrevet i Sverige eller Danmark, paa hvilke begge Steder de i Tydskland brugelige latinske Skrifttegn, om end maaskee ikke fra først af, saa dog meget tidlig og uden synderlig Modifikation vandt Overhaand. Forresten blev den latinske Skrift i Norge og paa Island ingenlunde staaende ganske stille paa noget engang indtaget Punkt; man sporer tydelig gradvise Forandringer gjennem Aarhundredernes, ja man kan næsten sige Menneskealdrenes Løb, og det saaledes, at ogsaa Forskjelligheder lade sig til Syne mellem den samtidige Skrift i Norge og paa Island. De ældste forhaandenværende Skriftprøver fra begge Lande have endnu saare meget af den angelsaxiske Eiendommelighed i Bogstavformerne. Figurerne ere derhos stive, men tydelige og ikke uden Ziirlighed og Symmetri.

I Skriftprøverne fra Midten af det 13de Aarhundrede indtil samme Aarhundredes Slutning viser sig den største Ziirlighed forbunden med Regelmæssighed og Fasthed. I det 14de Aarhundredes første

Fjerdepart aftager den stive Ziirlighed, men i dens Sted faar Skriften en større Raskhed og Livlighed; det er, som om man kan skjønne, at Skrivekunsten paa den Tid var mere almindelig udbredt end tilforn og hyppigere benyttedes. Efter Midten af det 14de Aarhundrede forværrer Skriften i Norge sig ligesom Sproget, og i det 15de Aarhundrede er den, sammenligningsviis med hvad den var paa sin bedste Tid, allerede meget slet. Skrivekunsten har saaledes i Norge i sin Udvikling og sit Forfald ligesom fulgt Sproget og Literaturen Haand i Haand. Skriften i Norge og paa Island er ellers lige til henimod det 13de Aarhundredes Slutning udelukkende et Slags afrundet Fraktur, og denne Hovedform vedligeholdt sig fortrinsviis som Bogskrift indtil henimod Slutningen af det 14de Aarhundrede, medens derimod som Brevskrift en raskere og mindre Kursivskrift fra førstnævnte Tidspunkt indførtes i Norge og senere ogsaa paa Island. Naar det latinske Sprog benyttedes, skrev man i Regelen med de almindelig brugelige latinske Skrifttræk og anvendte da ikke de eiendommelig norske Bogstavtegn.

Man sporer tydelig, at norske og islandske Lærde i det 12te og 13de Aarhundrede have grublet over Retskrivningen, naturligviis især over, hvorledes de eiendommelige norske Vokallyde bedst skulde udtrykkes ved de latinske Skrifttegn eller ved nye i Samklang med dem formede, ved sammensatte og accentuerede Bogstavtegn o. s. v. Man har endogsaa Skrifter, som handle om denne Materie. Men til fuldkommen almeengyldige Regler kom man ikke, og ganske faa ere de os levnede Haandskrifter, i hvilke Retskrivningen viser sig aldeles konsekvent.

Materialet, man skrev paa, var bedre eller slettere beredet Pergament. I de norske Bøger er dette i Almindelighed hvidere og glattere end i de islandske. Brugen af Papir synes ikke at have været indført før ved Slutningen af det 14de Aarhundrede. Fra denne Tid ere de ældste paa Papir skrevne norske Breve; men Pergamentet sees dog gjennem hele det nævnte Aarhundrede og tildeels ogsaa det 15de at have været mest anvendt.

Ved Koncipering og Antegnelser for eget Brug omtales et Slags Voxtavler (vaxspjald) at have været benyttede, paa hvilke man da skrev med et Slags Griffel.

Udmalning og Forgylding anvendtes hyppig i Bøger, paa hvilke man satte stor Priis, og det var Initial-Bogstaverne, man især lagde an paa at udsmykke. Enkelte norske Haandskrifter udmerke sig i denne Henseende baade ved Tegningernes Raskhed og ved Farvernes Skjønhed og smagfulde Anbringelse. Saadanne Forziringer synes oftest at være udførte efter Haandskriftets Fuldførelse og ved en anden Haand end Skriverens.

Uagtet vistnok i Norge og paa Island gjennem Middelalderen Skrivekunsten mest øvedes af Geistlige, saa er der dog Sandsynlighed for, at ogsaa Lægfolk undertiden have beskjæftiget sig dermed.

Imidlertid udgjorde den latinske Skrivekunst efter det almindelige Begreb en Green af den lærde Dannelse, og forstodes vel sjælden tilgavns af Andre end dem, som havde tilegnet sig en vis Grad af denne og saaledes kunde kaldes Klerker (klerkar, Enkeltt. klerkr) i dette Ords videre Betydning, det vil sige: havde faaet en geistlig Opdragelse, uden derfor just at være indtraadte i den geistlige Stand og end mindre i Kirkens egentlige Tjeneste. Runekundskaben derimod blev, som det lader, stedse en mere verdslig Sag.

4.

Underviisningen og dens Indflydelse paa Videnskabelighedens Udvikling.

Skjønt det, efter Alt hvad forhen er sagt, maaskee kan synes lidet magtpaaliggende særskilt at handle om Underviisningen, dens Tilsnit og Indvirkning i det Tidsrum af Nordmændenes aandelige Liv, som vi her have for Øie, saa har dog denne Gjenstand visse Sider, som i det Foregaaende ei ere berørte eller i alle Fald ikke noksom fremhævede, og hvis rigtige Opfatning dog er uundværlig for ret at kunne forstaa og bedømme mange Særegenheder ved den Literatur, vi i det Følgende skulle i dens Enkeltheder betragte.

Hvor folkelig og almeen udbredt end Traditionen hos et Folk kan være, saa trænger den dog, for at opretholdes, til visse Ordførere; thi Folket i dets Heelhed, om det end opfatter Traditionen

som sin Eiendom og føler sig paa det mest levende tiltalt af den, formaar dog ikke ved sig selv alene at fastholde den. Hvor Traditionen er levende og kraftig, der undlade heller aldrig saadanne dens Ordførere at fremstaa. Det er deels fortrinlige Aandens Gaver, deels en særegen Stilling i Samfundet, der fremkalder dem. De blive Folkets Lærere og Traditionens omhyggelige Bevogtere og Forplantere.

Foruden det, at der blandt Oldtidens Nordmænd ikke manglede Personligheder, som paa Grund af et blot aandeligt Kald fremtraadte som Traditionens Ordførere, — saa gaves der ogsaa en vis Klasse af Folket, hvilken ifølge sin Stilling i Samfundet maatte fortrinsviis føle sig opfordret hertil.

Den patriarchalsk-demokratiske Charakteer, som raadede i den norske Samfundsorden lige til Enekongedømmets Indførelse, og som endogsaa, efter at Statseenheden havde befæstet sig med Kongedømmet til Samholdskraft, vedblev at gjøre sig gjældende langt ud i det 13de Aarhundrede, medførte, at Folkets patriarchalske Høvdinger baade vare dets verdslige og aandelige Ledere, især i Hedendommen. Vi vide jo, at i Hedendommens Tider Herserne eller Heredernes Forstandere tillige vare Goder eller Prester. Dem tilkom det altsaa paa een Gang at bevare Traditionen om Samfundets Love og Traditionen om Religionens Lærdomme. Men til Lovene og Religionen knyttede sig i hine Tider ogsaa Historien og Skaldekunsten paa det allernærmeste. Herseren maatte saaledes fortrinsviis finde sig opfordret til saavidt muligt at tilegne sig Indbegrebet af den i Traditionen bevarede Viden, for ved Hjælp heraf at opretholde den aandelige Overlegenhed, der var ham nødvendig for at lede og styre den Samfundskreds, hvis naturlige Overhoved han var. Dette var saameget mere nødvendigt fra den Stund af, at først Fylkeskongedømmet og siden Enekongedømmet udviklede sig som en Magt i Samfundet, hvilken Herserverdigheden ligesom var kaldet til at holde inden dens rette Grændser, og det netop ved sin aandelige Indflydelse paa Almuen. Da nu Herserverdigheden var arvelig, saa blev Følgen heraf, at Traditionerne ogsaa bleve arvelige i Herserætterne, at de i dem overdroges fra Fader til Søn og der laa bevarede som i et sikkert Gjemmested til Afbenyttelse for Folket. Tydeligere end i selve Norge fremtræder dette Forhold paa Island, hvor

Godeverdigheden, fri for Kongedømmets Indflydelse, længere vedligeholdt sit oprindelige Væsen, ja endog i visse Maader, som det synes, antog en endnu strengere patriarchalsk Charakteer, end den havde havt i Moderlandet. I Norge fik, som allerede forhen bemerket, efter Enekongedømmets Oprettelse Traditionen et Slags Middelpunkt i dette, i Kongens Hird og nærmeste Omgivelse. Men dette Forhold tilveiebragtes netop derved, at Herserne, nu Kongens Lendermænd, i Egenskab af hans naturlige Raadgivere i Landsstyrelsen jævnligen færdedes om ham og opholdt sig ved hans Hird, deels tilkaldte, deels efter egen Opfordring for at tale Folkets Sag og fremføre dets Ønsker.

De Mænd, som i udmerket Grad havde tilegnet sig den traditionelle Viden, benævntes i det gamle Sprog: spekingar d. e. Viismænd, eller fróðir menn d. e. lærde Mænd. Deres Anseelse var meget stor. Hos dem søgte man Raad i private Anliggender, og deres Stemme indhentedes først og fremst og gjorde oftest Udslaget ved de offentlige Forhandlinger. Til deres belærende Ord lyttede man ved de store Folkesammenkomster, og deres Foredrag dannede et yndet Underholdningsemne ved de selskabelige Glæder. Ikke mindre betydningsfuld var deres Virken som Ungdommens Opdragere. Thi ligesom enhver høitstaaende Mand med Begjerlighed søgte deres Raad, saa valgte han gjerne ogsaa blandt deres Tal Opfostrere for sine Børn. Gammel Sedvane medførte, at Høvdingernes Sønner hyppigen lige fra Barndommen af fostredes og opdroges udenfor Forældrenes Huus, og det var da hos hine Viismænd man søgte dem anbragte, for at de kunde erhverve sig en Dannelse, svarende til den Stilling, de i en modnere Alder skulde indtage i Samfundet. Viismændenes Huse vare saaledes at betragte som den Tids Skoler. At Opdragelsen der overhovedet fik en saare praktisk Retning, var en naturlig Følge baade af de forhaandenværende Forholde og af Folkets Charakteer. Thi paa den ene Side var det til Verdensmænd, Høvdingernes Børn skulde opdrages, og paa den anden Side var det den Viden, der i Livet viiste sig nyttigst, paa hvilken Folket i det Hele satte størst Priis. Det var saaledes Lovkyndighed og Historie, som især udgjorde Gjenstandene for denne Underviisning, ligesom og i Hedendommens Tid Religionskundskaben og den saa høit agtede Skaldekunst (skáldskapr). Enhver Viismand fandt blandt sine

Lærlinge en eller anden, som fortrinlig tilegnede sig Fosterfaderens Kundskaber, og han blev da som Arving til disse oftest ogsaa Arving til hans Lærerkald. Paa denne Maade forplantedes Kundskaben simpelt og naturligt, men derfor ikke mindre sikkert. Opdragelsen og Underviisningen udgik af Samfundsforholdene og havde stedse disse strengt for Øie. Til offentlige Underviisningsanstalter finder man i Hedendommens Tid intet Spor.

Christendommens Indførelse gav Stødet til en Forandring i denne Underviisningens simple Gang. Den prestelige Verdighed adskiltes nu fra Herserverdigheden, og herved ophørte Herserens Kald som Religionslærer. Den christelige Religionsunderviisning, der nu fremhævedes som den vigtigste, maatte naturligviis lægges i de christelige Presters Hænder; den blev Kirkens Sag og fik saaledes et Anstrøg af Offentlighed, et Præg af Statsøiemed, som den hedenske Religionsunderviisning ikke havde havt. En Troens Eenhed skulde nu opretholdes, hvorom man i Hedendommen ei havde noget egentligt Begreb. En vis Regel maatte derfor følges i deres Underviisning, som opdroges til at træde i Kirkens Tjeneste, og en vis Kundskabsmasse i en bestemt given Retning var Betingelsen for Adgangen til geistlige Embeder. Kirkens Forstandere, Biskopperne, vare de, som skulde paasee, at Regelen for Underviisningen overholdtes, og som skulde prøve de vordende Prester, om de havde erhvervet sig de for deres Embede nødvendige Kundskaber.

Dette nye Forhold maatte saaledes strax fremkalde en Forandring i Underviisningen for Geistlighedens Vedkommende. Denne Forandring var imidlertid i sin Begyndelse ikke synderlig iøinefaldende. Enhver dygtig Prest samlede om sig en mindre eller større Kreds af Lærlinger, hvilke af ham underviistes i de til Kirkens Tjeneste nødvendige Kundskaber, medens de tillige under hans Øine og som hans Medhjælpere gjennemgik Kirkens lavere Grader for at uddannes til de høiere. Naar de da paa denne Maade havde erhvervet det nødvendige Kundskabsforraad, bleve de af vedkommende Biskop prøvede og kunde nu, efter at være af ham indviede til Prester, overtage et selvstændigt Lærerkald. Hertil indskrænkede sig den egentlige geistlige Opdragelse. Som Folkelærer var det Prestens Pligt at undervise sin Menighed i Christendommens Hovedlærdomme og i Betydningen af de vigtigste religiøse Skikke.

Den første Virkning, som Christendommens Indførelse yttrede paa Underviisningsvæsenet, var altsaa den, at den kirkelige og religiøse Underviisning adskiltes fra den verdslige og kom udelukkende i Kirkens Hænder. De Kundskaber, som laa udenfor Kirkens egentlige Omraade, vedbleve derimod længe at forplantes paa den fra gammel Tid tilvante Maade, uden at Kirkens Forstandere deri indblandede sin Myndighed. Der kunde naturligviis under saadanne Forholde ingen væsentlig Hindring stille sig i Veien for, at den verdslige Dannelse forenedes med den geistlige, og klerkelige Kundskaber ansaaes altid som en skjøn Tilgift til den verdslige Viden, ligesom omvendt Presten, der med sin geistlige Dannelse forenede Indsigter i Landsloven, Historien og Skaldekunsten, indtog en høiere Plads i det almindelige Omdømme og øvede en større Indflydelse i Samfundets Anliggender, end den, som blot havde studeret sin Theologi.

Imidlertid vare dog begge Underviisningsgrene, den geistlige og den verdslige, temmelig skarpt adskilte baade ved Underviisningsgjenstandenes Forskjellighed og ved deres allerede paapegede forskjellige Forhold til Statssamfundet. En Egenhed for Island, der maaskee ikke var ganske uden Indflydelse paa Videnskabernes Udvikling der, var den, at Landets Goder ved Christendommens Indførelse vidste for længere Tid at sikkre sig en geistlig Indflydelse, der ikke stod meget tilbage for den, de havde øvet under Hedendommen. De satte sig nemlig paa en Maade i Spidsen for den nye Tro ved at bygge Kirker, til hvilke de tilegnede sig baade Eiendomsret og Kaldsret, og desuden lode mange af dem sig oplære til Prester og indvie til Bestyrere af sine egne Eiendomskirker. De forenede saaledes ofte Godordet eller Godeverdigheden med det christelige Presteembede, og derved holdtes unegtelig den geistlige og den verdslige Videnskab mere sammenknyttede paa Island, end Tilfældet var i Norge. Først i Slutningen af det 12te Aarhundrede blev en saadan Forbindelse af geistlig og verdslig Embedsvirksomhed afskaffet.

Men uagtet saaledes Christendommens Indførelse ikke strax afbrød Underviisningens gamle Gang, saa virkede den dog lidt efter lidt til at bringe den ind paa en anden Retning. Den norske Kirkes videre Udvikling fremkaldte det egentlige Skolevæsen. Biskopperne fandt det, med Udlandets Exempel for Øie, mere svarende til Kirkens Tarv at

indrette geistlige Opdragelsesanstalter ved sine Biskopsstole, end at overlade den geistlige Uddannelse til en blot privat Virksomhed. De kunde selv ved de Skoler, der indrettedes ved Biskopsstolene, have nøie Indseende med Underviisningens Gang og med Lærlingernes Opførsel. De kunde være sikkrere paa, at deres Opdragelse svarede til Kirkens Aand og Fordringer. Med Oprettelsen af Kannike- eller Chorsbrødre-Kollegier ved Norges Kathedralkirker i Midten af det 12te Aarhundrede sattes overalt, som det lader, Indretningen af et Slags Kathedralskoler i Forbindelse. Endog paa Island, hvor Kannike-Kollegier ikke opret-tedes, bleve dog Skoler istandbragte ved begge Landets Biskopsstole. Det blev derved, saavidt vides, just ikke egentlig gjort til en uomgjængelig Nødvendighed at studere ved en saadan Skole for at blive Prest; men en særdeles Anbefaling var det altid, baade fordi Biskoppen da bedre kjendte sine Folk, og fordi Underviisningen i Kathedralskolen, paa Grund af de der forhaandenværende bedre Hjælpemidler, maatte antages overhovedet at være mere fuldstændig og grundig end den private Opdragelse. Disse under Geistlighedens Opsyn staaende offentlige Skoler bleve nu Udgangspunkterne for den geistlige videnskabelige Dannelse. Men denne fik herved en betydelig Overvegt over den verdslige videnskabelige Dannelse, for hvilken der ikke sørgedes ved lignende Indretninger. Hiin tilvendte sig den udelukkende Anseelse og Benævnelse af lærd Dannelse, og dens Vigtighed fremhævedes stedse meer og meer paa den ældre folkelige Dannelses Bekostning. Viismanden, i Ordets ældre Betydning, gjaldt ikke længer som forhen, naar han ikke tillige var Klerk (clericus) d. e. havde erhvervet sig den geistlige Skoledannelse.

I denne Anskuelse laa vistnok i sig selv en Spore for de høiere staaende Mænd i Samfundet til at søge videnskabelig Dannelse baade i verdslig og geistlig Retning, og man finder ogsaa denne Virkning sterkt fremtrædende i det 12te og 13de Aarhundrede. Men da man ikke endnu formaaede at hæve sig til det Standpunkt, at man gjorde den verdslige Videnskab til Gjenstand for Skoleunderviisningen ligesaavel som den geistlige, saa maatte denne snart gaa af med Seiren over hiin. Hverken Fædrelandets Lovkyndighed eller dets Historie eller den gamle eiendommelige Skaldekunst erholdt nogen Plads i Skoleunderviisningen. Disse vigtige Elementer for Almeendannelsen overlodes til den blotte private

Omsorg. Lovkyndigheden var altfor indgribende i det hele Statsliv til at tabe sin høie Betydning ved Udelukkelsen af den lærde Dannelseskreds; men Historien og Skaldekunsten maatte i Tidens Løb nødvendigen tabe derved. De kunde under saadanne Omstændigheder kun trives, saalænge som de endnu fandt en levende Gjenklang i Folkets og dets verdslige Styreres Aand; naar dette ikke længer var Tilfælde, maatte deres Liv henvisne. Dette skede ogsaa i det 14de Aarhundrede, fra hvis Begyndelse man kan regne den lærde Skoledannelses afgjørende Seier over den ældre verdslige Dannelse i Norge. Indflydelsen af denne langsomt fremskridende, men dog gjennemgribende Omvæltning paa den literære Virksomhed er allerede forhen udviklet.

Man vil saaledes see, at Underviisningens Gang i Norge i Middelalderen ingenlunde var uden Indvirkning paa den norske Videnskabeligheds og Literaturs Udvikling og Forfald. Den egentlig nationale Videnskabelighed og Literatur støttede sig til en med Traditionen paa det nøieste sammenknyttet aldeles privat Underviisning, medens en i sin Oprindelse for det norske Folk fremmed Videnskabelighed udelukkende optog den offentlige Skoleunderviisnings Virksomhed. Da denne sidste Underviisning vandt Overhaand over og saa at sige kvalte hiin, havde den nationale Videnskabelighed derved tabt en væsentlig Støtte, og dette Tab fremskyndede dens Fald.

For nu noget nærmere at betragte det lærde eller geistlige Skolevæsen i Norge, det eneste, som man ifølge det forhen sagte egentlig kan benævne Skolevæsen, saa blev man neppe staaende ved de før omtalte Kathedralskoler. Udentvivl oprettedes ogsaa efterhaanden Skoler ved Klostrene, idetmindste ved de større og rigere af disse, ligesom og maaskee ved enkelte af de saakaldte Kollegiat-Kirker d. e. Kirker, som, uden at være Kathedralkirker, dog havde sine Kannike-Kollegier under Forstanderskab af Provster. Alligevel maa man vistnok antage, at Kathedralskolerne have nydt en fortrinlig Anseelse og været mest søgte. Dette maa man slutte deraf, at det er disse Skoler, som næsten alene i vore gamle Efterretninger omtales. Ved dem forestodes Underviisningen af en Skolemester (scholasticus, skólameistari), der udentvivl altid var Medlem af Kannike-Kollegiet, hvor saadant gaves. Saavidt skjønnes, dreiede Underviisningen sig om Latinen og Theolo-

gien, hvorhos ogsaa naturligviis lagdes Vind paa Læsning, Skrivning og især paa Sang. Andre gamle Sprog end Latinen lærtes ikke, men i Forbindelse med den sattes grammatisk Studium, og, som det synes, ogsaa Studium af Rhetorik.

Den Theologi, som lærtes, var vistnok ikke meget dybtgaaende, men støttede sig dog til Studium af Bibelen og af enkelte Kirkefædre, især Augustinus. Med den sattes i Forbindelse Studiet af den kanoniske Ret og af de kalendariske Kundskaber, som udfordredes til at underrette Almuen om Tiden for Kirkens Fester, baade de bevægelige og ubevægelige, samt for Fasterne. Mest opholdt man sig dog udentvivl ved Underviisning om Alt, hvad som vedrørte det prestelige Embede, om Messens rette Afholdelse, Forvaltningen af Sakramenterne, Benyttelsen af de ved Kirketjenesten anvendte Bøger, af Missalet og Breviariet, og saadant videre. Til Skolernes Tarv tjente ogsaa de ved Kathedralkirkerne indrettede Bibliotheker, som vel for største Delen bestode af theologiske Skrifter og Skrifter vedkommende den kanoniske Ret, men som dog ogsaa paa sine Steder findes at have indeholdt Afskrifter af den civile Romerret, af flere scholastisk-philosophiske Skrifter, ja endog af enkelte af de gamle latinske Klassikere. Hvorvidt Modersmaalet eller det latinske Sprog har været det ved Underviisningen mest brugelige, lader sig ikke afgjøre.

Høiere Dannelsesanstalter end de lærde Skoler gaves ikke i Landet selv. Den geistlige Dannelse, man der kunde erhverve, var fuldkommen tilstrækkelig for at kunne indtræde i Kirkens Tjeneste. De, som vilde udstrække sine lærde Studier videre end til hvad Landets Skoler formaaede at meddele dem, maatte tye til Udlandet. Kirken kunde blot befordre en saadan Stræben efter høiere Kundskaber ved Meddelelse af Reiseunderstøttelse, og dette finder man, at den virkelig efter Evne har gjort. I det 13de og den første Halvdeel af det 14de Aarhundrede finder man blandt den norske Kirkes Medlemmer flere, der havde modtaget sin endelige videnskabelige Uddannelse paa fremmede Høiskoler. De Høiskoler, der oftest nævnes som besøgte af Nordmænd, ere de i Paris, Orleans og Bologna. At have studeret i Udlandet og der erhvervet Magistergraden ansaaes naturligviis for en fortrinlig Anbefaling til at opnaa de høiere Verdigheder i Kirken.

Man vilde vistnok dømme høist ubesindigt, hvis man vilde paastaa, at den her omtalte lærde Underviisning var uden gavnlige Frugter for den videnskabelige Dannelse i Norge. Det er tvertimod beviisligt, at den til en vis Tid, i det 12te og 13de Aarhundrede, bidrog uendelig meget til at udvide og opklare Begreberne i flere Retninger, til at give de literære Frembringelser en fuldkomnere Form, ja endog til at forædle og afslibe Landssproget. Hvad der mest har bidraget til at bringe den i ondt Ry i Efterverdenens Dom, er Omstændigheder, der i Grunden laa uden for dens Omraade, men for hvilke den i de mindre dybt Skuendes Øine med Urette kom til at bære Skylden. Den lærde Underviisning kan nemlig ingenlunde i Norge siges at have stillet sig fiendtlig mod den nationale Videnskabeligheds Udvikling; den understøttede den tvertimod, saavidt den efter Tidens Leilighed og almindelige Anskuelser formaaede. At den egentlige nationale Videnskabelighed overfløiedes af Skolelærdommen, var mere en Følge af Tingenes naturlige Gang, end af nogen bestemt Stræben fra deres Side, der forestod den lærde Underviisning; og at den lærde Dannelse, som var dens Verk, ikke naaede den Modenhed, der kunde sætte den istand til nogenlunde at erstatte den synkende nationale Videnskabelighed ved selv at antage Nationalitetens Præg, det var neppe dens egen Skyld, men havde sin Grund i det Sammenstød af uheldige Begivenheder, der i Slutningen af det 14de Aarhundrede knækkede Norges Lykke, og som vi allerede tidligere have paapeget.

5.

Den gammelnorske Videnskabeligheds og Literaturs Forgreninger.

Fra de hidtil foredragne almindelige Bemerkninger om den gammelnorske Videnskabeligheds og Literaturs Udvikling og Forfald, samt om Sproget, hvori den udtalte sig, om Skriften, hvormed den optegnedes, og Underviisningen, hvorved den befordredes, — gaa vi nu over til at betragte samme Videnskabelighed og Literatur nærmere i dens forskjellige Forgreninger. Herved maa jeg dog foreløbig gjøre opmerksom paa, at det med Hensyn til Bestemmelsen og Begrændsningen af disse Forgreninger

ikke vel gaar an strengt at lægge nogen af Nutidens brugelige Inddelingsmaader af Videnskab og Literatur til Grund, men at man formeentlig rettest holder sig til Nordmændenes egne Anskuelser i den Tidsalder, som vi her have for Øie, og benytte den Inddelingsmaade af Videnskaberne, som vi enten finde udtrykkelig af dem vedtagen, eller som vi kunne ansee mest stemmende med deres Forestillinger om Videnskabernes indre Sammenhæng. Dette gjælder især Digtekunsten og den poetiske Literatur samt Sagavidenskaben og Sagaliteraturen, ved hvis Behandling vi nødvendig maa have Nordmændenes egne Begreber om Videnskabens og Literaturens Grændser stadigen for Øie. Saaledes komme Digtekunsten og den poetiske Literatur til at omfatte ikke alene de Verker, der have en poetisk Form d. e. ere sammensatte i bunden Stiil efter Verselærens Regler, men ogsaa de Verker i ubunden Stiil, som fremstille disse Regler, og tillige den Kreds af Gude- og Heltesagn, ligemeget om de i Formen ere prosaiske eller poetiske, hvorfra Digtekunsten fortrinsviis henter sine Benævnelser, Billeder og Omskrivninger. Sagaen kommer til at omfatte ikke alene Historien strengt tagen, nemlig Frembringelser af lærd historisk Granskning eller af den fortællende Kunst anvendt paa virkelige Tildragelser eller mythisk-heroiske Oldsagn, — men ogsaa alle øvrige Frembringelser af den fortællende Kunst, Helgen-Legender, Eventyr og Romaner, thi disse Frembringelser vare efter den gamle Anskuelsesmaade og i den gamle Benævnelse ligesaavel Sagaer, som de mest nøiagtige historiske Beretninger. Enhver Fortælling om noget Vordet, noget Skeet, hvad enten det var virkeligt eller blot til i Indbildningen, var en Saga d. e. en Beretning. Ordet saga knytter sig ogsaa i det gammelnorske Sprog uadskillelig til segja, at sige. Vilde de gamle Nordmænd undtage nogen af de ovennævnte Gjenstande fra Sagaens Omraade, da er det aabenbart, at dette snarere blev de egentlige Annaler eller den tørre Optegnelse af Begivenheder under Aarstal, end de opdigtede Fortællinger, i hvilke den fortællende Kunst, som her var Hovedsagen i Klassifikationen, mere kom til Syne. Dette maa være nok til at forklare de Egenheder, som maaskee kunne synes at fremtræde ved den Inddelingsmaade, som i det Følgende vil blive benyttet.

Digtekunsten og den poetiske Literatur.

6.

Den gammelnorske Skaldekunst.

Digtekunsten benævntes i Oldsproget skáldskapr, den, som øvede den, skáld (Neutr., baade Mand og Kvinde), og det at øve den: yrkja, det er at virke, arbeide. Den sidste Benævnelse antyder udentvivl, at Kunsten eller Formen betragtedes som noget særdeles væsentligt, for ikke at sige det Væsentligste ved Poesien.

Formerne i Digtekunsten baade med Hensyn til det Indre og det Ydre, baade med Hensyn til Udtryk og til Velklang, vare ogsaa Oldtidens Nordmænd af høieste Vigtighed. Det viser sig, at disse Former alt fra ældgamle Tider have været en Gjenstand for de største Aanders og de mest oplyste Mænds Granskning, at man paa dem ret har øvet sin Skarpsindighed og sin Opfindelsesevne, og det endog i den Grad, at i Tidens Løb Materien alt for ofte traadte i Skygge for Formen og saa at sige underordnedes denne.

At overbyde hinanden i Mængden af forskjellige Versearter (hættir, bragarhættir; Enkeltt. háttr), den ene kunstigere end den anden, og at danne de dristigste Omskrivninger (kenningar, Enkeltt. kenning), — deri satte Mesterskaldene (höfuðskáld, þjóðskáld), sin største Ære, ligesom og deri at kunne med Færdighed og næsten paa staaende Fod bringe sin Kunst i Anvendelse.

Men hvormeget man end i Formen og i Kunsten stræbte at indbringe Afvexling og Mangfoldighed, saa erkjendte man dog baade med Hensyn til Omskrivningerne og Versearterne visse Grundregler, som tildeels støttede sig til umindelige Tiders Brug, og som man ikke maatte forlade eller ubegrændset udvide. De dannede Skaldekunstens Grundlag og betragtedes i Hedendommen som givne af Gu-

derne selv eller fortrinsviis af Odin, Aandens, det aandelige Livs Fader. Det var derfor naturligt, at man allerede tidlig stræbte at give disse Grundregler Fasthed, deels ved at samle de Verker af Fortidens Skaldekunst, der viiste deres Ælde, og de gamle Sagn, der gave Nøglen til deres Anvendelse og Forklaring, — deels ved at bringe Reglerne selv i System og fastsætte Maaden, paa hvilken de skulde benyttes og mangfoldiggjøres i Samklang med deres Grundtanke. Denne videnskabelige Virksomhed deelte sig altsaa i tvende Retninger, idet man paa den ene Side nærmest stillede sig for Øie selve det gamle Stof, hvorfra Skaldekunsten hentede sine rigeste indre Prydelser, sine Billeder og Omskrivninger, — medens man paa den anden Side mere heftede sig ved hiint Stofs rigtige Anvendelse i Digtekunstens Tjeneste, hvortil man da ogsaa knyttede faste Regler for Digtekunstens ydre Form, for den egentlige Versekunst, støttende sig i begge Henseender til berømte og erkjendte Mesterskaldes Autoritet.

Det ældgamle Stof, fra hvilket den gammelnorske Skaldekunst laante sine væsentligste indre Prydelser, var Asatroens Gude- og Heltesagn, fremtrædende deels i Digte fra Hedenold, deels i en oftest til saadanne Digte knyttet ubunden eller prosaisk Overlevering. Fra disse Digte og Sagn hentede Skaldekunsten sin Livskraft, i dem havde den saaledes slaaet Rødder, at den ei kunde løsrive sig fra dem uden at opgive hele sit eiendommelige Væsen.

Christendommen formaaede ikke engang at sprænge dette sterke Baand, og da Folket ikke vilde lade sig sin høit agtede Skaldekunst berøve, maatte ogsaa de hedenske Gude- og Heltesagn for dens Skyld gjemmes i Mindet, Christendommen til Trods. Selv de første strengchristelige norske Konger, Olaf Tryggveson og Olaf den Hellige, maatte finde sig i at høre de fra Asatroen hentede Billeder og Omskrivninger af sine Skaldes Mund, og de vante sig efterhaanden til at finde Behag i dem. Man undgik maaskee i Christendommens første Tider, saavidt muligt, de Omskrivninger, hvori de hedenske Guders Navne ligefrem forekom; derimod skyede man ikke at bruge en fra gammel Tid tilvant Omskrivning, til hvis Forklaring en heel hedensk Mythe udfordredes, naar blot Aserne ikke udtrykkelig nævntes. Saaledes til Exempel vilde man maaskee

have Betænkelighed ved at kalde Guldet: Freyas Taarer (tár Freyu), fordi en hedensk Guddom da nævntes; men man vilde ikke et Dieblik betænke sig paa at kalde det: Havets Ild (lagar eldr) eller Oter-Bod (otrgjöld) eller Frodes Meel (Fróða mjöl), uagtet enhver af disse Benævnelser maatte søge sin Forklaring i en hedensk Mythe. Senere hen, da Christendommen var bleven saa grundfæstet, at et Tilbagefald til Asatroen ikke længer var at frygte, tilsidesatte man ogsaa hiin Betænkelighed og benyttede rask hen enhver Digterbenævnelse, som havde Hjemmel i hedenske Skaldes Brug.

Det er netop denne Omstændighed, som vi især skylde det Held, at ikke alene saamange af Hedendommens religiøse Digte, men ogsaa en systematisk Fremstilling af Asatroens Læresætninger er bleven os levnet. Thi havde ikke det enge og sterke Baand været mellem dem og Skaldekunsten, og havde ikke igjen denne været saa at sige sammenvævet med Nordmændenes hele aandelige Virksomhed, ja med det hele Folkeliv, — saa skulde visseligen hos dem, som hos alle de øvrige germaniske Folkefærd, Hedendommens religiøse Sange og Sagn være blevne udryddede ved de christelige Læreres Iver og nu blot have været at gjenfinde forvanskede og fast ukjendelige i Almuens Overtro og Æventyr. Nu derimod, da de første christelig-religiøse Betænkeligheder vare overvundne, betragtede man de gamle Asamyther som en videnskabelig Gjenstand, med hvilken man for Skaldekunstens Skyld, uden Anstød mod Christendommen, kunde sysle, ligesaavel som i andre Lande strengt christelige lærde Mænd og Digtere gjorde sig bekjendte med og ikke forsmaaede at benytte den græske og romerske Hedendoms Mythologi. Man gav vel Asatroens Myther, for end mere at fjærne al Anledning til Forargelse, et Slags historisk Udtydning, idet man fremstillede Hedendommens Guder som Helte og Høvdinger, der i den fjærne Fortid havde levet, og hvem de forblindede Efterkommere havde skjenket guddommelig Dyrkelse. Selve Navnet Aser (Áss, Æsir) udledede man, som bekjendt, høist urigtigt af en asiatisk Herkomst og gjorde det eenstydigt med Asiater (Asíumenn). Men denne historiske Fortolkning af Asalæren udviklede sig uden at forvanske Lærens væsentlige Indhold. Den havde Indflydelse paa Asalærens Benyttelse i Sagaens Tjeneste,

til historiske Gjetninger, til lærde Forudsætninger, hvor Kjendsgjerninger manglede, men ikke paa Lærens Benyttelse i Skaldekunsten. For dennes Skyld bleve altsaa Asamytherne bevarede i sin reen hedenske Skikkelse, medens Sagaen for sit Brug omformede dem til Historie. Deraf reiser sig den Uovereensstemmelse mellem Fremstillingen af Aserne i de historiske Sagaer, og Fremstillingen af dem i de til Skaldenes Brug foranstaltede Samlinger af selve de hedenske Sange og Sagn, — en Uovereensstemmelse, som det for Historiegranskeren ikke mindre end for Mythologen er af høieste Vigtighed at opfatte fra et rigtigt Standpunkt, da begge kun derved kunne reddes fra at henfalde til de store Vildfarelser, i hvilke alle det 18de Aarhundredes ellers saa fortjenstfulde nordiske Historiegranskere og Mythologer meer eller mindre vare hildede, og som endnu ikke kunne siges ganske at være udryddede.

Af det her udviklede Forhold mellem den gammelnorske Skaldekunst, saadan som den fra Hedendommen overførtes i Christendommen, paa den ene Side, og de hedenske Gude- og Heltesagn paa den anden, kunne vi da uden Vanskelighed forklare os baade det, at Nordmændene i en christelig Tidsalder stræbte at samle hine hedenske Sagn og bringe dem i en vis Orden, og tillige det, at de paa dem som paa en sikker Grundvold byggede en systematisk national Skaldelære.

Begge Dele lykkedes, det sidste endog i den Grad, at den opstillede Skaldelære ikke alene formaaede at opretholde Skaldekunsten i dens ældgamle Form gjennem mange Aarhundreder, urokket af Christendommen og den med samme følgende fremmedartede Aandsdannelse, men endogsaa var i Stand til at give hiin Form en saadan Fasthed, at den kunde blive staaende saa at sige forstenet, længe efterat det virkelige digteriske Liv var veget fra den. Det manglede vist nok ikke fra Skolelærdommens Side paa Bestræbelser for at skaffe den latinske Poesis rhetoriske Regler Indpas i den norske Skaldekunst, og saaledes, efter de Skolelærdes Begreber, uddanne denne i en mere klassisk Retning; — men disse Bestræbelser yttrede, saavidt man kan skjønne, kun nogen indgribende Virkning paa ganske enkelte Skalde, der tilhørte den geistlige Stand eller havde faaet klerkelig Opdragelse, og

dog strakte aldrig, saavidt man veed, denne Virkning sig til den egentlige Versbygning. Denne var i Tidens Løb saaledes sammengroet med selve det gammelnorske Sprog, at den først ved dettes fuldkomne Forfald i Norge kunde rokkes. Paa Island, hvor det gammelnorske Sprog vedligeholdt sig, har ogsaa, som bekjendt, den gammelnorske Verslære hevdet sin Ret lige til vore Dage.

Naar man nu vil gjøre sig bekjendt med Grundtrækkene af hiin saa eiendommelige gammelnorske Skaldekunst, hvilket er uundgaaelig nødvendigt for nogenlunde rigtig at opfatte dens mange Frembringelser, de talrige norsk-islandske Skaldeverker, — saa ligger Intet nærmere end først at betragte selve det literære Arbeide fra Middelalderen, der omhandler Skaldekunsten og paa en saa grundig og udtømmende Maade, som man neppe af Tidsalderen skulde vente, fremstiller dens Grundlag og Regler.

Dette Arbeide er den saakaldte yngre Edda eller Snorres Edda, hvilket Verk strengt taget udelukkende burde benævnes Edda, da den saakaldte ældre Edda, om hvilken vi senere ville tale, ganske vist med Uret og først i en sammenligningsviis ny Tid er kommen til Eddanavnet.

Den yngre Eddas

Formaal er, som allerede antydet, en systematisk ordnet Fremstilling af den gammelnorske Skaldekunsts Grundvold og en derpaa bygget national Skaldelære. Den er, som man heraf let seer, et sandt Lærdomsverk. Den fremstiller ikke alene det gamle for Skaldene uundværlige Kundskabsstof. Den ordner det ogsaa og viser, hvorledes dette Stof af Hovedskaldene eller Mesterskaldene har været benyttet efter visse Regler. Den foredrager videre de fra gammel Tid vedtagne Regler for Skaldekunstens ydre Former, for Versbygningen og Alt hvad med den staar i Forbindelse. Den omhandler endelig det gammelnorske Sprog selv, baade som Skriftsprog i Almindelighed, især med Hensyn paa dets Retskrivning, og som Skaldesprog i Særdeleshed, idet den klassiske Rhetoriks Regler derpaa anvendes. Edda i sin fuldstændigste Form er saaledes et Verk, sammensat af flere temmelig ueensartede Bestanddele. En

vis Forbindelse mellem dets uligeartede Dele er imidlertid iøinefaldende; den viser, at den, der lagde den sidste Haand paa Verket, har villet gjøre det til et sammenhængende Heelt, til en udførlig og fuldstændig Lærebog i Skaldekunsten. For dette Øiemed har han forbundet flere for ham liggende ældre Arbeider med hinanden og har maaskee stræbt at fuldstændiggjøre Samlingen ved enkelte originale Tillæg, Frugter af hans egne lærde Studier.

Den yngre Edda er altsaa et Verk af flere Forfattere; den er en Samling af flere videnskabelige Arbeider af forskjellig Alder, men alle i Hovedsagen sigtende til eet Maal, nemlig den gammelnorske Skaldekunsts Grundfæstelse paa bestemte Regler og videre Udvikling i Overeensstemmelse med disse; — og alle Arbeider ere forenede til et Slags videnskabeligt Heelt, uden dog derfor hvert især at berøves sit eiendommelige Præg.

Vi maa imidlertid herved merke, at alle bekjendte nu tilværende Haandskrifter af den yngre Edda ere meer eller mindre skjødesløse med Hensyn til de forskjellige Bestanddeles Ordning og bære de tydeligste Spor af de gamle Afskriveres utilbørlige Vilkaarlighed baade med Hensyn til Udtryk og Materie, noget som forresten intet usedvanligt er ved de gamle norske og især islandske Afskrifter, hvilke, naar flere findes af samme Verk, oftest maa betragtes næsten som ligesaamange forskjellige Bearbeidelser eller Recensioner af dette. At fremstille med nogenlunde Sikkerhed den oprindelige Ordning af vor Eddas Indhold er saaledes en vanskelig Sag. Arbeidet lettes dog betydelig ved de nyeste Udgaver af Verket, nemlig den store arnamagnæanske Udgave og Dr. Egilssons Haandudgave[1]). Den sidstnævnte Lærde har i begge anviist Veien til rigtig at opfatte det fuldstændige Verks indre Sammenhæng. Støttende mig til dette Forarbeide vil jeg stræbe at give en Oversigt af den yngre Eddas Indhold, saaledes som dette, efter min Mening, maa have været oprindeligen ordnet i den fuldstændigste Bearbeidelse.

[1]) [Edda Snorra Sturlusonar. Edda Snorronis Sturlæi. Hafniæ. Sumptibus legati Arnamagnæani. Tom. I. II. 1848—1852. 8. Edda Snorra Sturlusonar, útgefin af Sveinbirni Egilssyni. Reykjavík 1848. 1849. 8. — Tidligere udgivet af Rask, Kjøbenh. 1818. 8. Oversat paa Dansk af R. Nyerup. Kjøbenhavn 1808. 8. De mythiske Fortællinger i d. y. Edda oversatte paa Tydsk af K. Simrock som Tillæg til dennes Oversættelse af den ældre Edda].

Verket deler sig i to Hoveddele, af hvilke vi ville benævne den første: den egentlige Edda, — den anden: Tilhanget. Benævnelserne troes at passe, fordi den første Deel aabenbare har været til som et eget, i sig fuldkommen afsluttet Verk, før den sidste Deel dermed sattes i Forbindelse. Hver af disse to Hoveddele omfatter igjen forskjellige Underafdelinger, af hvilke nogle ere at ansee som oprindelig selvstændige Verker.

Den egentlige Eddas første Afdeling danner den saakaldte Gylfaginning d. e. Gylfes Skuffelse. Dette er en udførlig, systematisk ordnet Fremstilling af Asalæren. Navnet, hvis Ælde forresten ikke er ganske sikker, er hentet fra Fremstillingens Indklædning. Denne er nemlig følgende:

En Konge Gylfe raadede for de Lande, som siden kaldtes Svithjod. Om ham er fortalt, at han gav en farende Kvinde ved Navn Gefjon, der var af Asernes Æt, et Pløieland i sit Rige, saa stort som fire Oxne kunde oppløie i et Døgn. Gefjon hentede fire Oxne fra Jøtunheim, Sønner af hende selv med en Jøtun, spændte dem for Plogen og drog saaledes et stort Stykke Land ud i Havet. Det røvede Land førte hun mod Vesten, satte det der og gav det Navnet Sælund (Sjæland); men der, hvor det var løsrevet, blev et Vand, nemlig Løgeren (Mælaren) i Svithjod, hvis Vige svare til Sælunds Nes. Denne samme Kong Gylfe undredes over, hvi "Asernes Folk" (Ása-fólk) var saa klogt, at Alt gik efter deres Villie, om dette laa i deres Natur eller om det kom af de Guders Magt, som de offrede til. For at udforske dette paatog han sig en gammel Mands Skikkelse og vandrede til Asgaard. Men Aserne vidste af sin Spaadomskraft hans Komme forud og beredte sig paa at forblinde hans Oine. Da han kom til Asgaard, saa han for sig en høi Hal. Han henvendte sig til Dørvogteren, nævnte sig Ganglere (d. e. Vandreren) og udbad sig Herberge. Han indlodes og saa nu i Hallen tre Høisæder, det ene over det andet, og i hvert af dem en Mand siddende; den i det nederste kaldte sig Hár d. e. Høi, den i det andet: Jafnhár d. e. Jævnhøi og den i det øverste Þriði d. e. den Tredie. Ganglere begynder nu at udspørge disse om Guderne. Hermed aabnes en Samtale, hvori Ganglere er den spør-

gende og de tre Mænd i Høisæderne de svarende, saaledes at snart den ene, snart den anden af dem fører Ordet.

I denne Samtale fremsættes nu Asalærens Gudesagn i sin Udførlighed, idet de støttes til Vers af ældgamle Digte, hvilke anføres som Beviissteder. Sagnene om Balder og især om Thor og dennes Kampe med Jøtnerne ere behandlede med størst Udførlighed. Efterat tilsidst Ragnarøk er beskreven og Verdens Gjenfødelse er fortalt, siger Hár, som sidst har svaret: „Kan du nu spørge om mere, saa veed jeg ikke, hvorledes saadant kan falde dig ind; thi ingen Mand hørte jeg gaa videre i sin Fortælling om Verdens Skjebne." Da hørte Ganglere et stort Bulder og saa til Siden for at erfare, hvad det var; men nu merkede han, at han stod paa en slet og bar Vold, og at baade Hal og Borg vare forsvundne. Gylfe vendte hjem igjen til sit Rige, fortalte her de Tidender, han havde seet og hørt, og efter ham gik siden disse Fortællinger fra Mand til Mand.

Gylfaginning indeholder en uvurdeerlig Skat til Asatroens Oplysning. Uden den skulde meget i de ældste mythiske Digte nu være os en uopløselig Gaade. Gylfaginning fremstiller os nemlig Asatroens System i dets Heelhed. Men, kan man spørge, hvad borger os for, at dette System er egte hedensk? at det ikke er en blot Frugt af lærde Kombinationer fra en christelig Tidsalder, som kun har Verd, fordi det fremstiller den Anskuelse af de hedenske Myther, der dengang raadede blandt de Oldkyndige? Hvad borger os for, at det ikke er et vel sammensat Æventyr, hvori Forfatteren har optaget enkelte spredte og usammenhængende Sagn fra Hedendommen, forbundet og udfyldt dem med Tilsætninger, hentede fra hans egen Indbildningskraft, og derved givet det Hele en Sammenhæng og en Afrunding, om hvilken Asadyrkerne selv ingen Forestilling havde? — At det ikke saa er, derfor borger os først og fremst Gylfaginnings Forhold til det ældgamle, egte hedenske Digt Vøluspaa og dernæst dens Fremstillings eget indre Væsen.

I Vøluspaa, om hvilket merkverdige Digt vi senere ville komme til at handle udførligere, finde vi nemlig Asatroens System i dets Hovedtræk. Dette Digt viser os klart, at hiint System var til allerede i Hedendommen, at det saaledes ingenlunde er en Frembringelse af den

christelige Middelalders lærde Kombinationer eller af en christelig Eventyrdigters Indbildningskraft. Systemet er følgelig ikke skabt af Gylfaginnings Forfatter eller Optegner; han har kun taget det, som han fandt det for sig, bevaret fra den Tid, da Asatroen levede. Og nu hvad de udførligere Gudesagn angaar, der i Gylfaginning ere bragte ind under Troessystemet, uden egentlig at støtte sig til nu bekjendte hedenske Digte, da vidner deres eget Væsen om, at de der have hjemme og at de overhovedet ere stillede paa sin rette Plads. Aanden og Tonen i Gylfaginnings udførlige Sagn om Balder og Thor er ligesaa egte hedensk som i noget af de os efterladte Gudedigte; og om man end ikke kan antage, at man i dem har for sig opløste Oldkvad, saa maa det ansees for sikkert, at de støtte sig til Oldkvad, som nu ere tabte, og at de ere en i Hovedsagen egte og uforvansket Tradition fra Hedendommen. Betragter man Gylfaginning i dens Heelhed, finder man den gjennemtrængt af en sand hedensk Aand. Man sporer ingensteds christelige Anskuelsers Indflydelse, ingensteds en christelig Opfattelse af Asamytherne, ingensteds nogen Stræben efter paa de christelige Lærdes Viis at give dem et historisk Anstrøg, ingensteds noget Udtryk af christelig Afsky for de deri indeholdte Vildfarelser. Alt er fremstillet saaledes, at man næsten kunde tænke sig en Asadyrker talende. Dette tilsammentaget maa, som jeg tror, overbevise os om, at vi i Gylfaginning have for os en egte Tradition fra Hedendommens Tider.

Men Indklædningen, vil man spørge, Fortællingen om Gylfe, Fremstillingens dialogiske Form, hvorledes forholder det sig hermed? — At give et bestemt Svar herpaa er vanskeligt; men Sagen er da heller ikke af nogen stor Vigtighed, da man let seer, at alt dette er uvæsentligt og i Grunden Gylfaginnings sande Indhold uvedkommende. Spørgsmaalet er, om denne Indklædning ligesom Gudesagnene selv, hvis Omfatning den danner, er en Tradition fra Hedendommens Tider, eller om den er et Verk af den, der først bragte det gamle Troessystem paa Pergamentet? Paa den ene Side maa indrømmes, at allerede i Hedendommen den dialogiske Form var yndet og anvendt ved Fremstillingen af religiøse Læresætninger. Flere ældgamle hedenske Digte vidne herom, i hvilke man finder en dialogisk Form og en Indklædning, som ganske svarer til den i Gylfaginning. Lære-

sætningerne fremstilles i Spørgsmaal og Svar, og Samtalens Anledning fortælles enten i Digtet selv eller i en medfølgende Tradition i ubunden Stiil. Gylfaginnings Indklædning har saaledes, alene betragtet fra Formens Side, Intet ved sig, som er Hedendommen fremmed. Men paa den anden Side kan det ikke negtes, at der i Indklædningens Indhold spores noget vist kunstlet, der synes at røbe en nyere Oprindelse end selve Hovedfortællingen. Beretningen om Gylfe og Gefjon, der dog støttes paa et anført Vers af den hedenske norske Skald Brage hiin gamle, der levede ved 800 e. Chr., er den øvrige Indklædning ganske uvedkommende; den findes heller ikke i alle de gamle Pergamentsbøger. Men selv denne fradraget, synes Fremstillingen af de tre svarende Personer Hár, Jafnhár og Þriði at smage noget af et Forsøg paa af disse tre, vistnok betydningsfulde Navne, der alle i de gamle Digte tillægges Odin, at danne et Slags hedensk Treenighed, hvilken det altid bliver høist tvivlsomt, om Hedendommen selv har erkjendt i det mindste under den Form. Da imidlertid Odins Samvirken i Verdensordningen med Vile og Ve og ved Menneskets Skabelse med Høner og Loder synes at hentyde paa en saadan Forestilling, — kan man ikke vel negte Muligheden af, at et gammelt nu tabt Digt eller Sagn kan have omhandlet Gylfes Besøg hos Aserne for at lære af dem og Odins Aabenbarelse for ham under en tredobbelt Skikkelse og under de tre anførte Navne, — og at Gylfaginnings Sammensætter har benyttet dette Sagn til Indklædning for sin Fremstilling af Asalærens Troessystem. Derimod maa man høilig tvivle om, at denne Indklædning har fulgt Traditionen lige fra Hedendommens Tider og allerede da dannet Systemets Indfatning.

Min Mening om Gylfaginning er i Korthed følgende: Den indeholder et i mundtlig Overlevering bevaret Troessystem fra selve Hedendommen, en systematisk Sammenstilling af Asatroens Læresætninger, saaledes som disse i ubundet Foredrag fremsattes til Forklaring og Fuldstændiggjørelse af de ældgamle Troesdigte. Denne hedenske Lærebygning har en christen Ynder af den hedenske Viisdom for Skaldekunstens Skyld optegnet, medens den endnu var i friskt Minde, tilføiet af de gamle Digte, hvad han fandt at kunne tjene til Bestyrkelse for Fremstillingens Rigtighed, og endelig har maaskee den samme Optegner givet det Hele en Indklædning svarende til hans Tidsalders Smag, idet han

muligen derved har havt et gammelt hedensk Digt for Øie, der lod en Gylfe søge Underretning om Asalæren hos Aserne selv, og Odin meddele ham denne Underretning i en Aabenbaring, hvorved han fremtraadte i en trefoldig Skikkelse som Hár, Jafnhár og Þriði.

Man kan ikke andet end beundre den Fordomsfrihed, som Gylfaginnings Sammensætter eller første Optegner har lagt for Dagen. En vid Anledning frembød sig nemlig for ham til at give personlige Meninger og Anskuelser Raaderum; denne Anledning har han dog ingenlunde benyttet, men samvittighedsfuldt holdt sig til det gamle Stof og stræbt at levere dette i den mest uforvanskede Skikkelse, han formaaede. At Gylfaginnings Fremstilling i enkelte Stykker røber en feilagtig Opfatning af Troeslærdommene og en Misforstaaelse af de gamle mythiske Digtes Ord, det kan ikke undre os, da Traditionen, som her leveres, ganske vist har i ubundet Sprog gaaet gjennem Christnes Mund i flere Menneskealdre og følgelig været mere udsat for Forvanskninger end de gamle hedenske Digte, der beskyttedes af den bundne Form.

Den egentlige Eddas anden Afdeling benævnes almindelig i sin Heelhed Skálda. Dette Navn er dannet i Lighed med visse Saganavne som Njála, Egla for Njálssaga, Egilssaga, og skal saaledes betegne: Bogen om Skaldene og Skaldekunsten, Skaldebog, Skaldelære. Navnet er neppe oprindeligt; det findes ikke engang i noget af Pergamentshaandskrifterne. Alligevel benytte vi det her for Tydeligheds Skyld.

Skalda deler sig igjen i to Afsnit med en forudskikket indledende og indklædende Fortælling. Denne Indledning benævnes almindelig, dog udentvivl ogsaa med et nyere Navn, hentet fra Indholdet: Bragaræður d. e. Bragetale. Det første Afsnit af den derpaa følgende egentlige Skaldelære benævnes allerede fra gammel Tid Skáldskaparmál d. e. Skaldekunstens Maal, Tale eller Udtryk. Det andet Afsnit benævnes Háttatal d. e. Versarternes Opregning, — eller ogsaa Háttalykill d. e. Versarternes Nøgel.

Stykket Bragaræður har tidligere været betragtet som et fuldstændiggjørende Anhang til Gylfaginning og er blevet sat i Forbindelse med denne, men affondret fra Skalda. Indholdets Ligeartethed med Gylfaginnings har voldet dette. Ved første Øiekast kan nemlig hele

Stykkets Form lettelig synes at være en Efterligning af Gylfaginnings. Fortællingen begynder med følgende Indklædning:

En Mand ved Navn Oger eller Hler boede paa den Ø, som nu kaldes Hlesey (Læsø). Han var meget troldkyndig. Han gjorde en Reise til Asgaard. Men da Aserne forud vidste hans Færd, modtoge de ham vel, men gjorde ham dog mange Synsforblindelser (sjónhverfingar). Om Kvelden, da man skulde til at drikke, lod Odin indbære i Hallen Sverd, der vare saa blanke, at de gave tilstrækkelig Lysning i Gildet. Tolv Aser sadde i Høisædet, nemlig Odin og de elleve, som med ham skulde være Dommere. Ligeledes indtoge Asynjerne sine Høisæder. Oger fik Plads ved Brages Side, og denne fortalte ham nu under Gjestebudet mange Begivenheder, hvori Aserne havde Deel.

Efter denne Indledning følger nu først Sagnet om Iduns Bortførelse til Jøtunheim ved Jøtunen Thjasse, om hendes Tilbagehentelse og Thjasses Drab, om Thjasses Datter, Skades, Forsoning og Giftermaal med Njørd. Hertil knyttes et Sagn om Thjasses Fader Olvalde, og om Maaden, hvorpaa dennes Sønner deelte Arven efter sin Fader, nemlig ved at maale Guldet i Munden, hvilket havde givet Anledning til, at Skaldene benævnte Guldet Jøtnernes Tale eller Røst. Endelig følger paa Ogers Spørgsmaal om, hvorfra Skaldekunsten er kommen, Sagnet om Skaldekunstens Oprindelse fra den Mjød, som lavedes af den vise Kvasers Blod, og om hvorledes Odin ved List satte sig i Besiddelse af denne Digterdrik og bragte den fra Jøtunheim til Asgaard.

Det kunde nu, som sagt, synes, at dette er saa eensartet med Gylfaginning baade i Indhold og Form, at det ei derfra kan skilles, og den forvirrede Ordning i Haandskrifterne har bestyrket denne Forestilling. Men naar man ret veier alle Omstændigheder, vil man let finde, at Stykket kun er en Indledning til Skalda, til Skaldelæren i dens Heelhed og saaledes ingenlunde bør skilles fra denne. Skaldas Forfatter har aabenbar villet give sit Verk et Tilsnit svarende til Gylfaginnings, ved nemlig at fremsætte sine Lærdomme i dialogisk Form. Til Udgangspunkt for Dialogen har han da valgt den gamle hedenske Mythe om Havguden Ogers og Asernes gjensidige Besøg, — har fremstillet Oger i Asernes Gilde og som Brages Sidemand i Drikkelaget, samtalende med denne. Oger er den spørgende, Brage den svarende.

Idet Brage fortæller et Sagn fra Gudelivet til Ogers Gammen, kommer han til at anføre et Digterudtryk, der har sin Kilde i en til det fortalte Sagn knyttet Mythe. Dette vækker Ogers Opmerksomhed. Han vil have Oplysning om Skaldekunstens Oprindelse. Brage, selv Skaldekunstens Gud, veed naturligviis bedst at give ham Besked derom. Han fortæller først Mythen om Skaldemjøden og gaar dernæst paa Ogers gjentagne Spørgsmaal over til at udvikle den hele Skaldelære baade med Hensyn til Skaldeudtryk (skáldskaparmál) og Verskunst (bragarhættir). Den dialogiske Form er imidlertid, især i Udviklingen af selve Læren, ikke saa strengt vedligeholdt, som den er i Gylfaginning; og denne Omstændighed, der dog er uvæsentlig og maaskee meer at regne Afskriverne end Sammensætteren til Last, har i Forening med den i Haandskrifterne raadende Uorden forledet flere Granskere til at ansee Bragarœður for et selvstændigt Heelt eller for en Udfyldning til Gylfaginning, istedet for, hvad den virkelig er, en Indledning til Skalda. Herimod kan ingen Indvending hentes derfra, at en saadan Fortælling af Gudesagn, som den Bragarœður indeholder, ikke stemmer med Skaldas øvrige Beskaffenhed. Thi for det første har jo Fortællingen i Bragarœður øiensynligen sit bestemte, i den selv noksom antydede særegne Øiemed, — og dernæst forekommer inden Skaldskaparmaals egentlige Indhold flere lignende Fortællinger, hvor saadanne nemlig udfordres til at forklare visse hyppig benyttede Skaldeudtryks Oprindelse. At Stykket Bragarœður saaledes bør henføres til Skalda og ansees for en Indledning til denne, den egentlige Eddas anden Afdeling, — kan neppe være nogen grundet Tvivl underkastet.

Afsnittet Skáldskaparmál handler, som allerede ved Navnet antydes, om Skaldeudtrykkene eller om det for de gamle Skalde egne Sprog, hvilket, som tidligere berørt, udmerkede sig ved en Mængde dristige Omskrivninger og ualmindelige Benævnelser. Forfatteren synes fra først af at have havt til Hensigt at indordne disse Skaldeudtryk under tre bestemt afgrændsede Klasser.

En Klasse skulde omfatte, hvad han kalder kenningar eller kend heiti d. e. omskrevne Benævnelser eller Omskrivninger i strengeste Betydning. Som Exempler paa saadanne kunne tjene følgende: Omskrivninger for Odin, Sig-Týr d. e. Seier-Tyr, den store Tyr eller Gud; Friggjar faðmbyggvir d. e. den, der hviler i Friggs Favn, Friggs

Mand; Míms vinr d. e. Mims eller Mimers Ven o. m. fl.; — Omskrivninger for Skaldekunsten: Kvásis dreyri d. e. Kvasers Blod; Óðins mjöðr o. fl.; — Omskrivninger for Havet: Ýmis blóð d. e. Ymers (Urjøtunens) Blod, land Ránar d. e. Rans (Havgudindens) Land o. fl.; — Omskrivninger for Guldet: rödd jötna d. e. Jøtnernes Røst; fræ Fyrisvalla d. e. Fyrisvoldenes Sæd, og saadanne lignende. Forfatteren synes vel at have tænkt sig fortrinsviis under denne Klasse henført saadanne omskrivende Benævnelser, der vare hentede fra Gude- eller Heltesagn eller vel endog af Christendommen, som for Christus: himna konungr d. e. Himlenes Konge, Maríu sonr d. e. Marias Søn og lignende. Men han har dog ogsaa herunder henført andre, hvis Oprindelse er usikkrere, til Exempel Benævnelser for Manden, dannede af et Træs Navn af Hankjønnet med Tilføielse af et Ord, som betegner Kamp eller Vaaben eller mandlig Syssel eller et af Mænd benyttet Redskab eller lignende (saaledes Hárs drífu askr d. e. Odins Uveirs Ask); — for Kvinden Benævnelser paa samme Maade dannede af et Træs Navn af Hunkjøn med Tilføielse af et Ord, der betegner en kvindelig Syssel eller et kvindeligt Smykke (saaledes: líns lind d. e. Linets Lind); — for Skibet Benævnelser, dannede af et Dyrs Navn med Tilføielse af et Ord, som enten betegner Sø, Bølge eller en væsentlig Deel af Skibet (som bárufákr d. e. Bølgehest, sigluhjörtr d. e. Masthjort).

En anden Klasse skulde omfatte hvad Forfatteren kalder úkend heiti d. e. uomskrevne Benævnelser, hvorved han da forstaar saadanne, som uden at indeholde nogen egentlig Omskrivning dog, idetmindste i den Betydning, hvori de af Skaldene bruges, ikke forekomme i det almindelige Sprog. Saaledes f. Ex. for Skaldekunsten óðr, egentlig Begeistring; mærðr, egentlig Forherligelse; hróðr og lof, egentlig Ros, — for Søen: ver, marr, salt, af hvilke de to første ere aldeles forældede Ord, det sidste egentlig svarer til vort Salt, — for Konger: gramr, þengill, þjóðan og mange andre. De til denne Klasse hørende Benævnelser ere saaledes overhovedet enkelte, som oftest i det almindelige Sprog aldeles forældede Ord, hvis egentlige Betydning maa søges i dem selv, ikke i nogen Sammensætning, hvilket var Tilfældet med den foregaaende Klasse, og hvis Oprindelse saaledes kun sjælden kan søges i mythiske eller heroiske Sagn.

En tredie Klasse endelig skulde omfatte, hvad Forfatteren kalder Fornöfn, egentlig Fornavne, hvilket han forklarer ved „þau heiti er menn láta ganga fyrir nöfn manna“ d. e. de Benævnelser, som man lader træde i Stedet for Personers Navne. Dette er altsaa ogsaa Omskrivninger, men som egentlig vel skulde skjelne sig fra den først omtalte Klasse derved, at de ere hentede fra Livet og almindelige personlige Forholde, saaledes at der til at forstaa dem ikke behøvedes det Lærdomsapparat, som udfordredes til Forklaringen af hine. Saaledes, naar man istedetfor at nævne en vis Person ved hans virkelige Navn nævner ham som hans bekjendte navngivne Faders Søn eller hans bekjendte navngivne Broders Broder eller hans bekjendte navngivne Eiendoms Besidder, naar man f. Ex. nævner Kong Magnus den gode istedetfor med Navnet Magnus: Olafs Søn, Haralds Brodersøn eller Norges Herre; — eller naar man istedetfor at nævne en Persons Navn reent ud blot charakteriserer ham ved en eller anden Aands- eller Legemsegenskab, han besidder, — kalder ham f. Ex. spekimaðr, Viismand, ráðsnillingr, raadig Mand eller saadant lignende.

Denne Klasseinddelings Idee synes vel i den første Opfattelse at have været nogenlunde klar for Forfatteren; men han har været mindre heldig i at gjennemføre den i sit Arbeides Enkeltheder, og Grændserne mellem Klasserne blive her temmelig ubestemte. Især løber den tredie af de her nævnte Klasser meget sammen med den første, og den anden skjelnes heller ikke skarpt fra begge de andre. Denne Utydelighed er let forklarlig af Sagens Natur og volder i Grunden ikke nogen væsentlig Skade.

Under disse tre Klasser anføres en uhyre Mængde af Skaldeudtryk, hvis Brug for en stor Deel bevises ved Anførsler af de mest berømte Skaldes Verker. Omkring 70 Skalde ere saaledes nævnte ved Navn. Forfatteren binder imidlertid ikke ubetinget Skaldene til de af ham anførte Skaldeudtryk. Han gjør opmerksom paa, at disse Udtryk ofte paa forskjellige Maader varieres ved saakaldte nýgervingar eller nye Udtryk, hvis Anvendelse han siger er i sin fuldkomne Orden, naar de ere dannede med Smag og i Overeensstemmelse med Omskrivningens rette Væsen.

Udførligst er Forfatteren i Behandlingen af den første Klasse. De herunder henførte Skaldeudtryk have nemlig, som forhen berørt,

for største Delen sin Grund i de gamle hedenske Gudesagn, og det er her om at gjøre ikke alene at bevise Brugen, men ogsaa at oplyse Udtrykkets Oprindelse, forsaavidt denne ikke kan forklares af Gylfaginning. Her inddrages saaledes en Mængde hedenske Gude- og Heltesagn, der ikke i Gylfaginning ere berørte. De vigtigste ere: Sagnet om Thors Kamp med Jøtunen Rungner, til hvilket føies et betydeligt Brudstykke af det gamle Kvad Haustlöng eller Høstlang, digtet af Harald Haarfagers Skald Thjodolf af Hvin, og hvori Skalden har behandlet denne Kamp „efter det anførte Sagn". — Sagnet om Thors Reise til Geirrøds Gaard, med Tilføielse af et stort Brudstykke af Eilif Gudrunarsøns Thorsdrapa, forsaavidt denne Thors Bedrift deri behandles. — Sagnet om, hvorledes Sifs gyldne Haar, Freys Skib Skidbladner, Odins Spyd Gungner, Freys Galt Gullinbursti, Thors Hammer Mjølner og Odins Ring Draupner bleve smedede af kunstfærdige Dverge. — I Anledning af Guldets Benævnelser indføres i kort Udtog den hele Sagnkreds om Vølsunger og Gjukunger; — Sagnet om Frodes Fred, støttet til det gamle Digt Grottasöngr, som findes indtaget; — Sagnet om Rolf Krake, hvorledes han udstrøede Guld over Fyrisvold, da Upsalakongen Adils forfulgte ham; — samt endelig Sagnet om den haaleygske Konge Hølge, hvis Gravhaug var dannet af vexlende Lag, Guld eller Sølv og Steen eller Muld. — I Anledning af Stridens Benævnelser anføres Sagnet om Hedin og Høgne og disses Kamp, der ved Hilds Trolddom skulde vare til Ragnarøk, og hertil føies et Brudstykke af Brage den gamles Drapa til Ragnar Lodbroks Ære, i hvilket dette Sagn omtales.

Under den anden Klasse af Skaldeudtryk findes indtaget Sagnet om Kong Halfdan den gamle, hvis Sønner og Efterkommere bleve saa berømte, at Benævnelser for Konger og Kongeætter hentedes fra deres Navne.

Skaldskaparmaal ender med et langt Digt, der væsentlig kun bestaar af Skaldeudtryk, næsten alle af de saakaldte uomskrevne (ókend heiti), hvilke ere ordnede i visse Afdelinger efter Gjenstandene, som de betegne. Dette merkelige Digt er neppe af samme Forfatter som selve Afhandlingen, hvori det findes optaget. Det er ganske vist langt ældre, ja maaskee i Hovedsagen endog fra Hedendommens Tider. Det indeholder en Mængde Navne og forældede Ord, hvis Oprindelse ei mere

kjendes, og af hvilke en stor Deel endogsaa hos Skaldene sjælden forekomme; derimod frembyder det ingen Benævnelser, som henpege paa Island, og kun faa, som henpege paa Christendommen eller den christelige Tidsalder. Disse sidste ere visse Navne for Lande, Floder og saadant lignende, hvilke dog høist rimeligt ere senere Tilsætninger. Vi have her udentvivl for os et ældgammelt norsk Læredigt, sammensat for Skaldekunstens Skyld til Skaldeudtrykkenes lettere Bevaring i Mindet og Forplantelse ved mundtlig Overlevering. Det er et Skaldskaparmaal i ældste Form, i hvilket man har optaget fortrinsviis de Skaldeudtryk, der ei knyttede sig til mythiske eller historiske Sagn (úkend heiti) og derfor vare mest udsatte for at glemmes. Vi have i dette Digt et Beviis for, hvor tidlig Nordmændene have henvendt sin Opmerksomhed paa Bevaringen af de fra det almindelige Sprog afvigende Udtryk, som i Skaldenes Brug havde vundet Hevd.

Skaldskaparmaal er forresten et Arbeide af overordentlig Vigtighed. Uden det skulde en stor Deel af de gamle norrøne Skaldekvad, ja vel den største Deel af dem, være Nutiden uopløselige Gaader. Man veed ikke, hvad man hos Forfatteren mest skal beundre — hans umaadelige Kjendskab til Fortidens Skaldeverker, af hvilke han maa antages at have omfattet største Delen i Hukommelsen; — eller hans Dygtighed til at anvende dem for sit Øiemed.

Skaldas andet Afsnit, Háttatal, meddeler en ligesaa fortræffelig Udsigt over den norrøne Skaldekunsts Versbygning, som det første Afsnit over Skaldeudtrykkene. Men Forfatteren, som i Skaldskaparmaal for det meste henter sine Exempler fra den fjærne Fortids Skaldeverker, knytter i Háttatal sin hele Lære til eet eneste stort samtidigt Digt, nemlig et Kvad af den berømte Skald og Sagamand, Islændingen Snorre Sturlassøn til Kong Haakon Haakonssøns og Skule Jarls Ære, i hvilket Kvad Snorre har anbragt de merkeligste forskjellige Versarter (hættir), som dengang vare brugelige, saaledes at hver Vise af Digtet er i sin særskilte Versart. Forklaringen staar her i den allernøieste Forbindelse med selve Kvadet, der saaledes paa een Gang er et Lovkvad og et Læredigt med Hensyn til Versbygningen. Arbeidet er fra først til sidst en Kommentar eller Forklaring til dette Kvad, forsaavidt dets Form angaar, og følger dets Gang eller Vers=

ordning, hvilken følgelig har været systematisk indrettet med Hensyn paa den Versbygningslære, som det skal fremstille.

Forfatteren gaar ud fra den Hovedversart, som mest anvendtes i de Digte, hvori Skaldene lagde sin største Kunst og Færdighed for Dagen, nemlig fra det saakaldte Drottkvæde (dróttkvæði, dróttkvæðr háttr), hvilket almindeligst brugtes i Lovkvadene eller Drapaerne. Denne Versart var nemlig mest regelbunden.

Han forklarer først Forholdet med Bogstavrimet eller Anvendelsen af de saakaldte stafir, som vi benævne Rimbogstaver. Han gaar her ud fra det ottelinede Vers (vísa, erendi). Dette deles i fire Fjerdinger (fjórðungar), hver paa to Linier (vísuorð), i hvilke Rimbogstaven (stafr) skal forekomme tre Gange i Begyndelsen af Ord, hvorpaa Vegt skal lægges, saaledes nemlig at den forekommer to Gange i første Linie og een Gang i den anden. Den, der forekommer i anden Linie, kaldes höfuðstafr d. e. Hovedstaven, de to i første Linie: stuðlar d. e. Støtter. Er Hovedstaven en Konsonant, skulle Studlerne være samme Konsonant; er den derimod en Vokal, ansees det for smukkere, at to andre Vokaler danne Studlerne. Vi bemerke herved, at Tilstedeværelsen af dette Bogstavrim ansaaes af de gamle Nordmænd for en uomgjængelig Fordring i Alt, hvad der skulde have Form af Digt.

Dernæst udvikler Forfatteren Forholdet med og Anvendelsen af de saakaldte hendingar eller Stavelserim. Ogsaa her gaar han ud fra det ottelinede Drottkvæde og viser, hvorledes Hendingerne her anvendes som Linierim, nemlig enten saaledes, at i een og samme Verslinie i Begyndelsen og Slutningen den samme Stavelse gjentager sig baade med Hensyn til Konsonant og til forudgaaende Vokal, hvilket benævnes aðalhending, som vi kunne oversætte med Heelrim; — eller saaledes, at i een og samme Verslinie to Stavelser, een i Begyndelsen, en anden i Slutningen, svarer blot med Hensyn til Konsonant, men ikke med Hensyn til forudgaaende Vokal, hvilket benævnes skothending eller efter vor Sprogbrug Halvrim.[1]) Den almindeligste Anvendelse af begge disse Slags Linierim i Drottkvædet er den, at de forekomme vexlende i hver

[1]) Det maa bemerkes, at det gammelnorske Sprog i Stavningen altid regner en Konsonant, som følger efter en Vokal, til denne forudgaaende Vokal, ikke til den efterfølgende, hvis saadan findes. Saaledes staves borgar (Genitiv af borg):

Visefjerding, saaledes at den anden Linie (i hvilken Hovedstaven findes) er aðalhend d. e. heelrimet, medens derimod den første (i hvilken Studlerne findes) er skothend d. e. halvrimet.[1])

Et andet Slags Stavelserim, hvilket dog Forfatteren først omtaler længere ude i Afhandlingen (Kap. 155 og følgende Kapitler), er den saakaldte Runhending, hvilken svarer til vort almindelige Enderim, naar den sidste Stavelse i begge en Visefjerdings Linier svare til hinanden baade med Hensyn til Vokal og Konsonant.

Ved Stavelserimet (Linierim eller Enderim) maa vi forresten bemerke, at dette ikke som Bogstavrimet ansaaes for aldeles uundværligt til den digteriske Form, men at det dog næsten altid anvendtes paa en eller anden Maade i de Versarter, hvor Kunsten vilde gjøre sig noget gjældende.

Efterat Forfatteren har givet dette Grundrids af den gammelnorske Versbygnings Hovedform, hvilket oplyses ved Digtets første Vers (Kap. 76. 77), gaar han over til at udvikle de forskjellige Afændringer, under hvilke denne Form kan fremtræde, og gjør opmerksom paa, at disse Afændringer kunne frembringes deels ved Udtrykket (með máli), deels ved Klangen (með hljóðum).

Han viser først, hvorledes Versbygningen kan varieres ved Skaldeudtrykkenes Anvendelse. Man kan enten ganske undlade at benytte omskrevne Benævnelser (kenningar) i et Vers eller benytte dem, endogsaa til den Grad, at hver eneste Benævnelse i Verset er omskreven (kendr háttr). Man kan desuden lade Omskrivningen

borg-ar. Det er det omvendte af, hvad nu er brugeligt; men det har sin dybe Grund i Sproget. Roden holdes derved ud fra Afledningss- og Flexionsendelserne. Sammensatte Ord gjøre en Undtagelse.

1) Exempel kan være Munchs Oversættelse af et Vers, som Baglerne i 1198 gjorde om Birkebenerne:

Mandag Fyrsten Sine mønstred;
Mænd løb haardt mod Fienden at baarde.
Inges Hird saa man op at gange
aarle Morgen til Sverres-Borgen.
Mod dem reiste man Merker brede,
Mange Stænger og kæmped' længe;
Begling stod i Brodde-Haglen,
brendte Skuder, mens Fiender rendte.

være enten enkelt, som t. Ex. naar man benævner Striden: fleinbrak d. e. Spydbrag (dette er da simpelt hen kent); eller dobbelt (tvíkent), som naar Sverdet benævnes: fleinbraks furr d. e. Spydbragets Ild; eller uddreven (rekit), som naar Landskysten benævnes: Míms vinar rúnu brún d. e. Mimers Vens (Odins) Hustrus (Jordens, Landets) Bryn eller Rand. — Man kan videre anvende uomskrevne Skaldebenævnelser, enten bare (sannkend), som naar Sverdet benævnes: egg (Egg), eller understøttede (studd), som egg hörð d. e. den haarde Egg, eller dobbelt understøttede (tvíriðit), som egg óðhörd d. e. den rasende haarde Egg. Man kan endelig anbringe nyopfundne Omskrivninger (nýgervingar), hvorpaa som Exempel anføres en omskreven Benævnelse for Sverdsliren: fetilhams, egentlig Beltehams, hvilken Benævnelse forklares saaledes: Sverdet benævnes forud rógs ramsnákr, d. e. Stridens haarde Snog, dennes Beltehams betegner altsaa: Sverdets ved Beltet hengende Slir eller Skede. Her advares imidlertid Skalden, at han ikke ved en saadan Omskrivning falder ud af Lignelsen. De Variationer i Versene, som saaledes ved Skaldeudtrykkenes Anvendelse kunne frembringes, udhæves i fem Vers (Kap. 78—82).

Nu viser Forfatteren, hvorledes Versene kunne varieres ved Stavelsetallet i Verslinierne, hvorledes flere korte Stavelser kunne opveie een lang, og hvilket det største Antal Stavelser er, som maa anbringes i een Linie i Drottkvædet, nemlig 9 (egentlig 8 betonede?) (Kap. 83. 84).

Han viser dernæst, hvorledes Versene kunne varieres ved Sætningers forskjellige Anbringelse, nemlig saaledes, at enten to fuldstændige Sætninger indeholdes i hver Linie eller kun een, eller saaledes at Sætningen indtager en heel Visefjerding eller to Visefjerdinger (vísuhelmingr), — samt tillige, hvorledes Versene kunne varieres ved Ordenes forskjellige Stilling, ved samme Ords Gjentagelse paa forskjellige Steder og saadant videre (Kap. 85—103).

Derpaa gaar endelig Forfatteren over til det, der er det vigtigste, nemlig at udvikle, hvorledes Versarterne kunne varieres ved Stavernes eller Rimbogstavernes og ved Hendingernes eller Stavelserimenes forskjellige Anbringelse i Forbindelse med længere eller kortere

Verslinier. Herved udhæver han da fire Hovedarter af den gammelnorske Versbygning, nemlig: 1) Dróttkvæði (dróttkvæðr háttr), som er den kunstigste. I den spille Stavelserimene, anvendte som Linierim, Hovedrollen, naturligviis ved Siden af de i enhver Versart uundværlige Rimbogstaver. 2) Toglag (ogsaa togdrápulag, togmæltr háttr), der har Drottkvædets øvrige Kjendemerker, men kortere Verslinier og derfor maaskee kan siges at være endnu vanskeligere at danne. 3) Rúnhenda (rúnhendr háttr), hvis Særkjende er Enderimene. 4) Fornyrðalag, den simpleste Versform. Det anvender ikke Stavelserimet hverken som Linierim eller Enderim, men holder sig kun til Rimbogstaverne, hvis Antal det endogsaa undertiden indskrænker til to i hvert Liniepar, nemlig Hovedstaven og een Støtte. I Fornyrdalaget fordres ikke heller strengt den ottelinede Viseinddeling. Der gives tvertimod en Art deraf (Ljóðaháttr), hvis Særkjende netop er Viser paa sex Linier, af hvilke Linier da den tredie og den sjette hver har sine to Rimbogstaver for sig selv. Under hver af disse Hovedarter opstilles igjen en Mængde Afarter, de fleste under Drottkvædet, de færreste under Fornyrdalaget.

Selve Digtet, der som anført danner Afhandlingens Grundlag, bestaar af 102 Viser eller Vers, fordeelte i tre Afdelinger, som hver for sig kaldes Kvæði eller Sang. Det første Kvæde, der udgjør 30 Viser, er nærmest til Kong Haakon; det andet Kvæde, bestaaende af 37 Viser, og det tredie, bestaaende af 35 Viser, ere begge nærmest til Skule Jarl. Digtets Forfatter synes selv at have tænkt sig her fremstillet 100 Versarter (hættir), hvilke for største Delen hver for sig bære et eget Navn, hentet enten fra en vis Beskaffenhed ved dem eller fra Opfinderens Navn. Skalden synes at gjøre Fordring paa at have udtømt sit Emne med Hensyn til Fremstillingen af Versformerne, naar han siger (Str. 100, Kap. 171), at „den ei skal kaldes en daarlig Skald, der saaledes faar anbragt alle Versarter (alla háttu)."

Det er begribeligt, at ved en saa mangfoldig Afændring mangen Versart maa blive søgt, og Forskjellen mellem flere af dem maa forekomme os høist ubetydelig og uvæsentlig; men den Omhu og den Kunst, hvormed de gamle Skalde have behandlet Sagen, bliver derfor lige merkelig og lige betegnende.

Det maa ellers ved nærværende Háttatal bemerkes, at det ikke er det første Arbeide i sit Slags i den norrøne Literatur. Der er levnet os betydelige Stykker af et ældre Háttatal, nemlig af et Kvad om Nordens gamle Helte og Norges Konger indtil Magnus Barfod, hvilket Kvad fremstiller alle i den norrøne Skaldekunst brugelige Versarter, dog uden nogen vedføiet Forklaring i ubunden Stiil. Dette ældre Háttatal, hvilket maaskee igjen kan være en Efterligning af eet eller flere endnu ældre, er digtet af den berømte norske Hovedskald Røgnvald Kale fra Agder i Forening med en Islænding Hall Thorarinssøn. Røgnvald blev Jarl af Orknøerne i 1137 og faldt 1158, og Kvadet, som er sammensat omkring 1150, er omtrent 80 Aar ældre end Eddas Háttatal.

Rimeligviis vil ved Betragtningen af Skalda det Spørgsmaal paatrænge sig En og Anden: Hvorledes forholder det sig egentlig med denne indviklede Skaldekunst, som her skildres? Er den virkelig i denne Form gammel blandt Nordmændene? har den maaskee ikke først efter Christendommens Indførelse eller endog hen i det 12te og 13de Aarhundrede antaget denne kunstlede Skikkelse, især under Islændingernes Behandling? Dette Spørgsmaal har været opkastet og angaar naturligviis baade Skaldeudtrykkene og Versbygningen.

Hvad nu først Skaldeudtrykkene angaar, da kan man dertil svare, at saadanne Udtryk baade med omskrevne og uomskrevne Benævnelser findes allerede i stor Mængde, ja til den største Overdrivelse i Skaldekvadene fra Harald Haarfagers Dage og i de Brudstykker, som tillægges Brage den gamle, der levede omtrent ved 800; man finder endog Spor til dem i selve de ældste, unavngivne Digte, hvis Tone og Versbygning forresten ikke giver megen Leilighed til deres Brug. Denne Smag for omskrivende Udtryk tilhørte altsaa den norrøne Skaldekunst langt tilbage i Hedendommens Dage, ja man kan gjerne sige saa langt tilbage i Tiden, som vi formaa at følge den.

Hvad dernæst Versbygningen angaar, saa finde vi ligeledes allerede i Hedendommen baade Bogstavrimet og Stavelserimet anvendt, og det netop efter de samme Hovedregler, som i Skalda opstilles; vi finde derhos lige fra Brage den gamles Tider, eller fra det 8de Aarhundrede af, det kunstige Drottkvæde anvendt i Drapaer eller

Æresdigte, medens det prunkløsere **Fornyrdalag** brugtes til fortællende Digte. Vi finde endelig det i vore Øren velklingende **Runhenda** med sine Enderim benyttet i det 9de Aarhundrede. Vi vide altsaa med Sikkerhed, at de tre her nævnte Hovedarter af Versbygning anvendtes blandt Nordmændene før Islands Bebyggelse og meer end hundrede Aar før Christendommens Indførelse.

At i det 11te og 12te Aarhundrede Skaldeomskrivningerne ere blevne noget forøgede, maa vistnok antages. Det var jo, efter hvad allerede er paapeget, Skaldene tilladt at danne nye Omskrivninger (nýgervingar), naar de kun i denne Henseende holdt sig de gamle Grundsætninger for Dannelsen strengt efterrettelige. Det er ogsaa vist, at i det nævnte Tidsrum flere Afændringer af de ældste Hovedversarter ere opstaaede. Men i sit Grundvæsen var dog den norrøne Skaldekunsts hele eiendommelige Form til fra en Tid, hvorhen Historien ikke formaar at følge den, og de Afændringer, den i historisk bekjendt Tid undergik, vare i Grunden at regne for uvæsentlige, da de ei medførte nogen egentlig Forandring, men kun en Mangfoldiggjørelse, hvorved ikke det ringeste Brud gjordes paa selve Grundsætningerne.

Overhovedet er det en falsk Forestilling, som Mange have gjort sig, at den Dunkelhed, hvorfor den gammelnorske Poesi er saa udraabt, i høiere Grad tilhører det 12te og 13de Aarhundrede end de hedenske Tider. Denne Dunkelhed finder man i ligesaa høi, ja i høiere Grad i Skaldestykker fra det 9de og 10de Aarhundrede. Og det er ingenlunde, fordi Sproget her er mere forældet — i saa Henseende er Forskjellen lidet merkelig —, men fordi disse ældgamle Digte er vel saa kunstlede som de nye. Dunkelheden tilhørte baade da og senere egentlig visse Versarter, især de **drottkvædne** og **togmælte**, hvor man fordrede, at Omskrivningerne skulde forekomme i Mængde, og hvor den hyppige Anvendelse af Stavelserimene som Linierim gjorde en sterk Omkastning af Ordene nødvendig. **Fornyrdalagets** Digte vare derimod i sildigere Tider ligesaavel som i den fjærneste Oldtid langt lettere og klarere, fordi Omskrivningerne her mindre anvendtes, og fordi kun Bogstavrimet, ikke tillige Stavelserimet, udfordredes, ja selv Bogstavrimet ikke nær saa strengt regelbundet, som i de øvrige Versarter.

At Fornyrdalaget er det ældste af de ovennævnte Hovedversarter i den gammelnorske Skaldekunst, tør man med fuld Sikkerhed antage. Men de øvrige Hovedarter ere ogsaa meget gamle, og de to af dem, Drottkvæde og Runhenda, som allerede paapeget, beviisligen fra Hedendommen.

Den Skaldekunst, hvis Udtryk og Form vi i Skalda lære at kjende, havde altsaa, i sin hele kunstlede Skikkelse, hjemme hos Nordmændene allerede langt tilbage i Hedendommen, længe før Islands Bebyggelse. De ældste Levninger af det kunstige Drottkvæde med dets Hendinger i Form af Linierim tilhøre det 8de Aarhundrede og Ragnar Lodbroks Tider; men selv da synes det ikke at have været ganske nyt. Fornyrdalaget og i det Hele Bogstavrimet som uundværligt for den digteriske Form naar saa langt tilbage i Tiden, som vi formaa at følge norsk Skaldekunst. Selve Navnet Fornyrdalag, egentlig: det ældgamle Ordlag, synes at henpege paa Versartens Oprindelse i en fjærn Tid, til hvilken ikke Minder eller Sagn naaede.

Fornyrdalagets og Bogstavrimets overordentlig høie Alder bestyrkes ogsaa ved den Omstændighed, at det ikke var indskrænket til Nordmændene og de skandinaviske Folkefærd alene, men ogsaa beviislig havde hjemme fra umindelige Tider hos flere sydgermaniske Folkeslag. Hos Angelsaxerne finder man Bogstavrimet som en aldeles væsentlig Bestanddeel af deres gamle Digtekunsts Form. Det anvendes i alle deres gamle Digte, der ogsaa hovedsagelig ere i Fornyrdalagets Maneer. Men da nu de ældste forhaandenværende Levninger af angelsaxiske Digte efter al Sandsynlighed kunne føres saa langt tilbage i Tiden som til det 8de eller maaskee 7de Aarhundrede, saa har man al Grund til at slutte, at Brugen af Bogstavrimet er bleven overført af Angelsaxerne til England fra deres ældre Boliger paa Fastlandet, og at den saaledes har havt hjemme hos den nedertydske Folkegreen fra ældgamle Tider.

Fra den overtydske Folkegreen manglede man længe Beviser for Bogstavrimets Brug. Thi i de ældste større Levninger af overtydsk Poesi fra det 9de Aarhundrede fandtes ei Spor dertil. Men i den seneste Tid ere flere Brudstykker af ældgamle, maaskee hedenske eller i alle Fald Hedendommen meget nær liggende, høitydske Digte bragte

for Dagen, hvilke fremvise Bogstavrimet anvendt ganske efter Angelsaxernes Maade[1]).

Man har altsaa Sikkerhed for, at de to Grene af den sydgermaniske Folkestamme, nemlig den overtydske og den nedertydske, have betragtet Bogstavrimet som væsentligt for den poetiske Form.

Hvad den tredie Green af den sydgermaniske Folkestamme, den gotiske, angaar, da har man fra den ingen Digterverker, ja ikke engang de mindste Brudstykker af saadanne levnede, hvoraf man kan slutte sig til Digtekunstens Form hos den. Da imidlertid, som vi have seet, de to Hovedgrene af Folkestammen have erkjendt Bogstavrimet, og der ikke er den ringeste Sandsynlighed for, at dettes Brug er dem tilført fra noget fremmed Folk, saa er der al Grund til at antage, at Brugen ogsaa har havt hjemme hos den gotiske Green af Stammen og altsaa været almindelig for hele den sydgermaniske Folkestamme.

Men er det nu saa, at Bogstavrimet som en nødvendig Fordring til den digteriske Form har havt hjemme ligesaavel hos den sydgermaniske som hos den nordgermaniske Folkestamme, altsaa har været eiendommeligt for den hele germaniske Folkeklasse, — saa indsees let, hvor uendelig gammelt det i sin Oprindelse maa være. Holder man nemlig fast paa, hvad Sprogforholdene uimodsigeligt vise, de tvende Folkestammers fuldkommen sideordnede Forhold, — saa finder man den bestemteste Antydning til, at hiint Bogstavrim hos dem har været en Fordring til den poetiske Form allerede i en Tid, da Splittelsen i de tvende Stammer endnu ikke var indtraadt, — da den germaniske Folkeklasse endnu som en Heelhed havde sine Bosteder i østligere Egne end de, i hvilke den efter Splittelsen i de tvende Stammer efterhaanden nedsatte sig, og hvor den først i sin Forgrening blev historisk kjendt. Bogstavrimets Brug er altsaa jævngammel med de første Spor til en germanisk Folkeklasse.

Med Drottkvædet og det for samme eiendommelige Stavelserim, anvendt som Linierim, forholder det sig derimod anderledes.

Her kan allerede det Spørgsmaal med god Grund reises: Har man fuldkommen Vished for, at Drottkvædet og Linierimet har været i Brug hos Svear og Daner ligesaa vel som hos Nordmændene? Man

[1]) Ann. f. nord. Oldk. 1844—45. S. 260—286.

tør neppe besvare det med et bestemt Ja, saalænge ikke Noget, der er digtet i denne Maneer, kan paavises i et Sprog, der har det svenskes eller danskes udprægede Eiendommeligheder. Man kan vistnok anføre, at der paa Øland er fundet en Runeindskrift, indeholdende en drottkvæden Vise [1]; — at i Ragnar Lodbroks Saga flere drottkvædne Viser lægges Ragnar, hans Dronning Aslaug og hans Sønner i Munden, og en egen Art Drottkvæde tillægges endog i Háttatal (Vise 54) Ragnar som brugt af ham; — at endelig troverdige Sagaer fortælle om norske og islandske Skalde, som for svenske og danske Konger og Høvdinger og til deres Priis digtede drottkvædne Drapaer, og det ikke alene i en fjærn Oldtid, men lige ned i det 12te, ja 13de Aarhundrede [2]), hvilket vilde have været en Urimelighed, hvis ikke Drottkvædet og dets Maneer havde været vel kjendt i Sverige og Danmark og der havde kunnet fattes uden altfor stor Vanskelighed. Det er vel saa, at disse Omstændigheder give en heel Deel Sandsynlighed for Drottkvædets Udbredelse blandt alle de skandinaviske Folkefærd, men de gjøre efter mit Begreb ikke Sagen fuldkommen klar. Runeindskriften paa Øland er eneſtaaende; den kan neppe siges at være i noget ret udpræget svensk Sprog og kunde vel tænkes at være digtet af en norsk Viking. Ragnar Lodbrok hørte som bekjendt til en Æt, som ikke kunde regnes for reen dansk i dette Navns almindelige Betydning; han stammede fra de russiske Skandinaver, og hans Rige var et Slags Hærkonge-Rige, der omfattede Dele af alle de tre skandinaviske Lande, og hvis Kjerne rimeligviis har været den sydøstlige Deel af Norge og Vestergøtland. Ragnars Dronning Aslaug var norsk, og hans Sønner og Ætmænd stode ligesom han selv i et løst Forhold til hvert enkelt af de nordiske Folkefærd, medens Ætten saa at sige tilhørte og øvede Indflydelse paa dem alle. Hvad endelig angaar de norske og islandske Skaldes drottkvædne Drapadigtninger til svenske og danske Konger og Høvdinger, da forekommer dette mig næsten at have mindst Vegt, skjønt det kanskee synes Mange det mest afgjørende. Thi at norske Skalde digtede for Ragnar og hans

[1]) Karlevi-Stenen, Liljegrens Run-Urkunder No. 1323.

[2]) f. Ex. Brage Gamle til danske og svenske Konger, Markus Skeggjasøn til den danske Konge Erik den Gode (omkr. 1100), Einar Skulesson til den danske Konge Svein Grade (omkr. 1150), Snorre Sturlassøn til den svenske Konge Erik Erikssøn (omkr. 1230) o. fl.

Sønner i en Verskunst, som de synes selv at have benyttet og yndet, viser efter de allerede paapegede Forholde med Ragnars Rige ingenlunde, at denne Verskunst var almeen benyttet eller endog almeen kjendt ogsaa blandt Ragnars svenske og danske Undersaatter. Og hvad den senere Tid angaar, da man med Vished veed, at Folkesproget i Sverige og Danmark allerede havde antaget en fra det norsk-islandske Sprog temmelig forskjellig Form, bliver det altid et stort Spørgsmaal, om ikke den drottkvædne Drapadigtning, som da var i det norske Sprog og gik gjennem Nordmænds eller Islændingers Mund, — var ved de svenske og danske Kongers Hof en blot og bar Modesag for Høvdingerne; den knyttede sig paa en Maade til gamle Minder fra Ragnars og hans nærmeste Efterfølgeres Hærkongedømme, men opfattedes af Kongerne selv kun som en dunkel Klang, medens den aldeles ikke fandt Øre hos Folket. Ogsaa angliske Konger, som Æthelstan og Æthelred, siges at have lyttet til islandske Skaldes drottkvædne Drapaer i det norske Sprog[1]), dog ganske vist mere for Ærens Skyld, som viistes dem, end fordi de forstode og ret fattede de dunkle Ord og den indviklede Versbygning.

Det forholde sig imidlertid med Drottkvædet og Linierimet som det vil hos Svenske og Danske. I den egte gamle angelsaxiske Poesi findes Stavelserimet — saavidt hidtil bekjendt — ikke under nogensomhelst Form, hverken som Linierim eller som Enderim; selv fra den angelsaxiske Digtekunsts sildigste Periode findes ikkun Enderimet, og selv det høist sjælden. Alle angelsaxiske Digte ere i Grunden i et Slags Fornyrdalag, svarende til den frieste Maneer af denne Versart i den norrøne Skaldekunst. Til angelsaxiske Digte i Drottkvæde eller Runhenda har man ikke fundet det ringeste Spor.

I den overtydske Poesi finder man Stavelserimet anvendt allerede i Digte fra det 9de Aarhundrede som Enderim; men som Linierim forekommer det aldrig. De ældste overtydske Digte ere i ordentligt Fornyrdalag.

De enderimede Digte kunne iøvrigt ligesaalidet i det overtydske som i det angelsaxiske sammenlignes med nogen af de norrøne Versarter, ikke engang med Runhenda; thi i hine mangler Bogstavrimet. Til

[1]) Egils S. Kap. 55. Gunnlaugs S. Kap. 7.

en Versart lignende Drottkvædet findes i alle Fald ligesaalidet Spor i den gamle overtydske Poesi som i den angelsaxiske.

De Slutninger, som af den anstillede Jævnførelse kunne uddrages, blive altsaa følgende: Bogstavrimets Anvendelse i Digtekunsten har været fælles for alle Folkefærd af den germaniske Folkeklasse; og da der ingen Sandsynlighed er for, at den ene Stamme af denne Folkeklasse har optaget den fra den anden, den nordgermaniske Stamme fra den sydgermaniske eller omvendt, eller at de have laant den fra tidligere Beboere i de Lande i det midterste, nordlige og vestlige Europa, hvor de nedsatte sig, — saa maa det antages, at de germaniske Folkefærd have medbragt Bogstavrimets Brug fra sine ældre Hjemsteder i Østen.

Stavelserimet, anvendt som Linierim, har sandsynligviis været særeget for Nordmændene, i alle Fald sikkert ikke strakt sig udenfor den nordgermaniske Folkestamme. Anvendt som Enderim derimod har det ogsaa tidlig været kjendt og benyttet af Sydgermanerne, især af de overtydske Folk.

Da saaledes alle de kunstigere Versarter, som fra ældgamle Tider findes hos Nordmændene, saa vidt man veed, have været Sydgermanerne ubekjendte, maa man antage, at de have udviklet sig hos den nordgermaniske Folkestamme, efterat denne havde skilt sig fra den sydgermaniske og bosat sig i vort Norden.

Ligesom den kunstigere Versbygning altsaa synes at have været eiendommelig for de nordgermaniske Folkefærd og navnligen Nordmændene, saaledes synes ogsaa det Samme at have været Tilfælde med de kunstigdannede Skaldeudtryk. Vel findes ogsaa i den angelsaxiske Poesi mange Digteromskrivninger, der minde om de i den gamelnorske forekommende; men deels fremtræde de langt fra saa hyppig, deels ere de paa meget nær ikke saa vidt drevne i hiin som i denne. En vis Smag for saadanne Omskrivninger kan man maaskee tillægge den germaniske Folkeklasse i dens Heelhed; men den er ikke bleven saaledes udviklet eller saaledes bragt i System hos de sydgermaniske Folkefærd som hos de nordiske og fortrinsviis hos Nordmændene.

Hvad Navnet dróttkvæði angaar, da synes dette ligefrem at maatte udledes af drótt, Krigerfølge (Got. gadrauhts, Kriger, af

driúgan, gjøre Krigstjeneste) og altsaa egentlig at betegne: Krigerkvad eller maaskee Sang, Digt, hvori Krigerfølget priiste sin Førers (Drottins) Stordaad. Man turde heraf muligens slutte, at denne Versart havde udviklet sig i de gamle norske eller nordiske Hærkongers nærmeste Omgivelse, blandt deres Hærfølge, i hvilket der vist sjælden eller aldrig fattedes en eller anden dygtig Skald, der kunde digte Krigerkvadet og frembære det i ledig Stund for Drottnen og hans Drott, for Kongen og hans Mænd. Den Tid, da Vikingelivet blandt Nordens Folkefærd naaede sit Høidepunkt, Ragnar Lodbroks og hans Ætlingers Tid, det 8de, 9de og 10de Aarhundrede, var derfor ogsaa maaskee den Tid, da Drottkvædet og den drottkvædne Drapa ret begyndte at blomstre hos Nordmændene.

Vi have nu lært at kjende den gamle norske Skaldekunsts Eiendommeligheder, som disse fremstilles i den egentlige Eddas anden Afdeling, i Skalda. Vi maa til Slutning, før vi forlade den egentlige Edda, omtale nogle endnu ikke berørte Stykker af samme, hvilke i visse Haandskrifter findes tilføiede enkelte Dele af den, deels som Forord, deels som Slutningsord, deels som indskudte Bemerkninger.

Det vidtløftigste og vigtigste af disse Stykker er en Fortale, der forudskikkes Gylfaginning i de tre bedste Pergamenthaandskrifter, dog ikke lige udførlig i dem alle, skjønt i Hovedsagen samstemmende. Indholdet er i Korthed følgende:

Efter en kort Beretning om Skabelsen og Syndfloden, i Hovedsagen stemmende med Bibelens Fremstilling, udvikler Forfatteren sin Anskuelse om Afguderiets Opkomst blandt Menneskene. Ledede af Egennyttighed og Overmod forsømte de at adlyde Gud, og Skaberens Navn blev efterhaanden glemt videnom i Verden. Man saa alligevel dagligen for sine Øine Naturens Liv, man saa det fortsættes i en vis Orden, og man havde fra Forfædrene Sagn om, at det i samme Orden gjennem Aarhundreder var fortsat. Man grublede herover og fandt, at dette maatte være Virkningen af et høiere Væsens Indflydelse; men hvor man skulde søge dette Væsen, eller hvad dets rette Navn var, det vidste man ikke. Man benævnte det da paa forskjellige Maader,

og Troen paa det antog forskjellige Skikkelser, eftersom Folkene spredtes og Tungemaalene forgrenedes.

Efter disse almindelige Betragtninger over Afguderiets Opkomst gaar Forfatteren over til at udvikle sine Anskuelser af denne Materie mere i det Enkelte. Han begynder her med Verdens Deling mellem Noas tre Sønner, af hvilke Jafet fik den nordlige Deel (norðrhálfa d. e. Europa), Sem den sydlige (suðrhálfa d. e. Asia), Cham den vestlige (vestrhálfa d. e. Afrika). Chams Efterkommere, Afrikanerne (þeir Affricani), herjede i Sems Verdensdeel; og da de der havde vundet Overmagten, tyktes det dem, at Verdens Herredømme ikke var dem nok. De byggede derfor paa Sennars Slette et Taarn, der skulde føre dem op til Himlen. Men da Gud saa deres rasende Overmod, tilintetgjorde han deres Foretagende ved at splitte deres Tungemaal, saaledes at den Ene ikke forstod den Anden, den Ene nedrev hvad den Anden opbyggede, og indbyrdes Strid gjorde det umuligt at fortsætte Bygningen. To og syvti Bygmestere havde forestaaet Arbeidet, og ligesaamange Sprog opkom der nu i Verden. Men paa det Sted, hvor Taarnet skulde have været reist, der byggedes nu en herlig Stad, Babilon, hvor Hovedbygmesteren for Taarnbygningen, Zoroastres, tog sit Sæde. Han blev dyrket som Gud under Navnet Baal eller Bel, og dermed begyndte den egentlige Afgudsdyrkelse. Vildfarelsen spredte sig nu videre og videre over Verden, idet man begyndte at dyrke ikke alene mægtige Mennesker, men ogsaa Himmellegemer og Dyr, medens Kundskaben om den sande Gud ene blev bevaret hos dem, der talede det ebræiske Tungemaal.

Forfatteren stræber nu nærmere at forklare det nordiske Hedenskabs Oprindelse. Dette udleder han fra Troja, den herlige Borg, „som var bygget omtrent midt i Verden, paa det Sted, som vi kalde Tyrkland." Dertil hørte tolv store Kongedømmer, hvert med sin Konge, og alle under een Overkonge. Stamfaderen for Trojas Overkonger var Saturnus, der herskede paa Øen Kreta. Han var saa klog og mægtig, at han af sine Undersaatter blev anseet og dyrket som Gud, og udgav sig selv for Himlens og alle Tings Styrer. Hans tre Sønner vare Jupiter, Neptunus og Pluto, mellem hvilke han deelte Verdensherredømmet. Men Jupiter stødte sin Fader fra Thronen, og Sa-

turnus flygtede nu til Italien, hvor han oplærte de vilde Beboere i Agerdyrkning og Viinavl og forandrede sit Navn til Njørd, for saaledes bedre at blive ubemerket af sin Søn.

Fra Jupiter, som efter Forfatterens Mening svarer til Thor, stammede gjennem flere Led Priamus, Overkonge i Troja, hvilken man har dyrket som Gud under Navnet Voden eller Odin, Fader til Hektor, som har været den berømteste Mand i Verden med Hensyn til Styrke og Vext og alle mandige og ridderlige Egenskaber. Priamus's Dronning hed Frigg; efter hende blev det Land, hvori Troja laa, kaldet Frigia. Troja blev ødelagt af Europas og Asias forenede Stridskræfter; men de trojanske Høvdingers Berømmelse var saa stor, at Efterkommerne satte en Ære i at nedstamme fra dem og optage deres Verdighedsnavne, og især var dette Tilfælde med Romerne, som have været det berømteste Folk efter Trojanernes Dage. Denne Ærefrygt for Trojanernes og deres Høvdingers Navn bevirkede ogsaa, at da Pompejus mange Aarhundreder senere herjede i Asien, og en mægtig Høvding af Priamus's Æt flygtede derfra for hans Overmagt, saa antog denne flygtende Høvding det Navn, som Priamus før havde baaret, og kaldte sig Odin eller Vodin og sin Kone Frigg.

Denne Odin vidste af sin Spaadomsaand, at hans Navn skulde blive berømt i Verdens nordlige Deel over alle Kongers. Derfor drog han did fra Tyrkland med en stor Mængde Folk i sit Følge, unge og gamle, Mænd og Kvinder. Hvor han for gjennem Landene, vakte han og hans Ledsagere stor Opsigt og forekom Folkene ligere Guder end Mennesker. Men han standsede ikke sin Reise, før han kom nord til Saxland. Der dvælede han længe og underlagde sig Landet. Efterat han havde sat tre af sine Sønner, fra hvem berømte Kongeætter stammede, til at bestyre Saxland, drog han selv længere mod Norden og tilegnede sig Reidgotland eller Jylland, hvor han satte sin Søn Skjold til Styrer, fra hvem Skjoldungerne stammede. Dernæst drog han til Svithjod, hvor en Konge Gylfe raadede. Da han spurgte Asiamændenes Komme, for han dem imøde og tilbød Odin at raade over hans Rige, som han selv vilde. Der tog nu Odin sit Sæde i Sigtun og beskikkede tolv Høvdinger i Staden for

at dømme Landslov paa samme Viis, som havde været i Troja og blandt Tyrkerne.

Derfra for Odin videre mod Norden, indtil han kom til det Hav, som troedes at omgive alle Lande, og der, i Norge, satte han sin Søn Seming til Styrer. I Sverige derimod blev hans Søn Yngve Konge. Asiamændenes Tungemaal blev nu indført i alle disse nordiske Lande.

Dette er i Korthed Indholdet af den Fortale, der staar i Spidsen for Gylfaginning. Den er i Hele, som let sees, en forvirret Røre af ilde fordøiet theologisk og historisk Lærdom, der udentvivl for en stor Deel er umiddelbart eller middelbart hentet af angelsaxiske Skrifter, eftersom det angelsaxiske Navn Voden nævnes ved Siden af Odin, og desuden Navnene i de forekommende Slægtregistre, især i det, som fremstiller Leddene fra Priamus til Odin, for største Delen ere reen angelsaxiske. At denne Fortales Beretning ikke grunder sig paa noget gammelt norsk Folkesagn, men heel og holden er en forvirret Sammenstøbning af høist forskjellige Bestanddele, Brudstykker af theologiske og historiske Kundskaber, uden Skjønsomhed blandede med misforstaaede og forvanskede Myther, — behøver neppe at paapeges, naar man har gjort sig bekjendt med Indholdet i dets Sammenhæng. Fremstillingen har visselig i sin Tid forekommet Mange at være et saare lærd Stykke Arbeide. Men at nyere Tiders Historiegranskere paa Saadant kunde bygge en Oldhistorie for Norden, det skulde man neppe tro, hvis man ikke af deres Verker fik Troen i Hænderne.

Ganske i samme Aand og Tone som denne Fortale ere de faa Slutningsord, der følge Gylfaginning.

Aserne — heder det — sætte sig nu (nemlig efterat Gylfes Skuffelse er fuldbragt) til Samtale, raadslaa med hinanden, gjenkalde sig i Erindringen Alt, hvad der til Gylfe er fortalt, og give Mænd og Steder de Navne, som i Fortællingen forekom, paa det at Eftertiden ei skulde betvivle, at de selv vare de samme Aser, om hvem Fortællingen til Gylfe handlede. Thor blev nu tillagt de Bedrifter, som Hektor udførte i Troja, „og det tror man, at Tyrkerne have givet Beretninger om Ulixes og kaldet ham Loke, eftersom Tyrkerne vare hans største Fiender."

Jeg behøver neppe at paapege, at det af disse Ord endnu klarere end af Fortalen fremgaar, hvorledes Folkenavnet Tyrker, der var Middelalderen saa bekjendt, er sammenblandet med Trojanernes gamle Navn Teukrer, og hvorledes denne Sammenblanding end yderligere viser den hele lærde Sammensætnings fuldkomne Ubrugbarhed for Historieforskeren.

Af lignende Malm, skjønt i visse Henseender mere oplysende, er det tredie Stykke, hvilket synes oprindelig at have været en Sidebemerkning i et gammelt Haandskrift af Skalda, men at være af en senere Afskriver paa en Slump flyttet ind i selve Texten, hvor man siden ikke har vidst, hvor man skulde gjøre af det, da det i Grunden ikke passede nogensteds. Stykket indeholder en Formaning til Læserne om at opfatte de i Skriftet fremstillede mythiske Sagn paa en rigtig og for Christendommens Bekjendere sømmelig Maade. „Det er nu," saa lyder Begyndelsen, „at sige de unge Skalde, som tragte efter at lære Skaldekunstens Sprog (mál skáldskapar) og erhverve sig Ordrigdom i gamle Benævnelser (með fornum heitum), eller som ønske at forstaa det, som er dunkelt kvædet, — at de skulle gjøre sig bekjendte med denne Bog (nemlig Skalda?) for deraf at høste Kundskab og Fornøielse. Man bør ikke glemme eller forkaste disse Sagn, saaledes at man berøver Skaldekunsten dens gamle Omskrivninger (kenningar), som Hovedskaldene (höfuðskáld) have ladet sig behage. Men ei skulle christne Mænd tro paa hedenske Guder og ikke heller paa denne Fortællings Sandhed anderledes end som i Bogens Begyndelse (d. e. i Fortalen til Gylfaginning) er sagt, hvor der nemlig er udviklet, hvorledes Menneskene forvildedes fra den rette Tro, og dernæst er fortalt om Tyrkerne, hvorledes Asiamændene, som kaldes Aser, forfalskede Beretningerne om hvad der tildrog sig i Troja, for at Landsfolket (d. e. Folket i Norden) skulde tro, at de vare Guder." Derpaa fortfares med at forklare Asamytherne ganske i Fortalens Aand. Priamus, Konge i Troja, var en stor Høvding over al Tyrkernes Hær og hans Sønner de mest udmerkede i Hæren. Hvad Aserne kaldte Brimis Sal (omtalt i Gylfaginning efter Vøluspaa), det var Kong Priamus's Hal. Ragnarøk er den trojanske Krig. Fortællingen om Thor, der agnede efter Midgardsormen med et Oxehoved, er ikke andet end Fremstillingen af Hektors Kamp med Achilles, da han lokkede denne efter sig med Volucrons Hoved. I Fortællingen

om Ragnarøk er fremdeles Thor Hektor og Midgardsormen Achilles. Ale er Helenus. Fenrisulven er Pyrrhus. Surts Lue er Trojas Brand. Vidar er Æneas, som undkom fra Troja og siden udførte store Bedrifter.

Dette Stykke fortjener især Opmerksomhed, forsaavidt deri med Bestemthed udtales Hensigten med Optegnelsen af Gylfaginning og Skalda, nemlig at de skulde tjene unge Skalde til Veiledning i Skaldekunsten. Forresten gjælder naturligviis om den her fremsatte Fortolkning af Asamytherne det Samme, som allerede forhen er yttret om Fortalen til Gylfaginning.

Vi gaa nu over til den yngre Eddas anden Hoveddeel, hvilken vi have benævnt Tilhanget.

Dette bestaar af en Indledning og fire Afhandlinger, hvilke ikke ere sammenknyttede ved noget egentligt indre Baand, men som dog i Indhold ere indbyrdes beslægtede, medens de derimod som et Heelt temmelig skarpt skjelne sig fra den forudgaaende egentlige Edda. De behandle alle Grammatik og Rhetorik. De gaa ud fra de latinske Grammatikere, men stræbe at gjøre disses grammatiske og rhetoriske Regler anvendelige paa det norrøne Sprog og den norrøne Skaldekunst.

Indledningen, som aabner Tilhanget, synes at gjælde alle de følgende fire Afhandlinger og saaledes at være en Indledning til den hele anden Hoveddeel af Edda. Da nu dennes fire Afhandlinger aabenbare ere af forskjellige Forfattere og af forskjellig Alder, saa maa Indledningen skrive sig fra den, der samlede de fire Afhandlinger til et Heelt. Dens Hensigt viser sig ogsaa tydelig at være den at sætte Tilhangets Afhandlinger i Forbindelse med den egentlige Edda og at opfordre Læserne til Granskning af begge Dele i Forening for derved baade at udvide og rense Skaldekunsten. „Hidtil," heder det, „har der været talt om, hvorledes man skal paa en omskrivende Maade benævne (kenna) de Ting, som foran i denne Bog findes anførte. Disse Omskrivninger (kenningar) kunne varieres (breytast) paa mange Maader, eftersom nye Skalde udfinde og bestemme ved Regler efter forskjellige Bøger. Man skal ikke lade det ubenyttet, som Fortidens Skalde have

udfundet, hvilket er al Skaldekunsts Emne og Grundvold (efni ok grundvöllr alls skáldskapar); men man skal ikke tro paa disse Frasagn (Gudesagnene i de to foregaaende Dele) videre end fornuftigt er, overeensstemmende med, hvad der siges i Bogens første Deel (i Fortalen og didhen hørende Stykker) om Forvildelsernes Udbredelse. De hedenske Skalde dannede sig nemlig Regler med Hensyn til sin Tro, at Odin var en Gud og at alle de, som tjente ham, besad Gudekraft; dette har man kunnet høre i mange Frasagn, som findes i denne Bog. Men nu skal det vises, hvorledes nye Skalde og kundskabsrige Mænd og især Klerkerne (de Skolelærde) ville, at man skal kvæde, uden at man derfor forkaster, hvad man har fra ældre Tid, undtagen forsaavidt som klerkelige Bøger (klerkligar bækr) forbyde det". Hentydningen paa Eddas første Hoveddeel i dens Heelhed, baade paa Gylfaginning og Skalda, er her aabenbar. Man seer, at Indledningens Forfatter opfordrer til at benytte hiins Lærdomme, dog med Forsigtighed, saaledes nemlig, at man ikke skal forspilde sin Christendom ved at fæste for megen Lid til de deri indeholdte hedenske Gudesagn, hvorfor man tillige skal agte paa de nyere christelige Skaldes og de geistlig dannede Lærdes Forskrifter, der baade give Anledning til at udvide Skaldekunsten og til at rense den fra, hvad der kan støde an mod den christelige Tro og mod den christelig-klassiske Smag. Senere hen heder det: „Nu skal vises Eder den første Bogstaveringsmaade (letrsháttr), saaledes indrettet efter den danske Tunges (det nordiske Tungemaals) Alfabet af 16 Bogstaver (Runealfabetet), som Thorodd Runemester (þóroddr rúnameistari) og Are Prest den kyndige (hinn fróði) have fastsat, svarende mod Latinens Alfabet efter Mester Priscianus." De have, siges videre, indrettet dette nye Alfabet, "paa det at Skaldene kunne kvæde finere (mjúkara kveða) og ikke skulle benytte hvert fordreiet Ord (orðsskrípi), som Fortidsskaldene brugte, og end mindre forøge deres Tal med endnu værre." Dog, lægges til, kan man gjerne benytte saadanne Benævnelser (heiti) og Omskrivninger (kenningar), naar man ikke driver dem videre (eigi lengra reknar), end Snorre tillader. Med dette sidste sigter Forfatteren aabenbare til Skalda og især dens Háttatal, hvor netop paa et Par Steder (K. 79—82) Talen er om at holde Omskrivningerne inden en vis Grændse.

Merkelig er forresten den Underretning, som i denne Indledning gives om det latinske Alfabets Indførelse paa Island. Man seer nemlig, at det har været den lærde Islænding Are Thorgilssøn (f. 1067 † 1148), som i Forening med den i Runeskriften kyndige Thorodd først har ordnet Brugen af det latinske Alfabet for sine Landsmænd til skriftlige Optegnelser i det norrøne Sprog, og at han heri har benyttet den latinske Grammatiker Priscianus's Verk „de partibus orationis," forfattet ved 520, i hvilket Verk netop Bogstaverne og deres Udtale udførlig omhandles. Det er høist sandsynligt, at dette Foretagende af Are har staaet i Forbindelse med den paa det islandske Althing i 1117 fattede Beslutning, at Landets Lov skulde skriftlig optegnes[1]). Den omhandlede Indledning er hermed, som jeg tror, tilstrækkelig betegnet og derved tillige Hensigten med Tilhanget fuldkommen oplyst.

Den første Afhandling har til Gjenstand Bogstaverne og Retskrivningen i det norrøne Sprog og angiver sig selv som forfattet af en Islænding. Forfatteren synes stadigen at have havt Priscianus for Øie og benytter hans Verk med megen Skjønsomhed. Man kan maaskee sige, at han i sin Bogstavlære gaar noget i det Smaalige, og at hans Sprog undertiden er noget uklart. Arbeidet røber høi Ælde, men kan dog ikke — hvad den forud omtalte Indledning kunde synes at antyde — være Are Frodes Verk. Are nævnes nemlig af Forfatteren paa en Maade, som tydelig viser, at disse Personer ei falde sammen. Men til Beviis for Afhandlingens Ælde tjener paa den anden Side, at Forfatteren yttrer sig, som om han endnu ikke kjendte andre skriftlig optegnede historiske Arbeider i det norrøne Sprog end Ares. Han maa altsaa have levet samtidig med eller kort efter denne, da det ellers heder, at de fleste islandske Sagaer vare førte i Skrift før 1200. Afhandlingen skulde saaledes være forfattet omkring 1150 og er i saa Fald allerede ved sin Ælde høist merkelig.

Den anden Afhandling dreier sig om ganske det samme Emne som den første. Den viser sig tydelig at være af en anden Forfatter. Fremstillingen er kortere end i den første og Sproget mere flydende. Priscianus er her endnu nærmere fulgt og paa enkelte Steder saa godt som ordret oversat. Dette sidste er dog mest Tilfælde i de philosophiske

[1]) Íslendingabók c. X.

Bemerkninger, som gjøres om Lyd, Sprog og Bogstaver i Almindelighed. Forresten har den latinske Grammatiker kun været Forfatterens Leder med Hensyn til Formen.

Den tredie Afhandling antages udentvivl rettest at bestaa af tvende Affnit — det første af grammatisk, det andet af rhetorisk Indhold, begge af een og samme Forfatter.

Det første Affnit følger ganske Priscianus og kan næsten kaldes et kort Udtog af hans Grammatik; dog ere Priscianus's Regler stedse anvendte paa det norrøne Sprog, og eiendommelige Bemerkninger paa flere Steder indskudte. Først handles om Lyden, dernæst om Bogstaverne. Denne Deel af Affnittet er i flere Henseender meget oplysende, især fordi der tages Hensyn til Runerne; den er ogsaa udførligst behandlet. Dernæst omtales Stavelserne. Forfatteren kommer her til at berøre Stavelserimet (hending) i den norrøne Skaldekunst og nævner, ved at anføre som Exempel paa Runhending to Linier af Digtet i Háttatal (af Vers 83), Snorre som dettes Forfatter. Affnittet slutter med at betragte Ordene og deres Inddeling. Forfatteren nævner ved denne Leilighed Aristoteles, hvem han giver Tilnavnet hinn spaki d. e. den vise, opregner de otte Taledele efter Priscianus, dog saaledes at han oversætter Benævnelserne paa Norsk, og forklarer endelig hver Taledeels Betydning.

Idet Forfatteren omtaler Runerne, nævner han den danske Konge Valdemar, hvem han kalder sin Herre[1]). Man ledes herved naturligviis til at antage, at han har opholdt sig en Stund i Danmark og været der ved en af Valdemarernes Hird. Da nu i den fjerde Afhandling et lidet Stykke af nærværende Affnit anføres som sagt af Olaf[2]), saa ledes man ved denne Angivelse, sammenholdt med Forfatterens egne nys anførte, til med Bestemthed at udfinde, hvo han er. Det kan ingen anden have været end den bekjendte Islænding Olaf Thordsøn med Tilnavnet Hvítaskáld d. e. den hvide Skald († 1259). Om denne veed man nemlig, at han en Tid opholdt sig hos den danske Konge Valdemar den anden, der regjerede fra 1202 til 1241.

[1]) Minn herra Valdimarr Danakonungr, den arnam. Udg. II, 76. Egilssons Udg. S. 177.

[2]) Olafr segir, den arnam. Udg. II, 212. 216. Egilssons Udg. S. 204. 205.

Afhandlingens andet Afsnit begynder med en Indledning, saa lydende: „Donatus udvikler i sin første Bog alle de Taledeles Natur, som behøves i det rette latinske Sprog, og kan ingen Mand fuldkommen forstaa og tale det Tungemaal, medmindre han har læst denne Bog. En anden Bog skrev han (Donatus) om de Sprogfeil, som kunne begaaes i Latinen og dens Digtekunst, og til Slutning om de Prydelser, der kunne anvendes i Ord og Udtryk. Han skrev af den Grund om de Feil, der kunne begaaes i Sproget, fordi den alene kan tale og digte (yrkja) skjønt, som veed baade, hvad der i Sproget fortjener Ros og hvad der fortjener Dadel, efter Ordsproget: Malum non vitatur nisi cognitum. Af denne Bog kan man tydelig forstaa, at den Veltalenhedskunst (málslistin), som de romerske Viismænd lærte i Athenen i Grækenland, og som de siden anvendte paa det latinske Sprog, — ganske falder sammen med den Velklangslære (ljóðaháttr) og Skaldekunst, som Odin og andre Asiamænd førte hid nord, da de nedsatte sig i Verdens nordlige Deel og lærte Folk saadan Kunst i sit Sprog, som de havde lært og dannet sig i selve Asialand, hvor Verdens største Skjønhed og Rigdom og Viisdom var.“ Ved denne Indledning maa bemerkes, at den i et af de tre gamle Haandskrifter, i hvilke den tredie Afhandling forekommer, ikke findes. Man kunde muligen tænke sig den som yngre end selve Afhandlingen og tilføiet denne enten af den Forfatter, der gav Afhandlingen det Tillæg, hvorom vi senere skulle tale, eller af den, der samlede den yngre Edda til et Heelt.

Den her nævnte Donatus var en romersk Grammatiker, der levede omkring 320 e. Chr. og har efterladt sig et i Middelalderen meget afgjort kortfattet Verk om det latinske Sprog, hvis første Deel er en Grammatik og hvis sidste Deel er en Rhetorik. Det er denne sidste Deel af Donatus's Bog, som Forfatteren af nærværende Afhandling i dennes andet Afsnit har havt for Øie. Han følger ganske Donatus's Orden. Han handler først om flere Sprogfeil under de af Donatus opgivne græsk-latinske Navne, gaar derpaa over til Troperne eller Talefigurerne og vedbliver at handle om disse til Enden. Idet han omhandler Metaphora, bemerker han, at derunder kunne henregnes alle omskrevne Benævnelser (kenningar) i den norrøne Skaldekunst, og at denne Talefigur saa at sige danner Grundlaget for Skaldeud-

trykkene (hon er mjök svá upphaf til skáldskaparmáls). Han slutter ligesom Donatus med Figuren Paradigma. Forfatterens største Fortjeneste bestaar deri, at han oplyser Donatus's Sætninger ved passende Exempler af det norrøne Sprog og især af dets Skaldeverker. Ved Anførelsen af de mange Digtstykker nævnes en stor Deel af de samme Skalde, som i Skaldskaparmaal forekomme, og desuden paa flere Steder Snorre (Sturlassøn), hvis Kvad Háttatal anføres ved Navn. I et af de gamle Pergamentshaandskrifter[1]), hvor denne Afhandling findes, og hvor umiddelbart efter dens Slutning med Figuren Paradigma Skaldskaparmaal tager sin Begyndelse, findes følgende Bemerkning eller Overskrift: „Her er til Ende den Deel af Bogen (nemlig den her omtalte Afhandling), som Olaf Thordssøn har sammensat, og nu begynder Skaldskaparmaal og Kenninger efter det, som forefundet var i Hovedskaldenes Kvæder og Snorre siden har ladet sammenføre." Dette Affkriverudsagn, der efter Haandskriftets Beskaffenhed maa antages at være fra Slutningen af 13de eller Begyndelsen af 14de Aarhundrede, er en saare merkelig Oplysning om den egentlige Eddas Tilblivelse.

Den fjerde Afhandling kan ikke ret vel betragtes som et selvstændigt Heelt. Den slutter sig paa det nærmeste til den tredie Afdelings andet Afsnit, men maa dog nødvendig skilles derfra, da den øiensynlig er af en anden og langt yngre Forfatter samt mangler i flere gamle Haandskrifter, hvor den tredie Afhandling findes. Den er ellers i Grunden en Fortsættelse af dennes senere Afsnit og handler ligesom dette om Talefigurerne. Forfatteren citerer flere Steder af den tredie Afhandling og nævner derved, som før omtalt, udtrykkelig en Olaf, der ingen anden kan være end Olaf Thordssøn Hvitaskald, som dens Forfatter. Den fjerde Afhandlings Kilde har ikke været Donatus uden i alt Fald i ganske enkelte Stykker; men hvilken anden gammel Grammatiker her er fulgt, er endnu ikke oplyst. Foredraget er forresten formet efter den tredie Afhandling, men skjelner sig dog fra denne deri, at Exemplerne for en meget stor Deel ere tagne af religiøse Digte og geistlige Skalde, enkelte saa nye som fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Saaledes omtales i et af de anførte Digtstykker Skaal-

[1]) Haandskriftet Nr. 748. 4. i den arnamagnæanske Samling.

holt Kathedralkirkes Brand, som indtraf i 1309, — og i et andet Stykke nævnes Kong Haakon V Magnussøn (1299—1319) som Norges Konge. Forfatteren synes at have været en Geistlig eller idetmindste en særdeles Ynder af de religiøse Skaldeverker, og det er aabenbart, at han har skrevet efter 1310.

Af hvad nu er sagt om de fire Afhandlinger, der danne den yngre Eddas anden Hoveddeel eller Tilhanget til den egentlige Edda, fremgaar, at man i dem har for sig fire med Hensyn til Alder og Forfatter forskjellige Arbeider, hvilke imidlertid med Plan ere forbundne med hinanden indbyrdes ligesom og med Eddaverkets forudgaaende Deel. Hensigten med dette Tilhang har ganske vist været at give dem, der lagde sig efter Skaldekunsten, en Opfordring og Anledning til at gjøre sig bekjendte med den klassiske Sprogvidenskab for af den at uddrage nye Regler til Skaldekunstens Afslibning og Berigelse. Man tog imidlertid herved ikke blot Hensyn til Digtets Klang ved Fremsigelsen, men ogsaa til dets Udseende, opskrevet paa Pergamentet; man tænkte sig det ikke alene opfattet af en Tilhører, men gransket af en Læser. Derfor maatte Retskrivningens Regler indprentes ei mindre end Rhetorikens; thi ellers kunde jo ved en vrang Skrivning Skaldeudtrykkene og Versformen forstyrres for Læseren, om den end fra Skaldens Mund faldt fuldkommen rigtig for Tilhørernes Øre. Denne Betragtningsmaade er det, som skarpt skjelner Tilhanget fra den egentlige Edda eller især fra Skalda. I Skalda tænker egentlig Forfatteren sig nærmest Skaldekunstens Frembringelser opfattede gjennem Øret, ikkun fremsagte paa gammel Viis efter Hukommelsen af Skalden selv eller den, som foredrog hans Digt, for en Kreds af Tilhørere, der forstode, bedømte og lærte Digtene gjennem det mundtlige Foredrag. I Eddas Tilhang derimod tænke Forfatterne og Samleren sig nærmest Skaldekunstens Verker opfattede gjennem Øiet; de tænke sig dem under Forfattelsen nedskrevne af Skalden og dernæst læste i Stilhed af en skarptseende og nøieregnende Kunstdommer. Et saadant forskjelligt Hensyn vilde vistnok i vore Dage ikkun øve liden Indflydelse ved en Fremstilling af Digtekunstens Regler; men ganske anderledes var det i hine Tider, da Skrivning og tildeels Skriftlæsning endnu ikke var saa ganske almindelig, da mange Skalde vistnok

slet ikke forstode den første og kun maadelig nok vare indviede i den sidste; — da maatte Forskrifterne for Digtekunstens Former faa et ganske andet Udseende, naar de gaves for en skrivende Skald, end naar de gaves for en Skald, der uden Hjælp af Skrift, blot ved mundtligt Foredrag, meddeelte sine Digterverker. Hvorledes Skaldeverkerne ved at optegnes af ukyndige Skrivere kunde forvanskes og idelig bleve forvanskede, derpaa afgive de i de fleste gamle Sagaafskrifter indskudte Vers et sørgeligt Beviis. Havde Skriveren altid rigtig forstaaet Skaldekunsten eller Skaldene selv altid været istand til sprogrigtigt at opskrive sine Digte, da skulde ikke alle de grove Feil, alle de paafaldende Meningsløsheder have indsneget sig i de gamle Haandskrifter, som nu vanskeliggjøre Digtstykkernes Fortolkning i en endnu høiere Grad end det i sig selv dunkle Sprog, hvori de ere forfattede.

Den nu fuldendte Betragtning af den yngre Eddas Enkeltheder har, som jeg haaber, begrundet Rigtigheden af den Charakteristik, som i Begyndelsen er fremsat, nemlig, at den yngre Edda er et Lærdomsverk, sammensat af temmelig uligeartede Bestanddele, hvilke dog planmæssig ere forbundne med hinanden for det bestemte Øiemed at danne en fuldstændig Lærebog i den norrøne Skaldekunst.

Det staar nu tilbage nærmere at undersøge, paa hvilken Tid og af hvem deels Verkets enkelte Dele ere forfattede eller sammensatte, deels Verket i sin Heelhed har modtaget den Skikkelse, hvori det i sin udførligste og bedste Form er os bevaret.

Vi have allerede nævnt to berømte Navne, hvilke staa i en utvivlsom Forbindelse med flere eller færre af Verkets Bestanddele. Disse Navne ere Snorre Sturlassøn og Olaf Thordssøn Hvitaskald, begge merkelige ikke alene i den norrøne Videnskabeligheds Historie, men ogsaa i sit Fædrenelands, Islands, politiske Historie.

Snorre Sturlassøn var født paa Island 1178, kom tre Aar gammel i Huset til den anseede Høvding Jon Loptssøn i Odde, en Sønnesøn af Sæmund den frode, og forblev hos denne, som det lader, til hans Død 1197. Kort efter gjorde Snorre et rigt Giftermaal og optraadte snart blandt sit Fædrenelands indflydelsesrigeste Høvdin-

ger. Han var flere Gange Lovsigemand (lögsögumaðr), og faa eller ingen af hans Landsmænd kunde maale sig med ham i Rigdom og Anseelse. Han og hans tvende ældre Brødre Thord og Sighvat, der ikke gave ham synderlig efter i Rigdom og Magt, vare til en Tid næsten eneraadende paa Island, og Snorre indfandt sig stundom paa Althinget ledsaget af 800—900 vaabendygtige Mænd. Men ligesom Sturlungerne tillode sig mere end een voldsom Handling mod Mænd, der stode udenfor deres Æt, saaledes var deres indbyrdes Forhold ofte mindre end broderligt; og da Snorres og hans Brødres Sønner voxede til, sønderslede Sturlungeætten af blodige Frændetvistigheder. Snorre viiste sig i disse virksom, men ikke altid fra den fordeelagtigste Side. Ære- og Pengegjerrighed, forenet med en til Underfundighed grændsende Klogskab, synes at have udgjort Hovedtræk i hans Charakteer. Han skal have været den første Islænding, der lagde Planer til sin Fædreneøs Underkastelse under Norges Konge, og skal have havt Jarlsverdigheden under norsk Overhøihed i Sigte. Han maatte imidlertid, da han selv syntes Kong Haakon Haakonssøn for lidet virksom til Opnaaelsen af hiint Maal, see sig sin Brodersøn Sturla Sighvatssøn foretrukken og kom derved i en fiendtlig Stilling til denne. Snorre maatte i Striden med sin Brodersøn bukke under; men da Sturla kort efter faldt i et Slag mod sine Fiender, hævede Snorre sig i Veiret og begyndte atter at sysselsætte sig med vidtomfattende ærgjerrige Planer. I Aarene 1218—20 havde han første Gang været i Norge og var her bleven meget vel antagen af den unge Kong Haakon Haakonssøn, men især af Skule Jarl, som dengang havde mest at sige i Landsstyrelsen. Han blev Kongens Drottsete og fik endog Lendermands Verdighed, men blev med det samme Kongens haandgangne Mand og traadte i hans Tjeneste. I Aaret 1237 kom Snorre atter til Norge. Han holdt sig da ligesom forhen mest til Skule, der nu var bleven Hertug, og var, som man tror, indviet i dennes ærgjerrige og høiforræderiske Planer. Da han i 1239 igjen forlod Norge tvertimod Kong Haakons udtrykkelige Forbud, hvilket han som haandgangen Mand var skyldig at lyde, hvis han ei vilde ansees for Høiforræder, paadrog han sig Kongens høieste Forbittrelse; og efterat Haakon i 1240 havde beseiret Skules aabenbare Oprør og fældet denne farlige Mod-

stander, kom Raden til Snorre at føle Virkningerne af Kongens Vrede. Ifølge Haakons Opfordring forenede flere af Islands Høvdinger, blandt hvilke Gissur Thorvaldssøn, sig mod Snorre, overfaldt ham paa hans Gaard Reykholt og dræbte ham her den 22de Septbr. 1241, 63 Aar gammel. Dette er Hovedtrækkene af Snorres sterkt bevægede Liv, hvis nærmere Beskrivelse ikke hører herhen. I videnskabelig Henseende var Snorre lige berømt som Skald og som Sagamand. Hans Bearbeidelse af de norske Kongers Sagaer, den saakaldte Heimskringla, har som almindelig bekjendt et glimrende Ry i Sagaliteraturen, og som Sagamand ville vi senere komme til at handle udførligere om ham.

Olaf Thordssøn, kaldet med Tilnavnet Hvitaskald til Forskjel fra en anden samtidig Skald Olaf med Tilnavnet Svartaskald d. e. den sorte Skald, var ogsaa af Sturlungernes berømte Æt og Snorres Brodersøn. Skjønt han aldrig erhvervede sig sin Farbroders store Indflydelse i sit Fædrenelands Anliggender, saa var han dog ligesom denne virksom i de indre Uroligheder, som hjemsøgte Island i den første Halvdeel af det 13de Aarhundrede. I 1236 kom Olaf til Norge og drog derfra til Danmark, hvor han opholdt sig en Tid ved Kong Valdemar den andens Hof, og skal der have været meget anseet. I 1240 var han igjen i Norge og paa Kong Haakons Side i Kampen mellem ham og Hertug Skule. Efter sin Hjemkomst til Island var han i fire Aar Lovsigemand. Han døde 1259, efterladende sig et stort Ry som Skald.

Disse to Mænd, Snorre og Olaf, er det, hvem Forfatterskabet til den yngre Edda almindelig baade i ældre og nyere Tider har været tillagt. Efter den første er endogsaa Verket af Mange blevet benævnt Snorra-Edda d. e. Snorres Edda. Vi skulle nærmere undersøge, hvorledes det hermed forholder sig.

Beviserne for Snorres Andeel i den yngre Edda ere: 1) De allerede omtalte bestemte Hentydninger i anden Deels eller Tilhangets Indledning og tredie Afhandling paa Snorre som Forfatter til Háttatal og det ikke alene til Kvadet selv, men og til dets prosaiske Forklaring.

2) Den tidligere omtalte Overskrift i det arnamagnæanske Pergamenthaandskrift 748. 4. (fra Slutningen af 13de eller Begyndelsen af 14de Aarhundrede, Overskriften samtidig), som gaar foran Skaldskaparmaal og lyder saaledes: „Her er til Ende den Deel af Bogen, som

Olaf Thordssøn har sammensat, og (nu) begynder Skaldskaparmaal og Kenninger efter det, som forefundet var i Hovedskaldenes Kvæder, og Snorre siden har ladet sammenføre."

3) Overskriften, hvormed det upsalske Pergamenthaandskrift af den yngre Edda begynder, hvilket Haandskrift med Bestemthed antages at være skrevet i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Denne Overskrift, der er med samme Haand som selve Texten, siger: „Denne Bog heder Edda. Den har Snorre Sturlassøn sammensat paa den Maade, som den her er ordnet, først om Aserne og Ymer, dernæst Skaldskaparmaal og mange Tings Benævnelser, tilsidst det Háttatal, som Snorre har digtet om Kong Haakon og Hertug Skule [1])."

4) Et Udsagn i de islandske saakaldte Annales breviores, der antages skrevne ved 1400. Her heder det ved 1241: „Snorre Sturlassøn døde i Reykholt. Han var en viis og meget lærd (margfróðr) Mand, en stor Høvding og slug (slœgvitr). Han var den første Mand her paa Landet, som bragte Eiendomme under Kongen (den norske Konge). Han sammensatte Edda og mange andre historiske Lærdomsbøger (frœðibœkr) og islandske Sagaer. Han blev dræbt i Reykholt af Gissur Jarls Mænd [2])."

Beviserne for Olaf Thordssøns Andeel i Edda ere: 1) Det tidligere omtalte Udsagn i Eddatilhangets fjerde Afhandling, hvorved den tredie Afhandling sammesteds saagodtsom ligefrem tillægges Olaf. — 2) Den strax ovenfor omtalte Overskrift i Haandskriftet 748. 4. i den arnamagn. Samling.

At Snorre Sturlassøn og Olaf Thordssøn begge have Andeel i Forfatterskabet til den yngre Edda, maa følgelig ansees som sikkert. Spørgsmaalet bliver da, hvor stor denne Andeel for hver af dem er, og om ikke Andre dele Forfatterskabet med dem.

Gaar man ud fra det, som ingen Tvivl synes at være underkastet, at Háttatal, baade Kvadet og Forklaringen, er af Snorre, saa er med det samme hans Forfatterskab til hele Skalda saa godt som givet. Thi den nøie Forbindelse mellem Skáldskaparmál og Háttatal er i sig selv saa iøinefaldende og derhos i Slutningen af Stykket Bragarœður,

[1]) Den arnamagnæanske Udg. II, 250.
[2]) Íslenzkir Annálar. 1847. S. 114. Finn. Johann. Hist. eccl. Isl. I, 204.

der danner Indledningen til begge, saa bestemt udtalt, (nemlig hvor Brage nævner som Skaldekunstens tvende Hovedbestanddele mál og hættir d. e. Udtryk og Versform), — at det næsten maatte synes en Urimelighed at ville tillægge dem forskjellige Forfattere. Og naar nu dertil kommer det ovenomtalte Vidnesbyrd i et Pergamenthaandskrift, skrevet ikke meer end omtrent 60—70 Aar efter Snorres Død, at „Snorre har ladet sammenføre Skáldskaparmál og kenningar", saa bliver det vel at ansee som en afgjort Sag, at Snorre Sturlasøn er hele Skaldas Forfatter. Da nu hans Kvad til Kong Haakons og Skule Jarls Ære, hvilket danner Grundlaget for Háttatal, ifølge deri forekommende Udtalelser om Kongens og Jarlens Kamp med Ribbungerne (V. 63, 64 og 66) maa være digtet efter 1221, saa maa Skalda i sin Heelhed ogsaa være forfattet senere. Dens Forfattelsestid maa altsaa sættes mellem 1221 og Snorres Dødsaar 1241 eller med et rundt Tal omkring 1230.

Hvad den egentlige Eddas første Afdeling, nemlig Gylfaginning, angaar, da er allerede antydet, at den aabenbare forudsættes som allerede tilværende af Skalda og følgelig maa være tidligere udarbeidet end denne, enten af samme Forfatter eller ogsaa af en ældre. Den vigtigste Indvending, som kunde gjøres mod at antage samme Forfatter, tror jeg maatte hentes fra den forskjellige indledende Indklædning, der i saadant Fald kunde ansees for unødig og upassende. Deraf at slutte noget afgjørende er imidlertid en saare vanskelig Sag, da vedkommende Forfatters Smag i dette Tilfælde saa saare meget maa komme i Betragtning, og om den kunne vi nu slet ikke dømme. Desuden, hvis man tænker sig en Tid, endogsaa kun en kort Tid, at ligge imellem Forfattelsen af begge Afdelinger, og at Forfatteren, da han sammensatte den første, ikke endnu saa ganske klart havde opfattet Planen for den sidste, saa kan man meget let forklare sig, at han har valgt en ny Indklædning for denne, helst da Indklædningen for Gylfaginning, saa passende den endog kunde synes for Indholdet af dette Stykke, ikke saa vel lod sig anvende for Skalda. Saaledes stiller sig formeentlig ingen væsentlig Hindring for at antage Snorre Sturlassøn for at være Forfatter ogsaa af Gylfaginning, altsaa at tillægge ham Forfatterskabet til hele den egentlige Edda. Denne Mening faar des-

uden megen Vegt ved det upsalske Haandskrifts tidligere anførte Vidnesbyrd, der aabenbare omfatter hele den egentlige Edda, naar den tillægger Snorre Edda og forklarer dette nærmere saaledes: „først om Ymer og Aserne, dernæst Skáldskaparmál“ o. s. v. Ved dette Udtryk, „om Ymer og Aserne“, kan neppe Andet end just Gylfaginning være meent. Og det Haandskrift, som giver dette Vidnesbyrd, er heller ikke stort mere end sexti Aar yngre end Snorres Død.

Men idet jeg her tillægger Snorre Sturlassøn Forfatterskabet til hele den egentlige Edda, mener jeg ei dermed et Forfatterskab ganske efter Nutidens Begreber. Det er vel at merke, at de anførte gamle Vidnesbyrd om hans Forfattervirksomhed bruge Udtrykket: „sammensatte (saman setti)“ eller „har ladet sammenføre (hefir saman fœra látit)“, — ikke saadanne som: „skrev“ (ritaði), „udarbeidede“ (gerði). Nu er det vel saa, at sikkerlig mange Gange dette Udtryk: „sammensætte“ (saman setja) i det gamle Sprog bruges eenstydende med vort forfatte; men dette er dog langtfra ikke altid Tilfælde, og allermindst naar det modificeres ved et forudgaaende „lade“ (láta). Da betegnes derved en ordnende Bearbeidelse af et allerede før bearbeidet Emne, hvorved den egentlige Forfattervirksomhed som oftest var for høist ringe at agte og derfor heller ingen Fordring gjorde paa at betragtes som noget Stort. Den Omstændighed, at saa mangfoldige Emner især af historisk eller i det mindste fortællende Natur, Sagaer nemlig, allerede vare fuldkommen formede i et mundtligt Foredrag, førend de optegnedes skriftlig, at Opskrivningen af dem altsaa var et næsten blot mechanisk Arbeide, — denne Omstændighed maatte i høi Grad virke til at fremkalde den omtalte Udtryksmaade og maa tages i Betragtning ved dens Forklaring. Hertil kom, hvad allerede før er antydet, at den, som øvede Forfattervirksomheden, hvor stor eller liden denne nu kunde agtes at være, meget ofte, ja kanskee oftest, ikke selv kunde eller havde Tid og Leilighed til at skrive. Hans Forfattervirksomhed foregik altsaa enten ved et Slags Diktat, et Slags Tilsigen, i det gamle Sprog udtrykt ved frásögn, segja frá, eller endogsaa blot ved en Antydning af den Orden og Plan, som i det forehavende Verk skulde benyttes, medens Enkelthederne overlodes til Skri-

veren. Den sidste Fremgangsmaade benyttedes naturligviis mest, hvor allerede forhen opskrevne Gjenstande forelaa.

Saaledes maa man udentvivl ogsaa tildeels tænke sig Snorres Forfattervirksomhed med Hensyn til Edda. Uagtet han kan antages med Rimelighed at have været skrivedygtig, saa har han dog neppe befattet sig synderlig med selv at skrive. Han har benyttet Haandskrivere, og til dem har meget af Enkelthederne i de af ham foranstaltede Verker været overladt. Saadan Fremgangsmaade har upaatvivlelig især været anvendt ved hans Sagaarbeider. Noget større Selvvirksomhed, selv med Hensyn til Enkelthederne, udfordredes ganske vist ved et Verk af Eddas Natur; men ogsaa her var sikkerlig Meget forarbeidet og ordnet i ældre mundtligt Foredrag og Meget allerede før Snorres Tid skriftlig optegnet. Man kunde saaledes om hans Virksomhed bruge og brugte med Rette Udtryk, som nærmest antydede en Samlen eller Ordnen, hvorved han rimelig har overladt det mere Mechaniske til Andre, medens han selv nøiedes med at indblæse den belivende Aand i det hele Verk.

Men forestille vi os hans Forfattervirksomhed med Hensyn til Edda — som man virkelig bør — paa denne Maade, saa indsee vi let, at den ikke udelukker Antagelsen af, at flere Stykker, som allerede fra ældre Tid vare fuldkommen ordnede enten i mundtligt Foredrag eller vel endog i Skrift, ere blevne optagne saagodtsom uforandrede i hans Verk. Vi have allerede paapeget som et saadant ældre Stykke det Erindringskvad, indeholdende Skaldebenævnelser, der slutter Skaldskaparmaal. Vi kunne udentvivl udstrække denne Formening til mange af de mythiske og heroiske Sagn, der findes indførte sammesteds. Vi kunne endelig maaskee med ikke saa ganske ringe Grad af Sandsynlighed udstrække den til Gylfaginning i dens Heelhed.

Vist er det idetmindste, som allerede forhen er berørt, at det i Gylfaginning fremsatte mythologiske System i sine Grundtræk er langt ældre end Snorres Dage og skriver sig lige fra Hedendommen selv. Vi finde det jo allerede fremsat i det ældgamle Digt Vøluspaa, der aander den reneste, egteste Asatro, der utvivlsomt er langt ældre end baade Christendommens Indførelse i Norden og Islands Bebyggelse. Det er ingenlunde urimeligt, men tvertimod heel sandsynligt, at

en Fremstilling af dette System i ubundet Sprog meget tidlig, maaskee endog i selve Hedendommen, har i det mundtlige Foredrag antaget sin bestemte Form, hvori det siden er blevet forplantet fra Slægt til Slægt, og at dette System, hvad enten det nu har været til Slutning skriftlig optegnet eller endnu blot været til i den mundtlige Tradition, har foreligget Snorre og af ham været med kun liden Omændring benyttet til hans Gylfaginning. En bekjendt islandsk Lærd fra det 17de Aarhundrede, Arngrim Jonssøn, yttrer i et Brev til Ole Worm, at der i islandske historiske Minder (in nostris monumentis), hvormed han utvivlsomt maa mene visse islandske Annaler, fandtes optegnet Følgende: „Snorre Sturlassøn ...... gjorde Tillæg til (jók við) den Edda, som Sæmund Prest hiin kyndige (hinn fróði) forhen havde sammensat[1])". Har noget Saadant virkelig fra gammel Tid været optegnet (i de nu bekjendte gamle islandske Annaler findes det, saavidt vides, ikke), da skulde man tro, at det udtrykte en gammel Mening paa Island, at Sæmund Sigfussøn, Are Frodes Samtidige, havde lagt den første Haand paa Edda, og at Snorre havde bygget paa den af ham lagte Grundvold eller udvidet Sæmunds Arbeide ved sine Tillæg. Man maatte da gjette, at Sæmunds Arbeide var Gylfaginning, og at denne Deel af den yngre Edda altsaa skrev sig fra Tiden omkring 1120. Men Arngrims Ord ere vist ei her synderlig at bygge paa.

At Snorres Verk er os i noget af de nu tilværende Haandskrifter bevaret ganske reent og frit for yngre Tillæg og Indskydelser, maa vi ansee for høist tvivlsomt. Et Verk af den Beskaffenhed opfordrede i høi Grad senere Yndere af Skaldekunsten, der selv toge eller ved andre lode tage Afskrifter af det, til at forøge det med, hvad de selv kunde vide mere end der fandtes, og til at forandre Stykkernes Orden efter eget Skjøn eller Bekvemmelighed. De os levnede Haandskrifter vidne, som allerede tidligere yttret, om en stor Vilkaarlighed i denne Henseende. At Snorres Ordning af Emnet i Hovedsagen har været, som her fremstillet, er der vistnok al mulig Sandsynlighed for. Men at den oprindelige Eddatext nogensteds er os bevaret uforøget eller uforkortet, i det Hele uforvansket selv i Enkelthederne, — derfor kan Ingen borge.

[1]) Finn. Joh. hist. eccl. Isl. I, 204.

Om Eddas anden Deel eller Tilhanget er med Hensyn til dens Oprindelse ikke stort mere at sige, end hvad allerede forud ved Betragtningen af de deri indeholdte Afhandlinger er sagt. Den første Afhandling er rimeligviis den ældste og fra Tiden omkring 1150, — den anden er yngre, men dog udentvivl ældre end den tredie og maaskee forfattet omkring 1200. Forfatterne til disse to Afhandlinger kjendes aldeles ikke. Den tredies Forfatter er sikker, nemlig Islændingen Olaf Thordssøn Hvitaskald, og Afhandlingen maa antages skreven omkring 1250. Den fjerde endelig, der maa ansees som en Fortsættelse af eller Supplement til den tredie, er forfattet efter 1310, men Forfatteren ligesom ved de tvende første ubekjendt.

Vi have omtalt, at der baade i Forbindelse med den egentlige Edda og med Tilhanget findes flere Forord og Slutningsord, der aabenbare ikke ere samtidige med eller af samme Forfatter som de Stykker, hvilke de forudskikkes eller tilføies. Hvad angaar den Fortale, som aabner Tilhanget, da kan det neppe betvivles, at den skriver sig fra den Mand, der forbandt Tilhanget med den egentlige Edda. Men om denne samme Mand ogsaa er Forfatter til Fortalen foran Gylfaginning, til Slutningsordene efter samme og til det Stykke, som findes indskudt i Skaldskaparmaal, — er høist tvivlsomt. De sidstnævnte tre Stykker, der alle røbe een og samme Forfatter, findes alle i det saakaldte kongelige Haandskrift og Fortalen foran Gylfaginning tillige i Upsala-Haandskriftet; men begge disse Haandskrifter tilhøre Begyndelsen af det 14de Aarhundrede og have ikke Tilhanget. De nævnte Stykker synes altsaa at have maattet være forfattede allerede omkring 1300 og før Tilhanget tilføiedes. Den Fortale derimod, som aabner Tilhanget i dets Heelhed, maa være yngre end Tilhangets sidste Afhandling, hvilken, som ovenfor viist, er yngre end 1310. Dette er imidlertid et Spørgsmaal af underordnet Betydning. Vigtigere vilde det være, om man kunde udfinde Tiden, naar Eddaverket blev afsluttet, og Manden, hvem dette skyldtes.

Den yngre Edda erholdt, som allerede oftere antydet, sin Fuldendelse, da Tilhanget blev tilføiet den egentlige Edda og sat i Forbindelse med denne ved den Fortale, der forudskikkes Tilhangets fire

Afhandlinger. Dette maa naturligviis være skeet senere, end den yngste af disse Afhandlinger blev forfattet, — altsaa i det tidligste i 1310. Men det kan heller ikke være skeet meget senere, eftersom det fuldstændige Verk findes i det saakaldte wormske Pergamenthaandskrift[1]), der neppe er yngre end 1350 og derhos sandsynligviis kun er en Afskrift af en ældre, der har havt samme Omfang. Maaskee kan man sætte Tiden 1320—1330 som den, paa hvilken den yngre Edda blev afsluttet. Deri feiler man i alle Fald neppe betydelig; — det skulde da være, at man gjorde Verket en liden Smule yngre end det i Virkeligheden er.

Til at udfinde den Forfatter, der lagde den sidste Haand paa Verket, gives derimod, saavidt hidtil bekjendt, i vore gamle Kilder ingen Antydning, end ikke den allersvageste. Holdende sig til Tiden har man søgt mellem dens mest bekjendte literære Navne det, som kunde forekomme En rimeligst at anføre.

Nogle, Suhm og flere med ham, have gjettet paa Hr. Hauk Erlendssøn, en i sin Tid berømt Statsmand og Videnskabsmand, hvis Virksomhed falder mellem 1294 og 1334, i hvilket sidste Aar han døde. Hauk var af høi Byrd og af blandet norsk og islandsk Æt, idet hans Fader Hr. Erlend Olafssøn den sterke var norsk, men hans Moder Jorunn islandsk. Hans Embedsvirksomhed falder deels paa Island, hvor han synes at have begyndt sin Bane som Lagmand omkring 1294, og deels i Norge. Han synes at have levet sin meste Tid i Norge, hvor han til forskjellige Tider og paa forskjellige Steder, nemlig baade i Gulathingslagen og i Oslo, var Lagmand. Han var allerede ved 1304 Ridder og nævnes ofte senere som Medlem af den norske Konges Raad. Han synes at være død i Bergen. Man veed om Hauk, at han egentlig var den, som lagde sidste Haand paa den bekjendte islandske Landnamsbog, og man har Afskrifter baade af Sagaer og af norske Lovbøger, hvilke han ikke alene har foranstaltet, men endog tildeels afskrevet med egen Haand.

Andre og blandt dem den lærde og skarpsindige Sveinbjørn Egilssøn have gjettet paa den lærde Islænding Berg Sokkessøn, der ved 1316 var Munk i Thingøre Benediktinerkloster paa Island, ved

[1]) No. 242. Fol. i den arnamagnæanske Haandskriftsamling.

1322 blev Prior i Thveraa Kloster sammesteds og 1325 Abbed i sidstnævnte Kloster, hvilken Verdighed han dog i 1334 nedlagde frivillig, som det heder sig, af Ydmyghed. Han skal dog senere igjen være bleven Abbed og antages at være død omkring 1350. Han var en bekjendt Sagasamler og Sagaafskriver, vel ogsaa Sagabearbeider.

Visselig kan ingen af de to nævnte Mænd siges at være uantagelig; tvertimod, deres videnskabelige Retning — især maaskee Hauks, der var temmelig encyklopædisk eller polyhistorisk efter vor Tids Talebrug — kan meget vel tale for, at en af dem kan have lagt sidste Haand paa den yngre Edda. Men en blot og bar Gisning bliver det dog altid at antage Sligt, og det en saa løs Gisning, at man udentvivl gjør bedst i ganske at lade den ude af Betragtning. Man faar da nøies med den Slutning som den endelige, at den yngre Edda har erholdt sin fuldstændige Form og Afrunding, saaledes som vi nu bedst have den, omkring 1320—1330, uvist ved hvilken Lærdomsmands Haand.

Til Slutning nogle faa Ord om Navnet Edda. Nogle have troet, at dette kunde være hentet fra Sæmund hiin frodes Gaard Odde og være tillagt de to Verker, der bære det, fordi de vare udarbeidede eller i det mindste paabegyndte af ham. Andre udlede Navnet af óðr, Forstand, i Digtersproget ogsaa: Poesi; edda skulde da kun være en Hunkjønsform af hiint Ord og betegne det Samme [1]). Andre sætte Ordet edda i Forbindelse med Sanskritordet veda, der skal betegne Kundskab. Andre endelig holde sig til Ordets almindelige Betydning og forklare edda ved en Oldemoder.

Den første Fortolkning har liden eller ingen Rimelighed for sig; den er ogsaa kun bleven antaget af meget Faa. Den anden vilde være høist antagelig, hvis den forudsatte Afledning ikke syntes at stride mod Sprogets Love. Den tredie er altfor langveisfra søgt til at kunne skjenke nogen Sikkerhed. Den fjerde staar da tilbage, og den har idetmindste baade ældre og nyere Sprogbrug for sig.

Vil man nu holde sig til den, saa maa man antage, at Navnet

[1]) Denne Mening hylder Arne Magnussen, see hans Vita Sæmundi Multiscii p. XXI—XXIV foran 1ste Deel af den arnam. Udg. af den ældre Edda.

Edda er blevet tillagt hine gamle Verker, fordi de indeholdt ældgamle Traditioner, fordi de vare at ansee ligesom for en Oldemoders Tale. Herimod er vistnok blevet indvendt, at Udtrykkene eddulist og eddureglur findes brugte hos islandske Skalde fra anden Halvdeel af det 14de Aarhundrede, det første i Betydningen Skaldekunst, det andet i Betydningen Skalderegler; deraf — siger man — maa sluttes, at edda har havt Betydningen af Poesi eller Skaldekunst. Denne Indvending har vistnok nogen Vegt. Men man kan dog vel tænke sig, at naar først et Verk, handlende om Skaldekunsten, var blevet almindelig bekjendt under Navnet Edda, saa kunde dette Navn, uden i sig selv at betegne Skaldekunst, benyttes af Skaldene i denne Betydning, især i Sammensætninger som de ovenanførte.

Forøvrigt maa jeg gjentagende bemerke, at man kun for den saakaldte yngre Eddas eller Snorres Eddas Vedkommende har gammelt og sikkert Vidnesbyrd for, at Eddanavnet tilhører den med Rette, idet nemlig dette Navn som forhen ommeldt tillægges den i den upsalske Pergamentsbog, der er fra Tiden omkring 1300 eller fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Hvad den saakaldte ældre Edda eller Sæmunds Edda angaar, som vi nu snart skulle omtale, da er Navnet først blevet tillagt den i nyere Tider og ifølge en aldeles løs eller rettere sagt reent vildfarende Gjetning, om hvilken vi senere lidt udførligere skulle tale.

Betragtningen af den yngre Edda har ledet til en Fremstilling af Reglerne for den norrøne Skaldekunsts Form, saadanne som de i Middelalderen selv vare godkjendte og bragte i Anvendelse af de norske og islandske Skalde. Hertil slutter sig passende en kort Udsigt over de norrøne Skaldeverkers Inddeling med Hensyn til deres forskjellige Emne, med Hensyn til Maaden, paa hvilken Emnet behandles, samt over de forskjellige Benævnelser, som efter Indholdet tillagdes dem.

Den ældste og simpleste Frembringelse af den norrøne Skaldekunst var udentvivl det fortællende Digt, der omfattede baade den hedenske Gudelære og Historien. I de fortællende Digte benyttedes i de ældre Tider næsten udelukkende det saakaldte Fornyrdalag, deels i dets frieste Form uden egentlig Versinddeling, deels i dets mere bundne Form med Inddeling i ottelinede eller sexlinede Vers. Digtartens Navn, de gamle Ords, den gamle Tales Lag hentyder ogsaa

rimeligviis paa et fortællende Indhold i de Digte, hvor den anvendtes. De fortællende Digte benævntes ellers paa forskjellige Maader, almindeligst ljóð (n. pl.) d. e. Sang, kviða (af kveða tale, synge), ligeledes Sang, mál (n. pl.) Tale. Havde det fortællende Digt Formen af en Forudsigelse, benævntes det spá d. e. Spaadom; var det en Klagesang, grátr d. e. Graad; var det af genealogisk Indhold, tal d. e. Fortælling, Opregning. Det enkelte Digt betegnedes da gjerne med en af disse Benævnelser og Tillæg af den Persons eller Slægts Navn, om hvem Digtet handlede, eller som deri indførtes talende, f. Ex. Hyndluljóð, Völundarkviða, Hákonarmál, Völuspá, Gripisspá, Oddrúnargrátr, Ynglingatal, Háleygjatal.

Ældgammelt er ogsaa Læredigtet. Her anvendtes ogsaa Fornyrdalag og helst det sexlinede. Man yndede i denne Digtart den dialogiske Form eller og den Form, hvorved en vis Person indføres i Digtet som talende. Et saadant Digt benævntes almindeligst mál med Tilføielse af den Persons Navn, i hvis Mund den belærende Tale lagdes, f. Ex. Hávamál, Vafþrúðnismál, Sigrdrífumál. Havde et saadant Digt Formen af en Tryllesang, benævntes det galdr eller ljóð.

Den Digtart, som i Middelalderen stilledes høiest af Nordmændene og ansaaes ligesom for Prøvestenen paa Skaldedygtighed, var Lovkvadet. Vel var dette ogsaa i Grunden et fortællende Digt, der fremstillede og udmalede en eller anden mægtig Høvdings Dyder og Stordaad; men Fremstillingen skulde her ikke bestaa i en simpel livlig og følelsesfuld Fortælling, — den skulde smykkes med alle de Udtrykkets og Formens Prydelser, som Skaldekunsten formaaede at opbyde. Skalden skulde, idet han, hvad Begivenhederne angik, strengt holdt sig til Virkeligheden, fremstille denne i saa glimrende Ord, Vendinger og Omskrivninger samt i en saa kunstig, regelbunden og velklingende Versbygning, som han formaaede. Derfor bleve ogsaa meget ofte i denne Digtart Tanker, som i sig selv vare magre og eensformige, skjulte under en med sindrig sammensatte Smykker overlæsset Dragt, der i vor Tids Øine kun har lidet Verd, men som skattedes desto høiere af Fortiden. I Lovkvadet benyttedes ogsaa næsten altid de kunstigere Versarter, nemlig Drottkvæde eller Runhenda i alle deres Afændringer. Drottkvædet skulde man, som

forhen omtalt, efter Navnet at dømme, tro var tilblevet for Lovkvadets Skyld, for at besynge Hærkongernes Bedrifter.

Der gaves to Slags Lovkvad: det større, benævnt drápa, og det mindre, flokkr.

Navnet drápa staar aabenbare i Forbindelse med Ordet drepa, hvis egentlige Betydning er at slaa; det betegner maaskee et Digt, i hvilket der er et sterkt Slag eller en streng Takt, et Digt, ved hvis Foredrag det kom meget an paa en sterk og rigtig Betoning af Ordene. En saadan synes virkelig Drottkvædets eiendommelige Væsen at fordre.

Navnet flokkr betegner en Flok, en Samling af flere Viser eller Vers. Forskjellen mellem Drapaen og Flokken sees at have ligget i, at hiin var længere end denne, og at Drapaen jævnlig havde et Slags Omkvæd (stef), der gjentoges efter visse Mellemrum, hvilket Omkvæd Flokken manglede. Hvor Omkvædet anvendtes i Drapaen, der benævntes enhver Afdeling af Digtet, der laa imellem Omkvædene og kunde bestaa af flere eller færre Vers eller Viser, stefjamál d. e. Stevmaal.

Et Digt, der var bestemt til at forevige en nylig Afdøds Minde, kaldtes erfikvæði eller erfidrápa d. e. Arvedigt, Arvedrapa, fordi det nemlig i Almindelighed foredroges ved det Arveøl eller Arvegilde (erfi), der holdtes efter den Afdøde, deels til hans Minde og deels for at hans Arving paa en høitidelig og offentlig Maade kunde tage Arven i Besiddelse.

Drapaer bleve i den hedenske Tid ogsaa digtede om Guderne og indeholdt da en Skildring af en vis Guds Stordaad ganske i samme Form som Drapaen om en jordisk Konge eller Høvding.

Efter Christendommens Indførelse behandledes christelig-religiøse Emner hyppig af norske og islandske Skalde, men uden at man betegnede denne Digtart med noget særskilt Navn eller i den fortrinsviis anvendte nogen særegen Versart. Da de religiøse Digte næsten altid vare af historisk-panegyrisk eller lyrisk Indhold, nemlig Lovkvad til Christi, Jomfru Marias og visse Helgeners Ære, saa anvendtes saagodtsom udelukkende Drottkvædet, og Digtet fremstod ogsaa her i fuldkommen Drapaform og betegnet med Drapanavn.

Mindre merkelige Digtarter vare Kjærlighedssangen, benævnt mansöngr (udentvivl af man, en Pige), og Nidvisen eller Spottedigtet

(níðvísa). Begge ansaaes i Grunden for utilladelige; den sidste var udtrykkelig forbuden baade i norske og islandske Love, den første i de islandske. Imidlertid fremkom vistnok ikke saa ganske sjælden Digte af begge Slags, skjønt vi nu kun kjende ubetydelige Stykker af saadanne. Som det lader, anvendtes Drottkvædet almindeligst i disse to Digtarter, maaskee især af den Grund, at under denne Versarts kunstige Omskrivninger og Vendinger allehaande Tvetydigheder bedst lode sig fremføre.

En egen Digtart var den saakaldte dans d. e. et Digt, bestemt til at afsynges som Dansemelodi. Man finder denne Digtart omtalt som brugelig paa Island i det 12te Aarhundrede, og der er vistnok al Anledning til at tro, at den ogsaa har været kjendt i Norge fra gammel Tid. Den saakaldte Dans udmerkede sig imidlertid neppe ved noget særeget Indhold, men mere ved en vis Takt i Versbygningen, der gjorde den fortrinlig skikket til at bruges ved et Slags mimisk Dans, som udgjorde en meget yndet Folkeforlystelse paa Island lige til henimod Midten af det 18de Aarhundrede, og som endnu bruges paa Færøerne og naturligviis er kommen til begge Lande fra Norge. Man har forøvrigt, saavidt hidtil bekjendt, intet saadant Dansedigt levnet fra Middelalderen eller i det uforvanskede norrøne Sprog. Vil man slutte sig til det gamle norske og islandske Dansedigts Beskaffenhed fra de Digte, som Færøboerne endnu benytte ved sine Danse, da har det oftest været af et Slags historisk Indhold samt enderimet og med Omkvæd (stef), og det har været foredraget paa den Maade, at Fordanserne alene afsang de egentlige Vers, medens Omkvædet som et Chor blev sunget af samtlige Dansende.

Endelig maa nævnes den saakaldte ríma (Flt. rímur), som nærmest kan lignes med Kjæmpevisen. I denne Digtart anvendtes altid et Slags Runhenda, nemlig længere eller kortere Verslinier med Enderim. Den afløste i det 14de Aarhundrede ikke alene det ældre fortællende Digt i Fornyrdalag, i hvis Sted den traadte som Folkedigtning, men ogsaa tildeels Drapaen, der fra Midten af det 13de Aarhundrede meer og meer gik af Brug som Lovkvad for Høvdinger, men derimod fremdeles anvendtes til Helgeners Priis. Flere af de saakaldte danske Kjæmpeviser ere aabenbare i sin Oprindelse norske Rimer. Næsten alle de færøiske Kvæder henhøre til denne Digtart, og paa Island var

den i det 15de, 16de og 17de Aarhundrede, ja vel endog senere, saa yndet, at man i den omsatte de merkeligste Sagaer. Man maa antage, at Rimen er bleven indrettet med særdeles Hensyn til at foredrages i Sang, maaskee ogsaa til at benyttes ved Dans; og det er høist sandsynligt, at Efterlignelse af tydske og franske rimede Digte fra først af har fremkaldt den som en Afændring eller ny Anvendelse af den gamle Runhenda. Den norrøne Eiendommelighed er derfor i denne Digtart for en Deel forsvunden, skjønt, hvad Formen angaar, Bogstavrimet og tildeels ogsaa Digteromskrivningerne vedligeholdtes.

Over Maaden, hvorpaa de norrøne Skaldeverker foredroges, hviler en stor Dunkelhed, da der i vore gamle Efterretninger Intet derom med Bestemthed findes angivet. Syngende Foredrag af Digte omtales tidlig; der gives endog Vink om, at Sangen undertiden har været ledsaget af Harpeslag. I ældre Tider har dette sidste maaskee været sjældent, men i Middelalderens senere Aarhundreder udentvivl almindeligere. Skal man af de gamle Skaldekvads Beskaffenhed og af Omstændighederne, under hvilke de fremførtes, danne sig nogen Mening om Foredragsmaaden, saa ligger den Gjetning nær, at Digtene i Fornyrdalag ere blevne foredragne i Sang efter visse simple og eensformige Melodier, medens derimod de drottkvædne Digte, især Drapaerne, ere blevne foredragne i Deklamation eller høist i et Slags simpelt Recitativ, saaledes at Omkvædene eller Stevene i Drapaen, forsaavidt saadanne fandtes, have været bestemte til at foredrages eller gjentages i Chor. Den gamle Runhenda har rimeligviis været foredragen som Drottkvædet. Hvad Dansdigtene og Rimerne angaar, da er det, efter hvad allerede forhen er yttret, sikkert nok, at disse have været foredragne i Sang efter bestemtere, mere afverlende og kunstigere Melodier, ligesom og at Foredraget af dem, naar Leilighed gaves, har været ledsaget af Instrumentalmusik. Drapaen eller Lovkvadet synes forresten at være foredraget med mest Høitidelighed. Her optraadte Skalden for Kongen eller Høvdingen, hvis Priis han skulde kvæde, naar denne var omgiven af sin Hird og af sin hele Verdigheds Glands, og Skalden maatte være beredt paa at lade den lovpriiste Høvdings Mænd lære Digtet, saaledes at det i deres Minde kunde bevares og gjennem deres Mund udbredes og forplantes til Eftertiden. Drapaskalden fremstillede sig,

naar det var ham muligt, selv for at foredrage sit Digt; dog gives der ogsaa Exempler paa, at han lod en Anden, helst da en nær Frænde eller fortrolig Ven, lære det og fremføre det paa sine Vegne. Af denne Omstændighed forklarer man sig let, at Sagaen har bevaret Navnene paa en Mængde Drapaskalde, og at næsten hvert eneste Drapabrudstykke, som er levnet, bærer Forfatterens Navn, medens dette kun er Tilfælde med meget faa andre Digte.

Det fortællende Digts og Læredigtets herligste Blomstringstid ligger i Tidsrummet før Christendommens Indførelse i Norge, man kan næsten sige før Harald Haarfagers Enekongedømme; thi blandt de Digte af denne Art, som ere blevne til efter Haralds Dage og som ere blevne bevarede til vor Tid, er der faa eller intet, der kunne jævnføres med de bedste fortællende Digte i den ældre Edda eller med Læredigtet Hávamál. Hvad Lovkvadet eller Drapaen derimod angaar, da maa denne Digtarts bedste Blomstringstid, forsaavidt man nu er istand til derom at dømme, henføres til det 11te Aarhundrede. Drapaerne fra Magnus den godes og Harald Haardraades Tidsalder, fra Midten af det 11te Aarhundrede, indtage upaatvivlelig den første Rang baade seede fra Formens og Aandens Side. Allerede i Slutningen af det 12te Aarhundrede synes Drapaen at være bleven mindre høit vurderet ved den norske Kongehird, og skjønt den atter synes at have hævet sin Anseelse i det 13de Aarhundredes første Halvdeel, under Kong Haakon Haakonssøns Regjering, saa naaede den dog neppe ganske sin tidligere Kraft. Magnus Haakonssøn Lagabøter (1263—80) er den sidste norske Konge, om hvem man veed, at han har modtaget et Lovkvad i Drapaform af en berømt Skalds Mund.

Da Drapaen var den Digtart, som egentlig hørte hjemme i Kongehirden og i Storhøvdingernes Huse, saa var det en Selvfølge, at den maatte henvisne i sin eiendommeligste Skikkelse, naar den ikke længere paa disse Steder paaskjønnedes med Hæder og Løn for Skalden. Imidlertid lød Drapaen, efterat være forstummet i Høvdingernes Tjeneste, endnu en Stund i Religionens eller Kirkens, og der er levnet os Digte fra Island i Drapamaneer til Guds og Helgeners Priis fra det 14de Aarhundrede, hvilke minde om hiin Digtarts bedste Tider. Rimerne havde dog nu allerede paa Island faaet en afgjort Over-

vegt i Folkemeningen, og den gamle Drapa traadte efterhaanden ganske i Skygge.

7.

De ældste norske Skaldeverker uden Forfatternavn. Den ældre Edda.

Vi have i det Foregaaende ved den saakaldte yngre Eddas Veiledning vundet en almindelig Oversigt over den norrøne Skaldekunsts eiendommelige Charakteer med Hensyn til Udtryksmaade og Form. Vi skulle nu gaa over til at betragte dens Frembringelser mere i det Enkelte med Hensyn til Indhold og til at tale om de merkeligste norske og islandske Skalde, hvis Navne og Verker kjendes.

I det vi da efterspore den norrøne Skaldekunsts ældste Affødninger, støde vi først — som vi ogsaa efter det tidligere Fremsatte maatte vente — paa en talrig Klasse af Digte, der ikke merkes med Skaldenes Navne, som have digtet dem, men allerede fra Oldtiden af maa være tænkte paa en Maade som Folkeaandens Verker, hvilke ingen enkelt Personlighed kunde tilegne sig Æren af at have skabt, men hvilke hele det norske Folk tilegnede sig som Aandsfostere, udsprungne af dets Folkeeiendommelighed, knyttede til eller snarere atter indsugede i dets Folkeliv og uadskillelige fra dette.

Den mest navnkundige Kreds af saadanne Skaldeverker ligger for os i den Samling, som, skjønt med Urette, er nævnet den ældre Edda eller med end større Uret Sæmunds Edda. Og paa denne Kreds maa vi først vende vor Opmerksomhed.

Den saakaldte ældre Edda er en Samling af gamle norske Kvad, hvilke deels fremstille Asatroen med dens Gudesagn og Livsklogskab, deels visse Flokke af Hedendommens Heltesagn.

Men denne den ældre Eddas Charakteer af en blot og bar Samling medgiver naturlig en vis Ubestemthed i Begrebet om den som literært Verk med Hensyn til Indholdets baade Beskaffenhed og Omfang. Det Spørgsmaal frembyder sig strax, om derved forstaaes en vis strengt begrændset Samling eller flere nogenlunde ligeartede, men derfor ikke fuldkommen samstemmende.

Det egentlig Betegnende ved Samlingen, i det mindste efter den oprindelige dermed forbundne Tanke, bør ganske vist søges deri, at den

blot skulde indeholde de allerældste norrøne Skaldeverker, — Kvad som laa bagenfor de navngivne Skaldes Tid, hvis Tilblivelse i Folkemeningen henførtes til den fjærneste Fortid og til Hedendommen, sattes før Islands Bebyggelse, før Harald Haarfagers, ja før Ragnar Lodbroks Dage. Mængden af de samlede Kvad eller Ordenen, hvori de opstilledes, var derimod noget mindre væsentligt.

Men er denne Opfatning af Samlingens egentlige Tanke rigtig, saa maa man ogsaa tage for sandsynligt, at forskjellige Yndere af den norrøne Skaldekunst til forskjellige Tider, den ene uafhængig af den anden, have samlet i den givne Retning, og deres Samlinger have da ogsaa, baade i Omfang og de enkelte Stykkers Ordning, været indbyrdes ulige. Og at dette virkelig har været saaledes, viser klarligen den Omstændighed, at Levninger ere os bevarede af tvende saadanne Samlinger, der vise sig indbyrdes forskjellige baade med Hensyn til de optagne Kvad selv og deres Orden. Vil man følgelig fremstille Samlingen, saadan som den efter den oprindelige Idee skulde være, i den størst mulige Fuldstændighed, bør man ganske vist ikke aldeles strengt binde sig til noget vist ældre eller nyere Haandskrifts Indhold, men til Samlingen henføre alle de gamle Kvad af den ovenfor udhævede Beskaffenhed, hvilke maatte være os levnede, ligemeget hvor de findes, naar kun deres Egthed er utvivlsom. Man maa nemlig tro, at enhver af de gamle Samlere har optaget saa mange saadanne Kvad, som det var ham muligt at overkomme. Er hans Samling ikke bleven aldeles fuldstændig, har ikke Mangel paa Villie eller en Indskrænkning i Planen, men Mangel paa Tilgang været Aarsagen.

En saadan Synsmaade sporer man ogsaa i de fleste nyere Afskrifter og Udgaver af, hvad man kalder den ældre eller Sæmunds Edda. Man har nemlig i dem ikke nøiets med at optage de Skaldestykker, som fandtes i det fuldstændigste Pergamentshaandskrift fra Oldtiden; men man har optaget og indblandet mellem dem Oldkvad, som fandtes i andre Pergamentsbøger, ja endog saadanne, som ikke længere fandtes uden i nyere Papirsafskrifter, naar kun Kvadenes Indhold fandtes nogenlunde svarende til den Forestilling, man i ældre og nyere Tid gjorde sig om Samlingens Charakteer. Alle Afskrivere og Udgivere have imidlertid heri, som let kan tænkes, ikke viist lige stor Dømmekraft,

Som Grundlaget for den ældre Edda har man altid taget en gammel Pergamentsbog, der nu findes som No. 2365. 4. af den ældre Manuskriptsamling i det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn og almindelig i Udgaverne benævnes den kongelige Codex eller Codex regius. Den opdagedes paa Island i 1643 og blev af den skaalholtske Biskop Brynjulf Sveinssøn foræret til Kong Fredrik III. Biskop Brynjulf og flere med ham samtidige eller kort efter levende islandske Lærde synes at have tænkt sig Bogens Indhold som et Verk af een Mands Forfatterskab, og med Tidsalderens almindelige Lyst til at fremdrage Forfatternavne, om ogsaa ved Hjælp af de dristigste Gisninger, tillagde man den berømte islandske Lærde, Sæmund hiin frode, født omkring 1056 og død omkring 1135, Forfatterskabet, idet man tillige gav Bogen Navnet Edda, rimeligviis ledet af et dunkelt og ganske uhjemlet Sagn om, at Sæmund skulde have havt noget at skaffe med Sammensætningen af et Verk, der kaldtes Edda. Senere Tiders Kritik har lettelig udfundet, at der ved denne Digtsamling ikke kan være mindste Tanke paa een Forfatter og ikke heller paa, at noget af de i Samlingen indeholdte Digte skulde kunne være saa ungt som fra Sæmunds Tid. Men da man nødig vilde give Slip paa dette berømte Navn, opstillede man Sæmund som Samleren, — en Paastand, som dog har ligesaaliden sand Hjemmel som hiin Gjetning, der tillagde ham Forfatterskabet. Samlingen var imidlertid engang døbt Edda, og Navnet er blevet fastholdt med Tillægget den ældre eller Sæmunds for at skjelne den fra den før omtalte virkelige Edda, som da er bleven kaldet den yngre eller Snorres. Navnet den ældre Edda har saaledes paa en Maade vundet Hevd, og Samlingens Forhold til den virkelige Edda som indeholdende for en Deel Kilderne til denne kan tale for, at Navnet skjønt uegte og nyt dog bliver staaende ved Magt. Biskop Brynjulf og hans Samtid fore saaledes ganske vist aldeles vild med Hensyn til den Forfatter, hvem man tillagde den gamle Pergamentsbogs Indhold, og med Hensyn til det Navn, man gav Verket. Men lige fuldt blev ved Opdagelsen af hiin Bog en gammel Samling af Hedenolds Kvad atter bragt for Dagens Lys, hvilken i et Par Aarhundreder synes at have været aldeles forglemt.

Senere opdagedes et Brudstykke af en anden lignende Digtsamling, der var forbundet med en Afskrift af Skalda, ligeledes paa Pergament og nu bevaret i den arnamagnæanske Samling som No. 748. 4.

Begge Haandskrifter ere fra Tiden omkring 1300, det førstnævnte dog maaskee lidt ældre end det sidste, og begge Afskrifter, hvert af sin ældre Original.

Fra disse tvende Pergamentsbøger, og fortrinsviis fra den kongelige, ere, forsaavidt man kan skjønne, alle nyere Papirshaandskrifter oprundne, hvilke dog i Almindelighed hverken strengt følge sine Originalers Ordning af Digtene eller indskrænke sig til de Oldkvad, som i dem forekomme. De Digte, som de nyere Papirshaandskrifter tilføie, ere for en Deel hentede fra endnu tilværende ældre Kilder; men for en Deel ere de og saadanne, om hvilke man nu ei veed, hvorfra de ere tagne. Nogle af dem passe i Samlingen og ere uomtvistelig egte; andre vedkomme den mindre eller ere tvivlsomme med Hensyn til Egthed.

Hvad nu de tvende gamle paa Pergament bevarede Samlinger angaar, da findes i dem intet Kvad, som jo nøie svarer til Samlingens ovenfor opstillede Charakteer. At det mindste Samlingsbrudstykke findes forbundet med en gammel Afskrift af Skalda, antyder, at en saadan Samling af de allerældste norrøne Kvad undertiden har været sat i Forbindelse med den yngre Edda. Og dette er let forklarligt; thi de i den yngre Edda forekommende Gude- og Heltesagn ere, som allerede tidligere yttret, for en stor Deel byggede paa eller støttede til hine gamle Kvad. I Gylfaginning især anføres en Mængde Vers netop af Digte, som findes i den ældre Eddas Samling, saadan som den i de to Pergamentsbøger er os levnet. At en Digtsamling omtrent af samme Indhold som den i den kongelige Codex bevarede, kun noget mere omfattende end denne, har foreligget Gylfaginnings og Skaldas Forfatter eller været kjendt af ham, er saaledes aabenbart. Man maa følgelig antage, at saadanne Samlinger allerede have været til paa Island før Snorres Forfattertid, før 1200, og have været anseede som Kilder, hvoraf Skaldekunstens Dyrkere øste den sikkreste Kundskab om de gamle af dem benyttede Gude- og Heltesagn. Hine tvende Per-

gamentsbøger bør altsaa ansees som Kjernen af den ældre Edda, om de end ikke indeholde Samlingen fuldstændig, saadan som den rimeligviis paa Snorres Tid eller endog maaskee allerede i det 12te Aarhundrede har været. Og især gjælder dette den kongelige Codex, der indeholder hele 31 Stykker, nemlig 29 Digte og to Fortællinger i ubunden Stiil, men derhos har et Hul af flere Blade, saa at den oprindelig har omfattet mere, end den nu gjør. Angaaende begge Haandskrifters Beskaffenhed og Indhold, ligesom og den Orden, hvori de opstille de gamle Kvad, maa jeg henvise til Fortalen foran Munchs Udgave af den ældre Edda [1]).

At forresten flere Digte end de, som findes i de tvende nu omtalte Pergamentsbøger, have været til og af de Gamle have været henførte til samme Klasse som disse samt rimeligviis have været optagne i ældre Samlinger, synes sikkert. Enkelte saadanne, hvilke Gylfaginnings og Skaldas Forfatter har kjendt og benyttet, ere os levnede hele, deels i Haandskrifter af den yngre Edda, som Grottesangen og Rigsmaal, deels i andre Pergamentsbøger, som Hyndluljod. Andre derimod ere paa enkelte Vers eller Verslinier nær, der i den yngre Edda anføres, tabte. Enkelte af disse Digte maa antages for tabte ved det ovenomtalte Hul i den kongelige Pergamentsbog; men for en stor Deel synes de slet ikke at have været optagne i denne. Dette sidste antyder, at allerede paa Snorres Tid langt fuldstændigere Samlinger have været til end den, som hiin Pergamentsbog frembyder.

Idet vi nu gaa over til at betragte de gamle Digte, som kunne henføres til den saakaldte ældre Eddas Samling, ville vi først

[1]) [Den første Udgave af hele den ældre Edda er den, som besørgedes af den arnamagnæanske Commission. Kjøbenhavn 1787—1818. 3 Bind. 4. (med Oversættelse, Glossarium, Indledninger, forklarende Anmerkninger og forskjellige oplysende Afhandlinger, alt paa Latin). Senere udgivet af R. K. Rask. Stockholm 1818. 8. — P. A. Munch. Christiania 1847. 8. — H. Lüning. Zürich 1859. 8. (med Indledning, Anmerkninger, Glossarium og Grundrids af den nordiske Mythologi og det gammelnorske Sprogs Lyd- og Bøiningslære). — Th. Moebius. Leipzig 1860. 8. — Dansk Oversættelse af Finn Magnussen. Kjøbenhavn 1821—1823. 4 Bind. 8. Svensk af A. A. Afzelius. Stockholm 1818. 8. Tydsk af Karl Simrock. Stuttgart og Tübingen 1851. 8. Anden forbedrede Udgave 1855.]

holde os ved de Digte alene, som i den kongelige Pergamentsbog findes, — dernæst ville vi handle om dem, som findes i den arnamagnæanske Pergamentsbog, — saa om dem, som findes i andre gamle Pergamentsbøger, — og endelig om dem, som ikkun i nyere Papirshaandskrifter ere os levnede, men dog bære Egthedens Præg og paa Grund af Indholdets Beskaffenhed synes at kunne henregnes til samme Klasse som Eddadigtene endogsaa med Hensyn til Ælde.

Samlingen i den kongelige Pergamentsbog

synes med Plan at være ordnet saaledes, at den efter Samlerens Mening udgjorde to Afdelinger, den første omfattende Kvad af mythisk og ethisk Indhold, Kvad nemlig, som fremstille Asatroens Gudesagn og Asadyrkernes Livsklogskab, — den anden omfattende Kvad af heroisk Indhold, Kvad, der handle om visse blandt de germaniske Folkestammer i Hedendommen høit berømte Helte eller Helteætter og fortælle disses Stordaad og Skjebne. Kun eet Digt er indordnet i den anden Afdelings Række, hvilket rettere synes at burde være henført til den første.

Iblandt de egentlige Skaldestykker findes indtagne en heel Deel Stykker i ubunden Stiil. De ere deels indskudte i selve Kvadene, deels danne de Indledninger og Slutningsord til disse. De ere, saavidt skjønnes, oprundne fra flere forskjellige Kilder, tilføiede i forskjelligt Øiemed og i Forhold hertil af forskjelligt Verd.

Nogle af disse Stykker fremstille udentvivl ældgamle Sagn, der have fulgt Kvadene saa at sige lige fra deres Oprindelse og tjent til at udfylde, sammenknytte og oplyse deres Foredrag. Disse prosaiske Tillæg have størst Verd og ere undertiden baade i Aand og Tone ligesaa alderdomsagtige og poetiske som Kvadene selv; de mangle kun Skaldeformen for fuldkommen at kunne sættes dem ved Siden.

Andre prosaiske Tillæg, og det udentvivl det største Antal, skrive sig fra ældre Ordnere, Foredragere og Samlere deels af enkelte Kvad, deels af visse Digtkredse, omfattende flere indbyrdes beslægtede Kvad. Ogsaa disse Tillæg ere meget verdifulde. De grunde sig ganske vist ofte paa en gammel, mundtlig Overlevering, ja ere maaskee undertiden endog en Gjenklang af Vers, hvis Indhold man har mindets, om end Formen gik tabt. Man maa imidlertid være

meget varsom med at drage Slutninger af dette Slags Tillæg. Thi det kunde her vel hænde, at mangen Gang den gamle Ordner eller Samler har ladet sig vel meget paavirke af sin egen Tids Anskuelser eller endog af personlige Mistydninger og Fordomme. Man maa i saadanne Tilfælde vide at veie Tillæggene mod Kvadene selv, med hvilke de undertiden kunne findes at staa i Modsigelse.

Den tredie Klasse af prosaiske Tillæg skyldes endelig den Samler, hvis Verk Samlingen i den kongelige Pergamentsbog er eller maaskee endog i enkelt Fald denne Bogs Skriver, som efter al Sandsynlighed kun er en Afskriver, men som efter Tidsalderens almindelige Afskriverskik imellemstunder kan have villet lægge sit Ord med i Laget og vise sin egen Kløgt. Dog, om der ogsaa skulde findes nogle saadanne Afskrivertillæg, saa ere de ganske vist meget faa. Skriveren af Pergamentsbogen synes virkelig at have været for skjønsom og for beskeden til at have vovet større Tillæg eller Bemerkninger.

I den følgende Gjennemgaaelse af de enkelte Digte i den kongelige Pergamentsbogs Samling holde vi os strengt til Bogens egen Orden, hvilken findes angiven i Munchs Udgave (Fortalen S. XV), men ikke er nøiagtig iagttaget i selve Indholdet.

1. Vølusvaa.

Dette Kvad, der aabner Samlingen, overgaar i høi Betydning alle dens øvrige mythiske Digte og maa agtes for et af de merkeligste, ja vel for det allermerkeligste Kvad, som fra Nordmændenes Hedendom er os levnet.

En Vala eller Spaakvinde, fostret blandt Jøtnerne, omfattende med sit Seerblik Fortid, Nutid og Fremtid, overskuende alle Verdner, deres Ophav og Undergang, opstiger fra Dybet eller Graven i Guders og Menneskers Midte og forkynder dem Verdens og deres Skjebne fra Ophav til Ende. Hun begynder med at kræve Lyd for sin Tale:

Lyd jeg æsker
af alle Væsner,
af Heimdalls Sønner
større og mindre.
Vil du, Valfader!
at jeg vel fortæller
Oldtids Sagn,
de ældste, jeg mindes?

Jeg mindes Jøtner
aarle fødte,
dem som fordum

mig fostret havde.
Ni Verdner jeg mindes,
ni Verdenstræer,
herlige Skjebnetræ
skjult end af Mulden.

Efter denne høitidelige Opfordring til taus Lytten skildrer Valaen først Ymers Tilværelse:

I Aldrenes Morgen
var Ymer til;
da var ei Sand eller Sø
eller svale Bølger;
Jord var der ikke,
ei høie Himmel,
grændseløst Gab,
men ingensteds Græs.

Da skabte Burs Sønner (Odin, Vile og Ve d. e. Aand, Vilje og Hellighed?) den herlige Midgaard (Verden), ordnede Solens og Himmellegemernes Gang, lode Solens Skin fremkalde grønne Vexter paa den stenede Grund og inddeelte Tiden, der nu begyndte sin aarvisse Gang med vexlende Nat og Dag. Aserne holdt sine Raadslagninger, indrettede sine Boliger, legede Tavl og havde Overflod af Guld. Det var deres første herlige Tilværelsestid i uforstyrret Ro og Lykke, og den varede,

indtil trende kom
Thursemøer,
overhaands kraftige
fra Jøtunheim;

udentvivl de tre mægtige Norner, Skjebnens Styrere, der tænktes ældre end Aserne og derfor betegnedes som hørende til Jøtnernes Æt.

Aserne gave sig nu til at skabe Dvergene af Jøtunen Ymers „Blod og blaa Been" d. e. af Hav og Fjeld. Valaen opregner en lang Række af Dvergenavne. Hun kalder dem „Menneskelignelser" (mannlíkun), d. e. de havde Menneskeskabning uden dog at være Mennesker. Dvergene vare saaledes efter Valaens Udsagn de første af Aserne skabte levende Væsener, og de vare Jordens eneste Beboere, nemlig Beboerne af dens Indre og der virkende som Naturens Kræfter,

indtil tre kom
af Asernes Skare,
mægtige og kjærlige,
til Midgaards Huus;
de fandt paa Landet
lidet mægtende
Ask og Embla
uden Skjebne.
Aand de ei havde,
Sjæl de ei aatte,
ei Blod eller Lader,
ei levende Farve.
Aand gav Odin,
Sjæl gav Høner,
Blod gav Loder
og levende Farve.

Hermed vender Valaen sig ligesom bort fra Forgangenheden og kaster sit Oie paa det Værende. Hun begynder med at tale om Asken Yggdrasil, dette Asatroens skjønne og høie Billede af Verdenslivet:

En Ask jeg veed,
den Yggdrasil heder,
høie Stamme vandet
med hvide Dynd.
Derfra kommer Dug,
som i Dale falder,
evig grøn den staar
over Urds Brønd.

Derfra komme Møer,
meget vidende,
tre fra den Sø,
som under Træet staar.
Urd heder den ene,
den anden Verdande,
den tredie Skuld.
De skare paa Tavler,
de Love gave,
de Livet valgte;
for Tidens Børn
de Skjebnen bestemte.

Efter saaledes at have antydet de store Norners Magt, der yttrer sig i Verdenslivet som i Menneskelivet, forkynder hun i dunkle Ord, hvorledes hun seer Guldet vække Strid i Verden, — hvorledes Jøtnernes Svig undergraver Asernes Magt, skjønt Thor kjæmper for den, — hvorledes de Jøtunvæsener fødes, der engang skulle fælde Aserne, — hvorledes endelig disses Herlighed fordunkles ved Balders sorgvoldende Død, som den svigfulde Lokes grumme Fængsling ikke kan opveie.

Denne Deel af Kvadet er som oftest meget dunkel, og Dunkelheden er rimeligviis bleven forøget derved, at deels Vers eller Verslinier ere tabte, deels Ordenen af de levnede forrykket, — noget, som saa let maatte kunne skee under Digtets Forplantelse gjennem mange Aarhundreder ved mundtlig Overlevering. Valaen afbryder denne Skildring, som paa en Maade kan siges at gjælde Verden som den er, Verden medens den og de med samme saa nær forbundne Aser endnu staa ved Magt, — og hun skuer nu hen mod det fjærne Tilkommende, mod Verdensundergangen:

Mangt hun veed,
videre frem hun skuer,
over herlige Guders
grumme Ragnarøk.

Med disse Ord antyder hun de nye Syner, som nu udbrede sig for hendes Seerøie, idet hun skrider til at kvæde om den store endelige Kamp, som forestaar mellem Aserne paa den ene Side og de dem og deres

Verden fiendtlige Jøtunmagter paa den anden. Tegn paa Jord og Himmel forudforkynde den store Verdensomvæltning, og Aserne føle Faren nærme sig. Heimdall kalder med sit Horns Lyd til Kampen, og Odin raadspørger Mimers Hoved. Yggdrasil skjælver, idet Jøtunmagterne løsrive sig af sine Baand og fare frem mod Aserne. Kampen paa Liv og Død begynder. Odin strider mod Fenrisulven og falder; men Vidar hevner sin Fader og dræber Uhyret. Frey falder for Surt. Thor møder Midgaardsormen, og de dræbe hinanden.

Solen fortner,
Jorden synker i Havet,
af Himlen svinde
de klare Stjerner;

Ilden raser
om Yggdrasils Ask,
høi leger Luen
om selve Himlen.

Saaledes gaa Aserne og deres Verk, den ordnede Verden, under. Men Valaen seer endnu videre, hun seer begges Gjenfødelse:

Hun seer opkomme
for anden Gang
en herlig grøn
Jord af Havet.

Fosser nedfalde,
flyver Ørnen over,
den som paa Fjeldet
Fiske søger.

Aserne mødes atter paa Idavold og gjenfinde sine gyldne Brikker, med hvilke de i Tidens Morgen, i den uspildte Lykkes Dage, havde leget. Det straalende Gimle aabner sig for Valaens Blik:

Sal seer hun staa
fagrere end Solen,
tækket med Guld,
i Gimle.

Der skulle dydige
Skarer dvæle
og i Evighed
Glæde eie.

Hun forkynder en mægtig Guds Komme fra oven:

Da kommer den Mægtige
til Gudevældet,

kraftig fra oven,
som for Alt raader.

Men hun seer ogsaa den dunkle Drage Nidhugger, for sidste Gang maa man vel tænke sig,

med Lig paa sine Fjædre
flyve over Volden.

Og derpaa ender Valaen sin høie, men dunkle Tale med de Ord om sig selv:

Nu mon hun synke!

Nu har hun udtalt sin Spaadom, den hun ofte har afbrudt med det vækkende Spørgsmaal: „Forstaa I det nu eller ei?" — og saa synker hun tilbage i Dybet eller i Graven, hvorfra hun er opstegen.

Kvadet lader Valaen skildre den fjærne Forgangenhed i sterke, men afbrudte Træk; det lader hende berøre Nærværenheden i mørke Vink; ved Verdens Undergang og Gjenfødelse lader det hende dvæle med den blandede Følelse, som saa digterisk sandt lægges i et Jøtunvæsens Sjæl: en Hevnens Glæde over Asernes og deres Verks Fald, hvilket hun maler med de mest ildfulde Farver, — men ogsaa en undrende Hilsen af Gjenfødelsens Herlighed, i hvilken selv hendes Jøtuntanke ligesom søger en Trøst over Forgjængeligheden.

Der hviler over dette herlige Kvad fra først til sidst en høitidelig Begeistring, som ene kan tænkes fremsprungen af Asatroens dybeste Væld, — en Begeistring, som endnu i Christendommens Dage maa kraftigen gribe hvert varmt følende Hjerte; og hvorledes maa da ikke Kvadet have grebet den troende Asadyrker?

Med dette poetiske Verd forener Vøluspaa et høit videnskabeligt. Det fremstiller Indbegrebet af den hele Asatro og det kan man sige, i en systematisk Orden. Det er, som tidligere berørt, Hovedkilden for den yngre Eddas Gylfaginning, der egentlig fra det har hentet Grundlaget for og hele Gangen i sin Fortælling, hvilken den fuldstændiggjør af andre Kilder. Gylfaginning anfører som Beviissteder for sit Foredrag ikke mindre end 28 af de 64 Vers, som Kvadet udgjør (efter Munchs Udgave).

Vøluspaa er alderdomsagtig i sin Form som i sit Sprog. Versarten er, som let begribes, Fornyrdalag. Nogen strengt vedligeholdt Inddeling i ottelinede Viser eller Vers synes den aldrig at have havt. Heri ligner dette Kvad saa mange andre af Eddakvadene; og det maa, efter min Mening, ansees som en Misforstaaelse af Digtets Natur, naar enkelte af den nyere Tids lærde Fortolkere have villet forbedre Digtets Form ved at underkaste det en saadan Inddeling og for at gjennemføre den endogsaa have tilladt sig efter Gjetning at udelade Linier og foretage Omsætninger. Sikkrest vilde man, tror jeg, gaa frem, naar man ved at udgive Digtet først og fremst holdt sig ganske til den kongelige Pergamentsbog. Men det have de færreste Udgaver,

selv ikke Munchs, gjort. Man har taget Hensyn ogsaa til andre Bearbeidelser, baade ældre og nyere, ved Textens Ordning og derved uden Tvivl indledet sig selv paa mange Vilkaarligheder.

Vi maa nemlig lægge Merke til, at Vøluspaa ikke findes i den kongelige Pergamentsbog alene, men ogsaa i et andet gammelt Pergamentshaandskrift (No. 544. 4. i den arnamagn. Samling[1]) fra omtrent 1350. Mellem Texten paa begge Steder findes ikke faa Afvigelser, og Ordningen af de dunkle Vers, der udgjøre Digtets midterste Deel, er meget forskjellig. Paa intet af Stederne synes Kvadet at være os levnet ganske fuldstændigt eller uforvansket. Desuden have vi, som allerede omtalt, Anførslerne af mange af dets Vers i den yngre Eddas Pergamentshaandskrifter, hvilke ogsaa frembyde ikke faa Afvigelser i Texten. At disse forskjellige Texter kunne fuldstændiggjøre og berigtige hinanden, er utvivlsomt; men Spørgsmaalet er, om Sammenstøbningen af dem hidtil i nogen Udgave er gjort med behørig streng Kritik. Endnu er maaskee meget og mangt til Berigtigelse af Vøluspaas Text at foretage.

2. Haavamaal.

Dette andet Digt i Eddabogens Række er i sin Beskaffenhed høist forskjelligt fra det, vi nu forlade. Haavamaal er en Samling af Klogskabsregler for Livet, for største Delen fremsatte som korte Tankesprog uden nogen streng Sammenknytning og uden nogen almindelig digterisk Indklædning, der merker Samlingen som et afsluttet Heelt. Det er et Kvad, der fra Tid til anden kunde modtage Tilsætninger og lide Fradrag, uden at dets Natur derved i væsentlig Mon forandredes. Enhver ny Leveregel, som Erfaringen lærte Folket, naar den først havde antaget et Ordsprogs Tone og derhos var bragt i Versform, kunde uden Skade for det Heles Sammenhæng optages i Digtet. Det er derfor saameget underligere, at Kvadet, denne sin Beskaffenhed uagtet, har kunnet vedligeholde uforvansket det Præg af en fjærn Oldtids Aand og Tankegang, som heelt igjennem udmerker det.

[1]) Hauksbok eller Hauk Erlendssøns Bearbeidelse af Landnamabok; de Blade, som indeholde Vøluspaa, ere dog kun tilheftede det øvrige og ere med en yngre Haand end dette, der rimeligviis er skrevet af Hr. Hauk egenhændig.

Kvadet deler sig aabenbare i fire Dele, af hvilke de tre senere hver for sig ere mere afsluttede end den første.

Den første Deel omfatter 103 Vers, hvert Vers som oftest indeholdende eet, sjældnere flere Ordsprog. De, som i Mening ere beslægtede, ere hyppig sammenstillede saaledes, at Flokke eller Grupper derved dannes med Hensyn til Emnet, som Ordsprogene angaa. En Flok t. Ex. indeholder Ordsprog, som dreie sig om Gjestfrihed, om Gjestens og Vertens gjensidige Skyldighed; — en anden indeholder Ordsprog, der handle om Venskab; — en tredie saadanne, som prise Klogskab eller Gavmildhed eller andre Dyder o. s. v. Disse Flokke ere imidlertid ikke strengt begrændsede, og det hænder sig ikke sjælden, at Kvadet vender tilbage igjen til et Emne, som allerede tidligere er behandlet. Til Prøve paa Tonen i denne Deel af Kvadet vil jeg stræbe at gjengive nogle Vers af en Flok, der handler om Venskabet (V. 41—46).

Sin Ven skal man
en Ven være
og gjengjælde Gave med Gave.
Med Latter skal man
Latter betale,
og løse Ord med Løgn.

Sin Ven skal man
en Ven være,
ham og hans Ven;
men sin Vens Uven
skal ingen Mand
Venskab vise.

Veed du, at du har en Ven,
hvem du vel tror,
og vil du godt af ham nyde,
dit Sind skal du blande med hans
og Gaver med ham skifte
og fare at finde ham ofte.

Har du en anden,
som ilde du tror,
og vil du dog godt af ham nyde,
fagert skal du da tale,
men falskt tænke
og betale saa løse Ord med Løgn.

Det er end om den,
som du ilde tror,
og hvis falske Sind du frygter;
lee skal du til ham
og dølge dit Hjertes Mening;
Gjengjæld skal ligne Gave.

Ung var jeg fordum,
eensom jeg for,
da for jeg vild af Veie;
rig jeg mig tyktes,
da en Anden jeg traf;
Mand er Mandens Glæde.

Haavamaals anden Deel, som omfatter Versene 104—110, er egentlig af mythisk Indhold, en kort Fremstilling af Sagnet om Odins Færd til Jøtunen Suttung for at tilvende sig Skaldemjøden, som Sut-

tung havde i sit Verge. Odin knyttede en Kjærlighedsforbindelse med Jøtunens Datter Gunnlød, og ved hendes Hjælp fik han Mjøden. Han undslap lykkelig fra Suttungs Bolig og lod Gunnlød, der havde troet hans Eder, sidde sørgende tilbage. Det er det samme Sagn, fortalt i al Simpelhed og lagt Odin selv i Munden, hvilket forekommer i Skaldas Indledning, Bragarœður, men her udpyntet med mange Omstændigheder, hvilke maaskee ikke oprindeligen have tilhørt det.

Den tredie Deel kaldes i Udgaverne Loddfafnersmaal; den omfatter Verſene 111—138. En Loddfafner indføres her, meddelende de Raad og Lærdomme, han selv har modtaget i "den Høies Hal." Loddfafner taler med sin Lærers Ord; Talen er følgelig heel igjennem henvendt til ham selv, og hver Afdeling begynder med de Ord:

Jeg raader dig, Loddfafner,
men du modtag mine Raad!
Du mon have Nytte af dem, om du dem nemmer.

Det Hele er Regler for Livet i samme Smag som de, Digtets første Deel fremsætter. Til Prøve kan tjene (V. 117—122):

Jeg raader dig, Loddfafner,
men du modtag mine Raad!
Du mon have Nytte af dem, om
du dem nemmer.
Paa Fjeld eller Fjord
om dig fare lyster,
forsyn dig vel med Føde.

En ond Mand
lade du aldrig vide
Uheld, som dig overgaa;
thi af den onde Mand
aldrig du faar
Gjengjæld for din gode Hu.

En Helt jeg saa
Hovedet miste
ved den onde Kvindes Ord;
den falske Tunge
fremkaldte hans Død,
og dog ikke for sand Sag.

Har du en Ven,
som vel du tror,
far du ofte ham at finde;
thi med Riis tilgror
og med høie Græs
den Vei, som Ingen vandrer.

Jeg raader dig, Loddfafner,
men du modtag mine Raad!
Du mon have Nytte af dem, om
du dem nemmer.
drag du dig den gode Mand
til Gammentale,
modtag lægende Ord, mens du lever!

Vær aldrig den første
til med din Ven
ubefindigt Baandet at bryde;
Sorg æder Hjertet,
hvis du sige ei kan
en tro Ven din hele Tanke.

Den fjerde Deel har Udgiverne nævnet: Odins Runetale (Rúnatalsþáttr Óðins); den omfatter Kvadets Slutning, Versene 139—165. Odin indføres her talende, og hans Tale aabnes med nogle dunkle Vers, der synes at antyde en gammel Lære, at Odin har offret sig selv for at vinde hemmelige Kundskaber:

Jeg veed, at jeg hang
paa det vindige Træ
hele Nætter ni,
med Geiren saaret
og given Odin,
jeg selv til mig selv,
paa det Træ,
som Mand ei veed,
af hvad Rod det er rundet.

Ei for en Brødlev man solgte mig,
eller for et Bæger med Drik;
ned jeg nysigen saa;
jeg optog Runer,
jeg optog dem jamrende,
jeg sank tilbage paa mit Sted.

Ni mægtige Sange
jeg lærte af Sønnen
til Bølthorn, Bestlas Fader;
og en Drik jeg drak
af den dyre Mjød,
øst af Odrører.

Da tog jeg til at spire,
Kundskab at vinde,
at vore og vel trives.
Ord af Ordet
mig Ord søgte,
Verk af Verket
mig Verk søgte¹).

Efter disse og nogle flere dunkle, mystiske Vers fremsætter den Talende atten Trylleverѕ, der prises som nyttige at kunne for Menneskene, men i Grunden intet mere indeholde end en Angivelse af den Nytte, de skulle gjøre. Til Exempel (V. 153. 154):

Det kan jeg det syvende:
hvis jeg seer brænde den høie
Sal omkring siddende Mænd;
den brænder ei saa bredt,
at jeg jo den bjærger;
den Sang kan jeg synge.

Det kan jeg det ottende,
som Alle er
nyttigt at nemme:
hvor Had opstaar
mellem Høvdingens Sønner,
det kan jeg bøde bradt.

Det sidste Vers maa udentvivl henføres til det hele Kvad:

Nu er Haavamaal kvædet
i den Høies Hal,
Mændenes Sønner til Gavn,
Jøtnernes Sønner til Skade;

Held den, som kvad!
Held den, som kan!
Nyde den, som nemmed!
Lykkelige de, som lytted'!

¹) Ord fulgte paa Ord, Verk paa Verk.

Digtet angiver her sit eget Navn: Haavamaal (Hávamál), hvilket maa forklares: den Høies d. e. Odins Tale. Det fremstiller med Troskab et Billede af Nordmændenes Folkeaand under Asatroens Indflydelse, af deres Begreber om Ret og Uret, om Sømmelighed og Usømmelighed, om Klogskab og Taabelighed, — Begreber, som vist nok ikke Christendommen altid kan billige, men som dog i det Hele tyde hen paa et høihjertet Sindelag, en sund Forstand og en frisk Livskraft hos det Folk, hvor de havde hjemme.

Den Versart, som i den langt overveiende større Deel af Haavamaal anvendes, er den saakaldte Ljóðaháttr eller det sexlinede Fornyrdalag, der dog ikke strengt binder sig til de sex Linier i Verset, men undertiden anvender ni, idet Verset har tre Afdelinger istedetfor de almindelige to og undertiden ogsaa anvender syv eller otte Linier, idet den sidste af de to Linier, der have Bogstavrimet i sig selv, fordobles eller endog tredobles uden dog derfor at opgive sin Eiendommelighed, som i følgende Vers (V. 135):

Ad graahaaret Lærer
lee du aldrig!
Ofte er godt, hvad de Gamle sige.
Ofte lyde fra skrumpne Belg
belærende Ord,
fra den, som hænger med Ham,
som prunker med Pjalter
og har Tilhold blandt Træle.

Paa enkelte Steder anvender ogsaa Digtet det almindelige Fornyrdalag, men da uden at binde sig til de otte Linier i Verset, blot at to og to Linier have Bogstavrim tilfælles. Haavamaal findes alene i den kongelige Pergamentsbog.

3. Vafthrudnismaal.

Dette er et mythologisk Digt i Samtaleform. Det aabnes med en Samtale mellem Odin og Frigg. Odin tilkjendegiver sin Hensigt at besøge den vise Jøtun Vafthrudner for at sætte hans Kundskaber paa Prøve. Frigg fraraader Reisen; men da Odin vedbliver med Sit, saa ønsker hun ham Lykke. Odin farer afsted og optræder i Vafthrudners Hal under Navnet Gagnraad d. e. den gavnlige Raadgiver; han siger, at han er kommen for at prøve Vafthrudners Viisdom i en Ordverling, og Jøtunen erklærer sig villig til at indlade sig paa en saa-

dan, idet han dog tillige lader Gagnraad vide, at han ei kommer bort igjen, medmindre han i Ordvexlingen viser sig som den kløgtigste. Vafthrudner er først den spørgende og Gagnraad den svarende; siden skifte de Rolle: Gagnraad spørger og Vafthrudner svarer. Samtalen angaar mythologiske Gjenstande; paa et Vers Spørgsmaal følger et Vers Svar. Tilsidst siger Gagnraad:

Meget jeg for,
meget jeg fristed',
mangen Magt jeg prøved'!
Hvad mælte Odin
sin Søn i Øret,
før paa Baalet han bares?

Da merker Vafthrudner, med hvem han har kappets i Kløgt, og udbryder i det sidste Vers (55):

Ingen Mand det veed,
hvad i aarle Fortid
du i Øret sagde din Søn.
Med feige Mund jeg mælte
min gamle Viisdom
og om Ragnarøk.
Nu jeg med Odin kjæmped'
i kloge Ord;
du er altid af Væsener visest!

Digtet oplyser fortræffelig mange vigtige Punkter af Asalæren, men nærmer sig ikke paa langt Hold Vøluspaa i poetisk Høihed. Det viser sig mere som Tolk for den grublende Forstand end for den begeistrede religiøse Følelse.

Versarten er, paa enkelte Undtagelser nær, regelmæssigt sexlinet Fornyrdalag. Kvadet findes ogsaa i den arnamagnæanske Pergamentsbog, og Afvigelserne mellem begge Haandskrifter ere i det Hele ikke væsentlige. Vi maa altsaa antage, at Texten af dette Digt er os temmelig uforvansket levnet.

4. Grimnismaal.

Dette Kvad er i Indhold nær beslægtet med det næst foregaaende, ligesom det ganske ligner det i Versform. Det indledes ved en Fortælling i ubunden Stiil, hvilken bærer Præget af en høi Ælde og rimeligviis har ledsaget Digtet saagodtsom fra dettes første Tilblivelse.

En Konge Hraudung[1]) havde to Sønner, Agnar og Geirrød.

[1]) Hrauðungr findes i Skalda som Navn for en Hærkonge (Arnam. Udg. I. 547. Egilssons Udg. S. 111 a.)

Som Drenge dreve disse paa en Fiskefart til Havs. Deres Baad brødes i Natmørket, men de selv kom i Land og traf der en fattig Bonde og hans Kvinde. Kjerlingen fostrede Agnar, men Karlen Geirrød. Om Vaaren gav Karlen dem en Baad, men idet han og Kjerlingen fulgte Drengene til Stranden, hviskede Karlen nogle Ord i Hemmelighed til Geirrød. Drengene fik Bør og kom til sin Faders Skibsstød. Geirrød var fremme i Stavnen; han sprang i Land, stødte Baaden ud og sagde: „Far du i Troldenes Vold!" Baaden drev til Havs med Agnar, men Geirrød gik op til Kongsgaarden, og da hans Fader just var død, blev han selv tagen til Konge og blev snart en navnkundig Mand [1]). Engang sad Odin og Frigg i Hlidskjalfen (Himlens Høisæde) og skuede ud over alle Verdener. Da sagde Odin: „Seer du Agnar, din Fostersøn, avle Børn med Gjøgren i hendes Hule? men Geirrød, min Fostersøn, er Konge og raader for Land." Frigg svarer: „Han er saa gjerrig paa Mad, at han piner sine Gjester, hvis de synes ham for mange." Odin siger, at dette er Usandhed, og de vedde om den Sag [2]). Friggs Beskyldning var virkelig usand, thi Geirrød var en gjestmild Mand. Men før Odin kom til ham for at sætte ham paa Prøve, havde Frigg sendt sin Eskemø Fulla til Geirrød og advaret ham for en Troldmand, som var kommen i Landet, og som han kunde kjende derpaa, at ingen Hund, hvor bidsk den end var, turde angribe ham. Denne Mand var Odin, hvem Geirrød nu lod gribe. Manden var i en blaa Kappe og kaldte sig Grimner, men vilde, alle Spørgsmaal uagtet, intet mere sige om sig. Da lod Geirrød sætte ham mellem tvende Ilde for at pine ham til at tale. Der sad Grimner i otte Dage. Geirrøds tiaarsgamle Søn Agnar ynkedes over Manden og rakte ham et fyldt Horn at drikke. Da var Ilden kommen ham saa nær, at Kappen brændtes. Da kvad Grimner:

Hed er du, Ild!
og altfor sterk;
lader os fjærnes, Flamme!

Lodkappen svies,
skjønt op jeg den løfter;
Felden nu brænder for mig!

[1]) Geirröðr er ellers i Skalda et Jøtunsnavn. (Arnam. Udg. I. 284 fgg. 549. Egilsson S. 60—63. 111 b.)

[2]) Odin og Frigg have altsaa været Karlen og Kjerlingen, der fostrede Drengene, og Geirrød havde paa Odins Raad fordærvet sin Broder.

Otte Nætter jeg sad
mellem Ildene her,
saa at Mand ei bød mig
Mad at æde;
undtagen Agnar ene,
som ene skal raade,
Geirrøds Søn,
for Goternes Land.

Held dig, Agnar!
da Held dig byder
Mændenes mægtige Gud;
for een eneste Drik
aldrig du skal
med bedre Løn blive lønnet.

Nu opregner Grimner først i Versene 4—17 Gudernes Boliger; derpaa beskriver han i Versene 18—35 Valhal og Livet der, Yggdrasils Ask og Asernes Færd, naar de ved den skulle raadslaa. Han opregner i 36te Vers Valkyrjerne og omtaler i Versene 37—39 Solens Færd og de Ulve, som forfølge Sol og Maane. Han omtaler i Versene 40—45 Verdens Skabelse af Ymers Krop og senere andre mythiske Gjenstande. Alt dette gjør han ligesom for at vare Geirrød om, hvem han virkelig er. Endelig nævner han i Versene 46—50 en Mængde af Odins Navne, idet han ligefrem ytrer, at de tilhøre ham selv. Men hans Advarsel er frugtesløs. Da udbryder han (Vers 51—54):

Drukken er du, Geirrød!
for meget har du drukket!
svegen er du af den megen Mjød!
Meget har du tabt,
da du min Hjælp har mistet,
alle Einherjers og Odins Gunst.

Mangt jeg dig sagde,
men du lidet mindes;
dine Venner dog hjælpe dig vilde.
Min Vens Sverd
jeg ligge seer
med Blod bestænkt!

Eggmødig Val
nu mon Odin faa;
dit Liv veed jeg er ledet.
Ublide ere dig dine Diser,
nu kan du Odin see;
nærm dig til mig, om du maa!

Odin jeg nu heder,
Ygg hed jeg før,
end tidligere Thund jeg mig kaldte:
Vak og Skilfing,
Vafud og Hroptatyr,
Gaut og Jalk blandt Guder,
Ofner og Svafner;
jeg siger, de ere vordne
alle til mig ene!

Herpaa tilføies som Slutning i ubunden Tale: Kong Geirrød sad med et halvuddraget Sverd over sine Knæ. Da han hørte, at det var Odin, som var der, stod han op og vilde tage ham bort fra Ilden.

Sverdet slap ham af Haanden, saa Hjaltet vendte ned, men han selv snublede og styrtede fremover, saa at Sverdet stod gjennem ham, og han fik sin Død. Da forsvandt Odin, men Agnar blev Konge.

Ogsaa dette Digt findes foruden i den kongelige Pergamentsbog tillige i den arnamagnæanske uden nogen særdeles væsentlige Afvigelser.

5. Skirnismaal.

De tre hidtil omtalte mythologiske Digte, Vøluspaa, Vafthrudnismaal og Grimnismaal, see hen til Asalæren i dens Almindelighed; Skirnismaal er det første Digt i Rækken, som behandler et enkelt Gudesagn med større Udførlighed.

Kvadet aabnes med en ganske kort prosaisk Indledning, der dog muligen er tagen af Kvadet selv, da den intet væsentligt indeholder, uden hvad man der finder: Frey, Njørds Søn, havde engang sat sig i Hlidskjalf, hvorfra han skuede ud over alle Verdener. Han saa da i Jøtunheim en fager Mø, idet hun gik fra sin Faders Skaale til sin Fruerstue. Derover blev han tungsindig. Hans Forældre Njørd og Skade bade Freys Skosvend Skirner at faa sin Herre i Tale. Denne Opfordring til Skirner og Skirners Svar udgjør Kvadets to første Vers. Derpaa følger i Verserne 3—9 Samtalen mellem Skirner og Frey:

Sk. Sig det, Frey!
du Fyrste blandt Guder!
hvad vide jeg vil;
hvi sidder du ene
i øde Sal
hver Dag, min Herre?

Fr. Hvi skulde jeg dig sige,
Stridsmand unge!
min kvælende Kummer?
Alfernes Straaleglands
alle Dage lyser,
dog ikke mig den muntrer!

Sk. Dine Sorger jeg troer ei
saa store være,
at du jo mig dem meddeler.
Fra tidlige Ungdom
tilsammen vi vare;
vi to maatte vel hinanden tro.

Fr. I Gymers Gaarde
jeg skued' at gaa
den Mø, som jeg mægtig elsker.
Hendes Arme lyste,
men deres Afglands
over Himmel sig kasted' og Hav.

Den Mø er mig kjærere,
end hun er nogen Mand,
nogen Yngling i Alderens Vaar;
men af Aser og Alfer
Ingen det vil,
at vi tilsammen skulle være!

Sk. Giv mig da den Hest,
som hastig mig bærer
sikkert over skjælvende Lue,
og det Sverd,
som villigt sig svinger
mod Jøtnernes Æt.

Frey giver ham baade Hest og Sverd, som han forlanger, og Skirner farer afsted, idet han taler til Hesten (V. 10):

Mørkt er der ude,
vort Maal er at ride
over fugtige Fjelde,
skynde over Folkenes Skarer.
Begge naa vi frem,
eller os begge griber
den oversterke Jøtun.

Skirner kommer til Jøtunheim og beder en Hyrde skaffe ham Gymers Datter i Tale, men Hyrden negter det. Imidlertid har Gerd, saa heder Møen, hørt Larmen af Skirners Ridt, idet han sprænger over den spillende Lue, der omgiver hendes Buur, og indbyder ham til sig. I den Samtale, som nu føres mellem Gerd og Skirner, anvender denne Bønner, Løfter og Trudsler for at bevæge Pigen til at skjenke Frey sin Kjærlighed, men Alt forgjæves. Endelig begynder han en Tryllesang (Versene 26—36), der for hvert Vers bliver meer og meer frygtelig:

Med tæmmende Vaand jeg dig slaar
og tæmme dig jeg skal,
Mø! efter mine Ønsker.
Did skal du gaa,
hvor dig Mændenes Sønner
aldrig siden skal see.

Paa Ørnens Tue
skal du aarle sidde,
fra Verden bort dig vende,
sukke saart mod Hel.
Mad skal led dig være
meer end nogen Mand
den edderfulde Orm.

Til Undersyn du vorde,
naar ud du kommer;
den stygge Jøtun paa dig stirre,
hvert Væsen grusomt paa dig glo!
Vidkjendtere du vorde
end Guders Vægter
De lede Baand forgjæves du vil bryde.

Rasen og Jamren!
Utaal og Baand!
Med Sorg strømme dine Taarer!
Sæt du dig ned,
sige jeg skal dig
truende Tordenord,
Sorg paa Sorg.

Grumt dig Trolde pine
den ganske Dag
inden Jøtnernes Gaard.
Til Rimthursers Hal
hver Dag skal du
krybe glædeløs,
krybe glædetom.

Graad du skal
for Gammen have
og dit Liv i Taarer tilbringe.

Med trehovedet Thurs
skal du trivselløs leve,
eller Mand du mangle!
Galskab gribe dig!
Fortærelse fortære dig!
Du vorde som en Tistel
i Høstaannens Tid,
naar Bonden den bort sparker!

Til Holtet jeg gik,
til den høie Skov,
en Tryllekjep at træffe;
en Tryllekjep jeg traf.

Vred er dig Odin,
vred er dig Asers Herre,
Frey skal din Fiende være;
og siden faar du,
onde Mø! føle
alle Guders alvorlige Vrede.

Hører, Jøtner!
Hører, Rimthurser!
hører, Suttungs Sønner!
selve Asers Hær!
hvorledes jeg forbyder,
forbyder uden Naade
Møen Mand at omgaaes,
Møen Mand at egte.

Rimgrimner Thursen heder,
som have dig skal
for neden Dødens Døre;
der usle Træle
under Skovens Rødder
Gjedeland dig give!
bedre Drik
drikke du aldrig!
Der har du, Mø! din Hygge!
den Hygge er, hvad jeg dig ønsker!

Thurs jeg dig rister
og tre Runer:
Arghed og Galskab og Utaal.
Men jeg rister det af,
som jeg rister det paa,
hvis min Tarv jeg derved træffer.

Denne Tryllesang virker. Gerd iskjenker Svenden en „Rimkalk" med Mjød og lover at møde Njørds Søn:

Barre heder,
som vi begge vide,
den lognfulde Lund;
der om ni Nætter
mon Njørds Søn
Gerd med sin Kjærlighed glæde.

Skirner vender tilbage og fortæller den utaalmodige Frey sit Erindes Udfald. Frey udbryder til Slutning (V. 42):

Lang er een Nat,
lange ere to;
hvorledes skal jeg tre holde ud?
Ofte mig Maaned
mindre tyktes,
end saa at vente en halv Nat min Viv!

De første 27 Vers af Skirnismaal findes foruden i den kongelige Pergamentsbog ogsaa i den arnamagnæanske uden væsentlige Afvigelser i Texten.

6. Harbardsljod.

Der gives blandt Eddasamlingens mythologiske Digte enkelte, der udtale sig paa en skjemtende eller endog spottende Maade om Aserne, udhæve hos dem Svagheder, Feil og Laster og ligesom gjøre sig tilgode over at kunne fremvise dem i latterlige Stillinger eller i Forlegenheder især ligeoverfor deres Arvefiender Jøtnerne. Der findes ogsaa i den yngre Edda Gudesagn, der ere holdte i den samme Tone, og udentvivl ligeledes have været Gjenstand for Behandling i gamle Digte, skjønt disse nu ei mere kjendes, uden i alt Fald i mindre Brudstykker. Man har havt ondt ved at forklare sig denne Kjendsgjerning. Nogle have troet, at saadanne Gudesagn ere opspundne af de første Christne for at modarbeide Asatroen og vise dens Daarskab; Andre, at de skrive sig fra Fritænkere blandt Hedningerne selv, fra Mænd, som af sin egen sunde Forstand, uden Christendommens Lys, have lært at indsee Asalærens indre Modsigelser — at stødes over Asernes, disse tilbedede Guders, menneskelige Væsen og i mange Henseender begrændsede Virken, og som af den Grund have følt sig opfordrede til at modarbeide, hvad de maatte ansee for Overtro, eller have søgt en Tilfredsstillelse i at blotte og latterliggjøre Lærens Urimeligheder. Men hvad der, som mig synes, taler imod begge disse Meninger, er det, at i alle de her berørte Gudesagn Aserne vel af Jøtnerne bringes i Vanskeligheder og i Stillinger, der kunne synes at være deres Guddom uverdige, men at de dog til Slutning rede sig ud af dem ved sin Gudekraft, eller idetmindste modtage den Erkjendelse af sine Modstandere, at disse kun ved uredelige Midler for Øieblikket have holdt dem Stangen, men ikke vove oftere at prøve Styrke med dem [1]). Saaledes maatte vel ikke det endelige Udfald have været fremstillet, hvis en Asatroens Fiende, med den bevidste Villie at skade og nedbryde denne Tro, havde opdigtet Sagnene for dette sit Øiemed. Da maatte vel Aserne, eller den enkelte Gud af deres Midte, til Slutning have staaet udskammet, sønderknust, tilintetgjort. Og havde en Christen laget Sagnet, saa var det vel heel rimeligt, at han havde indført Aserne eller den enkelte As som liggende under for Christus eller en Engel eller en Helgen, — ikke for Jøtner, for Væsener, der i Asatroen kunde lignes med Chri-

[1]) Som i Sagnet om Thors Færd til Utgaard.

stentroens Djævel, hvilken Christendommens tidligere Lærere som bekjendt netop fremstillede som Asernes Ven og Hjælper, som den, der meddeelte dem deres Kraft til at forblinde Menneskene, som dyrkede dem. Rimeligere er det, som mig synes, at see i hine Sagn blot et Udbrud af den hedenske Nordmands muntre Lune, der har søgt sig en god Latter ved at udmale sig Storheden og Magten i en forbigaaende pudseerlig Forlegenhed, der for et Oieblik nøder den til at give Slip paa sin Verdighed og handle som et forknyt eller fortvivlet Menneske kunde tænkes under lignende Omstændigheder at ville handle, men hvilken den dog snart ved den sig iboende Kraft overvinder og tilintetgjør, for i sin endelige Seier at straale saa meget klarere. Et andet Spørgsmaal er, om saadanne Udmalinger, der dog i Grunden blotte Asernes svage Sider, blotte deres indskrænkede Vælde, ikke have skadet og undergravet Asatroens Fasthed og Indflydelse i Længden. Dette, tror jeg, lader sig neppe negte. Men det er kun den Skade, som Lunet og Latteren saa ofte ubevidst afstedkomme, naar de ved at spotte enkelte Svagheder eller Feil ved Indretninger eller Personer imod sin egentlige Villie bereder hines Sammenstyrtning, disses Ydmygelse og Fald. I den Henseende maa det vist indrømmes, at Gudesagn som de her omtalte, ifølge Forsynets Styrelse, have banet Veien for Christendommens lettere Indtrængen.

Det Sagn, vi i Kvadet Harbardsljod have for os, hører unegtelig til den omtalte Klasse, og det er — hvilket oftest i saadanne Sagn træffer — Thor, selve Kraften og Styrken, der er stedt i Knibe. Ham, dette i Grunden redelige og godmodige, men heftige og fremfusende samt dertilmed ikke altfor kløgtige Væsen, have Nordmændene især moret sig ved at see i en eller anden øieblikkelig Forlegenhed, der, medens den staar paa, vækker Latter, men hvoraf han gaar seierrig ud i sin fulde Gudekraft, eller med hans Modstanderes Erkjendelse af hans Overlegenhed. Imidlertid har det sig i Harbardsljod med ham paa en egen Maade. Hans Modstander er her neppe nogen Jøtunmagt, men en af Asernes egen Skare, Odin selv, der i Harbards Skikkelse har Lyst til at drille ham. Navnet Harbard findes nemlig i Grimnismaal (V. 49) blandt Odins Navne, og i Kvadet selv antyder han paa flere Steder sit rette Væsen.

Kvadet indledes med et Par Ord i ubunden Stiil: Thor for fra Østerveg og kom til et Sund. Hiinsides Sundet stod Fergemanden med Baaden. Thor raabte:

Hvo er den Svend af Svende,
der staar hiinsides Sundet?

Harbård svarer:

Hvad er det for en Karl af Karle,
som kalder over Vaagen?

Thor. Ferg du mig over Sundet!
Jeg føder dig til Davre!
En Meis har jeg paa Bagen,
Mad ei findes bedre;
selv jeg aad i Fred,
før hjemmefra jeg for,
Havrebrød og Sild;
sprængmæt jeg end er deraf.

Harb. Det Morgenverk, du har at rose,
er Maden, tror jeg, ene.
Ei veed du, hvad dig venter.
Dit Hjem er fuldt af Sorg;
død, tror jeg, at din Moder er.

Thor. Det nu du siger,
som hver Mand synes
dygtig tungt at høre,
at død min Moder er.

Harb. Ikke seer du ud
til noget Stort at være;
barbenet jo du er,
som Fant dig bærer ad,
du har ei dine Burer paa engang.

Thor. Styr hid med Egen,
jeg skal dig Landing vise;
men hvo er Baadens Eier,
som du holder ved Stranden?

Harb. Hildolf han heder,
som mig holde bød,
den raadsnilde Helt,
som i Raadsøsund bor;
Skøiere han bad mig ikke ferge
og skammelige Hestetyve,
godt Folk kun
og dem, jeg nøie kjendte.
Sig du nu dit Navn,
hvis over Sundet du vil fare.

Thor. Var jeg saa end en sagfældet Flygtning,
sige jeg dog skulde mit Navn
og min hele Æt;
men jeg er Odins Søn,
Meiles Broder
og Magnes Fader,
Gudernes trofaste Støtte;
med Thor er det, du taler!
Nu vil jeg til Gjengjæld spørge,
hvad Navn har du?

Harb. Harbard jeg heder,
har aldrig dulgt mit Navn.

Thor. Hvi skjule Navnet,
naar Skyld du ikke har?

Harb. Og hvilte der end paa mig Skyld,
dog jeg skulde verge
mit Liv mod dig,
slig Karl som du er!
medmindre Skjebnen vilde min Død.

Thor. Fortrædeligt mig tykkes
at vade over Vaagen til dig
og væde saa min Kappe;
jeg lønne skulde dig, din Laps!
din lede Snak,
hvis jeg kom over Sundet.

Harb. Her jeg staar,
her jeg dig skal bie!
du traf ei nogen haardere
alt siden Hrungners Død. (V. 1–14).

Thor kommer nu i Aande, brauter af sin Seier over Hrungner, „hvis Hoved var af Steen," og spørger Harbard om, hvad han udførte, medens Thor vandt denne Heltedaad. Nu fortælle de vexelviis sine Bedrifter: Thors gaa ud paa Kampe med Jøtner og Trolde, hvilke han fortæller troskyldigen, men med lidt Brauten; Harbards gaa ud paa forførende Tryllekunster mod Kvinder og paa Deeltagelse i Menneskenes Strid, den han hjælper til at ophidse. Men Harbards Tale er tillige stadig blandet med Drillerier og fornærmelige Ord mod Thor. Modsætningen mellem Begge viser sig maaskee bedst i 23de og 24de Vers, medens det sidste tillige antyder, hvilket Væsen man egentlig i Harbard har for sig:

Thor. Jeg var i Østen
og Jøtner slog,
de onde Kvinder,
som i Bjerget sig ønsked'.

Talrig blev Jøtnernes Æt,
hvis alle leved';
ei en Mand skulde da bo
i Midgaard.
Hvad gjorde du da, Harbard! imens?

Harb. Jeg var i Valland,
ved Kampen nær;
Fyrster jeg hidsed',
men aldrig forligte.
Odin eier Jarler,
som i Valen falde;
men Thor eier Trælenes Slægt.

Harbard bliver stedse meer og meer nærgaaende i sine Ord, Thor meer og meer vred. Thor maa imidlertid beslutte sig til at tage omkring Vaagen og beder Harbard sige sig Veien. Men Harbard kan ikke engang gjøre dette uden Drillerier. Thor skilles da fra ham med de Ord:

Samtalen vi nu slutte,
da du med Drillen mig kun svarer;
men lønne skal jeg dig din Tværhed,
naar anden Gang vi træffes.

Hvortil Harbard svarer (V. 60):

Far du nu didhen,
hvor heel dig tage Trolde!

Samtalen i dette lille Digt er livlig og mangen Gang vittig, og den lette Tone befordres muligen ved den overmaade frie Versform, som her er anvendt, og til hvilken man neppe i noget andet gammelt norsk Digt finder Mage. Her er hverken sexlinet eller ottelinet Fornyrdalag, og Stavelsetallet i hver Linie høist ulige. Derhos er Bogstavrimet brugt paa den alleruregelmæssigste Maade. Det Hele nærmer sig i høi Grad almindelig ubunden Tale. Men kan man ogsaa kalde Samtalen livlig og vittig, saa maa man derhos tilstaa, at Handlingen er mager og det mythologiske Udbytte lidet betydende, hvis man Intet vil søge i Kvadet uden det, som falder En lige i Øinene. Man kunde da i det Høieste sige, at Digtets Fortjeneste ligger i dets Skildring af de tvende Guddommes, den troskyldige, kraftige Thors og den underfundige, kloge Odins Charakterer, som de i Folketroen opfattedes, og i den Modsætning, hvori det stiller dem til hinanden, for sterkere at udhæve hver enkelt. Imidlertid kunde det vel hænde, at her det Hele er Billedet eller Indklædningen for en dybere Tanke. Man maa merke sig, at Thor, som Jøtnernes Bekjæmper, som Midgaards Helliggjører eller Renser (véorr), i det Hele som Menneskelivets og Menneskeverdenens Verger mod alle forstyrrende og ødelæggende Magter i Naturen — thi det var Jøtnerne, den uordnede Verdensmasses Affspring —, egentlig var det fredelige Bondelivs, den fredelige Næringsdrifts Opholder og Beskytter. Odin derimod tænkte fortrinsviis og det visselig meer og meer, altsom de asadyrkende Folkefærd ledEdes ind paa en krigerisk og erobrende Bane, — som Stridens Gud, som den, der eggede Folk mod Folk og Fyrster mod Fyrster for selv i de Faldne at vinde Einherjer for sin Valhal; han tænktes som den, der kaldte Menneskene til Herjen og Drab; han kunde altsaa, idetmindste i denne Egenskab, ikke tænkes som det stræbsomme Landbrugerlivs Verner og Fremmer, men maatte tvertimod snarere fremstilles som dets Fiende. Lægger man nu endvidere Merke til, at i nærværende Kvads ovenanførte 23de og 24de Vers netop denne Modsætning mellem Thor og Odin kraftigen fremhæves: Thor kjæmper mod Jøtnerne, for at Mennesker kunne bo i Verden, medens Odin vækker Strid mellem Konger og færdes i Slagene, — Odin tilegner sig de faldne Jarler d. e. Krigere, medens han med Foragt anviser Thor „Trælenes Slægt," hvilket udentvivl i Harbards

eller Odins Mund intet andet vil sige end de med Landbruget anstrængt syslende (trællende) Bønder, — lægger man, siger jeg, Merke hertil, saa bliver det vel høist rimeligt, at det egentlig er Modsætningen mellem Bondelivet og Krigerlivet, hvilken den gamle Skald i dette Kvad billedlig har villet skildre. Selv maa han da tænkes at have hørt til Krigernes eller Vikingernes Tal, at have været en Odinsdyrker i dette Navns mere indskrænkede Betydning; og derfor gaar det her ud over Thor, der fra Først til Sidst stilles i Skyggen og bliver spottet af Harbard. Det synes da troligt, at de mange og vistnok især i Norge saa hyppig fremførte Lovkvad til Thors Ære kunne have opfordret en eller anden aandfuld, men vild Vikingskald til at hæve sin Yndlingsgud og sit Yndlingsliv paa den af Bønderne saa meget priiste Thors Bekostning [1]). Seet fra dette Standpunkt vinder Harbardsljod en høiere Betydning.

Harbardsljod findes ogsaa i den arnamagnæanske Pergamentsbog, men her mangler Begyndelsen lige til henimod Slutningen af det 19de Vers, hvilket er næsten den første Halvdeel af Digtet. I det Levnede stemmer Texten her i alt Væsentligt med den i den kongelige Pergamentsbog.

7. Hymiskvida.

Dette Kvad handler om en af Thors store Gjerninger og er digtet til hans Priis. Det har ingen prosaiske Tillæg.

Aserne kom paa en Fiskefangst til Oger og vilde gjerne have et godt Drikkelag hos ham. Men de udfandt, at han manglede Kjedel at brygge Øllet i. Da Thor alligevel forkyndte ham, at han ofte skulde gjøre Drikkelag for Aserne, saa bad den ængstede Jøtun, at Thor vilde bringe ham en Kjedel, der var stor nok til, at han kunde brygge Øl for dem alle. Men hvorledes skulde man nu faa fat paa en slig Kjedel? Tyr vidste her Raad og sagde til Thor i Eenrum, at hans Fader Hymer, en storklog Jøtun, der boede „østenfor Elivaager, ved Himmelens Ende," eiede en Kjedel, der var en Rast (Miil) dyb, hvilken de vel med Sluhed kunde faa.

Begge Guder gave sig med Hast paa Veien. Thor efterlod sine Bukke hos en Egil, der maa antages at have været Hymers Nabo,

[1]) Jfr. Ludw. Uhland: Sagenforschungen I. 84—95.

og gik derpaa til Hymers Hal. Tyr mødte sin Farmoder, der havde ni hundrede Hoveder, men traf ogsaa sin fagre guldprydede Moder, der rakte ham en Velkomstdrik[1]). Hun sagde de Komne, at hendes Mand var nøieregnende med Gjester, og skjulte dem derfor under Kjedler (V. 1—9).

Silde fra Søen
strenge Jøtun,
vredladne Hymer
kom til sit Hjem,
ind gik i Salen,
Jøklerne braged';
paa Karlen, som kom,
var Kindskogen rimet.

„Vær, Hymer! hilset,
i Huen blid!
din Søn er kommen
til dine Sale,
han som vi vented'
af lange Vei.
Ham følger
vor herlige Fiende,
Mændenes Ven,
Veor han heder."

„See, hvor de sidde
under Salens Gavl,
saa de sig skjule,
Sulen staar i Veien."
Sønder sprang Sulen
for Jøtunens Syn,
men Bjelken i to
alt var brusten.

Otte Kjedler
fra Knagen sprat,
een blev kun heel
af de hamrede Gryder;
frem nu de gik,
men gamle Jøtun
maalte med Øiet
sin Modstander skarpt (V. 10—13).

Hymer følte sig ikke synderlig vel til Mode, da han saa Jøtunslægtens Fiende staa for sig paa Gulvet. Han vilde alligevel berede de Komne en gjestfri Modtagelse. Han lod strax tre Tyre slagte og sætte paa Ilden. Men Thor alene aad to af dem, før han gik til Sengs. Hymer fandt dette drøit og sagde næste Dag, at nu fik de leve af den Fisk, de selv kunde veide. Thor var villig at ro paa Søen, men bad om Agn. Hymer sagde, at den kunde han selv skaffe sig af Oxerne. Thor vred da Hovedet af en Oxe til Forskrækkelse for Hymer, der nu fandt, at hans Gjest var langt værre, naar han kom i Virksomhed, end naar han sad stille. Jøtunen vilde nu ikke ro saa langt ud, som Thor vilde, men denne raadede (V. 14—20).

[1]) Vi faa altsaa her den Oplysning, at Tyr paa Fædrene var af Jøtunæt, men paa Mødrene af Asernes.

Drog modige Hymer
Hvale to
op paa sin Angel
i eneste Dræt,
mens bagud i Skuten
Odins Søn,
Veor, med List
en Line sig gjorde.

Paa Anglen fæsted'
Alverdens Hjælper,
Ormens Banemand,
Orens Hoved.
Gabed' over Agnet
den Gudernes Fiende,
som dybt omslynger
alle Lande.

Drog bjærvelig
daadraske Thor
blanke Orm
op til Borde;
med Hamren han knuged'
det fæle Hoved
paa Ulvens Broder
mod Bordet fast.

Det klang i Fjeldet,
Klippegrund tuded',
gamle Jord
for jamrende sammen;
siden sænktes
i Søen den Fisk (V. 21—24).

Hymer havde nu faaet nok af Fiskefangsten, og man roede hjem i Taushed. Jøtunen gav Thor Valget, enten han vilde bære Hvalene til Gaarden eller fæste Baaden. Thor greb Baaden op ved Stavnen og bar den med Alt hvad i den var til Hymers Hjem (V. 25—27).

Nu begyndte man med Styrkeprøver. Hymer opfordrede Thor til at bryde en Kalk (et Bæger):

Men da den Hlorride
i Hænde kom,
brat lod han briste
Bratsteen i to;
slog han siddende
Suler igjennem;
heel dog Kalken
bar man til Hymer.

Indtil den fagre
Jøtunens Hustru
Thor gav et Venneraad,
ei andet man vidste:

„Slaa mod Hymers Hoved,
haardere er
kraftige Skalle
end nogen Kalk.“

Paa Knæ sig brat reiste
Bukkenes Herre,
iførte sig al
sin Asakraft;
heelt var Karlens
Hoved deroppe,
men Viinbægret
vidt revnede (V. 28—31).

Jøtunen sørgede over Tabet af sit herlige Bæger og gav dem

Kjedelen, hvis de kunde faa den med sig. Tyr prøvede tre Gange at løfte den, men kunde ei rokke den af Stedet. Men

Modes Fader
fik Tag i Randen,
og gjennem steg
Salens Gulv;

kasted' paa sit Hoved
tunge Kjedel,
mens dens Ringe
rasled' ham paa Hæle.

De fore, afsted, Thor med Kjedlen paa sit Hoved, men merkede snart, at de vare forfulgte af en Flok Jøtner med mange Hoveder. Da kastede Thor Kjedlen af sig, greb til Hammeren og ihjelslog alle Fjelduhyrerne (V. 32—36).

Da de nu atter havde faret en Stund, laa en af Thors Bukke halvdød. „Men det den listige Loke voldte." „Det er bekjendt," siger Kvadet, „hvilken Bod Thor fik af Klippeboeren, som maatte give begge sine Børn for den Spøg." Kvadet slutter med det Vers (39):

Den kraftige As
kom paa Guders Thing
og havde Kjedlen,
den Hymer eied;

men hellige Guder
glade skal drikke
Øl hos Øger,
naar endt er Hørskurd.

Sagnet om Thors Fiskefangst, som det i Hymiskvida findes, afviger i enkelte Dele væsentlig fra Fremstillingen i Gylfaginning (Kap. 48), saaledes at denne ikke kan være øst af hiint Kvad, i det mindste ikke af det alene. De tre sidste Vers ere noget dunkle. At der i det 37te og 38te sigtes til den Hændelse, ved hvilken Thor fik Thjalfe og Røskva til Ledsagere, synes mig utvivlsomt, skjønt dette i Gylfaginning (Kap. 44) fortælles i en anden Forbindelse end her, og Bukkens Fordærvelse der ikke tillægges Loke. Slutningsverset, hvis det forresten er rigtig tolket, synes antyde, at Hedenolds Nordmænd have tænkt sig Asernes Gjestning hos Øger at falde i Høsttiden, paa den Tid Hørren skares (hörmeitiðr).

Kvadet er heelt igjennem i frit Fornyrdalag og findes ogsaa i den arnamagnæanske Pergamentsbog uden betydelige Afvigelser.

8. Øgisdrekka (Øgers Drikkelag) eller Lokasenna (Lokes Trætte).

En prosaisk Indledning fortæller, hvorledes Øger, „som og hed Gymer," „da han havde faaet den store Kjedel, som nu (nemlig i det

forudgaaende Hymiskvida) er fortalt", gjorde Aserne et Gjestebud, hvortil de fleste af dem, deriblandt Loke, kom. Thor kom ikke, „thi han var i Østerveg." Bevertningen var herlig; „lysende Guld tjente istedetfor Ildslys, Øllet bar sig selv frem, og der hvilede Fred over Stedet." Da Ogers Opvartere bleve meget roste, taalte ikke Loke at høre dette, men dræbte den ene af dem. Da rystede Aserne sine Skjolde, raabte ad Loke og joge ham bort til Skogs. Derpaa satte de sig igjen til at drikke. Men Loke vendte tilbage og traf udenfor Ogers anden Tjener, Elder.

Kvadet begynder nu med Samtalen mellem Loke og Elder, idet den første erklærer, at han vil gaa ind i Drikkelaget, forstyrre Glæden og forvandle den til Skraal og Trætte (V. 1—5). Alle taug, da han traadte ind. Han beder om Sæde i Laget, men Brage negter ham det (V. 6—8). Da henvender han sig til Odin (V. 9):

Mindes det Odin,
at vi i aarle Fortid
blanded' vort Blod!
Øl du sagde dig
aldrig ville smage,
hvis det ei blev os begge baaret.

Odin beder Vidar reise sig og give „Ulvens Fader" Plads, Loke vil da ikke tale ilde om dem (V. 10). Vidar stod op og skjenkede for ham. Men idet Loke nu hilser Aser og Asynjer, egger han sig ind paa Brage, og mellem dem begynder nu en Trætte, hvori snart de øvrige Tilstedeværende indvikles. Hver, som tiltaler eller irettesætter Loke, bliver af ham overøst med grove Skjeldsord og nærgaaende Beskyldninger (V. 11—56). Tilsidst kommer Thor:

Loke. Jordens Søn
er her nu ind kommen.
Hvi buldrer du, Thor! saa bistert?
Da Modet dig mangler,
naar du skal møde Ulven,
men seer paa, at den Odin sluger.

Thor. Ti, du skjændige Væsen!
dig skal min sterke Hammer,
Mjølner, Munden vel stoppe;
dit Hoved jeg slaar
dig af din Hals,
da dit Liv er ud levet.

Thor. Ti o. s. v.
Op jeg dig kaster
i Østen saa langt,
at siden dig Ingen seer.

Loke. Om dine Reiser i Østen
aldrig du skal
Folk fortælle;

da i Handskens Tommel,
Helt! du sad bøiet,
da tyktes du ei være Thor.

Thor. Ti o. s. v.
I min høire Haand
du Hrungners Bane skal føle,
saa at brydes i dig hvert Been.

Loke. Leve jeg æsler mig
lange Tider,
skjønt Hamren du truende hæver.
Skarpe dig tyktes
Skrymers Remme være;
din Niste du kunde ei naa,
heel opgiven var du af Hunger.

Thor. Ti o. s. v.
Hrungners Bane
til Hel skal dig bringe,
for neden Dødens Døre.

Loke. Jeg kvad for Aser,
jeg kvad for Asers Sønner,
hvad min Hu mig indgav;
men for dig ene
ud jeg vil gaa;
sikkert jeg veed, du slaar til.

Øl gjorde du, Øger!
men du aldrig skal
Øl for Guder meer gjøre;
over al din Eie,
som her inde er,
Luen lege
og brænde dig selv paa din Bag!
(V. 57—65).

Hermed slutter selve Kvadet. Men et kort prosaisk Tillæg fortæller, hvorledes Loke skjulte sig, blev fangen af Aserne og haardt straffet, — Alt overeensstemmende med Sagnet i Gylfaginning, kun kortere.

Ogisdrekka indeholder, fremfor noget andet os levnet Oldtidsdigt, haarde Udfald mod de fleste Asers Personlighed. Alle de, fordetmeste temmelig plumpe og ofte uanstændige Vittigheder, som Kvadet indeholder, og som udentvivl maa tænkes at have givet det dets Verd for de Gamle, gaa ud over deres Guder. Men det lægges, vel at merke, alt Loke, Løgnens Fader, i Munden, — ham, som man benævnte Asernes Bagtaler, Svigs Ophav, Skjendsel for Guder og Mennesker, Gudernes Fiende, Rænkesmed o. s. v. Kvadet er saaledes en tro Skildring af det Forhold, Asalæren selv opstillede mellem Aserne og Loke: de hadede og foragtede ham, og han drillede og beløi dem. For Thor viger han ogsaa, da denne truer ham; og Lokes paafølgende Straf fortælles ikke alene i det prosaiske Slutningstillæg, men forudforkyndes paa flere Steder i selve Kvadet af de fornærmede og forbittrede Aser. Skalden kan saaledes ikke siges at lade ham strafløst optræde med sine Beskyldninger og Grovheder.

Digtets Versart er, saa godt som heelt igjennem, Ljóðaháttr eller det regelmæssige sexlinede Fornyrdalag. Kvadet findes kun i den kongelige Pergamentsbog.

9. Hamarsheimt (Hammerhentningen) eller Thrymskvida.

Dette Kvad er udentvivl det mest bekjendte, oftest udgivne og oftest oversatte af alle Eddasamlingens Digte. Dets lette, muntre Tone har rimeligviis til alle Tider gjort det yndet, og den gjør det for vor Tid fatteligere end de fleste andre.

Medens Thor sover, er hans Hammer ham frastjaalen. Han klager herover for Loke, der laaner Freyas Fjæderham og flyver til Jøtunheim for at opspore, hvor Hammeren er bleven af. Thrym „Thursedrottnen" har taget den, men han vil ei give den tilbage, uden Freya føres ham til Brud. Da Loke kommer tilbage med denne Besked, vil Freya Intet herom høre (V. 13. 14):

Vred blev da Freya
og fnysede,
Asernes Sal
under hende bæved',
Brisingesmykket heftig
paa Brystet hopped':
„Gjerne du mig kalde
giftesygest Kvinde,
hvis jeg ager med dig
til Jøtunheim."

Aserne og Asynjerne samles for at raadslaa om, hvorledes man skulde skaffe Thor hans Hammer tilbage, og Heimdall, „den hvideste af Aser, der viis var paa Fremtid, som andre Vaner," kom nu med det Raad, at man skulde udklæde Thor selv som Freya og sende ham til Jøtunheim (V. 17—19):

Da kvad Thor,
den kraftige As:
„Arg mig monne
Aserne kalde,
hvis jeg mig binder
med Brudelinet."

Da kvad Loke,
Laufeys Søn:
„Ti du, Thor,
med saadan Tale!
snart monne Jøtner
Asgaard bebo,
hvis ei din Hammer
du dig henter."

De bandt da Thor
med Brudelinet
og med det blinkende
Brisingesmykke,
lode ved hans Side
Nøglerne slænge,

og Kvindeklæder
ham falde om Knæ;
men Brystet de pryded'
med store Perler,
og kunstigt Sæt
paa hans Hoved satte.

Loke fulgte ham som Terne, Bukkene bleve forspændte, og de tvende Guder agede afsted:

Bjerge brast,
brændte Jord i Lue,
da Odins Søn
til Jøtunheim aged'.

Thrym modtog sin indbildte Brud med Høitidelighed, og om Kvelden vare Jøtner samlede i Mængde til Gjestebud. Thrym blev forundret over Freyas store Madlyst og forfærdet over hendes skarpe Blik; men Ternen, som sad for Svar, forklarede begge Dele af Freyas store Længsel efter Giftermaalet, der hverken havde tilladt hende at spise eller sove i otte Dage. Til Slutning bød Thrym indbære Hammeren og lægge den paa Brudens Knæ (V. 31. 32):

Hlorrides Hjerte
hopped' af Glæde,
da Kamphaarde
kjendte sin Hammer;
Thrym han først dræbte,
Thursedrottnen,
siden al Jøtunens
Æt han slog.

Han slog den gamle
Jøtnernes Søster,
hun som om Brudeskjenk
bedet havde;
Smek hun fik
for Skillinger
og Hammers Hug
for herlige Ringe.
Saa kom Odins Søn
atter til sin Hammer.

Kvadets 32 Vers ere alle i simpelt Fornyrdalag, og Digtet findes alene i den kongelige Pergamentsbog.

10. Vølundarkvida.

Dette Kvad henregnes i Almindelighed til den heroiske Afdeling af Eddadigte og maa da regnes for det første i denne Række i den kongelige Pergamentsbogs Samling. Det er imidlertid høist usikkert, om Samleren selv har henregnet Kvadet blandt de heroiske. Det Digt, som i den kongelige Pergamentsbog følger næst efter, kan ikke regnes herhen, og Vølundsagnet staar saa ganske for sig selv, at det altid bliver

vanskeligt at afgjøre, til hvilken Klasse, den mythiske eller den heroiske, det rettest henføres.

Kvadet indledes med en prosaisk Fortælling. Denne er imidlertid af den Beskaffenhed, at den meget vel kan tænkes hentet fra Digtet selv, saaledes at dens Sammensætter, idet han har villet forbinde, hvad der i Kvadets Begyndelse er noget afbrudt og spredt, tillige paa en Maade har villet forklare enkelte dunkle Træk efter sin personlige eller sin Tids Anskuelse. Fortællingen kan mulig være temmelig gammel; men langt yngre end selve Kvadet er den ganske vist. Vi ville derfor for det første lade den ude af Betragtning og blot holde os til Kvadet selv, for at see, hvorledes dette fremstiller Sagnet.

Tre Brødre af Alfernes Slægt (V. 10, 13: álfa ljóði, álfa vísi), Egil, Slagfinn og Vølund (V. 4, 5), boede i Ulvdalene ved et Vand (V. 1 jfrt. m. 5). Did kom flyvende fra Syden i Svanehamme (V. 1, 2) tre Møer: Olrun, Hladgunn Svanhvit og Alvit Hervør, den første Kjaars Datter, den sidste Hlødvers (V. 1—4, 10, 15); deres Kald var: „Skjebnen at fuldkomne" (orlög drýgja V. 1, 3), det vil sige: de vare Valkyrjer. De tre Brødre egtede disse tre Kvinder: Egil fik Olrun, Slagfinn Svanhvit og Vølund Alvit (Alvitr d. e. den Megetvidende).

Disse Forholde og Personer maa man udfinde ved Jævnførelse af de 15 første Vers. Kvadet begynder med Møernes Komme fra Syden (V. 1—4):

Møer fløi fra Syden
Mørkved igjennem,
Alvit den unge
at udføre Skjebnen;
paa Søens Strand
de satte sig til Hvile,
sydlandske Kvinder
spandt dyre Liin.

En af de Møer,
en Mø saa fager,
trykked' Egil
til sin hvide Barm;
den anden var Svanhvit,
hun Svaneham bar;
men den tredie,
deres Søster,
omslynged' Vølunds
hvide Hals.

Siden de sad
i syv Vintre rolig;
men den ottende
altid de længtes;
den niende skilte
Skjebnen dem ad.

Møerne stunded'
til mørke Skov,
Alvit den unge
at udføre Skjebnen.

Fra Veide kom
veirapke Skytte;
Slagfinn og Egil
Salen fandt øde;
de gik ud og ind
og om sig saa.
Mod Øst skred Egil
efter Ølrun,
men Slagfinn mod Syd
efter Svanhvit.

Vølund blev da ene tilbage i Ulvdalene, smedede Ringe af Guld og ædle Stene, optrak dem paa Lindebast og ventede altid, at hans Hustru kunde komme tilbage.

Nidud „Njarernes Herre" (Njara dróttinn) spurgte, at Vølund sad ene i Ulvdalene. Han for om Natten med væbnede Mænd til hans Opholdssted. Han saa de gyldne Ringe, der vare dragne paa Baandet, og borttog en af dem. Vølund kom hjem fra Jagten og tændte Ild paa Arnen at stege sit Bjørnekjød. Han talte sine Ringe og savnede een. Han troede da, at den unge Alvit var kommen tilbage, og lagde sig sorgløs til at sove. Men han vaagnede med Lænker paa Hænder og Fødder. Nidud beskyldte ham for at have tilvendt sig hans Guld og førte ham bort som Fange. Nidud gav sin Datter Bødvild den Ring, han havde taget af Bastesnoren, og selv bar han Vølunds Sverd (V. 5—15).

Men Niduds Hustru merkede Vølunds dulgte Forbittrelse og raadede til at overskjære hans Sener og sætte ham hen paa en Holme, der hed Sævarstad (Søstad). Dette skede. Vølund smedede Guld og Smykker, men pønsede under sit Arbeide stedse paa Hevn over Nidud. Han lokkede dennes to unge Sønner til hemmelig at besøge sig for at see de gyldne Ringe, og han afskar deres Hoveder. Kroppene nedgrov han under sit Fængsels Jordgulv; men Hovedskallerne beslog han med Sølv og sendte dem til Nidud, af Øinene gjorde han Perler til hans Hustru og af Tænderne Brystsmykke til Bødvild (V. 16—24).

Vølunds Hevn blev ei staaende derved. Bødvilds Ring gik isønder. Hun vovede ei at sige det til Nogen, men gik hemmelig til Vølund for at faa ham til at bøde den. Han berusede hende ved sine Kunster og krænkede hende.

Leende Vølund
i Luften sig svang,
grædende Bødvild
gik fra Øen;
Frierens Færd hende smerted'
og Faderens Vrede (V. 24—27).

Nidud laa søvnløs og tænkte med Græmmelse paa sine tabte Sønner og angrede at have fulgt sin Hustrus Raad; han ønskede at tale med Vølund. Denne havde i sin Flugt sat sig til Hvile paa Salens Gjerde, og Nidud spurgte ham om sine Sønner. Vølund lod ham først sverge, at han ei skulde mishandle hans Brud, og derpaa forkyndte han ham alt hvad der var skeet. Vølund svang sig igjen leende i Luften, men Nidud sad sorgfuld tilbage (V. 28—37). Han kaldte sin Datter og spurgte hende:

Er det sandt, Bødvild!
hvad sagt mig er,
sad du og Vølund
sammen paa Holmen?

Sandt er det, Nidud!
hvad han sagde dig:
Vi to sad
sammen paa Holmen;
det var en Rædsels Stund!
skulde aldrig have været!
Vølund at modstaa
jeg ikke vidste,
ham at modstaa
jeg ikke magted' (V. 38–40).

Dette er hvad selve Kvadet indeholder. Den ovenberørte prosaiske Indledning stemmer, som allerede sagt, med Kvadets Begyndelse næsten i Alt. Afvigelserne ere kun, at Nidud i Indledningen kaldes Konge i Svithjod, — at de tre Brødre kaldes Finnekongens Sønner, — at Vandet kaldes Ulvsø, — at det udtrykkelig siges om de tre Kvinder, at de vare Valkyrjer, og at Olrun var Kjaars Datter af Valland, d. e. af Gallia, — endelig at de bortfløi „for at besøge Kampene," naturligviis ifølge deres Valkyrjevæsen. Disse ubetydelige Afvigelser skrive sig, som allerede antydet, efter al Rimelighed fra et Forsøg af Indledningens Forfatter at forklare, hvad der i selve Kvadet forekom ham fremmed eller dunkelt. Hans Forklaring af Alfer ved Finner er ganske vist blot hans personlige Gjetning, som neppe andenstedsfra bestyrkes; og ligesaa liden Sikkerhed er der for, at Njarerne, som i Kvadet nævnes, have været et svensk Folk eller have hørt til Svithjod.

Vølund er en Sagnfigur, som hverken udelukkende tilhører Norge eller det skandinaviske Norden, men som tilhører hele den germaniske Folkeklasse. Vi gjenfinde ham i den tydske Wielant, den angelsaxiske Weland, den nyere engelske Wayland. Tydske Sagn om ham findes især i Sagaen om Didrik af Bern, i Kapitlerne 57—79. Han kaldes her Velent og gjøres til en Søn af Risen Vade, der igjen

er en Søn af Kong Vilkinus og en Havfru; Velents Søn er Vidga, der udentvivl falder sammen med Goternes Helt Vidicula[1]), der af Angelsaxerne kaldtes Wudga[2]). I Didriks Saga fremstilles denne Vidga som en af Didriks tappreste Kjæmper, og fra de tydske Sagn synes han igjen at være gaaet over i de danske og norske Kjæmpeviser under Navnet Vidrik Verlandssøn. De gamle tydske Sagn om Vølund eller Velent have saaledes ganske vist været mere omfattende end det norske, som det her i Vølundarkvida fremstilles; men denne Fremstilling er den ældste, der er os levnet.

I det gamle Norske bruges Ordet völundr ofte i Betydningen Kunstner[3]), og Personen sammenstilles med den græske Dædalus; deraf Labyrinth oversat ved völundarhús. Det samme er Tilfældet med Weland i det Angelsaxiske; ogsaa det bruges i Betydningen af Kunstner, og som Personsnavn sammenstilles det med Dædalus. Vølunds Flugt ved Hjælp af kunstige Vinger knytter ogsaa det germaniske Sagn til det græske.

Alle de anførte Omstændigheder tilsammentagne: Sagnets Udbredthed og Vølundnavnets Betydning, — gjøre det høist sandsynligt, at det egentlig er en ældgammel germanisk Mythe, som har staaet uafhængig af Asatroens øvrige Gudesagn, og som har skullet udtrykke Aandsgavernes (Klogskabens, Kunstens, Slughedens, alt personificeret i Vølund) Udvikling under Modgang og Ulykker, og deres endelige Seier over alle af Avindsyge og Ondskab (Nidud) skabte Hindringer.

Vølundarkvida har foruden i den kongelige Pergamentsbog ogsaa staaet i den arnamagnæanske; men her er blot Begyndelsen til den prosaiske Indledning os levnet. Versarten, som anvendes i Digtet, er heelt igjennem det frie Fornyrdalag.

11. Alvismaal.

Emnet er i dette Kvad en Samtale mellem Thor og en Dverg Alvis, der frier til hans Datter. Thor vil ikke give Alvis Møen, med mindre Dvergen kan underrette ham om Alt, som han ønsker at

[1]) Jornandes (Lindenbrogs Udg.) S. 86, 115.
[2]) Scópes widsið L. 248.
[3]) F. Ex. i det gamle Eddadigt Hamdismaal V. 7. Munchs Udg. 163 b.

vide fra de forskjellige Verdener. Spørgsmaalene fra Thors Side gaa ud paa at faa vide Navnene paa visse Gjenstande som Jord, Himmel, Sol, Maane o. s. v. blandt de forskjellige Væsener, med hvilke Asatroen befolkede Verdenerne: Aser, Vaner, Mennesker, Jøtner, Alfer, Dverge og endnu et Par Klasser, hvis Betydning er mindre sikker. Herpaa svarer Alvis, og hans Navne ere tildeels omskrivende. Til Exempel ville vi anføre Versene 12 og 13.

Thor. Sig du mig, Alvis! —
alle Væseners Art
jeg venter, Dverg! at du veed:
hvad heder den Himmel,
som høit sees
i hver en Verden?

Alvis. Himmel den heder blandt Mænd,
Hlyrner (Varmer) blandt Guder,
Vindofner (Vindvæver) kalde den Vaner,
Uppheim (Opverden) Jøtner,
Alfer Fagraræfr (Fagertag),
Dverge Drjupansal (Dryppesal).

Saaledes fortfares, indtil Thor (V. 36) erklærer:

I eet Bryst
jeg aldrig saa
meer gammel Viisdom gjemt;
men med stor Svig
du dog er svegen;
Dverg! du er af Dagen omgiven!
Nu skinner Sol i Salen.

Dvergen er altsaa bleven opholdt oven Jorden, saa længe til Solen der har overrasket ham og forvandlet ham til Steen.

Kvadets Øiemed er udentvivl kun at bevare i Mindet en Deel til Skaldekunsten hørende Benævnelser paa forskjellige Gjenstande. Saadanne Digte have for Skaldene været af Vigtighed. De vare i de ældste Tider, hvad Skaldskaparmaal i den yngre Edda var i det 13de Aarhundrede.

12—14 De tre Helgakvider.

Med det 12te Kvad begynder egentlig i den kongelige Pergamentsbog den anden Afdeling eller Rækken af de heroiske Kvad. Den aabnes med de tre saakaldte Helgakvider, der dog ikke handle alle tre om een og samme Helt, men om to forskjellige Helte af Navnet Helge, nemlig eet om Helge Hjørvardssøn, ogsaa kaldet Haddingjaskade, og to om Helge Sigmundssøn, kaldet Hundingsbane. Men disse tre Digte ere i den kongelige Pergamentsbogs Samling, ved Uagtsomhed enten af Samleren eller af den seneste Afskriver, bleven

saa uheldigt ordnede, at Digtet om Helge Hjørvardssøn er skudt ind som det 13de mellem de tvende om Helge Hundingsbane, hvilke ere det 12te og 14de. Da denne Ordning hindrer Oversigten over hvert enkelt Sagn og Opfatningen af den rette Forbindelse mellem Sagnene om Helge Hundingsbane, saa vil jeg her gaa i alle Udgiveres Spor og først handle om Helge Hjørvardssøns Kvad, især da de gamle Samlere have tænkt sig denne Helge som en i Tiden ældre Personlighed end den anden, en Personlighed nemlig, der i ham var gjenfødt, og dernæst om de to Helge Hundingsbanes Kvad.

Helgakviða Hjörvarðssonar.

Kvadet om Helge Hjørvardssøn

har egentlig i den kongelige Pergamentsbog Overskriften: Helgakviða hin forna d. e. den gamle Helgakvida. Det har et meget splittet, fragmentarisk Udseende, da Versene idelig afbrydes ved prosaiske Stykker, hvilke for største Delen ere aldeles uundværlige for Sammenhængens Skyld, og uden hvilke selve Digtet mangensteds vilde være uforstaaeligt. Disse prosaiske Stykker have ogsaa overhovedet tagne et meget alderdomsagtigt Præg og kunne vel tænkes at have fulgt Digtet saa godt som fra dets Oprindelse.

Det indledes ved en prosaisk Fortælling om Heltens Fader, Kong Hjørvard. Denne havde fire Koner og een Søn med hver. Men han havde gjort det høitidelige Løfte, at ville eie den Kvinde, der var den fagreste. Han spurgte, at dette var Kong Svafners Datter Sigrlinn, og sendte sin Jarl Idmund og dennes Søn Atle at beile til hende paa sine Vegne. De maatte imidlertid vende hjem igjen med uforrettet Sag. Sigrlinns Fosterfader, Jarlen Franmar, voldte, at Møen blev dem negtet.

Nu fortælles, hvad der havde givet den nærmere Anledning til denne Frierfærd. Atle, Idmunds Søn, hørte en Dag i Lunden en Fugl kvidre. Den havde hørt, at man kaldte Hjørvards Hustruer de fagreste Kvinder; men den sagde, at Sigrlinn, Svafners Datter, var den fagreste Mø paa den skjønne Jord. Her begynder nu selve Kvadet med Samtalen mellem Atle og Fuglen (V. 1—4). Denne lover at ville mage det saa, at Sigrlinn godvillig egter Hjørvard, hvis Kongen vil gjøre Fuglen til Gjenstand for sine Blot. Dette, lægges der til,

hændte, før Atle for afsted. Da han kom tilbage igjen, maatte han fortælle, at hans Erinde havde været forgjæves (V. 5).

Nu kommer igjen et længere prosaisk Stykke. Kongen bød, at man skulde fare anden Gang, og for nu selv med. Da de kom op paa et Fjeld og saa ud over Svavernes Land (Svávaland), saa han der Brand og Støvskyer. Han red ned i Landet og tog der Nattely. Atle, som skulde holde Vagt om Natten og speide, traf paa et Huus, der vogtedes af en stor Fugl, som sad paa Taget, men var sovnet. Atle skjød den. I Huset fandt han Sigrlinn og Aalof, Jarlen Franmars Datter. Jarlen selv havde paataget sig en Ørns Ham for at vogte Kvinderne for Fiendehaand, og det var ham, som Atle havde skudt. Men Herjningen i Svavaland voldte en Konge Hrodmar, Sigrlinns Beiler, der havde dræbt Svaverkongen og røvet og brændt hans Land. Nu fik Hjørvard Sigrlinn og Atle Aalof.

Hjørvard og Sigrlinn havde en Søn, stor og væn, men taus; og intet Navn fæstede sig ved ham. Da denne engang sad paa en Haug, saa han ni Valkyrjer ride. Den herligste af dem tiltalte ham og kaldte ham med Navnet Helge. Samtalen mellem Valkyrjen og Helge udgjør igjen fire Vers (V. 6—9). Hun opfordrer ham, idet hun giver ham Navn, til at at aflægge sin Taushed; thi „Ørnen skriger tidlig." Han fordrer et Navnfæste, en Gave, der skal følge det Navn, hun har tildeelt ham. Hun henviser ham til Sigarsholm, hvor han skal blandt sex og fireti Sverd finde et vidunderlig herligt.

I et prosaisk Stykke oplyses det nu, at denne Kvinde var Svaava, Kong Eylimes Datter. Hun var en Valkyrje, som red gjennem Luft og over Hav, og hun beskyttede siden ofte Helge i Striden.

Her begynder igjen Digtet, idet nemlig Helge indføres tiltalende sin Fader, Hjørvard, med Opfordring til ham at hevne Kong Svafners Død paa Hrodmar, der nu raader for de Skatte, deres Slægtninge eiede, som om han raadede for en uddød Slægts Arv (V. 10—11).

Et prosaisk Stykke fortæller derpaa, at Hjørvard svarede, at han vilde give Helge Folk, hvis denne vilde hevne sin Morfader. Helge søgte nu Sverdet, som Svaava havde anviist ham. Han og Atle fældede Hrodmar, og de øvede siden mangen Manddomsdaad. Helge dræbte Jøtunen Hate, da denne sad paa et Berg. Han laa med sine Skibe

i Hatafjord, og Atle holdt Vagt den første Deel af Natten; da kom Hrimgerd, Hates Datter, til ham.

Samtalen mellem Hrimgerd og Atle, i hvilken Helge tilsidst ogsaa blander sig, udgjør tydeligen et eget Afsnit af Digtet, der endog udmerker sig fra det øvrige ved en egen Versart. Medens det øvrige er almindeligt frit Fornyrdalag, er denne Samtale i sexlinet Fornyrdalag eller Ljóðaháttr, dog i dettes friere Form. Den udgjør 19 Vers (V. 12—30). Tonen i den er temmelig grov, som man maa vente, naar en Jøtunkvinde med Hestehale er en af de Talende. Man truer hinanden gjensidig og praler af sin Kraft. Hrimgerd vil sove en Nat hos Helge til Bod for sin Faders Drab, men henvises til den værste Thurs som en for hende passende Mand. Da siger Hrimgerd, idet hun henvender sig til Helge:

Hende du foretrak, Helge!
som Havnene speided'
i Nat og Mændenes Mængde;
med straalende Mø
ei maale mig jeg kunde;

her steg hun paa Land af Havet
og fæstede saa Eders Flaade;
hun ene det volder,
at ikke jeg mægter
Fyrstens Mænd at fordærve.

Helge spørger hende:

Hør Du nu, Hrimgerd!
hvis jeg din Harm dig bøder,
sig du da Helten heel nøie:

Var det Væsen ene,
som Ædlingens Flaade bjerged',
eller fore de flere tilsammen?

Hun svarer:

Der var tre Flokke Møer,
dog Een for i Spidsen,
en Mø, hvid under Hjælmen;
Gangerne sig rysted',
gled af deres Maner

Dug i dybe Dale,
Hagl i høie Skove,
det bringer gode Aar paa Jorden;
Alt var mig saart, hvad jeg saa.

Da udbrød Atle:

I Øst see nu, Hrimgerd!
har ikke Helge
med Dødsord dig dræbt?
Paa Land og paa Hav
hjulpne ere Ædlingens Mænd,
frelst er hans Flaade.

Dag er nu, Hrimgerd!
dig har opholdt
Atle til din Undergang;
et Havnemerke stygt
man skuer med Latter
der, hvor i Steen du staar (V. 26-30).

Det er høist rimeligt, at hele denne Samtale oprindelig har udgjort et Digt for sig, der har støttet sig til et norsk Lokalsagn om et underlig dannet Sømerke, der skulde være en til Steen forvandlet Jøtunkvinde.

Efter denne Episode følger igjen et prosaisk Stykke. Kong Helge var en stor Kriger. Han kom til Kong Eylime og beilede til hans Datter Svaava. De lovede hinanden Troskab (veittusk várar) og elskede hinanden høit. Svaava var hjemme hos sin Fader, men Helge paa Hærtog. Svaava vedblev at være en Valkyrje som før. Hedin, Hjørvards ældste Søn, var hjemme hos sin Fader i Norge. Han for ene hjem fra Skoven en Juleaften og traf en Troldkvinde, som red paa en Ulv og havde Orme til Tømmer. Hun bød Hedin sin Kjærlighed, men han afslog den. „Det," sagde hun, „skal du undgjælde ved Bragehornet!" Om Kvelden bleve høitidelige Løfter gjorte; Sonegalten blev fremledet; Mændene lagde paa den sine Hænder, idet de gjorde Løfter ved Bragehornet. Hedin gjorde nu det Løfte at ville eie Svaava, Eylimes Datter, sin Broders Elskede. Men han angrede strax sit Løfte saa heftig, at han paa vildsomme Veie vandrede syd i Landene (suðr á lönd), indtil han traf Helge.

Her begynder igjen Digtet, der nu lige til Slutningen svarer i Versformen til de elleve første Vers. Helge byder sin Broder velkommen, spørger om Nyt fra Norge og undres over, hvi Hedin saa ene er kommen for at finde ham. Hedin aabenbarer angerfuld sit ubesindige Løfte; men Helge trøster ham: han er stevnet til Kamp om tre Nætter og har en Anelse om, at han ei vil komme derfra med Livet; da kan endnu Alt blive godt. Hedin føler hans Ædelmod og udbryder:

Du sagde, Helge! at Hedin var Godt verd af dig og store Gaver?	Bedre dig sømmer Sverdet at rødne end Fred at give dine Fiender (V. 31—34).

En prosaisk Bemerkning underretter os om, at Helge talede, som han gjorde, fordi han anede sin nærforestaaende Død, og at det var hans egne Fylgjer, der havde viist sig for Hedin, da denne saa Kvinden, der red paa Ulven. Den, som Helge havde aftalt Kampen med om tre

Nætter, var Kong Alf, en Søn af Hrodmar, og Volden var haslet (d. e. Kamppladsen afstukket) paa Sigarsvold. Et Vers (35) følger derpaa, hvori Helge udtrykker sin Anelse.

Der blev et stort Slag, og i dette fik Helge sit Banesaar. Nu følger Kvadets Slutning (V. 36—43):

Sendte Helge
Sigar at ride
efter Eylimes
eneste Datter;
beder hende hastig
hid at færdes,
hvis hun vil finde
Fyrsten i Live.

Sig. Mig har Helge
hen til dig sendt,
med dig, Svaava!
selv at tale;
Kongen ønsked,
at til ham du kom,
førend den høibaarne
Fyrste udaanded'.

Sv. Hvad er hændet
Hjørvards Søn?
mig har svarligen
Sorgen rammet!
Var det Søen, som sveg ham?
eller har Sverdet ham truffet?
da skal jeg hans Banemand
bradt vel døde.

Sig. Her faldt i Morges
ved Frekastein
den Helt, som var
under Solen høiest:
Alf mon raade
ene for Seiren,
skjønt dette Sinde
saa burde ei være.

Helg. Hil dig, Svaava!
Hu skal du skifte.
Her mon i Verden
vi sidste Gang mødes.
Fyrstens Vunder
voldsomt bløde;
Sverdet har naaet
næst til mit Hjerte.

Græd ikke, Brud!
Jeg beder dig, Svaava!
hvis du villig
mit Ord vil lyde:
Lad du Hedin
dit Leie dele,
den unge Ædling
din Elskov du skjenke!

Sv. Lovet jeg havde
paa liflige Jord,
da Helge mig skjenked'
herlige Smykker:
at letsindig ei skulde,
naar leden var Helten,
jeg ukjendt Fyrste
tage i Favn.

Hed. Kys du mig, Svaava!
Jeg kommer ei før
Rogheim at gjensee
og Rødulsfjelde,
før hevnet jeg har
Hjørvards Søn,
den bedste Konge,
som Verden kjender.

Det er sagt, heder det til Slutning, at Helge og Svaava bleve gjenfødte, og vi ville senere see, at dette tænktes at være som Helge Hundingsbane og som Sigrun Høgnesdatter. Kvadet findes alene i den kongelige Pergamentsbog.

Helgakviða Hundingsbana fyrri.

Det første Kvad om Helge Hundingsbane.

Dette Kvad maa vist nok regnes blandt de skjønneste i den heroiske Afdeling af Eddasamlingen. Det synes ogsaa at være fuldstændig bevaret og har ingen prosaiske Udfyldninger. Det begynder med Helges Fødsel:

I aarle Fortid,
da Ørne skrege
og hellige Vande randt
fra Himmelfjelde,
da Borghild fødte
i Braalund
Helten Helge
den høimodige.

Nat var i Gaarden,
Norner kom,
de, som den Ædling
Alder skabte.
De bøde den Herre
med Hæder prydes,
at vorde den bedste
Konge i Verden.

De snoed' med Kraft
Skjebnens Traade,
mens Borge brødes
i Braalund;
ud de breded'
de gyldne Baand
og under Maanesals
Midte dem fæsted'.

I Øst og i Vest
de Enderne skjulte,
der mellem den Lovsæle
Land skulde eie;
Nornen slynged'
paa nordlige Veie
det ene Baand,
bød det evig at holde (V. 1 - 4).

Saaledes fødtes Helten, medens Styrtregn faldt og Stormen brød Gaardens Hegn. Nornerne selv indfandt sig ved hans Fødsel, tilsagde ham Hæder i Livet, udmaalte med de gyldne Skjebnetraade Grændserne for hans Stordaad og hans Herredømme og bød, at hans Navn aldrig skulde glemmes i Norden.

I de følgende Vers forkynde Ravnene, at han vil blive Rovdyrenes Ven, og Krigerfølget spaar sig gode Dage. Hans Fader Sigmund, der var af Ylfingernes eller Vølsungernes Æt og nykommen af Striden, gav selv sin Søn Navnet Helge og dermed Land og

Vaaben. Det varede ei længe, før Helge optraadte som Hærkonge. Da han var femten Aar gammel, fældede han Kong Hunding, og denne Heltedaad gav ham Tilnavnet Hundingsbane. Hundings Sønner vilde hevne sin Faders Død, men ogsaa disse faldt i Striden (V. 5—13).

Det var efter Seieren over Hundings Sønner, at Helge lærte at kjende Valkyrjen Sigrun Høgnesdatter. Han sad efter Kampen under Arastein (V. 14):

Da slog en Lysning
fra Luefjelde,
og af den Lysning
Lyn fremglimted'.
Hjælmede Kvinder
paa Himmelvange saaes;
deres Brynjer vare
med Blod stænkte,
men af deres Spyd
Straaler stode.

Spurgte den Ædling
fra Ulvevrimlen
hastig derom
de sudrøne Diser:
om de vilde hjem
med Hildes Sønner
til Natten komme?
Det klang i deres Spyd.

Men fra Hesten
Høgnes Datter
Kongen svared',
Skjoldgnyet standsed':
jeg tror, at vi eie
anden Syssel
end som Gjest
med Guldbryder drikke.
(V. 15—17).

Sigrun fortæller nu Helge, at hendes Fader havde bortlovet hende til Hødbrodd, Granmars Søn; men hun havde bortviist denne Beiler med Foragt. Nu vilde han alligevel komme om faa Dage, medmindre Helge bød ham til Kamp eller fratog ham Sigrun. Helge bad hende ikke frygte:

før mon spørges Kampens Larm,
saavist som jeg lever. (V. 18—20).

Helge sendte nu Bud til Lands og til Vands at samle Folk (V. 21—26), og da den herlige Flaade var samlet,

da pladsked Aarer
og Jærnvaaben klang,
Rand knaged mod Rand,
roede Vikinger;
susende gik
under gode Helte
den Lovsæles Flaade,
fra Landet sig fjærned'.

Saa var at høre,
da sammen kom
de Bølge-Søstre

og lange Skibe,
som Brænding og Berg
brødes paa Livet.

Drage bød Helge
Seil høit i Masttop;
men Bølge lod ikke
Bølge vente,
da den umilde
Øgers Datter
stagbidsled' Heste
styrte vilde.

Men dem Sigrun
selv fra oven
kampdjærv skjermed'
og deres Skibe;
kraftig hun vristed'
af Rans Vold
Kongens Havdyr,
i Havn dem bragte.
(V. 27—30).

En af Granmars Sønner, Gudmund, for til Stranden for at speide, hvo de Komne vare. Sinfjøtle, Helges ældre Halvbroder, heisede det røde Skjold ved Raaen og gav sig derved tilkjende som Fiende (V. 31—33). Nu begynder en Ordverling mellem Sinfjøtle og Gudmund, der er høist betegnende for den fjærne Oldtids Sedvaner. De sige hinanden de groveste Drøiheder (V. 34—43), men afbrydes omsider af Helge, der finder det meer sømmeligt, at de kjæmpe til Glæde for Rovdyrene, end at de kives med unyttige Ord (V. 44—45). Gudmund bringer nu Stridsbudskabet hjem. Granmar og hans Sønner samle Folk fra alle Kanter, og blandt deres Hjælpere er ogsaa Høgne, Sigruns Fader (V. 46—51). Det kommer til et Slag ved Frekastein:

Et Blink det var,
da sammen bares
de staalblaa Egge
i Frekasteins Slag.
Stedse var Helge
Hundingsbane

forrest i Hæren,
hvor Helte kjæmped',
hidsig paa Striden,
havende Flugt;
den Mandiges Hjerte
svulmed af Mod (V. 52).

Sigrun og hendes Valkyrjer komme gjennem Luften Helge til Hjælp og verne om ham (V. 53). Da Seieren er hans, lykønsker hun ham (V. 54), og Kvadet ender (V. 55) med de Ord af Sigruns Mund:

Med Held skal du, Ædling!
baade eie
Høgnes Datter

og herlige Ringstad,
Seier og Lande;
det Søgte er vundet!

Kvadet findes alene i den kongelige Pergamentsbog. Man seer ellers af Vølsungasaga, at Sammensætteren af denne har kjendt Digtet netop i samme Omfang, som vi her have det, og han har benyttet det som eneste Kilde i Fortællingens 8de og 9de Kapitel[1]).

Helgakviða Hundingsbana önnur.

Det andet Kvad om Helge Hundingsbane

giver ikke det første noget efter i poetisk Værd. Det er omfangsrigere, idet det omfatter en større Deel af Heltens Liv, men ogsaa mere fragmentarisk. Digtet synes, som vi her have det for os, at være en Sammenstilling af flere ældre, deels hele Digte, deels Brudstykker af saadanne, knyttede til hinanden ved mange prosaiske Stykker, tildeels gamle fuldstændiggjørende Sagn, men tildeels ogsaa, som det lader, Bemerkninger af en ældre eller nyere Digtsamler. En Deel af dem synes endogsaa at være af den kongelige Pergamentsbogs Afskriver, eller høist fra den, som førte sammes Original i Pennen.

En prosaisk Indledning sætter os først ind i Heltens Herkomst og øvrige Forhold. Kong Sigmund Vølsungssøn var gift med Borghild af Braalund; de kaldte sin Søn Helge „og det efter Helge Hjørvardssøn." Helge blev opfostret af Hagal. Der var en mægtig Konge Hunding, „efter hvem Hundland er kaldet," en stor Kriger, der havde mange Sønner, som ogsaa fore i Hærfærd. Der var Fiendskab mellem denne Hunding og Sigmund, saaledes at de dræbte hinandens Frænder. Kong Sigmund og hans Ætmænd kaldtes Vølsunger og Ylfinger. Helge for og udspeidede Hundings Hird, medens kun dennes Søn Heming var hjemme. Han gav sig ud for Hamal, sin Fosterfader Hagals Søn, men kunde ikke bare sig for, idet han forlod Hundings Gaard, at tilkjendegive for en Hyrde, hvo han i Virkeligheden var. Helges Ord til Hyrden ved denne Leilighed er det første poetiske Stykke, det første Vers. Hunding, heder det videre, sendte nu Mænd til Hagal for at lede efter Helge, og denne kunde ei undgaa dem paa anden Maade end ved at iføre sig en Trælkvindes Klæder og give sig ifærd med at male. Blind den Underfundige (hinn bölvísi), der var blandt de Randsagende, lagde Merke til den foregivne

[1]) Fornald. s. I. 136–141 [Bugges Udg. S. 100—104].

Trælkvindes skarpe Øine; men Hagal forklarer hendes skarpe Blik derved, at hun var en Kongedatter, der havde færdets blandt Vikinger, før Helge fangede hende. Blinds Yttring af Mistanke og Hagals Svar er Indholdet af det 2det og 3die Vers, hvilke maa antages altid at have staaet i den nærmeste Forbindelse med det første. Fortællingen om denne Helges Speiderfærd maa saaledes have udgjort Begyndelsen til nærværende Kvad om Helge.

I et nyt prosaisk Stykke fortælles nu, at Helge, efter at være undsluppen denne Fare, for ud med Hærskibe og fældede Kong Hunding, hvoraf han siden fik Tilnavnet Hundingsbane. Da han efter denne Daad laa med sin Hær i Brunavaag, „og de der havde havt Strandhug og der aade Raat", kom Sigrun, Kong Høgnes Datter, første Gang til ham. „Hun var en Valkyrje, der red Luft og Hav, og den gjenfødte Svaava." Helge vil dølge for hende, hvo han var, men hun lader ham vide, at hun har været tilstede ved hans Vaabendaad og vel kjender ham. Samtalen mellem Helge og Sigrun indtager Vers 4—11.

Hernæst følger igjen et prosaisk Stykke, der fortæller, at Kong Granmar, der boede paa Svarinshaug, havde flere Sønner, og af disse havde den ene, Hødbrodd, paa en Kongestevne (et Møde af Konger, paa hvilket Høgne, Sigruns Fader, maa tænkes at have været tilstede) fæstet sig Sigrun. Men da hun spurgte dette, red hun bort med Valkyrjer gjennem Luft og over Hav for at søge Helge. Hun traf denne ved Logefjelde, da han havde kjæmpet mod Hundings Sønner og fældet fire af dem: han sad træt af Striden under Arastein[1]). Sigrun faldt ham om Halsen, kyssede ham og sagde ham sit Erinde, „saaledes," — lægges til — „som siges i den gamle Vølsungakvida."

Af denne saakaldte gamle Vølsungakvida maa altsaa de følgende fem Vers (12—15) være, hvilke fortælle Sigruns Møde med Helge. Han fatter strax ved hendes Hilsen Kjærlighed til hende, og hun siger, at hun har elsket Sigmunds Søn af al sin Hu, endnu før hun saa ham. Hun fortæller ham det hende forhadte Fæstemaal; han beder hende ikke frygte, hun skulde blive hans.

[1]) Sml. Helgakv. Hundingsbana I, 14. 15.

Efter disse Vers, som vel i Hovedindhold, men ikke i Ord svare til den første Helgakvidas V. 15—20, følger igjen et prosaisk Stykke. Helge samlede da en stor Flaade og for til Frekastein. I Havet fik han farligt Uveir. Lyn kom over dem, og Straaler stode ind i Skibene. De saa i Luften ni Valkyrjer ride og kjendte Sigrun. Da aftog Stormen, og de kom velbeholdne til Land. Derpaa fortælles om Gudmund, Granmars Søn, der rider til Skibene for at speide, og nu følger Samtalen mellem ham og Sinfjøtle i Verserne 17—22. Det prosaiske Stykke er aabenbare hentet fra de tilsvarende Vers i den første Helgakvida, nemlig V. 21—30, og den følgende Samtale er tagen sammestedsfra og svarer til den første Helgakvidas Vers 32—45. Samleren antyder dette selv, idet han ved at anføre de første Ord af Gudmund Granmarssøn siger: „Da kvad Gudmund saa, som før er skrevet i Helgakvida (nl. den første)." Den kongelige Pergamentsbogs Samler erkjender altsaa, at her er i den anden Helgakvida indtaget nogle Vers, som ogsaa findes i den første, og som af ham allerede i denne ere optegnede. Ved Sammenligning bliver man imidlertid let var, at Samtalen mellem Gudmund og Sinfjøtle ingenlunde i begge Kvad ordret samsvarer; thi baade er den langt kortere i det andet end i det første, og desuden findes andre Forskjelligheder. Den, som oprindelig førte Kongsbogens Digtsamling i Pennen, har altsaa ikke selv skudt Samtalen ind i det andet Kvad fra det første for at fuldstændiggjøre hiint, men han har aabenbar forefundet den allerede indtagen i Digtet, saaledes som han havde dette for sig opskrevet eller hørte det fremsagt, og han har beholdt den, som den her gaves ham, idet han blot gjør Læseren opmerksom paa, at Samtalen i Grunden allerede findes i det tidligere Digt i hans Samling. Vinket er merkeligt; thi det viser, for det første, hvorledes meget tidlig forskjellige Bearbeidelser eller Recensioner af samme Digt have dannet sig i Folkemunde, — og for det andet, hvorledes man, og det udentvivl allerede i den mundtlige Overlevering, har fuldstændiggjort eet Digt ved deri at indskyde Vers af et andet om samme Emne. I nærværende Tilfælde hører Samtalen mellem Gudmund og Sinfjøtle utvivlsomt hjemme i den første Helgakvida. Men den, som har foredraget den anden Helgakvida for den tidligste Opskriver, har ikke kunnet den første Helgakvida i dens Heelhed; han

har blot erindret enkelte Vers i deres poetiske Form, hvilke han da har givet, som han havde hørt og huskede dem, men saa forresten givet Indholdet af det øvrige i Prosa; og dette har han gjort for at fuldstændiggjøre den saakaldte gamle Vølsungakvida, hvilken er det Digt, han egentlig har villet foredrage. Dette kaster et merkeligt Lys over hine gamle Digtes Forplantning i Traditionen og Overførelse fra den mundtlige Tradition paa Pergamentet. Ganske lignende Forhold lade sig i vore Tider tilsyne med vore ældre Folkeviser, de saakaldte Kjæmpeviser.

Det korte prosaiske Stykke, som følger næst efter Digtets 22de Vers, er vistnok i Begyndelsen endnu en Erindring fra den første Helgakvida, naar det nemlig fortælles, at Granmars Sønner samlede en Hær, i hvilken ogsaa Sigruns Fader Høgne og hans tvende Sønner, Brage og Dag, vare tilstede, og at i den Kamp, som stod, alle disse Høvdinger faldt for Helge. Men eiendommeligt er det og ganske vist hørende til den gamle Vølsungakvida, naar der tilføies, at „Dag Høgnessøn fik Fred og svor Vølsungerne Ed." Dette staar nemlig i den nøieste Forbindelse med, hvad nærværende Digt senere fortæller, og danner Overgangen hertil.

Vi maa altsaa antage, at med det 23de Vers den gamle Vølsungakvida igjen begynder, og hermed begynder ogsaa den Deel af den anden Helgakvida, der ikke alene har størst Interesse, fordi den fortæller Heltens senere Liv og Død, hvilket ikke omtales i den første Helgakvida, men ogsaa maa regnes for det Skjønneste af Digtet.

Det 23de Vers indeholder nogle Ord, som Sigrun udtaler, idet hun vandrer blandt de i Slaget Faldne og der træffer Hødbrodd døende: „Oxen," siger hun, „har rammet hans Hoved; nu bliver ikke Sigrun hans." Derpaa skildres i Verſene 24—27 Mødet mellem Helge og Sigrun efter Kampen. Helge siger, at hun ikke i Alt fører Lykken med sig; thi nu var Helge vorden hendes Faders og Broders Banemand. Hendes fleste Slægtninge laa som Lig paa Marken; det var hende af Skjebnen givet, at hun skulde blive Aarsag til Strid mellem Høvdinger. Sigrun græd, men Helge trøster hende:

Trøst dig, Sigrun!
Strid har du os vakt,
men Skjoldungen bøier ei Skjebnen.

Hun svarer:

Levende skulde jeg dem ønske,
som ledne ere,
kunde jeg dog hvile i din Favn! (V. 27).

Et prosaisk Stykke fortæller nu, at Helge fik Sigrun, og de havde Sønner sammen. Men Helge blev ikke gammel. Dag Høgnesøn blotede til Odin for at hevne sin Fader, og Odin laante Dag sit Spyd. Dag traf Helge, sin Svoger, i Fjøturlund og gjennemborede ham med Spydet. Der faldt Helge. Men Dag red til Sevafjelde og sagde Sigrun Tidenden:

Nødig jeg, Søster!
Sorg dig fortæller;
ugjerne vil jeg
Graad dig volde.
Faldt i Morges
ved Fjøturlund
den Konge, som var
i Verden den bedste,
og prøvede Helte
paa Halsen stod.

Sig. Dig skulle alle
Eder ramme,
de som du Helge
svoret har,
ved det lyse
Lynets Vand,
og ved den vandkolde
Vovens Steen.

Ei skride det Skib,
som under dig skrider,
om ønskeligst Bør
end efter sig lægger!
ei rende den Hest,
som under dig render,
om end for Fiender
du flygte maa!

Ei bide det Sverd,
som du svinger,
med mindre dig selv
det om Hovedet suser!
Da var Helges
Død paa dig hevnet,
om du blev Ulv
i Skoven ude,
savnende Guld,
blottet for Gammen,
havde ei Æde,
uden du Aadsler sled! (V. 28—31).

Dag bebreider hende, at hun saaledes beder Ulykke over sin egen Broder:

Odin ene
Ulykken volder;
han mellem Svogre
Striden ypped.

Han byder sin Søster og hendes Sønner rige Bøder (V. 32—33). Sigrun svarer kun med Klager over Helges Død:

Jeg sidder ei saa sæl
ved Sevafjelde,
aarle eller i Natten,
at jeg elsker Livet!
uden jeg maatte skue Glandsen
af Heltens Stridsmænd,
under Fyrsten hid rende
fnysende Stridshest,
til Guldbidslet vant;
jeg kunde gjensee Kongen!

Saa havde Helge
med Rædsel slaget
sine Fiender alle
og deres Frænder,
at de som vidskræmte
Gjeder vare,
der flygte for Ulven
vildt fra Fjeldet.

Saa over Heltene
Helge kneiste,
som over Tornen
rankskabte Ask,
eller stolte Unghjort,
stænket af Duggen,
der høit overgaar
alle Dyr,
hvis Horn glimre
mod Himlen selv (V. 34—36).

Der blev gjort en Haug over Helges Lig, men da han kom til Valhal, bød Odin ham raade for Alt med sig. Helge henviser Hunding til at forrette en Træls Arbeider:

Du skal, Hunding!
for hver en Mand
Fodbad berede
og Baal optænde,
Hunde binde,
Heste vogte,
Svin Sod give,
før til Sengs du gaar (V. 37).

Sigruns Tjenestekvinde gik om Aftenen forbi Helges Haug og saa ham ride til Haugen med mange Mænd. Hun tiltaler ham og faar vide, at det ingen Oienforblindelse er (V. 38—39). Hun fortalte Sigrun, hvad hun havde seet:

Ud gak Sigrun
fra Sevafjelde,
hvis Folkets Fyrste
dig lyster finde;
aaben er Haugen,
kommen er Helge;
Kampspor bløde,
Kongen bad dig,
at du Saardraaberne
stille skulde (V. 40).

Sigrun gik ind i Haugen til Helge og kvad:

Nu er jeg saa glad
ved vort Gjensyn,
som de hungrige
Odins Høge,
naar Valen de see,
det varme Bytte,
eller dugperlede
de skue Dagens Bryn.

Før vil jeg kysse
den døde Konge,
før du den blodige
Brynje kaster;
Rimet, Helge!
reiser dit Haar;
med Kampdug
stænket er Kongen;
vandkolde Hænder
har Høgnes Maag;
kan jeg vel, Brynjehelt!
dette dig bøde?

Hel. Du volder, Sigrun
fra Sevafjelde!
ene, at Helge
med Harmdug er vædet;
du græder, Guldsmykkede!
grumme Taarer,
du solklare, sydrøne,
før du gaar at sove;
hver Taare faldt blodig
paa Kongens Bryst
iiskold, gjennemtrængende,
svulmende af Jammer.

Men nu skulle vi drikke
den dyre Mjød,
skjønt vi er uden
Land og Eie.
Ei skal Nogen
tale Sorgens Ord,
om end paa mit Bryst
Banesaar sees.
Nu er min Brud
i Haugen bænket,
Kongens Datter,
hos os Døde.

Sigrun redte en Seng i Haugen:

Sigr. Her har jeg dig, Helge!
Hvile redet,
et sorgfrit Leie,
du Ylfingers Søn!
Jeg vil i din Favn,
Fylker, sovne,
som hos den Levsæle,
var han i Live.

Hel. Nu er Intet
meer utroligt
silde eller tidlig
ved Sevafjelde,
da du sover
i den Dødes Arm,
hvid i Haugen,
Høgnes Datter!
og dog du lever,
du kongebaarne!

Tid er mig at ride
de rødnende Veie,
lade blege Hest
Luftstien trampe;
vesten skal jeg være
for Vindhjælmens Broer,
før Salhanen
Seierflok vækker (V. 41—47).

Helge og hans Mænd rede sin Vei, men Kvinderne fore hjem til Gaarden. Den næste Aften lod Sigrun Tjenestekvinden holde Vagt ved Haugen. Men denne Gang kom ingen Helge. Sigrun merker, at hun venter forgjæves (V. 48). Kvadet ender med et Raad, som rimeligviis den gamle Skald udtaler paa sine egne Vegne: „at ingen

Kongedatter maa være saa gal at fare ene til Draugenes Boliger (Gravhaugene); thi alle Dødninger blive kraftigere om Natten, end de ere i den lyse Dag" (V. 49).

Herpaa følger til Slutning den Underretning, at Sigrun kun levede kort og døde af Sorg og Længsel. Det var Tro, tilføies der, i Hedendommen (í forneskju), at Mennesker kunde gjenfødes; men det kaldes nu Kjerlingesnak. Det blev sagt, at Helge og Sigrun gjenfødtes: han hed da Helge Haddingiaskade, men hun Kaara Halfdansdatter, „saa som kvædet er i Kaaruljod," og var hun en Valkyrje. Dette Digt, som her henpeges til, kjendes ikke og kjendtes rimeligviis ikke heller af den gamle Samler uden af Navn.

Hvad allerede er bemerket om det andet Kvad om Helge Hundingsbane, godtgjør, som jeg tror, at dette, som vi finde det i den ældre Eddasamling i Kongsbogen — og andensteds findes det ikke — i Hovedsagen er eet med det Kvad, som benævnes den gamle Vølsungakvida, af hvilket navnligen Versene 4—11 om Helges og Sigruns første Møde, Versene 12—16 om deres andet Møde og Versene 23—49 om Helges Seier over Granmars Sønner, om hans Fald for Dags Haand samt om Mødet efter Døden mellem ham og Sigrun, ganske sikkert ere tagne, og høist rimelig ogsaa de første tre Vers om Helges Speiderfærd til Hundings Gaard og Randsagningen efter ham hos Hagal. Men den gamle Samler har ikke kunnet overkomme den gamle Vølsungakvida i dens Heelhed og ikke heller i dens fuldkomne Reenhed; han har maattet nøies med at optage prosaiske Sagn i Stedet for tabte Vers, og tillige tage Digtet med den ældgamle Indskydelse af Versene 17—22, der egentlig ere i Traditionen indførte af et andet Kvad om Helge Hundingsbane, nemlig det, som her i Samlingen kaldes det første, ligesom ogsaa enkelte af de prosaiske Stykker, som med disse Vers staa i nærmest Forbindelse, oprindelig ere hentede fra sidstnævnte Digt. Vølsungasagas Sammensætter har i Sagnene om Helge Hundingsbane, som allerede tidligere bemerket, benyttet det første Eddakvad om denne; det derimod, som vi sidst have omhandlet, det andet Kvad, har han aldeles ikke kjendt. Derfor veed han Intet at fortælle om Helges og Sigruns senere Skjebne og om Helges Død.

Sagn og Kvad om Vølsunger og Gjukunger.

Den vidtløftige Sagnkreds om Vølsunger og Gjukunger indtager hele den øvrige Deel af den kongelige Pergamentsbogs heroiske Affnit.

Til denne større Sagnkreds knytte sig ogsaa paa en Maade de nys omhandlede Sagn og Digte om Helge Hundingsbane, idet Helge fremstilles som en Vølsung, som en Søn af Vølsungen Sigmund og en Halvbroder til hiin Sagnkreds's fornemste Helt Sigurd Fafnersbane. Forbindelsen er imidlertid her løs, ikke dannet ved noget sterkt indre, i de ældste Kvad selv fremtrædende Baand, men blot ved et ydre, ved et i sig selv tvivlsomt Slægtskab mellem Hovedheltene, og den kan gjerne være istandbragt af Samlere og Forskere fra Tider langt yngre end de gamle Kildekvad, om end fra en Tid, som ligger bagenfor den historiske. Der findes nemlig Intet i selve de gamle Digte, som bestemt borger for, at Sigmund, Helges Fader, er den samme Person som Sigmund, Sigurd Fafnersbanes Fader, eller for det, at Helge og Sigurd, om de end begge have været af Vølsungernes Æt, derfor just have været hinandens Halvbrødre. Ligesaa lidet som Kvadene om Helge Hundingsbane nævne Sigurd Fafnersbane, ligesaa lidt nævne Kvadene om denne hiin. Man bør derfor, naar Talen som her er om Sagnene i deres ældste Form, holde Helgesagnene som et for sig afrundet Heelt adskilte fra Sagnene om Sigurd og Gjukungerne, som desuden ogsaa udmerke sig ved sit mere almindelig germaniske Præg.

Den Sagnkreds om Vølsungerne og Gjukungerne, som vi nu i de sidste Digte i den kongelige Pergamentsbogs Samling skulle betragte, er den omfangsrigeste af Nordmændenes heroiske Sagnkredse, idet den nemlig i vor Eddasamling omfatter ikke mindre end 15 Digte og to særskilte prosaiske Stykker, og tillige den, som udentvivl i Oldtiden har været mest i Folkemunde. Den tilhører imidlertid, som allerede yttret, ikke Nordmændene eller endog den skandinaviske Folkestamme udelukkende; den er paa en Maade Fælleseiendom for den hele germaniske Folkeklasse. Hos Tydskerne fremtræder den dog, som vi nu have Anledning til at kjende den, i en i flere Henseender forvansket Skikkelse, paavirket af Christendommen og berøvet sit egte hedenske Præg. Hos Nordmændene har den holdt sig langt renere,

og den Form, hvori den i Eddadigtene viser sig, kan man udentvivl antage, om end ikke for dens Urform, saa dog i det mindste for at ligge denne overordentlig nær.

Til en lettere Oversigt over Sagnene og for i det Følgende tydeligere at kunne udpege de forskjellige Former, disse have antaget paa sin Gang i den mundtlige Forplantning, ville vi forudskikke en kort Fremstilling af hvad der i deres norske Form maa ansees for deres faste Grundlag, — af det poetiske Grundstof, hvorfra de forskjellige Skaldestykker om Emnet under forskjellig Opfatning af de enkelte Oldskalde ere fremsprungne.

Engang de tre Guder Odin, Høner og Loke vandrede paa Jorden, traf de ved Andvares Fos en Oter, der aad paa en Lax, den havde fanget i Fossen. Loke slog Oteren ihjel med en Steen, og Aserne bragte dens afflaaede Hud med sig til en vis Reidmar, hos hvem de søgte Nattely og hvem de fortalte sin Fangst. Men den dræbte Oter havde været Reidmars Søn Otr, der pleiede i en Oters Skikkelse at fare i Fossen. Da nu Reidmar hørte sin Søns Drab, tog han Aserne fangne og paalagde dem at løse sit Liv ved at fylde og bedække Oterbelgen med Guld.

Loke skulde bringe Guldet til Veie. Han laante Rans Net, kastede det ud i Andvares Fos og fangede dermed Dvergen Andvare, der i en Gjeddes Skikkelse opholdt sig i Fossen. Dvergen maatte love Loke alt det Guld, han eiede i sin Klippebolig, for igjen at blive fri. Da Guldet skulde udredes, ønskede Dvergen at beholde een eneste Ring, men Loke berøvede ham ogsaa denne. Da lagde Dvergen sin Forbandelse paa Guldet, at det skulde volde Strid og Drab og Eiermandens Ulykke, og dermed forsvandt han i Stenen.

Loke bragte nu Guldet til Reidmar, Oterbelgen blev udstoppet og tilhyllet, og Odin havde endnu tilbage Ringen Andvarenaut (den, som Andvare havde eiet). Men da Reidmar traadte til, fandt han et Veidehaar ubedækket, og Ringen maatte udleveres for at skjule dette. Nu vare Aserne frie, og idet de fore bort, gjentog Loke Dvergens Forbandelse over Guldet.

Forbandelsen dvælede ikke med at virke. Reidmar vilde ei dele Guldet med sine Sønner, Fafner og Regin, og Fafner dræbte sin Fader.

Fafner tilrev sig nu uden at bryde sig om Regins Krav hele Skatten, for op med den paa Gnitaheden og rugede her over Guldet i en Orms Lignelse. Broderen Regin gik tomhændet bort og gav sig i Tjeneste hos en Konge Hjalprek.

I dennes Huus opfødtes Sigurd, en Søn af den tappre Vølsung Sigmund og født efter Faderens Død. Regin blev Sigurds Fosterfader og opeggede Ynglingen til at dræbe Fafner og bemægtige sig hans Guld. Sigurd gjorde, hvad Regin opfordrede ham til. Men da han efter det fuldførte Drab hvilede sig, aabenbarede Fuglene ham, at Regin pønsede paa Svig. Sigurd dræbte nu ogsaa Regin, læssede Fafners Guld paa sin Hest Grane og for efter Fuglenes Anviisning mod Syden.

Et Sted ved Rhinen raadede en Konge Gjuke. Hans Børn vare Sønnerne Gunnar og Høgne samt Datteren Gudrun. Den Æt kaldtes Gjukunger eller Niflunger. Did kom Sigurd, der efter Fafners Drab blev kaldet med Tilnavnet Fafnersbane. Han blev Gjukungernes Fostbroder og egtede deres Søster Gudrun. Siden fik Gunnar ved Sigurds Hjælp, der paatog sig Gunnars Skikkelse, Brynhild til Egte, en Søster af Hunernes Konge Atle. Men Brynhild elskede Sigurd, og da hun ikke kunde blive hans Hustru, taalte hun ikke at see ham leve. Hun ophidsede Gjukungerne imod ham, og Sigurd blev fældet ved Svig. Brynhild vilde ikke overleve ham, men dræbte sig selv for at blive brændt paa hans Ligbaal.

Sigurds Enke Gudrun var overvældet af Sorg over Sigurds Død. Men hun lod sig dog omsider af sin Moder og sine Brødre overtale til at egte Hunernes Konge Atle, Brynhilds Broder. Denne nærede imidlertid et hemmeligt Had til Gjukungerne. Et Sagn siger, at det var fordi Gjukungerne efter Sigurds Drab havde tilegnet sig ene Fafners Skat, som Atle misundte dem. Et andet Sagn lader hans Had grunde sig i Forbittrelse over hans Søsters Død. Grundende paa Svig indbød han Gunnar og Høgne til sig. Gudrun søgte at advare sine Brødre, men hendes Advarsler bleve ikke forstaaede, og Gjukungerne fulgte Atles Indbydelse. Dog skjulte de, før de drog til ham, det med Forbandelse betyngede Guld i Rhinen. Da Gunnar og Høgne kom til Atle, bleve de overfaldne af ham og begge dræbte.

Den uheldbringende Skat var vel unddragen Menneskenes Haand og kom ei mere tilsyne; men Forbandelsen var derfor ikke vegen fra Niflungernes Æt. Rasende over sine Brødres Mord dræber Gudrun sine Sønner med Atle og siden ham selv. Derpaa ilede hun til Søen og vilde drukne sig, men Bølgerne hævede hende og førte hende hen til en Konge Jonakrs Land. Ham egtede hun og fødte ham Sønnerne Sørle og Hamder. Af det første Egteskab med Sigurd Fafnersbane havde hun en Datter, Svanhild, der overgik alle Kvinder i Skjønhed. Hende giftede hun med den gotiske Konge Jørmunrek (Ermenrik, Hermanrik). Men Jørmunrek lod siden Svanhild træde til Døde af Heste. Da Gudrun spurgte dette, eggede hun sine Sønner til at hevne deres Søster. De droge afsted og fik paa Veien Følge af sin Halvbroder Erp, men dræbte denne, da de fandt sig fornærmede ved hans Ord. Sørle og Hamder overfaldt Jørmunrek om Natten og saarede ham haardt; men de bleve selv overvældede af de gotiske Krigere og dræbte. Gudrun overlevede ei sine Sønner. I Forudfølelse af deres Ulykke lod hun sit Ligbaal reise og dets Luer ende sin Kval.

Vi see her Sagnkredsen om Vølsunger og Gjukunger saaledes begrændset, som Eddadigtene fremstille den. Da der netop paa det Sted i den kongelige Pergamentsbog, hvor de herhenhørende Digte ere optagne, findes en Lakune, er det høist sandsynligt, at nogle Sagnkredsen vedkommende Digte ere tabte; og Spor efter samt Brudstykker af saadanne forekomme ogsaa deels i den saakaldte Vølsungasaga, deels i den yngre Eddas Skaldskaparmaal. Alligevel er der al Grund til at antage, at Sagnkredsens egentlige Grændse ikke ved disse nu tabte Digte i sig selv har været udvidet. Det lader ogsaa virkelig, som om den i det ovenfremstillede Omfang netop har sin rette Afrunding. Forbindelsen mellem den og Sagnene om Helge Hundingsbane er, som allerede anført, ganske løs, ikkun knyttet ved et ydre Baand, nemlig ved det tvivlsomme Slægtskabsforhold mellem Helge og Sigurd Fafnersbane. Naar den oftere nævnte Vølsungasaga knytter Sagnkredsen, som den her er fremstillet, ikke alene fastere til Helgesagnene, men ogsaa paa den ene Side til en heel Sagnrække om Vølsungernes Oprindelse fra Guderne og om deres tidligere Skjebne, og paa den anden Side til Sagnene om Ragnar Lodbrok, som dog aabenbare angaa en flere Aar-

hundreder yngre Tid, — saa kan dette ikke betragtes for andet end senere paa Gjetning grundede Sammensætninger, der ere den oprindelige digteriske Opfatning af Sagnkredsen ganske uvedkommende. Det er klart, at i den digteriske Opfatning den med Andvares og Odins Forbandelse belagte Skat danner det mythiske Baand, der knytter Begivenhederne til hinanden, og at de Ulykker, der ramme Gudrun Gjukesdatter og hendes Børn, efter at Skatten er forsvunden, have været betragtede som en Fortsættelse af Forbandelsen, til hvilken den hele Niflungeæt var bleven indviet ved Skattens brødefulde Erhvervelse. Man seer tydelig nok, hvorfor det gamle norske Digtersagn har indlemmet i sin Kreds Beretningen om Gudruns Børns sørgelige Skjebne, skjønt Sagnkredsens Afrunding maaskee kunde synes endnu mere fuldendt, om denne Beretning havde været udelukket, saaledes at Gjukungernes Drab, hvorved den forbandede Skat forsvinder, og Gudruns grusomme Hevn havde dannet dens Slutning.

Vi have altsaa al Grund til at antage, at Sagnkredsen om Vølsungerne og Gjukungerne, saadan som den i den ældre Edda begrændses og som vi her have givet dens Grundrids, fremstiller den egte gamle norske Digtertradition om hine Fyrsteætters Berørelse og de deraf udsprungne sørgelige Begivenheder. De Træk af lidenskabelig Kjærlighed og af vild Hevn, som i disse aabenbare sig, maatte i høi Grad fængsle Nordmændenes Opmerksomhed og begeistre Oldtidens Skalde. Den med Asatroen nøie forbundne Forestilling om Guldet som Ophav til Had og Strid i Menneskenes Verden — en Forestilling, som i Vøluspaa dunkelt antydes — fremtræder i denne Sagnkreds skarpt betegnet og saa at sige beviist af selve Livet, af en berømt Fyrsteæts sørgelige Skjebne, skildret i de sterkeste Farver med de mest rystende Udtryk.

Da der i det Følgende ogsaa undertiden vil blive Spørgsmaal om den her omtalte Sagnkreds i dens tydske Skikkelse, saa ville vi ligesaagodt her strax ogsaa udkaste et let Omrids af det tydske Niflungesagn, ved Siden af det norske og til Jævnførelse med dette. Det tydske Niflungesagn lærer man fuldstændigst at kjende i det berømte tydske Digt Nibelungenlied, forfattet i Slutningen af det 12te eller Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, men støttet paa langt ældre tydske Sagn. Vi gjenfinde her flere af den norske Sagnkredses Hoved-

personer, nemlig Sigurd Fafnersbane i Sìfrit, Sigemunts Søn, Gunnar Gjukesſøn i Gunther, Burgundernes Konge, Gudrun i dennes Søster Kriemhilt (egentlig i Navnet svarende til det norske Sagns Grimhild, Gjukes Hustru), Brynhild i Prünhilt, Gunthers Dronning, og endelig Atle i Etzel, Hunernes Konge. Sìfrit, der stammer fra Nederlandene (Niderlanden), vinder ogsaa efter det tydske Sagn en stor Skat, der efter dens tidligere Eier kaldes Niblunges hort. Han kommer til Gunthers Kongesæde, Worms, hjælper ham til at faa Prünhilt af Island til Egte og gifter sig selv med Kriemhilt. Siden bliver Sìfrit under sit Ophold med Kriemhilt paa Niblungs Borg i Norge (Norwege) indbuden af sin Svoger til Worms. Han kommer derhen med sin Hustru, men bliver en Stund efter lumskeligen dræbt af Gunthers Fortrolige Hagne (Eddadigtenes Høgne, Gunnars Broder) efter Anstiftelse af Gunther selv, som igjen hertil er opegget af sin Dronning Prünhilt, der finder sig fornærmet af Sìfrit. Kriemhilt er fortvivlet over sin Mands Død, men lader sig dog formilde af sin Broder. Hun lader nu hente den hele Niblungeskat, sin Mands Efterladenskab, til Worms, hvor dog Sìfrits Banemand Hagne berøver hende den og derpaa skjuler den i Rhinen. Kriemhilt lader sig senere overtale til at egte Etzel, Hunernes (die Hiunen) Konge i Ungerland. Men efter lang Tids Forløb beslutter hun at hevne Sìfrits Død paa Gunther og især paa Hagne. Paa hendes Opfordring indbyder Etzel venskabeligen de burgundiske Fyrster, som efter Niblungeskattens Henførelse til Worms selv kaldes Niblunger, og disse indfinde sig uden Mistanke med et stort Følge, hvoriblandt Hagne. De blive i Førstningen vel modtagne, men snart yppes paa Kriemhilts Anstiftelse Strid mellem dem og Hunerne. Der opstaar nu en morderisk Kamp, hvori omsider Gunther og Hagne tages til Fange. Kriemhilt lader nu sin Broder Gunther halshugge og gjennemborer med egen Haand Hagne, efter at hun forgjæves har søgt at udlokke af ham, hvor han har skjult Niblungeskatten; men nu dræbes hun selv af en af sine egne Tilhængere, den gamle Hildebrand, der oprøres over hendes Grumhed.

I denne Skikkelse fremtræder Sagnet i Nibelungenlied, et vidtløftigt Digt, bestaaende af over 2000 ottelinede Vers, en sand Modsætning til Eddadigtene i deres kjernefulde Korthed. Det er Hoved-

personernes Navne og indbyrdes Forhold samt enkelte fremragende Træk i Begivenhederne, som tilstrækkelig overtyde os om, at det er eet og samme Sagn, der fremtræder i Edda og i Nibelungenlied; men forøvrigt er Aand og Fremstillingsmaade høist forskjellig. Ligesom i det tydske Sagn alle de handlende Personer fremstilles som Christne, paa de hedenske Huner nær, saaledes er ogsaa der det egentlige mythiske Præg, som udmerker Sagnet i dets norske Form, saa godt som aldeles forsvundet; og dog er det saa langt fra, at det tydske Sagn derved vinder et mere historisk Anstrøg, at tvertimod den historiske Betydning reent udslettes. Om Sîfrits eller Sigurds nordiske Oprindelse har Nibelungenlied et dunkelt Begreb, ligesom og om den skjebnesvangre Skat, han besidder; men den mythiske Forbindelse mellem begge og Forbandelsen, som hviler paa Skatten, er det ubekjendt. Derfor har ogsaa Niflungeskatten i Nibelungenlied tabt al høiere Betydning; den inddrages deri med en vis Pomp, men man veed aldeles ikke hvorfor. Sîfrits Drab fremstilles vel som foranlediget ved Prünhilts Had til Kriemhilt eller Gudrun; men den nordiske Brynhilds brændende og haabløse Kjærlighed til Sigurd ligger ikke her i Baggrunden. Da Prünhilt har mættet sit Had ved Sîfrits Drab, slaar hun sig til Ro og træder bort fra Handlingernes Skueplads. Hendes Personlighed taber saaledes ganske den tragiske Glands, der omstraaler den nordiske Brynhild, idet hun offrer sig selv paa den ved hendes Anslag fældede Elskers Ligbaal. I Nibelungenlied er det Kriemhilt (Gudrun), som efter at have ruget i mange Aar over sin Hevn drager sin Broder Gunther og hans Ven Hagne i Fordærvelse. Kong Etzel eller Atle handler blot som hendes villieløse Redskab. I Eddasagnet derimod er det Atle, som i sin Begjærlighed efter den forbandede Skat eller for at hevne sin Søsters Død volder Niflungernes Undergang, hvilken Gudrun, der elsker sine Brødre uagtet de Lidelser, de have voldet hende, forgjæves søger at afverge. Kriemhilts overlagte Grumhed vækker Affky. Gudrun er ogsaa rædselfuld i sin Hevn; men denne rammer dog ikke hendes egne Brødre, og man seer i hende mere et Redskab i den ubøielige Skjebnes Haand end en af vild Hevnlyst mod sine Nærmeste forhærdet Kvinde. Derfor maa ogsaa Nibelungenlied betale den poetiske Retfærdighed en skyldig Tribut ved at lade Kriemhilt falde i

det store Blodbad, hun selv har anstiftet, for en af sine egne Mænd, der oprøres ved hendes vilde Grumhed, medens derimod Eddasagnet lader den fortvivlede Gudrun selv søge Døden, hvilken hun dog ei endnu finder, da Skjebnen vil bevare hende for flere og haardere Hjemsøgelser.

Denne korte Jævnførelse vil, som jeg haaber, være tilstrækkelig til at vise, hvor langt betydningsfuldere og hvor langt mere digterisk Sagnet fremtræder i Eddadigtene fremfor i Nibelungenlied. At nu dette for en stor Deel skriver sig fra den Omstændighed, at Sagnet i sin tydske Form har vandret i Traditionen gjennem mange Aarhundreder, udsat for en kraftig Indvirkning af forskjellige Tidsaldres forskjellige Anskuelser, er aabenbart. Men et stort Spørgsmaal kan det dog ogsaa være, om det nogensinde hos Tydskerne har havt den Udstrækning, som det har i Edda. I Nibelungenlied see vi, at det tager sin Begyndelse ved Sìfrits Optræden hos de burgundiske Fyrster og ender med disses Fald for deres Søsters Hevn; det omfatter saaledes egentlig kun de Begivenheder, hvis Skueplads Sagnet baade i dets norske og tydske Form sætter paa tydsk Grund eller i alle Fald udenfor det skandinaviske Norden. Om det, som gaar forud for Sìfrits Komme til Worms, har det kun en dunkel og forvirret Forestilling, ligesom det ikke i fjærneste Maade berører de Begivenheder, hvilke det norske Sagn lader følge efter Niflungernes Drab. Det tydske Sagn, som det i Nibelungenlied fremtræder, kan vistnok ikke heller antages at have kjendt disse, da det lader Kriemhilt eller Gudrun omkomme i den store Kamp. Men Sagnet om Gudruns senere Forhold til Jørmunrek vedkommer dog ogsaa den tydske Folkestamme, da Jørmunrek aabenbare er den berømte gotiske Konge Ermenrik, der døde omtrent 370, og om hvis Død Jornandes anfører Beretninger, der umiskjendelig stemme med Eddasagnet. Der maa altsaa have været visse tydsk-gotiske Sagn, som have svaret til den sidste Deel af Eddasagnkredsen, men som have været de vestligere tydske Folkefærd ukjendte, idetmindste paa den Tid Nibelungenlied forfattedes. Denne Omstændighed stempler uden Tvivl Sagnet i Nibelungenlied til et overtydsk Sagn, der rimeligviis ikke nogensinde har strakt sig udenfor de Begivenheder, der angaa den saakaldte burgundiske Fyrsteslægt og dennes Sammenstød med en af den nordiske Folkestamme udsprungen Helt,

Sigurd eller Sifrit paa den ene Side, og med den huniske Konge Atle eller Etzel paa den anden. Den skjebnesvangre Skats mythiske Oprindelse har saaledes maaskee aldrig i det tydske Sagn fremtraadt med den Klarhed som i det norske, hvor den knytter sig uadskillelig til Sigurd Fafnersbanes og hans Forfædres nordiske Herkomst.

Betragter man nu det paapegede Forhold mellem Eddasagnkredsen om Vølsunger og Gjukunger paa den ene Side og de tilsvarende tydske Sagn paa den anden, saa overtydes man ikke alene om hiins større Ælde og Egthed, men man opdager tillige, at dens historiske Kilder, hvis saadanne virkelig gives, maa søges paa tre forskjellige Steder, nemlig hos den nordgermaniske Folkestamme selv, forsaavidt den vedrører Sigurds Nedstammelse fra Vølsungerne og hans Erhvervelse af den forbandede Skat, — hos den overtydske Green af den sydgermaniske Folkestamme, forsaavidt den omhandler Sigurds Forhold til Gjukungerne og disses til Hunerne, — endelig hos den gotiske Green af den sydgermaniske Folkestamme, forsaavidt den indbefatter Sagnene om Gudruns Hevn paa Jørmunrek og Gjukungeslægtens endelige Tilintetgjørelse. Det norske Sagn har saaledes her forfulgt en Kjede af Begivenheder fra dens Ophav til dens Slutning; Knuden knyttes i den nordiske Stammes eget Hjem, den løses paa sydgermanisk Grund.

At afhandle Sagnkredsens historiske Betydning hører ikke hjemme paa nærværende Sted. Vi ville derimod nu gaa over til at betragte enkeltviis de til Vølsungesagnkredsen hørende Sagn og Digte, som findes i den kongelige Pergamentsbog.

15. Sinfjøtles Død.

Sagnkredsen om Vølsunger og Gjukunger aabnes i den kongelige Pergamentsbog af et prosaisk Stykke, der bærer Overskriften: Frá dauða Sinfjötla d. e. om Sinfjøtles Død.

Sigmund Vølsungssøn var Konge i Frakkland. Sinfjøtle var den ældste af hans Sønner, Helge (Hundingsbane) den anden, den tredie Haamund. Sigmunds Kone Borghild havde en Broder. Han og Sinfjøtle friede begge til een Kvinde, og af den Grund fældede Sinfjøtle ham. Nu vilde ikke Borghild have Sinfjøtle i Huset, men Sigmund

bød hende Mandebod, og dermed maatte hun lade sig nøie. Men i Arveøllet bar Borghild til Sinfjøtle et Horn med forgiftet Drik; han skjønnede Svigen og sagde til Sigmund: „Gjæret er Drikken." Sigmund tømte da Hornet i hans Sted; thi Sigmund var saa haardfør, at Edder ei kunde skade ham hverken udvortes eller indvortes, men alle hans Sønner taalte kun Edder udvortes. Borghild bar anden Gang et Horn til Sinfjøtle, men det gik da, som før. Hun bar ham det tredie Gang og da med Bebreidelser, om han ei tømte det. Denne Gang sagde Sigmund, som nu var bleven drukken: „Lad Skjægget sie det, min Søn!" Sinfjøtle drak og døde strax. Sigmund bar hans Lig et langt Stykke Vei i sin Favn, indtil han kom til en Fjord, hvor en Mand laa med en liden Baad. Han bød Sigmund at ferge ham over Fjorden. Men da Liget var lagt ud i Baaden, var denne ladet. Manden bad Sigmund fare omkring Fjorden, stødte Baaden fra Land og forsvandt strax.

Fra den Tid Sigmund havde faaet Borghild, opholdt han sig længe i Danmark, i hendes Rige. Siden (efter Sinfjøtles Død?) drog han syd til Frakkland, til det Rige, han der havde. Da fik han Hjørdis, Kong Eylimes Datter; deres Søn var S i g u r d. Sigmund faldt i en Kamp med Hundings Sønner, men Hjørdis egtede da Alf, Kong Hjalpreks Søn, og der voxte Sigurd op i sin Barndom. Sigmund og alle hans Sønner stode langt over alle andre Mænd baade med Hensyn til Styrke og Vext og Mod og alle Færdigheder. Sigurd var dog den allermest udmerkede, og ham kalde Alle i de gamle Sagn den ypperste af Hærkonger.

Hvad der i dette Stykke angaar Sinfjøtles Død, stemmer i Indhold, ja man kan næsten sige i Ord, med Vølsungasagas 10de Kap., og Resten kan gjerne være et Udtog af Fortællingen i samme Sagas 11te Kap. Det Hele er ganske vist en Indskydning af den gamle Samler, hvis Verk vi have for os i Kongsbogen. Overeensstemmelsen mellem nærværende Stykke og Vølsungasaga behøver derfor naturligviis ikke netop at antyde, at Samleren har havt Vølsungasaga s k r e v e n for sig, saadan som den nu er. Men han har kjendt og benyttet de samme Sagn, hvoraf Sagaen er sammensat, muligen efter mundtligt Foredrag; og han har indskudt Stykket, for at det skulde danne en Overgang fra

Helgesagnene til Sagnene om Sigurd Fafnersbane og Gjukungerne og sammenknytte begge disse Sagnkredse. At Fortællingen om Sinfjøtles Død forresten har sin første Kilde i et gammelt, nu tabt Kvad, hvilket allerede har været baade nærværende Digtsamler og Sammensætteren af Vølsungasaga ukjendt, har al Sandsynlighed for sig.

16. Sigurðarkviða Fafnisbana fyrsta.

Første Kvad om Sigurd Fafnersbane eller Grípisspá, Gripers Spaadom.

Det Digt, som i nyere Afskrifter og i Udgaverne bærer ovenstaaende Titel og egentlig kan siges at aabne Kredsen af Digte om Sigurd Fafnersbane og Gjukungerne, har i den kongelige Pergamentsbog ingen egen Overskrift, men slutter sig ganske til det næstforegaaende Stykke, med hvilket det ogsaa forbindes ved et Par prosaiske Linier.

Griper hed en Søn af Eylime, en Broder til Hjørdis. Han raadede for Lande og var en overmaade viis og fremsynet Mand. Sigurd red ene til Gripers Hal. Han var let at kjende. Han traf udenfor Hallen en Mand, som kaldte sig Geiter, og indlod sig i Samtale med ham.

Nu begynder selve Kvadet. Sigurd spørger om, hvilken Konge her har sin Bolig, og da han faar dette at vide, fremsætter han sit Ønske at faa Griper i Tale. Han siger ogsaa paa Geiters Anmodning sit eget Navn og oplyser sit Slægtskabsforhold til Griper, nemlig at han er dennes Søstersøn (V. 1—3). Da Griper hører, hvo der er kommen, gaar han selv ud til sin Gjest og byder ham ind (V. 4—5). Saasnart Samtalen er begyndt mellem Griper og Sigurd, beder denne sidste, at hans Morbroder skal sige ham hans forestaaende Livs Skjebne (V. 6). Griper forkynder ham først i Almindelighed den Herlighed, der vil vorde ham til Deel:

Du mon vorde
herligst i Verden,
høiest af Fødte
fremfor hver Konge;

gavmild paa Guld,
men gjerrig paa Flugt,
fager af Aasyn
og viis i Ord (V. 7).

Men Sigurd vil vide nøiere Besked og gjør flere Spørgsmaal, hvilke Griper da efterhaanden, skjønt med nogen Ulyst, besvarer. Saaledes kommer han til i den følgende Samtale at udsige de vigtigste

Begivenheder i Sigurds Liv, og disse ere, som de her i Digtet fremstilles, følgende:

1. Sigurd skal hevne sin Faders og Morfaders Død ved at fælde Hundings Sønner (V. 9). 2. Han skal dræbe Fafner og Regin og med Fafners Skatte ride til Gjukes Gaard (V. 10—13). 3. Han skal (paa sin Reise did) træffe paa Fjeldet en sovende Valkyrje, fri hende fra hendes Tryllesøvn og lære Viisdom af hende (V. 15—17). 4. Han skal komme til Heimers Bygder og være dennes Gjest. Han skal der lære at kjende Brynhild, Budles Datter, og fatte en Kjærlighed til hende, der senere skal blive hans Ulykke (V. 18—29). 5. Han skal slutte Broderskab med Gjukes Sønner, glemme Brynhild, Heimers Fosterdatter, ved Grimhilds (Gjukes Hustrus) Svig og trolove sig med Gudrun, Gjukes Datter (V. 30—34). 6. Grimhild skal egge ham til at fri for Gunnar Gjukessøn til Brynhild; han paatager sig det ubesindigen, og Frieriet lykkes derved, at Sigurd og Gunnar skifte Skikkelse; men Sigurd skal hvile hos Brynhild uden at røre hende. Efterat Sigurd og Gunnar igjen have skiftet Skikkelse, skulle de egte, den første Gudrun, den anden Brynhild (V. 35—42). 7. Siden skulle Sigurd og Brynhild mindes sin tidligere Kjærlighed. Brynhild skal falskeligen beskylde Sigurd for at have sveget Gunnars Tiltro i Frieriet og saaledes opegge ham til at tragte efter Sigurds Liv (V. 43—49). 8. Gunnar og hans Brødre, Høgne og Guthorm, skulle dræbe Sigurd til Gudruns, deres Søsters, store Sorg. Til alt dette er Grimhild Aarsag (V. 50—51).

Griper tilføier nu de opmuntrende Ord:

Lad det dig trøste,
du Hærens Leder!
den Lykke hviler
over Kongens Liv:

ei herligere Mand
skal Mulden træde,
end Sigurd mon tykkes
under Solens Vei (V. 52).

og Sigurd skilles fra sin Morbroder med de Ord:

Lad os skilles med Held!
over Skjebnen man ei vinder!
Nu har du, Griper!
gjort, som jeg dig bad.

Gjerne du skulde
mig have spaaet
et skjønnere Liv,
om du havde det seet (V. 53).

Dette Kvads poetiske Verd er høist underordnet; men til at oplyse Sagnkredsens Udvikling er det ikke uden Vigtighed. Det er ganske vist

forfattet som et Slags Indledningsdigt til en Samling af Kvad om Sigurd Fafnersbane, der dog neppe i Eet og Alt har omfattet de samme, som den kongelige Pergamentsbog stiller os for Øie. Nærværende Digt kjender Sagnet om Sigurds og Brynhilds tidligere Møde hos Heimer (V. 19, 27—31), hvorom de øvrige i Kongsbogen forekommende Digte synes at være ganske uvidende, naar undtages det ene Helreið Brynhildar, om hvilket vi senere komme til at tale; men dog sammenblander det ikke, som sidstnævnte Digt gjør, Brynhild med Valkyrjen Sigrdrifa (V. 15—17 jfrt. m. 19, 27—31). Sagnet om Sigurds og Brynhilds Møde hos Heimer er ganske vist et senere Tillæg til Sigurdssagnene, men dog ikke yngre end Ragnar Lodbroks og Brage hiin gamles Tid, altsaa ikke yngre end 800 e. Chr. Dette Sagn baner nemlig Veien for Antagelsen af Aslaugs, Ragnars Dronnings, Nedstammelse fra Sigurd og Brynhild, en Nedstammelse, som Brage vides at have omtalt (maaskee selv opspundet) til Aslaugs og hendes Sønners Forherligelse. Kvadet Gripisspaa maa saaledes udentvivl ansees som forholdsviis ungt, idet det opfatter Sigurdssagnene i en Skikkelse, der ikke kan være stort ældre end 800. Alligevel er Fremstillingen og Tonen i Digtet heelt igjennem hedensk, skjønt just ikke i høi Grad udpræget, og der er Intet, som bestemt modsiger, at det kan være tilblevet i Hedendommen. Men skulde dette være Tilfældet, og er derhos, hvad vi have formodet, Gripisspaa et Indledningsdigt til en Samling af Kvad om Sigurd, saa sees, hvor tidlig Samlinger af deslige Digte — sikkerligen dog kun i den mundtlige Tradition — have dannet sig. Nærværende Digt, som alene findes i Kongsbogen, har forresten været Vølsungasagas Sammensætter bekjendt, hvilket synes at vise sig af denne Sagas 16de Kapitel.

17. Sigurðarkviða Fafnisbana önnur.

Andet Kvad om Sigurd Fafnersbane.

Dette Kvad er meget fragmentarisk. Versformen er ikke heller overalt den samme: undertiden sexlinet Ljóðaháttr, undertiden almindeligt frit Fornyrdalag. De prosaiske Stykker, som her hyppig indskydes, ere imidlertid for den allerstørste Deel paa det nøieste knyttede til Versene og aabenbare ikke tagne af disse, men aldeles nødvendige til deres For-

bindelse og Forklaring. De skrive sig altsaa ikke fra Digtsamleren, men ere af en langt ældre Oprindelse og have muligen fulgt Digtet selv fra først af.

Stykket i det Hele indledes dog ved nogle Linier, der ganske vist skyldes en ældre eller nyere Samler, om ikke Kongsbogens Afskriver. Det er en Fortælling om, hvorledes Sigurd Sigmundssøn blandt Hjalpreks Heste udvalgte sig een, som siden blev kaldet Grane, — samt om Regin, Reidmars Søn, der var kommen til Hjalprek, og som her beskrives som overmaade kunstfærdig, men en Dverg af Vext, som viis, grum og troldkyndig. At han skildres som en Dverg, staar ellers i Modsigelse med et senere Digts Yttring, der kalder ham en rimkold Jøtun[1]). Regin fostrede Sigurd, underviiste ham og elskede ham høit. Han fortalte ham ogsaa om sin Fader.

Alt dette er aabenbare skrevet for at forbinde det Følgende med de tvende forudgaaende Stykker (15 og 16). En ganske anden oldtidsagtig Charakteer antager strax Fortællingen, idet den gaar over til Sagnet om Andvare-Skatten, der fremstilles ganske, som det ovenfor er gjengivet.

Den første Poesi er fire Vers, indeholdende Samtalen mellem Loke og Andvare, da denne sidste er bleven fangen i Fossen ved Hjælp af Rans Net. Derpaa følger i Prosa Fortællingen om, hvorledes Loke berøvede Andvare den sidste Ring. Da gik Dvergen, heder det, ind i Stenen og sagde:

Det Guld,
som Gust (Dvergen) eied',
skal tvende Brødre
til Bane vorde,
og Strid mellem otte
Ædlinger volde;
Ingen mit Guld
til Held mon nyde! (V. 5).

Nu fortælles igjen i Prosa, hvorledes Aserne igjen udredede Guldet til Reidmar, og hvorledes Odin til Slutning maatte rykke ud med selve Ringen Andvarenaut. Da kvad Loke:

Lysende Guld har du nu,
Løsepenge store
har du for mit Hoved;
men din Søn
ei Sælhed venter,
det vorder Eders begges Bane!

Reidmar svarer:

Gaver du gav,
men du gav ei som Ven,
du gav ei af Villie god!
Eders Liv I forlængst
skulde have forbrudt,
hvis jeg den Svig havde skjønnet.

[1]) Fafnismaal V. 38.

Loke tilføier:

End er værre,
hvad vilde jeg tykkes,
Mænds Strid om en Mø;
ubaarne tror jeg
de Ædlinger end være,
til hvis Sorg dette er skikket.

Da sagde Reidmar:

For det røde Guld
jeg nu mon raade,
saa længe som jeg lever;
din grumme Trusel
jeg et Gran ei agter;
farer hjem herfra! (V. 6—9).

Nu fortælles i Prosa, at Fafner og Regin forlangte Broderbod af sin Fader, at denne negtede dem den, og at Fafner gjennemborede sin Fader, da han sov. Derpaa følger i to dunkle Vers (10—11) den døende Reidmars Tale til sine to Døttre. Fafner, siges der videre, tog ene Guldet; men Regin raadførte sig med sin Søster, og hun raader ham (V. 12) at tale blidelig til sin Broder; thi det passede sig ei at søge Skatten af ham med Sverdet.

Alt dette, heder det nu, fortalte Regin Sigurd, og en Dag, da denne kom til Regins Huus, kvad Regin til ham to Vers (V. 13—14), hvori han forudsiger Ynglingen en hæderlig Fremtid.

Men Regin fortalte ham ogsaa, at Fafner laa paa Gnitaheden i en Orms Skikkelse, og at han havde Ogeshjælm, saa at alt Levende ræddedes for ham. Regin smedede Sigurd det hvasse Sverd Gram og eggede ham derpaa til at dræbe Fafner. Denne Fortælling er i ubunden Stiil, men Sigurds Svar, at han først maa hevne sin Morfader og sin Fader, udgjør et Vers (V. 15). Kong Hjalprek gav Sigurd en Flaade, for at han kunde hevne sin Faders Død, og med disse Skibe fore han og Regin paa Tog.

Da de i en rivende Storm bautede forbi en Bergknat, stod en Mand paa Berget og gav sig i Tale med dem. Her begynder igjen Kvadet med Mandens Spørgsmaal om hvo de vare, og Regins Svar og Spørgsmaal om hans Navn, hvortil Manden svarer:

Hnikar man kaldte mig,
da Ravnen jeg mætted',
du unge Vølsung!
og Vaaben blodfarved'.
Nu kan du kalde mig
Karlen paa Berget,
Feng eller Fjølner;
Færd vil jeg have (V. 16—18).

De vege til Land, Karlen gik ud paa Skibet, og da lagde Veiret sig. Nu følge syv Vers (19—25), hvori Hnikar paa Sigurds Bøn meddeler ham gode Raad for at have Held i Striden. Man seer let, at Sagnet ved denne Karl paa Berget har tænkt sig Odin, der ogsaa andensteds fremtræder som Vølsungeættens Beskytter, ligesom han sagdes at være dens Stamfader.

Sigurd, tilføies der, holdt en stor Kamp med Lyngve Hundingssøn og hans to Brødre. Der faldt de alle tre. Efter Slaget kvad Regin (V. 26):

Nu er blodig Ørn
med bittre Sverd
Sigmunds Bane
paa Ryggen ristet;
ingen herligere
Heltesøn findes,
der Mulden kan blodfarve
og Ravnen mætte.

Hjem fore de nu til Hjalprek, heder det til Slutning; da eggede Regin Sigurd til at dræbe Fafner.

En Deel af Versene i dette Kvad findes, foruden i den kongelige Pergamentsbog, ogsaa indskudt i de tilsvarende Sagn i Vølsungasaga (c. 13—17[1]) og i Nornagestssaga (c. 4—6[2]).

18. Fafnismaal.

Dette Kvad staar i nær Forbindelse med det næstforegaaende og ansees af nogle Udgivere som dettes anden Afdeling. Hertil gjøres det dog ikke i den kongelige Pergamentsbog, hvor det har havt en egen Overskrift, der dog findes umiddelbart foran Digtet selv, medens den prosaiske Indledning falder sammen med den prosaiske Slutning til det næst forudgaaende Kvad. Dette synes ogsaa i Virkeligheden at passe bedst, skjønt yngre Afskrivere og alle Udgivere ordne det, som i Munchs Udgave finder Sted. Selve Versene ere forresten i dette Kvad langt mere sammenhængende end i det foregaaende; dog findes ogsaa i Fafnismaal hist og her indskudte smaa prosaiske Stykker, hvilke ere uundværlige for Sammenhængen og synes at have fulgt Digtet fra dets første Tilblivelse.

[1]) Fornald. s. I. 148—159. [Bugges Udg. S. 110—119].
[2]) Fornald. s. I. 320—329. [Bugges Udg. S. 56—65].

I den prosaiske Indledning fortælles: Sigurd og Regin fore op paa Gnitaheden og fandt her Sporet efter Fafner, naar denne krøb til Vandet for at drikke. I Veien gjorde Sigurd en stor Grav, i hvilken han satte sig. Da Fafner krøb fra Guldet, blæste han Edder; men dette for over Sigurds Hoved, der hvor han sad i Graven. Men da Fafner krøb over Graven, stak Sigurd ham med sit Sverd lige til Hjertet. Fafner rystede sig og slog med Hoved og Hale. Sigurd løb ud af Graven, og nu saa den ene den anden.

Her begynder Kvadet med Fafners Spørgsmaal om, hvo den Yngling er, som har voldet hans Bane (V. 1). I nogle prosaiske Linier gjøres nu den Bemerkning, at Sigurd dulgte sit Navn, „fordi det var Tro i Hedendommen, at en Døendes Ord vare saare kraftige, hvis han forbandede sin Fiende ved Navn." Sigurd svarer derfor i de følgende Vers paa en forblommet Maade paa Fafners gjentagne Spørgsmaal. Samtalen mellem Fafner og Sigurd i Versene 2—22 indeholder fra Fafners Side deels Bebreidelser, deels Advarsler eller Raad, og to Gange gjentager han:

Det klingende Guld
og den glorøde Skat,
de Bauger de vorde din Bane (V. 9 og 20).

Men Sigurd lader haant om hans Ord. Tilsidst siger Fafner:

Regin mig forraadte,
han dig forraade vil,
han mon vorde os begge til Bane;
sit Liv nu mon
Fafner lade;
din Magt var nu større end min!

Regin var ikke at see, medens Sigurd dræbte Fafner; men han viiste sig igjen, da Sigurd strøg Blodet af sit Sverd. I de følgende Vers (23—26) lykønsker han Sigurd til hans Seier, men lader ham dog forstaa, at den Dræbte er Regins Broder, hvortil Sigurd svarer, at Regin selv havde raadet Færden, og at Ormen endnu havde levet, hvis han ikke havde egget til dens Drab. Regin — tilføies der — gik hen til Fafner, skar Hjertet ud af ham og drak Blod af hans Saar. Derpaa byder Regin Sigurd at stege Fafners Hjerte, medens han selv gaar at sove: han vil æde Hjertet ovenpaa Bloddrikken. Sigurd bebreider ham, at han laa i Lynget, medens Sigurd vovede Kampen. Regin svarer, at Fafner „den gamle Jøtun" endnu skulde leve, hvis

Sigurd ikke havde havt Hjælp af det Sverd, Regin smedede ham. Men Sigurd mener, at Mod hjælper mere i Kamp end det bedste Sverd (V. 27—31).

I et prosaisk Stykke fortælles nu, at Sigurd tog Fafners Hjerte og stegte det paa en Teen. Men da han troede, det var gjennemstegt, og Saften fraadede af det, følte han paa det med sin Finger. Han brændte sig og stak Fingeren i sin Mund. Men da Fafners Hjerteblod kom paa hans Tunge, forstod han Fuglerøst og hørte, at Smaafuglene kvidrede i Riset.

Kvadet begynder her igjen med Fuglenes Samtale sig imellem. Medens Sigurd steger Fafners Hjerte, ligger Regin og pønser paa at svige ham; var Sigurd klog og vilde følge deres Venneraad, saa dræbte han Regin og raadede selv for alt det Guld, over hvilket Fafner havde ruget:

Et Hoved kortere
gjøre han den rimkolde Jøtun,
og lade ham fra Skatten skilles!

Al den Rigdom,
som Fafner raaded',
han da ene skal eie.

Men Sigurd griber Fuglenes Raad:

Ei saa ond bliver Skjebnen,
at Regin skulde
med min Bane bramme;

thi begge de Brødre
brat nu skulle
fare herfra til Hel (V. 32—39).

Sigurd hug Hovedet af Regin, og nu aad han selv Fafners Hjerte og drak baade af hans og Regins Blod. Da hørte han atter Smaafuglenes Ord. De opmuntre ham nu til at søge Skatten og derpaa søge did, hvorhen Skjebnen viser ham, til Gjuke, der har en Datter, som han burde faa til Egte. Men paa Veien skal han paa Hindarfjeld see en ildomslynget Sal. Deri sover den hjælmede Sigrdrifa, hvem Odin har stukket med en Søvntorn; men hendes Søvn tvivle de om, at Sigurd formaar at bryde imod Nornernes Tilskikkelse (V. 40—44).

Til Slutning er en kort prosaisk Fortælling om, hvorledes Sigurd satte sig i Besiddelse af Fafners Skat og læssede den i Kløv paa Grane, som dog ikke vilde afsted, før Sigurd selv ogsaa satte sig paa dens Ryg. Den svarer saa godt som ordret til Slutningen af Vølsungasagas Kapitel 19.

Den største Deel af dette Digt er i frit sexlinet Fornyrdalag. Kun Fuglenes Tale er for største Delen i ottelinet Fornyrdalag. Fafnismaal har været benyttet ved Sammensætningen af Vølsungasaga, hvis 18de og 19de Kapitel næsten ikke er andet end en mindre heldig prosaisk Opløsning deraf. Tre Vers af Digtet findes optagne i den yngre Edda, nemlig 13, 32 og 33[1]). Tre Linier af V. 6 findes anførte i Sverrers Saga Kap. 164 som et Ordsprog. Til nogen Sammenblanding af Sigrdrifa og Brynhild findes her ikke Spor.

19. Sigrdrifumaal.

Dette Kvad indledes ved en prosaisk Fortælling, hvilken imidlertid i den kongelige Pergamentsbog ingen særegen Overskrift har, men slutter sig umiddelbart til den prosaiske Fortælling, der danner Slutningen ved næst foregaaende Stykke.

Sigurd red op paa Hindarfjeld og stevnede syd til Frakkland. Paa Fjeldet saa han et sterkt Lys, som af en brændende Ild, hvis Skin naaede til Himmelen. Der stod en Skjoldborg og op af denne et Merke. Sigurd gik ind i Skjoldborgen og saa der et sovende Menneske ligge i fuld Rustning. Han tog først Hjælmen af den Sovendes Hoved og saa nu, at det var en Kvinde. Brynjen var fast som kjødgroen. Da ristede han med Sverdet Gram Brynjen fra Hovedaabningen ned igjennem og ligesaa ud ad begge Ærmerne og tog Brynjen af hende; men hun vaagnede, satte sig op og saa Sigurd.

Dette Stykke er saa godt som ordret svarende til Begyndelsen af Vølsungasagas 20de Kapitel. Derpaa begynder selve Kvadet med den vaagnende Valkyrjes Ord (V. 1—2):

Hvad sled Brynjen? hvo brød af mig
hvi af Søvnen jeg vaagned? de blege Baand?

Sigurd svarer:

Sigmunds Søn med Klingen hvas
sled for nylig krigerske Klædning.

Hun udbrød:

Længe jeg sov! Odin det volder,
forlængst jeg sovned'! at ei jeg maatte
langvarig er Mændenes List! bryde mig paatryllet Blund!

[1]) Egilssons Udg. S. 11 og 74. Arnamagn. Udg. I, 72 og 358.

Sigurd satte sig ned og spurgte hende om hendes Navn; men hun tog et Horn fuldt af Mjød og gav ham en Mindedrik. Derpaa følger i Vers 3 og 4 hendes høitidelige Hilsen til de høiere Væsener:

Held Dag!
Held Dagens Sønner!
Held Nat og nærende Datter (Jorden)!
med blide Øine
til os skuer hid
og Lykke os giver i Livet!

Held eder Aser!
Held Asynjer!
Held dig, du yndige Jord!
Tale og Mandevid
giver os tvende rene
og lægende Hænder, mens vi leve!

Hun kaldte sig, fortælles nu videre, Sigrdrifa (Seierdriven, Seiersfuren, et egte Valkyrjenavn) og var en Valkyrje. Hun sagde, at to Konger strede. Den ene var Hjalmgunnar, en gammel Hærmand, hvem Odin havde lovet Seier; den anden var Agnar, Hadas Broder, hvem intet Væsen vilde tage sig af. Sigrdrifa fældede Hjalmgunnar i Kampen. Men til Hevn stak Odin hende med en Søvntorn og sagde, at hun aldrig meer skulde vinde Seier i Kampen, men giftes. Hun svarede med det Løfte, ei at gifte sig med nogen Mand, der kunde ræddes. Sigurd beder hende lære ham Viisdom, „hvis hun vidste Tidender af alle Verdener."

Ogsaa dette Stykke svarer paa det nærmeste — i Indhold, om end ikke ganske i Ord — til Fortællingen i Vølsungasagas 20de Kap., kun at her i Fortællingens Løb Navnet Brynhild træder i Stedet for Sigrdrifa, hvilket sidste slet ikke forekommer.

Nu begynder igjen Kvadet med Sigrdrifas Lærdomme. Hun lader ham først drikke en kraftig Drik „fuld af Sange og trøstende Ord, af gode Galdre og glædende Runer" (V. 5); derpaa omtaler hun forskjellige Slags Runer: Seierruner, at riste paa Sverdet til Seier (V. 6), — Ølruner, at riste i Drikkehornet og paa Haandbagen til at vinde Kvinders Kjærlighed (V. 7—8), — Bjærgeruner, at riste i Loven (Haandfladen) til Hjælp for Barselkvinder (V. 9), — Brimruner (Brændingsruner), at riste paa Skibsstavn og Styre og Aarer til Held paa Søen (V. 10), — Limruner (Kvistruner), at riste paa Træets Bark og Stamme, for at vorde Læge (V. 11), — Maalruner, der skulle hjælpe til Held paa Thinget (V. 12). Nu dvæler hun i en længere mystisk Tale ved de saakaldte Hugruner (Huruner), hvorunder hun maaskee indbefatter alle

Runer, og hvilke hun, som udsprungne fra Odin, tillægger en særdeles Kraft (V. 13—19):

Hugruner skal du kunne,
hvis du vil klogere være
end Mængden af Mænd.
Dem raaded,'
dem risted,'
dem udtænkte Odin (eg. Hropt)
af de Draaber,
som dryppet havde
af Heiddraupners Hoved
og af Hoddropners Horn.

Paa Berget han stod
med straalende Klinge,
havde paa Hovedet Hjælm;
da mælte Mims Hoved
forstandigt første Ord,
talte Sandheds Tale.

Kvad Runerne skrevne paa Skjoldet,
som staar for den skinnende Gud,
paa Aarvaks Øre
og paa Alsvinns Hov,
paa det Hjul, som sig vender
under Gudens Vogn,
paa Sleipners Tænder
og paa Slædens Fjættre,

Paa Bjørnens Lab
og paa Brages Tunge,
paa Ulvens Kløer
og paa Ørnens Næb,
paa de blodige Vinger
og paa Broens Spord,
paa løsende Love
og i Lægens Spor,

Paa Glas og paa Guld
og paa Gubbers Skaller,
i Viin og i Øl
og i venligt Sæde,
paa Gungners Od
og paa Granes Bryst,
paa Nornens Negl
og paa Uglens Næb.

Alle bleve de afskavne,
da de vare indristede,
i Odins Mjød omrørte
og sendte paa vide Veie:
de ere hos Aser,
de ere hos Alfer,
nogle hos vise Vaner,
nogle eie Mændenes Æt.

Det er Bogruner (bókrúnar),
det er Bjærgeruner,
og alle Ølruner
og kostelige Kraftruner
for hver, som kan dem uvildede og uspildte
sig til Held have.
Nyt dem, hvis du dem nemmed',
til Kræfterne knuses!

Hun giver ham derpaa Valget, om han vil, hun skal tale videre eller tie. Han ønsker hendes Raad, som han vil følge, saalænge han lever (V. 20—21). Sigrdrifas Lærdomme blive nu Raad for Livet og ligne i sin Charakteer, ligesom og i Formen, hvori de fremsættes, ganske Lærdommene i Haavamaal. Men med det 29de Verses tredie Linie indtræder i den kongelige Pergamentsbog det store, før omtalte

Hul af flere Blade, hvorved Slutningen af Sigrdrifumaal, og man veed ikke hvormeget mere, men ganske vist flere Digte, er forkommet.

I enkelte yngre Papirsafskrifter af nærværende Kvad, ligesom og i flere trykte Udgaver, findes rigtignok Digtet fuldstændiggjort ved Tilføielse af det 29de Vers og desuden 8 flere, nemlig V. 30—37. Men mod Egtheden af denne Udfyldning har Tvivl været reist, og det vist ikke uden god Grund. I Vølsungasaga, hvor i det 20de Kapitel Versene om Runerne, undtagen V. 14, og desuden Versene 20 og 21 ere optagne med nogle Varianter i Texten, findes ogsaa i det 21de Kapitel et prosaisk Udtog af det øvrige Digt, der viser, at Sagasammensætteren har kjendt Kvadet, i det mindste til dets Indhold, fuldstændigt eller i alt Fald fuldstændigere, end den kongelige Pergamentsbog giver os det. Nu har man formodet, at en nyere, med de gamle Eddakvad fortrolig islandsk Digter efter det prosaiske Udtog i Vølsungasaga har tildigtet Versene 29—37, hvilken Tildigtning enkelte nyere Papirsafskrifter have optaget, medens dog Mængden af dem har nøiets med at udfylde Hullet i Pergamentsbogen ved at optage Vølsungasagas prosaiske Udtog, som det er, tilligemed enkelte andre Stykker af samme Saga, hvilke man har fundet fuldstændiggjorde Sagnkredsen i det Hele, og hvilke man har troet vare hentede fra gamle Digte, der ere forkomne netop med de i Pergamentsbogen bortrevne Blade. Formodningen har Adskilligt for sig; men det maa man tilstaa, at hvis Versene ere uegte, da ere de vel gjorte og Oldtidens baade Aand og Sprog mesterligen vedligeholdt i dem. Man bør heller ikke lade ubemerket, at Digtningen, ifald den har den formodede Oprindelse, er temmelig fri, og at den afviger fra Vølsungasagas Udtog i Stykker, hvor det ikke er let at skjønne Grunden til Afvigelsen.

Det lille prosaiske Stykke, som følger efter de mistænkelige Slutningsvers, er Ord til andet taget af Vølsungasaga (Slutn. af 21de Kap.) og har saaledes her intetsomhelst Verd.

Versformen i dette merkelige Kvad er for største Delen meget frit sexlinet Fornyrdalag, der kun paa ganske enkelte Steder vexler med det almindelige Fornyrdalag.

20. Brynhildarkvida.

Lakunen i den kongelige Pergamentsbog ophører et Stykke inde i et Kvad, som nyere Afskrivere og Udgiverne have givet Navnet Brynhildarkviða d. e. Kvad om Brynhild. Navnet er naturligviis en blot Gjetning, da ingen Overskrift findes i Pergamentsbogen, hvor Begyndelsen, som sagt, mangler.

Den Omstændighed, at Kvadet i Pergamentsbogen i Begyndelsen mangler noget, man veed ei hvormeget, har ogsaa bredt en Dunkelhed over de Vers, som i dets nuværende Tilstand ere de første. Det begynder nemlig midt inde i en Samtale, uden at de samtalende Personer nævnes eller med Bestemthed antydes. Senere Afskrivere og efter dem flere Udgaver have fuldstændiggjort det 1ste Vers med fire Linier i Begyndelsen, hvorved de lægge Verset i Munden paa Gunnar Gjukesson og lade ham henvende det til Brynhild, og dette har igjen foranlediget, at de have tillagt Brynhild det 2det Vers som hendes Svar:

Mig har Sigurd
svoret Eder,
Eder svoret,
alle løine;

da sveg han mig,
da han være skulde
alle sine Eders
oprigtigste Overholder;

og man har da ved at lægge disse Ord i Brynhilds Mund gjort dem til en Bebreidelse fra hendes Side mod Sigurd, fordi han havde brudt sine tidligere Kjærlighedsløfter til hende. Man har altsaa heri fundet en Bestyrkelse for Ælden og Egtheden af Sagnet om Sigurds og Brynhilds tidligere Forbindelse, om hvilket vi før have talet. Nyere Fortolkere (J. Grimm, Simrock) have imidlertid gjort opmerksom paa Usikkerheden af denne Forklaring, og der kan neppe heller være nogen Tvivl om, at den er urigtig.

Den Samtale, hvormed Kvadet i sin nuværende Tilstand aabnes, er mellem Gunnar Gjukesson og hans Broder Høgne. Man maa tænke sig, som forud fortalt, hvorledes Gunnar, ved Sigurds Hjælp og ved en Omskiftelse af Udseende, har vundet Brynhild, — hvorledes Gunnar har egtet hende og Sigurd Gudrun, Gjukes Datter, — videre, hvorledes Brynhilds Kjærlighed til Sigurd siden er fremsprungen, — hvorledes hun er kommen efter Bedrageriet med Gunnars og Sigurds ombyttede Skikkelser, hvorledes hun føler sig skuffet og ikke lader Gun-

nar Fred med sine Beskyldninger mod Sigurd og sin Eggen til dennes Drab. Gunnar raadfører sig med sin Broder Høgne. Denne har nu i V. 1 foreholdt ham, at Sigurd jo intet har forbrudt, hvorved han har fortjent Døden. Men Gunnar svarer ham med det allerede anførte Vers, at Sigurd har sveget hans Tiltro, da han mest havde stolet paa ham, nemlig i Frieriet til Brynhild. Da svarer Høgne i V. 3:

Dig har Brynhild
i bitter Vrede
egget til Ondt,
til Ulykke at volde;

hun misunder Gudrun
det gode Gifte,
og under ei dig
sin Egtemand at være.

Høgne fraraader altsaa Gunnar at lytte til Brynhilds Eggen. Men det sees, at han intet udretter ved sin Forestilling. Thi i det 4de Vers fortælles, hvorledes man forbereder Sigurds Drab ved at give den tredie Broder Guthorm, der var udenfor Fostbroderlaget, og som man havde udseet til Drabsmanden, Ormekjød og Ulvekjød at æde for at gjøre ham vild og modig. Drabet selv fortælles ikke, men maa antages at være tænkt som foregaaet ude, paa en Færd, som Sigurd og Gjukungerne foretoge tilsammen. Gunnar og Høgne vende efter dets Udførelse tilbage, og da er det, at Gudrun i det 5te Vers forestilles at modtage dem:

Ude stod Gudrun,
Gjukes Datter,
og hun det Ord
allerførst talte:
„Hvor er nu Sigurd,
seiersæl Helt,
da mine Frænder
forrest ride?"

Høgne ene
hende gjensvared':
„Sigurd vi sønder
med Sverd have hugget,
den graa Hest luder
over den gjæve Døde."

Da kvad Brynhild,
Budles Datter:
„Vel skulle I nyde
Vaaben og Lande!
Ene skulde Sigurd
for Alt have raadet,
hvis han lidt længer
levet havde.

Ei det sig sømmed',
at saa han raaded'
for Gjukes Arv
og Goters Hær,
naar han fem Sønner,
i Folkkamp tappre,
paa Ufred gridske,
avlet havde."

Da lo Brynhild
— i Gaarden det lød —
een Gang
af al sin Hu:

„Vel skulle I nyde
Lande og Folk,
da I herlige Fyrste
har ladet falde“ (V. 5–9).

Gudruns Bebreidelser og Antydninger til Gunnars vaagnende Samvittighed og mørke Tanker indtage de nærmeste Vers 10—13. Derpaa taler Brynhild, idet hun vaagner af sin Nattesøvn, og erklærer nu med Taarer, at en stor Ulykke er skeet, at Niflungernes Æt er fortabt, derved at de ere blevne Edbrydere, at Gunnar har brudt sit Fostbroderskab med Sigurd, da denne dog altid havde holdt sine Eder til ham og allermest, da han for at beile for Gunnar til hende:

Sverdet skarpt,
snoet med Guld,
lod herlige Konge
mellem os ligge;

i Ild blinked'
udentil dets Egge,
for inden boed'
Edderets Kraft (V. 14–19).

Hermed slutter Kvadet, men i et tilføiet prosaisk Stykke gjøres følgende Bemerkning, udentvivl af den Samler, hvis Verk vi i den kongelige Pergamentsbog have bevaret: Her fortælles i dette Kvad om Sigurds Død, at de dræbte ham ude; men Somme sige, at de dræbte ham inde i hans Seng og sovende. Men Tydskerne sige, at de dræbte ham ude og i Skoven, og ligeledes heder det i den gamle Gudrunarkvida, at Sigurd og Gjukes Sønner vare redne til Things, da han blev dræbt. Men derom ere Alle enige, at de svege ham, da han troede sig sikker, og dræbte ham liggende og uforberedt.

Ved den her nævnte gamle Gudrunarkvida forstaaes ganske vist det Digt i Samlingen, som vi snart skulle komme til at omtale under Navnet Guðrúnarkviða önnur eller andet Kvad om Gudrun.

At denne Brynhildarkvida har været kjendt af Vølsungasagas Sammensætter, viser denne Sagas 31te Kapitel, hvis Begyndelse er hentet af det omtalte Digts Slutning.

21. Guðrúnarkviða fyrsta.

Første Kvad om Gudrun.

Kvadet indledes med nogle prosaiske Linier: Gudrun sad over den døde Sigurd. Hun græd ikke som andre Kvinder, men hun var nær

ved at briste af Sorg. Baade Kvinder og Mænd gik til for at trøste hende, men det var ikke let. „Det er Mænds Sagn, at Gudrun havde ædt af Fafners Hjerte, og at hun derfor skjønte Fuglenes Røst."

Den sidste lille Bemerkning har hverken noget med det følgende Kvad at gjøre, ei heller bestyrkes den af noget, der findes i andre Fortællinger eller Kvad. Hvorfra Samleren har taget det, er saaledes uvist. Forresten er Indledningen udentvivl taget af selve Digtet.

Dettes første 11 Vers indeholde nemlig netop, hvad i Indledningen fortælles. De skildre Gudruns tause Sorg, der hvor hun sidder paa sit Leie hos Sigurds Lig:

Hun hulkede ei,
ei med Hænder slog,
hun klynkede ei,
som andre Kvinder.

Jarler gaa frem for at trøste hende, men uden Nytte. Jarlefruer sad hos hende, og hver fortæller om sine Ulykker for om muligt at lette hendes Sorg.

Dog ikke Gudrun
græde kunde,
saa var hun sorgfuld
over Sigurds Død,
saa tung i Sind
sad hun over Kongens Lig (V. 1-11).

Men da lader Gullrønd, Gjukes Datter, borttage Lagenet af den Dødes Legeme (V. 12—13).

Gudrun kasted'
paa Kongen sit Blik,
hun saa Ædlingens Haar
stænket med Blod,
Heltens skarpe
Øine slukte,
det freidige Bryst
flænget af Sverdet.

Da sank mod Bolstret
Gudrun bøiet,
Haarknuden løsned',
Kinden rødmed',
og en Regndraabe
randt ned paa hendes Knæ.

Da græd Gudrun,
Gjukes Datter,
gjennem brøde
gjenstridige Taarer,
og i Gaarden
Gjæssene skreg,
de herlige Fugle,
som Fruen eied'.

Da kvad Gullrønd,
Gjukes Datter:
Eders Kjærlighed
sterkest jeg kjendte
blandt Mennesker alle
for oven Muld;
du ei lykkelig fandt dig
ude eller inde,
Søster min!
uden hos Sigurd.

Da kvad Gudrun,
Gjukes Datter:
Saa var min Sigurd
ved mine Brødres Side,
som var han en Sverdløg
over Græsset voxen,
eller var han en Steen saa klar,
der i Kjeden glimrer,
en ædel Steen
i Ædlingers Krone.

Jeg var ogsaa
i Heltenes Øine
større end hver en
Odins Dis;
nu er jeg saa liden
som usle Løv
af Kvisten hvirvlet
efter Kongens Død.

Jeg savner i Sædet,
jeg savner paa Leiet
min troeste Ven!
Det volde Gjukes Sønner!
Gjukes Sønner volde
min grumme Kval,
og sin Søsters
saare Graad.

Snart om Folket I lade
Landet øde,
som I ødeď'
de svorne Eder.
Du mon ikke, Gunnar!
Guldet nyde;
de Bauger dig monne
til Bane vorde,
thi Sigurd du havde
Eder svoret!

I Gaarden der var
større Glæde,
dengang min Sigurd
sadlede Grane,
da til Brynhild
at beile de fore,
til hende, den Elendige!
sig til Ulykke (V. 14—22).

Brynhild, som hører dette, forbander den, som har fremkaldt Gudruns Taarer og aabnet hendes Læber; men Gullrønd beder hende tie: hun har voldet Kongers Sorg og forstyrret den varmeste Kjærlighed (V. 23—24). Brynhild udtaler da sit eget Hjertes Kval.

Da kvad Brynhild,
Budles Datter:
Al Ulykken
Atle volder,
Budles Søn,
min egen Broder!
I Huners Hal
paa Helten vi saa
Ilden spille
af Ormens Leie:
for det Besøg
jeg dyrt har bødet!
dette Syn stedse
for Øie mig stod! (V. 25. 26).

Dette er ganske vist en Hentydning til, at det Guld, som Sigurd bar, da han fremtraadte for hende i Gunnars Skikkelse som Beiler, det

havde lokket baade hendes Broder og hende til at give Beileren deres Ja. Siden har hun følt sin hele Ulykke, da hun har merket, at hun dengang blev sveget. Kvadet slutter med en Skildring af Brynhilds Fortvivlelse i V. 27.

Ved Støtten hun stod,
Stolpen hun krysted';
brændte Brynhild,
Budles Datter,
Ild af Oie,
Edder hun fnyste,
da hun Saarene saa
paa Sigurd.

Derpaa følger et lidet prosaisk Tillæg: Gudrun gik derpaa bort over øde Skove og for lige til Danmark, og der var hun hos Thora Haakonsdatter i syv Halvaar. Brynhild vilde ikke overleve Sigurd. Hun lod dræbe otte af sine Træle og fem Trælkvinder, og derpaa gjennemborede hun sig med et Sverd, „som fortælles i den korte Sigurdarkvida."

Dette Tillæg er ganske vist af den, der har foretaget Samlingen i den kongelige Pergamentsbog. Den første Bemerkning om Gudruns Færd til Danmark er hentet fra den anden Gudrunarkvida, som længere henne i hans Samling er indført, og den sidste Bemerkning om Brynhilds Endeligt er taget af det nærmest paafølgende Digt i Samlingen, som altsaa Samleren selv kalder den korte Sigurdarkvida (Sigurðarkviða hin skamma), men som i Udgaverne benævnes Sigurðarkviða þriðja.

Den første Gudrunarkvida synes ikke at have været kjendt af Vølsungasagas Sammensætter.

22. Sigurðarkviða Fafnisbana þriðja.

Tredie Kvad om Sigurd Fafnersbane.

Dette slutter sig umiddelbar til Slutningsordene ved den første Gudrunarkvida, saaledes at det ingen Tvivl kan være underkastet, at det er dette Kvad, som Samleren betegner ved Navnet „den korte Sigurdarkvida," hvilket saaledes kan gjælde for dets Overskrift i den kongelige Pergamentsbog.

Man kan spørge: Hvorfor kalder Samleren Kvadet „det korte"? Af de Digte, der nu findes i Samlingen og handle om Sigurd, er det utvivlsomt det længste, — hele 68 Vers. Men rimeligviis har Perga=

mentsbogen, der hvor det store Hul nu findes i den, indeholdt et endnu større Digt om Sigurd, af hvilket muligen de Vers ere Brudstykker, der findes indskudte i Vølsungasagas 27de, 28de, 29de og 30te Kapitel, og i Sammenligning med dette længere Digt har da Samleren kaldet nærværende det korte.

I den tredie Sigurdarkvida findes sammentrængte alle Begivenheder lige fra Sigurds Komme til Gjuke og indtil Brynhilds Død. Kvadet er saaledes meget indholdsrigt. Det har ogsaa været Vølsungasagas Hovedkilde i dens 31te Kapitel. Det har ingen prosaiske Tillæg eller Bemerkninger.

Sigurd „den unge Vølsung" kom, efter at have dræbt Fafner, til Gjuke, hvor han og Gjukes Sønner svore Broderskab. De bøde ham den unge Gudrun, Gjukes Datter, med meget Guld, og siden levede de en Tid sammen i Lystighed. Da fore de alle tilsammen at beile til Brynhild (for Gunnar Gjukessøn nemlig); men Sigurd burde dog have eiet hende (V. 1—3).

Sigurd hiin sydrøne lagde nøgne Sverd, staalblanke Klinge, mellem sig og hende. Ei han kyssed'	den fagre Kvinde; ei huniske Konge hende slutted i Favn, reen gav han Møen til Gjukes Søn (V. 4).

Paa Brynhilds Liv hvilede ingen Plet; men onde Norner grebe ind i hendes Skjebne (V. 5).

Ene sad hun ude en Aftenstund, da et Ord aabent hun talte: „Have skal jeg Sigurd, Helten den unge, i mine Arme eller og dø! Jeg talte et Ord, nu jeg det angrer; Gudrun er hans Hustru, men jeg Gunnars! styggе Norner skabte os Kjærligheds Savn!"	Ofte gaar hun ud, af Ondt opfyldt, af Iis og Jøkler, naar om Aftnen Sigurd og Gudrun gaa til sit Leie, og hende Sigurd svøber i Teppet, naar huniske Konge favner sin Hustru. „Jeg mangler Lyst og elsket Mand; jeg maa mig glæde ved grumme Tanker" (V. 6—9).

Af disse Tanker fødtes Planen til Sigurds Drab. Brynhild truer Gunnar med at ville fare hjem til sine Frænder, hvis han ei dræber baade Sigurd og hans unge Søn. Gunnar var tvivlraadig. Han kalder Høgne, sin Broder og Fortrolige, siger ham, at han ei vil miste Brynhild, og opfordrer ham til at berøve Sigurd Livet; da kunne de raade for hans Guld og siden leve i Ro og Lykke. Høgne svarer, at det ei sømmede dem at dræbe sin svorne Broder; han veed ei heller lykkeligere Mænd paa Jorden, end de ere, medens de ere Venner; men han skjønner, hvorfra det Hele kommer: det kommer af Brynhilds uophørlige Eggen. Han raader endelig til, at de skulle faa sin yngre Broder Guthorm til at øve Drabet; thi han er udenfor de svorne Eder (V. 10—20).

Den vilde Guthorm var let at egge; hans Sverd stod Sigurd til Hjertet. Men den Døende kastede sit Sverd efter sin Banemand og kløvede ham i to (V. 21—23).

Gudrun var sorgløs sovnet paa Leiet ved Sigurds Side; nu vaagnede hun i sin Mands Blod. Sigurd søger at trøste hende; hun har sine Brødre at støtte sig til, men sin Søn maa hun ikke vente at redde. Brynhild, siger han, er den, som volder hele Ulykken; thi hun havde elsket ham høiere end nogen Mand i Verden. Dog havde han ei fornærmet Gunnar, han havde trolig holdt sine Eder, skjønt han siden blev skyldt for at have været hans Kones Ven (V. 24—28).

Kvinden stønned,'
men Kongen døde.
Saa slog hun heftig
sine Hænder,
at Bægrene gjenlød
af Gudruns Klage,
og i Gaarden
Gjæssene skrege.

Da lo Brynhild,
Budles Datter,
den ene Gang
af al sin Hu,
da hun til sit Leie
høre kunde
Gjukes Datters
høit lydende Graad (V. 29—30).

Gunnar finder, at Brynhilds Latter ei varsler noget Godt, helst da hun skifter Farve som en Døende; han kalder hende Forbrydelsernes Moder og siger, at hun fortjente at see sin Broder Atle nedhuggen (V. 31—32). Men Brynhild svarer, at Gunnar har begaaet Drab nok; Atle bryder sig ei om hans Vrede (V. 33). Derpaa taler Bryn=

hild om sit Giftermaal: Hun var ung, levede i Frihed og Overflod i sin Broders Huus og tænkte ei paa Egteskab, da Gjukungerne, tre i Tallet, rede til Gaarden. Hun lovede sig da til den, „som med Guldet sad paa Granes Boger,“ men han lignede ei Gjukungerne i Oine eller Ansigtsudtryk. Atle opmuntrede hende dertil, da hun selv endnu vaklede, og Sigurds Guld lokkede hende. Hun gav efter; men det var Sigurds Guld, hun vilde have, det var dets Eier, hun vilde have til Mand og ingen Anden; ei havde hun et ustadigt Sind.

Alt det mon Atle
engang merke,
naar han spørger
mit Selvmord øvet:
at ei jeg skulde
som en svagsindet Kvinde
i Livet elske
en Andens Mand.
Da mon mine Sorgers
Hevn staa nær (V. 34—40).

Gunnar og alle de Tilstedeværende bønfaldt Brynhild om at lade det besluttede Selvmord fare; men hun stødte Alle fra sig: Ingen skulde afholde hende fra den „lange Gang.“ Gunnar søger sin Broder Høgne og beder ham hjælpe sig at hindre Brynhild i hendes Forsæt; men Høgne svarer, at Ingen bør afholde hende fra at gaa i Døden. Han ønsker kun, at hun aldrig maa gjenfødes, saa megen Ulykke og Sorg som hun har afstedkommet (V. 41—44).

Da Gunnar kommer tilbage, finder han Brynhild uddelende med rund Haand Guld og Smykker. Hun ifører sig sin Guldbrynje, gjennemborer sig med et Sverd og synker dødssaaret paa Leiet. Endnu taler hun og bebreider sit Tyende, at ikke saa mange, som hun kunde ønske, ville smykkede med hendes Gaver og Guld frivillig følge hende i Døden (V. 45—50).

Derpaa henvender hun sig til Gunnar og forudsiger ham den megen Ulykke, som vil ramme ham og hans. Ogsaa Gudruns Liv vilde megen Sorg forbittre. Sømmeligere havde det været hende at følge sin unge Mand i Døden, og det skulde hun have gjort, om hun havde lignet Brynhild i Sindelag. Nu vilde hun komme til at opleve sin Æts Undergang og føle sine Sorger mangfoldiggjorte (V. 51—61).

Endelig fremkommer Brynhild med sin sidste Bøn til Gunnar. Hun beder, at han vil reise et Ligbaal paa Marken, saa stort, at baade hun og Sigurd og alle de, som fulgte dem i Døden, kunne have Rum

paa det. Baalet skal dækkes med Tepper og med Skjolde. Hun vil brændes ved Sigurds Side, omgivet af sine smykkede Træle og Trælkvinder, som frivillig have fulgt hende i Døden, og med tvende Høge ved deres Hoveder (V. 62—64).

Ligge os atter imellem
eghvasse Jærn,
guldsmykket Staal,
saa lagt som fordum,
da vi begge
een Seng bestege
og nævntes da
med Egtefolks Navn.

Thi ham følge
fem Terner,
otte Svende
af ædel Slægt,
mine Fostertræle,
fra Fader arved',
dem Budle gav
sit eget Barn.

Ei skal ham da
paa Hælen falde
Valhals Døre,
drevne med Guld,
naar ham følger
min Færd heden;
ei mon vor Færd
usel være!

Mangt jeg talte,
meer monde jeg sige,
hvis mig Skjebnen
skjenked dertil Tid;
Stemmen sig taber,
Saaret svulmer;
ene sandt jeg talte,
saa mon jeg dø (V. 65—68).

Dette Kvad har været Vølsungasagas Hovedkilde i dens 30te og 31te Kapitel, skjønt Sagaens Sammensætter ogsaa sees at have benyttet andre Digte og Sagn ved Siden f. Ex. den før omtalte Brynhildarkvida. Kvadet findes alene i den kongelige Pergamentsbog.

23. Helreið Brynhildar.

Brynhilds Helfærd.

Foran dette Kvad gaar en ganske kort prosaisk Indledning. Efter Brynhilds Død blev der gjort to Baal, det ene for Sigurd, og det brandt først, det andet for Brynhild, som blev brændt senere. Hun var i en Vogn tjældet med Gudvef (et kostbart Tøi). Det er sagt, at Brynhild, idet hun paa sin Vogn agede paa Helveien, for gjennem en Gjøgers (Jøtunkvindes) Tun.

Dette er en Indledning for selve Digtets Indhold, som er Samtalen mellem Gjøgeren og Brynhild. Den kan ikke være taget af den forudgaaende tredie Sigurdarkvida; thi den stemmer ikke med Fortæl-

lingen der, hvilken kun taler om eet Ligbaal for Sigurd og Brynhild og ikke nævner noget om Brynhilds Vogn. Derimod svarer denne Indledning næsten ganske til den Fortælling, som i den saakaldte Nornagests Saga[1]) gaar forud for nærværende Digt, kun at Fortællingen i Nornagests Saga er vidtløftigere. Man kan saaledes her ikke antage, at Indledningen skriver sig fra Eddasamleren; den maa fra ældgammel Tid have fulgt Kvadet, til hvis Forklaring den ogsaa synes nødvendig.

Kvadets Indhold er, som allerede sagt, en Samtale mellem en Gjøger og Brynhild. Gjøgeren vil formene hende at fare gjennem sine steenstøttede Gaarde; det sømmede hende bedre at haandtere sin Væv end at besøge en anden Kvindes Mand. Hun er et uroligt Hoved, der har besudlet sin Haand med Menneskeblod (d. e. har været en Valkyrje; V. 1—2). Brynhild beder Gjøgeren ei bebreide hende, at hun har været i Viking (har faret som Valkyrje i Strid); Gjøgeren kan dog ei maale sig med hende (V. 3). Den anden svarer, at hun jo er Brynhild Budles Datter, „født til Ulykke, der har bragt Gjukes Børn i Fordærvelse og oprykket deres gode Huus" (V. 4). Da fortæller Brynhild hende „fra sin Vogn" sin Skjebne, „hvorledes Gjukes Sønner berøvede hende hendes Kjærlighed og gjorde hende til Edbryderske." Hun var tidlig bleven en Valkyrje og var tolv Aar gammel, da hun gav den unge Konge (Sigurd) sine Eder (nemlig som Valkyrjen Sigrdrifa?). Som Valkyrje dræbte hun den gamle Hjalmgunnar og gav den unge Adas Broder Seier. Herover blev Odin hende vred og indesluttede hende i Skatalund tæt med røde og hvide Skjolde; „den bød han bryde hendes Søvn, som i intet Tilfælde kunde ræddes" (V. 5—10).

Ligesom ved dette sidste utvivlsomt synes sigtet til Sigrdrifa paa Hindarfjeld, saa synes i det, som umiddelbart følger, at være Tale om Brynhild hos Heimer, sin Fosterfader, omgiven af en Tryllelue.

Han (Odin), heder det nemlig, „lod om min Sal i Syden en høi Lue brænde og bød den Helt alene ride over den, som førte mig det Guld, over hvilket Fafner ruged'" (V. 10). Og derpaa vedbliver hun:

Paa Grane den gode	bid, hvor min Fostre
Gavmilde red	for Gaarden raaded';

[1]) Kap. 9. Fornald. s. I. 333. [Bugges Udg. Kap. 8. S. 69].

ene der han tyktes
Alle bedre
Danernes Viking
blandt djærve Helte.

Gladelig sov vi
paa samme Leie,
som han min baarne
Broder havde været;
i otte Nætter
Ingen af os
Armen lagde
over den anden.

Dog bebreided' mig Gudrun,
Gjukes Datter,
at jeg i Sigurds
Arme sov;
da jeg Visshed fik
om det, jeg ei vide ønsked',
at mig Gjukes Børn
med mit Egteskab bedrog (V. 11-13).

Det sidste Vers (14) indeholder en Klage af Brynhild over den megen Ulykke, til hvilken baade Mænd og Kvinder fødes her i Livet. Nu skal hun og Sigurd — siger hun — forenes (i Hels Rige). Hun byder Gjøgeren synke.

I dette Kvad fremtræder tydelig Sigrdrifa og Brynhild som een og samme Personlighed, som en Valkyrje i sine yngre Aar, der straffedes af Odin for sin Ulydighed med en Trylleføvn, af hvilken kun den Helt, der Intet frygtede, skulde kunne vække hende (V. 8—9), og som Heimers Fosterdatter senere, hvis Bolig, ligeledes af Odin, omgaves med en Tryllelue, over hvilken kun Sigurd skulde kunne ride (V. 10). At det er Sigurd, der ligesaavel ved den første som ved den sidste Leilighed udpeges som hendes Befrier, derom kan man ei tvivle. Ved alt dette er — som allerede før bemerket — Veien banet for den Udvikling af Sigurdssagnet, som i den yngre Edda og end mere i Vølsungasaga har gjort sig gjældende, og som allerede langt tidligere (omkring 800) har gjort det muligt at sammenknytte Sagnet om Sigurd og Brynhild med Sagnet om Ragnar Lodbroks Egteskab med Aslaug og at istandbringe denne sidstes Nedstammelse fra Sigurd og Brynhild, hvilken endog i Tidens Løb blev til et endnu nærmere Forhold, saaledes at Aslaug gjordes til Sigurds og Brynhilds Datter, hvem Fosterfaderen Heimer efter Forældrenes Død havde bragt til Norge, hvor hun som en fattig Gjæterpige under Navnet Kraaka blev Ragnar bekjendt og vandt hans Kjærlighed[1]).

Kvadet er saaledes ganske vist blandt de forholdsviis yngre af dem, som behandle Sigurdssagnet, og neppe ældre end høist fra Tiden

[1]) Vølsf. Cap. 43 jfr. m. Ragnarsf. Cap. 4—5.

omkring 800. Fremstillingen er imidlertid, som man let seer, egte nordisk-hedensk, og der kan neppe være nogen Tvivl om, at det er digtet i Hedendommen. Det er ikke benyttet af Vølsungasagas Sammensætter. Derimod er det heelt optaget i den saakaldte Nornagests Saga[1]). Mange afvigende Læsemaader i Kvadets Text forekomme paa sidstnævnte Sted.

24. Niflungernes Drab.

Det prosaiske Stykke, som bærer denne Titel, er en Indledning til de fem nærmest paafølgende Digte (eller især maaskee til de tvende Kvad om Atle), bestemt til at give en Oversigt over disses Indhold og sætte det i Forbindelse med det Foregaaende.

Gunnar og Høgne toge nu (efter Sigurds Død) alt Guldet, Fafners Arv. Der var Ufred mellem Gjukungerne og Atle, der gav hine Skylden for Brynhilds Død. Til Forlig skulde de gifte ham Gudrun. De maatte give hende en Glemselsdrik, før hun samtykkede Egteskabet. Atles Sønner (med Gudrun) vare Erp og Eitil; men Svanhild var Sigurds og Gudruns Datter. Kong Atle indbød til sig Gunnar og Høgne. Gudrun vidste, at der var Svig under; hun advarede dem med Runer, at de ei skulde komme, og sendte Høgne til Jærtegn Ringen Andvaranaut med et iknyttet Ulvehaar. Gunnar havde beilet til Oddrun, Atles Søster, men ikke faaet hende; siden fik han Glaumvør. Høgne var gift med Kostbera. Men da Gjukungerne kom til Atle, bød Gudrun sine Sønner bede for Gjukungernes Liv; men de vilde det ikke. Hjertet blev skaaret ud af Høgne, men Gunnar blev sat i en Ormegaard. Han slog sin Harpe og dyssede Ormene i Søvn, men en Snog stak ham til Leveren.

Naar man undtager det ene Træk, at Gudrun opfordrer sine unge Sønner til at gaa i Forbøn hos Atle for Gjukungerne, saa findes Intet i denne Indledning, som jo kan være hentet fra de efterfølgende Digte selv, og den kan saaledes meget gjerne være af den gamle Samler. Ogsaa det udpegede Træk kan man godt forklare som en Tilsætning af den samme, som derved vilde motivere Gudruns senere Grumhed, idet hun dræbte hine sine Sønner.

[1]) Fornald. s. I. 313—342.

25. Guðrúnarkviða önnur.

Andet Kvad om Gudrun.

Det aabnes med nogle indledende Ord i Prosa. „Kong Thjodrek var hos Atle og havde der tabt næsten alle sine Mænd. Thjodrek og Gudrun klagede sin Sorg for hinanden. Hun sagde og kvad".

Disse indledende Ord ere ganske merkelige. Af selve Digtets Indhold kunne de ei være hentede; thi der hverken nævnes eller antydes nogen Thjodrek. Alligevel ere de neppe noget gammelt eller oprindeligt Tillæg til Digtet, men skrive sig ganske vist fra Samleren i den kongelige Pergamentsbog. I det der nærmest følgende Kvad, den tredie Gudrunarkvida, hvilken vi snart nærmere skulle omtale, nævnes virkelig, og det i selve Kvadet, Thjodrek som Gudruns Ven og Fortrolige, hvem hun har betroet sine Sorger. Denne Thjodrek er aabenbare ingen anden end den i de tydske Oldsagn som i den virkelige Historie bekjendte Didrik af Bern, Goterkongen Theodorik af Verona, hvilken er den gamle nordiske Sagnkreds uvedkommende, skjønt han i det 13de Aarhundrede blev Nordmændene bekjendt nok ved den efter tydske Kilder sammensatte norske Romansaga om Didrik af Bern, i hvilken han, efter de tydske Kilders Medfør, sattes i en nær Forbindelse med Atle (Etzel) og dermed tillige med Niflungerne. Den nævnte tredie Gudrunarkvida er en Overførelse i Norsk af et gammelt tydsk Sagn eller Kvad, hvilken Samleren i den kongelige Pergamentsbog har hørt, og som har forekommet ham verdig til at optages i hans Samling. Nogen overordentlig streng eller skarpsindig Kritiker har han neppe været, i det mindste ikke efter vore Tiders Synsmaade, om han end ikke har savnet hverken sund Sands eller Kundskaber efter sin Tidsalders Maalestok. Han kjendte adskilligt til den tydske Sagnkreds om Niflungerne, det vise tidligere Bemerkninger af ham, og hvor undskyldeligt var det da ikke, at han i sine Tillæg kunde komme til at blande noget af denne Sagnkreds ind i den norske, helst naar han fik fat paa en norsk poetisk Bearbeidelse af et enkelt Sagn af hiin Kreds. Men ansaa han nu først den saakaldte tredie Gudrunarkvida for ligeberettiget med de andre norske Kvad om Sigurd og Gjukungerne til at optages i hans Samling, saa laa det ogsaa nær at hente de Forklaringer og Oplysninger, hvilke han maatte tiltrænge for sin Samling i det Hele,

fra hiint Digt som fra de øvrige, der udgjorde Samlingens Indhold. I den anden Gudrunarkvida, som vi her have for os, indføres Gudrun heelt igjennem talende, fortællende eller klagende, uden at nogen Person nævnes, til hvem hendes Klagesang er henvendt. Samleren søgte efter en saadan Person og troede at finde den i den tredie Gudrunarkvidas Thjodrek. Saaledes fik Samleren sine indledende Ord istand, der faa staa for hans Regning og forsaavidt fortjene Opmerksomhed, som de afgive et Bidrag til Samlingens Historie og det et ikke uvigtigt Bidrag. Af dem at udlede nogen gammel Forbindelse mellem Thjodreks- eller Didriks-Sagnene og vor Sagnkreds i dens nordiske eller rettere norske Form, gaar altsaa slet ikke an; denne Forbindelse er tydsk og tydsk alene.

Det Kvad, vi her have for os, er, som allerede oftere yttret, heelt lagt Gudrun Gjukes Datter i Munden. Hun begynder med at prise sin Ungdoms Lykke og sin Sigurds Ypperlighed. Men hendes Brødre misundte hende, at hun havde en Mand, der overgik Alle, og de havde ingen Ro paa sig, før de fik taget ham af Dage (V. 1—3).

Grane løb til Thinge,
Gny var at høre;
men Sigurd
selv ikke kom.
Alle Sadeldyr
skummed' af Sved,
mattede vare
af Mændenes Ridt.

Grædende gik jeg
med Grane at tale,
vaadt var mit Øie,
da jeg Hesten udspurgte;
da skalv Grane,
stak i Græsset sit Hoved;
Hesten det vidste,
at dens Herre leved' ei.

Længe om jeg vandred',
længe var jeg uvis,
før Folkets Styrer
om Helten jeg spurgte.

Gunnar for sammen,
Høgne mig fortalte
om Sigurds
sørgelige Død:
„Han ligger huggen
hiinsides Floden,
Guthorms Banemand,
Ulvene given.

Sku der Sigurd
paa sydlige Veie,
da skal du høre
Ravne skrige,
Ørne gjalde,
glade i Byttet,
Vargen tude
over din Ven."

„Din Søster, Høgne!
slige Sorger,
fortvivlet som hun er,
vil du fortælle?

dit Hjerte skulde
Ravnene slide,
vidt bortslæbe;
blandt Mænd du dog færdes!"

Svarede Høgne,
det ene Sinde
knap vel tilmode,
af kvalfyldt Hu:
„Da skulde du, Gudrun,
end bittrere græde,
om Ravnene skulde
mit Hjerte slide."

Fra Samtalen
bort jeg skynded'
til vidtspredte Levninger
af Vargenes Maaltid.

Jeg hulkede ei,
ei Hænder jeg vred,
jeg klagede ei
som andre Kvinder,
da døende jeg sad
over Sigurd.

Nat mig tyktes
og næmørkt at være,
da sorgkvalt jeg sad
over Sigurd;
Ulvene tyktes mig
i Alt bedre,
om de lode mig
Livet miste;
paa Baal jeg mig ønsked'
af Birkeved (V. 4—12).

Hun for fra Fjeldet og standsede ikke, før hun kom til Halfs Hal. Der sad hun hos Thora Haakonsdatter i Danmark i syv Halvaar og fordrev Tiden med kvindelige Haandarbeider. Men da hendes Moder Grimhild, „den gotiske Kvinde," hørte, hvor hun var, hvilede hun ikke, før hun havde faaet sine Sønner til at opsøge hende. Selv for Grimhild med dem. I pragtfuldt Optog og herligt Følge, med rige Gaver og søde Ord traadte de alle for hende (V. 13—20). Grimhild rakte hende en Trylledrik, der bragte hende til at glemme tidligere Hændelser (V. 21—24), og rykkede derpaa frem med sit Forslag, at Gudrun skulde egte Atle, Budles Søn, Brynhilds Broder, Hunernes Konge. Hun stred længe imod, men lod sig tilsidst dog overtale, fulgte sine Frænder tilbage og egtede Atle (V. 25—35). Slutningen af Digtet (V. 36—43) optages af Gudruns Fortælling om flere ildevarslende Drømme, som Atle har havt, og om hendes beroligende Udtydning af disse samme Drømme.

Det er allerede tidligere bemerket, at det er nærværende Kvad, som den gamle Samler i den kongelige Pergamentsbog i Endetillægget til Brynhildarkvida kalder den gamle Gudrunarkvida, og om hvilket han siger, at det fremstiller Sigurds Drab som øvet under det, at

Sigurd med Gjukes Sønner red til Thinge. Vi see, at dette virkelig fortælles saaledes i det ovenfor i Oversættelse gjengivne Stykke (V. 4—12); vi see imidlertid tillige af V. 7, hvor Sigurd kaldes Guthorms Banemand, at Sagnet ogsaa i denne Form har ladet Drabet egentlig øves af Gunnars og Høgnes yngre Broder Guthorm, der selv bliver fældet af den døende Sigurd. Drømmene i Slutningen danne Overgangen til Atles Optræden i Sagnet og Indgriben i Gjukungernes Skjebne.

Kvadet har været Vølsungasagas Sammensætter bekjendt og er af ham fulgt i det 32te og Begyndelsen af det 33te Kapitel. I førstnævnte Kap. ere endog tre Vers af Digtet (19, 22, 23) optagne. At der i den Bearbeidelse, der har foreligget Vølsungasagas Sammensætter, har været enkelte Forskjelligheder fra Bearbeidelsen i den kongelige Pergamentsbog, er høist sandsynligt, skjønt vistnok mangen Gang Afvigelserne i Sagaen have sin Grund i blotte Misforstaaelser af Kvadets Udtryk.

Ogsaa Sammensætteren af Nornagests Saga har kjendt dette Kvad, hvilket han benævner Guðrúnarrœða d. e. Gudruns Tale[1]).

26. Guðrúnarkviða þriðja.

Tredie Kvad om Gudrun.

Om dette Digt have vi allerede, i Anledning af Indledningen til det næstforegaaende, talt adskilligt og gjort opmerksom paa den utvivlsomme tydske Oprindelse af Sagnet, som deri behandles. Den nøie Forbindelse, hvori det i den kongelige Pergamentsbog er sat med det andet Kvad om Gudrun, skyldes ikkun Digtsamleren, fra hvem da ogsaa den korte prosaiske Indledning skriver sig.

Herkja, heder det, var Atles Tjenestekvinde og havde været hans Frille. Hun sagde Atle, at hun havde seet Thjodrek og Gudrun tilsammen. Atle blev da ilde tilmode.

Kvadet begynder med en Samtale mellem Gudrun og Atle. Gudrun spørger ham, hvorfor han altid er saa mørk? Han svarer, at det smerter ham, hvad Herkja har sagt, at Gudrun og Thjodrek elskede hinanden. Gudrun tilbyder sig at sverge „ved den hvide, hellige Steen,"

[1]) Nornagestss. Kap. 9. Fornald. s. I. 332. [Bugges Udg. Kap. 8. S. 69].

at hun intet utilladeligt har havt med Thjodrek at gjøre; hun har kun een Gang, da de i en fortrolig Samtale klagede sine Sorger for hinanden, lagt Haanden om hans Hals. Hun opfordrer Atle til at omringe hende med sine Brødre og Frænder og Krigere og saa hente Saxe, Sydmændenes Konge, for at han kan hellige den sydende Kjedel (nemlig for at Gudrun kan rense sig ved en Gudsdom. V. 1—6).

Syv hundrede Mænd traadte i Salen, før Kongens Hustru greb i Kjedelen. Hun beklager, at hendes Brødre, Gunnar og Høgne, ei ere tilstede for at forsvare hende; nu maa hun gjøre det selv. Hun stak sin Haand til Kjedelens Bund og optog de ædle Stene. Hun opfordrer de Tilstedeværende at agte paa, hvorledes hun har renset sig, saa sterkt end Kjedelen syder (V. 7—9).

Da hopped' af Glæde
Atles Hjerte,
da Gudruns Hænder
hele han saa.
„Nu skal Herkja
til Kjedlen skride,
hun som for Skam
Gudrun skyldte."

Ei Syn saa ynkeligt
Nogen saa,
som da Herkjas
Hænder svedes.
Møen de leded'
til raadne Myr.
Saa fik Gudrun
Bod for sin Sorg (V. 10—11).

Gudrun frigjør sig altsaa fra den Beskyldning for Utroskab, som er reist mod hende, ved den Gudsdom, som man kaldte Kjedeltag, ved at tage med uskadt Haand Stene op af en sydende Kjedel; den, der har paasagt hende Forbrydelsen, maa gjøre hende Prøven efter, og da den mislykkes, druknes Herkja i en Myr, hvilket vel ellers tænktes som den utro Egtehustrus Straf [1]).

For det her fremstillede Sagns Tydskhed taler ikke alene, som før er paapeget, den tydske Sagnhelt Thjodreks Optræden deri, men ogsaa Herkjas. Hun er nemlig ingen anden end Erka, der i tydske Sagn nævnes som Atles Dronning, før han blev gift med Gudrun eller Grimhild. Saaledes i Didriks Saga. Man maa udentvivl ogsaa i den forekommende Gudsdom, Kjedeltaget, see et tydsk Ordal, der vistnok i senere Tider var Nordmændene bekjendt og blandt dem benyttet, men først efter Christendommens Indførelse, og med den overført fra Angelsaxerne. Men er nu end Sagnet i dette Kvad tydsk i sin Oprindelse,

[1]) Jfr. Halfs S. Kap. 8.

saa er det paa den anden Side øiensynlig i visse Maader tillempet efter de tilsvarende norske Sagn. Saaledes finde vi disses Navn paa Hovedpersonen optaget, Gudrun nemlig for de tydske Sagns Grimhild. Den norske Skald har altsaa behandlet sit tydske Emne med Frihed og med stadigt Hensyn til de fædrelandske Sagn, eller ogsaa er det tydske Sagn først kommet ham for Øre og blevet behandlet af ham, efter at det i den mundtlige Overlevering var blevet i en ikke ringe Grad fornorsket.

Man maa af alt dette slutte, at nærværende Kvad er yngre end de fleste, ja vel alle de øvrige heroiske Kvad i den kongelige Pergamentsbogs Samling. Vistnok findes intet iøinefaldende og sikkert Spor i det til, at Skalden har været en Christen. At Kjedeltaget omtales som Gudsdom, kan nemlig ikke regnes for et saadant Spor, da det, skjønt anvendt under Christendommen, dog utvivlsomt hos Tydskerne var hedensk og ældgammelt i sin Oprindelse. Digtet aander ogsaa i andre Henseender Hedendom. Alligevel kan man dog godt tænke sig, at en norsk Skald, ikke altfor langt ind i Christendommens Tid, naar han havde modtaget det tydske Sagn i en nogenlunde uforvansket hedensk Form, kunde holde strengt paa denne, især naar det var hans Agt at tillempe Sagnet efter de norske Kvad, med hvilke han var fortrolig, og i hvilke Hedendommen var saa skarpt fremtrædende. Nøiere at bestemme dette Digts Alder forekommer mig umuligt.

Det lader forresten til ikke at have været kjendt af Vølsungasagas Sammensætter. Det er nemlig ikke rimeligt, at denne, om han havde kjendt det, ikke skulde have benyttet det. Han havde neppe vraget det af kritiske Hensyn, af Hensyn til at Personer, den norske Sagnkreds uvedkommende, deri optræde; thi saa streng en Kritiker var han aabenbare ikke, — det vise mange Omstændigheder. Men det, at han ikke har kjendt nærværende Kvad, viser kun, som saa meget andet, at den Digtsamling, han har havt for sig, skreven eller mundtlig foredragen efter Hukommelsen, den har været i Indhold noget forskjellig fra den, vi have levnet i den kongelige Pergamentsbog, i nogle Dele rigere, i andre fattigere. Kvadet forekommer nu kun i den kongelige Pergamentsbog.

27. Oddrúnargrátr.
Oddruns Graad eller Klagesang.

Saaledes benævner Kvadet sig selv paa en Maade i sit sidste Vers. Det har ellers i den kongelige Pergamentsbog Overskriften: Frá Borgnýju ok Oddrúnu d. e. om Borgny og Oddrun.

Det indledes med nogle prosaiske Linier, der gjerne kunne være hentede fra Digtet selv og skrive sig fra Samleren.

„Heidrek havde en Datter Borgny. Hun havde en Elsker ved Navn Vilmund. Hun kunde ei føde, før Oddrun, Atles Søster, kom hende til Hjælp. Oddrun havde været Gunnar Gjukessøns Elskede. Om denne Begivenhed er her kvædet."

Kvadet begynder paa en noget eiendommelig Maade:

Jeg hørte sige
i Sagaer gamle,
hvorledes Møen kom
til Mornaland![1])

Ingen kunde
for oven Jorden
Heidreks Datter
yde Hjælp.

At Skalden saaledes taler i første Person og end mere, at han beraaber sig paa „gamle Fortællinger," er ikke almindeligt.

Da Oddrun, Atles Søster, hører om Borgnys Sygdom, sadler hun sin Hest og rider til hende. Borgny fortæller Oddrun sin Kjærlighedsforstaaelse med Vilmund. Med Oddruns Hjælp føder hun derpaa en Dreng og en Pige. Hun beder Frigg og Freyja lønne Oddrun for den Hjælp, hun har ydet hende; men Oddrun forsikkrer, at hun ei har gjort dette, fordi Borgny fortjente det af hende, men fordi hun engang havde gjort det Løfte, overalt at være tilstede, hvor Ædlinger fødtes. Borgny undres over, hvi hun saaledes tiltaler sin Veninde; men Oddrun kalder hende i Minde, at hun fordum havde spottet over hendes Kjærlighedsforstaaelse med Gunnar Gjukessøn (V. 2—13).

Oddrun sætter sig nu ned og fortæller sine Ulykker og sin store Sorg (V. 14). Denne Fortælling optager Resten af Digtet og udgjør dets Hovedindhold, hvoraf det ogsaa har faaet sit Navn.

[1]) Hermed menes det Land, som Geografen af Ravenna kalder Maurungania, og hvis Indbyggere i det gamle angelsaxiske Digt Scópes widsíð nævnes Myrgingas. Det synes at have ligget i det nordvestlige Tydskland (i Omegnen af Elben?).

Hun mistede sin Fader i sin Barndom; men hans sidste Ord var det Bud, at man skulde udstyre hende med det røde Guld og gifte hende „i Syd" med „Grimhilds Søn" (Gunnar Gjukessøn). Imidlertid kom Fafners Bane til Brynhilds (Oddruns Søsters) Borg og tiltvang sig Indgang; dog varede det ikke længe, før Brynhild opdagede det mod hende begaaede Bedrageri (at det var Sigurd, som havde vundet hende i Gunnars Skikkelse). Hendes Hevn blev alle kundbar, idet hun gav sig selv Døden med Sigurd (V. 15–20).

Men Oddrun elskede Gunnar, som Brynhild skulde have gjort; og han fandt, at Brynhild vilde have passet bedre til Valkyrje. Han beilede hos Atle til Oddrun, men fik Afslag. De kunde dog ikke overvinde sin Lidenskab, og Oddrun „lod sit Hoved hvile ved Kongens Bryst" (V. 21—23).

Mange talte til Atle om deres hemmelige Kjærlighedsforstaaelse; men han troede ei derpaa. Han sagde, at hun ei var istand til at beskjæmme sig.

Men Sligt den Ene for den Anden love,
aldrig skulde naar Kjærlighed det gjælder (V. 24).

Atles Speidere traf Oddrun og Gunnar sammen paa Leiet. De bøde Mændene Guld for at tie; men Speiderne ilede tilbage og sagde Atle, hvad de havde erfaret. Derimod fordulgte de det for Gudrun, der netop burde have vidst det (V. 25—27).

Der var Larm at høre af guldskoede Heste, da Gjukes Sønner rede i Atles Gaard; men han lod Hjertet udskjære af Høgne og lagde Gunnar i Ormegaarden. Gunnar tog til at slaa sin Harpe; han tænkte da, at Oddrun skulde komme ham til Hjælp; men hun var just faren bort for at berede en Lægedrik. Dog hørte hun paa Hlesø den sørgelige Klang af Strengene og ilede tilbage for at redde Kongens Liv. Hun kom for silde; Atles Moder i en Snogs Skikkelse havde gnavet sig til Gunnars Hjerte (V. 28—32).

Oddrun slutter sin Klage med de tvende Vers (33—34):

Ofte jeg undres,
hvor herefter jeg kan,
guldsmykte Kvinde!
Livet udholde,

da jeg den stridsbjærve
Sverdets Svinger
elske tyktes,
som jeg elsker mig selv.

Du sad og lytted',
mens jeg sagde dig
min og deres
mangen Vanskjebne.
For sin Lidenskab
hver Mand lever!
Nu er til Ende
Oddruns Klage.

Sagnet, som dette Kvad behandler, maa ansees som en Episode i Sagnkredsen om Vølsunger og Gjukunger, hvilken dog ingenlunde har udgjort nogen væsentlig Deel deraf, men snarere synes at være indtrængt deri uden at knytte sig dertil ved noget virkelig organisk Baand. Man kan borttage det, uden at det Heles Sammenhæng derved forstyrres i mindste Maade. Sagnet berøres i den tredie Sigurdarkvida V. 56 blandt den døende Brynhilds Forudsigelser, naar det heder:

Du (Gunnar) mon Oddrun
eie ville,
men det dig Atle
ei mon tillade;
hemmelig mon I dog
hinanden favne.
Hun mon dig elske
som jeg skulde,
hvis os Skjebnen
god havde været.

Sagnet berøres ogsaa i Vølsungasaga Kap. 31, dog her, som det lader, ikke fordi Sagasammensætteren har havt nærværende Kvad for sig eller kjendt det, men fordi han har øst hele sin Fortælling af det nys anførte Sted i den tredie Sigurdarkvida. Det har forresten en fuldkommen norsk eller nordisk Charakteer, og, saavidt hidtil vides, er ogsaa Oddrun en for de tydske Sagn ukjendt Personlighed.

Kvadet findes alene i den kongelige Pergamentsbog.

28 Atlakvida.

En kort og umerkelig prosaisk Indledning, der utvivlsomt skyldes Samleren i Kongsbogen og er hentet af Digtet selv, er forudskikket dette: „Gudrun, Gjukes Datter, hevnede sine Brødre, som berømt er blevet. Hun dræbte først Atles Sønner, derpaa dræbte hun Atle og brændte Hallen og den hele Hird. Herom er dette Kvad digtet.“ Gangen i Kvadets Fortælling er følgende:

Atle sender til Gunnar den listige Knefrud. I Gjukes Gaard sidde Mændene i Drikkelag, da han kommer. Fra den høie Bænk lader han sin kolde Røst høre. Han indbyder fra Atle Gunnar og hans Broder; de skulde faa rige Gaver af Vaaben og Land (V. 1—5).

Gunnar vender sig til Høgne og spørger ham til Raads: de have jo før Guld og Vaaben i Overflod. Høgne raader til Varsomhed; dertil havde deres Søster opfordret dem; han havde fundet Ulvehaar knyttet i den Ring, hun sendte dem; det, tror han, varer dem mod Svig. Ingen opmuntrer Gunnar til Reisen, alligevel beslutter han sig til den og lader til Afsked Guldskaalerne gaa om i Heltenes Kreds. Man aner, at Gunnar ei skal komme tilbage. Med Taarer ledsage de kjække Skarer de Reisende, hvem de huniske Sendemænd følge, ud af Gaarden (V. 6—12). De ride nu over Skoven Mørkvid og komme til Hunernes Land; de see Atles Borgtaarne krandsede med væbnede Mænd. I Hallen drikker Atle, medens hans Vagter sidde ude at vogte paa Gjukungernes Komme (V. 13—14). Deres Søster er den første, som møder dem, da de træde ind i Salen. Hun tilraaber dem, at de ere forraadte, at de Intet formaa, som de der komme, mod Hunernes Svig; hun beder dem fare bort igjen skyndsomst. Men Gunnar svarer, at det nu er for silde at samle Niflungerne og søge Hjælp af Helte over Rhinens Fjelde (V. 15—17). „Borgundernes Venner" (Hunerne saa nævnte ironisk) tage nu Gunnar fangen og binde ham fast; men Høgne kjæmper for begge, nedhugger syv og kaster den ottende i Ilden. Da spørger man den tappre „Goternes Konge" (Gunnar), om han vil kjøbe sit Liv for Guld (neml. for Fafnerskatten)? Han svarer, at før skal Høgnes Hjerte ligge i hans Haand, udskaaret af Heltens Bryst. De skjære Hjertet ud af Hjalle, Atles Træl, og bære det paa et Fad for Gunnar; men denne udbryder, da han seer det:

Her har jeg Hjertet
af Hjalle den feige,
uligt Hjertet
af Høgne den tappre:

sterkt det bæver,
der paa Skiven det ligger,
bæved' dobbelt,
da i Brystet det laa.

Men Høgne leer, idet de skjære hans Hjerte ud; han tænkte ei paa at klynke. De bære nu Høgnes virkelige Hjerte for Gunnar. Da siger denne:

Her har jeg Hjertet
af Høgne den tappre,
uligt Hjertet
af Hjalle den feige;

lidet det bæver,
der paa Skiven det ligger,
mindre det bæved',
da i Brystet det laa.

Atle skulde nu aldrig faa Skatten at see; han selv var nu, efter Høgnes Død, den Eneste, som vidste, hvor Niflungeskatten var skjult. Han havde havt en Tvivl, saalænge de begge levede; men nu skulde Rhinen raade for Niflungernes stridvækkende Arv; i de rullende Bølger skulde Guldet lyse, heller end skinne paa Hunernes Hænder (V. 18—27). Atle byder at kjøre Vognen frem for at bortføre den bundne Fange; han rider selv med, omgiven af sine væbnede Stridsmænd. Gudrun, gjennemboret af Smerte, tvinger sine Taarer i den larmende Hal. Hun ønsker, det maa gaa Atle, som han fortjener, han, der har svoret Gunnar saa mange dyre Eder og dog nu lader ham bortslæbe til Døden. Man kaster Gunnar, medens han endnu lever, i en Gaard, opfyldt med Orme; men Gunnar slaar i Eensomhed sin Harpe. Guldet lader den Tappre ei komme i sine Fienders Hænder (V. 28—31). Efter Mordet paa Gunnar vender Atle hjem til sin Hal. Der er Larm i Gaarden og Trængsel af Heste; Vaabensang lyder fra de hjemvendende Krigeres Læber. Gudrun gaar Atle imøde med den gyldne Kalk; hun skjuler sine Hevntanker under Venligheds Maske og byder Atle til et Arveøl efter de Faldne i Hallen. Hunerne samles og Olskaalerne gaa omkring. Gudrun staar for Opvartningen. Men nu fortæller hun Atle med Haan, at det er Menneskehjerter, sine egne Sønners Hjerter, han har ædt, og som han har sendt sine Gjester til Hædersretter; hun skal aldrig mere kalde til sig sine blide Sønner, aldrig mere see dem i deres ungdommelige Lege (V. 32—37). Der bliver Larm paa Bænkene, Hunerne græde; men Gudrun ene græder ikke, hun græder hverken over sine tappre Brødre eller over sine blide, barnslige Sønner med Atle. Hun udsaar Guld til Huuskarlene med rund Haand og lader Skjebnen fuldkommes. Atle var drukken og tog sig ei i Vare.

Dynen hun med Brodden
gav Blod at drikke
med drablysten Haand;
Hundene hun løste,
Huuskarlene hun vækked',
Hallens Dør hun spærred'
med heden Brand;
saa Brødrene hun hevned'.

Til Ilden hun dem gav,
Alle som inde vare
og fra Gunnars Mord vare komne,
fra mørke Fængsel.
Det gamle Tømmer faldt,
og Forraadshuse røge,
Budlungernes Gaard;
brændte og derinde
Skjoldmøer saa vilde:
Alt sank i heden Ild (V. 38—42).

Skalden slutter med et Vers (43), hvori han siger, at der nu er talt nok herom: der kommer ei nogen Kvinde meer, som saa hevner sine Brødre.

Samleren lægger til, at herom fortælles end omstændeligere i det grønlandske Atlamaal, hvormed han betegner det næst følgende Kvad.

Atlakvida maa regnes for et af de herligste Kvad i den kongelige Pergamentsbogs Samling. Dets kjernefulde Korthed, dets Kraft og Høihed i Udtrykket og det maleriske i dets Skildringer overtræffes neppe af noget andet gammelt norsk Kvad, men kan umulig gjengives i nogen Oversættelse; Sprog og Emne ere dertil alt for nøie sammenknyttede. Man maa bemerke, at Begjærlighed efter Fafnerskatten her fremstilles som Bevæggrunden for Atle til at svige Gjukungerne; om Hevn for Brynhilds Død er aldeles ingen Tale. Man maa ogsaa forestille sig Drabet paa Atle og den dermed forbundne Brand som øvet under eller umiddelbart efter det store Gjestebud, Gudrun havde beredt som Arveøl efter sine Brødre, og strax efter Atles Hjemkomst fra Ormegaarden, hvori han havde ladet Gunnar dø.

Kvadet findes ikke uden i den kongelige Pergamentsbogs Samling. Det har været kjendt og benyttet af Vølsungasagas Sammensætter i Fortællingen Kap. 34—38, dog ikke som Hovedkilde.

29. Atlamaal.

Dette Kvad behandler ganske det samme Emne som næst foregaaende, men Skalden viser sig dog at have havt Sagnet for sig i en noget forskjellig Skikkelse, skjønt paa samme Maade begrændset.

Det begynder, uden nogen prosaisk Indledning, med Atles svigfulde Indbydelse til sine Svogre. Hans kloge Hustru (Gudrun) hørte, hvad han og hans Sendebud samtalte i Løn. Hun vilde advare sine Brødre og ristede i den Hensigt Runer; men Sendemanden Vinge forvendte hendes Skrift, før han overrakte dem. Atles Sendemænd fore over Limafjord (den grenede, deelte Fjord) did, hvor de Tappre (Gjukes Sønner) boede[1]) (V. 1—4).

Sendemændene bleve modtagne i festligt muntert Lag ved de lysende Ilde. Ingen tænkte sig nogen Svig i deres Komme. Vennegaverne,

[1]) Sendemændene fore altsaa tilsøs til Gjukungerne; Søen skilte deres Land fra Atles. I Atlakvida er det Fjeld og Skov, som skiller Landene.

de medbragte, bleve ophængte paa Sulen (Stolpen, Søilen). Den forsigtige Kostbera, Høgnes Hustru, kom til og hilsede begge Sendemændene. Ogsaa Glaumvør, Gunnars Hustru, viiste sin Glæde og syslede om Gjesterne. Sendemændene indbøde nu Brødrene. Gunnar lovede at komme, hvis ogsaa Høgne vilde fare; men denne afslog det. Kvinderne bare Mjøden om, Bevertningen var overflødig, og der blev drukket mangt et Horn (V. 5—8).

Egtefolkene gik til Sengs. Kostbera forstod Runer. Hun læste de skrevne Ord ved den lyse Ild med den største Agtsomhed. Runerne vare saa forvildede, at det var ondt at raade dem. Hun og Høgne gik til Sengs; men hun havde onde Drømme og dulgte det ikke for Kongen, da hun vaagnede. Hun gjorde ham først opmerksom paa det Mistænkelige ved de Runer, hans Søster havde ristet. Hun havde ikke indbudet dem; det saa tvertimod ud til, at hun havde advaret dem om, at det gjaldt begges Liv, hvis de kom. Enten havde hun ristet feil, eller Runerne vare forfalskede. Høgne svarede, at Kvinderne altid vare mistroiske. Han havde ikke Grund til nogen Mistanke og vilde ikke forudsætte noget ondt. Han lod sig ikke skræmme ved foruroligende Rygter. Kostbera rykker nu frem med sine ildevarslende Drømme, men Høgne tyder dem som umerkelige: „Atle mener det ærligt," siger han tilsidst, „hvad du saa drømmer" (V. 9—20).

Det gik ligedan med Gunnar og Glaumvør. Ogsaa hun troede, at hendes Drømme varslede Gunnar, at han ei skulde vende tilbage, om han for til Atle. Gunnar søgte at bortforklare dem, men afbrød tilsidst Samtalen med de Ord, at hun nu kommer for seent med sin Advarsel. Reisen er bestemt, og han træder ikke tilbage, skjønt Meget tyder hen paa, at deres Liv bliver kortvarigt (V. 21—27).

Strax i Lysningen vare de paafærde; ogsaa Høgne havde nu bestemt sig til Reisen. De fore fem i Følge, nemlig de to Konger, Høgnes tvende Sønner og hans Hustru Kostberas Broder, og de havde med sig ti Huuskarle. Kvinderne fulgte dem til Fjorden. De søgte fremdeles at aftale dem fra Færden, men uden Nytte. Glaumvør opfordrede Vinge til at sverge, at ingen Svig var under; og Vinge sverger dette paa en tvetydig Maade. Den blide Kostbera ønsker Mændene Held paa Reisen, og Høgne beder Kvinderne at være ved godt Mod, hvad der end hænder.

Saalangt som Synet rakte,
de til hinanden saa;
jeg troer, at Skjebnen skifted',
da deres Veie skiltes (V. 28—34).

De Reisende roede med slig Heftighed, at Aarebaandene sledes sønder og Tollerne brødes; de gave sig ikke Tid til at fæste Fartøiet, før de forlode det. Lidt efter saa de Budles (Atles Faders) Gaard, og Portene aabnede sig med høi Knirken, da Høgne bankede paa.

Et Ord da talte Vinge,
som usagt burde været:
„Fjærner Jer fra Huset;
det farligt er at søge;
nu har jeg Jer i Garnet!
paa Stand I skal nedhugges!
Fagert bad jeg Eder komme,
Falskhed var dog under;
vil heller her I dvæle,
saa har jeg Galgen rede."

Et andet Ord kvad Høgne,
han tænkte ei at vige,
ei varsom var i Noget,
hvor Fare kunde ventes:
„Tænk aldrig os at skræmme!
ti stille kun med Sligt!
hvis end et Ord du mæler,
du øger kun din Kval."

Strax ned de Vinge stødte
og sendte ham til Hel;
de Øren lod ham smage,
mens Aanden i ham hirted'.

Da Atles Mænd sig flokked',
i Brynjer hastig fore;
saa gik de frem mod Fienden,
at Gjerdet var imellem.
De til hinanden sendte
i Vrede skarpe Ord:
„Forlængst var det vort Forsæt
at fjærne Jer fra Livet!"

„Kun lidet seer man paa Jer,
at I sligt Forsæt havde:
I er ei endnu rede,
og vi alt Een har fældet,
til Hel vi ham har slaaet,
han var af Eders Folk."

Rasende de bleve,
da raske Ord de hørte;
de strakte sine Fingre,
i Buens Snor de grebe;
de skjød da skarpt
og dækked' sig med Skjolde.

Ind da kom et Rygte
om Kampen udenfor;
høit for Hallen
man hørte Trælen om den tale.

Gram i Hu blev Gudrun,
det Sorgbud hende greb;
af Halsen rev hun tunge Smykker,
kasted' dem i Hallen,
Sølvet saa hun slængte,
at Ringene gik sønder.

Ud gik hun siden,
smeldende med Døre,
ei frygtsomt for hun
at hilse sine Frænder;
hun Niflungerne favned',
dem aldrig favned' meer;
det var oprigtig Hilsen,
et Ord hun føied' til:

„Jeg søgte Jer at redde,
Jer Reise hid at hindre;
men Skjebnen Ingen kan afvende!
I skulde dog hid komme!“
Med Klogskab talte hun,
hun tænkte dem forlige;
derpaa de ei indlod sig,
de alle svarte Nei.

Saa da den Sælbaarne,
at saar var dem Legen;
kjækt Raad hun fatted'
og Kaaben rev af sig,
draget Sverd saa greb hun,
det svang for Frænders Liv,
ei let faldt hendes Haand,
hvor den i Kampen naaede.

Lod Gjukes Datter
tvende Drenge segne;
hun Atles Broder hug,
bære maatte man ham siden,
hun retted' saa sit Sverd,
hans Fod det bort slog;
en anden saa hun rammed',
at aldrig meer han reiste sig,
til Hel hun sendte ham,
ei hendes Hænder skalv.

En Kamp de holdt,
og den som kundbar blev;
alt andet overgik dog det,
som Gjukes Børn her øved'.
(V. 35—49).

Kampen havde varet fra den tidligste Morgenstund over Middagen. Marken flømmede i Blod. Af Atles 30 Mænd vare 19 faldne, og Kostberas tvende Sønner og hendes Broder vare dog end i Live. Atle beklager sit Tab, han havde mistet to Brødre, og udbryder i Bebreidelser mod Gudrun. Efterat han har faaet hende, siger han, har han ikke havt Fred og Lykke i sit Huus. Han ender med de Ord:

Min Søster sendte I til Hel,
Sligt jeg dybest føler.

Af alt det Onde, som han har lidt ved Gudrun og Gjukungerne, er altsaa Brynhilds, hans Søsters, Død det, der smerter ham mest. Gudrun giver ham hans Bebreidelser tilbage og siger til Slutning:

En Glæde det mig tykkes,
naar du din Sorg fortæller;
Guderne jeg takker,
naar ilde det dig gaar (V. 50—53).

Da egger Atle sine Mænd til at gjøre Gudrun saa stor en Sorg, at han kan faa see hende ret ulykkelig, høre hende klynke. De skulle skjære Hjertet ud af Høgne, naturligviis for siden at vise hende det, og fæste Gunnar i en Galge iblandt Ormene. Høgne hører Atles grumme Bud med koldsindig Rolighed:

Gjør, som dig lyster,
glad jeg derpaa venter:
rask skal jeg dig prøves,
jeg før har prøvet Værre.

I Modstand mødte, nu Saarene os matte,
mens vi ved Kræfter vare; saa du faar raade selv.

Da foreslog Beite, Atles Bryde eller Raadsmand, at man skulde skaane Høgne, men opskjære den dovne Træl Hjalle[1]). Da blev Kokkedrengen ræd og krøb i hver Krog, klagende høit over, at han skulde undgjælde Legen, dø fra Svinene og fra al den Herlighed, han før nød. Han skreg, da man greb ham, længe før han følte Knivens Od, og lovede at ville udrette, hvad Arbeide det skulde være, naar han blot maatte slippe og beholde Livet. Da bad Høgne for Trælen: han vilde før selv lege den Leg, end høre paa slig Skrigen. Nu grebe de Kongen. Han lo med Trods og taalte vel sin Kval. Gunnar, ophængt i Galgen mellem Ormene, slog sin Harpe med Tæerne, saa Kvinderne græd og Karlene sukkede, da de hørte det, og Taglægterne brast ved Klangen. Saa døde de Herlige, men efterlode Mindet om sine Idrætter (V. 54—63).

Nu følte Atle sig stor, da han havde fældet dem begge. Med spottende Bebreidelse forkyndte han Gudrun deres Fald; selv, sagde han, var hun tildeels Skyld i, hvad der var skeet. Gudrun svarer ham:

Glad er du nu, Atle!
Drabet du forkynder;
men Anger vil dig gribe,
hvis du Alt ret prøver.

Den Arv er levnet,
det kan jeg dig sige:
dig aldrig Ondt forlader,
med mindre jeg og dør.

Atle vil nu forsone hende med Bøder. Gudrun negter at modtage dem; han kan aldrig bøde hende hendes Brødre. Dog erklærer hun omsider, at Kvinden vel maa give efter; Atle faar her være den ene raadende (V. 64—69).

I sin Lettroenhed nærer Atle ingen Mistanke til Gudruns forstilte Eftergivenhed. Et Drikkelag skulde nu holdes; hver af Egtefællerne skulde holde Arveøl efter sine Brødre. Da lokkede Gudrun sine to smaa Sønner med Atle til sig. De fløi i hendes Favn og spurgte, hvad hun vilde dem? Hun vilde „læge dem for Alderdom." Hun slagtede dem begge. Under det overflødige Gjestebud spurgte Atle efter sine Sønner, hvor de vare farne hen at lege, siden han ingensteds saa dem. Nu traadte Gudrun for ham og forkyndte ham, at hun

[1]) Skaldens Mening hermed er da vel den, at man siden skulde bringe Trælens Hjerte til Gudrun og indbilde hende, at det var Høgnes.

havde hevnet sine Brødre: Atle havde mistet sine Sønner; deres Hovedskaller vare brugte til Ølskaaler; med deres Blod havde hun blandet hans Drik; deres Hjerter havde hun stegt paa Spid og rakt ham for Kalvehjerter; han havde raskt tygget dem og Intet levnet. Atle bebreider hende hendes Grumhed; hun svarer, at hun havde Villie til at dræbe ham selv, og at han havde gjort sit eget Arveøl. Han siger, hun havde fortjent at brændes og stenes; hun svarer, at hun med en skjønnere Død vil fare i et andet Lys (V. 70—84).

Saaledes sad de i samme Gaard, sendte hinanden fiendske Tanker og vexlede hadefulde Ord. Imidlertid voxte Niflungens (Høgnes Søns) Hevnlyst. Han omtalte for Gudrun, at han var Atle fiendsk. Hun tænkte paa, hvorledes man havde faret med Høgne, og sagde, at det var heldigt for ham, om Høgne blev hevnet. Det varede nu ei længe, før Atle blev dræbt; Høgnes Søn og Gudrun udførte Drabet. Atle vaagnede ved Saarene og følte, det var hans Bane. Han spurgte, hvo der voldte Drabet, og Gudrun sagde ham det (V. 85—89).

Nu følger (V. 90—101) en Samtale mellem den døende Atle og Gudrun, fuld af gjensidige Bebreidelser og med Hentydninger til flere Begivenheder i Gudruns Liv, som ellers ikke kjendes. Saaledes omtales, at de tre Sødskende, Gunnar, Høgne og Gudrun, havde fulgt Sigurd paa Søtog i Østerleden og hver styret sit Skib (V. 96—97). Sigurds Død, siger Gudrun til Slutning, havde nedslaaet hendes Lykke. Hun havde gjort et slet Bytte ved at komme til Atles Huus, efter at hun før havde eiet en Helt. Atle kom aldrig fra noget Thing, hvor han enten havde søgt en Sag eller bilagt den med Held; altid gav han efter og vilde aldrig holde paa sin Ret. Da afbryder Atle den unyttige Trætte, idet han opfordrer Gudrun til at sørge for, at han faar en sømmelig Ligfærd. Det lover hun:

En Knar (Skib) mon jeg kjøbe at verge dit Lig,
og Kiste af Steen, agte hver din Tarv,
vore vel Lagnet som var vi hinanden huld.

Dermed døde Atle, og Gudrun holdt alt, hvad hun havde lovet. Derpaa vilde hun tage sig selv af Dage; men hun fandt ei dengang Døden.

Hendes Dage end dvæled',
en anden Gang hun døde (V. 102).

Kvadet ender med nogle Ord til Gjukungernes Priis, der udgjøre det sidste, det 103die Vers.

Atlamaal er det længste af alle de heroiske Eddakvad. Det er ikke nok, at Versenes Antal er større end almindeligt; det udmerker sig ogsaa ved længere Verslinier (indtil 7 Stavelser i hver), end der sedvanlig findes i Fornyrdalaget. Heri har det imidlertid noget tilfælles med Atlakvida, hvor ogsaa de fleste Verslinier have flere Stavelser end sedvanligt.

Sammenholde vi forresten Sagnet i disse tvende Digte, saa finde vi let, at der i Hovedsagen er megen Lighed, medens der i Enkelthederne som og i Tonen er merkelig Uovereensstemmelse.

De stemme med hinanden deri, at Atle med Svig indbyder sine Svogre Gjukungerne, at Gudrun vil advare sine Brødre, uden at dog dette lykkes hende, — at Høgne er den forsigtigere af Brødrene og fra først af mindre lysten paa Reisen, men dog siden lader sig bevæge, — at Gjukungerne ved sit Komme til Atles Borg strax overfaldes af dennes Mænd og fanges efter et tappert Forsvar, — at Atle nu lader Høgnes Hjerte udskjære og Gunnar dø i en Ormegaard, — at Gudrun i det til Ære for de Faldne anrettede Gravøl dræber sine egne Sønner med Atle og lader denne æde deres Hjerter, — og endelig at hun fuldender sin Hevndaad ved at dræbe Atle selv. I alt dette stemme begge Kvad med hinanden. Heri maa vi følgelig søge Oldsagnets egentlige Kjerne.

Men nu Afvigelserne. At Navnet paa Atles Sendebud er forskjelligt (Knefrud — Vinge), derpaa bør neppe lægges nogen Vegt, da det alligevel antydes i begge Digte, at Sendebudet ikke kom ene, og endogsaa i Atlamaal (V. 6—7) bestemt, at de vare tvende. Derimod maa man lægge Vegt paa, at i Atlamaal Reisen gaar til Søs (V. 4, 29, 35), medens den i Atlakvida gaar tillands over Skoven Morkved (V. 3, 13), hvilket antyder hos de tvende Skalde en forskjellig Anskuelse af de tvende Rigers Beliggenhed mod hinanden, Hunernes og Gjukungernes, — som adskilte ved Havet eller i det mindste en Fjord, eller som landfaste med hinanden, kun skilte ved Fjeld og Skov; at den sidste Forestilling er den ældre og oprindeligere, kan neppe være tvivlsomt, naar man sammenligner Udtrykkene i de øvrige Eddakvad, i det mindste i de fleste af dem. Videre maa man lægge Vegt paa, at Atlakvida slet ikke taler om de mange uheldvarslende Drømme, ved hvilke Atlamaal

opholder sig saa vidtløftigen. Som Øiemedet for Atles Svig antyder Atlakv. hans Begjærlighed efter Fafnerskatten, Atlam. derimod hans Vrede og Sorg over Søsteren Brynhilds Død, som Gjukungerne paa en Maade kunde siges at have voldet. Dog maa man indrømme, at Bevæggrunden for Atles Handlemaade i intet af Digtene er klart fremhævet og mindst i Atlamaal. I Atlakv., hvor Talen er om Kampen i Atles Hal, udhæves blot Gunnar og Høgne; men i Atlam. prises derimod ogsaa Høgnes tvende Sønner og hans Svoger, hvilke alle Skalden desuden synes at have tænkt sig som overlevende Slaget. Atlam. lader Gudrun selv tage virksom Deel i Striden; derom taler Atlakv. intet. I Atlakv. er tydelig Grumheden mod Høgne motiveret ved Atles Begjærlighed efter at faa vide, hvor Fafnerskatten er skjult. Denne er for ham Hovedsagen; derfor bæres Trælen Hjalles Hjerte først for Gunnar, i det Haab, at han skal tro, det er Høgnes, og da aabenbare Skattens Skjulested. Da denne List mislykkes, bliver Hjertet skaaret ud af Høgne selv, uden at derved Maalet naaes; tvertimod bestyrkes Gunnar i sin Taushed, hvorpaa denne kastes i Ormegaarden. Atlam., som i det Hele ikke nævner Skatten, sætter heller ikke de tvende Brødres pinefulde Død i nogen indbyrdes Forbindelse. Det synes at lægge Bevæggrunden baade til Høgnes og Gunnars Drab i Atles Lyst til at volde Gudrun en smertelig Sorg, fordi hun og hendes Brødre havde voldet Brynhilds Død, og fordi hun havde sagt Atle, at hun takkede Guderne, naar det gik ham ilde. Det er altsaa her for Gudrun, Høgnes udskaarne Hjerte skal frembæres, og Adfærden mod Trælen Hjalle er egentlig her ikke motiveret, uden det skulde være i Atles Svendes Medlidenhed med Høgne. Hjalles Liv bliver da ogsaa her sparet paa den høimodige Høgnes Forbøn og Pinselen øvet paa denne selv. Begge Kvad tale om Gunnars Harpespil i Ormegaarden, men kun Atlam. med det Tillæg, at han slog Harpen med Tæerne. Atlakv. lader Gravøllet, Gudruns Hevndaad ved at dræbe sine Sønner med Atle, dennes Drab og Hallens Brand følge Slag i Slag paa hinanden som et eneste Døgns Verk. Atlam. derimod synes at lade en Tid gaa hen imellem Gjukungernes Drab og Arveøllet. Under Tilberedelserne til dette maa man her tænke sig, at Gudrun dræber sine Sønner, hvis Død hun forkynder Atle under Gjestebudet selv. En længere Tid gaar

derpaa igjen den, medens de tvende Egtefolk leve i Splid og Trætte; men Hevntankerne modnes hos Hognes Søn, der altsaa efter Gunnars og Hognes Drab maa have været opfostret i Atles Gaard. Nu gaar endelig Atles Drab for sig; men Gudrun har her en Medhjælper, om hvem Atlakvida intet taler. Ei heller nævner Atlamaal et Ord om Branden, der i Atlakvida udmales med saa kraftige Farver. Talen i Atlamaal om Atles Begravelse maa ganske naturlig være Atlakvida fremmed, ligesom dette Kvad heller ingen Hentydning har til Gudruns senere Skjebne, til hendes paatænkte Selvmord, som dog ikke fik Fremgang. Man seer let, at der imellem de tvende Digte findes en betydelig Forskjel i Opfatningen af Sagnets Enkeltheder. Mest poetisk forekommer den mig at være i Atlakvida.

Hvad nu Charakteren i begge Kvad angaar, da udmerker Atlamaal sig ligesaa meget ved sin usedvanlige Udførlighed (i det mindste sammenlignet med andre Eddadigte), som Atlakvida ved sin kjernefulde Korthed. Og desuagtet er der med Hensyn til Begivenhedernes Gang en større Tydelighed og en større Følgerigtighed, i det Hele en større poetisk Sandhed eller Sandsynlighed i Atlakvida end i Atlamaal. Man maa efter mit Begreb langt foretrække det første for det sidste som Digterverk; og Atlakvida har ogsaa, som mig synes, Præget af en større Ælde, af at have opfattet og benyttet Sagnet i en meer oprindelig Form.

Det være ikke dermed sagt, at Atlamaal skulde indtage nogen lav Plads blandt Eddadigtene eller skrive sig fra en sammenligningsviis ny Tid. Tvertimod, det er et i sine Enkeltheder høist interessant Kvad og utvivlsomt fra Hedendommen. Men i Form som i Tòne nærmer det sig noget til Skaldeverkerne fra Harald Haarfagers Dage, og det kunde vel hænde sig, at det er blevet til i det 9de Aarhundrede, medens Mængden af de andre Eddadigte rimeligviis er eet eller flere Aarhundreder ældre.

At Digtet af Samleren benævnes det grønlandske eller grenlandske, maa ganske vist grunde sig i en Betegnelse langt ældre end hans Tid, hvilken antyder, at det er fra først af forefundet eller maaskee ifølge Sagnet digtet i det norske Landskab Grønland eller Grenland, hvorved forstodes det nuværende Nedre Thelemarken. At det skulde bære sit Navn af det amerikanske Grønland, fordi det var digtet eller bevaret blandt de derboende Nordmænd, er mindre

rimeligt. Thelemarken er endnu, som vi vide, et af de Landskaber i Norge, som mest udmerke sig ved Massen af Viser, hvilke der i mundtlig Tradition forplantes og bevares. Maaskee har dette allerede i Oldtiden været charakteristisk for det.

Atlamaal er Hovedkilden for Vølsungasaga i dennes Beretning om Gjukungernes Drab, (Cap. 33—38). Men Sagaens Sammensætter har, som allerede ovenfor bemerket, tillige kjendt Atlakvida og havt dette Kvad for Øie. Han har stræbt at forlige begges Opfattelse af det gamle Sagn uden dog rigtig at føle deres væsentligste Uligheder eller være paa det Rene med sig selv om Maaden, hvorpaa han burde forklare sig dem. Derfor har ogsaa hans Sammensmeltning af dem havt et meget uheldigt Udfald. Den har frembragt Modsigelser i hans Fortælling og Usandsynligheder paa mange Steder, hvor de dog i Digtene, hvert for sig betragtet, ingenlunde findes. Man maa derfor vel vogte sig for at lægge Vølsungasagas Fremstilling til Grund for sin Opfatning af Sagnet.

Atlamaal findes kun i den kongelige Pergamentsbogs Samling.

30. Guðrúnarhvöt.

Gudruns Eggen.

Dette Kvad sættes af Samleren i Forbindelse med det foregaaende Atlamaal ved et prosaisk Stykke, der dog ikke er hentet fra selve Digtet, men hvori han har fulgt et gammelt udførligere Sagn, som vi ogsaa kjende fra den yngre Edda [1]) og fra Vølsungasaga [2]).

Da Gudrun havde dræbt Atle, styrtede hun sig i Havet og vilde drukne sig. Men hun kunde ikke synke. Hun drev over Fjorden til Jonakrs Land. Med ham blev hun gift. Deres Sønner vare Sørle, Erp og Hamder. Der opfødtes Svanhild, Sigurds Datter; hun blev gift med Jørmunrek den mægtige. Hos ham var Bikke. Han raadede til, at Randver, Kongens Søn, skulde egte hende. Det fortalte Bikke siden Kongen. Denne lod da Randver hænge, men Svanhild træde under Hestefødder. Men da Gudrun spurgte dette, da eggede hun sine Sønner.

[1]) Egilssons Udg. S. 76—77. Arnam. Udg. I, 366—370.

[2]) Kap. 39—42.

Kvadet begynder derpaa, ganske som om denne Indledning aldrig skulde have gaaet forud, med et Indledningsvers:

Hørt har jeg tale
om grummest Trætte,
om Ord nødtvungne
af nagende Sorg,
da haardsindet Gudrun
hidsed' til Drab
med grusom Tale
giæve Sønner (V. 1).

Gudrun bebreider dem, at de hensove Livet sorgløst, da dog Jørmunrek har traadt deres unge Søster under Hestefødder; de ligne ei Gunnar og Høgne, ei heller have de Hunkongernes (Sigmunds og Sigurds) tappre Sind. Hamder svarer, at hun lidet roste Høgnes Daad, dengang da man dræbte Sigurd i Søvnen, da hendes blaahvide Lagen farvedes i hans Blod; ei heller havde hun hjulpet til deres Søsters Hevn, dengang da hun myrdede sine unge Sønner. Men da Gudrun nu har egget dem til Kampen, fordrer han Hunkongernes kostelige Vaaben. Gudrun frembærer dem med Glæde, og hendes modige Sønner svinge sig paa Hestenes Ryg. Men Hamder forkynder hende ved Afskeden, at hun ei meer faar ham at see, før hans Aand besøger Gravøllet til Ære for hendes Sønner og Svanhild (V. 2—8).

Grædende satte Gudrun sig udenfor Huset at opregne al den Sorg, som paa saa mange Maader havde rammet hende. Hun har havt tre Mænd; men Sigurd var dog over alle, han som hendes egne Brødre dræbte. End forøgede de hendes Sorg ved at gifte hende med Atle; hun kunde ikke trøste sig i sin Ulykke, før hun dræbte sine Sønner. Hun gik til Stranden for at afkaste Nornernes haarde Aag; men Bølgerne hævede hende istedetfor at sænke hende, og hun steg i Land, fordi hun skulde leve længer. Da besteg hun tredie Gang Egtesengen og fødte Jonakr Sønner (V. 9—14).

Men om Svanhild
sade Terner,
hende af mine Børn
jeg høiest elsked';
saa var Svanhild
i mine Sale,
som den skjønneste
Solens Straale.

Med Guld jeg hende udstyred'
og med glimrende Klæder,
da jeg hende gifted'
til Goternes Land.
Denne Sorg mig
mest skjærer til Hjertet,
at man de lyse
Svanhilds Lokker
i Skarnet traadte
under Hestenes Fod.

Men den saareſt,
da de min Sigurd
Seier rante,
i Sengen dræbte.
Men den grummeſt,
da Gunnars Liv
de blanke Orme
brat forſpildte.
Men den hvasſeſt,
ſom Hjertet bored:
ſtridsvante Konge
de levende ſkare.

Ulykker mindes jeg,
Mængde af Sorger.
Styr, min Sigurd!
den mørke Stridshingſt,
hurtige Heſt
hid lad du rende!
Sidder ei her
Søn eller Datter,
ei Nogen, ſom Gudrun
med Gaver trøſter.

Mindes nu, Sigurd!
hvad vi mælte,
da vi paa Sengen
ſade begge,
at du monde mig
modig gjenſee
ſom Dødning fra Hel,
jeg dig fra Verden.

Opſtabler, Jarler!
Egebaalet,
lad høit det vorde,
ſom under Helten!
Da kan brænde
kvalfyldt Bryſt.
Ild Hjertet omſlynge,
Sorgerne optø! (V. 15–20.)

Med et kort Slutningsvers, henvendt af Skalden til Tilhørerne, ender derpaa Kvadet.

I Kvadet ſelv nævnes af Gudruns Sønner ikkun Hamder ved Navn; men i V. 2, 3 og 6 antydes de dog at være tvende. Disſe vare Sørle og Hamder. Den tredie i Indledningen nævnte, Erp, var efter det følgende Digt kun Hamders og Sørles Stifbroder, af en anden Moder. Vi ſee, at i ſelve Digtet Intet er talt om Aarſagen til Svanhilds Drab; men Sagnet derom, ſom det i Indledningen korteligen antydes, er utvivlſomt gammelt. Udførligere lyder det ſaa: Jørmunreks Søn, Randver, hentede Svanhild til ſin Fader. Paa Veien talte Bikke for de to Unge om, at disſe pasſede bedſt for hinanden; men ſiden indbildte han Jørmunrek, at de virkelig elſkede hinanden, og at Svanhild var ham utro. Dette fremkaldte hans grusomme Hevn: Randvers Død i Galgen og Svanhilds under Heſtenes Fødder.

Slutningsverſet af Gudruns Klage (V. 20) forklarer jeg ſom en Opfordring fra hende til ſine Krigere at reiſe et Baal, paa hvilket

hun, træt af Modgang, vil ende sit Liv, hvilket Skjebnen tidligere havde negtet hende at udføre.

Kvadet findes alene i den kongelige Pergamentsbogs Samling. Volsungasagas Forfatter sees at have kjendt og benyttet Digtet (Kap. 39—42), men har dog fortrinsviis fulgt udførligere Sagn.

31. Hamdersmaal.

Dette Digt og det næst foregaaende fuldstændiggjøre hinanden paa en Maade indbyrdes, og ingen væsentlig Modsigelse findes mellem Beretningen i det ene og i det andet.

Kvadet aabnes med et dunkelt indledende Vers, og dernæst et, hvori Skalden antyder, at meget lang Tid er forleden, siden Gudrun eggede sine Sønner til at hevne Svanhild, at denne Begivenhed, som han vil besynge, tilhører den fjærneste Oldtid. Med det 3die Vers begynder Gudrun sin Eggen.

„Svanhild var Eders
Søster kaldet;
hende lod Jørmunrek
Heste træde,
hvide og sorte,
paa Hærenes Vei,
graa Gangere,
gotiske Øg.

Fortrykte I ere,
I Folkekonger!
I min Æts
eneste Spirer!
Eenslig staar jeg,
som Aspen i Holtet,
Frænder berøvet
som kvistbar Furu,
blottet for Lyst,
som Træet for Løv,
naar Skovbranden kommer
den steghede Dag.“

Da svared Hamder'
den høimodige:
„Lidet monde du da, Gudrun!
love Høgnes Daad,
da de Sigurd
af Søvnen vakte;
du sad paa Leiet,
men hans Banemænd lo.

Vare dine Tepper,
de blaahvide,
af Kunstnere væved',
de fløde i din Mands Blod.
Da døde Sigurd,
over den Døde du sad,
glad kunde du ei være:
Gunnar dig saa vilde.

Atle tyktes du dig skade
ved Erps Mord
og ved unge
Eitils Drab;

dig selv var det værst!
saa skulde Hver
paa Anden bruge
til hans Bane
saarskarpe Sverd,
at sig selv han ei skaded'". (V. 3–8).

Denne Ordvexel, der svarer nær, endogsaa ofte Ord til andet, til den i Gudrunarhvøt, afbrydes af Sørle, der ikke vil skifte Ord med sin Moder, men adlyder hendes Villie, skjønt han forudsiger hende, at hun vil komme til at begræde dem begge: „Vi sidde feige paa vore Heste, fjærnt skulle vi dø" (V. 9—10).

I en oprørt Stemning forlode de Gaarden. Ynglingerne fore paa sine hunlandske Heste over de fugtige Fjelde at hevne Mordet. Paa Veien traf de sin Stifbroder Erp, af en anden Moder (hinn sundrmœðri). De spurgte ham, hvad Hjælp han kunde yde dem? Han svarede spøgende: „som den ene Fod den anden eller den ene Haand den anden." Da dræbte de den Unge „og berøvede sig selv en Trediedeel af sin Kraft" (V. 11—16).

Da de nærmede sig Jørmunreks Gaard, rystede de sine lodne Kapper, fæstede sine Sverd og iførte sig kostelige Klæder; forbi det Sted, hvor Randvers Lig endnu hang i Galgen, naaede de Gaarden. Der var Larm i Hallen og muntert Drikkelag. Mændene hørte intet til de Komne, før Vægteren tudede i sit Horn. Da for man at sige Jørmunrek, at væbnede Mænd vare i Sigte:

Hitter paa Raad:
Hevnerne ere komne;
for kraftige Mænd
har I Møen nedtraadt.

Jørmunrek strøg sit Skjeg og lo; han lod haant om Kampen og stred blot med Vinen. Han rystede sin lyse Lok, saa til det hvide Skjold og hævede det gyldne Bæger i sin Haand. „Jeg skulde være sæl," sagde han, „om jeg saa Hamder og Sørle i min Hal; jeg skulde binde de gode Gjukes Børn med Buestrenge og fæste dem i Galgen." Der blev nu Kamp i Hallen; Ølskaalerne fore omkring; Krigerne laa i sit Blod. Da sagde Hamder den høimodige: „Du ønskede, Jørmunrek! vort Komme i din Borg! Nu seer du, Jørmunrek! dine Fødder; nu seer du dine Hænder kastede i den hede Ild!" Da brølede Jørmunrek som en Bjørn: „Stener Mændene, da ei Sverd eller Spyd bider paa Jonakrs Sønner." Nu angre Brødrene, at de have dræbt Erp. „Af var nu Hovedet, hvis vor kamprafke Broder levede, hvem vi dræbte

paa Veien. Vi burde ikke have baaret os ad som Ulvene, der i sin Graadighed dræbe hinanden indbyrdes!" (V. 17—30).

De udbryde:

Vel har vi kjæmpet!
Vi staa paa Val af Goter,
paa faldne Kroppe,
som Ørne paa Kvist!
Hæder har vi vundet!
os hente Døden, naar den vil!
Kvelden lever Ingen
efter Nornernes Kald! (V. 31).

Der faldt Sorle ved Salens Gavl, men Hamder segnede bagenfor Huset. Dette, heder det til Slutning, er kaldet det gamle Hamdersmaal.

Der er flere ordlydende Overeensstemmelser mellem dette Digt og Gudrunarhvøt. Muligen lade de sig forklare deraf, at et ældre Digt, som omfattede hele denne sørgelige Begivenhed, har opløst sig i den mundtlige Overlevering og igjen er blevet samlet som tvende Digte.

Ælden af begge disse Kvad bliver indlysende, naar man sammenligner dem med det Brudstykke af et Digt over samme Emne, som er os levnet af en navngiven og berømt Skald. Det er os bevaret i den yngre Eddas Skaldskaparmaal og tilhører en Drapa, som Skalden Brage den gamle omkring 800 digtede til Ragnar Lodbroks Ære[1]). Her finde vi Sagnet behandlet i Drapamaneer, og sammenlignede med denne Behandling maa Eddadigtene ganske vist erkjendes for de ældre. Før 800 ere altsaa disse Kvad digtede.

At Hamdersmaal har foreligget Vølsungasagas Sammensætter, er klart baade af Skildringen og deraf, at de første fire Linier af Vers 29 citeres i Kap. 42. Men i Vølsungasaga ere, som allerede forhen yttret, ved Siden af Digtene Gudrunarhvøt og Hamdersmaal ogsaa udførligere Sagn benyttede.

Hamdersmaal findes alene i den kongelige Pergamentsbog, hvis Samling dermed slutter.

Samlingen i den arnamagnæanske Pergamentsbog (No. 748. 4).

Denne Samling bestaar, som vi nu have den, af syv Digte; men Begyndelsen af det første, Slutningen af det tredie, Begyndelsen af det fjerde og saagodt som hele det syvende mangler. Det Levnede er over=

[1]) Egilssons Udg. S. 78. Arnam. Udg. I, 370—374.

hovedet taget et reent Brudstykke. Hvad Samlingen i sin Heelhed har indeholdt, besidde vi ikke Midler til at bedømme. De Digte, som nu findes, ere følgende efter sin Orden: 1) Harbardsljod, kun den sidste Halvdeel. 2) Baldrs draumar. 3) Skirnismaal, indtil 28de Vers, hvor en Lakune begynder. 4) Vafthrudnismaal, fra 22de Vers, 2den Linie. 5) Grimnismaal. 6) Hymiskvida. 7) Vølundarkvida, dog kun de første Linier af den prosaiske Indledning. Alle disse Digte ere os fra den kongelige Pergamentsbogs Samling bekjendte og ere allerede under denne omtalte, undtagen det ene

Baldrs draumar.

Balders Drømme.

Kvadet begynder med en Skildring af Asernes Uro over Balders onde Drømme. Odin sadlede Sleipner og red ned til Niflhel (Niflheim?). Der mødte ham en Hund med blodigt Bryst; men Odin fortsatte sit Ridt, indtil han naaede Hels høie Bolig. Han red østen for Døren, didhen, hvor han vidste, at en Vala havde sin Grav. Her kvad han over den kloge Kvinde kraftig Galder, indtil hun nødtes at reise sig og kvad Dødningeord:

Hvad er det for Mand,
mig ukjendt,
som har tynget
mit tunge Sind?
Jeg var dækket med Snee,
slagen af Regn,
sprængt med Dug,
død var jeg længe.

Odin. Vegtam jeg heder,
er Valtams Søn.
Sig Sagn fra Hel,
som jeg fra Verden:
For hvem ere Bænke
med Guld bedækte?
for hvem er Salen
saa herlig smykket?

Vala. Her staar for Balder
brygget Mjød,
saa klar en Drik,
med Skjold over Karret.
Men Asernes Sønner
ane ei godt.
Nødig jeg talte,
nu mon jeg tie! (V. 1—7).

Men Odin tillader hende ikke at tie, før han faar Alt at vide, før han faar vide, hvo der skal vorde Balders Banemand. Valaen forkynder, at det bliver Hød. Odin spørger, hvo der skal hevne Balders Død paa Hød. Hun svarer:

Vrind føder
i Vestersale;
den Odins Søn
dræber een Nat gammel;
ei Haand han toer,
ei Hoved kjæmmer,
før paa Baal han bærer
Balders Drabsmand.
Nødig jeg talte,
nu mon jeg tie (V. 8—11).

Men Odin gjør hende end et dunkelt Spørgsmaal, hvorpaa hun svarer:

Ei er du Vegtam,
som jeg troede;
heller er du Odin,
ældgamle Skaber!

Odin siger igjen:

Ei Vala er du
eller viis Kvinde;
heller er du trende
Thursers Moder!

Da slutter Valaen med de Ord:

Hjem rid du, Odin!
pral kun af din Færd!
Ingen meer
faar mig i Tale,
før Loke løs
lider af sine Baand,
og Ragnarøk
rivende kommer (V. 12—14).

Kvadet viser sig som et fuldkommen egte Sidestykke til de mythiske Eddakvad i den kongelige Pergamentsbogs Samling. Det findes ellers i nyere Papirshaandskrifter i en noget udførligere Skikkelse end i den arnamagnæanske Pergamentsbog. Men de Vers, som i Papirshaandskrifterne findes tilsatte, ere upaatvivlelig uegte. De have maaskee sin Oprindelse fra samme Kilde som det, ligeledes kun i Papirshaandskrifter forekommende Digt Hrafnagaldr Óðins, Odins Ravnegalder, hvilket ogsaa synes at have været forfattet med Hensyn til Balders Drømme, for at sættes i Forbindelse med dette Kvad eller danne en Indledning til det. Men hvormeget Væsen end mange Fortolkere have gjort af Ravnegalderen, og skjønt man ikke kan negte den et vist poetisk Verd, saa er den dog høist sandsynligt blot en Efterligning af de egte Eddadigte og en Frembringelse fra det 13de Aarhundrede, som intet Krav har paa at optages i Eddakvadenes Kreds, og som vi derfor ikke her ville opholde os videre ved at omtale.

Kvadet Balders Drømme findes alene i den nævnte arnamagnæanske Pergamentsbog.

Digte, henhørende til Eddasamlingen, i forskjellige andre Pergamentsbøger.

Blandt de gammelnorske Kvad, som ifølge sin Charakteer bør henføres i Eddakvadenes Række, skjønt de ikke findes i nogen af de tvende ovenomtalte Pergamentsbøgers Samlinger, er der tre, som især fortjene at udmerkes, ogsaa af den Grund, at de ere os bevarede i tre meget anseede Pergamentsbøger, hvert af dem i sin.

De ere: 1) Grottasöngr d. e. Kvernsangen, i den saakaldte kongelige Codex af den yngre Edda (No. 3267 4to i det kjøbenhavnske kongelige Bibliotheks ældre Haandskriftsamling). 2) Rígsmál, Rigsmaal, i den saakaldte wormske Codex af den yngre Edda (No 242 4to i den arnamagnæanske Samling i det kjøbenhavnske Universitetsbibliothek). 3) Hyndluljóð d. e. Hyndlas Sang, i den saakaldte Flateyjarbók (i det kjøbenhavnske kongelige Bibliothek), en Pergamentsbog skreven mellem 1387 og 1395.

1. Grottasöngr.

Kvernsangen

har i Pergamentsbogen sin Plads i Skaldskaparmaal, i den Afdeling, der handler om de omskrivende Digterbenævnelser for Guldet. Blandt disse er ogsaa Frodes Meel (mjöl Fróða). Forfatteren opkaster (eller rettere lader Øger opkaste for Brage) det Spørgsmaal: „Hvi kaldes Guldet Frodes Meel?" Til Svar herpaa fortælles følgende Saga:

Skjold hed Odins Søn, fra hvem Skjoldungerne ere komne. Han havde sit Sæde og raadede for Landene der, som nu kaldes Danmark, men dengang kaldtes Gotland. Skjold havde en Søn Fridleif, der raadede efter ham. Fridleifs Søn hed Frode; han tog Kongedømmet efter sin Fader paa den Tid, da Keiser Augustus satte Fred over al Verden. Da blev Christ født. Men fordi Frode var den mægtigste af alle Konger i Nordens Lande, saa blev Freden tillagt ham over hele den danske Tunge, og Nordmændene nævne den Frodefred. Ingen Mand skadede den anden, om han saa fandt for sig sin Faders eller sin Broders Banemand, løs eller bunden. Da var heller ingen Tyv eller Ransmand, saa at en Guldring længe laa paa Jalangs

Hede (ved Jælinge i Jylland). Kong Frode for i Besøg til Svithjod, til Kong Fjølner. Da kjøbte han tvende Trælkvinder, hvis Navne vare *Fenja* og *Menja*, store og sterke Kvinder. Paa den Tid fandtes i Danmark to Kvernstene, saa store, at Ingen magtede at drage dem; men den Natur fulgte Kvernstenene, at det maledes paa Kvernen, som den Malende bød. Den Kvern hed *Grotte*. Hængekjæft hed den, som gav Frode Kvernen. Frode lod lede Trælkvinderne til Kvernen og bød dem at male Guld og Fred og Lykke for Frode. Han gav dem ikke længere Hvile eller Søvn, end mens Gjøgen taug, eller de kunde kvæde en Sang. Da er sagt, at de kvad den Sang, som er kaldet *Grottesangen*. Og før de ophørte med den, malede de en Hær paa Frode; den samme Nat kom der en Søkonge, Mysing, dræbte Frode og tog meget Bytte. Da ophørte Frodefreden. Mysing tog Grotte med sig og ligesaa Fenja og Menja og bød dem at male Salt. Ved Midnat spurgte de, om ikke Mysing var kjed af Salt? Han bad dem male længer. De malede kun en liden Stund, før Skibene sank. Og der blev siden et Svælg i Havet, hvor Søen falder i Kvernøiet. Da blev Søen salt.

Langt kortere findes denne Fortælling i en anden Codex af den yngre Edda, nemlig den arnamagnæanske Pergamentsbog No. 748 4to. Her lyder den saaledes: En Kvern hed Grotte, som Kong Frode eiede. Den malede det, som han vilde, Guld og Fred. Fenja og Menja hed de Trælkvinder, som malte. Da tog Søkongen Mysing Grotte og lod male hvidt Salt paa sine Skibe, indtil de sank i Petlandsfjord (mellem Orknøerne og Skotland). Der er siden et Svælg, hvor Søen falder i Grottes Øie. Søen gnyr, naar Kvernen gnyr. Da blev Søen salt.

Denne korte Fortælling har Munch forudskikket Digtet i sin Udgave af Edda. Men hvor den findes, forekommer ikke Kvadet selv.

Kvadets Indhold svarer ingenlunde i Eet og Alt til den forudgaaende Fortælling, men skiller sig tvertimod fra den i mange væsentlige Stykker. At vi i Kvadet have Sagnet i dets oprindelige eller ældste Form, er klart. Fortællingen i Skaldskaparmaal, især den vidtløftigere, bærer ganske den yngre Eddas Præg og er aabenbare forøget med oplysende Tilsætninger af Skaldskaparmaals lærde Sammensætter. Indholdet af selve Kvadet, der dog mangesteds er meget dunkelt, er i Udtog følgende:

De to fremsynte Kvinder Fenja og Menja ere komne til Kongens Huus; de kraftige Møer bruges som Trælkvinder hos Frode, Fridleifs Søn. De bleve ledede til Kvernen og opfordrede den til at gaa; Frode gav dem ingen Hvile, indtil han hørte deres Sang, idet de begyndte sin Malen (V. 1—3).

De sang og de slynged'
hvirvlende Steen,
saa Frodes Træle
sovned' de fleste.
Da kvad Menja,
var til Malningen kommen:

„Guld male vi Frode,
male ham Lykke,
Gods i Mængde
paa Glædens Kvern.

Han sidde paa Guld!
han sove paa Duun!
han vaage til Lyst!
da er vel malet!

Her skal Ingen
Anden skade,
Ulykke volde,
Døden virke,
ei hugge
med hvasse Sverd,
om han Broders Bane
bunden finder“ (V. 4—6).

Det første Ord, Frode nu talte (nemlig efter at han havde hørt deres lykkevarslende Sang), var det, at de ei skulde sove længer end „Gjøgene paa Salen“, eller længer end saa, at han kvæder en Sang. Da sige de, at Frode ei havde været klog, da han kjøbte Træle; han valgte efter Styrke og Udseende, men han spurgte ikke efter Æt. De ere af Jøtunæt. Ei skulde Grotte være kommen fra det graa Fjeld eller den haarde Steen af Jorden, ikke heller skulde Bergrisernes Mø have malet saa, hvis Nogen havde kjendt hende ret. I ni Vintre havde de to kraftige Legesøstre været opfødte under Jorden; de havde selv ført Klippen afsted. De havde væltet Stenen af Risernes Gaard, saa Jorden skjalv; de havde slynget den hvirvlende Steen, saa den faldt i Menneskenes Hænder. Siden havde de i Svithjod optraadt i Kampen, havde styrtet een Konge og understøttet en anden. De havde da faret frem som Kjæmper, havde fremkaldt Blod med de skarpe Spyd og farvet Sverdene (V. 7—14).

Nu ere de komne til Kongens Huus og blive uden Skaansel behandlede som Træle. Gruset slider deres Fødder, Kulden iisner deres Legeme, medens de drage den Kvern, som maler Fred. Deres Hænder

skulle hvile, Stenen skal standse; de have malet nok for Frode. Mændene skulle nu gribe de haarde Vaaben. De opfordre Frode til at vaagne, hvis han vil lytte til deres Sange og gamle Sagn. De see en Ild brænde østen for Borgen; det er en Vite. En Hær er kommen med Hast at brænde Kongens Gaard. Frode vil ei beholde Leidras Stol, det røde Guld eller den mægtige Steen. De opfordre hinanden til at gribe skarpere i Kvernen. De male sterkt; thi de forudsee Manges Død. De male, saa store Stykker springe af Kvernstenene. Yrsas Søn skal hevne Frode paa Halfdanerne, han som baade er hendes Søn og Broder (Rolf Krake?).

Møerne maled',
sin Magt de anstrengte,
de vare unge
i Jøtunkraft;
Bjælkerne skalv,
Kvernen styrted';
den tunge Steen
sprang sønder i to.

Men Bergrisers
Brud da sagde:
„Vi have malet, Frode!
som vi monne love!
Længe nok har Kvinden
ved Kvernen staaet!“ (V. 15 23).

Digtet er egte mythisk og hentyder paa den Lære, som andensteds i Asatroen fremskimter, om en herlig Fredens og Lykkens Alder blandt Mennesker saavel som blandt Guder i Verdens første Tider, men som spildtes i Gudeverdenen, da Aserne for at øge sin Magt forbandt sig med de sterke, men onde Jøtunvæsener, — og i Menneskeverdenen, da Menneskene henvendte sig til de samme Væsener for ved deres kraftige Hjælp at vinde et Overmaal af jordiske Goder. Da brødes Freden paa Jorden som i Himlen, og den Strid begyndte, som uafbrudt skulde vare til Ragnarøk.

2. Rigsmaal.

En kort prosaisk Indledning forudskikkes Digtet: „Saa fortæller man i gamle Sagaer, at en af Aserne, der hed Heimdall, gik langs Stranden, kom til en Gaard og kaldte sig Rig. Efter denne Saga er dette Kvæde.“ Kvadets Indhold er følgende:

I Oldtiden, fortæller man, vandrede Rig, den kraftige og herlige, den vise, sterke og raske As, hen ad de grønne Veie. Han kom til et Huus. Derinde sad et Par Egtefolk, graa af møisommeligt Arbeide,

Aae og Edda (Oldefader og Oldemoder). Rig gav dem Raad og satte sig mellem dem. Edda fremtog en tung og tyk, klumpet Brødlev, fuld af Saader; hun satte paa Bordet en Bolle med Sod og en kogt Kalv, — den bedste Mad, hun havde at diske op med. Efter Maaltidet gik de at sove. Rig lagde sig midt imellem Egtefolkene. Der var han i tre Nætter, saa gik han videre. Men ni Maaneder efter fødte Edda en Søn, mørk af Hud; de overøste ham med Vand og kaldte ham Træl. Han voxte op og trivtes. Hans Hænder vare skrumpne, hans Knoger stive, hans Fingre tykke, hans Ansigt stygt, Ryggen ludende, Hælene lange. Han begyndte at bruge sine Kræfter paa at binde Bast, gjøre Byrder og bære Riis hjem den udslagne Dag. Til Gaarden kom en Fodgjængerske med arrede Fødder, solbrændte Arme, nedhængende Næse; hun kaldte sig Thy (Trælkvinde). Husets Søn og hun sad tilsammen, snakkede med hinanden, gjorde sit Leie og henlevede et fortrykt Liv. Alle deres Sønner bare Trælenavne. De lagde Gjerder, gjødede Agrene, passede Svinene, gjætede Gjederne og grove Torv. Døtrene bare Trælkvindenavne. Derfra ere Trælætterne komne (V. 1—13).

Rig gik siden Veien frem og kom til et andet Huus. Der brændte en Ild paa Gulvet; Egtefolkene sad der og syslede med sit Arbeide. Manden telgde en Vævbom. Hans Skjeg var skaaret, Haaret tilstudset i Panden, Skjorten (eller Kjortelen) trang; hans Verktøiskiste stod paa Gulvet. Konen sad og snoede Rokken; hun spandt til Klæder. Hun havde Sveig (krummet Hovedtøi) paa Hovedet, Smok paa Brystet, Dug om Halsen, Smykker paa Axlerne. Det var Ave og Amma (Bedstefader og Bedstemoder), som eiede Huset. Rig gav dem Raad. De stode op fra Bordet og gik til Sengs; Rig lagde sig midt imellem dem. Han var der i tre Nætter; men ni Maaneder efter fødte Amma et Barn. De overøste det med Vand og kaldte det Karl. Konen svøbte det; det var rødhaaret og rødkindet med spillende Oine. Drengen voxte op og trivtes vel. Han tog til at tæmme Oxne, gjøre Plog, tømre Huus og bygge Lader, at gjøre Vogne og drive Plogen. De kjørte da hjem Snør i Gjedeskindskjortel med hængende Nøgler og giftede hende med Karl. De satte sig under Brudeklædet, bleve Egtefolk, deelte sit Gods, bredte sine Lagener og satte Bo. Deres Børn bare alle Bondenavne. Derfra ere Bondeætterne (karla ættir) komne (V. 14—22).

Rig gik videre og kom til en Sal, hvis Dør vendte mod Syd og var forsynet med Ring. Han gik ind. Gulvet var straalagt; Egtefolkene, Fader og Moder, sad der, saa hinanden i Øinene og legede med Fingrene (havde let Arbeide fore). Huusbonden snoede en Streng, bøiede Alm til en Bue og skjæftede Pile. Men Hustruen saa paa sine Arme, glattede sin Hovedduq, strammede sine Ermer, opsatte sit Skaut; hun havde Spende paa Bringen, fodsid Kjortel, blaahvid Serk. Hendes Bryn vare mere skinnende, hendes Bryst lysere, hendes Hals hvidere end den rene, nyfaldne Snee. Rig gav dem Raad og satte sig mellem dem. Moder fremtog en hvid, merket Dug af Hør og lagde den paa Bordet; ovenpaa lagde hun tynde og hvide Brødlever af Hvede. Hun fremsatte sølvbelagte Fade fulde af blankt Flesk og stegte Fugle. Viin var i Kanden, Kalkene vare beslagne. Rig reiste sig og beredte Sengen. Han var der i tre Nætter, saa gik han sin Vei. Men ni Maaneder efter fødte Moder en Dreng og svøbte ham i Silke. De overøste ham med Vand og lode ham hede Jarl. Hans Haar var blegt, hans Kinder lyse, Øinene vare hvasse, som paa en Ormunge. Jarl voxte op der, begyndte at ryste Skjoldet, sno Buestrenge, bøie Almen, skjæfte Pile, slynge Fleinen, svinge Spydet, ride Heste, hidse Hunde, drage Sverd og øve Svømmen (V. 23—32).

Da kom Rig did gaaende fra Skoven. Han lærte ham Runer, gav ham sit Navn og erkjendte ham for sin Søn. Han bød ham tilegne sig „Odelsmarker, gamle Bygder" (han viiste Jarl ud paa Tog at vinde sig Land, der allerede var besat og bebygget af Andre). Jarl red da ud den mørke Vei over rimede Fjelde, indtil han kom til Hallen. Han rystede Spydet, bragte Skjoldet til at skjælve, sprængte frem med Hesten og svang Sverdet; han vakte Kamp, blodfarvede Marken, fældede Val, kjæmpede sig til Land. Siden raadede han ene for atten Gaarde, skiftede Guld, gav Alle Smykker og Kostbarheder og smekkerribbede Heste; han udspredte Ringe, sønderhug Guldet (V. 33—35).

De agede de vaade Veie og kom til Hallen, hvor Herser boede. Jarl mødte der den midjesmekkre, hvide og kloge Erna. De beilede til hende, agede hende hjem og giftede hende med Jarl. Hun gik under Linet (Brudelinet, blev Brud), de boede sammen, elskede hinanden, av=

lede Børn og levede lykkelige Dage. Deres Børn lærte Lege, Svømmen og Tavlspil; de tæmmede Heste, bøiede Skjolde, skavede Pile, rystede Spyd. Den yngste af dem var Kon (den storættede). Han kunde Runer, kraftige i Livet og i Tiden. Han kunde redde Mænd, døve Egge og stille Havet; han forstod Fuglenes Røst, kunde dæmpe Ild, gjøre Søgangen rolig og mildne Sorger. Han havde otte Mænds Kraft og Udholdenhed. Han prøvede sig med Rig Jarl i Runer og blev hans Mester. Da vandt han selv Navnet Rig. Den unge Kon red igjennem Krat og Skove, lod Pilen flyve og dræbte Fuglene. Da kvad til ham Kraaken, som sad ene paa Kvisten: „Hvad skal du, unge Kon! med at dræbe Fugle? Heller skulde du ride at fælde Hær: Dan og Danp have herlige Haller, en bedre Odel, end du har. De forstaa at ride Kjøl, at prøve Egg, at aabne Saar."

Hermed ender Digtet, som muligen er noget mangelagtigt i Slutningen.

Dets Emne er, som man seer, en Fremstilling af de forskjellige Samfundsklassers Udspring: Trælenes, Bøndernes og Jarlernes eller Krigernes, — alle fra det guddommelige Væsen Rig, som i Indledningen, dog uvist med hvad Hjemmel, gjøres til Eet med Heimdall. En Antydning til en lignende Forestilling om denne Gud, egentlig Regnbuens Gud, og maaskee som saadan tænkt som en Midler mellem Guder og Mennesker, — findes muligen i Vøluspaa (V. 1), hvor Talen er om Heimdalls Sønner, hvorved der Menneskene synes at være betegnede. Hver Samfundsklasses Livsvilkaar og Syssel er i Digtet skildret paa en livlig Maade: Trælene ere stygge, deres Livsvilkaar haarde, deres Virkekreds lav; Bøndernes (Karlenes) Kaar ere hæderlige, deres Udseende godt, de arbeide i Huus og paa Mark, men under Nydelse af Frihed, som Navnene udtrykke (som Drengr, Hauldr, Þegn); men Jarlernes Livsvilkaar ere Høvdingers, deres Syssel er Vaabenøvelser og Krig, deres Udseende skjønt; de hige efter at tilegne sig Andres Odel, naar den er bedre end deres egen, at optræde som Herrer i undertvungne Folkefærds Land. Fra Jarlernes Klasse, antyder Kvadet, udspringer tilsidst den fyrstelige eller kongelige Værdighed (personificeret i Kon) gjennem en Forbindelse mellem Jarlen (Krigeren, Krigshøvdingen) og Hersérens (den ætbaarne Bondehøvdings) Datter,

— en Forbindelse mellem Hærføreren, der paa Hærtog udenlands har vundet Hæder og Rigdom, og de hjemmesiddende mægtige Bondehøvdinger. Denne Oprindelse til Kongedømmet passer udentvivl fuldkommen paa de virkelige Forholde i Norden hos den nordgermaniske Folkestamme. Kongedømmet opstod, da denne Stamme erobrende udbredte sig paa den sydgermaniske Stammes Grund.

3. Hyndluljod.

Freyja vækker Jøtunkvinden Hyndla i hendes Klippehule og opfordrer hende til at ride med sig til Valhal. De skulle bede Hærfader (Odin) at være hende gunstig, han som uddeler Guld og Vaaben, Seier og Forstand, Skaldekunst og Manddom; de skulle blote til Thor, at han vil være hende god, skjønt han ellers ei synes om Jøtunkvinder. Hun opfordrer Hyndla til at tage sin Ulv af Stalden og lade den løbe med runeprydet Grime. Hyndla klager over, at Freyjas Galt er saa langsom paa Veien til Guderne. Freyja svarer, at hun ikke vil sadle sin herlige Hest. Hyndla yttrer Mistanke om, at Freyja har sin Elsker med, Ottar Unge, Innsteins Søn. Men Freyja negter det; hun har Ingen i Følge uden den guldbørstede Galt, Hildesvinet, som kunstfærdige Dverge havde gjort for hende (V. 1—7).

Freyja opfordrer derpaa Hyndla til en Samtale fra deres Sadler „om Kongernes Ætter og de Mænds, som stamme fra Guderne." Ottar Unge og Angantyr have en Arvesag for Retten, og hun finder sig skyldig at hjælpe Ottar, saa han faar sin Fædrenearv.

Hørg han mig gjorde
høi af Stene,
nu er den Steen
til Glas bleven;
han smurte den med varme
Oxeblod;
stedse troede Ottar
paa Asynjerne.

Opregn du nu
de gamle Ætmænd;
sig tydelig frem
Mændenes Slægt:
Hvad er Skjoldunger?
hvad er Skilfinger?
hvad er Edlinger?
hvad er Ylfinger (Ynglinger)?
hvad er hauldbaaret?
hvad er hersbaaret?
det bedste Mandevalg
under Midgard? (V. 8—11).

Nu begynder Hyndla, hvad der er Kvadets Hovedemne, at opregne Ottars, Innsteins Søns, Æt i flere Linier. Hun kommer herved til at omtale blandt hans fjærnere Ætmænd Halfdan, som hun kalder „den høieste af Skjoldunger“ (d. e. Konger), og om hvem hun siger, at „hans Verker syntes flyve mellem Himmelens Hjørner“ d. e. vare bekjendte over den hele Jord. Han havde med Almveig, den herligste Kvinde, atten Sønner.

Derfra ere Skjoldunger,
derfra Skilfinger,
derfra Edlinger,
derfra Ynglinger,
derfra hauldbaaret,
derfra hersbaaret,
det bedste Mandevalg
under Midgard.

Hun lægger til:

Alt er det din Æt,
taabelige Ottar! (V. 12—16).

Hyndla vedbliver sine Ættetal, idet hun af og til gjentager dette Udbrud. Hun nævner i sin Opregning Vølsunger og Gjukunger; hun kommer ogsaa til at omtale Harald Hildetand.

Harald Hildetand,
Søn af Hrørek
den Ringeslynger,
Søn var han af Aud,
Aud den dybrige,
Ivars Datter;
men Radbard
var Randvers Fader;
de Vældige bleve
Guderne viede.
Alt er det din Æt,
taabelige Ottar! (V. 17—27).

Hyndla kommer nu ogsaa til at tale om Aserne og de med dem forbundne Jøtunvæsener. Hun opholder sig ved Balders Æt, omtaler ogsaa Freys Egteskab med Gerd og dennes Jøtunæt, Heimdalls Fødsel af de ni Jøtunmøer ved Jordens Rand, samt Loke og hans Afkom. Endelig kommer hun til Odin og taler da som den fremsynte Vala:

Hav gaar i Bølger
mod Himlen selv,
lider over Land,
men Luften svigter;
deraf kommer Søgang
og snare Vinde,
da truer Regnen
at udeblive.

Een blev baaren
større end Alle,
han blev næret
med Jordens Kraft;
den Konge af alle
jeg rigest kalder,
med Forbund knyttet
til alle Folkefærd.

Da kommer en Anden
end mægtigere,
dog tør jeg ikke
denne nævne.

Faa see nu
længere frem,
end til Odin mon
Ulven møde! (V. 28—41).

Freyja opfordrer nu Hyndla til at bringe hendes Gjest (Ottar) en Mindedrik, saa han kan huske al Hyndlas Tale, naar paa den tredie Morgen (herfra) han og Angantyr skulle udrede sine Ætter. Men Hyndla vil nu sove og beder Freyja drage bort, med den Bebreidelse, at hun „løber ude om Natten som en Gjed blandt Bukkene." Freyja svarer, at hun slaar Ild om Jøtunkvinden, saa hun ei skal komme af Stedet (V. 42—45).

Da udbryder Hyndla:

Ild seer jeg brænde
og Jorden lue,
de Fleste maa Livet
taale at løse.

Bær du Ottar
Øl til Hænde,
med Edder blandet,
til Ulykke!

Men Freyja svarer:

Dit Ønske
for Intet skal raade,
om du, Jøtunbrud!
ønsker Ondt;

han skal drikke
herlige Drik.
Jeg beder Ottar
alle Guder hjælpe! (V. 46—47).

Dette Kvad er et Slags genealogisk-mythisk Digt, udentvivl digtet til Forherligelse af den deri nævnte unge Høvding, Ottar Innsteinsføn, maaskee i Anledning af hans Tiltrædelse til Arven efter sine Forældre, hvilken en Angantyr ventedes at ville gjøre ham stridig. Hans Æt sættes i Forbindelse med alt, hvad der var høibyrdigt i Norden, med de berømteste Fyrster og med Guderne selv.

Ottars Fader, Innstein Alfssøn, er forresten andenstedsfra bekjendt. Han var efter Halfs Saga en af de berømte Halfskjæmper (Halfsrekker) og faldt med Hørdekongen Half ved 700. Ottars Levetid ligger følgelig i Begyndelsen af det 8de Aarhundrede. I Kvadet nævnes Kong Harald Hildetand, der faldt i det store Braavoldsslag ved 720, og dennes Halvbroder Randver, derimod ikke Randvers Søn, Sigurd Ring, der kjæmpede mod Harald paa Braavoldene, og ikke heller Sigurds Søn, den navnkundige Ragnar Lodbrok. Harald Hildetand og Randver synes saaledes endnu at have været i Live og den første i

sin Hæders Glands, da Digtet blev til, hvilket passer med, hvad vi andenstedsfra vide og ovenfor have anført om Innsteins, Ottars Faders, Levetid. Udtrykkene, som bruges om Harald Hildetand og hans nærmeste Frænder i V. 27, modsige ikke bestemt, at han endnu kunde være i Live, da Kvadet digtedes. Thi deels skal vist Udtrykket: „de vare Guderne viede" (þeir váru gumnar goðum signaðir) henføres ikke til ham og Radbard og Randver alene, men ogsaa til de forlængst afdøde Rørek Ringeslynger og Ivar (Vidfadme), og Ordet „vare" er saaledes i sin Orden; deels kan dette Ord utvivlsomt paa nærværende Sted, om man saa vil, forklares ved „bleve," og kan da meget gjerne bruges om den endnu Levende, hvis Liv fra Fødselen af troedes at være Guderne indviet.

Hyndluljod er saaledes dobbelt merkeligt derved, at man, saagodt som med Sikkerhed, kan angive Tiden, da det er digtet. Det er blevet til omkring 700, eller mellem 700 og 720, altsaa et halvt Aarhundrede før Ragnar Lodbroks Optræden og noget længere før Brage den gamles Levetid. Det maa antages digtet i Ottars og Innsteins Hjem, Hørdeland.

Kvadet har været kjendt og benyttet af den yngre Eddas Sammensætter. I Gylfaginning [1]) citeres dets 32te Vers, og det benævnes der Völuspá hin skamma d. e. den korte Vøluspaa, udentvivl paa Grund af de mythiske Vers i Digtet, V. 33—41, der i Aand meget ligne den bekjendte Vøluspaa.

I Pergamentsbogen Flateyjarbók, en merkelig og høist vigtig Samling af vidtløftigere norske Kongesagaer, har Hyndluljod utvivlsomt fundet sin Plads paa Grund af dets Forbindelse med Sagasagnet om Norges Bebyggelse, det saakaldte Fundinn Noregr, det fundne Norge. I dette spiller nemlig Halfdan den gamle og hans 18 Sønner ligesom i nærværende Digt en vigtig Rolle, som Stamfædre til alle den nordgermaniske Stammes berømteste Kongeætter.

Digte, der kunne henføres til Eddasamlingen, men kun ere os bevarede i nyere Papirshaandskrifter.

Af saadanne findes, som jeg tror, kun to, hvilke med nogenlunde Rimelighed kunne anvises den nævnte Plads, og som ogsaa findes

[1]) Egilssons Udg. S. 4. Arnam. Udg. I, 44.

optagne i næsten alle Udgaver af den ældre Edda, og det er 1) Grogaldr og 2) Fjolsvinnsmaal; thi de tvende andre, som man gjerne ved Siden af disse finder indtagne; Odins Ravnegalder og Solarljod, forekomme mig rettere at burde udsondres derfra, — det første, fordi det aabenbare er en Frembringelse fra den christelige Middelalder, og det rimeligviis i det tidligste fra det 13de Aarhundrede, — det andet, fordi det et christeligt Kvad af christeligt-religiøst Indhold, som, hvor gammelt, smukt og charakteristisk det end er, ikke bør blandes sammen med de hedenske Eddadigte. Vi ville omtale begge senere.

1. Grógaldr.
Groas Tryllesang

indeholder en afdød Moders Tryllesange eller Galdre over sin unge Søn, der skal ud at færdes i Verden. Sønnen vækker sin Moder i hendes Gravhaug, for at hun efter sit Løfte til ham i Livet skal give ham gode Raad.

Søn. Vaagn Groa!
Vaagn, gode Kone!
Jeg vækker dig fra Dødens Dvale;
hvis du det mindes,
at du din Søn bad
til Gravhaugen gaa.

Mod. Hvad Sorg er nu
min eneste Søn,
hvad Ondt dig overvælder,
at du din Moder kalder,
som til Mulden er kommen
og bort fra Verden er vandret?

Søn. Et slemt Spil
skjød du for mig, listige Kvinde!
som min Fader favned';
bød mig komme did,
hvor jeg ei er kjendt,
Møerne imøde.

Mod. Lang er Færden,
lange Færdens Veie,
langt strækker sig Mændenes Stræben!
Hvis det vorder,
at du din Villie opnaar,
da er det Skjebnen, som styrer.

Søn. Syng mig Galdre,
som gode ere!
bjærg, Moder, dit Barn!
jeg tror, jeg til Grunde
gaar paa Veien;
for ung jeg mig finder til Færden!

(V. 1—5).

Man skulde næsten tro, at Skaldens Mening er, at Ynglingen søger Hjælp hos sin døde Moder mod sin Stifmoders Efterstræbelser, der har sendt ham paa en farefuld Reise, maaskee en Frierreise. Den

døde Moder galer nu ni Galdre over ham, der skulle beskytte ham mod flere opregnede Farer. Derpaa slutter hun:

Far nu, hvor du vil,
hvor Fare truer;
Intet staar dit Ønske imod!
paa jordfaste Steen
stod jeg inden Døre,
mens jeg dig Galdre gol.

Moders Ord
bær du med dig herfra!
lad dem bo i dit Bryst!
thi Lykke nok
skal du i Livet have,
medens mit Ord du mindes.

(V. 15—16).

Digtet er kort og ikke uden en vis simpel Skjønhed. Det bærer et ældgammelt og egte hedensk Præg, skjønt Kjendskab til Christne synes at røbe sig i det 13de Vers, hvor Tale er om Meen, som den christne Dødningekvinde kan tilføie ham. Det sexlinede Fornyrdalag er heelt igjennem anvendt.

2. Fjölsvinnsmál.
Fjølsvinns Tale

er et Digt, som søger sin Mage i Dunkelhed. Svipdag besøger sin Trolovede Menglød, der lever i streng Afsondring under Bevogtning af Fjølsvinn. Da Svipdag kommer til hendes Huus og i Førstningen ikke vil tilkjendegive, hvo han er, opstaar en Samtale mellem ham og Fjølsvinn, der ender med, at Svipdag aabenbarer sig; og da Menglød selv kommer til og erkjender ham for at være den, han udgiver sig for, aabnes Huset for ham, og han modtages med Kjærlighed. Samtalen mellem Svipdag og Fjølsvinn udgjør Digtets Hovedindhold, men denne Samtale er fra først til sidst en Gaade, som endnu ingen Fortolker har trøstet sig til at løse, og hvis Indhold rimeligviis ikke heller er noget stort Hovedbrud verd. Digtets baade Sprog og Tone synes at vidne om Ælde og Oprindelse fra Hedendommen. Versarten er ogsaa her heelt igjennem sexlinet Fornyrdalag.

Andre ældgamle Digte uden Forfatternavn, hvilke ei kunne henføres til Eddadigtene, men dog synes at staa ved Siden af disse eller nærme sig til dem i Ælde.

Af saadanne Kvad findes flere bevarede i de mythiske og romantiske Sagaer, og vi ville omtale nogle af dem, der have det meest oldtidsagtige og eiendommelige Præg.

Først fortjene udentvivl at nævnes enkelte af de Kvad, der findes indtagne i Hervararsaga, og paa hvilke visse Afdelinger af denne ere byggede. Her møde os først Brudstykker af et større Digt, der synes at have dannet Grundlaget for Sagnet om Hjalmar den høimodige og Ingebjørg, Yngves Datter, og om Hjalmars Kamp med Arngrims Sønner. Indholdet er i Korthed følgende:

Paa Bolm eller Bolmø, et Sted i det nordlige Norge, boede Berserken Arngrim, der paa sine Hærtoge havde vundet det ypperlige Sverd Tyrfing, smedet af Dverge, men belagt med den Forbandelse, at det skulde vorde en Mands Bane, hver Gang det blev draget, og tre de største Nidingsverker skulde blive øvede med det. Med sin Hustru Eyfura havde han tolv Sønner, alle vilde Berserker og Vikinger, af hvilke dog den ældste, Angantyr, overgik alle sine Brødre. En af disse, Hjørvard, gjorde en Julekveld paa Bolm det Løfte ved Bragehornet, at han vilde eie Møen Ingebjørg, Yngve Sveakonges Datter i Upsal. Berserkebrødrene droge da til Upsal, og Hjørvard fremsatte sit Erinde. Da reiste en af Kongens Mænd sig, Hjalmar den høimodige (hugprude), og beilede til Kongedatteren. Kongen bød hende selv vælge mellem de tvende Beilere, og hun valgte Hjalmar. Da fordrede Hjørvard denne til Holmgang paa Samsø, og Hjalmar modtog Udfordringen. Paa bestemt Tid og Sted mødtes Kjæmperne. De tolv Brødre vare paa den ene Side i Følge, paa den anden var Hjalmar og Odd den vidfarne, ogsaa kaldet Orvarodd eller Pile-Odd. Hjalmar kjæmpede med Angantyr alene, Odd med de elleve Brødre. Kampen var haard, men Enden blev, at Hjalmar og Odd fældede sine Modstandere. Da Odd havde nedlagt de elleve, gik han did, hvor Hjalmar og Angantyr havde kjæmpet. Angantyr var død, men Hjalmar sad ved en Tue og var bleg som et Lig. Odd gik til ham og kvad:

Hvor gaar det dig, Hjalmar?
Du har Farve skiftet;
jeg tror, dine mange
Saar gjør dig mødig;
din Hjælm er kløvet,
huggen din Brynje;
dit Liv, tænker jeg,
snart er ledet.

Hjalmar kvad:

Saar har jeg sexten,
sønderslidt Brynje,
sort er mig for Synet,
seer jeg ei at gaa;

Angantyrs Sverd
stak mig ved Hjertet,
hvasse Klinge
hærdet i Edder.

Og end kvad han:

Jeg eied' tilfulde
femten Gaarde,
men aldrig jeg likte
Landlivets Ro;
nu maa jeg ligge
Livet berøvet,
søndret med Sverdet,
paa Sams Ø.

Drag du mig af Haanden
Ringen den røde,
og før til den unge
Ingebjørg!
Den Sorg mon hende
i Sindet fæstes,
at ei jeg kommer
til Upsal meer.

Drikke i Hallen
Huuskarle Mjød,
Mænd saa gjæve
hos min Fader;
Mangen mødig
der gjør Mjøden,
mig Eggenes Spor
paa Øen tvinge.

Kvindernes fagre
Sang forlod jeg,
oplagt til Glæde,
øster ved Sote[1]);
min Færd jeg skynded'
og for i Orlog
hiin sidste Gang
fra hulde Venner.

Forlod jeg den hvide,
fagerarmede Mø
paa den ydre
Agnafits Kyst[1]);
det Ord mon sandes,
som hun sagde mig,
at atter komme
aldrig skulde jeg.

En Ravn flyver fra Østen
fra høie Træ,
og efter ham
en Ørn i Flugten;
den Ørn jeg bringer
for sidste Gang Bytte,
den skal drikke
mit dryppende Blod!

Odd førte Hjalmars Lig til Svithjod; men Ingebjørgs Hjerte brast af Sorg, og de bleve lagte i samme Haug.

Dette Digt finder man ogsaa i en lidt forskjellig Bearbeidelse i Orvarodds Saga. Der er her flere Vers end i Hervararsaga, og selve Hjalmars Dødssang er noget vidtløftigere.

Dette Kvad staar alligevel tilbage i Kraft for det, som lidt længer ude i Sagaen findes indskudt, og som handler om Hervørs Møde med sin Faders Aand ved dennes Gravhaug. Angantyrs Datter, Hervør, der har arvet sin Faders haarde og vilde Sind, stunder efter at

[1]) Agnafit og Soteskjær ere Steder ved Svithjods Østkyst.

eie Sverdet Tyrfing, som er blevet lagt i Haugen paa Samsø med hendes Fader. Klædt og væbnet som en Mand vandrer hun bort fra sin Moders Hjem og kommer i Følge med Vikinger til Samsø. Her opsøger hun de faldne Berserkers Gravhauge uden at lade sig skræmme ved en Hyrdes Advarsler eller ved de Ilde, som blussede op af Haugene. Hun vendte sig mod den største af dem og kvad:

Vaagn, Angantyr!
Vækker dig Hervør,
din og Svaavas
eneste Datter;
ræk mig fra Haugen
hvasse Klinge,
den, som til Svaferlame
Dvergene slog.

Onde ere I blevne,
Arngrims Sønner!
meenfulde,
der I Mulden øge,
da ingen af alle
Eyfuras Sønner
med mig mæler
i Munarvaag.

Hjørvard! Hervard!
Hrane! Angantyr!
jeg vækker Eder alle
under Egenes Rødder,
i Hjælm og Brynje,
med hvasse Sverd,
med Skjold paa Arm
og blodige Spyd.

Hjørvard! Hervard!
Hrane! Angantyr!
saa være Eder alle
inden Eders Ribbeen,
som I morkned'
i Haug af Myrer,
hvis ei Sverdet I mig række,
som Dvalin slog;
ei Drauge det sømmer
dyrt Vaaben at bære!

Da kvad Angantyr:

Hervør Datter!
hvi kalder du saa?
Ulykkelig farer du
din Undergang imøde;
rasende er du vorden
og vanvittig,
vildet i dit Sind
vækker du de Døde.

Ei Fader mig grov
eller andre Frænder;
Tyrfing havde
de tvende, som leved';
blev dog dens Eier
Een omsider.

Men Hervør tror ham ikke og bebreider ham, at han ingen Arv vil give sit eneste Barn. Da aabnes Haugen og viser sig heel omgiven af Luer. Da kvad Angantyr:

Sjunken er Helgrind,
Haugene aabnes,
i Ild er hele
Øen at see.
Ud stiger den Døde
at skue om sig.
Skynd dig, Mø! om du kan,
til dine Skibe.

Men Hervør svarer:

Ei brænde I saa
Baal i Natten,
at jeg ved Eders
Ilde skræmmes;
ei skjælver Møens
modige Hu,
om hun end Døbning
i Døren seer stande.

Angantyr advarer hende, at Tyrfing vil ødelægge hele hendes Æt. Hun svarer ham kun med end sterkere at besverge ham. Han siger, at hun ei er Mennesker lig, der hun vandrer i Natten væbnet mellem Haugene. Hun svarer, at hidtil har man anseet hende for et Menneske, og beder ham atter række sig Sverdet ud af Haugen. Han siger, at det ligger under hans Skuldre, omgivet af Luer; han kjender ei den Mø, som vover at tage det i sine Hænder. Hun svarer, at hun skal gjemme det og haandtere det, maa hun kun faa det; hun frygter ikke den brændende Ild. Da frygter Angantyr, at hun skal styrte sig ind i Luerne, og vil heller række hende Sverdet ud af Haugen. Det blev da kastet ud til hende. Da kvæder hun:

Vel gjorde du,
Vikingers Søn!
at du sendte mig
Sverdet af Haugen.
Den Gave mig mere
glæder, Konge!
end om jeg vide
Norge vandt.

Angantyr siger:

Du veed ei, Kvinde!
hvad der du siger,
du veed ei i din Galskab,
hvad du glæder dig i.
Denne Tyrfing,
hvis blot du vil tro mig,
den, Mø! vil øde
din hele Æt.

Hervør svarer, at hun glad gaar til Skibet og bryder sig lidet om, hvad hendes Sønner siden stride. Han giver hende da sit Farvel, og hun ønsker dem at bo lykkelige i Haugen.

Vel saa merkeligt som noget af de tvende nævnte Kvad er et tredie i samme Saga, der indeholder en Samling af Gaader, som lægges Gest den blinde i Munden, og som indklædes i et Sagn, der forkortet lyder saaledes:

Gest, kaldet den blinde, var en mægtig Herser i Reidgotaland, en ond og urolig Mand. Han havde forholdt Kong Heidrek (Hervørs Søn) hans Skat, og der var stort Uvenskab mellem dem. Kongen stevnede ham til sig, at underkaste sig hans vise Mænds Dom eller og holde en Kamp. Gest blotede til Odin. Denne kom ham til Hjælp, paatog sig hans Skikkelse og for i hans Sted til Kongens Hal. Han træder ind, hilser Kongen og siger, at han vil forliges med ham. Da spørger Kongen, om han vil underkaste sig hans Viismænds Dom? Gest spørger, om der ei er nogen anden Udvei. Der er een, svarer Kongen; du skal fremkomme med en Gaade, som jeg ikke kan raade, og dermed kjøbe dig i Fred. Gest valgte at give nogle Gaader. Han og Heidrek satte sig hver paa sin Stol. Nu begynder Digtet. Baade Gaaderne og Løsningen ere i Vers. Til Prøve anføres disse:

Gest. Hjemmefra jeg for,
hjemmefra jeg færdedes;
jeg saa paa Veien Veie:
Vei var under,
Vei var over,
og Vei var paa alle Kanter.
Heidrek Konge,
hit nu Gaaden!

Heidr. God er Gaaden din,
Gest hiin blinde!
gjettet er den:
Fugl derover fløi,
Fisk derunder svømmed,
for du paa en Bro.

Gest. Hvo er hiin klingende,
som gaar haarde Veie,
og han har før dem faret,
noget fast han kysser
og har Munde to,
gaar paa Guld alene.
Heidrek Konge,
hit nu Gaaden!

Heidr. God er Gaaden din,
Gest hiin blinde!
gjettet er den:
Hammeren gaar
paa Ringens Gløb (Guld),
klinger høit
og kommer paa Ambolt.

Gest. Hvad er det for Under,
jeg ude saa
for Dellings Døre?
Med sit Hoved det viser
ad Hels Vei,
med Fødderne snur det mod Solen?
Heidrek Konge,
hit nu Gaaden!

Heidr. God er Gaaden din,
Gest hiin blinde!
gjettet er den:
Hovedet skyder
i Jordens Skjød,
men Blade i Luften paa Løgen.

Gest. Hvo er den ene,
som i Asken sover,
af Steen alene avlet;
ei Fader eller Moder har han,
den farlige;
der mon han sit Liv leve.
Heidrek Konge,
hit nu Gaaden!

Heidr. God er Gaaden din,
Gest hiin blinde!
gjettet er den:
Asken nærer Ilden
paa Arnen skjult;
Flint den frembringer.

Gest. Fire gaa,
fire hænge,
to vise Vei,
to mod Hundene verge,
een dratter efter
alle Tider,
den er stedse
sølet og skiden.
Heidrek Konge,
hit nu Gaaden!

Heidr. God er Gaaden din,
Gest hiin blinde!
gjettet er den:
Koen er det,
det kan du vel see.
Fire Fødder gaa,
fire Patter hænge,
Hornene den verge,
Halen hænger bag.

Gest. Hvo ere de tvende,
som til Things fare;
tre Øine have de tilsammen,
ti Fødder,
eet Tagl begge,
og lide saa over Lande.
Heidrek Konge,
hit nu Gaaden!

Heidr. God er Gaaden din,
Gest hiin blinde!
gjettet er den:
det er Odin,
paa Sleipner udfarer;
eet Øie har han,
men Hesten begge;
med otte Fødder den traver,
men Odin har to.
Hesten har een Hale.

Da nu mange Gaader ere fremsatte og gjettede, saa siger Gest omsider:

Sig du mig det ene,
da du være synes
klogere end hver Konge;
hvad mælte Odin
i Balders Øre,
før han paa Baal blev baaren?

Da merker Heidrek, hvem han har talt med, drager Tyrfing og hugger efter Gest; men Odin skabte sig i en Falks Lignelse og fløi op igjennem Ljoren. Sverdet rammede Halen og tog Noget bort af den. Derfor er Falken siden korthalet. Men en Hirdmand kom i Veien for Hugget, og han fik strax sin Død.

Endnu til et fjerde Digt henvises i Hervararsaga, nemlig til et, der har handlet om et stort Slag paa Dunheden i Dylgjudalene mellem den nys omtalte Konge Heidreks Sønner, Angantyr og Hlød, i hvilket Hlød faldt for sin Broders Haand, der dræbte ham med Tyrfing. Ogsaa af dette Digt ere flere Vers anførte i Sagaen. Men om deres Ælde og Egthed kan maaskee større Tvivl reises end om de tre Digte, som før ere omtalte.

I Sagaen om Half og Halfskjæmperne findes foruden flere Digtbrudstykker, der synes at være gamle, ogsaa et Par, som det lader, saagodtsom fuldstændige Kvad, der rimeligviis høre den Tidsalder til, hvorom her er Tale.

Det ene er et Kvad, i hvilket Innstein Alfsøn, en af de mest anseede af Kong Halfs Kjæmper, for største Delen er den Talende. Jarlen Alf den gamle paa Hørdeland havde med sin Hustru, Gunnlød, Romund Berserks Datter, tvende Sønner, begge af Navnet Stein. Den ældste af dem kom atten Aar gammel i den tolvaarige Kong Halfs Tjeneste og blev hans fornemste Raadgiver. Den yngste, som kun var tolv Aar gammel, tvang sig saagodtsom ind i Kong Halfs Krigsfølge, skjønt Regelen egentlig var, at Ingen deri skulde optages, som var yngre end atten Aar. Den ældste af de to Steiner blev kaldet Innstein, da han den første Dag, Half havde tiltraadt Toget med sit Krigsfølge, om Kvelden, da man lagde i Havn i et sterkt Regn, opfordrede til at tjælde Skibet. Da udbrød Kongen: „Vil Du end tjælde Huus ligesom hjemme?" og siden kaldte man ham Innstein. Hans Broder blev som en Modsætning hertil kaldet Utstein.

I atten Somre for Half og hans Kjæmper paa Søtog. Da var det engang, han kom hjem til Hørdeland, at hans Stiffader Kong Asmund indbød ham til Gjestebud med Halvdelen af hans Folk. Half modtog Indbydelsen. Men da han om Morgenen efter gjorde sig rede og bød Halvdelen af sine Kjæmper at blive tilbage paa Skibene, gjorde Innstein Indsigelse herimod. Det første Kvad i Sagaen indeholder Samtalen mellem Innstein og Kong Half, hvori den første raader til, at Alle skulle gaa op, brænde Kong Asmunds Bygder og dræbe ham selv; Half derimod seer ikke nogen Fare i Færden.

Innst. Op skulle vi
alle gaa
herlige Stridsmænd
af vore Skibe,
lade brænde
Bragningens (Kongens) Land,
og Asmunds Folk
fortabe Livet.

Half. Vi skulle, med Hælften
af denne Hær,
søge med Fred
op fra Søen.
Asmund haver
os vel budet
det røde Guld;
det er godt at vinde.

Innstein vil afskrække Half ved at fortælle ham sine ildevarslende Drømme, men Half vil Intet høre herom. Innstein opfordrer hans Mænd til alle at følge Kongen; men Utstein beder ham at lade Kongen raade. Da siger Innstein til Slutning:

Lydt har Kongen
i Krigen ude
mine Raad
saa mangen Gang;
nu vil han Intet
agte mere,
hvad jeg siger,
siden hid vi kom.

Half gik med Halvdelen af sit Folk op til Kong Asmunds Gaard. Men da de efter et godt Drikkelag vare gangne til Hvile, blev Hallen antændt over de Sovende. Her begynder den anden Deel af Digtet, hvori Innstein først opfordrer Kjæmperne til at bryde ud af Ilden. Det heder her til Slutning:

Snor Eder rafkt,
rappe Drenge!
ud af Ilden
med Guldbryderen [1]).
Ei findes den Mand,
som evig lever;
ei djærve Kjæmpe
maa Døden frygte.

De kom ud, men Half faldt for Overmagten; da kvad Innstein:

Her saa jeg Alle
jævnrafkt følge
den ene
Ædlingssøn.
Vi gjensees i Glæde,
naar heden vi gaa!
Lettere er ei
Livet end Døden!

Og da han selv faldt, kvad han:

Her mon Innstein
til Jorden segne,
den rafke, ved Hærens
Førers Hoved.
Det mon Helten
have til Sagn,
at djærve Kong Half
døde leende.

Til samme Kvad hører udentvivl en Samtale mellem Utstein og Ulf den røde, Kong Eysteins Raadgiver i Danmark, hvori Utstein priser

[1]) Den gavmilde Konge.

Halfs Kjæmper. Derpaa fælder han Ulfs otte Sønner og træder saa for Kongen og priser sin egen Daad:

Alle skulde jeg
Eysteins Mænd
fælde med Sverdet
paa samme Maade,
hvis jeg slig Færd
fornøden saa,
eller der Uvenskab
var os imellem.

Styrke Ingen med mig
ønsker at prøve;
min Alder mig blev
som Yngling bestemt.
Jeg har Hjerte
haardt i mit Bryst,
siden i Ungdommen
Odin mig fremhjalp.

Det andet Kvad i Sagaen er et, som lægges i Munden paa Hrok den sorte, en af Halfs Kjæmper, som efter sin Herres Fald kom til en Konge Hake i Skaane. Han opholdt sig der, uden at Nogen agtede paa ham eller vidste, hvo han var. Men en Dag, Hirden var paa Jagt og Kvinderne i Nøddeskoven, hørte Kongedatteren Brynhild ham kvæde en Sang, hvori han tilkjendegav, hvo han var, priiste Half og hans Kjæmper og tilsidst udtalte sin Kjærlighed til Brynhild. Kvadet udgjør 27 Vers og ender saaledes:

Her tykkes jeg nu
i Hakes Rige
et Udskud være
af alle Mænd;

Alle skal her
høiere sidde,
mere hædres
end Halfs Kjæmper.

Brynhild sagde sin Fader, hvo han var. Nu fik han en Hædersplads i Høisædet og Hakes Datter til Egte.

Skjønt der neppe kan være noget Væsentligt i Veien for at antage disse Kvad for at være fra det 8de eller 9de Aarhundrede, saa maa man dog indrømme, at de, sammenlignede med Eddakvadene, maa regnes for Ubetydeligheder.

Et meget berømt Digt fra den Tidsalder, vi her betragte, var det saakaldte gamle Bjarkemaal (Bjarkamál hin fornu) eller den Sang, med hvilken den norske Helt Bødvar Bjarke, Leidrakongen Rolf Krakes sterkeste og tappreste Kjæmpe, fremstilledes at vække Rolf og hans Mænd til deres sidste Kamp, da Rolf blev overfalden og dræbt af sin Søster Skuld og sin Svoger Hjørvard. Af dette Digt ere kun nogle faa Vers os levnede, nemlig de to første Vers af Kvadet i Olaf den helliges Saga, hvor den islandske Skald Thormod Kolbrunarskald

siges med denne Sang at have vækket Kong Olafs Mænd før Slaget ved Stiklestad, og i den yngre Edda tre Vers, indeholdende Benævnelser paa Guldet. Stykket i Olaf den helliges Saga skal jeg forsøge at gjengive til en Prøve paa Tonen i dette Kvad.

Dagen er op kommen,
dønne Hanens Vinger!
For Trælene er Tid nu
tunge Verk at øve.
Vaager og vaager,
Venners Høvedsmænd!
alle de ypperste
Adils's Gjester!

Haar hiin haardhændte!
Rolf hiin skydende!
ætgode Mænd',
som aldrig fly!
Jeg vækker Eder ei til Viin,
ei til Kvinders Ord,
jeg vækker Jer til haarde
Hildes Leg.

Den danske Historieskriver Saxo har kjendt Digtet og givet en langtrukken Oversættelse af det paa Latin i sin latinske Danmarkshistorie.

Vi skulle endelig blandt de forfatterløse norske Skaldestykker omtale Sólarljóð eller Solsangen, et Digt, som aabenbare ligger paa Grændsen af Hedenskabet og Christendommen. Sangens Emne er en afdød Faders Raad og Underretninger til sin efterladte Søn, meddeelte denne i en Drømmeaabenbaring. Begyndelsen af Sangen anpriser Omvendelsens saliggjørende Kraft og advarer mod Utaknemmelighed; dernæst skildres Lykkens Forgjængelighed, Elskovens Farer, Overmods Straf, og flere Dyder og Laster paapeges. Det Meste af dette foredrages i Exempler af Livet, hvad enten nu disse ere historiske eller opdigtede. Derpaa gaar den Talende over til at beskrive sin sidste Sygdom, sin Dødskamp og sin Afsked med Livet, sin Færd gjennem Underverdenen, hvor han seer de Ondes straffende Kvaler, og gjennem Paradiset, hvor han seer de Godes Belønninger. Digtet slutter endelig med nogle dunkle Vers, hvori flere hedenske Guddomme og Væsener nævnes, samt med en Opfordring fra den sig aabenbarende Fader til Sønnen at kvæde Digtet, som her kaldes Solarljod, for de Levende. Digtets Navn, der saaledes opgives i Digtet selv, synes at være hentet fra den Døendes skjønne Afsked med Solen, som jeg her til en Prøve vil søge at gjengive.

Ludende sad jeg,
længe sig Døden mig nærmed',
mig lysted' da saameget at leve;

men den raaded',
som mægtig var;
frem maa den Feiges Veie!

Hels Reb
haardelig mig tvang,
om mine Sider snoet;
slide dem jeg vilde,
men de sterke vare;
let er det løs at færdes.

Ene jeg følte,
hvor paa alle Sider
Smerter i mig svulmed';
Hels Møer
mig bøde vandre
hjem med sig hver Kveld.

Solen saa jeg,
den sande Dagstjerne,
synke i det susende Hav;
men Hels Port
hørte jeg paa modsat Side
tude tungt.

Solen jeg saa
straalende blodrød;
jeg var da fra Verden paa Veie;
mægtig den syntes mig
paa mange Maader
fremfor, hvad før den var.

Solen saa jeg;
saa tyktes mig,
som saa jeg den skinnende Gud;
for den jeg mig bøied'
for sidste Gang
i Livets Lys.

Solen saa jeg;
saa den straalede,
at jeg ei sandsed' mig selv.
Men Dødens Strømme
drønned' paa anden Side,
blandede med Blod.

Solen saa jeg
med skjælvende Blik,
rædselfuld og forknyt:
thi mit Hjerte
halvt alt var
søndret af Smerte.

Solen jeg saa,
sjælden meer sorgfuld;
jeg var paa Vei fra Verden at vandre;
min Tunge
var til Træ haardnet,
og hele min Krop var kold.

Solen jeg saa
siden aldrig
efter denne saa dunkle Dag;
thi Fjeldvandene luktes
for mig sammen;
jeg gik, kaldet fra Kvaler.

Haabets Stjerne fløi,
da født jeg blev,
bort fra mit Bryst;
høit den fløi,
ingensteds sig satte,
saa den kunde Hvile have.

Der er ved dette Digt den Merkelighed, at christelige og hedenske Begreber der paa en høist eiendommelig Maade ere blandede med hinanden. Digteren har øiensynlig været Christen; thi Treenigheden paakaldes i Digtet, og christelige Forestillinger ere overalt forherskende. Men paa den anden Side minde Udtrykkene idelig om Asatroen og det

paa en saadan Maade, at den maa antages at have staaet høist levende for Digterens Bevidsthed. Han har ikke betragtet den som en blot Lærdomsskat fra Fortiden, hvilken han som Skald kunde benytte i Kunstens Tjeneste; han maa have levet sig ind i den, have været gjennemtrængt af dens Aand og have betragtet den med en vis Ærefrygt, skjønt han ei længer var dens Tilhænger. Man maa ved at læse Digtet uvilkaarlig hensætte sig i en Tid, da Christendommen endnu var ny blandt Nordmændene, da de vel bekjendte sig til dens Hovedlærdomme, men dog i mange Maader hængte ved den gamle Tro og ikke kunde ganske løsrive sig fra dens Anskuelser eller ubetinget fordømme den i dens Heelhed, — da man endnu tillagde Asatroen en vis Kraft ved Siden af Christendommen og overhovedet betragtede denne med halv hedenske Öine, — da man i Jomfru Maria, de christne Helgener, Helgeninder og Engle saa en christelig Aabenbaring af Hedendommens Diser og Følgeaander, og da man tænkte sig Døden som en Virkning af den mørke Hels Kraft, om ogsaa Sjælen for hen til et christeligt Paradiis eller Helvede. Man tvinges næsten til i Digteren at tænke sig en til Christendommen omvendt Asadyrker, der vel er sin nye Tro af Hjertet hengiven og dybt føler dens Fortrin for den ældre, men dog ikke formaar at udrive af sin Aand den tidligere Alders hellige Minder eller forhindre dem i at blande sig med hans christelige Følelser. Denne Omstændighed giver Digtet en ganske særegen Interesse, der forøges ved den fromme christelige Aand, som gaar gjennem det Hele, og dets mange digteriske Skjønheder.

Solarljod er endelig ogsaa merkeligt derved, at man i den nyeste Tid har gjenfundet dette Digts Grundtræk i en norsk Folkevise, bevaret fra umindelige Tider ved mundtlig Overlevering i Thelemarken og udgiven i Landstads Samling. Visen kaldes Draumekvæe (Drømkvæde), og om den end ikke kan ansees for at falde sammen med Solarljod eller at være en i Traditionen frembragt Afændring af dette Digt, staar den dog aabenbare i det nøieste Slægtskabsforhold til det.

Det Digt, som almindelig benævnes Hrafnagaldr Óðins eller Odins Ravnesang, kaldes af Nogle ogsaa Forspjallsljóð eller Forspjallsmál, hvilket synes at skulle betyde Fortale-Digtet og at sigte til en Forbindelse, hvori man har sat det med et eller andet af de gamle

Eddadigte, maaskee Baldrs draumar, nemlig som et Slags Indledning til dette. Digtet omhandler Asernes Ængstelse i Anledning af visse onde Varsler, som dog ei nærmere oplyses; Iduns Nedfart til Dybet, hvis Hemmeligheder hun til Asernes Tarv skal udforske; Heimdalls, Brages og Lokes Færd efter hende for at modtage hendes Underretninger, og Heimdalls og Lokes Tilbagekomst til Asernes Forsamling med uforrettet Sag. Digtet slutter med en smuk Skildring, først af Nattens Komme, der afbryder Gudernes Gilde, og dernæst af Morgenrødens Frembrud og Solens Opgang, der vækker den henslumrede Verden til nyt Liv. Om Odins Ravne findes ikke et Ord i Sangen. Dette dunkle Digts Egthed og Ælde har været angrebet af Flere, medens dog de dygtigste Oldforskere have betragtet det som et verdigt Sidestykke til de mythiske Eddadigte. Tvivlen mod dets Egthed kan naturligviis ikke med Grund støttes derpaa, at Digtet kun er til i nyere Papirshaandskrifter; thi heri ligger ikke større Beviis mod det end mod Solarljod og flere andre forud omtalte Digte. Det er Digtets indre Beskaffenhed, som maa vække den. Sproget er vistnok ved første Oiekast antikt; Indholdet er mythisk og omhyllet af et tæt Taageslør, som det har voldet Fortolkerne stor Møie at lette; Digtet er endelig langt fra blottet for poetisk Skjønhed. Alligevel synes der i dets hele Tone at være Noget, der ikke stemmer med de mythiske Eddadigtes Aand; der findes i det flere Udtryk, som synes at hentyde paa nyere Tiders Anskuelser, og flere Digteromskrivninger, som ere de hedenske Eddadigte fremmede. Digtet er derfor i mine Oine høist mistænkeligt, og jeg skulde have været meget tilbøielig til at ansee det for et Verk af en dygtig islandsk Skald fra det 18de Aarhundrede, som havde moret sig med at digte i Oldtidens Maneer, hvis det ikke var temmelig sikkert, at Digtet allerede ved 1650 har været til[1]). Da nu Begyndelsen af det 17de Aarhundrede eller den nærmest foregaaende Tid neppe kan antages at have besiddet nogen Digter med den Aand, de Kundskaber og den Fordomsfrihed, som Digtet synes at forudsætte, — saa maa man vel føre dets Alder længere tilbage, uden at man dog behøver at sætte det op i Hedendommen. Maaskee standser man saaledes rettest ved den Formodning, som af Enkelte (Gudmund Magnæus, Dr. Scheving) er

[1]) Finn Magnussens Oversættelse af den ældre Edda II S. 213.

fremsat, nemlig at Hrafnagaldr Óðins er digtet af en i Eddakvadene og tildeels og i Eddamytherne vel bevandret Skald, der har villet forsøge at levere en Efterligning af de mythiske Eddadigte, maaskee med det specielle Hensyn at give en Indledning og tillige en Fuldstændiggjørelse til det gamle Digt Balders Drømme. Man gjør derfor i mine Tanker rettest i at benytte dette Digt med største Varsomhed i mythologiske Undersøgelser og ikke paa det bygge nogensomhelst Mening med Hensyn til Asatroens Læresætninger.

Efter at vi nu saaledes have betragtet den ældre Eddas Digte hvert for sig tilligemed de vigtigste af de øvrige Kvad, som med Hensyn til Indhold, Tone eller Ælde staa Eddadigtene nær, maa vi vende tilbage til Eddasamlingen i dens Heelhed for nøiere at behandle Spørgsmaalet om, naar, hvor og af hvem den er bleven istandbragt.

Man har sat den ældre Edda i Forbindelse med et i den gammelnorske Videnskabelighed høit berømt Navn, nemlig Sæmund Sigfussøn den frode eller lærde, og da dette Navn senere ofte vil forekomme, ville vi her strax omtale den Mands vigtigste Levnetsomstændigheder, som bar det.

Sæmund var en Islænding af en fra Throndhjem stammende Godeæt og en Søn af Præsten Sigfus, der eiede og beboede den store Gaard Odde i Islands sydlige Fjerding. Sæmunds Fødselsaar falder mellem 1054 og 1057. Han drog i en ganske ung Alder udenlands for at studere og opholdt sig længe i Tydskland og Frankrige, ja skal endogsaa have været i Italien. Under sit Ophold i Tydskland skal han efter det gamle Sagn have lagt sig med megen Iver efter Magien eller den sorte Kunst og skal være bleven en saadan Mester i den, at han ikke gav sin Lærer noget efter. Medens han her fordybede sig i magiske Studier, saaledes at han efter Sagnet glemte sit eget Navn, vidste man i Hjemmet Intet om ham. Hans Frænde Jon Ogmundssøn, der siden blev den første Biskop i Hole og efter sin Død erklæret for en Helgen, fik endelig under sin Udenlandsreise, paa hvilken han besøgte Rom, opspurgt Sæmund, begav sig til ham, fik ham til at mindes, hvo han var, og overtalte ham til at flygte bort fra sin Lærer. Han undslap, som det heder, dennes Forfølgelser ved sine magiske Kunster og

kom endelig hjem igjen til sit Fædreneland i Følge med Jon Øgmundssøn i Aaret 1076 eller 1078. Han lod sig nu vie til Prest, forenede, som dengang var temmelig almindeligt paa Island, Godordet eller Godeverdigheden med det prestelige Embede, boede paa sin Fædrenegaard Odde og nød gjennem sit hele følgende Liv en overordentlig Anseelse i sit Fædreneland baade i verdslig og geistlig Henseende. Han døde henved 80 Aar gammel i Aaret 1133 eller 1135. Hans Efterkommere, Oddeverjerne, regnedes blandt Islands allergjæveste Ætter. Om Sæmunds Tryllekyndighed, om hans Magt til at mane og binde Aanderne, ja Djævelen selv, veed det islandske Folkesagn endnu at fortælle de vidunderligste Ting. Hvad der imidlertid især har bragt hans Navn til Efterverdenen, er det Ry, hvori han hos Samtid og Eftertid stod for sine historiske Kundskaber og sine lærde Granskninger i denne Retning, hvilke omfattede ikke alene Islands, men ogsaa Norges Historie og især synes at have gjældet Begivenhedernes chronologiske Ordning.

Denne Sæmund er det, som man har tillagt en væsentlig Andeel i den ældre Eddas Tilblivelse, og efter hvem man har benævnt den Sæmunds Edda, Edda Sæmundar hins fróða. Allerede den skaalholtske Biskop Brynjulf Sveinssøn, som i 1643 først bragte den gamle Pergamentsbog for Dagen, tillagde den hiint Navn, og det lader, som om han heri ikke ganske har ladet sig lede af sin egen Formodning alene, men fulgt en paa den Tid af flere Islændinger hyldet Mening, som maaskee kan have havt sin Grund i en ældre Tradition. Dette have nu Flere og blandt dem besynderligt nok lærde Fortolkere af den ældre Edda forstaaet saaledes, at Sæmund selv skulde være de deri indeholdte Digtes Forfatter. Man behøver imidlertid kun at læse Digtene med nogenlunde Opmerksomhed for at overbevise sig om denne Menings Urimelighed. Thi for det første forbyder den reent hedenske Aand og Tone, som gaar gjennem alle de egte Eddadigte, at antage en christen Digter fra det 11te Aarhundrede for at være deres Forfatter. Dernæst viser Digtenes indbyrdes Forhold, idet samme Sagn og samme Læresætning, naar den i forskjellige Digte behandles, ofte er opfattet og fremstillet paa høist forskjellig Maade, aabenbare, at ikke een og samme Mand kan være Forfatter til alle. Endelig henpeger den Benævnelse, som i selve Oldbogen tillægges et af de betydeligste Digte,

nemlig Atlamaal, der kaldes hin grœnlenzku (efter Landskabet Grønland eller Grenland i Norge), at man allerede i Oldtiden har erkjendt det for at være forfattet udenfor Island, og altsaa for ikke at være Sæmunds Arbeide. Nu for Tiden ere vistnok ogsaa alle Eddafortolkere enige om at frakjende Sæmund Forfatterskabet til de egentlige Eddadigte; ikkun Solarljod, hvilket som forhen viist ikke tilhører den oprindelige Eddasamling, har man fremdeles villet tilskrive ham, støttende sig heri til et islandsk Sagn, der dog ikke synes at være ret gammelt, og som ganske vist er aldeles ubegrundet. Thi baade vidner Digtets Tone og Indhold om en Forfatter, der har levet paa Grændsen mellem Hedenskab og Christendom, altsaa før Sæmunds Tid, og desuden har, som alt anført, den nyeste Tids Forskning opdaget Digtets Grundtræk i en endnu i den mundtlige Tradition levende thelemarkisk Folkevise, det saakaldte Draumekvæe. Denne sidste Omstændighed sætter det saagodtsom udenfor al Tvivl, at Digtet er blevet til i Norge og derfra ligesom de egte Eddadigte overført til Island. Benævnelsen Sæmunds Edda skulde da kun skrive sig derfra, at Sæmund den frode var dens Samler og maaskee i visse Henseender dens Ordner. Men ogsaa denne Antagelse hviler i Virkeligheden paa en saare usikker Grundvold, eftersom man til Hjemmel for den egentlig ikke kan anføre Andet end et løst og forholdsviis nyt Sagn, ja rimeligviis blot en Formodning af enkelte Islændinger fra det 17de Aarhundrede. At man til Forsvar for Meningen paaberaaber sig Sæmunds af Samtiden erkjendte historiske Granskninger, hans Ry for Tryllekyndighed, som muligen kan forudsætte, at hans Samtidige vidste, at han befattede sig med hedensk Lærdom, hans Nedstammelse fra en gammel Godeæt, i hvilken det er rimeligt, at mange hedenske Oldsagn kunne være ved Tradition bevarede, — alt dette kan være godt nok, men beviser dog i Grunden intet Andet, end at Sæmund var i en saadan Stilling, at Samlingens Istandbringelse, uden at man derved antager noget aabenbar Urimeligt, kan tillægges ham. Men i samme Stilling kunne mange Andre have været ikke alene paa Island, men ogsaa i Norge, og Istandbringelsen af en Samling som den ældre Edda var et Arbeide, der vel krævede en vis Fordomsfrihed med Hensyn til Asatroen, men ingenlunde en saa stor historisk Lærdom, at det derfor skulde være nød-

vendigt at tillægge den berømte Sæmund den. Her gjaldt det jo i Hovedsagen kun om en samvittighedsfuld Optegnelse af Sangene og de med dem følgende Sagn, saaledes som de lød i Folkemunde; de ledsages hverken af historiske eller chronologiske Bemerkninger, og Samlingen gjør aabenbare ingen Fordring paa at ansees for et Verk af lærd Granskning. Hvad der overhovedet er sikkert i denne Sag, er det, at ligesaalidet som der i den ældre Edda selv findes det allerringeste Vink, hvoraf man kan slutte sig til, at Sæmund er Samleren, ligesaalidet findes der i nogen Saga eller nogen gammel Annal Hentydning til, at han befattede sig med at samle og optegne de hedenske Digte. Sæmunds Virksomhed med Hensyn til den ældre Eddasamlings Istandbringelse maa saaledes i Grunden ansees for aldeles uhjemlet. Sandheden er, at Samleren er fuldkommen ubekjendt.

Men er nu Sæmunds Navn den ældre Edda uvedkommende, saa er ogsaa Visheden for, at Samlingen er istandbragt paa Island, med det samme rokket; thi i den ældre Edda selv findes i Indholdet ikke det fjærneste Vink herom eller det Ringeste, som forbyder, at man jo ligesaa gjerne kan antage Samlingen for istandbragt i Norge. Den almindelige forudfattede Mening, at man i Norge selv slet ikke befattede sig med saadanne Arbeider, i Forening med den Omstændighed, at Pergamentsbogen, som først bragte den ældre Edda for Dagen, fandtes paa Island og efter al Sandsynlighed er skreven der omkring 1300, — dette har været nok til at sætte Verkets islandske Oprindelse udenfor al Tvivl i de Lærdes Øine. Men den første Mening er aldeles ugrundet, og den anden Omstændighed er naturligviis ganske uden Vegt, eftersom det er klart, at Oldbogen kun er en Afskrift, langt yngre end Samlingens Istandbringelse. Sagen er imidlertid i sig selv af liden eller ingen Betydning.

Med Hensyn til Tiden, naar den ældre Edda er samlet, svæve vi ogsaa, naar vi slippe Sæmunds Navn, i en fuldkommen Uvished. Man kan i Grunden herom blot sige, at da den saakaldte yngre eller Snorres Edda, især i sin egentlig mythiske Deel, synes at støtte sig til en Digtsamling, der omtrent maa have omfattet de Digte, som nu udgjøre den ældre Edda, saa er det rimeligt, at man ikke har feilet ved at tillægge denne en høiere Ælde. Er nu, hvad der er god Grund

til at at antage, den yngre Eddas ældste Dele fra Begyndelsen af det 13de eller vel endog fra det 12te Aarhundrede, saa maa man slutte, at Samlingen af Eddadigtene falder i det 12te Aarhundredes tidligere Halvdeel, hvad enten den nu er istandbragt i Norge eller paa Island. At sætte den høiere op i Tiden gaar neppe an; thi først i Begyndelsen af det nævnte Aarhundrede — omtrent 240 Aar efter Islands Bebyggelse eller henved 1120 — begyndte man, efter Islændingernes eget udtrykkelige Vidnesbyrd, der paa Øen skriftligen at optegne gamle Sagn og at føre sine Love i Pennen; og hvad Norge angaar, saa finder man vel omtalt en tidligere Opskrivning af Lovene — nemlig under Kong Magnus den gode (1035—1047) — men forresten Intet, som antyder, at man der tidligere end paa Island optegnede de mythiske og historiske Sagn.

Resultatet af det Hele bliver altsaa, at Samlingen af den ældre Eddas Digte sandsynligviis er istandbragt i det 12te Aarhundredes tidligere Halvdeel, at Samleren er ubekjendt, og at det er uvist, hvorvidt Samlingen er udført og først optegnet i Norge eller paa Island.

Men hvormegen Dunkelhed der end kan hvile over Samlingens Alder i dens Heelhed, saa bliver de deri indeholdte enkelte Digtes Oprindelse fra Hedendommen en ubestridelig Kjendsgjerning. Har man sat sig ind i Eddadigtenes Aand og er man derhos fortrolig med den gammelnorske Skaldekunsts Verker i Almindelighed, kan man ikke et Øieblik betænke sig paa endog at negte Muligheden af, at disse Digte kunne være forfattede af Middelalderens christelige Skalde. Ja man tør med Tryghed gaa et Skridt videre og paastaa, at de alle eller i det mindste Mængden af dem ere ældre end Harald Haarfagers Dage, ældre end Midten af det 9de Aarhundrede, altsaa ogsaa ældre end Islands Bebyggelse. Tilstrækkeligt Beviis herfor kan føres. Fra Harald Haarfagers Tid af ere de berømteste norske og islandske Skaldes Navne os vel bekjendte. Naar den yngre Edda beraaber sig paa deres Autoritet ved at citere Skaldestykker af dem, skeer dette altid med Anførsel af deres Navne. Havde man nu blandt dem troet sig at kunne søge Forfatterne til den ældre Eddas Digte, saa havde ganske vist den yngre Eddas Forfattere anført disses Navne, naar Digtene citeredes. Men dette er ikke Tilfælde. Den ældre Eddas Digte

citeres stedse i den yngre Edda navnløse. Store Stykker af Digte, ja maaskee hele Digte af Harald Haarfagers Mesterskalde, og det Digte, der behandle netop de samme mythiske og heroiske Emner som Eddasangene, anføres under Forfatternes Navne; hvorfor skulde nu ikke det Samme finde Sted med Eddadigtene, der dog citeres som det egentlige Grundlag for de mythiske og heroiske Sagn, hvilke den yngre Edda indeholder, saafremt deres Forfatteres Navne vare bekjendte, eller man blot havde nogen Grund til at henføre dem blandt berømte navngivne Skaldes Verker? Skreve de sig fra en Thjodolf, fra en Hornklofe, fra en Eyvind Skaldespilder eller fra nogen senere berømt Digter, saa maatte jo Anførselen af et saadant Navn forøge Autoriteten; eller ansaa man dem for navnløse Digterverker fra disse Skaldes Tidsalder eller endog fra senere Tider, hvorfor lagde man da saadanne navnløse Digte til Grund for sin Fremstilling af Gude- og Heltesagnene, naar man havde ligesaa gamle eller ældre høit berømte Skaldes Verker over samme Emne at bygge paa? Man kan umulig forklare sig denne Omstændighed paa anden Maade end deraf, at den yngre Eddas Forfattere have anseet hine navnløse Digte for at ligge langt bagenfor de bekjendte Skaldes Tid og for netop ved sin høiere Ælde at afgive en bedre Hjemmel. Sammenligner man nu derhos den ældre Eddas Digte med Digtene over de samme Emner fra Harald Haarfagers Tider, saa vil man i hine strax finde den høiere Ældes Præg. Deres simple Prunkløshed henpeger paa en Tidsalder, da Sagnene, de indeholde, endnu ikke vare saa mangesidigen behandlede eller saa ofte af forskjellige Skalde besungne, at de trængte til den studerede Kunsts Hjælp for at vinde Interesse. Ganske det Modsatte er Tilfælde med Skaldestykkerne over disse samme Emner fra Harald Haarfagers Dage. Her sporer man tydelig, at Emnet allerede er forslidt ved idelig Behandling, og at Kunsten og Kunsten alene skal give Fremstillingen af det almeenbekjendte Emne en vis pirrende Nyhed. Man nødes saa at sige til at forudsætte Eddadigtenes tidligere Tilværelse for at forklare sig deres Emnes eiendommelige Behandling af Harald Haarfagers Skalde. Kommer nu endelig til de forud anførte Grunde Eddadigtenes oldtidsagtige Sprog, der i flere af dem synes at ligge Aarhundreder bagenfor Sproget i Digtene fra Harald Haarfagers Alder, samt den

allerede forhen paapegede Omstændighed, at eet af Digtene, nemlig Hyndluljod, der dog slet ikke synes at være blandt de ældste i Samlingen, ifølge sit Indhold maa henføres til det 8de Aarhundrede, — saa maa man vel ansee Eddadigtenes Oprindelse fra en Tidsalder ældre end Harald Haarfagers Dage, ældre end Midten af det 9de Aarhundrede, for at være beviist med saa gode Grunde, som man i en Sag af den Beskaffenhed kan fordre.

At Eddadigtene maa antages at være Verker af mange forskjellige Skalde, er allerede paapeget, ligesom og, at de efter al Sandsynlighed ere af meget forskjellig Alder; men yderligere og med nogenlunde Bestemthed at ville klassificere dem efter deres indbyrdes Aldersforhold er udentvivl et forgjæves Arbeide. Man kan saaledes med god Grund antage, at Vøluspaa er et af de ældste, om ikke det ældste Digt i Samlingen, og at dets Alder maaskee kan stige op til det 5te Aarhundrede, ja maaskee høiere. Man kan om de Digte, der omfatte Vølsunge- og Gjukunge-Sagnkredsen, formode, at Mængden af dem er ældre end Skalden Brage den gamles Levetid, som falder i Begyndelsen af det 9de Aarhundrede, eftersom han sees i sin Drapa til Ragnar Lodbroks Ære at have behandlet deres Emne netop paa samme kunstige Maade, som Harald Haarfagers Mesterskalde have anvendt i Behandlingen af Eddasangenes mythiske Emner. Man kan endelig, som allerede anført, fastsætte Hyndluljods Alder til det 8de Aarhundredes tidligere Halvdeel. Men naar man har sagt dette, har man ogsaa omtrent sagt Alt, hvad man til Bestemmelsen af de enkelte Eddadigtes Alder kan sige uden at indlade sig paa vidtsvævende Gjetninger, der hverken have nogen fast Grund eller lede til noget bestemt Endemaal.

Endnu kan et Spørgsmaal med Hensyn til Eddasangene opkastes, hvilket her ikke kan lades uberørt, og dette er, hos hvilket af de tre skandinaviske Folkefærd, hos Nordmændene, Svearne eller Danerne, de ere digtede. Om Island kan her, efter hvad tidligere er anført, ikke blive Tale, da Sangene maa antages for ældre end dette Lands Bebyggelse. Til Besvarelse af dette Spørgsmaal kan man anføre Følgende:

1) Sproget i Digtene er det gammelnorske, det Sprog, som i en historisk Tid og paa den Tid, da en Literatur i det fremstod, be-

viisligen var eiendommeligt for Norge og sammes Bilande, men afvigende fra det daværende svenske og danske. Skulde man antage, at noget af disse Kvad var digtet udenfor Norge, i Sverige eller Danmark, da maatte dette være skeet i en Tidsalder, da endnu Sproget i sin gammelnorske Form uforvansket levede hos alle de tre Grene af den skandinaviske Folkestamme. Men da kommer man — forudsat naturligviis, at en saadan Sprogeenhed i Folkestammen nogensinde efter dens Indvandring i Norden har fundet Sted, hvilket jeg forresten, som forhen yttret, er tilbøielig til at tro — op i en Tidsalder, da det er vanskeligt, om ikke umuligt, at skjelne de tre nævnte Grene af Stammen fra hinanden, da de skandinaviske Folkefærd neppe selv havde noget Begreb om Forgreningen eller hver enkelt Greens Begrændsning; thi det var jo egentlig de tre nordiske Rigers Oprettelse, som først gav denne Begrændsning Skarphed og saa at sige gjorde den bemerkelig for Folkestammen selv. Her tabe vi altsaa enhver Ledetraad, hentet fra Folkeeiendommeligheden, og det vilde under en Forudsætning som den anførte være unyttigt at gruble over, om et Digt var forfattet paa Haalogaland eller i Skaane, da det dog var sikkert, at de nordgermaniske Beboere paa begge Steder i Grunden regnede sig for eet Folkefærd i videre Betydning. Antager man derimod, at Digtene ere blevne til i en Tidsalder, da de tre Grene af den skandinaviske Folkestamme allerede havde begyndt at skjelne sig fra hinanden ved Sprogeligheder, om end ikke ved bestemte politiske Grændser, da maa naturligviis Digtene i sin nuværende Form antages at have hjemme hos den Green af Stammen, med hvis Sprog de tale, altsaa hos den norske.

2) Digtenes Fremstilling baade af Asamytherne og af de heroiske Sagn stemmer ganske med den Fremstilling af samme, som gjenfindes baade i de norske Skaldeverker og i de norske historiske Sagn fra Hedenold; hvorimod man i de gamle danske Sagn, der ere os bevarede hos den danske Historieskriver Saxo Grammaticus, finder flere af dem forskjellig fremstillede, til Exempel Baldersmythen og Sagnet om Jørmunrek (hos Saxo Jarmerik). Det Samme spores ogsaa i de gamle svenske Sagn, skjønt mindre tydeligt, da disse kun i ringe Tal og i en mere forvansket Form ere os bevarede.

3) De Naturskildringer, som forekomme i Eddadigtene, pege næsten

altid, og det med Bestemthed, hen paa, at et haardt Fjeldland, som Norge er, har staaet Digterne for Øie; ja Digtenes Fremstilling af Thorsmytherne synes neppe at have kunnet udgaa andenstedsfra.

4) Endelig give enkelte af Digtene deels i sit Indhold, deels i sin Benævnelse en bestemt Hentydning paa Norge som deres Hjem. Saaledes er Hyndluljod ifølge sit Indhold bestemt norsk, og det herlige Digt Atlamaal benævnes i Samlingen det grønlandske, hvilket, som alt bemerket, ikke kan betegne Andet end, at det har havt sit Hjem i det norske Landskab Grønland. Disse Vink, skjønt i sig selv ikke afgjørende uden for de enkelte Digte, som de særligen angaa, ere altid af stor Vigtighed, da ikke et eneste lignende Vink gives med Hensyn til Sverige eller Danmark som deres Fædreneland.

Man tør vel saaledes paastaa, at endogsaa Sproget fraregnet antagelige Grunde tale for Digtenes Oprindelse i Norge, medens ingen Grunde kunne siges at hjemle Sverige eller Danmark Eiendomsretten til dem. At de heroiske Digtes Emne for en stor Deel, ja for største Delen, dreier sig om Begivenheder, hvis Skueplads maa søges i Danmark eller i søndenfor Danmark liggende Lande, beviser naturligviis ikke Mere, end at Sagnet over Danmark er kommet til Norge; det beviser ikke, at Sagnet i Danmark har modtaget den poetiske Form, hvori det i Eddadigtene fremtræder. At Svearne i Sverige og Danerne i Danmark have havt den største Deel af hine mythiske Sagn i deres Grundtræk tilfælles med Nordmændene i Norge, er sikkert; men ligesaa sikkert bliver det vistnok, at hvert af de tre skandinaviske Folkefærd har havt sin særegne, indbyrdes ikke lidet forskjellige Fremstilling af dem, og at den Fremstilling, som i den ældre Edda er os bevaret, er den for Nordmændene og Norge eiendommelige.

8.

De merkeligste norske og islandske Skalde og deres Verker.

Det ældste berømte Skaldenavn, som Sagaerne opvise, er Starkad (Starkaðr); men over denne Skalds Levnetsomstændigheder hviler en saa stor Dunkelhed, at Mange have været tilbøielige til at betragte ham som et reent mythisk Væsen. At en som Helt og som Skald lige

berømt Mand af dette Navn virkelig i Oldtiden har levet, er dog høist sandsynligt, skjønt hans Levetid og Forholdet med de ham tillagte Bedrifter vanskelig lader sig udrede. Ifølge det norske Sagn skal Starkad have været født paa Agder i Norge, og hans Fader Storvirk været en Søn af en ældre Starkad, kaldet Aaludreng, der var en Jotun med otte Arme. Starkad Storvirksøn, der i sit mørke og stygge Udvortes bar Præg af sin Jøtunæt, blev opfostret med Vikar, Søn af Harald, Konge paa Agder. Han hjalp denne til at hevne sin Faders Drab og siden til at underlægge sig Hørdeland og Rogaland. Men endelig sveg han sin Fostbroder Vikar og offrede ham til Odin, som det heder, paa dennes egen Opfordring. Fuld af Anger over sin Gjerning og forhadt af sine Landsmænd, forlod han sit Fædreneland for aldrig mere at vende tilbage. Han flakkede senere om i Sverige og i Danmark og udførte overalt store Bedrifter, men begik ogsaa her Nidingsverker og var beundret, men tillige afskyet af Alle, med hvem han kom i Berørelse; han opnaaede en overordentlig høi Alder og overtalte endelig, kjed af Livet, en ung Mand i Danmark til at dræbe sig. Starkads Navn sættes forresten i de gamle Sagn i Forbindelse med forskjellige store Begivenheder, som efter al Sandsynlighed tilhøre meget forskjellige Tider, saaledes at han ifølge heraf maatte antages at have levet mindst i 200 Aar. Senere end 750 har han ikke levet, men høist rimeligt falder hans Levetid allerede i det 6te Aarhundrede. Hans Ry som Skald bevises ikke alene af Sagaernes Vidnesbyrd, men ogsaa af den Omstændighed, at et vist Slags af det gamle Fornyrdalag var opkaldt efter ham og benævntes Starkaðarlag. Brudstykker af et Digt, som tillægges ham, ere bevarede i Gautreks Saga. Digtet sees at have været en Fremstilling af hans store Bedrifter, blandet med Klager over hans ulykkelige Skjebne og over det Had, som overalt forfulgte ham.

Vi ville til Prøve give den Deel af Digtet, som kaldes Vikarsbolk og handler om Kong Vikars Drab.

Jeg fulgte den Konge,
som kjækkest jeg vidste;
da likte jeg bedst
min Levetid,

førend vi fore
for sidste Gang
heldløse Færd
til Hørdeland.

Thor da skabte mig
haardest Skjebne,
Nidingsnavn,
Nød i Mængde;
min Uskjebne blev
Ondt at virke.

Skulde jeg Vikar
i høie Skov,
Geirthjofs Bane,
Guderne vie;
stødte jeg Kongen
Spydet til Hjerte;
det er mine Hænders
største Harmverk.

Derfra vanked' jeg
vildsomme Stier,
hadet af Hørder,
i Hu saa tung,
fattig paa Ringe
og paa Rygte godt,
herreløs
i min mørke Hu.

Nu jeg søgte
til Svithjods Land,
Ynglingernes Hær
til Upsal.
Lee de Stridsmænd,
naar de see mig,
min stygge Skolt,
mit lange Tryne,
mine hængende Arme,
mit uldgraa Haar,
min ru Hals,
min barkede Hud.

Dette Digt synes den danske Historieskriver Saxo at have kjendt fuldstændigt, og han har leveret en latinsk Oversættelse deraf, hvilken dog kun høist ufuldkommen lader slutte til Originalens Beskaffenhed og Tone. Digtet er øiensynlig meget gammelt; men det er dog ikke rimeligt, at det er forfattet af Starkad selv. Det er blevet tillagt denne, fordi Skalden indfører ham selv som fortællende.

Fra Tidsrummet henved 800 fremtræde enkelte Skalde med større Bestemthed, idet tillige under Skaldenes Navn Brudstykker af Digte leveres, om hvis Egthed der ikke kan næres nogen grundet Tvivl. Den danske Konge Ragnar Lodbrok (død 794), hans Dronning, den norske Aslaug, og deres Sønner omtales alle som Skalde, og i Ragnars Saga forekomme flere Viser, som tillægges dem, og som bære saa stort Præg af Ælde, at Sandsynligheden taler for, at de virkelig ere kvædne af dem, som de i Sagnet tillægges. I disse Digte forekommer allerede Drottkvædet, dog i en mindre streng og kunstig Form end senere. Men hvorledes det end forholder sig med Ragnars Skaldeverker, saa maa det ansees som sikkert, at Skalden Brage den gamle Boddessøn levede paa den Tid. Brage var født i Norge, men

opholdt sig ogsaa ved danske og svenske Kongers Hird. Paa sine gamle Dage levede han i Norge paa Hørdeland, hvorfra han rimeligviis stammede, og han synes ikke at være død før henved 830 eller endnu senere. I Skalda ere flere Brudstykker af Brages Kvad bevarede, især af hans Drapa om Ragnar Lodbrok. Dette Digt har, efter de levnede Brudstykker at dømme, været et Digterverk af betydeligt Omfang, der ikke har opholdt sig ved Ragnars Bedrifter alene, men ogsaa omhandlet hans Dronning Aslaugs virkelige eller foregivne Forfædre, Volsungerne og Gjukungerne. Af de nu tilværende Stykker af Drapaen lader det sig ikke bestemme, om denne har været digtet for Ragnar selv eller efter hans Død for hans Dronning eller hans Sønner. Drapaen er drottkvædet, fuld af Skaldeudtryk og Omskrivninger og i det Hele vanskelig at forstaa og end vanskeligere at gjengive saaledes, at noget af dens Charakteer bliver tilbage. Ifølge et gammelt Sagn, som Egils Saga (Kap. 62) har bevaret, skal Brage have løst sit Liv ved et Digt til en Konge Bjørn paa Hauge i Sverige, som levede ved 830.

Som samtidige med Brage nævnes flere Skalde, saaledes blandt andre en Erp med Tilnavn lútandi d. e. den ludende, der paa samme Maade som Brage skal have løst sit Hoved ved et Kvad til en vis Konge Saurs Ære, hvilken man forresten ikke kjender; videre en Kalf med Tilnavnet den thrøndske, en Flein Hjørssøn og en Ref med Tilnavnet ryzki, hvilket maaskee antyder, at han har færdets en Tid blandt Varægerne eller de nordgermaniske Russer. Alle disse Skalde synes at have været fødte Nordmænd, men at have vanket om ligesom Brage i alle de nordiske Lande, fra den ene Konges Hird til den andens. Af deres Verker er os imidlertid Intet levnet.

Et høist merkeligt Digt, hvis Forfatter ikke kjendes, men som med nogen Sandsynlighed lader sig henføre til denne Tidsalder, er den saakaldte Loðbrókarkviða (Kvadet om Lodbrok), ogsaa benævnt Krákumál. Det indeholder en Opregning af Ragnar Lodbroks Bedrifter og lægges denne Konge selv i Munden som sunget af ham lige før hans Død, da han var bleven fanget af den engelske Konge Ella og kastet i en Ormegaard. Digtet bestaar af 29 Vers, og Versarten er et Slags ellers usedvanligt Drottkvæde, der i flere Henseender

nærmer sig til Fornyrdalaget og udentvivl maa ansees som en meget gammel Form af Drottkvædet. Paa det sidste Vers nær, der er otte-linet, ere alle de øvrige tilinede og saaledes indrettede, at den første Verslinie (Hjuggu vér með hjörvi d. e. Vi hug med Sverd) gjentager sig gjennem hele Digtet som et Omkvæd. Linierim findes kun i den sidste Linie af hvert Vers, og der snart som Heelrim, snart som Halvrim. Digtet er saaledes i Versbygningen langt friere end Drottkvædet i Almindelighed, men dog fuldt af Digterudtryk og Omskrivninger. Det begynder med følgende Vers:

Vi hug med Sverdet!
Det var ei langt tilbage,
da i Gautland vi gik
til Gravvitners[1]) Mord.
Da fik jeg Thora,
da kaldte man mig Lodbrok,
da jeg den Kamp havde kjæmpet,
i hvilken jeg Lyngaalen[1]) dræbte;
i Jordens Omslynger[1]) stak jeg
det blanke, klingende Staal.

Derpaa skildrer Digtet paa Drapaens sedvanlige Maade en Række af Kampe, hvori Ragnar havde seiret, udtrykker dernæst den døende Konges Glæde ved Forvisningen om, at hans Sønner grumt vilde hevne hans Død, og ender med det bekjendte Vers:

Mig lyster nu at standse.
Hjem byde mig Diser,
som fra Herjans[2]) Hal
mig Odin har tilsendt.
Glad skal jeg Øl med Aser
i Høisædet drikke
Ledne ere Livets Stunder,
leende skal jeg dø.

At Digtet virkelig er Ragnars Verk, lader sig ikke antage; men paa den anden Side er der heller ingen gyldig Grund til med nogle Lærde at sætte det ned i den christelige Tidsalder til det 11te Aarhundrede. Der findes Udtryk i det, som vidne om Kjendskab til Christendommen, men ingenlunde om, at Skalden selv var Christen. Omskrivningen odda messa (Vaabenmessen) for Striden, hvilken Omskrivning man især har holdt sig til for at bevise Digtets christelige Oprindelse, taler udentvivl netop for, at det er blevet til paa en Tid, da Nordmændene vel vidste, hvad Messe var, men ingen Ærbødighed endnu nærede for de christne religiøse Skikke. Netop i en Asadyrkers Mund, som paa sine Vikingetoge i de christne Lande havde hørt mange Messer, men hørt dem med Ringeagt for deres Betydning, passer et saadant

[1]) d. e. Ormen. [2]) Odins.

Udtryk. Det Navn, som tidlig er Kvædet tillagt, Krákumál (Kraakas Maal eller Tale), synes at hentyde paa, at Mange have anseet det for at være digtet af Ragnars Dronning Aslaug, som i sin Ungdom, medens hun opdroges hos den fattige Bonde paa Spangereid i Norge, kaldtes Kraaka. At Aslaug, der i Ragnars Saga omtales som Skald, kan have digtet det til sin Mands Minde, er ingenlunde urimeligt. Men om man end ikke vil antage dette, saa bliver det dog altid høist sandsynligt, at Kvadet er digtet kort efter Ragnars Død. Maaskee har det været bestemt til som erfidrápa (Arvedrapa) at foredrages i det efter Ragnar anstillede Arveøl (erfi). Hentydningen til den forventede Hevn maatte ved en saadan Leilighed klinge eggende i Ragnars Sønners Øren, hvad enten den nu kom fra deres Moders eller fra en anden Skalds Læber[1]).

Det Anførte er omtrent, hvad man veed om Skalde og Skaldeverker før Harald Haarfagers Dage. Fra hans Tid bliver de navngivne Skaldes Antal større og Levningerne af deres Verker flere. Harald skal selv have været Skald, og et Par Verslinier af ham ere endnu bevarede i hans Saga. Hans Hird var en Samlingsplads for den Tids berømteste norske Skalde, og Kongens store Krigsbedrifter under Kampen for Enevældet over Norge gav et rigt Emne for Skaldene. Harald agtede sine Skalde høit, og det berettes om ham, at han almindelig lod dem sidde ligeover for sig i sin Hal, i det ringere Høisæde, hvilken Plads dengang ansaaes for den hæderligste næst Kongens og for den, som tilkom Kongens ypperste Raadgivere. Blandt dem regnedes nemlig fortrinsviis de dygtigste Skalde, og det især af den Grund, at de holdtes for at vide bedst Besked om Fortidens Begivenheder; dem adspurgte Kongen, naar han ønskede Oplysninger om gammel Skik og Brug, samt om ældre Kongers og Høvdingers Adfærd.

Fire Skalde nævnes som de mest anseede i Kong Haralds Hird og som Kongens fortrolige Venner: Audun med Tilnavnet illskælda

[1]) [Af Kraakumaal findes mange Udgaver og Oversættelser i forskjellige Sprog. Den bedste Udgave er den af C. C. Rafn (Kjøbenhavn 1826. 8.), med dansk, latinsk og fransk Oversættelse og mange oplysende Anmerkninger. En smuk, men temmelig fri dansk Oversættelse har N. M. Petersen givet i sin „Danmarks Historie i Hedenold" (2den Udgave, I S. 297—308).]

(den onde Skald), Thjodolf fra Hvin, Thorbjørn Hornklofe (Hornkløveren), og Olver Hnufa (den spodske, stiklende).

Audun skal have været den ældste af dem, og han var Kong Halfdan Svartes Skald, før han blev Harald Haarfagers. Hans Levnetsomstændigheder ere forresten ubekjendte. Af hans Digte findes neppe nogen sikker Levning; thi et Vers om Haralds Berserker, der under hans Navn findes i den Saga, som kaldes Upphaf ríkis Haralds hárfagra, tillægges i andre Sagaer Thorbjørn Hornklofe.

Thjodolf er den af Haralds Skalde, som i hans Saga oftest nævnes, og af hvis Digte de fleste Levninger findes. Han var fra Heredet Hvin i Egdafylke (det nuværende Kvinesdal i Listers Fogderi) og havde heraf sit Tilnavn: hinn hvinverski. Han benævnes ogsaa i Sagaerne hinn fróði d. e. den lærde, paa Grund af sit Kjendskab til Fortidens Historie og Sagn. Han var først Skald hos Kong Røgnvald Olafsøn af Vestfold, men kom siden — maaskee efter Røgnvalds Død — i dennes Fætter, Kong Harald Haarfagers Tjeneste. Han var høit agtet af denne og opfostrede hans Søn med Snæfrid, Gudrød Ljome. Det var paa Thjodolfs Forbøn, at Harald tog sine Sønner med Snæfrid til Naade, da han forud af Forbittrelse over Moderens Trolddom, hvoraf han troede sig besnæret, havde jaget dem bort fra sig. Thjodolf havde dog den Sorg, at hans Fostersøn, efter allerede at være bleven voxen, druknede udenfor Jæderen. Han har udentvivl levet til Begyndelsen af det 10de Aarhundrede. Hans mest bekjendte Digt er Ynglingatal (Ynglingernes Opregning), som han digtede, medens han endnu var Kong Røgnvalds Skald, og hvori han opregnede dennes Forfædre lige til Fjølner, Yngvefreys Søn, og fortalte enhvers Dødsmaade, og hvor han var begravet.

Paa dette vigtige genealogiske Digt er Ynglingasaga bygget, og det er i denne rimeligviis heelt bevaret. Kvadet er i simpelt Fornyrdalag, men er dog fuldt af Skaldeudtryk og Omskrivninger. Til en Prøve paa Tonen i dette Digt vil jeg anføre tre Vers, det første handlende om Kong Onunds Død, foranlediget ved et Fjeldskred, de to sidste om Ingjald Ildraade, der indebrændte sig selv med sin Datter og sine Mænd paa Ræning Kongsgaard.

Onund blev
under Himmelfjelde
af Jonakrs Sønners
Skade[1]) heftet;
skovvorne Fjelds
tunge Had
Esters Fiende
overvælded',
og Høgnes Rers[2])
tappre Svinger
knuset blev
af Jordens Been[3]).

Og Ingjald
til Døde traadte
Røgens Hvirvler
paa Røning,
da Husets Tyv[4])
med glødende Saaler
gudbaarne Konge
søndertraadte.

Og den Skjebne
blandt Svear tyktes
hele Folket
den sjældneste være,
at han af Ynglinger
først udvalgte
tappre Liv
selv at offre.

Et andet i Oldtiden meget berømt Digt af Thjodolf var Høstlang (Haustlöng). Oprindelsen til Navnet kjendes ikke. Digtet var en Drapa i Drottkvæde af mythisk Indhold og har rimeligviis været af betydeligt Omfang. Tvende store Brudstykker deraf ere bevarede i Skalda; det ene beskriver Thors Kamp med Jøtunen Hrungner, det andet Iduns Bortførelse af Jøtunen Thjasse og dennes Drab. Digtet er fuldt af svære og kunstige Omskrivninger, der gjøre det paa mange Steder høist dunkelt. Til Prøve kan tjene følgende tre temmelig ordret oversatte Vers, der beskrive Thors Færd til Mødet med Hrungner:

End man kan tilfulde see,
at Jøtners Skræk[5]) hjemsøgte
Klippens Sønners[6]) steensatte Gaard
med tunge Flamme-Hammer.
Da Jordens Søn[5]) til Jærnleg[7]) aged',
og under Kjerren Maanens Vei[8])
høit dundrede, — da vilde Mod
hos Meiles Broder[5]) svulmed'.

Det ubegrændste Himmelrum
i fulde Vidde brændte,
men lave Jord imellem fine Grændser
stormslagen laa for Ullers Maag[5]),
og Odins Hustru[9]) brast isønder,
da vel indkjørte Bukke fremdrog
Gudehovets høie Konge[5])
til Sammenkomst med Hrungner.

[1]) Stenene, see ovenf. S. 233. [2]) Sverdet. [3]) Stenene. [4]) Ilden, som ødelægger Husene. [5]) Thor. [6]) Jøtnerne. [7]) Striden. [8]) Himlen. [9]) Jorden.

Ei da skaante Balders Broder[1])
Menneskenes svulne Klippe-
Fiender[2]),
mens Bjerge rystede og brast
og høie Himmel flammed;

men Fyrsten — hørte jeg —
for steile Reenveis mørke
Hvaler[3])
imod Dødsfienden rykked',
da kampberedt han saa ham komme.

Brudstykker af andre Digte af Thjodolf findes deels i Snorres Harald Haarfagers Saga, deels i den før nævnte Saga Upphaf ríkis Haralds Hárfagra. Blandt disse ere Levninger af et Kvad om Slaget i Hafrsfjorden, som dog andensteds maaskee med større Rimelighed tillægges Thorbjørn Hornklofe. At dømme efter de Levninger af Thjodolfs Digte, som ere bevarede, maa han i høi Grad have yndet de omskrevne Skaldeudtryk og været meget fortrolig med Asatroens Mythen og Fortidens Heltesagn, fra hvilke han idelig henter Omskrivninger.

Til Thorbjørn Hornklofes Levnetsomstændigheder kjender man meget lidet, og man veed ikke, hvoraf han har faaet sit Tilnavn Hornkløveren, med hvilket han oftest nævnes. Han var kommen i Kong Haralds Tjeneste en god Stund før Slaget i Hafrsfjorden (872), og han overlevede Haralds store Tog i Vesterleden, som rimeligviis er foregaaet henved Aar 890. Man har betydelige Brudstykker tilbage af tvende større Skaldeverker, som tillægges ham, nemlig af en Drapa til Harald Haarfagers Ære, hvori denne Konges Krigsbedrifter lige fra hans Regjerings Tiltrædelse og til hans Tog mod Vestlandene synes at have været besungne, — og af et andet Kvad, hvori ikke alene Haralds Heltegjerninger, men ogsaa det hele Liv i hans Hird har været skildret.

Drapaen, der benævntes Glymdrápa (Larmdrapa) viser sig at have været drottkvæden i almindelig kunstig Drapamaneer, med vexlende hele og halve Linierim. Som Prøve paa Tonen i den kunne følgende Brudstykker om Slaget ved Solskel tjene, hvorved dog maa bemerkes, at Oversættelsen ikke holder sig aldeles strengt til Omskrivningerne og endnu mindre gjengiver Versformen, men derimod med al mulig Troskab fremstiller Tanken.

Strenge Yngling,
som blege Bølgehest[4]) rydder,

paa høie Tid lod i Søen
Skibsstavnene stikke.

[1]) Thor. [2]) Jøtnerne. [3]) Med Reenveien mener Skalden Fjeldene, og dets Hvaler ere Jøtnerne, som bo i Fjeldene. [4]) Skibet.

Fra Norden var det,
at Skjoldungen iled'
til stormende Strid
mod tvende Helte.

Og uden Ord
hilstes hurtige Konger
med hvinende Skud i Kampen, —
de røde Skjoldes Røst er nok.

Med Kjæmper stred Kongen,
hvor vingede Pile fused',
og røde Saar sprudet' Blod
under Skøguls Bulder [1]).
Mens Slagne for ham
segned' paa Dækket,
vildt klang Sverdet mod Skjold —
Sverdsfarveren raaded' for Seiren.

Hornklofes andet Digt er høist merkeligt i sit Indhold, og betydelige Brudstykker af det ere levnede, især i den norske Kongesaga, som almindelig benævnes Fagrskinna. Det er i Fornyrdalag og i en langt lettere Stiil end Glymdrapa. Skalden forestiller sig at berette en Samtale, han har hørt mellem en Valkyrje og nogle Ravne, i hvilken den første udspørger disse om Haralds Egenskaber og Bedrifter, som de vel kjende, da de have fulgt Harald paa hans Toge. Kvadets Indledning lyder omtrent saaledes:

Lytter, Ringbærere!
mens jeg Harald besynger,
den rige Konge
i Kampen djærv.
Den hvide Mø
med de lyse Lokker
jeg hørte med Ravnen tale;
hendes Ord jeg gjentager.

Viis var Valkyrjen,
alvorsfuldt hendes Blik;
vel skjelned' den skarpsynede
Fuglens Stemme;
den halshvide
med de lyse Bryn
hilste den høitflyvende,
som paa Fjeldskrænten sad.

„Hvad sysle I, Ravne?
Hvorfra ere I komne
med blodigt Neb
i Morgenstunden?
Kjød klæber ved Eders Kløer,
Ligstank staar af Eders Mund;
i Nat I vist dvæled'
der, hvor Lig I fandt?"

Tilfreds sad Ravnen,
tørred' sit Neb,
Ørnens Frænde,
og tænkte paa Svar:
„Harald vi fulgte,
Halfdans Søn,
den unge Ædling,
siden vi af Ægget kom.

Jeg tror, du Kongen kjender,
som paa Hvinne bor,
Nordmændenes Herre;
han raader for dybe Kjøle,

[1]) Valkyrjens Bulder d. e. Kampen.

for blodstænkte Vaaben,
for røde Skjolde,
for tjærede Aarer,
for sødrevne Telte.

Raader den Djærve;
vil Helten i Leding
Julen holde
og ved Striden sig glæde.
Kjed var den Unge
af Arnens Hede,
af varme Stue
og duunfyldte Vante."

Kongens Gavmildhed og hans Kjæmpers Tapperhed beskrives i følgende Vers:

„Er Kongen gavmild,
han som til Kampen haster
med vaabenvante Mænd,
som verge hans Land?"
„Heel glade de ere,
de kampberømte,
som i Haralds Gaard
med Brikkerne lege.

Med Guld de begaves
og fagre Sverd,
med huniske Staal
og med Træle fra Østen.

Glade de ere,
naar Strid de haabe:
de sig dristigen reise
og Aarerne svinge,
Tofterne bryde
og Tollerne knække;
djærvt kløve de Bølgen
paa Kongens Bud."

„Om Skaldenes Smykker
jeg nu dig vil spørge, —
thi for Alt gjør du Rede;
om de Ædles Færd,
den du nøie kjender,
deres, som Harald omgive."

„Paa deres Vaaben
og gyldne Ringe
du seer, at Harald dem ynder.
De eie røde Skjolde
med fagre Rand,
sølvsmykkede Sverd,
ringvævede Brynjer,
gyldne Belter
og udgravne Hjælme,
Armringe, som Harald dem
skjenked'."

„Fortæl om Berserkerne,
du, som med Blod
slukker din Tørst.
Hvad Gaver skjenkes
de kampdjærve Mænd,
som i Striden fremgaa?"

„Ulfhedner de hede,
som i Slaget bære
blodige Skjolde
og Sverdene farve,
naar til Drab de ile;
den Syssel er deres.

Det er kun djærve Helte,
som der holde Stand,
naar de kloge Mænd
Skjoldene kløve."

Slaget i Hafrsfjorden omtales i følgende Vers:

„Hørte du, hvor hist
i Hafrsfjord de sloges,
Kongen den ætstore
og Kjotve hiin rige?
Skibe kom fra Østen
lystne efter Strid,
med gabende Hoveder
og udgravne Smykker.

Ladte vare de med Helte
og med hvide Skjolde,
med Vaaben fra Vesten
og med valske Sverd.
Berserker brølede,
Kamp var dem i Sinde,
Ulfhedner hylede,
og Jærnet klang.

De fristed' den Tappre,
som paa Utstein bor,
Østmændenes Konge,
men han lærte dem at fly.
Sin Flaade han rørte,
da Striden var i Vente,
paa Skjolde klang Slag,
før Haklang faldt.

Han ledebes for Lufa
Landet at verge
den halsdigre Konge;
Holmen han brugte for Skjold.
Under Tofte sig kasted'
de saarede Kjæmper;
i Veiret stod Bagen,
men Hovedet stak de i Kjøl.

Da med Steen de blev slagne,
de betænksomme Helte
paa Ryggen lod blinke
Odins Saltækning [1]).
Skrækslagne Kakser
over Jæderen løb
hjem fra Hafrsfjord;
paa Mjøden de kun tænkte."

Af de os levnede Prøver af Hornklofes Kvad maa sluttes, at han har været en høit begavet Skald, hvis Verker have udmerket sig ligesaavel fra Tankernes som Formens Side, og hvis Stiil har været lettere end Thjodolfs.

Om Harald Haarfagers fjerde Skald Olver Hnufa giver Egils Saga mange Oplysninger. Han var en Søn af Høvdingen Kaare, der boede paa Gaarden Berdla i Firdafylke (Berle paa Bremangerland) og efter den kaldtes Berdlu-Kaare. Olver havde en Broder Eyvind Lambe og en Søster Salbjørg, der egtede den bekjendte Herser Ulf Bjalfesson, kaldet Kveld-Ulf. Olver saa ved et Høstblot paa Gaular i Firdafylke Atle Jarls Datter, Solveig den fagre; men da Jarlen og dennes Sønner ikke vilde gifte ham Pigen, gjorde han Kjærlighedsviser (mansöngskvæði) om hende og vakte derved hendes

[1]) d. e. Skjoldene; thi Odins Sal var tækket med Skjolde.

mægtige Frænders Forbittrelse i den Grad, at han ikke kunde opholde sig i sin Fødebygd, men maatte flygte til Throndhjem til Kong Harald, i hvis Tjeneste han traadte som Skald kort efter Slaget ved Solskel (omtr. 868). Under de Tvistigheder, som opstode mellem Kong Harald paa den ene Side og Olvers Svoger Kveld-Ulf og dennes Sønner paa den anden, gik Olver som en Mægler mellem begge de stridende Parter, men kunde, alle sine Bestræbelser uagtet, ikke bringe noget stadigt Forlig i Stand. Da Harald havde fældet Thorolf Kveldulfssøn paa Haalogaland, vilde Olver forlade Kongens Tjeneste, men Harald erklærede, at han ei kunde undvære ham som sin Skald, og bevægede ham til at blive. Fra den Tid, at Kveld-Ulf med sin anden Søn Skallagrim havde forladt Norge for at nedsætte sig paa Island, tier Sagaen om Olver. Man maa af Kongens Lyst til at beholde ham i sin Tjeneste slutte, at han som Skald har nydt stor Anseelse, men af hans Verker er Intet levnet os uden et Par drottkvædne Verslinier i Skalda (Kap. 4), hvilke handle om en Kamp mellem Thor og Midgardsormen og vel have tilhørt et større Digt af mythisk Indhold.

Foruden de omtalte fire Hovedskalde nævnes ogsaa fra Haralds senere Levetid Guthorm Sindre og Jorunn Skaldmø.

Guthorm Sindre var, som det heder i Harald Haarfagers Saga, en fornem Mand (göfugr maðr); han var først hos Kong Harald, men traadte siden i dennes Søn Kong Halfdan Svartes Tjeneste og var meget yndet af begge. Han var en stor Skald og havde digtet et Kvad om hver af Kongerne, baade om Fader og Søn; de havde budet ham Løn derfor, men han afslog at modtage den og udbad sig kun, at de ved Leilighed skulde opfylde en Bøn, han vilde gjøre dem. Nu reiste der sig Uenighed mellem Fader og Søn, og det kom saavidt, at de begge laa hver med sin Hær i Throndhjemsfjorden, beredte til et Slag. Da for Guthorm til Harald og udbad sig af ham som Løn for det engang digtede Kvad, at han skulde forliges med sin Søn, og begge Kongerne agtede Guthorm saa høit, at de paa hans Bøn sluttede Fred. Af de her nævnte Kvad er Intet os levnet; men Guthorm kom efter Haralds og Halfdans Død i Kong Haakon den godes Tjeneste, og af de Kvad, han da digtede, ere flere Brudstykker levnede, som senere skulle omtales.

Jorunn Skaldmø nævnes i Harald Haarfagers Saga i samme Anledning som Gutorm Sindre, da hun nemlig skal have digtet et Kvad om Uenigheden og Forliget mellem Harald og hans Søn Halfdan; Kvadet benævntes Sendibit, men kun tre drottkvædne Vers af det ere levnede.

En anden Skaldkvinde fra Haralds Dage var Hild, Rolf Nefjas Datter, Røgnvald Mørejarls Hustru og Moder til den berømte Gange-Rolf, der siden blev Hertug af Normandie. Da Harald havde gjort hendes Søn Rolf fredløs, fordi han, hjemkommen fra et Vikingetog, havde øvet Strandhug, for Hild til Kongen og bad om Fred for sin Søn. Hendes Bøn blev dog ikke hørt. Da kvad hun, idet hun forlod Kongen, det bekjendte Vers i Drottkvæde:

Nefjas Navne du bortstøder,
driver ham som Ulv af Landet,
ham de tappre Heltes Frænde.
Hvi handler Du saa voldsomt, Konge?

Det er ei godt med slig en
skjoldbevæbnet Ulv at stride;
ei mon den vorde mild mod Kongens
Hjord,
hvis den til Skoven løber.

Endelig maa nævnes Røgnvald Mørejarls Frillesøn Einar, der blev Jarl over Orknøerne og Stamfader for den Jarleæt, som længe der raadede under de norske Kongers Overhøihed. Han kaldes almindelig Torv-Einar, fordi han paa Øerne skal have indført Brugen af Torv som Brændsel. Flere enkelte Vers af Einar, digtede i Anledning af hans Stridigheder med Harald Haarfager, ere bevarede i dennes Saga, hvilke vise, at Einar har været en meget begavet Skald. Da hans Fader Røgnvald Jarl var bleven dræbt af tvende af Haralds Sønner, hevnede han Faderens Død paa den ene af hans Drabsmænd, Halfdan Haalegg, da denne var falden i hans Hænder. Han lod nemlig Blodørn riste paa Halfdans Ryg og kvad, da han saa sin Fiende udaande:

Hevnet har jeg for min Part
Røgnvalds Død.
Falden er Kampens Støtte:
herfor Nornerne raaded'.

Kaster, raske Svende! —
thi for Seiren vi raade —
Stene paa Høifod[1]);
haard Skat jeg ham yder.

[1]) d. e. Halfdan Haalegg.

At Torv-Einar har været meget berømt som Skald, sees deraf, at en vis Art af Drottkvæde, som anføres i Skalda, i Snorres Háttatal (Kap. 130 V. 55), er opkaldt efter ham: Torf-Einars háttr.

Begge Harald Haarfagers Sønner, som efter ham, den ene efter den anden, styrede Norge som Overkonger, nemlig Erik Blodøxe (930—35) og Haakon Adalsteinsfostre eller den gode (935—61), vare Yndere af Skaldekunsten, og berømte Skalde levede paa deres Tid baade i Norge og paa det nybebyggede Island. Man kjender vel ingen Skald ved Navn, der stadigen har levet i Kong Eriks Hird, medens han var Konge i Norge, eller senere, da han efter sin Fordrivelse herfra raadede for Northumberland og havde sit Kongesæde i York; men et navnløst Digt om Erik, hvoraf en Deel er os levnet, viser, at der blandt hans norske Tilhængere, der havde fulgt ham i hans Landflygtighed, fandtes i det mindste een Skald med mere end almindelig Digtergave. Da Erik var falden i England i et stort Slag, heder det, at hans Enke, den berygtede Dronning Gunnhild, lod digte et Kvad om ham, rimeligviis som hans Arvekvad (erfikvæði), og af dette er et betydeligt Stykke bevaret i den førnævnte norske Kongesaga Fagrskinna. Kvadet, der benævnes Eriksmaal, sees at have været i Fornyrdalag, deels i sexlinede Vers, og deels i en friere Maneer uden nogen streng Versinddeling. I det levnede Stykke fremstilles Eriks Modtagelse i Valhal. Odin siger:

Hvad er det for Drømme?
Lidt før Dag jeg tyktes
Valhal rydde
for faldne Mænd.

Einherjerne jeg vakte,
bad dem op staa,
Bænke jeg lod prybe,
Bordkar pudse,
Valkyrjer Viin bære,
som om en Fyrste kom.
Fra Jorden jeg mig venter
Heltes Komme,
saa glæder sig mit Hjerte.

Brage. Hvad buldrer der,
som om Tusinder røres
eller talløs Mængde?
Væggene skjælve,
som om Balder kom
atter til Odins Sale.

Odin. Daarskab du taler,
du kloge Brage!
skjønt Mangt du veed;
for Erik det buldrer,
som her mon ind træde,
en Konge, i Odins Sale.

Sigmund og Sinfjötle!
Reiser Eder hastig
og gaar ham imøde;
indbyder Kongen,
hvis det Erik er;
hans Komme jeg nu haaber.

Sigm. Hvi venter du Erik
fremfor andre Konger?

Odin. Fordi han mange Lande
med Sverd har ryddet
og blodigt Vaaben baaret.

Sigm. Hvi røved' du ham Seiren,
da han dig tapper tyktes?

Odin. Fordi vor Lod er uvis;
Ulven graa[1]) jo stirrer
paa Guders Skare.

Sigm. Hil dig nu, Erik!
Vær du her velkommen
og gak du i Hallen rask!
Jeg dig kun vil spørge:
Hvilke Konger dig følge
fra Kampens Brag?

Erik. Fem Konger mig følge,
deres Navn jeg dig siger;
selv er jeg med dem den sjette.

Kong Haakon den gode skal selv ligesom sin Fader have været Skald, og Fagrskinna har bevaret et Par drottkvædne Verslinier af ham, hvormed han opmuntrede sine Stridsmænd før Slaget paa Stord, i hvilket han fik sit Banesaar. Som hans stadige Ledsagere nævnes tvende berømte Skalde, den før omtalte Guthorm Sindre og Eyvind Finnssøn.

Guthorm, som, hvis han ikke har overlevet Haakon, i det mindste har levet indtil henimod hans Regjerings Slutning, besang Kongens Krigsbedrifter i en Drapa, kaldet Hákonardrápa, af hvilken flere Vers ere bevarede i Haakons Saga. Digtet er drottkvædet med mange Omskrivninger, forresten i Drapaens almindelige Maneer og Tone.

Eyvind Finnssøn var af sine Samtidige agtet for den første af dalevende Skalde; derom vidner det Tilnavn, under hvilket han er almindelig bekjendt, skáldaspillir (Skaldenes Spilder eller Fordunkler). Han var Kong Haakons Frænde og fortrolige Ven. Han stammede fra Harald Haarfager, idet hans Moder Gunnhild var en Datterdatter af Harald. Eyvind var saaledes en Dattersøn af Kong Haakons Søster, men desuagtet dennes Jævnaldrende, om ikke ældre end han, hvilket Aldersforhold bliver begribeligt, naar man betænker, at Haakon var født i Haralds høie Alderdom, omtrent 920, medens Ingebjørg, Ey-

[1]) Fenrisulven.

vinds Mormoder, var et af Haralds ældste Børn, rimeligviis født før eller henved 870, og saaledes hele 50 Aar ældre end Haakon. Eyvind kan saaledes for den Sags Skyld gjerne være født en 10 Aar før 920; men efter dette Aar falder neppe hans Fødselstid, da han i et Vers, digtet under Harald Graafelds Styrelse (960—c. 970), omtaler sig selv som gammel. Eyvinds Fader Finn Skjaalge (den skjelende) var en Høvding paa Haalogaland, og i dette Fylke havde ogsaa Eyvind sit Hjem. Han begyndte sin Digterbane under Kong Haakon, og det ældste Digterverk af ham, som er os levnet, er et Par Vers i Drottkvæde, gjorte i Anledning af Erik Blodøxes Sønners Ankomst til Stord og den forestaaende Kamp mellem dem og Haakon. Efter Haakons Fald digtede han om ham det berømte Haakonarmaal. Dette Kvad er i en ædel og simpel Stiil, og Versarten er Fornyrdalag, deels i sexlinede, deels i ottelinede Vers. Det heder, at Haakonarmaal blev digtet som en Efterligning af Eriksmaal. Dette Udsagn har vel især Hensyn til Gangen i Digtet. Skalden lader nemlig Odin udsende tvende Valkyrjer for at hente en Konge af Yngves Æt til Valhal, og Valkyrjerne finde Haakon paa Stord, beredt til Kampen mod Eriks Sønner.

Gøndul og Skøgul
sendte Gautatyr[1])
at kaare blandt Konger,
hvo af Yngves Æt
skulde til Odin fare,
i Valhal at være.

Bjørns Broder[2]) de fandt
i Brynjen fare,
Kongen den herlige
kommen under Fanen;
ræd stod Fienden,
men Spydene rystedes;
Striden var nu
netop begyndt (V. 1. 2).

Herpaa følger en livlig Beskrivelse af Slaget (V. 3—9). Derpaa taler Valkyrjen:

Gøndul da talte,
til Spydskaft sig støtted':
„Vorer nu Gudernes Vælde,
da Haakon have
med Hær saa stor
Aser hjem til sig budet.“

Kongen vel hørte
Valkyrjers Tale,
de herliges fra Hestens Ryg.
Tankefulde de vare,
hjælmprydede de sade
og holdt Skjoldene for sig.

[1]) Odin. [2]) Kong Haakon, Bjørn Farmands Broder.

„Hvi, Geirskogul!
skifter du saa Kampen?
Vi verdige til Guders Hjælp dog vare."
„Vi det volde,
at du Marken beholdt,
mens dine Fiender flygted'."

„Ride vi nu skulle,"
kvad den mægtige Skøgul,
„til Guders grønne Hjem,
Odin at forkynde,
at Fyrsten nu mon komme
ham selv at skue." (V. 10—13).

Odin sender Haakon Hermod og Brage imøde og lyser selv Einherjernes Fred over ham ved hans Komme (V. 14—18). Kvadet slutter endelig (V. 19—21) med en Berømmelse over den faldne Konge og en Hentydning paa de onde Tider, som fulgte efter hans Fald:

I heldig Stund
den Konge fødes,
der saa vinder Hjerter:
hans Tid
mon stedse
mindes med Priis.

Ubunden
blandt Menneskeskarer
Fenrisulven skal fare,
før jævngod Helt
som Konge træder
i de øde Spor.

Rigdom forgaar,
Frænder dø,
Land og Jord lægges øde.
Siden Haakon for
til hedenske Guder,
Folket lever fortrykt.

Dette skjønne Digt, der, som det lader, ganske heelt er os levnet, har udentvivl været bestemt til Arvekvad efter Haakon; men isaafald er det muligt, at det sidste (21de) Vers ikke oprindelig har fulgt Digtet, men er blevet senere tilsat af Skalden, efter at Eriks Sønners haarde Landsstyrelse var bleven almindelig forhadt blandt Nordmændene.

Eyvind var som flere af Haakons øvrige Tilhængere noget mistænkt af Kong Harald Graafeld og dennes Brødre; dog søgte Kongerne at drage den berømte Skald til sin Hird. Men da han stedse i sine Kvad mindedes Kong Haakon og de lykkelige Tider under dennes Styrelse, og desuden Viser af Eyvind bragtes i Omløb, hvori han dadlede Eriks Sønners Gjerrighed, kom det endelig til formeligt Brud mellem ham og Kongerne. Harald beskyldte ham for Utroskab mod hans lovlige Herre, og Eyvind maatte bøde ham en kostbar Guldring. Det var ved denne Leilighed, at Eyvind kvad det bekjendte Vers:

Een Herre jeg havde,
dyre Hersker! førend dig;
ei jeg ønsker mig den tredie.
Hvi vil du da mig plage i min Elde?

Tro tjente jeg den store Konge,
aldrig jeg med tvende Skjolde leged'.
Nu er jeg tilovers, Herre! i din Flok;
mig Alderdommen snart nedtynger.

Han forlod Harald og kom aldrig mere i hans Hird. De haarde Aaringer, der hjemsøgte Norge næsten i hele den Tid, da Erikssønnerne førte Landsstyrelsen, faldt trykkende paa Eyvind, skjønt han var en stor Høvding, ligesom paa mange Andre. Der fortælles, at Eyvind engang havde gjort en Drapa om alle Islændingerne. Disse viiste sin Erkjendtlighed ved at skjenke Skalden en kostbar Kappespænde (feldardálkr), til hvis Forfærdigelse det hele Folk paa Øen havde gjort Sammenskud. Under den haarde Tid blev Eyvind saa udarmet, at han maatte sønderhugge Smykket for at kjøbe, hvad han behøvede til sin Huusholdning, og en Vise er endnu levnet, som han kvad i denne Anledning. Af hans Íslendingadrápa er Intet bevaret. Efter Harald Graafelds Fald og hans Brødres Fordrivelse, da Haakon Jarl var bleven Norges Styrer, kom Eyvind atter til Magt og Anseelse. Han digtede for Haakon Jarl og til hans Ære et Kvad, kaldet Háleygjatal, hvori Haakons Forfædre, Haalogalands Styrere, opregnedes lige til Søming, Odins Søn, og hvori Haakons egne Bedrifter og hans Kamp i Hjørungavaag mod Jomsvikingerne omtaltes. Eyvind var selv med blandt Anførerne i dette berømte Slag (995) og maa have digtet og fremført sit Haaleygjatal strax efter; thi endnu samme Aar om Vinteren blev Haakon Jarl dræbt, og Eyvind selv, hvis han oplevede denne Begivenhed, kan ikke have overlevet den længe, da hans Navn ikke forekommer i Sagaen under Olaf Tryggvessøns Styrelse, men derimod hans Søn Haarek af Thjotta nævnes allerede i denne Konges tidligste Regjeringsaar som den fornemste af det sydlige Haalogalands Høvdinger. Eyvind maa ogsaa i 995 have været en Mand paa mindst 75 Aar. Det bliver saaledes sandsynligt, at Haaleygjatal har været digtet ganske kort før Skaldens Død. Af de ganske faa Brudstykker deraf, som ere levnede, viser sig, at det har været i Fornyrdalag og omtrent i samme Maneer som Thjodolfs Ynglingatal, til hvilket det vel skulde danne et Sidestykke. Haakons og Ladejarlernes Æt skulde her forherliges og føres op til Aserne, ligesom i Ynglingatal

Harald Haarfagers. Til Prøve paa Tonen i Haaleygjatal maa følgende Stykker tjene:

Indledningen, som er bevaret i Skalda (Kap. 3):

Jeg ønsker Lyd
i Haakons Flok,
mens Gillings Bod [1])
jeg fra Dybet bringer;

mens Haakons Æt
jeg til Guder tæller,
i Ord mig givne
af Galge-Grams Mjød [2]).

Beretningen om Gudlaug, der blev fangen af Ynglingekongerne Jørund og Erik og af dem hængt paa Strømønes:

Men Gudlaug
tæmmed' grumme
Sigars Hest [3])
for Sveakongers
Overmagt,
da Yngves Sønner
Guldforøder
ved Bjælken fæsted'.

Og ligsvingende
Galge-Træ
paa Nesset luder,
hvor Vigen deles.
Berømt er blevet
Strømø-Nes,
hvor Stene merke
Fyrstens Grav.

Om Sigurd Jarls Død, som Eriks Sønner indebrændte paa Oglo:

Og hiin Sigurd,
som Odins Svaner [4])
Ravnedrik [5]) skjenked'
af Heltes Lig,
ham de Konger,
som Landet raaded',
Livet berøved'
paa Oglo.

Og Ædlingen,
med Ringe prydet,
uforfærdet,
sit Liv maatte lade
i Ildens Bølger,
da Landets Konger
Guders Ætling
i Tryghed sveg.

Om Kampen i Hjørungavaag:

Der blev mindst
for Yngve-Freys
Fiendeflok
et Glædes-Møde
tidlig paa Dag,
da Landets Fyrster

mod ødende Flok
sin Flaade fremskynded',
mens Sverdets Alf [6])
fra Sønden drev
Havets Heste [7])
imod deres Hær.

Man seer heraf, at Eyvind i dette Kvad, ligesom det ogsaa merkes at have været Tilfælde i hans drottkvædne Digte, har ødslet ligesaameget med kunstige Omskrivninger og Skaldeudtryk, som nogen

[1]) Gillings Bod er Skaldskab, jfr. den yngre Edda, Arnam. Udg. I, 216. [2]) Galgens Gram (Konge) er Odin; hans Mjød Digterdrikken. [3]) Sigars Hest er Galgen; at tæmme (ride) den vil sige at blive hængt. [4]) Ravnene. [5]) Blod. [6]) Krigeren. [7]) Skibene.

af de samtidige eller forudgaaende Hovedskalde. Det er af hans Haakonarmaal, at man bedst kan bedømme hans høie Digteraand.

Ansaaes end Eyvind Skaldespilder for sin Tids første Skald, saa var der dog neppe Nogen, som efter Samtidens og den nærmeste Eftertids Dom gik ham en høiere Gang end Islændingen Egil Skallagrimssøn, der saa at sige staar i Spidsen for de paa Island fødte Hovedskalde. Men Egil var ikke en af de Skalde, som søgte sin Berømmelse ved de norske Kongers Hird. Han udsprang fra en Æt, der hadede Harald Haarfager og dennes Afkom, og Egil deelte dette Had. Hans Forfædre vare merkelige paa den ene Side for sit vilde Sind og sin store Legemskraft, paa den anden for sine Skaldegaver, og i begge Henseender var Egil et verdigt Skud af Ætten. Egils Farfader var Ulf Bjalfessøn, almindelig kaldet Kveld-Ulf, Herser i Firdafylke, der igjen paa Mødreneside stammede fra den saakaldte Hrafnista-Æt i Namdalen, hvilken var bekjendt for sin Styghed og Legemskraft, og som man paa Grund heraf synes at have tillagt en Trolde- eller Jøtun-Herkomst. Kveld-Ulfs Morbroder Hallbjørn kaldtes med Tilnavnet Halvtrold. Kveld-Ulf var kjæmpestor, mørk og styg af Udseende, vild af Sindelag og frygtelig, naar Berserksgangen kom over ham, men derhos klog, tapper og en driftig Bonde. Han var gift med Salbjørg, Berdlu-Kaares Datter, Søster af den føromtalte Skald Olver Hnufa[1]), og havde med hende to Sønner. Den ældste, Thorolf, slægtede sine Mødrenefrænder paa i Skjønhed, Raskhed og slebne Seder. Den anden, Grim, var Faderen lig i Sind og Skind og fik Navnet Skallagrim, fordi han tidlig blev skaldet. Da Harald Haarfager under sin Erobring af Norge truede Firdafylke, og den derværende Konge Audbjørn indgik Forbund mod ham med nogle Nabokonger, vilde Kveld-Ulf ikke understøtte ham, fordi han forudsaa, at Haralds Overmagt vilde seire. I Slaget ved Solskel faldt ogsaa Kong Audbjørn, og Harald underlagde sig Firdafylke. Harald ønskede nu, at den mægtige og anseede Kveld-Ulf skulde træde i hans Tjeneste tilligemed sine Sønner; men hverken Kveld-Ulf eller Grim vilde indlade sig herpaa. Thorolf derimod blev Haralds Mand, skjønt meget mod Faderens Ønske. Thorolf Kveldulfssøn blev

[1]) See ovenfor S. 282.

snart Kong Haralds Yndling og fik efter Slaget i Hafrsfjorden af Kongen store Besiddelser paa Haalogaland. Men senere lykkedes det Thorolfs Fiender ved lumske Bagtalelser at sætte Splid imellem ham og Kongen. Tvisten blev bittrere og bittrere, og Harald, som havde Thorolf mistænkt for at ville opkaste sig til Konge paa Haalogaland, overfaldt ham omsider paa Gaarden Sandnes og dræbte ham (omtrent 880). Den gamle Kveld-Ulf hensank i den dybeste Sorg over sin Søns Død, især fordi han frygtede, at hans Alderdom skulde hindre ham i at tage Hevn. Hverken han eller hans gjenlevende Søn Skallagrim vilde lytte til Haralds forsonende Tilbud. De toge derimod, som saamange andre misnøiede Nordmænd, den Beslutning at forlade Norge med alt sit Huusfolk og nedsætte sig paa det nybebyggede Island. Da de allerede havde indskibet sig og sit Følge paa tvende Skibe og laa seilfærdige ved Solundar-Øerne[1]), tilbød sig Leilighed til at tage en glimrende Hevn over Harald. Dennes Morbroder Guthorm, der styrede Viken paa Kongens Vegne, var just død og havde efterladt tvende unge Sønner, som han ønskede opdragne i Haralds Hird. Kongen havde sendt sine Mænd, Brødrene Sigtrygg Snarfare og Hallvard Haardfare, til Viken for at hente Guthorms Sønner og bringe dem til ham nord i Landet, hvor han dengang opholdt sig, og de vare nu paa Veien nordover. Kveld-Ulf og Skallagrim havde udspeidet deres Færd og overfaldt deres Skib, da det havde lagt i Havn udenfor Sogn. Begge Guthorms unge Sønner bleve dræbte, ligesom og Sigtrygg og Hallvard, og næsten den hele Skibsbesætning nedhuggedes af Fader og Søn, der begge i Berserksgang rasede paa det bundne Skib. Efter fuldendt Hevn kvad Skallagrim en Vise, som er bevaret i Egils Saga og er det ældste bekjendte Digt i Runhenda:

Nú er hersis hefnd	Nu er Hersens Hevn
við hilmi efnd;	mod Kongen fuldbragt;
gengr úlfr ok örn	træder Ulv og Ørn
of Ynglings börn.	paa Ynglings Børn.
Flugu höggvin hræ	I Sø fløi Hallvards
Hallvarðs á sæ;	forhugne Lig.
grön slítr ara	Ørnens Neb
undir Snarfara.	slider Snarfares Saar.

[1]) Sulen-Øerne udenfor Sognefjorden.

Nu styrede man til Island. Kveldulf døde paa Veien; men paa hans Bud blev hans Lig lagt i Kiste og styrtet i Havet, thi han vilde udsøge sin Søn Bosted i det nye Fædreneland. Skallagrim fandt ogsaa, som det heder, sin Faders Ligkiste opdreven paa Islands Kyst i Borgarfjorden og fæstede her sin Bopæl paa Gaarden Borg.

Skallagrim var Skald, som sin Fader; flere Vers af ham ere bevarede i Egils Saga, men intet større Digt af ham er omtalt. Han var bleven gift i Norge med en Hersers Datter, og med hende avlede han efter Ankomsten til Island tvende Sønner, Thorolf, der slægtede sin Farbroder af samme Navn paa, og Egil, der i eet og alt lignede sin Fader og Farfader. Den sidste var efter al Sandsynlighed født omtrent ved 900 og skal allerede i sine tidligere Barneaar have lagt store Skaldegaver for Dagen. Brødrene droge tidlig paa Handelsreiser og Vikingetog. De kom paa sine Reiser ogsaa til Norge, og under et Ophold i Firdafylke hos Herseren Thorer Roaldssøn sluttede den unge Egil et inderligt Venskab med dennes ædle Søn Arinbjørn, et Venskab, som varede, saalænge begge levede. Efter at have udført mange Bedrifter i Viking, kom Thorolf og Egil til England og traadte her i Kong Adalsteins Tjeneste. Men da Thorolf faldt i et Slag mod Adalsteins Fiender, vilde ikke Egil dvæle længere hos den engelske Konge, hvormeget end denne ønskede at beholde ham hos sig. Efterat have digtet en Drapa til Adalsteins Ære, af hvilken kun eet drottkvædet Vers samt Stevet eller Omkvædet er bevaret, drog Egil med store Skatte til Norge til Arinbjørn og blev her gift med dennes Frænke Asgerd, som var Enke efter Thorolf. Han bosatte sig dog ikke i Norge, men vendte igjen tilbage til Island, hvor Skallagrim endnu levede. Egil havde dog ikke Ro paa sig her; hans Pengebegjærlighed drev ham atter til Norge, hvor han havde en stor Arv at kræve paa sin Kones Vegne. Erik Blodøxe raadede dengang for Norge, og Bergønund, en Yndling af ham og hans Dronning Gunnhild, havde taget den Arv i Besiddelse, som Egil gjorde Krav paa. Arinbjørn Herser, der var Kong Eriks Fostbroder, gjorde sig al mulig Umag for at hjælpe sin Ven, men kunde Intet udrette hos Kongen mod Gunnhilds onde Indskydelser. Egil, som allerede tidligere havde vakt Gunnhilds Had, blev efterstræbt og maatte flygte. Men førend han

igjen forlod Norge, fandt han Leilighed til at tage en blodig Hevn over sine Forfølgere, idet han ved et Overfald dræbte Bergønund og tillige Eriks og Gunnhilds unge Søn Røgnvald, som var i Besøg hos ham. Han reiste derpaa en Nidstang og lyste Forbandelser over Erik og Gunnhild. Først efter saaledes at have stillet sin Hevn vendte han tilbage til Island, hvor hans Fader døde kort efter hans Hjemkomst i en høi Alder. Egil overtog nu Bestyrelsen af sin Fædrenegaard Borg, men han havde ingen Ro i Hjemmet, og det hed sig, at Dronning Gunnhild ved Seid havde bevirket, at han ingen Ro kunde finde, førend han var kommet i hendes Hænder. Egil gik igjen til Søs og vilde drage til England. Imidlertid var Erik Blodøxe med Hustru og Børn fordreven fra Norge og havde faaet et Rige at styre i Northumberland, hvorhen den tro Arinbjørn havde ledsaget ham. Egil led Skibbrud paa Northumberlands Kyst tæt ved Kong Eriks Opholdssted York og saa ingen Udvei til at undgaa Kongens Efterstræbelser. Han henvendte sig hemmelig til Arinbjørn; denne vovede at bringe ham for Kongen og gaa i Forbøn for ham, men Gunnhild tilintetgjorde alle Arinbjørns Bestræbelser, og Egils Død blev bestemt til den følgende Dag. Om Natten digtede Egil efter Arinbjørns Raad en Drapa til Eriks Ære, og om Morgenen udvirkede Arinbjørn trods Gunnhilds Indsigelser, at Egil kom til at fremføre Drapaen for Kongen. Kvadet fandt almindeligt Bifald; selv Erik maatte beundre det. Han skjenkede Egil Livet, mod at han strax skulde forlade Northumberland, og Egil hastede nu til sin Velynder Kong Adalstein. Den Drapa, som Egil digtede for at redde sit Liv, er bleven kaldet Höfuðlausn d. e. Hovedets Løsning, og ansaaes i Oldtiden for et Mesterstykke i Skaldekunsten. Den er heel bevaret i Egils Saga og er et runhendet Kvad paa 20 Vers med Stev eller Omkvæd. Drapaen er klangfuld og et Mesterstykke i Formen, men tung at forstaa paa Grund af de mange Omskrivninger. Til Prøve paa Tonen i den kan tjene Indledningen i N. M. Petersens Oversættelse [1]), der vel er noget fri, men dog har den Fordeel, at den temmelig strengt holder sig til Versformen:

[1]) Historiske Fortællinger om Islændernes Færd ude og hjemme I. S. 205 (2den Udg.)

Vester jeg for paa Hav;
Vidrer selv mig gav
Vædsken af sit Bryst [1]),
saa jeg for med Lyst.
Egen drog jeg ud
hist ved Isebrud
og i Sindets Knar [2])
Hæders Dræt [3]) jeg bar.

Kongens Hæder bød;
den mig Sang indgjød,
og til Englands Skjød
bar jeg Odins Mjød.
Hæder og ei Tant,
Kongens Lov forsandt
(derfor lytter grant!),
Ros for ham jeg fandt.

Lyt, o Konge! du,
kom det vel ihu,
hvad jeg kvæder nu,
naar mig hører du!
Verden veed jo dog,
hvad vor Konning vog [4]);
Vidrer varetog
Valen, som han slog.

Sverdets Glam lød fast,
Skjolderanden brast;
under Gunnes [5]) Blik
Kongen fremad gik.
Sverdeelven [6]) flød,
høit dens Brusen lød;
Malmens Spaadom [7]) klang
gjennem Luft og Vang.

Ei som Skyers Svæven
vakled' Darradsvæven [8]);
Pilevangens Række [9])
fyldtes kun af Kjække;
glødende i Blodet
lued' Kjæmpemodet,
og i Vaabentorden
bæved' selve Jorden.

(Stev)
Under Gunnes Fjed
Mænd da segned' ned;
men naar Død de fandt,
Erik Hæder vandt.

Efter at Egil havde undsluppet fra Eriks og Gunnhilds Hænder, opholdt han sig snart hos sine Venner i Norge, hvor Kong Haakon Adalsteinsfostre taalte ham, skjønt han ingenlunde yndede ham, og snart paa sin Gaard paa Island. Under sine forskjellige Ophold i Norge bestod han mange Æventyr i Holmgange og farlige Reiser. Han fandt mangen Anledning til at vise Mod, Klogskab, Styrke og Tapperhed; men ved Siden af disse glimrende Egenskaber fremstak stedse hans Vildhed, Grumhed og umættelige Pengebegjærlighed. Vers laa ham

1) Vidrer er Odin, Vædsken af hans Bryst (Skaldemjøden) er Skaldskabets Gave. 2) Sindets Knar (Skib) er Brystet. 3) Hæderskvadet. 4) Hvor Mange han fældede. 5) Valkyrjens. 6) Blodet. 7) Malmens (Vaabnenes) Spaadom (Sang) er Striden. 8) Striden. 9) Pilens Vang (Mark) er Skjoldet; Pilevangens Række altsaa Skjoldborgen.

paa Læben ved enhver noget usedvanlig Begivenhed, og en Mængde af disse Smaaviser ere bevarede i hans Saga. Da han endelig slog sig til Ro paa Island, havde han den Sorg at miste to af sine Sønner strax efter hinanden, nemlig først Gunnar og derpaa Bødvar; den sidste druknede i en tidlig Alder. Bødvar havde været Faderens Yndling, og Egil tog sig hans Død overordentlig nær. Da han havde fundet Bødvars Lig, lagde han det paa sine Knæ og red selv med det til Skallagrims Haug, som han lod aabne og Liget deri indsætte. Da han kom hjem, lagde han sig op i sit lukkede Sengerum, stængte for sig og vilde sulte sig ihjel. Ingen paa Gaarden vovede at tale til ham. Den tredie Morgen sendte Asgerd, hans Hustru, Bud efter hans kjæreste Datter Thorgerd, og hun indfandt sig saa hastigt som muligt. Da hun traadte ind i Ildhuset, hvor Egils lukkede Sengerum var, spurgte Moderen hende, om hun havde spiist Nadver. „Jeg har ingen Nadver spiist," svarede Thorgerd høit, „og jeg vil ingen nyde førend hos Freyja. Jeg vil ikke overleve min Fader og Broder." Hun bad Faderen lukke op for sig; de skulde da begge fare een Vei. Egil lod hende ind til sig og sagde, at hun viiste ham en stor Kjærlighed, idet hun vilde følge ham; „thi hvorledes skulde jeg kunne leve med denne Sorg?" Da hun havde ligget en Stund i en Seng ved Siden af Faderens, merkede han, at hun tyggede paa Noget, og spurgte hende, hvad det var. Hun svarede, at det var Søl (Sukkertang), og at hun haabede, det skulde paaskynde Døden. Egil spiiste da ogsaa noget deraf. Det voldte ham en heftig Tørst. Thorgerd forlangte Vand at drikke, og man rakte dem et stort Horn. Thorgerd bød sin Fader at drikke først, og han drak graadigen. Da udbrød Thorgerd: „Nu ere vi svegne; dette er Melk!" Egil bed et stort Stykke af Hornet og slængte det bort. „Hvad skulle vi nu gjøre?" spurgte Thorgerd; „denne Plan er nu forstyrret. Skulle vi ikke, Fader, forlænge vort Liv, medens du digter et Arvekvæde efter Bødvar og jeg rister det paa Kjevle? Siden kunne vi jo dø, om vi saa synes." Egil sagde, at han nu var lidet skikket til at digte, dog vilde han friste det. Han digtede nu et Kvad, som blev kaldet S u n a r t o r r e k d. e. Sønnens Savn eller Tab, og som er bevaret i Egils Saga. Det gik tungt med Digtningen i Begyndelsen, heder det, men Egil oplivedes meer og meer under

Arbeidet, og da Kvadet var færdigt, fremførte han det for sit Huus-sinde, indtog igjen sit Høisæde og tænkte ikke mere paa Døden. Dette merkelige Kvad er i Fornyrdalag; det er tankerigt, men tungt, og bærer i høi Grad Præget af Skaldens Sindsstemning, der bliver roligere, efterhaanden som han faar udtalt sit Savn og sin Sorg. Han begynder Kvadet med en Klage over, hvor tungt det falder ham at faa Ordene frem:

Heel tungt det mig er
Tungen at røre,
denne Lydens
luftige Vegt.

Stjaalne Gude-Drik[1])
skjuler sig for mig,
let ei fremdrages
af Tankens Skjul.

Længere hen i Digtet (V. 4—12) begynder han at skildre sit Tab og sit Savn:

Nu min Æt
sig sin Ende nærmer,
som dødslagne
Skovens Træ.
Den Mand er ei freidig,
som Frændes Lig,
de stivnende Lemmer,
fra Leiet bærer.

Haardeligen
mig Ran har hjemsøgt;
fattig jeg er
paa hengivne Venner.
Havet sled
min Æts Baand,
den sterke Green
af min egen Stamme.

Vist jeg maa
min Moders Død,
min Faders Frafald
først beklage;
men saa jeg udbærer
fra Ordets Tempel[2])
Kvadets Træ
med Talens Løv.

Kunde jeg den Uret
med Sverdet hevne,
Havets Gud
sig ei skulde glæde!
Kunde jeg blot
mod Havet kjæmpe,
Vaaben jeg hæved'
mod Øgers Mø[3]).

Grumt var det Skaar,
som Bølgen brød
i min Faders
Frændefreds;
uudfyldt
og aaben staar
Sønnens Plads,
som Søen mig røved'.

Men kraftløs
kun jeg mig føler
til Kampen
mod Skibes Bane[4]).
For hver Mands Øine
klart jo ligger
gamle Helts
usle Afmagt!

[1]) Poesien. [2]) Munden. [3]) Ran, Øgers Hustru; eller Bølgen, Øgers Datter. [4]) Havet.

Mig har Havet
røvet en Skat;
haardt er Frænders
Fald at fortælle,
skjønt min Søn,
min Alders Skjold,
fra Livet bortfor
til Glædens Bolig.

Veed jeg det vel,
at i min Søn
en haardhjertet Mand
opvoxet havde,
hvis den Skjold-Eg[1])
havde Manddommen naaet;
men Hærgudens[2]) Haand
ham brat oprykked'.

Han stedse adlød
sin Faders Ord,
om hele Verden
end Andet sagde;
han mig opholdt
her paa Jorden,
og min Kraft
mest han støtted'.

I Kvadets Slutning (V. 21—24) trøster Skalden sig selv med Odins Gaver og ender med at erklære, at han vil overvinde sin Sorg og trøstig vente Dødens Komme.

Godt jeg stod mig
hos Spydenes Herre[3]);
tryg min Lid
jeg fæsted' til ham,
indtil Vognguden[3]),
Seiers Uddeler,
selv sit Venskab
med mig brød.

Kunsten han gav mig,
uplettet Skaldkunst,
Ulvens Bekjæmper
til Striden vant,
og det Sind,
som stedse mig gjorde
alle Falske
til sikker Fiende.

Ei jeg nu bloter
til Viles Broder[3]),
Gudernes Konge,
dreven af Lyst;
dog har Odin,
naar sandt jeg vil sige,
Bøder mig skjenket
midt i min Sorg.

Ondt er at bære
dobbelt Tab;
paa Nesset staar Hel,
Fenrers Søster,
dog skal jeg glad
og let i Hu
uden Sorg
hendes Komme vente.

Da Egil senere hen fik spørge, at hans Ven Arinbjørn Herser efter Haakon Adalsteinsfostres Fald (961) var kommen tilbage til Norge med Eriks Sønner og der sad paa sine Eiendomme i stor Anseelse, digtede han en Drapa til hansÆre, hvilken han rimeligviis har ladet

[1]) Skjoldets Eg er Krigeren. [2]) Odins. [3]) Odin.

fremføre for ham ved en af sine Venner. Af dette Kvad, bekjendt under Navn af Arinbjarnardrápa, ere 26 Vers levnede i Egils Saga. Den er i Fornyrdalag. Til Prøve hensættes Begyndelsen, i hvilken Skalden handler om den Bistand, Arinbjørn viiste ham, da hans Liv stod paa Spil i Kong Eriks Gaard.

Gjerne jeg kvæder
til Konges Ros,
men til Gjerriges Lov
mig Mælet feiler;
aabent jeg taler
om Fyrsters Daad,
men helst jeg tier
om Folkeløgne.

Spot har jeg rede
for løgnagtig Praler,
for mine Venner
Venskabs Tale.
Søgt har jeg mangen
Høvdings Sæde
med uforfærdet
Heltesind.

Engang jeg havde
Ynglingesønnens,
den mægtige Konges,
Vrede mig vakt;
Djærvheds Hjælm jeg drog
over mørke Hoved
og Herseren
freidig hjemsøgte.

Der sad Kongen
med Skrækkens Hjælm,
lovsungne
Landets Herre;
styrer Kongen
grum i Sind
Jorviks[1]) Stad
med blodige Sverd.

Det var ei Maaneskin
trygt at skue,
ei heller var Eriks
Bryn ret blidt,
da Kongens ormblanke
Pandemaane[2])
Rædsels Straaler
mod mig udskjød.

Dog jeg voved'
mit Hoveds Løsning
frem at bære
for Havets Hersker,
saa Odins Bæger[3])
brusende raktes
til hver Lyttendes
Øres Mund.

Ei Mændene fager
min Skaldeløn tyktes,
som dengang jeg fik
i Heltens Huus,
da ulvgraat
hatdækket Hoved
for Odins Mjød
af Kongen jeg modtog.

Jeg det modtog
med alt, hvad det fulgte,
med sorte Øine
under side Bryn
og med den Mund,
som mit Lovkvad
dristig frembar
for Kongens Knæ.

[1]) Yorks. [2]) Øiet. [3]) Odins Drik, Skaldekvadet.

Jeg det modtog
med Tænders Rad,
med Tunge og lyttende
Øren-Telte:
dog denne Gave
af gjæve Konge
bedre end Guld
tyktes at være.

Der stod mig,
bedre end mange
guldprydede Mænd,
en Ven ved Siden,
en trofast Ven,
en dristig Talsmand,
paa hvem i Alt
jeg kunde lide.

Endnu flere Kvad af Egil omtales i hans Saga, og mange drottkvædne Viser af ham ere der bevarede, hvilke alle bære Vidne om hans kraftige Digteraand, skjønt de fleste ere tunge og fulde af Omskrivninger. Egil opnaaede en Alder af over 90 Aar og var i sin Alderdom rask paa det nær, at Hørelsen og især Synet slog ham feil. Han kunde ei ret lide sin gjenlevende Søn Thorstein, der var ham af et altfor mildt og fredeligt Sindelag; derfor levede han sine sidste Dage hos sin Svigersøn Grim paa Mosfell, som han syntes bedre om. Egil havde altid hos sig to Pengekister, fyldte med engelske Sølvpenge. Da han merkede, at det led mod Enden med ham, tog han den Beslutning at ride til Althinget med sine Pengekister og udstrø alle Pengene paa Lovbjerget, naar Forsamlingen der var som talrigst; det skulde være underligt, meente han, om man da vilde skifte Sølvet i god Mag; heller haabede han, at hele Thingmængden vilde komme i Slagsmaal, og Tryk og Stød blive rigelig uddeelte. Han aabenbarede sin Svigersøn denne Plan, men Grim og hans Hustru fik den afstyret. Dette var dog ikke efter Egils Sind. En Stund efter, da Grim var reden til Althinget og hans Hustru dragen til Sæters, kaldte Egil en Kveld, da Folket paa Gaarden var gaaet til Sengs, tvende Træle til sig og bad dem sadle sig en Hest, da han vilde fare til Bad. Han red afsted med begge sine Pengekister, og Trælene fulgte ham. Man merkede ei mere til ham om Natten; men om Morgenen, da Gaardens Folk kom paa Benene, saa man den blinde Olding vandre vildfarende om paa Marken og lede sin Hest ved Tøilen. Man bragte ham hjem, men baade Pengekisterne og Trælene vare forsvundne, og der spurgtes aldrig mere til nogen af Delene. Det var en almindelig Tro, at Egil havde styrtet baade Kister og Træle i en dyb Fjeldkløft i Nærheden af Gaarden. Om Høsten efter døde

han. Dødsaaret vides ikke med Sikkerhed, men rimeligviis falder det mellem 990 og 995.

Foruden de tvende store Lys blandt det 10de Aarhundredes norrøne Skalde, Eyvind Skaldespilder og Egil Skallagrimssøn, har Aarhundredet flere Skaldenavne at opvise.

Glum Geiressøn var Kong Harald Graafelds Skald. Hans Fader Geire var en til Island udflyttet Nordmand[1]). Glum synes at være kommen i Erik Blodøxes Sønners Tjeneste, før disse ved Haakon den godes Død 961 fik Riget i Norge[2]), og fulgte Harald Graafeld, saalænge denne levede. Det heder om ham, at han var en tapper Mand. Mod Eyvind Skaldespilder var han ikke venskabelig stemt og bidrog meget til at gjøre denne Kong Haakons inderlige Ven Opholdet i Haralds Hird utaaleligt, derved at han i sine Viser yttrede Glæde over Haakons Fald og tildeels ophøiede Harald paa dennes Bekostning. Da Harald Graafeld var falden i Slaget ved Hals i Limfjorden, digtede Glum en Drapa til hans Minde, som kaldtes Gráfeldardrápa, af hvilken flere Brudstykker ere levnede. Disse drottkvædne Vers i Drapaernes sedvanlige Tone frembyde intet særdeles Charakteristisk. I det Vers, som synes at have dannet Drapaens Slutning, beklager Skalden det Tab, han har lidt ved Haralds Frafald, men trøster sig med, at Kongens tvende gjenlevende Brødre, Ragnfred og Gudrød, have lovet ham sit Venskab:

Sank min halve Lykke
da Vaabeniling knækked'
tappre Konges Liv;
mit Held bortveg med Haralds Død.

Dog veed jeg, at hans Brødre begge
mig gode Løfter have gjort;
paa dem nu hviler ene
Helteflokkens Lykkeshaab.

Glum omtales dog ikke mere efter denne Tid. Sandsynligviis er han efter Haralds Død dragen til Island og har der endt sine Dage; han var nemlig gift paa Island, og der levede hans Efterkommere[3]).

Kormak Ögmundssøn levede ogsaa paa Kong Harald Graafelds Tid og var født paa Island. Hans Fader Ögmund Kormakssøn havde forladt Norge, da han ikke kunde forliges med Kong Erik Blodøxe og Dronning Gunnhild, og nedsat sig i Midfjorden i det nordlige Island. Kormak var alt fra Ungdommen af urolig og stridbar. Han

[1]) Landn. III, 20. [2]) Snorre Harald Graaf. S. Kap. 1. [3]) Landn. anf. Sted.

blev forelsket i Steingerd Thorkelsdatter og vandt hendes Gjenkjærlighed. Uagtet Steingerds Fader ikke ret syntes om Kormak, kom det dog dertil, at Steingerd blev ham trolovet. Men en tryllekyndig Kvinde, som Kormak havde opirret mod sig, forspildte ved sin Trolddom Giftermaalet. Kormak indfandt sig ikke til det bestemte Bryllupsstevne, og Steingerds forbittrede Frænder giftede hende med en Anden. Nu vaktes imidlertid atter Kormaks Kjærlighed i sin fulde Styrke, og han forfulgte overalt Steingerd med sine Kjærlighedserklæringer og sine Elskovsviser. Dette indviklede ham i mange Fiendskaber. Han maatte bestaa Holmgange og kjæmpe mod lumske Efterstræbelser, men han redede sig lykkelig ud af alle Farer. Han sværmede om udenfor sit Fædreneland paa Reiser og paa Vikingetoge; altid mindedes han Steingerd i sine Sange og udtrykte sin brændende Kjærlighed til hende; dog, uagtet to Gange Leiligheden syntes at tilbyde sig for ham, at faa hende til Egte, lagde stedse deres onde Skjebne sig — som Kormak udtrykte sig — der imellem og forhindrede det. Kormak faldt omsider paa et Vikingetog i Skotland.

En særskilt Saga er levnet, som gjør hans æventyrlige Hændelser til sit Emne. Den er opfyldt med Vers af Kormak, der næsten alle dreie sig om hans Kjærlighed til Steingerd. De ere drottkvædne, fulde af Omskrivninger, men dog ikke uden digterisk Skjønhed. Man har imidlertid ved disse Vers, som ved saamange andre lignende i Sagaerne indskudte, meget ondt for at afgjøre med Bestemthed, hvorvidt de virkelig ere af den Person, de tillægges, eller senere digtede i hans Navn for at pryde Fortællingen. Kormak var paa sine Omflakninger flere Gange i Norge, og det har rimeligviis været under et Ophold her, at han digtede et større Kvad, nemlig en Drapa til Ladejarlen Sigurds Ære, kaldet Sigurðardrápa. Af denne er kun et eneste drottkvædet Vers levnet [1]).

De islandske Fyrsteskaldes Tid var nu begyndt, og i den senere Halvdeel af det 10de Aarhundrede optræde mange af dem baade i Norge og andre Nordens Lande, Skalde, hvis Navne ere optegnede i Hovedskaldenes Række, men hvis Verker, forsaavidt vi kjende dem, kun frembyde faa eiendommelige Digterskjønheder, om de end med Hensyn

[1]) Snorre Haakon Godes S. Kap. 16.

til Kunsten kunne regnes for udmerkede. Tonen i deres Drapaer — og det er dem, vi næsten alene kjende — bliver eensformig. Det samme Emne, nemlig Krigerdaad og Kampe, behandles i alle, og behandles, hvad Tanke og Udtryk angaar, omtrent paa een Maade, om end Versformen varieres.

Ligesom Kong Harald Graafeld havde sin islandske Hirdskald i den førnævnte Glum Geiressøn, saaledes havde hans Modstander Haakon Jarl sin i Einar Helgessøn, kaldet — uvist af hvilken Grund — Skjaldmeyjar-Einarr d. e. Skjoldmø-Einar, eller skálaglam d. e. Skaaleklang, fordi han engang af Haakon Jarl fik skjenket en Spaadomsvegt, der havde den Egenskab, at Spaadomslodderne, naar de kastedes i den, ved en eiendommelig Klang varslede Held. Einar stammede fra en Herseræt fra Norge[1]) og udmerkede sig allerede i en ung Alder ved Skaldegaver. Han opholdt sig mest udenfor Island og besøgte flere af Nordens Fyrster. Han var Haakon Jarls Hirdmand og digtede til hans Ære en Drapa, kaldet Vell-Ekla eller Guldtrangen, af hvilken betydelige Stykker ere os levnede. Der berettes, at Einar havde fortørnet Jarlen, og at denne derfor ikke vilde høre hans Kvad, men da Einar i en Vise truede med, at han nok skulde finde sig en anden Herre, som bedre skulde paaskjønne hans Verd, saa frygtede Jarlen for at miste ham, lod ham fremføre Kvadet og belønnede det med et kostbart og kunstig arbeidet Skjold, hvilket Einar senere under et Ophold paa Island skjenkede Egil Skallagrimssøn. Vellekla var digtet før Jomsvikingeslaget, og dets Emne er Haakons Bedrifter, deels i hans Kampe mod Harald Graafeld og dennes Brødre, deels i Striden mod Keiser Otto, da Jarlen kom den danske Konge Harald Blaatand til Hjælp. Einar var tilligemed flere islandske Skalde tilstede i Slaget mod Jomsvikingerne i Hjørungavaag. Det fortælles, at han dengang en Stund havde været i Jarlens Unaade; men strax før Slaget lod han, som om han vilde gaa over til Fienden og træde i Sigvalde Jarls Tjeneste. Haakon holdt ham tilbage og vandt ham igjen ved at skjenke ham den før omtalte Trolddomsvegt, af hvilken han fik sit Tilnavn[2]). Einar overlevede Jarlen og druknede paa Island[3]).

[1]) Landn. II, 11. [2]) Jomsvikingasaga Fornm. S. XI S. 127—129.
[3]) Landn. anf. Sted.

Om Slaget i Hjørungavaag har man bevaret adskillige Vers af en anden der tilstedeværende islandsk Skald, Tind Hallkelssøn, der digtede en Flok om Slaget[1]). Der er ogsaa om samme Slag levnet betydelige Stykker af et Kvad i Runhenda, kaldet Búadrápa, hvis Forfatter skal være en Thorkel Gislessøn, der dog sikkert har levet i en langt senere Tid.

Samtidig med Haakon var endelig ogsaa den islandske Skald Thorleif, Asgeir Raudfelds Søn, kaldet Jarleskald. Om ham haves en meget fabelagtig Fortælling, kaldet þáttr þorleifs Jarlaskálds[2]). Thorleif skal ifølge den i sin Ungdom være bleven oplært i Trolddomskunster. Da han engang med sit Skib kom til Norge og viiste sig uvillig til at sælge Haakon Jarl sine Varer, blev denne forbittret, plyndrede i Thorleifs Fraværelse Skibet, lod hans Reisefæller hænge og Skibet opbrænde. Thorleif selv undslap til Danmark, hvor han vandt Kong Svein Tjugeskjegs Yndest ved at kvæde om ham en Drapa paa 40 Vers (drápa fertug), af hvilken kun Stevet er levnet. Efter et kort Ophold i Danmark vendte Thorleif med Kong Sveins Tilladelse tilbage til Norge for at hevne sig paa Haakon Jarl. Forklædt som en gammel Tigger kom han til Jarlens Gaard, gav sig et falsk Navn og fik Lov til at fremføre et Kvad, som han sagde sig at have digtet om Jarlen. Dette Kvad var et Tryllekvad og dertilmed en Nidvise over Jarlen. I Begyndelsen lød det som Ros; men da det led længere hen i Kvadet, merkede Jarlen Uraad; Ordene begyndte at tyde paa Spot, og dertil kom saadan Uro i hans Krop, at han ikke et Oieblik kunde være stille. Han begyndte at true Skalden, men nu begyndte denne paa de saakaldte Taageviser, i hvilke det værste Nid indeholdtes, og som tillige vare saa trolddomskraftige, at det blev mørkt i Hallen, og alle Vaaben kom i Rørelse. Paa Jarlen gjorde det et saa heftigt Indtryk, at han faldt i Afmagt, og under den almindelige Forvirring undkom Thorleif. Af Kvadet anføres kun fire Linier, som danne Begyndelsen til Taageviserne:

Taage drager op fra Søen,
Iling sig fæster i Vesten;
Røg af det ranede Gods
hid mon drive til Hevn.

[1]) Jomsvikingasaga, Fornm. S. XI S. 137—139. [2]) Fornm. S. III S. 89—104, jfr. Landn. III, 13.

Thorleif naaede lykkelig til Island, men blev her ikke længe efter dræbt, som det hed sig, af et fortryllet Væsen, hvilket Haakon Jarl havde sendt over paa Øen for at hevne den ham tilføiede Fornærmelse. Beretningen, saa fabelagtig den end lyder, tjener til at vise Tidens Overtro med Hensyn til Nidkvadets Virksomhed, der tænktes ikke alene at ligge i de fornærmelige Ord, men ogsaa i en vis uheldbringende Indflydelse paa den, som det gjaldt.

Af de Skalde, som omgave Olaf Tryggvesson (995—1000) og besang hans Bedrifter, er ingen bleven mere bekjendt end Hallfred med Tilnavnet vandræðaskáld d. e. den vanskelige Skald. Han var en Søn af en Ottar, som i Slutningen af Haakon den godes Regjeringstid flyttede fra Haalogaland til Island. Hallfred viiste tidlig Skaldegaver, men hans urolige og ustadige Sind og hans Hang til Spot vakte ham allerede i Ungdomsalderen mange Fiender i hans Fødeland. Han kom første Gang til Norge, medens Haakon Jarl styrede Landet, og vandt dennes Yndest ved en Drapa til hans Ære. Efter et Aars Ophold ved Jarlens Hird vendte han tilbage til Island, og da han anden Gang kom til Norge, var Haakon Jarl netop død, og Olaf Tryggvesson bleven Konge. Hallfred vilde nødig komme i Berøring med sin forrige Herres Fiende, men Tilfældet bragte dem dog sammen, og Olaf, der kjendte Skalden af Rygtet, opfordrede ham til at lade sig christne. Hallfred undslog sig herfor, med mindre Kongen selv vilde være hans Gudfader, og, da Olaf indrømmede dette, lod han sig døbe. En Stund efter gik han for Kongen og bad denne lytte til en Drapa, som han havde digtet om ham. Olaf svarede, at han ikke vilde høre hans Kvad. „Du kan gjøre, som du vil," sagde da Hallfred, „men vil du ikke lytte til mit Kvad, saa glemmer jeg den Christendom, du har ladet mig lære; thi disse Lærdomme ere slet ikke mere digteriske end mit Kvad." Da sagde Kongen: „Du er en vanskelig Skald (vandræðaskáld) at have med at gjøre; lad mig da høre Kvadet." Hallfred fremførte nu Drapaen med Raskhed; den vandt Kongens Bifald, og denne bød ham at træde i sin Tjeneste. Hallfred svarede, at han før havde været Haakon Jarls Hirdmand og ikke vilde træde i Olafs Tjeneste, med mindre han lovede aldrig at drive ham fra sig, hvad som end maatte hænde. Kongen havde nogen Betænke-

lighed ved at give dette Løfte, da Hallfreds urolige Sindelag var ham bekjendt. „Du kan let," sagde Kongen, „gjøre det, som jeg ingenlunde tør lade ustraffet." „Derfor skal jeg strax give dig Raad," svarede Hallfred; „dræb mig i saadant Fald!" „Du er visselig en Vandraadeskald," sagde Kongen; „men min Mand skal du dog være." Han traadte nu i Kongens Tjeneste og beholdt siden det Tilnavn, som Olaf havde givet ham. Mangen Gang vakte han ved sin Ubesindighed og sin voldsomme Fremfærd Kongens Vrede, men fik dog altid til Slutning hans Tilgivelse. Han var dragen hjem til Island, da Olaf foretog sit vendiske Tog, og han var saaledes ikke tilstede i Svolderslaget, da Kongen faldt. Da han ved sin Tilbagekomst til Norge spurgte Kongens Fald, græmmede han sig høiligen, baade fordi han havde mistet sin kjære Herre, og fordi han havde været fjærnt fra ham i hans Dødsstund. Han samlede omhyggeligen alle Efterretninger om Olafs sidste Kamp og digtede strax en Drapa til hans Ære, af hvilken mange Brudstykker ere levnede, ligesom og af tidligere Drapaer, som han havde digtet om ham. Han vilde igjen forlade Norge for at drage til Danmark, men han faldt i Hænderne paa Erik Jarls Mænd, og Jarlen vilde lade ham dræbe, fordi han tidligere havde stukket et Øie ud paa Jarlens fortrolige Ven, Thorleif den vise. Thorleif gik imidlertid i Forbøn for ham, og Hallfred skulde digte et Kvad om Erik, hvilket skulde være færdigt om tre Dage. Kvadet blev digtet og fremført; det vandt Jarlens fuldkomne Bifald, men han vilde dog ei have Hallfred hos sig paa Grund af hans Hengivenhed for Kong Olaf. Hallfred flakkede nu i nogle Aar omkring uden at finde Ro hverken paa Island eller i Norge; saa nær tog han sig Kong Olafs Død. Da han omsider i Følge med sin Søn Hallfred og sin Broder Thorvald vilde hente sit Gods fra Island for at nedsætte sig i Sverige, hvor han en Tid havde boet, og hvor han havde Eiendomme, blev han paa Søen saaret af en Stang, som i en heftig Storm stødte mod hans Side, og døde i sit 40de Aar ombord paa sit Skib. Hallfred maa regnes blandt de bedste Drapaskalde. Mest udmerke sig de Vers, hvori han udtaler sin Sorg over Kong Olafs Død og sin Beundring af hans Dyder, hvilke vi her ville anføre til Prøve.

Een vistnok Lidet kun udretter;
dog græmmer mig, at fjærnt jeg stod
fra Ulvehungers Stiller[1]),
den Gang, da Malmen[2]) høiest klang.
Nu er jeg skilt fra Kongen,
Sverdstund[3]) har det voldet;
dog Helteherren venter jeg at gjensee,
skjønt Haabet falsk de Fleste skuffer.

Gudfader havde jeg,
som mægtigere vorden var
end nogen kampbegjærlig Konge
under den af Dverge baarne Himmel;
aldrig vil jeg Bod erholde
for Tabet af den Herre,
som vældig øged' Kampens Larm
og kløved' brede Skjold.

Før Verden skal og Himlen briste,
førend en Helt mon fødes
i alle Dyder
tappre Olaf lig.
Blandt Mennesker han ei
i Godt sin Lige fandt.
Den rene Christ hans Aand
høit over Jord til Himlen føre![4])

Da han paa sin sidste Reise havde faaet sit Banesaar og ventede Døden, kvad han tre Vers, som endnu ere levnede:

Stormsvulmet Bølge
Stangen mod mit Hjerte slog,
Bølgen, som paa Bølge reist
til Bjerg er voxet.
Min Snekke hid og did
af Havet tumles.
Vaad jeg er, men kolde Vove
skaaner ei sin Skald.

Liindugsmykket vevre Kvinde —
bedre Hjerte gives ei end hendes —
tørre skal med hviden Haand
det myge Dienlaag,
hvis vaabenvante Helte
mit Lig maa hæve over Bord
og skjenke det til Havet;
før jeg ogsaa voldte unge Kvinde Sorg.

Nu skulde jeg foruden Klage
mit sidste Pust udaande,
naar kun min Sjæl jeg vidste frelst;
thi alt fra Ungdom af hvastunget var jeg.
Her Intet meer jeg frygter;
kun Helveds Kvaler rædes jeg.
Dog, Døden Hver skal ramme;
Gud raade for, hvor jeg henfarer![5]).

Foruden de Drapaer af Hallfred, som allerede ere nævnte, skal han ogsaa under sit Ophold i Sverige have digtet en til den svenske Konge Olafs Ære, og desuden efter Olaf Tryggvessøns Opfordring et Kvad, hvormed han skulde bøde for sin Lunkenhed i Christendommen og sørge for sin Sjæl. Denne Drapa benævnes Uppreistardrápa, Opstandelsesdrapaen, og roses som et herligt Digt.

Blandt de Skalde, der fulgte Erik Haakonssøn Jarl baade før og

[1]) Krigsfyrsten, der mætter Ulvene med Lig. [2]) Vaabnene. [3]) Kampen.
[4]) Fornm. S. III, S. 9. 10. [5]) Fornm. S. III S. 27. 28.

efter han blev Norges Styrer (1000—1014), nævnes Eyjolf Daadskald, Halldor Uchristne og Thord Kolbeinssøn. Af alle disse Skaldes Drapaer til Erik Jarls Priis findes Brudstykker bevarede i de norske Kongers Sagaer. Meget berømt var Eyjolfs saakaldte Bandadrápa, der rimeligviis har faaet sit Navn deraf, at i det meget kunstigt anbragte Stev Guderne (bönd) nævnes som Eriks Beskyttere. Efter de levnede Brudstykker at dømme hævede dog denne Drapa sig ingenlunde over Mængden af lignende Digte.

Flere berømte islandske Skalde fra denne samme Tid ere nævnte, som Skule Thorsteinssøn, en Sønnesøn af Egil Skallagrimssøn, Gunnlaug Illugessøn, kaldet Ormstunge for sin skarpe Tunge, Skald-Rafn o. Fl.; men om deres Digterverker, forsaavidt vi kjende dem, er kun Lidet at sige, da de slet intet Charakteristisk indeholde. Om Gunnlaug og Rafn er der en vel sammensat Saga, der fortæller om deres Tvistigheder i Anledning af, at begge elskede Helga den fagre, Datter af Thorstein Egilssøn paa Borg, Søster af den førnævnte Skule. De faldt i Norge for hinandens Haand i Tvekamp. Begge vare af de omreisende Skalde, der fore fra den ene Fyrste til den anden for at bringe dem Drapaer. Gunnlaug skal have kvædet for Kong Adalraad i England, for Sigtrygg Silkeskjeg i Irland, for Olaf Skjødkonge i Sverige, for Jarlen Sigurd i Gautland og for flere Høvdinger.

Endelig maa ogsaa nævnes som tilhørende dette Tidsrum Eilif Gudrunssøn, der synes at have været norsk af Fødsel. Han nævnes ei blandt de Skalde, som kvad til Høvdingernes Priis, men blandt hans Verker udhæves af de Gamle et stort Kvad til Thors Ære, almindelig benævnt Þórsdrápa. Et betydeligt drottkvædet Brudstykke er bevaret i Skalda, hvilket handler om Thors Færd til Geirrøds Gaard. Det har neppe sin Mage i dristige Omskrivninger og er derved høist dunkelt; men saameget seer man, at ingen Tankefylde her skjuler sig under den store Ordbram, der, saaledes som den her er anvendt, visseligen maa kaldes høist smagløs, skjønt Samtiden og den nærmeste Eftertid sikkert derom fældte en ganske anden Dom. Af dette Digts Emne og Tone maa sluttes, at Eilif, da han kvad det, har været Hedning. Andre Brudstykker af ham, hørende til christelige Digte, vise, at

han senere er gaaet over til Christendommen. Om forresten hans christelige Digte have staaet høiere end hans Thorsdrapa, lader sig ikke afgjøre ved Hjælp af de ubetydelige Brudstykker, som i Skalda ere levnede.

Mængden af Skalde var, som det sees, ved Overgangstiden i Norge fra Hedenskabet til Christendommen overordentlig stor; men, hvad der er os levnet af deres Skaldeverker, bærer lidet eller intet Præg af sand Eiendommelighed. De staa i Kraft og Tankefylde langt tilbage for Digtene fra Harald Haarfagers Tid og for det, vi kjende af Eyvind Skaldespilders og Egil Skallagrimssøns Arbeider. Det Eneste, man kan sige til deres Fordeel, er maaskee, at Drapaformen under deres Behandling udviklede sig til en større Fuldkommenhed og vandt i Velklang.

Kong Olaf Haraldssøn (1014—1030) grundfæstede Christendommen i Norge, og med hans Tid begynder egentlig Rækken af de christelige Skalde i dette Land. Christendommen havde imidlertid, som allerede forhen er bemerket, ingen væsentlig Indflydelse hverken paa Tonen eller Formen i den norske Skaldekunst. De christne Skalde traadte kun altfor ængstelig i de hedenske Hovedskaldes Fodspor. I Spidsen for de mange Skalde, der vare Kong Olaf Haraldssøns Samtidige, staar hans hengivne Ven Sighvat Thordssøn. Sighvat var født paa Island og en Søn af Thord, kaldet Sigvaldeskald, fordi han længe havde været hos Sigvalde Jarl. Sighvat skal i sin tidlige Ungdom ikke have viist sig synderlig opvakt. Men med Aarene udviklede sig hans Skaldegaver under Veiledning af en med Skaldekunsten og de gamle Sagn fortrolig Nordmand, der opholdt sig i hans Faders Huus, men hvis Navn ikke er bevaret[1]). Allerede i sin første Ynglingsalder drog Sighvat til Norge for at finde sin Fader, som var kommen did med Kong Olaf Haraldssøn, i hvis Tjeneste han nu var. Kong Olaf var da nylig kommen til Landet. Da Sighvat traf Kongen, udbad han sig at maatte bringe ham et Kvad, men Olaf, som den Gang synes at have havt en Fordom mod den med Hedendommen saa sterkt sammenknyttede Skaldekunst, erklærede, at han ikke vilde høre hans Kvad; han vilde ikke lade digte om sig, sagde han, og forstod sig ikke paa Skaldskab. Men da Sighvat i et Vers sagde, at Kongen dog maatte have een Skald og høre paa hans Lov, om han end ikke vilde høre

[1]) Fornm. S. IV S. 89.

nogen Andens, saa tog Olaf ham i sin Tjeneste og gjorde ham til sin Hirdmand. Senere hen synes Olafs strenge Anskuelser med Hensyn til Skaldekunsten at være blevne meget formildede, og han hørte ikke alene Sighvat og andre Skalde kvæde til sin Ros, men digtede endogsaa undertiden selv. Sighvat blev senere Kongens Stallare, og Norge blev hans Hjem, skjønt han ogsaa færdedes i andre Lande. Da Kong Olaf var dragen fra Norge til Gardarike, gjorde Sighvat en Pilegrimsreise til Rom og var fraværende paa denne, da Olaf kom tilbage for at gjenvinde sit Rige og faldt paa Stiklestad 1030. Sighvat tog sig hans Død meget nær. Da Magnus Olafssøn (1035) kom til Norge og blev Konge der, gik Sighvat strax i hans Tjeneste og blev holden høit i Ære af den unge Konge. Da denne siden vakte Misnøie hos en stor Deel af Nordmændene ved at behandle dem med Strenghed, som havde deeltaget i Opstanden mod hans Fader, og Magnus's Venner frygtede Uroligheder, saa var det Sighvat, som paa deres Opfordring advarede Kongen i de bekjendte Fritalenhedsviser, der bragte ham til at forandre sin Opførsel og for Fremtiden regjere med saadan Mildhed, at han fik Tilnavnet den gode. Sighvat døde i Norge, uvist i hvilket Aar, men ganske vist før Kong Magnus, der døde i 1047. Mange Brudstykker af Sighvats Digte, der angaa Kong Olafs Bedrifter, ere levnede. De ere drottkvædne og i den ældre Drapatone. Om Slaget ved Nesjar (1015), der grundede Olafs Kongedømme i Norge, kvad han en Flok, kaldet Nesjavísur d. e. Nesjeviserne. Om sin Reise til Sverige i Anledning af Olafs Frieri til den svenske Konge Olafs Datter kvad han de saakaldte Austrfararvísur d. e. Østfærdsviserne. Han digtede ogsaa en særegen Flok om Olafs Kamp med Erling Skjalgssøn ved Bokn paa Rogaland og om Erlings Fald. Af alle disse Digte findes betydelige Brudstykker i Sagaerne om Kong Olaf den hellige; de ere mindre overlæssede med Omskrivninger end de ældre Skaldes Verker, men røbe forresten ingen kraftig Eiendommelighed. Under et Ophold ved Kong Knut den mægtiges Hird digtede Sighvat ogsaa en Drapa om ham i den drottkvædne Versart, som kaldes Toglag, af hvilken Drapa flere Vers ere levnede [1]). Strax før sin Død digtede Sighvat en Arvedrapa om Kong Olaf, af hvilken kun et Par Vers

[1]) Fornm. S. IV S. 351 o. fl. St.

ere levnede. Mest berømte ere Sighvats Fritalenhedsviser (Bersöglisvísur), som han kvad for Kong Magnus, og som findes i flere norske Kongesagaer[1]). Dette Digt er drottkvædet. Nogle Vers anføres her som en Prøve paa Sighvats Skaldekunst.

I Syd hos Sogninger Uro jeg spørger;
Sighvat har Kongen fraraadet
Kamp mod Folket at friste;
dog han følger, hvis Strid ei kan undgaaes.
Lader os væbnes og lystig
fare, o Konge! til Kampen.
Landet vi verge med Sverd,
saalænge som Striden det truer.

Haakon, som faldt paa Fitje,
storligen gavned' sit Land,
da hevngjerrigt Ran han revsed';
derfor ham Folket har elsket.
Adalsteinsfostres Love
Nordmanden trolig har holdet;
seent gaar af Bondens Minde
den milde Landsstyrers Verk.

Bondefolket nød Ret,
da begge Kongerne Olaf
og Jarlerne hegned' med Fred
om gjæve Ædlingers Eie.
Haralds Arving og herlige
Tryggves Søn lode holde
ukrænket hver en Lov,
som Folket af dem modtog.

Jeg var hos dig den Høst,
da fra Østen, Konge! du kom.
Himlen selv, tyktes Folket,
det havde med Hænderne grebet,
da det dig saa i Live,
saa dig kræve dit Land,
haabed', at du skulde verne
kjæk om din Fædrenearv.

Konge! ei dine Raadmænd
vredes skulle ved frie Ord,
de frie Ord, hvis Formaal
er Drottens Ære at fremme.
Taler ei Landsfolket usandt,
værre Ret det nu har,
end du i Ulvesund loved',
da hist med Folket du thinged'.

Konge, streng i din Vrede!
Hvo vover dig vel at egge
dit givne Ord at bryde,
du, som prøver det tynde Staal!
Bytteskæl Landets Herre
fast ved sit Ord skulde holde.
Sterke Slagstormens Vækker
sømmer ei Løfte at svige.

Hvo vover dig vel at egge
kampdjærve Bønders Kvæg at slagte?
Djærvt er det af Kongen
Sligt i Landet at øve;
Ingen har fordum raadet
Saadant den unge Konge.
Jeg tænker, Herre! dit Folk
ledes ved Ranet. Mængden er bister.

Du Ransmænds Betvinger!
Varsom vær ved det uvisse Rygte,

[1]) Fagrskinna Kap 131. Snorre Magnus Godes S. Kap. 17. Fornm. S. VI, 38—44. Flatøbogen III S. 267—269.

som nu flyver herhid!
Med Maade Haanden skal fortes.
Jeg dig advarer og beder, —
dig, som Ornene mætter,
varme Blóddrik dem skjenker, —
til Bondernes Onsker at lytte

Farlig er Truslen, som høres;
selv graahærdede Olding
med Skjoldungen sig ruster;
Bod maa raades herpaa.
Farligt det er, naar Thingmand
Hovedet skjuler i Kappen,
Næsen stikker i Felden;
Folket er slaget med Taushed.

Slemt er Ordet, der tales;
gjæve Bønder jo sige,
at Kongen djærvt dem berøver
fra Fædre arvede Odel.
For Ran det Bonden erklærer,
naar Kongens Mænd sig tilrive
ved uretfærdige Domme
hans kjære Fædrenegods.

Olafs Søn jeg ønsker,
at hans Sag til det Bedre maa vendes.
Den Udjærves Sag venter Kvelden,
saa jo Ordsproget siger.
Magnus! vi dig jo føie.
Med dig jeg ønsker at leve,
milde Konge! og dø,
mens Haralds Land med Sverdet du
verger.

Af de mange andre Skalde, som levede paa Olafs Tid, og som kom i mere eller mindre Berørelse med ham, ville vi kun nævne nogle af de berømteste.

Berse Skaldtorfasøn var Svein Jarl Haakonsøns Skald og ombord paa hans Skib i Slaget ved Nesjar. Han blev senere fangen af Olaf og digtede, medens han sad fængslet i hans Vold, en Flok om Kampen, af hvilken nogle Vers ere levnede[1]).

Ottar Svarte var først i den svenske Konge Olaf Skjødkonges Tjeneste og kom siden til Knut den mægtige. Han var ogsaa en Stund i Norge, og man har Brudstykker af et Kvad, som han digtede om Kong Olaf.

Thormod Bersesøn, kaldet Kolbrunarskald, fordi han paa Island digtede et Lovkvad om en Kvinde Thorbjørg med Tilnavnet Kolbrun d. e. den sortbrynede. Thormod var bekjendt for sit Fostbroderskab og faste Venskab med den tappre Thorgeir Haavardssøn, der en Tid var Kong Olafs Hirdmand. Da Thormod havde hevnet sin Fostbroders Drab, kom han i Olafs Tjeneste og blev meget yndet af Kongen. Han var af et haardt og uroligt Sindelag, men Olaf inderlig

[1]) Snorre, Olaf d. hell. S. Kap. 48.

hengiven. Han fulgte Kongen i hans Landflygtighed i Gardarike, vendte tilbage med ham til Norge i 1030 og var med i Slaget paa Stiklestad. Han var her en af de Skalde, som paa Olafs Bud skulde staa ham nærmest i Kampen for nøiagtig at kunne opfatte alle Begivenheder og siden besynge dem. Men han fik sit Banesaar i Slaget og døde om Natten efter. Man har ikke Levninger af noget større Digt af Thormod, men derimod mange enkelte Viser af ham, kvædne ved forskjellige Leiligheder. Denne Skalds Forhold til Thorgeir Haavardssøn og forresten hans meget bevægede Livs Hændelser udgjøre Emnet for en egen interessant Saga, kaldet Fostbrødrasaga.

Thorarin Lovtunge var Kong Knut den mægtiges Skald og digtede om ham blandt flere Kvad den saakaldte Togdrapa, der uden-tvivl havde sit Navn deraf, at den Art Drottkvæde, som kaldtes Toglag, deri var anvendt. Han digtede ogsaa om Knuts Søn Svein, kaldet Alfivassøn, et Kvad i Fornyrdalag, benævnt Glælognskviða, d. e. det klare Logns Kvad, i hvilket Meget er talt om Olafs Helligdom og de Undere, der troedes at skee ved hans Grav. Af begge de nævnte Digte ere betydelige Brudstykker bevarede i Sagaerne om Kong Olaf den hellige.

De her anførte udgjøre kun en liden Deel af det store Antal Skalde fra denne Tid, hvis Navne ere bevarede i Sagaerne, og af hvis Digte Brudstykker ere levnede. Den drottkvædne Drapa var fremdeles den mest yndede Digteart, og den Digteart, som udelukkende banede Veien til et berømt Skaldenavn.

Under Kongerne Magnus den godes (1035—47) og Harald Haardraades (1046—66) Styrelse tiltog end mere Drapaskaldenes Tal. Begge Konger vare Yndere og Skjønnere af Skaldekunsten, og Harald regnedes selv blandt Tidsalderens Hovedskalde. Bekjendt er det drottkvædne Vers, som han kvad som sextenaarig Yngling før Slaget ved Stiklestad. Hans Halvbroder Kong Olaf vilde, at han paa Grund af sin Ungdom skulde være udenfor Slaget; men Harald svarede, at, hvis han var for svag til at svinge Sverdet, saa kunde man binde dets Hefte til hans Haand, og kvad følgende Vers:

Vove skal jeg at verge
den Fylkingens Fløi, hvor jeg stilles.
Vrede vi Skjolde blodfarve,
Kvinden til liden Glæde!

Stridsfro Yngling ei viger
for truende Spyded tilbage,
der hvor Vaabene svinges,
hvor Mændene haste til Kampen.

En anden drottkvæden Vise af ham er levnet, som han kvad, da han saaret forlod Slaget ved Stiklestad, og hvori han forudsagde sin tilkommende Berømmelse.

Bondernes Styrke saa jeg
i Kampen staa, da Sverdet
brød Skjold og Livet røved'.
Jeg red, mens Saarene blødte.
Nu jeg fra Skov til Skov
skrider med liden Hæder.
Hvo veed dog, om ei omsider
vide berømt jeg vorder?

Et større Kvad digtede han under sin Reise fra Konstantinopel til Gardarike, af hvilket Kvad flere drottkvædne Vers ere bevarede i hans Saga. Endelig har man ogsaa to Vers af ham, som han kvad strax før Slaget ved Stanford Bro i England, i hvilket han faldt (1066). Harald omtales som en meget streng Bedømmer af Skaldekunstens Form. Den mindste Feil eller Ufuldkommenhed i Rimet stødte hans skarpe Øre.

At omtale her den Mængde af Skalde, som nævnes i Magnus's og Haralds Sagaer, og af hvis Drapaer til disse Kongers Priis Brudstykker ere bevarede, vilde lede til altfor stor Vidtløftighed. Vi ville fremhæve tvende, der maa ansees for de mest udmerkede, og disse ere Arnor, kaldet Jarleskald, og Thjodolf Arnorssøn, begge Islændinger.

Arnor Thordssøn maa udentvivl regnes for den første i Rangen af Drapaskalde. Hans Drapaer udmerke sig ved poetisk Tankefylde og tillige ved en ualmindelig Lethed og Velklang. Han ødsler mindre end de ældre Drapaskalde med kunstige Omskrivninger, og i dem, han anvender, spores en vis eiendommelig Smag, der gjør dem for vor Tids Øre behageligere, end disse Omskrivninger ellers i Almindelighed ere. Arnor optraadte først som Skald hos de orknøiske Jarler Thorfinn Sigurdssøn og Røgnvald Brusessøn, omtrent ved 1040. Han kvad om dem en Drapa, af hvilken betydelige Brudstykker ere levnede i Orkneyingasaga, og fik deraf sit Tilnavn Jarleskald. I Norge optraadte han i Aaret 1046, kort efter at Kong Magnus den gode havde deelt sit Kongedømme med sin Frænde Harald Sigurdssøn. Fortællingen om hans første Fremtræden for disse Konger er saa charakteristisk for Tidsalderens Liv, for begge Kongernes Sindelag og for Arnors eget djærve Væsen, at jeg ikke kan undlade her at meddele den,

saa meget mere som derved gives Anledning til at see en Prøve paa hans Skaldekunst. Begge Kongerne opholdt sig i Nidaros, da Arnor kom did med sit Skib, og det var dem tilkjendegivet, at Skalden havde digtet et Kvad om hver af dem. En Dag, da Arnor var beskjæftiget med at tjære sit Skib, kom der Bud til ham fra Kongerne, at han skulde komme for dem og fremføre Kvadene. Han gav sig ikke Tid til at vaske Tjæren af sig, men gik strax til Hallen, i hvilken Kongerne sad til Bords. Han raabte til Dørvogterne: „Giver Plads for Kongernes Skald!" og traadte for dem med de Ord: „Hil Eder, Herskere begge!" „For hvilken af os skal Kvadet først fremføres?" spurgte Harald. „For den yngre," svarede strax Arnor. „Og hvorfor det?" spurgte Harald. „Fordi Ordsproget siger, at Ynglingen er utaalmodig," svarede Arnor. Men, lægger Fortællingen til, Alle følte, at der viistes den størst Ære, for hvem Kvadet først fremførtes. Nu begyndte han Kvadet om Kong Magnus og talte i Førstningen om de orknøiske Jarler og om sine egne Reiser. Harald, der var bleven stødt paa Arnor, sagde nu til Magnus: „Hvi vil I sidde og høre paa dette Kvad, som han har gjort om sine Reiser og om Jarlerne der vester paa Øerne?" „Bi lidt, Frænde," svarede Kong Magnus; „det aner mig, at I, før Kvadet slutter, vil synes, at jeg ikke er for lidet priset." Da var just Skalden kommen til følgende Vers:

Magnus! lyt til kraftigt Lovkvad!
Ingen kjender jeg meer herlig.
Jeg dit Heltemod vil prise,
Joters Konge! i raske Kvæde.

Ret en Helt er Hørde-Drotten!
Hver Konge langt for dig maa vige.
Din Hæder voxe over Alles!
voxe, indtil Himlen brister!

„Ros denne Konge, saameget dig lyster," bemerkede Harald, „men last derfor ikke andre Konger!" Arnor vedblev og kom nu til følgende Vers:

Du, som vundet Guld ei sparer,
Stormveirs Elg[1]) paa oprørt Bølge
bristig styrer og henlever
under drivvaadt Telt din Alder!
Ven! den hvasse Høg du ligner,
naar med dig i Løfting flyver
Visund[2]) hen; ei skjønne Snekke
bar en Konge mere fager.

Ei du lod, du Kongetvinger!
dit Navn blandt Mennesker forglemmes;
ei du flyr, du Ransmænds Øder!
Ild, ei Staal i Kampens Spidse.
Jeg dig priser, naar dit Hærskib
straaler vidt som Sol i Aasen,
naar dets gyldne Smykker lue,
Bannen lig, henover Bølgen.

[1]) Skibet. [2]) Navnet paa Kongens Skib.

Da udbrød Harald: „Heel kraftig kvæder denne Mand! Jeg forstaar ikke, hvorledes det har sig med ham.“ Arnor kvad end videre:

Naar ad Sømands Stier skrider
hen paa Havski[1]) milde Fyrste,
Himmelkongens Engleskarer
synes over Bølgen svæve.

Og om Magnus's Venfælhed yttrede han sig saaledes:

Mindes skal dit Heltefølge!
Dig, jeg hører, Folket elsker,
bølgeslagne Hav-Falks[2]) Rydder!
næst sin Gud i denne Verden.

Da nu Magnus's Drapa var til Ende, begyndte Arnor strax paa Kvadet til Haralds Ære. Dette blev kaldet Blágagladrápa d. e. Blaafugle- eller Ravnedrapaen, uvist af hvilken Grund, og var ligesom det første et godt Kvad. Da ogsaa denne Drapa var til Ende, spurgte man Harald, hvilket Kvad tyktes ham bedst. „Jeg seer Forskjellen mellem disse Kvad,“ svarede han. „Mit vil hastig glemmes; men den Drapa, som er digtet om Kong Magnus, mon vorde kvæden, saa længe som Nordens Lande ere byggede.“ Harald gav Arnor et guldbeslaget Spyd; Magnus gav ham en Guldring. I det han vilde forlade Hallen, drog han Guldringen over Spydspidsen og sagde: „Høit skulle begge Kongegaver bæres.“ Da sagde Harald: „Naar du om længe atter kommer til Norge, da hav et Kvad at fremføre for mig!“ Arnor lovede, at han skulde digte en Arvedrapa om Harald, hvis han overlevede ham. Siden skjenkede Kong Magnus Arnor en Knar med fuld Ladning og var stedse hans oprigtige Ven[3]).

Af det Kvad, som Arnor ved denne Leilighed digtede til Magnus's Priis, ere mange skjønne Vers bevarede, af Drapaen til Harald derimod intet; og Haralds Spaadom gik saaledes paa en Maade i Opfyldelse. Drapaen til Magnus var digtet i en egen drottkvæden Versart, der benævntes Hrynhenda (den letfaldende, klangfulde?) og udmerker sig ved sit bestemte Stavelsemaal og den derved frembragte Velklang. Brudstykker ere ogsaa levnede af en anden Drapa til Magnus's Ære af Arnor, i en anden drottkvæden Versart. Arnor overlevede Harald og holdt det Løfte, han havde givet ham; han digtede en Arvedrapa til den faldne Konges Ære[4]), og af denne ere ogsaa betydelige Brudstykker bevarede. Arnors Livsomstændigheder ere forresten ubekjendte.

Thjodolf Arnorssøn var født af fattige Folk paa Island.

[1]) Skibet. [2]) Skibets. [3]) Fornm. S. VI S. 195—98. [4]) Fornm. S. VI S. 422.

Han var først i Kong Magnus's Tjeneste og var, som viser sig af et af hans Digte, i denne Konges Hær i Slaget ved Helganes i Aaret 1045[1]). Siden traadte han i Harald Haardraades Tjeneste, var, som det synes, dennes stadige Ledsager og Hirdskald og agtedes af ham for den første og dygtigste af de faste Hirdskalde. Han fulgte Harald paa hans Tog til England og var med i Slaget ved Stanfordbro. Efter denne Begivenhed nævnes han ei mere. Af Thjodolfs Drapaer til Magnus's og Haralds Ære findes en Mængde drottkvædne Vers i disse Kongers Sagaer. Ogsaa hans Drapaer udmerke sig ved den større Lethed i Udtrykket fremfor de ældre og ved et sandt digterisk Sving; dog synes de i sidstnævnte Henseende at staa tilbage for Arnors.

Til Prøve paa Tonen i den Tids Digte skal endnu anføres et drottkvædet Folkevers i Anledning af den høitelskede Kong Magnus's Død, kvædet, da Nordmændene førte hans Lig fra Danmark til Nidaros for at jorde det hos hans Fader, den hellige Olaf:

Nu hjemfare i Natten
med Sorg kampprøvede Snekker;
hjem fra Syden de bære
herlige Konges Lig.

Folket har tabt sin Høvding,
ham som var herligst af Fyrster;
Hirdmænd Kongen tilhylled',
og stedse han mindes med Sorg.

Et Par Vers af den Magnus inderlig hengivne Odd Kikinaskald maa endelig ogsaa anføres, hvori han udtaler den almindelige Sorg over Kongens Død og beklager sin egen Ulykke:

Taarer fløb, da man henbar
milde Konge til Graven;
tung var den Byrde for dem,
som forhen modtog hans Gaver.
Med sorgfuld Hu ved Graven man stod,
Huuskarle Graaden knap dæmped';
men seierrig Konges Folk
nedslaget ham mindes med Savn.

Haardelig maa jeg savne
de gode Dage, da Magnus,
stridslystne Konge, leved';
Modgangen bittert jeg føler.
Fra Mand til Mand jeg nu trængende vanker,
og Sorgen omspænder mit Sind;
mørkt er Folket ved Ædlingens Død,
derfor skarpt er vort Blik.

Kong Olaf Kyrres fredelige Regjering (1066—1093) frembød intet righoldigt Emne for Drapaskalde, der nu engang vare vante til mest at opholde sig ved Hærfærd og Krigsbedrifter. Alligevel levede to berømte islandske Skalde ved hans Hird, nemlig Stuf Thords-

[1]) Fornm. S. VI S. 86.

søn, ogsaa kaldet Kattarson d. e. Kattens Søn, fordi hans Fader Thord bar Tilnavnet köttr d. e. Kat, og Stein Herdisesson, kaldet Hallar-Steinn d. e. Hallens Stein.

Stuf var af en anseet islandsk Æt og en Sønnesøns Søn af Skalden Glum Geiresøn. Han kom til Norge under Kong Harald Haardraade, rimeligviis henimod Slutningen af dennes Regjeringstid, og vandt hans Yndest ved en tilfældig Sammenkomst, da han morede Kongen ved sine træffende Svar og ved at fremsige en Mængde Digte for ham. Han blev Haralds Hirdmand og digtede efter hans Død en Arvedrapa om ham, kaldet Stúfsdrápa eller Stúfa. Stuf traadte derpaa i Kong Olafs Tjeneste og kvad ogsaa en Drapa om denne. Mange Vers af Stufs Drapaer, især af dem om Kong Harald, ere bevarede; de ere drottkvædne, men udmerke sig ikke ved noget charakteristisk Præg.

Stein Herdisesøn nævntes efter sin Moder, der var en Datterdatter af Skalden Einar Skaalaglam, rimeligviis af den Grund, at han har mistet sin Fader i en tidlig Alder. Stein var ogsaa Harald Haardraades Skald, før han blev Olaf Kyrres. Han var allerede kommen i Haralds Tjeneste før 1062, i hvilket Aar han nemlig deeltog i Slaget ved Nisaaen. Om dette Slag digtede han et Kvad, som kaldtes Nisaaviserne (Nizárvísur), af hvilket flere drottkvædne Vers ere levnede. Til Olaf Kyrres Ære digtede han en Drapa, der synes at være forfattet henved Aar 1085. Men mest bekjendt er Stein bleven ved en Drapa, som han digtede til Kong Olaf Tryggvessøns Minde, rimeligviis for Kong Olaf Kyrre. Denne Drapa, der heel er bevaret[1]), kaldes Rekstefja, rimeligviis paa Grund af en egen Maade, hvorpaa Stevet i dette Digt er anbragt. Kvadet bestaar, som vi nu have det, af 35 drottkvædne Vers. Begyndelsen og Slutningen er stevløs; men i Midten af Digtet er Stevet saaledes fordeelt, at een Linie deraf udgjør Slutningslinien af hvert af de tre Vers, hvoraf hvert Stevmaal bestaaer. Digtet var i sin Tid meget høit skattet, men vil vist nu forekomme Enhver at være lidet udmerket. Det viser mere af de ældre Drapaers Kunst end af Arnors og Thjodolfs Digteraand. Stein synes at have levet meget længe i Norge og at være død der.

[1]) Udgivet af Sveinbjørn Egilsson i Scripta hist. Isl. III, 224 fgg.

Sit Navn Hallar-Steinn har han rimeligviis faaet, fordi han i en lang Række af Aar, maaskee henved 30, levede ved den norske Kongehird og saaledes ligesom havde hjemme i Kongehallen.

Kong Magnus Barfod (1093–1103) omtales som Skald, og flere drottkvædne Viser af ham forekomme i hans Saga, der ogsaa indeholder flere Folkeviser i Drottkvæde, digtede ved forskjellige Leiligheder. Hans Krigsbedrifter gave Drapaskaldene mere Emne, end hans Faders fredelige Regjering. Bjørn den kroghaandede (hinn krepphendi) og Thorkel Hammerskald (hamarskáld) digtede hver sin Drapa om ham, af hvilke betydelige drottkvædne Brudstykker ere levnede. Under hans Regjering digtede ogsaa Islændingen Gisl Illugessøn, der jævnlig synes at have fulgt Kongen paa hans Toge. Gisl's Kvad om Magnus udmerker sig derved, at det er i Fornyrdalag og i en langt simplere Stiil, end den for Drapaerne almindelige. Det lader, som om Gisl har villet bringe noget større Frihed ind i den Drapamaneer, som nu i over hundrede Aar havde været saagodtsom den ene gjældende.

Blandt de Skalde, som ved Udgangen af det 11te Aarhundrede havde et berømt Navn, var endelig Islændingen Markus Skeggessøn, en anseet Høvding i sit Fædreneland, hvor han fra 1084 til 1108, i hele 24 Aar, var Lovsigemand. Hans mest bekjendte Digt var en Drapa om den danske Konge Erik den gode eller Eiegod (1095—1103), kaldet Eriksdrapa, af hvilken mange drottkvædne Vers ere bevarede i Knytlingasaga. Drapaen sees at have været digtet efter Eriks Død 1103 og har saaledes været et Slags Mindedigt eller Arvedrapa om denne Konge, med hvem det vel maa antages, at Markus i tidligere Dage har staaet i Berørelse. Markus skal efter nogle Efterretninger være død 1108; sikkert er det, at han døde før 1118[1]).

Den samme Smag i Skaldekunsten, som i det 11te Aarhundrede havde været den raadende, vedligeholdt sig i Hovedsagen ogsaa igjennem det 12te; dog merker man, at Drapaskaldenes Tal imod Aarhundredets Slutning meget har aftaget.

Sigurd Jorsalafarers og hans Brødres Regjeringstid (1103

[1]) Hungrvaka Kap. 9. Nogle have, dog ganske vist med Uret, tillagt denne Skald det ovenomtalte Digt Rekstefja.

—1130) har flere i den Tid meget berømte Skalde at opvise; og at Kong Sigurd ligesom hans Fader og Forfædre har været en Skjønner af Skaldekunsten, vise et Par drottkvædne Vers af ham, som i hans Saga ere bevarede. De Skalde, som gjorde Sigurds Bedrifter, især paa hans Jerusalemstog, til Emne for sine Kvad, vare Halldor Skvaldre, Thorarin Stuttfeld og Einar Skulesøn.

Halldor Skvaldre (den skvaldrende, snaksomme) besang i et drottkvædet Digt, kaldet útfarardrápa d. e. Udfærdsdrapa[1]) Sigurds Kampe paa Jerusalemstoget. Flere Vers af Kvadet ere bevarede i Sigurds Saga; de ere med Hensyn til Poesien kun lidet charakteristiske. At Halldor har været Sigurds Samtidige, kan ikke betvivles, men om han selv har fulgt ham paa hans Tog, vides ikke. Efter Sigurds Død traadte han, som det lader, i hans Søn Kong Magnus's Tjeneste; i det mindste har han digtet et Kvad om denne Konge, hvoraf et Par Brudstykker ere levnede. Man seer af disse, at han har overlevet Slaget ved Fyrileif, som holdtes i Aaret 1134. Om Halldors Levnetsomstændigheder vides forresten Intet; man veed ikke engang med Sikkerhed, hvad Landsmand han var, Nordmand eller Islænding.

Thorarin var en Islænding, fattig, som det lader, og af ringe Æt. Han synes ikke at være kommen til Norge førend i Sigurd Jorsalafarers senere Regjeringsaar. Sigurd gik engang med sin Hird fra Drikkelag til Aftensang. Hans Mænd vare drukne og lystige. Man satte sig udenfor Kirken og sang der Aftensangen, men den vilde ikke gaa ret ordentlig. Da blev Kongen var en Mand i en kort Feld eller Kappe, som stod ved Kirken, og gav nu ham Skylden for at volde Forstyrrelsen i Sangen; Kongen kvad:

Al Viisdom han der forvilder! Karlen det volder i Felden.

Thorarin, som hørte Kongens Ord, gik frem og sagde:

Jeg tror, at her mig du kjender
i Felden den altfor korte;
kun lidet pryder mig Dragten,
hvormed jeg maa lade mig nøie.

Hvad har jeg vel andet end Pjalter?
Men gavmild var du, min Konge!
om du vilde Skalden hædre
med en lidt smukkere Kappe.

Kongen bød ham komme til sig den følgende Morgen, naar han sad til Bords. Thorarin, som fra nu af fik Tilnavnet Stuttfeldr

[1]) Fornm. S. VIII S. 207.

eller Kortfeld, indfandt sig og vakte ved Bordet Opmerksomhed ved et Par Leilighedsviser, og da han gik for Kongen og bad denne lytte til en Drapa, han havde digtet om ham, saa tillod Kongen ham at fremføre den. Kvadet blev kaldet Stuttfeldsdrapa (Stuttfeldardrápa), og da det var sluttet, spurgte Kongen Thorarin, hvad Hensigt han havde med sin Reise. Han svarede, at han agtede sig til Rom. Da gav Kongen ham meget Gods og indbød ham til sig, naar han kom tilbage; men man veed ikke, lægger Sagaen til, om de senere nogensinde traf hinanden[1]). Af denne Stuttfeldsdrapa er udentvivl de flere Vers, som anføres i Sigurd Jorsalafarers Saga under Thorarins Navn, og som handle om Kongens Bedrifter paa Jerusalemstoget. Disse Vers ere i et Slags Toglag, lette og velklingende, men forresten uden noget eiendommeligt Præg.

Mere berømt end nogen af de to forudnævnte var Einar Skulesson. Han var en Islænding og af Egil Skallagrimssøns Æt eller de saakaldte Myramænd; hans nærmere Slægtskabsforhold til Egil kjendes forresten ikke. Einar kaldes paa flere Steder Prest og maa altsaa have modtaget prestelig Vielse; men hvor han har havt sit prestelige Embede, vides ikke. Da han synes lige fra Ungdomsalderen af at have levet sin Tid i Norge og det udentvivl mest i Kongehirden, saa bliver det ei usandsynligt, at han har været Hirdprest; med mindre han har baaret sit Prestenavn, fordi han i sin Ungdom — efter almindelig islandsk Skik — er bleven oplært og indviet for at kaldes til Leieprest af en eller anden verdslig Kirkeeier, og saaledes maaskee aldeles ikke har havt noget presteligt Embede i Norge. Hvorledes nu end dette forholder sig, saa finde vi ham allerede ved Aar 1114 i Norge ved Kong Sigurd Jorsalafarers Hird og, som det lader, i et fortroligt Forhold til Kongen. Af en Drapa, som han digtede til Sigurds Ære, bevares flere drottkvædne Brudstykker i denne Konges Saga, men man veed ikke, om han har digtet den i Sigurds levende Live eller efter hans Død; det første er dog rimeligst. Da Sigurd var død 1130, og Uenighederne udbrøde mellem Magnus Sigurdssøn og Harald Gille, synes Einar at have holdt sig til den sidstes Parti, der, som bekjendt, omsider blev det seirende. Einar digtede en Drapa om Harald

[1]) Fornm. S. VII. S. 152—155.

(Haraldsdrapa), af hvilken dog kun et Par drottkvædne Vers ere levnede. Efter Haralds Død (1136) taler den norske Saga i længere Tid intet om Einar. De nærmeste Aar vare ogsaa en urolig Tid; Haralds Sønner vare mindreaarige, og ved deres Hird var vel ikke synderlig Leilighed for Skalden til at vinde hverken Ære eller Guld. Rimeligviis har Einar paa denne Tid besøgt Norges Nabolande. Man finder nemlig omtalt, at han har været ved Kong Sverker Kolssøns Hird i Sverige og kvædet om ham, og ligeledes, rimeligviis senere, hos den danske Konge Sven Grade. Sverker regjerede fra 1133 til 1155, og Sven fra 1147 til 1157. Udentvivl falde Einars Besøg i Sverige og Danmark mellem 1137 og 1150. Hos Kong Sven gjorde Einar ingen Lykke. Han digtede et Kvad om Kongen, men fik ingen Løn derfor. Han gav sit Misnøie Luft i en Vise, der er levnet[1]).

Ei Gave Einar fik
af høie Sven for Kvadet,
skjønt Folk den djærve Ædlings
Gavmildhed høit prise.

Men danske Konge Felen agter
langt meer og Piberne,
sig selv til liden Ros; og Ribe-Ulf
for Fyrstens Gods jo raader.

Henved Aar 1150 finder man, at Einar igjen er kommen tilbage til Norge, hvor han traadte i Tjeneste hos Harald Gilles Sønner, men dog nærmest holdt sig til den ældste af Brødrene, nemlig Kong Eystein. Han blev, sin geistlige Vielse uagtet, dennes Stallare og synes at have været meget yndet af ham. Paa hans Tilskyndelse digtede Einar det Kvad, som har gjort hans Skaldenavn mest berømt. Det var en stor Drapa til den hellige Olafs Ære, kaldet Olafsdrapa eller mere almindelig Geisli d. e. Straalen. Dette Kvad blev fremført af Einar i Aaret 1152 i selve Christkirken i Nidaros, i Overvær af de tre daværende norske Konger Eystein, Sigurd og Inge Haraldssønner, samt den første norske Erkebiskop Jon. Rimeligviis har det været fremført den Gang, da Kardinal Nikolaus af Alba beklædte Jon med Pallium, og altsaa ligeledes i Kardinalens Overvær. Der skede, heder det, ved denne Leilighed det store Jærtegn, at Kirken under Digtets Fremsigelse fyldtes med den herligste Vellugt, hvilket udlagdes som et Tegn paa, at den hellige Konge selv havde fundet Behag i Digtet. Denne Drapa er den ældste af christelig-religiøst Indhold, der heel er

[1]) I Knytlingasaga, Fornm. S. XI. S. 353.

bleven os bevaret[1]). Den er drottkvæden og bestaar af 68 Vers. Dens Emne er at prise Olaf den helliges Fortjeneste af Christendommen, medens han levede, og især de Undere, hvorved hans Helligdom efter hans Død troedes at aabenbare sig. Som Følge af denne Emnets Beskaffenhed er Digtets Tone meget forskjellig fra de ældre Drapaers, forsaavidt vi kjende dem; men Formen er ganske den gamle. Hvor berømt Digtet end i sin Tid har været, kan det dog neppe siges at udmerke sig i nogen høi Grad hverken ved Tankefylde, eller ved poetisk Sving, eller ved Lethed i Udtrykket. Til Prøve paa Tonen i dette religiøs-historiske Digt vil jeg søge at gjengive Begyndelsen, der er den mest charakteristiske Deel deraf:

Mig Ord og Bønner lærer
Guds den almægtiges,
den vises Treenighed;
dens Gunst meddeler Kundskab.
Herligt Kvad jeg byder
høie Olaf, Straalen kraftig,
der skjønne Lys forkynder
af Miskundhedens Sol.

Af den, som Nattens Mørke brød
paa denne Jord, som kaldtes
Verdens Lys, imens han var
Stormhallens[2]) Hersker;
den Sol, der lod sig fødes
som Menneske af klare Stjerne,
til herligt Held for Alt,
hvad under skybremmet Himmel bor.

Det hellige Sol-Sædes Lys
formørket blev; men det var kun
for Mennesker et Forbud
paa Lyset af en anden større Sol.
Den største Lykke blev os tildeelt,
da alle Jordeslægters Liv
frivilligen paa Korset
Døden modtog.

Med Skabningens den største Kraft
opstod paa tredie Dag
veldædig Christ, som kaldes
Retfærdighedens Sol.
Jeg veed, at milde Mængde
af Helgener fra Mulden
reiste sig med ham;
det fast bestyrke maa vort Haab.

Almægtiges gavmilde Søn,
af Konger bedst, med Ynde
fra Jorden steg
til høiest Himmelhal.
Priset throner over Englene
Lysboets Herske
paa Herlighedens Stol,
og Kongers Konges Hird for ham nedknæler.

Retfærdig Herlighedens Herre
Menneskene skjenked' da
Kraft-Aandens Gaver;
de Hellige bevidne det.
Da reiste Christenheden sig,
som een Gud tjener,
og høiest Konge indbyder
Mændene til Himmelbolig.

[1]) Fornm. S. V. S. 349—370 Flatøbogen I. S. 1—7. [2]) Himlens.

Nu vi skulle alle dyrke
den kraftige, den gjæve
Guddomshallens Straale,
den høie Olaf.
Alt Folket veed, at han
i sine Jærtegn skinner
vidt under stormfyldt klare Hal;
lytter derfor til min Tale!

Hør du, Kong Eystein!
paa jævne Kraftens Ord!
Kampsterke Sigurd! lyt,
til hvad jeg vil i Korthed kvæde!
For Inge bærer Skalden Sang!
Mægtige Æt-Hoveder!
med Eders Vælde stor,
jeg beder, støtter mit Kvad!

Al Geistlighedens Overmand!
saa, Jon! vi kalde dig,
jeg byder dig at lytte her
til Digtet, som jeg bærer frem.
Vi Hænder hæve; prise vil jeg
Solkongens fagre Ben.
Den Kirkes Ære vorer,
hvor hellig Konge hviler.

Os sømmer det at kalde
herlige Forsamling til
høihjertet Olafs Lov.
Jeg Herren beder om Ordfylde til mit
Kvad.
Aldrig fandt jeg bedre Udvalg
af Høvdinger paa eet Sted samlet;
deri mig erfarne Helte
vil alle give Ret.

Einar digtede siden et Kvad i Runhenda om Kong Eysteins Tog til Skotland og England i Aaret 1153, af hvilket mange Vers ere bevarede. Der findes ogsaa i Harald Gilles Sønners Saga Vers af et andet, drottkvædet Digt af Einar om samme Konge. — Efter Kong Eysteins Fald i 1157 synes Einar at have sluttet sig til Kong Inges Parti; idetmindste maa han have staaet i et venskabeligt Forhold til den under Inges Regjering saa mægtige Høvding Gregorius Dagssøn. Da nemlig denne i Aaret 1159 havde vundet det store Søslag i Mundingen af Gautelven over Haakon Herdebred og hans Parti, digtede Einar til Gregorius's Priis et Kvad, der blev kaldet Elfarvísur d. e. Elveviserne, og hvoraf et Par Vers ere levnede. Senere end ved denne Leilighed omtales ikke Einar. Han maa dengang have været temmelig alderstegen; thi ikke mindre end 45 Aar vare da forledne, siden han først omtales i Sigurd Jorsalafarers Hird, og saaledes maa han nu efter al Rimelighed have været i det mindste mellem de 65 og 70. Han har vel ikke levet meget længere; men hvor han er død — om paa sin Fædreneø eller i Norge, hvor han synes at have levet sin meste Tid —, det vides ikke. Hvor anseet Einar Skulessøn har været som Skald, derom vidner den Omstændighed, at Stykker af

hans Digte citeres paa ikke mindre end omtrent 40 Steder i den yngre Edda.

Einar var forøvrigt ikke den eneste Skald paa denne Tid, som i sine Digte behandlede religiøse eller af Helgenhistorier hentede Emner. En samtidig Helgendrapaskald omtales, nemlig Nicolaus, efter Nogle Hallbjørns-, efter Andre Bergthorssøn, første Abbed i Thveraa Kloster paa Island, der stiftedes 1155. Nicolaus, der døde 1160, skal have digtet et Kvad om Evangelisten Johannes[1]). Maaskee er det drottkvædne Vers, som i den yngre Eddas Tilhang[2]) anføres under denne Skalds Navn, et Brudstykke af hiint Digt. Tonen heri synes at nærme sig Tonen i Einar Skulessøns Geisli.

Endnu en bekjendt islandsk Skald kom under Magnus Barfods Sønners Regjering til Norge, nemlig Ivar Ingemundssøn. Han kom i stor Yndest hos Kong Eystein Magnussøn. Han var, som det heder, en klog og ætstor Mand[3]). Han kom siden i Forbindelse med den bekjendte Sigurd Slember eller Slemmedegn, der udgav sig for Magnus Barfods Søn og selv var en dygtig Skald. Om denne Sigurds Bedrifter digtede Ivar et Kvad, af hvilket mange Brudstykker findes i Kongesagaerne, især i den saakaldte Morkinskinna. Digtet er i simpelt Fornyrdalag og i en let fortællende Tone, der dog kun har lidet digterisk ved sig. Da Ivar i dette Digt følger Sigurd lige til hans Drab efter Slaget ved Holmen Graa i Aaret 1139, sees, at han har overlevet denne Begivenhed; men man kjender ikke videre til Skaldens Levnetsomstændigheder.

En Kolle Prude nævnes som Magnus Blindes Skald, og en Bødvar Halte siges at have digtet en Drapa om Kong Sigurd Haraldssøn, kaldet med Tilnavnet Mund; af begges Digte findes drottkvædne Brudstykker, men om Skaldenes Liv vides forresten Intet.

Blandt denne Tids Hovedskalde regnes endelig ogsaa Røgnvald Jarl af Orknøerne, og maaskee har denne i sand Digteraand overgaaet de fleste af sin Samtids berømte Skalde. Røgnvald, hvis egentlige Navn var Kale Kolssøn, var norsk født og af en berømt Æt. Han stammede nemlig i lige mandlig Linie fra den Thorleif Spake, som var Erik Jarls Ven og Raadgiver. Røgnvalds Farfader Kale, Lendermand

[1]) Finn. Joh. Hist. eccl. Isl. IV, 41. [2]) Arnam. Udg. II, 186. [3]) Fornm. S. VII S. 103—106.

paa Agder, en viis Mand og god Skald [1]), fulgte Kong Magnus Barfod paa hans Tog til Vesterlandene i 1097 og blev her i et Slag saaret, saaledes at han en Stund efter døde. Kong Magnus, der havde havt meget tilovers for Kale, giftede hans Søn Kol, som ogsaa havde været med paa Toget, med Gunnhild, en Datter af den orknøiske Jarl Erlend og Søster til Magnus Jarl den hellige, og af dette Egteskab fødtes Kale Kolsson omtrent ved 1100. Kale henlevede sin Ungdom paa Agder og blev snart ligesaa bekjendt for sin Skjønhed og Tapperhed, som han blev elsket for sine mange Dyder og herlige Aandens Gaver. Man har en Vise af ham, som han kvad om sine egne Færdigheder eller Idrætter:

Ni Idrætter kan jeg:
Tavl er jeg flink til at spille,
læser jeg Trolde=Runer,
i Bog og Smedekunst øvet;
skride kan jeg paa Skier,
skyder og ror, saa det duer;
begge Dele forstaar jeg:
Harpen at slaa og at digte.

Paa Grund af sin mødrene Herkomst blev Kale i Aaret 1129 af Kong Sigurd Jorsalafarer udnævnt til Jarl over Halvdelen af Orknøerne, og nu antog han Navnet Røgnvald efter en ældre Jarl der paa Oerne af det Navn, hvis Minde holdtes høit i Ære. Røgnvald kom ved sin kloge Faders Bistand i Besiddelse af den ham tilkommende Deel af Oerne og styrede denne længe. I Aarene 1152 til 1155 foretog han sig i Følge med den bekjendte norske Høvding Erling Ormsson, med Tilnavnet Skakke, og flere norske Stormænd et Tog til det hellige Land, hvorfra han lykkelig kom tilbage. Han blev dræbt i Aaret 1158. Røgnvalds Levnet er udførlig beskrevet i Orkneyinga Saga, og her findes ogsaa en Mængde Vers af ham, digtede ved forskjellige Leiligheder. De ere alle drottkvædne og røbe baade Digteraand og udmerket Færdighed i Kunsten. Et større Skaldeverk af ham er os efterladt i betydelige Brudstykker. Dette er hans Háttatal, det ældste Digt af denne Art, af hvilket Noget er os levnet [2]).

Vi have seet, at det 12te Aarhundredes første Halvdeel endnu var rig paa Skalde, der søgte sin Lykke ved de norske Kongers Hird og forherligede deres Bedrifter ved sine Drapaer. Anderledes forholder det sig med samme Aarhundredes senere Halvdeel. I dette Tidsrum er de navngivne Skaldes Antal forholdsviis meget ringe, og de Vers,

[1]) Orkn. S. 108. Flatøbogen II, 427. [2]) See ovfr. S. 82.

som i Sagaerne anføres, ganske faa. Under Magnus Erlingssøns Regjering (1162—1184) nævnes en Thorbjørn, kaldet med Tilnavnet Skakkaskald, fordi han digtede om Kongens Fader, Erling Skakke. Denne Thorbjørn er rimeligviis den samme, som andensteds nævnes Thorbjørn Svarte, og som ledsagede Erling paa hans Tog til Palæstina. Ligeledes nævnes en Maane Skald, der var en Islænding og paa Tilbageveien fra Rom i 1184 opholdt sig en Stund ved Kong Magnus's Hird[1]), og Hall Snorressøn Skald, ogsaa en Islænding, der var hos Magnus omtrent ved samme Tid[2]). Under Sverres Regjering (1184—1202) omtales en Nefare og en Blakk. Men om alle disse Skaldes Levnetsomstændigheder vide vi Intet, og af deres Digte ere kun ubetydelige drottkvædne Vers levnede. Efter al Sandsynlighed har Ingen af dem indtaget nogen særdeles udmerket Plads i Skaldenes Række i det Hele, om de end paa den Tid, de levede, kunne have været blandt de bedre.

Paa Island fremstod ellers paa Sverrers Tid et større Digt, som er blevet bevaret til vore Dage; det er et genealogisk Lovkvad til Ære for den islandske Høvding Jon Loptssøn († 1197), en Sønnesøn af Sæmund Sigfussøn den frode og en Dattersøn af Kong Magnus Barfod. Kvadet er i ottelinet Fornyrdalag og bestaar af 83 Vers, hvori de norske Konger fra Halfdan Svarte opregnes som Jons Forfædre og Frænder, og deres Regjeringstid anføres tilligemed enkelte vigtige Træk af deres Liv. Digtet har stort historisk Verd, især i chronologisk Henseende, da det fremstiller, for det 10de og 11te Aarhundredes Vedkommende, den Tidsregning, som Granskeren Sæmund den frode antog for den rigtige. Det er forresten i en simpel fortællende Stiil og har kun lidet egentlig poetisk Verd. Da paa den ene Side Kong Magnus Erlingssøns Død omtales i Digtet, og dette paa den anden Side synes at være fremført for Jon Loptssøn selv, saa falder dets Affatningstid mellem 1184 og 1197. Skaldens Navn angives ikke[3]).

Det er paafaldende, hvor fattig det 12te Aarhundredes anden Halvdeel er paa navngivne Drapaskalde, og især paa saadanne, som

[1]) Fornm. S. VIII. S. 206—8. [2]) Fornm. S. VIII. S. 165. [3]) Udgivet i Fornm. S. X. S. 422—433, i Flatøbogen I, 520—528 og tidligere særskilt af Jon Erichsen (Kjøbenhavn 1787. 4).

gjorde de norske Kongers Priis til Gjenstand for sine Kvad. Man finder ikke Spor til nogen Drapa eller noget større Digt, hverken til Kong Magnus Erlingssøns eller Kong Sverrers Ære; og dog afgave disse tvende Kongers Egenskaber og Krigerdaad visseligen en ikke mindre verdig Gjenstand for Drapaen end mange af deres lovsungne Forgjængeres. Aarsagen kan neppe søges deri, at det kunstige Drottkvæde, Drapaens mest eiendommelige Versart, var blevet fremmed for Folkets Øre i Norge, at Nordmændene ikke længer forstode eller vare fortrolige med dets Form og Udtryksmaade; — der er nemlig endnu fra Aarhundredets seneste Aar levnet drottkvædne Folkeviser, som Birkebeiner og Bagler kvade for at drille og spotte hinanden[1]). Snarere maa Aarsagen søges deels deri, at Emnet ved idelig at behandles, og det paa en i Grunden høist eensformig Maade, var blevet forslidt og saaledes i sig selv mindre vækkende for Digteraanden, — deels deri, at Drapaerne ere blevne mindre paaskjønnede og belønnede af Kongerne, end Tilfældet var i tidligere Dage. Magnus's urolige Liv og vexlende Lykke har rimeligviis kun levnet ham liden Tid til at agte paa Skaldekunsten; og hvad Sverrer angaar, da er der vistnok Grund til at antage, at Drapadigtningen ei har faldet synderlig i hans Smag. Baade hans geistlige Skoleopdragelse og hans eiendommelige Charakteer, i hvilken den fine gjennemtrængende Statskløgt fremtræder som afgjort raadende over de mere poetisk ridderlige Følelser, kunne have bidraget hertil. Sverrer var boglærd, veltalende, fuld af bidende Vid; han forstod heldig at anbringe Stykker af en eller anden bekjendt Folkevise, naar Omstændighederne dertil opfordrede; — men hverken sporer man, at han selv har syslet med Skaldekunsten, eller at han har opmuntret Andre til at sysle med den. Hans Saga, der forøvrigt er saa omstændelig, vilde ganske vist ikke have ladet Saadant uberørt.

I Overgangstiden fra det 12te til det 13de Aarhundrede indtog den orknøiske Biskop Bjarne Kolbeinssøn den mest udmerkede Plads blandt de norrøne Skalde. Han var en Søn af den orknøiske Høvding Kolbein Hruga og var allerede Biskop i Aaret 1195, da han fulgte Jarlen Harald Maddadssøn til Norge og var tilstede ved det Forlig, som blev sluttet mellem ham og Kong Sverrer[2]). Han døde 1223.

[1]) Fornm. S. VIII. S. 363—364. [2]) Fornm. S. VIII. S. 298.

Det Verk, der har gjort Bjarne bekjendt som Skald, er hans Jomsvikingadrapa, hvoraf udentvivl den største Deel er os levnet[1]). Det er drottkvædet med kunstig indskudt Stev, men forresten i en langt lettere og simplere fortællende Tone end Drapaerne i Almindelighed. Det er baade af Snorre i hans norske Kongesagaer og i den Olaf Tryggvessøns Saga, der er optagen i Fornmanna Sögur, benyttet som Kilde til Beretningen om Jomsvikingernes Tog til Norge og om Slaget i Hjørungavaag. Indledningen til Kvadet antyder, at dette ikke er digtet for nogen Høvding, eller fra først af fremført i nogen stor Forsamling af anseelige Mænd — hvad ellers ved Drapaerne var det Sedvanlige — men at det paa en Maade er fremkaldt ved Skaldens Stræben efter at bekjæmpe sin Sorg over en uheldig Kjærlighedsforstaaelse i tidligere Dage. Begyndelsesversene lyde nemlig saaledes:

Ingen jeg kalder til Kvadet,
ingen Vaabenknuser;
Lovdigt vel fik jeg udtænkt,
skjønt lyttende Skare mangled'.
Odins Mjød jeg mon føre
frem for Tidens Sønner,
om end ingen Helte
ætgode til mig lytte.

Ublide Sorg mig rammer,
mig som mange Andre;
mig har til Kvaler bundet
Kvinden den saare fagre.

Meget uheldig har jeg
i Kjærlighedshandel været;
dog jeg ligefuldt ønsker
varmt mit Kvad at udføre.

For længst jeg Kvinden har elsket;
Pigen med Havilds[2]) Smykke,
der fordum hilded' mit Hjerte,
Lidenskaben har næret.
Lidet dog har jeg besunget
den Fagre, som Mjøden rækker;
vel mig endnu det sømmer
om herlige Mø at tale.

Men disse Vers, hvori han henpeger paa sin Ungdomskjærlighed, staa forresten ikke i nogensomhelst Forbindelse med Drapaens virkelige Emne. Mulig er dette en Egenhed ved den her omhandlede Drapa; men muligt kunde det dog ogsaa være, at denne Anordning tydede hen paa en Skik, som ved denne Tid har begyndt at gjøre sig mere almindelig gjældende i Drapadigtningen, at nemlig, naar Digtet, Drapaformen uagtet, var af et verdsligt fortællende Indhold og angik en fjærnere Fortid, altsaa ikke var et Lovkvad, henvendt til en vis dalevende Person,

[1]) Fornm. S. XI. S. 163—176. [2]) Havets Ild betegner i Skaldenes Sprog Guldet.

at Skalden da har indledet det med nogle erotiske Ord til Kvindernes Priis eller om ulykkelig Kjærligheds Kvaler, hvilken Indledning forresten var det besungne Emne aldeles uvedkommende. Formodningen er kanskee vel løs og grunder sig egentlig ikke paa Beskaffenheden af de nu forhaandenværende Drapaer, af hvilke kun faa ere os fuldstændige levnede, men paa Beskaffenheden af de senere Rimer, hvilke paa en vis Maade traadte i Drapaernes Sted. I Rimerne finder man nemlig, at det har været meget almindeligt at begynde Digtet med en saakaldet mansöngr eller Elskovsvise, der ikke stod i ringeste indre Forbindelse med Hovedemnet.

Var den norrøne Skaldekunst og navnligen Drapaen kommen noget i Forfald i den anden Halvdeel af det 12te Aarhundrede, saa hævede den sig atter, i det mindste for en Stund, i det 13de. Det var i dette Aarhundredes første Halvdeel, at Skalda blev forfattet. Hensigten med dette Verk var, som ovenfor er udviklet, aabenbare den, at oplyse og befæste Skaldekunsten i dens gamle Form. En Følelse af, at denne begyndte at vakle, at den begyndte at fordunkles i Folkets Bevidsthed, og at den derfor trængte til at støttes ved en ordentlig videnskabelig Behandling, maa vistnok antages for væsentlig at have fremkaldt hiint Verk. Det bar upaatvivlelig ogsaa sine Frugter, skjønt rimeligviis mest for en engere Kreds af Nordmænd og især Islændinger. Hvad de sidstnævnte angaar, da har Skalda ganske vist dannet en Hovedstøtte for den gamle norrøne Skaldekunst, en Støtte, der væsentlig har opretholdt denne ved Siden af nyere Digtformer, baade under den islandske Literaturs Forfald og under dens Gjenfødelse efter Kirkereformationen. Med Hensyn til Nordmændene i Norge kan Virkningen af hiint Skrift vistnok ikke ansees for at have været saa umiddelbart indgribende; thi sandsynligt bliver det vel altid, at Skalda i Norge har været langt mindre bekjendt end paa Island. Men idet Verket vakte islandske Skalde til at digte Drapaer til de norske Kongers og Høvdingers Priis i den gamle Tone og i den gamle Form, og disse Drapaer modtoges med Erkjendtlighed af dem, til hvem de vare stilede, — saa opretholdtes dog derved Smagen for den gamle norrøne Digtekunst ogsaa i Norge, i det mindste blandt Høvdingerne og i de høiere Kredse. Jarlen Haakon Galin (1204—1214), der under Kong Inge Baardsøn havde

den største Indflydelse i Norge, Kong Haakon Haakonsøn (1217—1263), Skule Jarl (1217—1240), Kong Magnus Haakonsøn (1263—1280) og Høvdingerne Dagfinn Bonde († ved 1230) og Gaut Jonsøn paa Mel († 1270) omtales alle paa en Maade, som lader formode, at de have været Yndere og Skjønnere af Skaldekunsten i dens gamle Form. Fortrinlig var dog dette Tilfælde med Skule Jarl, som man seer har havt sine faste Hirdskalde paa gammel Viis. At desuden endnu i den første Halvdeel af det 13de Aarhundrede Folket i Norge har været fortroligt med den drottkvædne Versart, derom vidner den Omstændighed, at i Haakon Haakonsøns Saga drottkvædne Folkeviser fra den første Halvdeel af det 13de Aarhundrede ere bevarede [1]).

Øverst i Rækken af det 13de Aarhundredes navngivne Skalde staar Snorre Sturlasøn (fød 1178, død 1241). Denne merkelige Islændings Livsforholde ere allerede ovenfor omhandlede [2]). Det eneste Skaldeverk af ham, som heelt er blevet levnet, men som vistnok ogsaa altid har været anseet for hans Hovedverk i Skaldekunsten, er hans Háttatal, som tilforn udførlig er omhandlet. Det er et stort Digt paa 102 Vers i de forskjelligste Versarter til Kong Haakon Haakonsøns og Skule Jarls Ære. Det maa være forfattet efter Snorres første Ophold i Norge 1218—1220, eftersom en Begivenhed fra 1221 i Digtet er omtalt [3]), og er altsaa rimeligviis blevet Kongen og Jarlen oversendt, med mindre Snorre selv har bragt dem det ved sit senere Ophold i Norge 1237—1239, hvilket dog er mindre rimeligt paa Grund af Digtets Forhold til Skalda, der antyder, at det er forfattet, førend dette Verk er blevet fuldendt. Det maa, fra Kunstens Side betragtet, ansees for det største Mesterstykke af den norrøne Skaldekunst, som er blevet os bevaret. Den gamle Skaldetone er deri ikke mindre strengt vedligeholdt end de gamle Versformer, og det sterke Baand uagtet, som Skalden i Formen har paalagt sig, bevæger han sig dog med en Lethed, som maa vække Beundring. Digtet er ingenlunde aandløst i sin Kunst; tvertimod har det paa mange Steder et sandt poetisk Opsving. Andre større Digterverker af Snorre, der omtales i Sagaerne, men hvoraf ingen Levninger findes bevarede, ere en Drapa til Jarlen Haakon

[1]) Fra 1221 og fra 1235. Fornm. S. IX. S. 307 og 439. [2]) See ovfr. S. 101—103. [3]) Sml. Háttatal V. 63. 64. 66 med Fornm. S. IX. S. 311. 312.

Galins Ære og et Digt til dennes Enke Kristina samt en Drapa til den svenske Konge Erik Eriksson (1222—1250).

Som Snorres Samtidige nævnes to Skalde, hvilke begge vare i Skule Jarls Tjeneste og synes stadigen at have opholdt sig i Norge: Gudmund Oddssøn, der ved 1220 omtales som Skules Skald[1]), og Jatgeir Torfessøn, der paa flere Steder i Haakon Haakonssøns Saga nævnes blandt Jarlens ivrige Tilhængere og som Deeltager i dennes oprørske Planer. Begge vare udentvivl Islændinger. Jatgeir blev dræbt i Kjøbenhavn af en af Kong Haakons Mænd samme Aar, som hans Herre Hertug Skule faldt (1240). Af Gudmund og Jatgeir ere kun nogle faa drottkvædne Vers levnede i Haakon Haakonssøns Saga.

Et mere berømt Skaldenavn har Olaf Thordssøn, kaldet Hvitaskald († 1259). Han var Snorres Brodersøn, og hans Levnetsomstændigheder ere forud berørte, hvor Talen var om den yngre Edda[2]). I Haakon Haakonssøns Saga ere flere drottkvædne Vers af denne Skald bevarede, hvilke have henhørt til et større Digt til Kong Haakons Priis. Olaf var nemlig i Kongens Tjeneste og kjæmpede blandt hans Tilhængere imod Hertug Skule i Aaret 1240. Tidligere havde Olaf opholdt sig en Stund ved den danske Konge Valdemar II's Hof, og man troer, at han ogsaa har digtet et Lovkvad om denne. Endelig omtales ogsaa en Drapa af ham til den hellige Biskop Thorlaks Ære[3]). Hvad der kjendes af Olafs Digte, er alt forfattet i den gamle Form og Tone, i egte Drapamaneer.

Ingen af det 13de Aarhundredes Skalde kommer dog Snorre Sturlassøn nærmere end den sidstomtalte Olafs yngre Broder Sturla Thordssøn. Han var fød 1214 og blev ligesom alle sine Frænder Sturlungerne tidlig indviklet i de indre Uroligheder, som dengang rasede paa Island. Saalænge Snorre Sturlassøn levede, stod Sturla oftest paa dennes Side. Efter hans Død reves han fremdeles med ind i de voldsomme Partikampe, uagtet han var af et fredeligt Sindelag og helst, naar det var ham muligt, optraadte som Mægler mellem de Stridende. Hans Redelighed og Uegennyttighed skaffede ham mange Ven-

[1]) Fornm. S. IX. S. 294. [2]) See ovfr. S. 103. [3]) Finn. Joh. hist. eccl. Isl. I, 208.

ner; men da han holdt det for Pligt ikke at forlade sine nærmeste Frænder, saa bleve disses Fiender ogsaa hans. Han blev for sin urolige Søns, Snorres, Skyld indviklet i en Strid med den mægtige Rafn Oddssøn, og da han af denne blev overvunden og tillige var forhadt af Gissur Thorvaldssøn, som kort tilforn var af Kong Haakon Haakonssøn bleven ophøiet til Jarl over Island, saa maatte han kjøbe sit Liv med det Løfte at ville forlade sit Fædreneland. Sturla drog da i 1263 til Norge. Udsigterne vare her kun lidet lovende for ham; thi Rafn havde sværtet ham hos Kong Haakon og dennes Søn Magnus. Kong Haakon havde imidlertid før hans Ankomst tiltraadt sit skotske Tog, og dette var heldigt for Sturla, da Haakon var mest opbragt paa ham; Kong Magnus derimod, som styrede Norge i Faderens Fraværelse, var af et mildere Sindelag og havde mindre imod ham. Da Sturla kom til Bergen, henvendte han sig til Gaut paa Mel, som var den ypperste i den unge Konges Raad, og Gaut, der altid havde viist sig som en Ven af Sturlungerne, tog sig af den fattige og hjælpeløse Flygtning. Han forsøgte at tale Sturlas Sag hos Kongen; men denne vilde i Førstningen slet ikke indlade sig med ham. Alligevel fik Sturla en Plads paa Kongens Skib, da denne drog øster i Landet. Sturla var foran i Stavnen og fornøiede om Aftenen Skibsfolket med at fortælle en Saga om Troldkvinden Huld. Fortællingen vandt saadant Bifald, at Alle trængte sig til for at høre den. Magnus's Dronning Ingeborg, som var med ombord, blev opmerksom paa Trængselen foran i Skibet, og da hun fik Aarsagen at vide, yttrede hun Lyst til ogsaa at høre Sagaen. Dagen efter blev han af Dronningen kaldet til Løftingen og maatte gjentage Sagaen for Kongen og hende. Sagaen behagede Dronningen, og da ogsaa Kongen viiste sig mildere stemt mod Sturla, tog denne Mod til sig og sagde, at han havde digtet et Kvad om Kong Magnus og ligeledes et om hans Fader, og udbad sig Tilladelse til at fremføre dem. Paa Dronningens Forbøn tillod Magnus ham at kvæde det, som var digtet til hans Ære, og da det var fremført, roste Dronningen det meget. Kongen yttrede ligeledes sin Tilfredshed dermed og lod den følgende Dag Sturla atter kalde, for at han kunde fremføre Kvadet om Kong Haakon. Denne Gang modtog Kongen ham blidere end forhen og drak ham endogsaa til

i et Bæger Viin med de Ord: „Med Viin skal man drikke sin Ven til!" Da Sturla havde fremført Digtet, yttrede Kongen spøgende til ham: „Jeg tror, du kvæder bedre end selve Paven." Sturla havde nu gjort sin Lykke hos Kong Magnus. Denne undersøgte nøie hans Sag og fandt, at de Beskyldninger, hans Fiender havde gjort ham, vare meget overdrevne. Kongen fattede ved nærmere Bekjendtskab stedse mere og mere Godhed for Sturla og gjorde ham først til sin Hirdmand og siden til sin Skutilsvend. Imidlertid var Kong Haakon død paa Orknøerne, og Magnus overdrog nu Sturla det Hverv at sammensætte Haakons Saga efter Kongens og de bedst underrettede Mænds Tilsagn. Senere hen blev det ham ogsaa paalagt at sammensætte Kong Magnus's Saga. Han opholdt sig den følgende Deel af sit Liv deels i Norge, hvor hans Søn Thord blev Kongens Hirdprest, og deels paa Island. Han var der Lovsigemand i Aarene 1271 og 1272 og var virksom ved den Forandring i Loven, som dengang foretoges. Han døde paa Island 1284. Om Kong Haakon Haakonssøn digtede han tre Kvad. Det ene benævnes Hákonarkviða og er rimeligviis saa godt som heelt bevaret i Haakon Haakonssøns Saga. Det indeholder en historisk Fremstilling af Haakons Liv i Fornyrdalag, i en Maneer, som ligner den i Thjodolfs Ynglingatal og Eyvinds Haaleygiatal. Stilen er ingenlunde ganske simpelt fortællende, men nærmer sig i Omskrivninger til Drapasproget. Det andet Kvad om Haakon, af hvilket kun enkelte Vers ere levnede, viser sig at have været drottkvædet i den ældre Drapas almindelige Form og Tone. Det tredie Kvad kaldes, uvist af hvilken Grund, Hrafnsmál og handler om Haakons Tog til Skotland; det er i et Slags Toglag og synes for største Delen at være bevaret i Haakons Saga. Af de Digte, han gjorde til Kong Magnus's Priis, ere ingen Brudstykker levnede, ligesaalidet som af den Flok og den Drapa, han berettes at have digtet til den svenske Jarl Birgers Ære[1]). Alt, hvad vi kjende af Sturlas Digte, følger strengt den gamle Digtekunsts Regler baade i Form og Tone.

[1]) [Foruden de tre her anførte Kvad til Kong Haakon Haakonssøns Priis har Sturla endnu digtet et fjerde, i Hrynhenda, af hvilket han har optaget mange Vers i denne Konges Saga. See Svein Skulasons Afhandling om Sturla i Safn til sögu Íslands I. 503 fgg., hvor alle Levninger af Sturlas Kvad ere samlede.

Sturla Thordssøn er den sidste Skald, om hvem man veed, at han har kvædet Drapaer til norske Kongers Priis, og Kong Magnus Haakonssøn den sidste norske Konge, som vides at have modtaget saadanne Digte. Fra nu af (1280) forstummer Drapaen i den norske Kongehird; den forstummer som Lovkvad over Kongers, Høvdingers og Heltes Stordaad og ophører saaledes i sit rette eiendommelige Væsen. Den havde, som allerede forhen bemerket, sit Hjem i de krigerske Høvdingers Haller blandt deres haandgangne Mænd; den var saa at sige fremstaaet med det paa Krigerære støttede Kongevælde. Dens naturlige Emne var Skildringen af Kamp og Vaabenlarm, af Drab og Herjen, af Krigerens Herlighed, naar han styrede sit Langskib eller i Spidsen for sine Stridsmænd nedhug sine Fiender, af de Følelser, der bandt Hæren til sin kjække og gavmilde Fører; — alle dens Udtryk, dens Vendinger, dens Omskrivninger vare afpassede efter dette Emne; kun deri bevægede den sig med Lethed og Frihed; naar den fjærnede sig derfra, blev den ubehjælpelig og tvungen. Den kunde saaledes i sin sande Eiendommelighed ikke trives længere, da Statsmanden i Kongernes og Høvdingernes Person overstraalede Helten; til at prise Statsmandens Kløgt og Fiinhed manglede den Udtryk. Derfor maa Drapaens naturlige Blomstringstid i Norge egentlig betragtes som sluttet ved Midten af det 12te Aarhundrede. Fra Sverrers Regjeringstid af aabenbarer sig en ny Aand i den norske Statsstyrelse, en ny Retning i Udviklingen af de norske Statsforholde; Kongen og Landets Høvdinger indtoge en anden Stilling i Statssamfundet end i tidligere Dage; høiere politiske Hensyn gjorde sig overalt gjældende og dæmpede den gamle Beundring for personlig Krigertapperhed hos de Styrende. Men med denne Forandring i Anskuelserne maatte nødvendigviis Smagen for Drapaen tabe sig. At Drapadigtningen atter ligesom med en friskere Livskraft opblomstrede for en Stund i det 13de Aarhundrede, var ganske vist mere at tilskrive de tre dygtige islandske Skalde Snorres, Olafs og Sturlas personlige Fortjeneste, idet de ved sin Aand og sin Kunst forstode at sprede en fornyet Glands over den, end nogen almindeligen gjenvakt Sands for den hos Høvdinger og Folk, eller nogen

Blandt dem ere ogsaa to Vers, som kunne sees at have hørt til det Kvad, Sturla fremførte til Kong Magnus's Ære i 1263].

sand indre Trang til at udtale Følelser og Tanker i denne Digtform eller til at høre Krigens Bedrifter i den skildrede. Det var Drapaens, denne for Nordmændenes krigerske Oldtid saa charakteristiske Digtarts sidste Livsblus, der udsendte en klar Straale, før det ganske slukkedes.

Dette gjælder da om Drapaen i dens eiendommelige Betydning, som Lovkvad over Heltebedrifter. Men det er allerede bemerket, at den ogsaa havde slaaet ind i en anden Retning, idet den tog sit Emne af Religionen. Vi have seet, at dette paa en Maade skede allerede under Hedendommen. Thjodolf af Hvin og Eilif Gudrunssøn besang i Drapaer Thors og andre Asers kraftige Gjerninger. Her var imidlertid Drapaen endnu paa sine rette Enemerker; thi Kamp og Heltedaad blev ogsaa her dens Emne. Anderledes forholdt det sig, da den valgte sit Stof i Christenlæren og dens hellige Sagn. Her kom den ud paa et nyt og fremmed Felt. Den skulde skildre blidere Følelser, Aandens Kampe og det Heltemod, der viiste sig i christelig Opoffrelse. Til saadanne Skildringer passede ikke den gamle Udtryksmaade, den Drapaform, som engang havde vundet Hævd; alligevel troede man at burde vedligeholde den. Drapaen var nu engang bleven Hæderens og Lovpriisningens Digtart, og man tænkte sig udentvivl, at man ei kunde prise sin Gud og hans Hellige i en mindre kunstig og omhyggelig formet Versart, end den, hvori man priiste sin Konge. Følgen blev, at den religiøse Drapa antog et haardt og tvunget Præg, en Tone, som vel kunde klinge godt i Øret, men ikke tale til Hjertet. Saaledes forholder det sig unegtelig med Einar Skulessøns Geisli eller Olafsdrapa, hvilken vi ovenfor have omtalt; og dette høit anseede Digt blev gjennem et Tidsrum af omtrent to Aarhundreder saa at sige et Forbillede for den religiøse Drapa. Denne synes at have fundet flere og flere Bearbeidere, alt eftersom Heltedrapaens Anseelse sank. Da Veien ikke længere stod Skalden aaben til at vinde Kongens Gunst og Gaver ved sine kunstige Lovkvad, henvendte han sig med dem til sin Gud og sin Kirke for saaledes at bøde sine Synder og sørge for sin Sjæl. At flere religiøse Drapaer ere digtede for dette Øiemed, viser sig baade af selve Indholdet og af de Sagn, der ledsage dem. Ligesom fordum meer end een Skald havde ved en kunstig Drapa forsonet en fornærmet og opirret Konge og løst sit Liv, saa troede man paa

samme Maade med Drapaer til Guds, Christi og Helgenernes Priis at kunne løse sin syndige Sjæl fra Fordømmelsen. Hermed være det ingenlunde sagt, at dybere og renere Følelser jo kunne have rørt sig hos de Skalde, som behandlede religiøse Emner; men disse Følelser havde vanskeligt ved at bane sig Veien og udtale sig klart gjennem Drapaens indviklede Form. Indtrykket, som den religiøse Drapa gjør, er derfor overhovedet koldt; den har lidet eller intet ved sig af Psalmedigtningens hjertelige Præg, men desto mere af Heltedrapaens ydre verdslige Glimmer, der i Grunden oftest slet passer for Emnet.

Den christelig-religiøse Drapa begyndte udentvivl saa godt som med selve Christendommen i Norge og paa Island. Vi ville ikke tale om Solarljod, der unegtelig tilhører Christendommens allerførste Tider; den er et sandt Opbyggelseskvad i Skaldekunstens simple Tone; den kan ikke regnes i Drapaernes Tal. Men vi have seet, at allerede under Olaf Trygvessøn Hallfred Vandraadeskald kvad sin Uppreistardrápa, der var af religiøst Indhold, og Eilif Gudrunssøn, den samme, der som Hedning kvad en Thorsdrapa, som Christen digtede i Drapastiil til Jomfru Marias og Helgenernes Ære. Vi kjende imidlertid saa godt som intet til disse tidligste religiøse Drapaer. Heller ikke have de efter al Sandsynlighed i det første Aarhundrede efter Christendommens Indførelse været ret almindelige. Einar Skulessøn ved sin Geisli og hans Samtidige, den før omtalte Abbed Nicolaus af Thveraa, bragte dem først, som det lader, ret i Gang ved Midten af det 12te Aarhundrede, og nu tiltog disse Digtningers Tal mere og mere, eftersom Heltedrapaen forfaldt.

Et af de ældste levnede Digte af denne Art næst efter Einar Skulessøns Geisli er udentvivl Placidusdrápa, hvis Forfatter ikke nævnes, men som efter Sprog og Tone at dømme er bleven digtet i Slutningen af det 12te eller tidlig i det 13de Aarhundrede. Emnet er Helgenen Placidus's eller Eustachius's Priis, hvilken Helgen efter Legenden led Martyrdøden under Keiser Trajans Regjering. Digtet er os overleveret i en meget mangelagtig Skikkelse; men det viser sig at være i streng Drapaform, tungt og fuldt af Digteromskrivninger. Hvad der er levnet af det, udgjør omtrent 60 Vers, men Kvadet har været

betydelig længere. Tonen i det Hele nærmer sig meget til den i Geisli.

I det 13de Aarhundrede var den religiøse Drapas Anseelse aabenbare i Tilvert paa Island, og naar undtages de tre Hovedskalde Snorre, Olaf og Sturla, der gjorde sit til at opretholde Heltedrapaen, synes næsten alle Skalde af noget Navn at have holdt sig til hiin. Af den store Masse religiøse Drapaer deels med deels uden Forfatternavn, der ere levnede, men hvoraf endnu mange henligge lidet bekjendte i haandskrevne Samlinger, tilhøre vistnok mange det 13de Aarhundredes tidligere Deel. Dog var det især ved Aarhundredets Slutning og i det 14de Aarhundredes Begyndelse, da Heltedrapaen aldeles forstummede, at hine Digtninger begyndte at fremstyrte som en rivende Strøm. Jeg vil kun kortelig omtale et Par af de mest bekjendte fra dette Tidsrum.

Harmsól (d. e. Sorgens Sol, eller Solglimt i Sorgen) er digtet af en Kannik (Augustinermunk) Gamle (Gamli kanoki), som det lader, i Slutningen af det 13de eller Begyndelsen af det 14de Aarhundrede paa Island. Dets Emne er en Fremstilling af Angerens Kraft, oplyst ved mange Exempler. Det udgjør 65 Vers. Líknarbraut (d. e. Husvalelsens Vei), et Digt paa 52 Vers til det hellige Korses Priis, af en ubekjendt Forfatter, men udentvivl omtrent fra samme Tid som det næst foran nævnte. Idet Korset lovsynges, omtales ogsaa Christi Død, Nedfart til Helvede, Opstandelse og Himmelfart samt den yderste Dom, ved hvilken Korset skal komme til Syne. Leiðarvísan (d. e. Veiviisning) fra samme Tid og forfattet af en vis Brand, som forresten ikke kjendes. Det handler i 45 Vers om Søndagens Hellighed, der bevises ved de mange store Begivenheder, som paa denne Dag ere skeede: Englenes Skabelse, Noæ Arks Landing, Jødernes Overgang over det røde Hav, de ti Buds Givelse, Christi Fødsel og Opstandelse m. m. m. Alle de her nævnte Digte ere i streng Drapaform; Omskrivningerne ere mange og tildeels kunstige, dog overhovedet i christelig Aand. Versarten er Drottkvæde. Hvert Digt bestaar af tre Dele, nemlig en Indledning paa flere Vers (inngangr), de saakaldte Stevmaal (stefjamál), der omfatte Hovedindholdet, og som skilles fra hinanden ved regelmæssig anbragte Stev, og endelig en Slutning (niðrlag eller slœmr), ligeledes paa flere Vers. Alle

nærme de sig i Tonen til Geisli, og intet af dem har noget særdeles Charakteristisk ved sig [1]).

Til hvilket Antal de religiøse Digtninger i Løbet af det 14de og 15de Aarhundrede vorte paa Island, kan dømmes deraf, at efter Halfdan Einarssons islandske Literaturhistorie (fuldendt 1775) mere end 50 alene til Jomfru Marias Ære i hans Tid vare bevarede.

Lige til henimod Midten af det 14de Aarhundrede synes man i den religiøse Drapa at have holdt strengt fast ved den gamle Drapamaneer, ved den nemlig, som fremtræder i Einar Skulessøns Geisli. Man sammendyngede Skaldeomskrivninger og omkastede Ordene paa den mest unaturlige Maade. Simpel Klarhed i Foredraget var disse Drapaskalde ukjendt eller tilsidesattes i alt Fald ganske, for at de kunde glimre ved Kunsten. Længere ud i Aarhundredet begyndte imidlertid Enkelte at indsee det Upassende i saaledes at indhylle den hellige Lære i en Dunkelhed, som maatte blive mere og mere besværlig, eftersom den strenge Drapastiil i andre Retninger af Digtekunsten bortlagdes og saaledes efterhaanden blev den store Mængde af Folket fremmed. Tre af Aarhundredets berømteste islandske Skalde, Broder Arngrim, der ved 1345 digtede et Guðmundarkvæði om den hellige Biskop, Gudmund, Broder Eystein, Forfatteren af det berømte Digt Lilja og Arne Jonssøn, Abbed i Thveraa Kloster (1371—1379), udtale alle i sine Digte den Mening, at Eddareglerne (eddureglur, eddulist), anvendte med yderste Strenghed, gjorde det religiøse Digt uforstaaeligt og derfor burde vige for et noget simplere, men klarere Foredrag. Abbed Arne siger saaledes ligefrem i et Slutningsvers i sin Guðmundardrápa, at dette Digt sikkert vilde forekomme de store Mestere i Eddakunsten (yfirmeistorum Eddu listar), som paa det nøieste vilde iagttage de klogeste Lærdomsbøgers Forskrifter, meget ufuldkomment; men det synes ham, at Klarhed i Stilen sømmer Lovkvadet til de Helliges Priis, medens de dunkle Omskrivninger (kenningar myrkvar) hverken opbygge eller glæde [2]). De nævnte Skalde fulgte ogsaa

[1]) [Placidusdrapa er udgivet af Sveinbjørn Egilsson 1833, Harmsól, Líknarbraut og Leiðarvísan 1844, i Programmer fra Bessestads Skole. Leiðarvísan er ogsaa optaget i C. R. Ungers oldnorske Læsebog (1863) S. 108—113].

[2]) Indbydelsesskrift til Examen i Bessestads Skole 1844. Fortalen S. VIII—IX.

i sine Digte denne Grundsætning, forsaavidt som de nemlig vare sparsommere end deres Forgjængere i Anvendelsen af Skaldeomskrivningerne og tillode sig langt mindre Frihed i Omflytning af Ordene og i Forrykkelse af Talens naturlige Orden; men forøvrigt anvendte de fremdeles Drottkvædet og vedligeholdt Drapaens ydre Form.

Den nævnte Broder Eystein Asgrimssøn betragtedes som det 14de Aarhundredes første islandske Skald, og det er aabenbart, at han har været begavet med meer end almindelig Digteraand. Forresten synes han at have været et uroligt Hoved og af en stridbar Charakteer. Han var først Munk i Augustinerklosteret Thykkvabø paa Island, men blev herfra i Aaret 1343 fordrevet tilligemed tvende andre Munke, fordi de havde viist sig oprørske mod sin Abbed, ja endogsaa lagt voldsom Haand paa ham. Efter at have underkastet sig Pønitents blev han optagen i Helgafells Augustinerkloster. Mellem 1353 og 1357 var han i Norge og levede der som Munk i Augustinerklosteret Helgesæter ved Nidaros. I 1358 sendtes han af Erkebiskop Olaf til Island som Visitator. Men her kom han i Tvist med Biskop Gyrd af Skaalholt, der fra ældre Tid var hans Uven, og Eystein gav sit Fiendskab mod Biskoppen Luft i nogle Smædeviser. Biskoppen satte ham herfor i Ban, og Eystein maatte give efter og bede om Naade. Han skal i denne Anledning, for at bevise sin oprigtige Anger, have digtet det bekjendte Kvad Lilja til Christi og Jomfru Marias Ære. Siden blev han Biskoppens Ven. Da Eystein i 1360 atter drog til Norge, led han Skibbrud ved Haalogalands Kyst, men undslap dog med Tabet af alt sit Gods. Kort efter sin Ankomst til Nidaros, døde han der 1361 [1]). Hans Digt Lilja (Lilien) — saaledes benævner han det selv (Vers 98) — var saa berømt paa sin Tid, at det hed for et Ordsprog, „at alle Skalde vilde gjerne have digtet Lilja." Digtet er et Slags Messiade; det begynder med Englenes og Menneskenes Fald, gaar derpaa over til at omhandle Christi Aabenbarelse og Forsoningsdød, Marias Sorger og Christi Opstandelse og Himmelfart, og Digteren slutter med at udtale sin Forvisning om Menneskeslægtens og hans egen Frelse ved Christi og Jomfru Marias Fortjeneste. Tonen er undertiden noget geistligdogmatisk; men Digtet frembyder mangfoldige skjønne Steder og

[1]) Finni Joh. hist. eccl. Isl. T. 1. 588–89.

overgaar i sand Digteraand langt alle andre nu bekjendte norrøne Kvad af samme Slags. Det er i fuldkommen Drapaform med Stev eller Omkvæd og udgjør 100 ottelinede Vers. Den anvendte Versart er et eget Slags Drottkvæde, der udentvivl er Forfatterens egen Opfindelse og efter dette Digt benævnt Liljulag. Det nærmer sig mest til det velklingende Hrynhenda, men har flere Stavelser i hver Verslinie, nemlig 8—10, istedetfor at Hrynhenda regelmæssig kun har 8. Det har i Drottkvædets almindelige Maneer Linieriim, men ikke Enderim[1]).

Imidlertid havde, som allerede tidligere berørt, Rimen eller Rimdigtningen i det 14de, ja maaskee allerede i Slutningen af det 13de Aarhundrede begyndt at udvikle sig paa Island, samt som Folkepoesi at fortrænge og i de høiere Kredse at rivalisere med Drapaen. Rimen anvendtes vel først til Digtninger af en simplere fortællende Natur, men den overførtes snart paa religiøse Emner og fortrængte ogsaa her fra Udgangen af det 14de Aarhundrede saa godt som ganske Drapaen. Til Rimen i dens første Fremkomst kjende vi lidet eller intet. Den ældste Rima, som er os bevaret, er fra det 14de Aarhundredes Midte eller senere Halvdeel og er af religiøst-historisk Indhold, — det er nemlig Einar Gilsføns Ólafsríma om Olaf den hellige, bevaret i den gamle Flatøbog, der er fuldendt 1395. Derimod haves en stor Mængde islandske Rimer, deels af historisk, deels af religiøst Indhold, fra det 15de Aarhundrede. Deres Særkjende, hvorved de skjelne sig fra de ældre norrøne Skaldeverker, er hovedsageligen, foruden det nødvendige Enderim, en uendelig større Lethed og Klarhed i Udtryksmaaden. Men hermed er ogsaa deres Fortrin udtømt; deres poetiske Verd er kun lidet, da de i Almindelighed ere fattige baade paa ophøiede Tanker og paa skjønne Billeder.

Vi kjende saaledes den islandske Rima egentlig først fra et Tidsrum, da den norrøne Literatur for Norges Vedkommende var sin Udslukning ganske nær. At Rimaen, da den ældre Skaldekunst i Norge gik til Hvile ved Udgangen af det 13de Aarhundrede, har udviklet sig der under samme Form, i hvilken den kort efter viser sig paa Island, kan neppe betvivles, skjønt det ikke ved tilværende norske Digte i denne Maneer og i det gammelnorske Sprog strengt lader sig

[1]) Udgivet med latinsk Oversættelse i Finni Joh. hist. eccl. Isl. T. II. 398—447.

bevise. De Rimer, som i Norge have været i Folkemunde, have nemlig fulgt Sproget i dets Overgang fra den ældre til den nyere Form og ere saaledes efterhaanden blevne enten aldeles fordanskede eller overførte i en nyere Dialekt af Almuesproget. Mange af de nuværende norske Almueviser ere ganske sikkert forvanskede norrøne Rimer, og den samme Oprindelse har man al mulig Grund til at tillægge flere af de Viser, som i en fuldkommen fordansket Form ere optagne i Samlingerne af de danske Kjæmpeviser. Mange af de færøiske Kvæder vise sig ogsaa tydelig at være oprindelig norske Rimer, da de behandle norske Emner, om hvilke det neppe kunde falde nogen Færøboer ind fra først af at digte. En nøiagtigere Undersøgelse af de mangfoldige endnu tilværende, men idetmindste udenfor Island lidet bekjendte islandske Rimer kunde maaskee ogsaa engang lede til den Slutning, at enkelte af dem vare digtede i Norge.

Jeg har nu omhandlet de vigtigste norrøne Skalde og deres Verker. Man vil sige, at der ei har været synderlig Tale uden om Drapaskalde og Drapaer. Det forholder sig virkelig saaledes. Men Drapaen fordunklede ogsaa, ja man kan næsten sige opslugte i Tidsrummet fra 900—1300 al anden norrøn Digtekunst; idetmindste var det kun ved Drapaer, at en Skald formaaede at see sit Navn som Digter bevaret i Mindet. Det er vistnok saa, at mange Digte i Fornyrdalag og ikke af Drapaindhold, hvilke findes indskudte i de gamle Sagaer, tilhøre det Tidsrum af Literaturen, da Drapaen var den gjældende Digtart, og at vi i dem have levnet Verker af en Folkepoesi, der gik jævnsides med den kunstigere Digtning, som egentlig hørte hjemme i Samfundets høiere Kredse; men hverken kjender man hine simplere Kvads Forfattere eller Tiden, paa hvilken de ere digtede, og ikke heller kan man godt omhandle dem uden i Forbindelse med de Sagaer, i hvilke de forefindes, og hvis egentlige Grundlag de ofte danne. Under Sagaliteraturens Behandling ville vi saaledes komme til at omtale enkelte af dem.

Sagavidenskab og Sagaliteratur.

9.

Sagaens Inddeling. Den mythisk-heroiske Saga.

I den norrøne Literatur indtager Sagaen uomtvistelig den første Plads [1]). Betydningen af Ordet saga er allerede tidligere forklaret — den er egentlig: Fortælling. Naar Talen altsaa er om Sagaliteratur, saa omfatter denne alle Sagaer, alle Fortællinger, hvad enten Emnet er historisk eller opdigtet. Nævner man derimod Sagavidenskab, saa forstaaes derved nærmest den historiske Videnskab. Forresten er der vistnok al Grund til at antage, at Nordmændene oprindelig ved Saga kun have tænkt sig Fortælling om sandfærdige eller for sandfærdige antagne Hændelser; men Benævnelsen er senere bleven udstrakt ogsaa til Fortællinger, der vare almindelig erkjendte for opdigtede. Naar de hedenske Nordmænd henførte sine Myther, sine Gudesagn, til Sagaen, saa var dette i sin Orden; thi Guderne og de med disse beslægtede Væsener havde jo ifølge Folketroen en virkelig Tilværelse. Efter Christendommens Indførelse betragtede man i Grunden Sagen fra samme Synspunkt, idet man tænkte sig de hedenske Guder enten som onde Aander, hvilke havde øvet sit Spil blandt den forblindede Menneskeslægt, indtil Christendommens Lys omstyrtede deres Vælde, — eller som engang levende Mennesker, hvilke Overtroen havde hævet til Guderang og skjenket guddommelig Dyrkelse; men i begge Tilfælde ansaa man jo fremdeles dem og deres Gjerninger for at tilhøre Virkeligheden. Den hedenske Mythe havde altsaa og maatte

[1]) Idet jeg gaar over til at betragte denne Literaturgreen, maa jeg foreløbig gjøre opmerksom paa, at man om denne har et ypperligt videnskabeligt Arbeide fra nyeste Tid i P. E. Müllers Sagabibliothek (Kjøbh. 1817—20. 3 Bind), til hvilket jeg maa henvise dem, som ønske en udførligere Udsigt over Sagaliteraturen, end jeg her seer mig istand til at meddele.

efter Nordmændenes Anskuelse, baade i den hedenske og christelige Middelalder, have sin Plads i Sagaen. Aldeles ligedan var Tilfældet med den christelige Mythe, med Helgenlegenden; ogsaa den tilhørte jo i Folketroen Virkeligheden. Eventyret maa vel betragtes som et Slags Fortsættelse af den hedenske Mythe efter selve Hedendommens Fald; det udviklede sig af Almuetroen, og for denne fremstillede sig vistnok aldrig dets Gjenstand som noget reent og bart Phantasibillede. Den egentlige Roman endelig, der udentvivl maa ansees som den norrøne Sagas yngste Affødning, beholdt Saganavnet, fordi den fremstillede en Efterligning af Virkeligheden i den sande Sagas Tone.

Ifølge dette den norrøne Sagas vidtløftige Indbegreb nødes man til at betragte den under flere Hovedafdelinger. Disse kunne maaskee bekvemmest opstilles som tre, nemlig den mythisk-heroiske Saga, den historiske Saga og den romantiske Saga. At drage en aldeles skarp Grændse mellem disse tre Klasser er vanskeligt eller rettere umuligt. Den mythisk-heroiske Saga gaar næsten umerkelig over i den historiske, og denne kan atter være sterkt udspækket med opdigtede Tillæg, uden dog derfor at have tabt sit historiske Præg; den mythiske Saga har endelig ogsaa sine mangfoldige Berøringspunkter med den opdigtede. Man maa altsaa ved at henføre Sagaerne til de ovennævnte Klasser tage Hensyn til den Charakteer, som ved hver Saga især er den forherskende. Til den mythisk-heroiske Klasse bør formeentlig henføres de Sagaer, som omhandle Begivenheder i Norden, ældre end de tre nordiske Rigers Opkomst. Traditionen, som danner disse Sagaers Grundlag, bærer nemlig overhovedet et mythisk Præg. Guder og høiere Magter forestilles idelig at optræde som middelbart eller umiddelbart indgribende i de menneskelige Anliggender. Fortællingen binder sig ei til nogen ordnet Tidsfølge og har ei Statssamfundets Udvikling for Øie, men kun een eller flere Heltes glimrende Bedrifter og merkelige Skjebne. Det er de Træk af Livet, der have vakt den høieste Medfølelse, som her fremstilles, uden Hensyn til deres egentlige historiske Vigtighed. Det er Sagnene fra en Tidsalder, da Stat og Statsforholde endnu ikke vare fremtraadte for Folkets Bevidsthed, da den enkelte fremragende Personlighed gjorde Krav paa udeelt Opmerksomhed, medens Samfundets Virksomhed lodes upaaagtet.

Fortællingens Grundlag er oftest gamle Folkedigte, og jævnlig indskydes Stykker af disse. Tonen er næsten altid halv poetisk. Man har Folkesagnet for sig i dets fulde Eiendommelighed, og om enkelt Mands Forfattervirksomhed kan her sjælden blive Tale. Til den historiske Klasse henhøre de Sagaer, der med større eller mindre Nøiagtighed og ialfald med Stræben efter Sandhed og en vis ordnet Tidsfølge fremsætte Begivenheder fra en Tidsalder, der er den virkelige Historie hjemfalden; og denne Tidsalder indtræder for de nordiske Landes Vedkommende med Dannelsen af de tre Riger Norge, Sverige og Danmark, samt med Islands Bebyggelse fra Norge. Her viser sig en ordentlig Historieforskning, en omhyggeligere Veien af Kilderne, en Stræben efter at holde Sagnet fast paa Virkelighedens Enemerker. Alligevel kan ogsaa her Talen kun meget sjælden blive om den Enkeltes Forfatterskab. Oftest taler ogsaa her Folkesagnet; men det er bedre støttet, sig selv mere bevidst og tidligen ordnet i Traditionen til et Heelt. Ved Siden af den historiske Saga gaar Genealogien og Annalen som dens Veiledere. Den romantiske Klasse omfatter de Fortællinger, i hvilke Indbildningskraften spiller Hovedrollen, om den end ikke ganske udelukker al historisk Virkelighed, — Fortællinger, hvis Hovedhensigt er at opbygge eller more. Vi henføre til denne Klasse Helgenlegenden, Æventyret og den egentlige Roman.

Vi henvende nu først vor Opmerksomhed paa den mythisk-heroiske Saga. Den behandles først, ikke fordi de derhen hørende Sagaer, som skrevne, ere de ældste, — dette er nemlig ingenlunde Tilfældet; men fordi Sagnene, som de indeholde, ere ældre end de Sagn, der udgjøre den historiske Sagas Grundvold. Sagnets Ælde maa her gjøre Udslaget fremfor Ælden af den skriftlige Optegning, eftersom i de allerfleste Tilfælde ethvert egentligt Forfatterskab maa sættes ud af Betragtning.

Da vi tilforn, idet vi gjennemgik Digtekunstens Historie, allerede have omhandlet det Verk, som indeholder den norrøne Gudesaga, nemlig den yngre Edda, saa henvende vi os strax til de Sagaer, i hvilke Heltesagnet spiller Hovedrollen. Her ville vi da stille Vølsungasaga i Spidsen paa Grund af Sagnets baade Ælde og Vigtighed.

1. Vølsungasaga.

Vølsungasaga omfatter Sagnkredsen om Vølsungerne og Gjukungerne eller Niflungerne. Vi have allerede omhandlet denne Sagnkreds, forsaavidt som den danner Emnet for en Række af den ældre Eddas Digte, og vi have betragtet dens Indhold overeensstemmende med disse Digtes Fremstilling. De samme Digte maa vistnok ansees som det vigtigste Grundlag for nærværende Saga; men dennes Omfang er dog videre; den er bygget paa flere gamle Kvad end de, som i den ældre Edda ere bevarede, og har i flere Stykker opfattet sit Emne paa en anden Maade, end det i Eddadigtene egentlig fremstilles. En kort Udsigt over Indholdet bliver derfor nødvendig, om end denne kommer til at gjentage Et og Andet af, hvad allerede tidligere er sagt.

Sagaen begynder med Fremstillingen af Vølsungernes mythiske Oprindelse. Der var en Mand, ved Navn Sige, som sagdes at være Odins Søn. Han myrdede paa Jagten en Træl, som tilhørte en anden mægtig Mand, ved Navn Skade. Mordet opdagedes, og Sige kunde ikke længer forblive i sit Fædrenehjem, da han erklæredes for fredløs (vargr í véum). Odin fulgte ham bort til fjærne Lande og skaffede ham Hærskibe og Krigsfolk. Sige blev en seiersæl Kriger, vandt Land og Herredømme, fik et godt Giftermaal og blev Konge i Hunaland. I sin Alderdom blev han svigfuldt fældet af sin Hustrus Brødre; men det lykkedes dog hans Søn Rerer at vinde Faderens Rige og hevne hans Drab. Rerer var ogsaa en mægtig Konge; men det var et Skaar i hans Lykke, at han ei havde Børn. Han og hans Hustru bade Guderne inderligen om at skjenke dem Afkom. Frigg og Odin hørte deres Bøn. De lode en Valkyrje, Jøtunen Hrimners Datter, i en Krages Skikkelse bringe Rerer et Æble, som han og Dronningen aade. Nu blev Dronningen frugtsommelig; men hun kunde ikke føde, og saaledes henlede sex Aar. Imidlertid døde Rerer og henfor til Odin. Da Dronningen merkede, at hun ei kunde leve, bød hun, at man skulde udskjære Fosteret af hendes Liv. Det skede; Barnet var en stor Dreng, og han kyssede sin Moder, førend hun døde. Drengen blev kaldet Vølsung og blev Konge i Hunaland efter sin Fader. Han var en tapper og seiersæl

Helt. Han egtede Jøtunen Hrimners Datter, den samme, som havde bragt hans Forældre Æblet, og avlede med hende ti Sønner og een Datter, og hans Æt kaldtes efter ham Vølsunger. De ældste af hans Børn vare Sønnen Sigmund og Datteren Signy, hvilke vare Tvillinger.

Paa den Tid raadede en mægtig Konge Siggeir for Gautland. Han kom til Vølsung, beilede til Signy og fik hende, skjønt mod hendes Villie. Bryllupsgjestebudet holdtes i en stor Hal, som Vølsung havde ladet bygge, og i hvis Midte der stod et mægtigt Træ, hvis Krone kneisede op over Hallens Tag. Om Kvelden, da Mændene sad om Ildene, traadte en ukjendt gammel eenøiet Mand ind i Hallen med et Sverd i Haanden. Han stak Sverdet lige til Hjaltet ind i Træets Stamme og sagde, at den, der tog det ud, skulde have det som Gave, og sandes skulde det, at bedre Sverd ikke fandtes. Han gik derpaa atter ud af Hallen; men Ingen vidste, hvo han var, eller saa, hvorhen han gik. Alle ilede til for at vinde Sverdet, men Ingen rokkede det; endelig kom Sigmund Vølsungssøn, og for ham var det strax løst. Siggeir bød ham meget Guld for det; men Sigmund vilde dog ikke afhænde det. Herover blev Siggeir forbittret, men skjulte for det første sit Had. Ved sin Afreise indbød han Vølsung og hans Sønner til Gautland, og de indfandt sig til den bestemte Tid. Signy advarede dem mod Siggeir; men Vølsung agtede ikke hendes Ord og Taarer; han drog fra sine Skibe op til Siggeirs Hal. Siggeir havde imidlertid lagt en stor Hær i Baghold og angreb Vølsungerne med en umaadelig Overmagt. Vølsung kjæmpede tappert, men faldt med alle sine Mænd; hans ti Sønner bleve derimod fangne. Paa Opfordring af Signy, der pønsede paa at redde deres Liv, bleve de ei strax dræbte, men satte ud i Skoven med Fødderne i en Stok og Hænderne bagbundne, og hver Nat kom en Ulvinde fra Skoven og dræbte een af dem. Endelig var kun Sigmund alene tilbage. Ham lykkedes det Signy ved List hemmeligen at befri af Stokken og at skjule i et Jordhuus i Skoven, medens Siggeir troede, at alle Vølsungerne vare døde.

Signy stundede efter at hjælpe sin Broder til Hevn. Da hendes Sønner med Siggeir viiste sig for svage til at yde Sigmund nogen Understøttelse, byttede hun Skikkelse med en Seidkvinde, besøgte sin

Broder i Hulen og avlede med ham en Søn Sinfjøtle. Da denne var ti Aar gammel, sendte hun ham til Sigmund. Fader og Søn levede endnu en Stund i Skoven, for at Sinfjøtle kunde blive hærdet, og en Tid lang hvilede den Uskjebne over dem, at de vare forvandlede til Ulve. Endelig befriede de sig fra denne Omskabning, og da Sinfjøtle imidlertid var bleven voxen, skrede de til Hevnen over Siggeir. De kom forklædte til hans Hal, men bleve her røbede og grebne. Siggeir lod dem levende sætte i en Haug, adskilte fra hinanden ved en stor Steenhelle; her skulde de omkomme af Hunger. Idet Haugen skulde lukkes, kom Signy til og fik hemmeligen kastet et Halmknippe ind til dem, hvori et Stykke Flesk og Sigmunds Sverd var indviklet. Da Haugen var lukket og Natten kom, gjennemskare de ved Hjælp af Sverdet Steenhellen, der adskilte dem, og brøde derpaa ud af Haugen. De gik til Siggeirs Hal, spærrede Indgangen og antændte Hallen. Sigmund vilde frelse sin Tvillingsøster fra Døden og bad hende træde ud af det brændende Huus. Hun gik ogsaa ud til dem, men kun for at kysse dem til Afsked. Hun vilde nu, sagde hun, gladeligen dø med Siggeir, skjønt hun nødig havde levet med ham. Da hun havde sagt dem Farvel, gik hun ind igjen i Luerne og omkom tilligemed Siggeir og alle hans Mænd (Kap. 1—8).

Denne Beretning om de tre første Led i Vølsungeætten støtter sig ikke til noget i Edda bevaret Digt. At Sagnet alligevel grunder sig paa gamle Kvad, kan ikke betvivles, saameget mindre som fire Verslinier af et saadant, handlende om Sigmunds og Sinfjøtles Udbrud af Haugen, indflettes i Fortællingen. Maaskee ere disse faa Linier det eneste af de gamle Digte, som har været i Minde paa den Tid, da Sagnet optegnedes.

Sagaen fortsætter nu med at fortælle Sigmunds og hans tvende ældre Sønners Bedrifter. Da Sigmund havde indebrændt Siggeir, vendte han tilbage til sin Faders Rige og satte sig i Besiddelse af dette. Han egtede en Kvinde ved Navn Borghild og avlede med hende Sønnen Helge, der siden blev kaldet Hundingsbane. Helges Bedrifter fortælles dernæst, og det paa en Maade, som tydelig viser, at det første Eddakvad om Helge Hundingsbane ligefrem er fulgt. Intet af selve Kvadet anføres i Vers, men hele Fortællingen er aabenbar

intet andet end en prosaisk Opløsning af Digtet. Beretningen om Helge Sigmundssøn standser ved dennes Egteskab med Valkyrjen Sigrun (Kap. 9); „han blev en berømt Konge," heder det, „og forekommer ei siden i denne Saga." Det skjønne Eddadigt om Helge Hundingsbanes Død er saaledes aldeles ubenyttet og maa vel antages at have været Sagnet, i den Form, hvori det i Vølsungasaga fremtræder, ganske fremmed, da der ellers ikke viser sig nogensomhelst gyldig Grund for, at Helges Død skulde lades uberørt, da hans Person engang er indført. Fortællingen om Helge danner forøvrigt en Episode, der ingen sand indre Sammenhæng har med Sagnets Gang i det Hele. Maaskee er det først indskudt af den, der tidligst førte Sagnet i Pennen, og har ikke havt hjemme i dettes ældre traditionelle Form. Anledningen til dets Indskydelse kan muligen den Omstændighed have givet, at Borghild, Helges Moder, i Sagnet omtaltes i Forbindelse med Beretningen om Sinfjøtles Død[1]).

Efterat Sagaen (i Slutningen af 8de og i 9de Kap.) har fortalt Helge Hundingsbanes Bedrifter, i hvilke Sinfjøtle deeltog, og derved paa en Maade har skeiet ud fra sin naturlige Gang, kommer den atter til Sigmund og Sinfjøtle. Sinfjøtle beilede paa et af sine Toge til en skjøn Kvinde, som ogsaa hans Stifmoder Borghilds Broder gjerne vilde have. Det kom til Strid mellem Beilerne, og Sinfjøtle fældede sin Modstander. Da han kom hjem og Borghild fik sin Broders Død at vide, fordrede hun, at Sinfjøtle skulde forlade Riget, men Sigmund vilde ei føie hende heri. Borghild lod, som hun slog sig tilfreds; men i Arveøllet efter sin Broder rakte hun Sinfjøtle en forgiftet Drik, hvoraf han strax fik sin Bane. Sigmund tog næsten sin Død af Sorg herover. Med Sinfjøtles Lig i sine Arme vandrede han vildsom om i Skoven og kom endelig til en Fjord, hvor han saa en Mand ligge med en liden Baad. Manden spurgte, om han vilde sættes over Fjorden. Dette vilde Sigmund. Baaden var imidlertid for liden til at rumme baade ham og Liget; dette lagdes nu først i den, men da den var stødt fra Land, forsvandt Baaden med alt, hvad der var i den. Sigmund vendte nu tilbage til sit Kongesæde, drev sin Dronning bort og styrede derpaa endnu en Stund sit Rige med Berømmelse (Kap. 10).

[1]) See ovfr. S. 163—173.

Til denne Fortælling findes et næsten ganske samsvarende Sidestykke i et forud omtalt prosaisk Tillæg til den ældre Eddas Digte, kaldet Frá dauða Sinfjötla. Man maa antage, at den oprindelig har udgjort Emnet for et gammelt Kvad, der allerede har været tabt, da den ældre Edda samledes, men hvis Indhold Sagnet har bevaret[1]). Jeg behøver neppe at gjøre opmerksom paa, at Manden i Baaden, der modtog og forsvandt med Sinfjøtles Lig, har været tænkt som en Aabenbaring af Vølsungeættens Ledsager og Beskytter Odin, der vilde befrie Sigmund fra hans tunge Byrde og spare hans Liv til en mere berømmelig Vaabendød.

Efter at Sigmund havde skilt sig fra Borghild, beilede han til Hjørdis, en Konge Eylimes Datter. Til hende beilede samtidig en anden Konge Lyngve. Hjørdis foretrak Sigmund, skjønt han allerede var alderstegen, paa Grund af hans store Berømmelse og egtede ham. Herover forbittredes Lyngve, og i Forening med sine Brødre angreb han Sigmund i dennes Rige. Det kom til et stort Slag, i hvilket den gamle Sigmund øvede Underverker af Tapperhed. Længe var Stridens Udfald uvist. Da viiste sig mellem de Kjæmpende en eenøiet Mand i en blaa Kappe med en sid Hat paa Hovedet og et Spyd i Haanden; han traadte hen for Kong Sigmund og rakte sit Spyd imod ham, og hans Sverd brast, da det rammede Spydet. Nu vendte Lykken sig paa Lyngves Side, og baade Sigmund og Eylime faldt i Spidsen for sin Hær. Om Natten efter Kampen, da Lyngve var dragen bort, gik Hjørdis til Valpladsen. Hun fandt Sigmund endnu i Live og spurgte ham, om han kunde læges. Han svarede, at han ei vilde lade sig læge. „Odin vil ikke, at jeg mere skal svinge Sverdet, siden det nu brast; jeg har kjæmpet, medens det lystede ham.“ Han forudsagde imidlertid Hjørdis, at det Barn, hvormed hun gik frugtsommelig, skulde blive den mest berømte Mand i hans Æt. Derpaa døde Sigmund (Kap. 11. 12).

Udentvivl har der ogsaa om Sigmunds Død været gamle Kvad, hvis Indhold Sagaen gjengiver. I Eddadigtet den anden Sigurdarkvida hentydes paa Sigmunds Fald for Kong Lyngve, hvilket og korteligen omtales i det førnævnte prosaiske Stykke om Sinfjøtles Død.

[1]) Ovfr. S. 182—184.

Rimeligviis have dog hine gamle Kvad været tabte, allerede da den ældre Edda samledes.

Sagaen kommer nu til det, som rimeligviis altid har været anseet for dens Hovedindhold, nemlig til Sigurd Fafnersbanes Bedrifter, hans Sammenstød med Gjukungerne og disses tragiske Skjebne. Hjørdis bortførtes efter Sigmunds Død af Vikinger til en Konge Hjalprek i Danmark, og her fødte hun Sønnen Sigurd. Hun egtede siden Hjalpreks Søn Alf, og Sigurd blev opfostret ved Hjalpreks Hird af den forslagne Regin, Reidmars Søn. Denne søgte først at ophidse Sigurd til at forlange sin Faders Skatte af Hjalprek, men Sigurd bad kun Kongen om en Hest, og da Kongen tillod ham selv at vælge blandt sine Heste, aabenbarede Odin sig for Ynglingen i en gammel skjegget Mands Skikkelse og hjalp ham til at finde Hesten Grane af Sleipners Æt, som Sigurd siden eiede, saa længe han levede. Regin opeggede siden Sigurd til at vinde den Skat, over hvilken Regins Broder Fafner i en Orms Lignelse rugede paa Gnitaheden, og fortalte ham i den Anledning Skattens Oprindelse, og hvorledes den var kommen i Fafners Magt. Sagaens Beretning om denne forbandede Skat svarer i Hovedsagen ganske til Fremstillingen i den ældre Edda. Regin smedede ham det uforlignelige Sverd Gram af de sønderbrudte Stykker af Sigmunds Sverd, hvilke Hjørdis havde bevaret. Før Sigurd imidlertid føiede Regin i at søge Fafners Skat, vilde han hevne sin Faders Død. Han fik Skibe og Folk hertil af Kongerne Hjalprek og Alf. Han overfaldtes af en svær Storm; men Odin aabenbarede sig for ham i en gammel Mands Lignelse, stillede Stormen og gav ham mange gode Raad. Sigurd fældede Kong Lyngve og hans Brødre. Da han nu havde fuldført sin Faderhevn, fulgte han Regin til Gnitaheden, dræbte først Fafner og derpaa Regin selv, da denne pønsede paa Svig; og nu drog han med den vundne Skat, paa hvilken ogsaa Fafner havde lagt sin Forbandelse, fra Gnitaheden imod Syden.

I Beretningen om alle disse Sigurd Fafnersbanes første Ungdoms Hændelser (Kap. 13—19) stemmer Vølsungasaga i alt væsentligt med den ældre Eddas Digte og prosaiske Udfyldninger, og paa flere Steder er Sagaens Fortælling intet andet end en Opløsning af Eddas Vers.

Sagaens derpaa følgende Fremstilling af Sigurds Bekjendtskab med Gjukungerne, hans Egteskab med Gudrun og hans Død stemmer vel i Hovedsagen med Eddadigtene, men har dog derhos Tillæg, som synes at grunde sig paa Digte, der nu ere tabte, samt visse Afvigelser, der undertiden hentyde paa andre Kilder, undertiden udentvivl grunde sig paa Misforstaaelse eller en Stræben efter at udjævne Uovereensstemmelser mellem de forskjellige forhaandenværende Sagn og at sammensmelte disse.

Da Sigurd paa sin Færd fra Gnitaheden til Frakkland kom til Hindarfjeld, saa fandt han der en væbnet Kvinde sovende i en Skjoldborg. Hendes Søvn var en Trylleføvn, der var hende paaført af Odin ved en Søvntorn, fordi hun som Valkyrje havde fældet en Konge, hvem Odin beskyttede. Sigurd befriede hende fra Trylleføvnen ved at opskjære hendes Brynje med sit Sverd. Hun gav ham til Gjengjæld for denne Tjeneste mange nyttige Raad og lærte ham Runernes Kraft. De svore hinanden Troskabsed, at de skulde egte hinanden. Denne Kvinde, som i Eddadigtet Sigrdrifumaal kaldes Sigrdrifa, benævner Sagaen Brynhild og anseer hende aabenbare for samme Person, som den Brynhild Budlesdatter, der siden egtede Gunnar Gjukesson, — noget, hvortil ovennævnte Eddadigt, som Sagaen ellers har fulgt, ingen Anledning giver.

Fra dette Møde kom Sigurd til Heimer, der var gift med Brynhilds Søster Bekkhild. Her var Brynhild Budlesdatter kommen i Besøg. Sigurd fornyede sit Bekjendtskab med hende, og de gjentoge de forhen svorne Troskabseder. Alligevel glemte han alle disse sine Løfter, da han var kommen til Kong Gjuke, der havde sit Rige ved Rhinen, og saa dennes skjønne Datter Gudrun. Han indgik Fostbroderskab med hendes Brødre Gunnar og Høgne og egtede Gudrun. Siden lod han sig overtale til at følge Gunnar paa dennes Frierfærd til Brynhild Budlesdatter. Hun havde omgivet sin Sal med en flammende Ild og havde gjort det Løfte, at hun kun vilde egte den Mand, som vovede at ride gjennem Ilden. Gunnar kunde ikke faa sin Hest drevet gjennem Luerne, og Grane, Sigurds Hest, vilde ikke gaa under ham. Da skiftede Gunnar og Sigurd Skikkelse, og Sigurd red gjennem Luerne. Brynhild maatte nu opfylde sit Løfte og give sin

Haand til Gunnar, som hun troede var den, der havde redet gjennem Ilden. Brynhild havde af sin tidligere Forbindelse en Datter, Aslaug, som hun nu overgav sin Svoger Heimer til Opfostring. Derpaa drog hun til sin Fader Kong Budle og saa i Følge med ham og sin Broder Atle til Gjukes Rige, hvor nu hendes Bryllup med Gunnar Gjukesøn blev feiret. Først da dette Bryllup var forbi, mindedes Sigurd de Eder, han fordum havde svoret Brynhild; men nu var det for silde. En Stund efter gik Gudrun og Brynhild til Rhinen for at bade sig. Der opstod Tvist mellem dem, om hvo der havde den herligste Mand, og under denne Tvist var Gudrun fremfusende nok til at aabenbare Brynhild den sande Sammenhæng med Gunnars formeente Ridt gjennem Ilden. Nedslagen og forbittret gik Brynhild til Sengs, og Gunnar gjorde sig forgjæves Umage for at trøste hende. Ogsaa Sigurd kom til hende, men Samtalen mellem dem forøgede kun begges Smerte. Nu ophidsede Brynhild Gunnar og Høgne til at svige Sigurd og lade ham dræbe ved deres Broder Guthorm, der ikke var Sigurds Fostbroder (Kap. 20—30).

Hvad Sagaen siden (Kap. 30—42) fortæller om Sigurds Drab, om Brynhilds Selvmord, om Gudruns Egteskab med Atle, dennes Svig mod Gjukungerne og Gudruns Hevn, stemmer alt i Hovedsagen med Eddadigtenes Fremstilling; ligeledes Fortællingen om Gudruns senere Egteskab med Jonakr og om hendes Datter Svanhilds og hendes Sønners Hamders og Sørles Skjebne hos Kong Jørmunrek. Om Gudruns Død, til hvilken i Eddadigtene henpeges, taler Sagaen derimod intet.

Vølsungasaga slutter endelig (Kap. 43) med en Beretning om Sigurds og Brynhilds Datter Aslaug, som Heimer efter Forældrenes Død førte bort til Norden. Han førte Barnet med sig skjult i en Harpe, paa hvilken han spillede, naar det græd. Han kom med hende til Spangereid i Norge, hvor han blev dræbt af en fattig Bonde og hans Hustru, hvilke troede, at han havde Rigdomme skjulte i Harpen. De fandt istedet herfor det skjønne Pigebarn, som de nu opdroge under Navnet Kraaka og udgave for sit Barn. Det var denne samme Kraaka eller Aslaug, som siden Kong Ragnar Lodbrok egtede,

og gjennem hvis Sønner Nordens berømteste Fyrste- og Høvdingeætter nedstammede fra Sigurd Fafnersbane.

Den meddeelte Udsigt over Vølsungasagas Indhold viser, at dens Emne er en Fremstilling af Vølsungeættens Skjebne lige fra dens Oprindelse fra Guderne indtil dens Undergang. Sagnkredsen har dog ganske vist ikke altid havt det Omfang, vi i Sagaen finde den at have. Den er her aabenbare dannet af flere mindre Sagnkredse, der længe have udviklet sig uafhængige den ene af den anden. Sagaen selv viser dette ved den forskjellige Tone, der gaar igjennem dens forskjellige Dele, og Forholdet bliver end klarere, naar man sammenligner Sagnets Udseende her med dets Udseende paa andre Steder, hvor det forefindes. Sagaens egentlige Kjerne er, som allerede antydet, Sigurd Fafnersbanes Sammenstød med Gjukungerne eller Niflungerne, hans Drab og Gjukungeættens sørgelige Undergang. Skildringen af disse Begivenheder indtager ogsaa de to Trediedele af hele Sagaen (Kap. 13—43). Disse samme Begivenheder finde vi andensteds fremstillede som en selvstændig Sagnkreds, nemlig i den ældre Edda og i den yngre Eddas Skalda (Kap. 39—42). — I den ældre Edda see vi de enkelte Sagn, der danne Kredsen, udstykkede fra hinanden i forskjellige Kvad; dog findes der ogsaa Digte, der stræbe at sammenknytte dem, og det mythiske Baand, der forener dem til et større Heelt, kommer idelig, snart meer snart mindre tydeligt, tilsyne. Skjønt de enkelte Digtes Skalde i Almindelighed hver for sig kun have fremstillet en Deel af Sagnkredsen, saa er det dog af selve Fremstillingen aabenbart, at Sagnkredsen i sin Heelhed har staaet levende for deres Bevidsthed, og at det mythiske Baand, som sammenknytter den, aldrig er gaaet dem af Minde. Hvad der danner dette Baand, er tidligere paapeget: det er den Skat, paa hvilken Dverges, Asers og Jøtners Forbandelse hviler, og som ved Sigurd Fafnersbane indbragt i Menneskenes Kreds stedse volder sine Besiddere Ulykke. At den ældre Eddas Samler i denne Henseende fuldkommen rigtig har opfattet vedkommende Digtes Aand, viser noksom baade Maaden, hvorpaa han har ordnet dem, og de prosaiske Tillæg, hvormed han paa flere Steder har knyttet dem sammen. Man sporer tydelig, at et fuldstændiggjørende og forbindende Sagn har gaaet Kvadene ved Siden og været en Ledetraad for Sam-

leren, og at dette Sagn har begyndt med den skjebnesvangre Skats første Fremdrågelse fra Dvergens Hule og sluttet med de Høvdingeætters Undergang, i hvilke den havde indbragt Splid og Ulykke.

Ganske i samme Omfang og samme Aand fremstiller Sagnkredsen sig i Skalda. Den indføres der for at oplyse Skaldenes omskrivende Benævnelser paa Guldet. Fortællingen er her yderst sammentrængt, men udelader dog ikke noget ret væsentligt Træk. Den er neppe et slet og ret Uddrag af Eddadigtene, men snarere en kortfattet kjernefuld Fremstilling af det Sagn, som ledsagede dem, — en Fremstilling, hvori det sande Digterblik røber sig, som man kunde vente af Skaldas Forfatter. Fafners Skat viser sig ogsaa her som det mythiske Baand, der sammenhefter det Hele.

Vende vi os nu til Sagnkredsen inden disse samme Grændser, saadan som den i Vølsungasaga fremtræder, saa viser det sig let, at dens egentlige poetiske Grundlag her er traadt mere i Skygge. Fortællingen om Oprindelsen til Fafners Skat stemmer vel ganske med den i den ældre Edda og i Skalda; men den indflettes i Sagaen som en blot Episode og lægges Regin i Munden, idet han dermed vil opegge Sigurd til at søge Skatten. Det er tydeligt, at Sagaens Fortæller ikke egentlig med Klarhed har opfattet Skattens mythiske Betydning. Han omhandler den, fordi han finder den nævnt i de gamle Digte, men uden at føle, hvilken Vegt den der har. Den øvrige Fortælling er, som allerede forhen yttret, for største Delen kun en Opløsning i Prosa af de gamle Digte over samme Emne, hvilke ere os levnede i den ældre Edda, og rimeligviis af nogle flere, hvilke oprindelig have tilhørt denne Samling, men nu ere tabte, f. Ex. et Digt om Frierreisen til Brynhild og et eller to om Brynhilds og Gudruns Trætte, hvorved den første opdager, hvorledes hun er ført bag Lyset ved sit Egteskab med Gunnar. Denne Opløsning af de gamle Digte er paa mange Steder mindre heldig, og hvor Fortælleren ikke har agtet paa Uovereensstemmelserne mellem Fremstillinger af samme Begivenhed i forskjellige Digte, er han deels kommen i Modsigelse med sig selv, deels bleven forledet til at fremstille det som to Begivenheder, der udentvivl i Grunden er een og den samme. Hvor Sagaens Fortælling ikke strengt holder sig til de gamle Digte, antager den ofte en lidet oldtidsagtig

Tone, der mere minder om de fremmede Ridderromaner, som i Midten af det 13de Aarhundrede og senere vare en yndet Læsning ved det norske Kongehof, end om det fra selve Hedendommen forplantede Sagn. Jeg vil ikke tage Hensyn til Sagaens 22de Kap., hvilket indeholder en æventyrlig Beskrivelse af Sigurd Fafnersbanes Udseende og Bevæbning, hvor det blandt Andet heder, at han var saa høi, at naar han gik gjennem en fuldvoxen Rugager og havde Sverdet Gram ved Siden, der var 7 Spand langt, saa naaede ikke Sverdets Dopsko længere ned end til Agerens Top; — dette Kapitel er nemlig (udentvivl ved en gammel Afskriver-Interpolation) indkommet i denne Saga fra Sagaen om Didrik af Bern, hvor det saa godt som ordret gjenfindes, og hvor det hører hjemme. Men dette fraregnet, findes der flere Steder, hvor Fortælleren lader sine Helte og Heltinder optræde ganske i Ridderromanernes Maneer og tale i deres ziirlige og galante Sprog, hvilket naturligviis stikker sterkt af mod Sproget paa de Steder, hvor de gamle Digtes Ord benyttes. Værst kommer Fortælleren fra sin Fremstilling af Sigurds og Brynhilds Bekjendtskab før den sidstes Giftermaal med Gunnar, og her er en ganske paafaldende Forvirring i Beretningen. Sigurd har først svoret Brynhild Kjærlighed, da han finder hende som Valkyrje i Trylleføvnen paa Hindarfjeld, dernæst da han besøger Heimer; og alligevel glemmer han disse Eder og hjælper Gunnar til at faa Brynhild til Egte, ligesom om hun havde været ham ganske fremmed. Herved maa det vel merkes, at i de Eddadigte, som bære Præget af den høieste Ælde, f. Ex. den tredie Sigurdarkvida, omtales slet ikke Sigurds Bekjendtskab med Brynhild før hans Ridt til hende gjennem Luen, som omgav hendes Sal. Hiint tidligere Bekjendtskab, der oprindelig synes at have været Sagnet fremmed, er imidlertid tidlig kommet ind deri, og det udentvivl ved en Sammenblanding af Brynhild med Valkyrjen Sigrdrifa, som Sigurd ifølge Eddadigtet Sigrdrifumaal befriede fra en hende af Odin paaført Trylleføvn; allerede i yngre Eddadigte som Gripisspá og Helreið Brynhildar henpeges dertil. Sagnet har siden lagt særdeles Vegt paa Sigurds og Brynhilds tidligere Bekjendtskab, da kun ved Hjælp af dette Aslaug kunde indføres som deres Datter; og Fortælleren i Vølsungasaga, der har anseet Sagnet om Aslaugs Fødsel for sandfærdigt,

har holdt fast ved Beretningen om Sigurds og Brynhilds tidligere Kjærlighed, uden at agte paa de Modsigelser, hvori han herved indvikledes. Af alt det Anførte synes fremgaa, at den her omhandlede Deel af Vølsungasaga ikke indeholder nogen tro Gjengivelse af et gammelt, fra Hedendommen forplantet Sagn, der har gaaet jævnsides med de gamle Eddadigte, men at den er sammensat af den, der førte Sagaen i Pennen, saaledes at han hovedsageligen har fulgt hine Digtes Beretninger, men derhos paa sin egen Viis og det ikke altid med Held stræbt at forene deres Uovereensstemmelser og at sætte Sagnkredsen i det Hele i Forbindelse paa den ene Side med Sagnene om Vølsungeættens tidligere Skjebne, og paa den anden Side med Sagnet om Aslaug, Ragnar Lodbroks Dronnings, Herkomst. Denne Deel af Sagaen har saaledes hverken fra et historisk eller poetisk Standpunkt betragtet noget særdeles høit Verd, da vi baade i Eddadigtene og i den ovennævnte Fremstilling i Skalda have langt renere Kilder til at lære denne Sagnkreds at kjende.

Et andet Præg bærer Sagaens Begyndelse (Kap. 1—12), der indeholder Fortællingen om Vølsungernes Oprindelse og tidligere Skjebne. Her har man udentvivl for sig Folkesagnet uforvanskel, saadant som det fra Hedenold har vandret fra Mund til Mund. Her er Intet, som minder om Tonen i det 13de Aarhundredes Ridderromaner. Fortællingen er overhovedet simpel og barnlig og vel sammenhængende. Aanden, som gaar igjennem den, er egte hedensk, og ligesaa lidet som der findes Spor af christelige Anskuelsers Indflydelse, ligesaa lidet fremtræder nogen Forfattereiendommelighed. Sagaskriveren har her taget Sagnet, som han hørte det i Folkemunde, og uden væsentlige Tilsætninger ført det i Pennen. Ikkun Beretningen om Helge Hundingsbanes Bedrifter, der ligefrem er hentet fra Eddadigtet det første Kvad om Helge Hundingsbane, og maaskee Beretningen om Hjørdis's Komme til Hjalprek og Sigurd Fafnersbanes Fødsel er hentet fra andre Kilder. Høist sandsynligt er det, at vi i Fortællingen om Sige, Rerer, Vølsung, Sigmund og Sinfjøtle have en egen Sagnkreds for os, som selvstændig har udviklet sig og længe udgjort et Heelt for sig, førend den er bleven forbunden med Sagnkredsen om Sigurd Fafnersbane og Gjukungerne. Hiin Sagnkreds er ogsaa eiendommelig for Vølsungasaga og hverken antydet i den ældre Eddas Digte eller i den yngre

Edda, uden forsaavidt som Sigurd Fafnersbane nævnes som Volsungen Sigmunds Søn, og Sinfjøtle i Helgekvadene forekommer som Helge Hundingsbanes Broder, og hans Drab omtales i Eddastykket om Sinfjøtles Død. Denne første Deel af Vølsungasaga har saaledes et fortrinligt Verd, ikke alene ved Fortællingens Skjønhed og eiendommelige Præg, men ogsaa derved, at den har bevaret Sagn, som ikke andenstedsfra kjendes.

Slutningen af Sagaen (Kap. 43), der indeholder Fortællingen om Heimers Flugt med Sigurds og Brynhilds Datter Aslaug til Norge og hendes Barndoms Skjebne, er ogsaa ganske i Folkesagnets Tone og vistnok optaget af Sagaskriveren uforandret, som det lød i Folkemunde. Ikke noget af Eddadigtene, ikke engang de, som forudsætte et tidligere Bekjendtskab mellem Sigurd og Brynhild, vide om nogen Datter af disse eller have den ringeste Hentydning til Aslaug og hendes Skjebne. Der er altsaa al Grund til at betvivle, at paa den Tid disse Digte bleve til, Aslaugs Herkomst endnu af Sagnet var bleven sat i nogen Forbindelse med Vølsungerne og Gjukungerne. Alligevel er dette skeet meget tidlig. Skalda siger[1]), efter at have sluttet Fortællingen om Vølsungerne og Gjukungerne: „Efter Sigurd Svend levede en Datter ved Navn Aslaug, der var født hos Heimer i Hlymdale, og ere fra hende store Ætter komne," og strax efter lægger den til: „Brage den gamle digtede om Sørles og Hamders Fald i den Drapa, som han gjorde om Ragnar Lodbrok;" og i det Skrift om Talefigurerne, som slutter den yngre Eddas Tilhang, heder det[2]), hvor der handles om Ecbasis eller Udskeielse i Talen: „Ecbasis er Udskeielse fra Emnet, naar Skalden fjærner sig derfra, som Brage Skald gjorde, da han i den Drapa, han digtede, handlede om Sørles og Hamders, Jonakrs og Gudruns Sønners, Fald for Kong Erminreks Mænd," og senere hen: „Dette er Ecbasis, naar Brage priser Aslaugs Frænder i Ragnars Drapa, paa det at hans (Ragnars) Priis derved skulde forhøies." Disse Udtryk vise tydeligen, at Brage Skald, der levede ved Aar 800 og kvad sin Ragnarsdrapa enten for Ragnar selv eller, hvad der er rimeligere, for hans Sønner, har i dette Digt fremstillet Ragnars Dronning Aslaug som beslægtet med Vøls-

[1]) Kap. 42. Arnam. Udg. I, 370. [2]) Arnam. Udg. II, 206.

ungernes og Gjukungernes Æt. Allerede i Ragnars og Aslaugs levende Live maa man altsaa antage, at Aslaugs Frændskab med hine berømte Fyrsteætter har været erkjendt, eller rettere, at Aslaug, den forældreløse Fiskerpige, der hævedes til Ragnars Dronning, har paastaaet at være af Vølsungernes Æt, og hendes Udsagn i denne Henseende fundet Tiltro. Hvorledes iøvrigt Brage eller Aslaug selv har fremstillet dette Slægtskabsforhold, kan ikke skjønnes af det, der er os levnet af Ragnarsdrapa; men der er vistnok Grund til at formode, at det af dem ikke er fremstillet som saa nært, at Aslaug skulde have været Sigurd Fafnersbanes Datter, men vel saaledes, at hun stammede fra ham. Sagnet, der overhovedet er tilbøieligt til at rykke sine Helte sammen i Tiden, har ogsaa gjort dette i nærværende Tilfælde, og Aslaug er til Slutning bleven Sigurds Datter, for at Sagnkredsen om Ragnar Lodbrok og dennes Sønner kunde komme i en ret nær Sammenhæng med Sagnkredsen om Vølsungerne og Gjukungerne. Naar saaledes Vølsungasaga slutter med Beretningen om Aslaugs Fødsel og Ungdomsskjebne, saa har dette ganske vist ikke sin Grund i nogen vilkaarlig Sammenstilling fra Sagaskriverens Side, men han har kun deri fulgt Sagnet, saadant som det lød paa hans Tid og sandsynligviis havde forplantet sig gjennem en lang Række af Menneskealdere.

Vølsungasaga indeholder altsaa en Sammenstilling og Forening af flere oprindelig selvstændige Sagnkredse, nemlig en, der har omhandlet de ældste Led af Vølsungeætten, og i hvilken Sigmund, Vølsungs Søn, har været Hovedhelten, — en anden, der har omhandlet Helge Hundingsbanes Bedrifter, — og en tredie, der har omhandlet Vølsungernes og Gjukungernes tragiske Skjebne, fremkaldt ved den med Forbandelser belagte Skat, — hvortil endelig er føiet Sagnet om Aslaugs Fødsel og Ungdomsskjebne, som et Slags Mellemled, der skulde forbinde Sagnkredsen om Vølsungerne og Gjukungerne med en anden vidtløftig Sagnkreds, nemlig den om Ragnar Lodbrok og hans Sønner. Sagaskriveren har i Sammensætningen af det Hele benyttet en forskjellig Fremgangsmaade ved Behandlingen af de forskjellige Sagnkredse, idet han ved den første Sagnkreds og ved Slutningssagnet har optegnet sit Emne, saadant som det lød i Folkemunde, ved den anden Sagnkreds ikkun har opløst et gammelt Kvad, og ved den tredie deels simpelthen har opløst gamle Digte, deels

paa en temmelig vilkaarlig Maade bragt disses ofte usamstemmende Indhold i et Slags Samklang, der dog ikke udelukker mange Modsigelser og Urimeligheder.

Sagaens Sammensætningstid henføres med høi Grad af Sandsynlighed til Midten eller den senere Halvdeel af det 13de Aarhundrede; derfor taler paa det bestemteste Fortællingens Tone og Sprog paa de Steder, hvor Sagaskriveren saa at sige selv kommer til Orde. Det ældste Haandskrift af Sagaen, der er os levnet, antages at være fra det 14de Aarhundrede. Om Sagaen er sammensat i Norge eller paa Island, lader sig ikke afgjøre.

Før vi forlade denne Saga, maa vi tale nogle faa Ord om de deri indeholdte Sagns historiske Grundvold. At udfinde denne har sine store Vanskeligheder, og mange Oldgranskere have, mistvivlende om Løsningen af de historiske Knuder, som Sagnene frembyde, betragtet dem som rene Myther. Dette gjælder især Sagnkredsen om Vølsungernes og Gjukungernes Undergang, paa hvilken vi ogsaa nu først ville hefte Opmerksomheden, da den frembyder de fleste Jævnførelsespunkter med den sande Historie.

Man har almindeligviis gaaet ud fra den Deel af Sagnkredsen, som er fælles for de endnu levnede gamle norrøne og tydske Digte, nemlig den Deel, der tager sin Begyndelse med Sigurd Fafnersbanes Optræden hos Gjukungerne eller Niflungerne og ender med den sidstnævnte Slægts Udryddelse ved Atle, Hunernes Konge. Her finde vi strax for os et Navn, der klinger saare bekjendt for Historien, nemlig Atle, Hunernes Konge, eller, som han i de tydske Digte benævnes, Etzel, hvilket da skulde betegne den berømte huniske Konge Attila. At de tydske Digte fra omtrent 1200 betragte Etzel og Attila som een og samme Person, er aabenbart. Det heder derhos i gamle latinske Digte og Krøniker om Attila, at denne havde meget med Burgunderne at skaffe, og at en burgundisk Konge Gundikar (Gunther, Gunnar), Gibichs (Gjukes) Søn, blev dræbt af ham med sin hele Slægt. Endelig er det noksom bekjendt, at Attila i Aaret 453 døde pludselig, efter Rygtet dræbt om Natten af en ung Kvinde Ildico, hvilken da kunde være det tydske Sagns Kriemhilt, det norrøne Sagns Gudrun. Af disse Sammentræf har man da villet udlede, at det historiske Grundlag

for Sagnkredsen er Begivenheder, som have tildraget sig i det sydlige Tydskland ved Midten af det 5te Aarhundrede, og at det er de tydske Burgunder og de mongoliske Huner, som i disse have spillet Hovedrollen. Seer man ene og alene hen til Sagnet i dets tydske Form, saa kunde der vist være Adskilligt, som talte for denne Forklaring; dog maa man vel merke, at naar det tydske Sagn indfører Dietrik, Goternes Konge, hvorved det forstaar den berømte Theodorik, som Attilas Samtidige, saa begaaes derved en Anachronisme, da Theodorik, der døde 526, ikke var født, dengang da Attila blev dræbt; — og desuden, at Sagnet i sin tydske Form overhovedet er blevet sterkt paavirket af et Slags historisk Granskning, der visselig har lempet meget baade paa Navnene og Forholdene for at frembringe den historiske Sammenhæng, som den antog for at være den rette.

See vi derimod hen til Sagnkredsen i dens norrøne Form, hvilken, som tidligere er viist, maa betragtes som langt ældre og renere end den tydske, saa forsvinde mange af de ovennævnte Sammenstødspunkter, eller deres Beviiskraft svækkes i det mindste høiligen. Eddadigtene lade vel Gjukungernes Rige være beliggende ved Rhinen og benævne det Folk, hvorover Fyrsteætten regjerede, paa flere Steder Goter, under hvilket meget udstrakte Navn de meget vel kunne antages at have indbefattet Burgunder; men deres Skildring af Atle og Hunerne samt af disses Bopæles Beliggenhed peger meget mere bort fra den bekjendte Attila end hen til ham. Hunernes Land henlægges nemlig her aabenbare i det nordlige eller nordvestlige Tydskland og muligen ogsaa i Jylland; det lægges i Nord for Gjukungernes Rige, men dog i Syd for de Lande, hvorfra Vølsungeætten stammede; Hunerne benævnes nemlig ligesaa vel som Gjukungernes Undersaatter sudrøne, sydlige, i Modsætning til de Folkefærd, blandt hvilke Vølsungeætten forestilles som oprunden, og som altsaa i Forhold til hine have været tænkte som norrøne, nordlige. Dette kan nu ingenlunde forliges med hvad man med historisk Sikkerhed veed om Attilas og hans Huners virkelige Bopæle, at nemlig disses Middelpunkt og Attilas Hovedsæde var i det vestlige Ungarn. Atle skildres derhos ingenlunde i Eddadigtene som en saa overmægtig Konge, som Attila i Virkeligheden var, men blot som en Fyrste, der i Magt omtrent kunde være Gjuk-

ungernes Jævning. Endelig kommer hertil, hvad man især maa lægge Vegt paa, at Eddadigtene sætte Gjukungerne og Atle som Samtidige med Jormunrek, Goternes mægtige Konge, og lade denne egte og dræbe Svanbild, en Datter af Sigurd Fafnersbane og Gudrun Gjukesdatter. At Eddadigtenes Jormunrek er en bestemt historisk Person og ingen anden end den berømte gotiske Konge Ermenrik, kan, som tidligere bemerket, ikke betvivles. Om Ermenrik fortæller Jornandes, at han, efter at have underlagt sig en Mængde Folkefærd mellem det sorte Hav og Østersøen, hvoriblandt ogsaa Roxolanerne, der af mange vegtige Grunde, som ei her kunne udvikles, maa ansees for en Green af den skandinaviske Folkestamme, der er forbleven boende i Egnene ved Düna og Dnieper, — blev i sin høie Alderdom svegen af tvende roxolanske Ynglinger Sarus og Ammius (Sørle og Hamder), hvilke vare forbittrede paa ham, fordi han havde ladet deres Søster Saniel (eller efter en anden Læsemaade Sovilda) sønderslide af vilde Heste. Ynglingerne overraskede nemlig Ermenrik og tilføiede ham saa haarde Saar, at han kort efter døde. Her kan Overeensstemmelsen mellem det gotiske Sagn om Ermenriks Død og Eddakvadenes Udsagn om Sørle, Hamder og Svanhild, Gudrun Gjukesdatters Børn, ikke et Dieblik drages i Tvivl. Men Ermenrik døde ifølge Historiens sikkre og samtidige Vidnesbyrd omtrent 370. Herved rykkes da de Begivenheder, som Sagnkredsen omhandler, hen i et Tidsrum omtrent 50 Aar forud for Attilas første Fremtræden, hen i et Tidsrum, da de mongolske Huner endnu ikke vare trængte længere frem mod Vesten end til Volgaegnene, og saaledes endnu ikke vare komne i nogen Berøring med de tydske Folkefærd ved Rhinen. — Mig forekommer det, at Ermenrik, Eddadigtenes Jørmunrek, danner det eneste sikkre Knyttepunkt mellem Eddasagnkredsen og den virkelige Historie, et Knyttepunkt, som formeentlig er langt sikkrere end det, som Attila eller Ezel kunde danne mellem Historien og den tydske Sagnkreds.

Nu kan man vel sige: Hvad borger os for, at Sagnene om Jørmunrek, Svanhild, Sørle og Hamder virkelig fra først af have hørt til Sagnkredsen om Vølsungerne og Gjukungerne? kunne de ikke oprindeligen have udgjort en Sagnkreds for sig, der først ved senere Kombinationer er bleven sammenknyttet med hiin? Hertil kan man kun

svare, at da Forbindelsen mellem disse Sagn og Vølsungesagnkredsen i Eddadigtene er saa inderlig og antydes selv i de Kvad, som man maa ansee for de ældste, saa maatte Sammenknytningen have fundet Sted en lang Stund, førend disse Digte bleve til. Men herved føres man op i en Tidsalder, der ligger Begivenhederne, hvis de skulde være foregaaede i det 5te Aarhundrede, saa nær, at det næsten maa antages umuligt, at en saa stor Vildfarelse i Tidsregningen skulde indsnige sig, at man lod Gudrun længe efter sine Brødres og sin anden Mand Atles Drab bortgifte sin Datter til en verdensberømt Konge, der havde levet omtrent 100 Aar før hiin Begivenhed. Havde et omvendt Forhold fundet Sted, kunde Anachronismen muligen endda ladet sig forklare; men saadan som det nu er, gaar dette neppe an.

Gaa vi nu, hvilket jeg anseer for rigtigst, ud fra Ermenriks eller Jørmunreks Personlighed som det historiske Knyttepunkt, saa maa vi antage, at Sagnkredsens historiske Grundvold omtrent er følgende: En norrøn Kongeæt, Vølsungerne, har i det 3die eller Begyndelsen af det 4de Aarhundrede efter Chr. sat sig fast og erhvervet sig et Rige i det nordvestlige Tydskland, som dengang har været benævnt Hunaland, ikke efter de mongoliske Huner, men efter et andet Folkefærd, der er blevet kaldet saaledes baade af sine tydske og norrøne Naboer. Dette Folkefærds Herkomst lader sig nu ikke bestemme, men dets Navn lever endnu i det nordvestlige Tydskland i mangfoldige Stedsnavne og fremfor alt i det her hjemmehørende Navn paa en egen ældgammel Klasse af Gravsteder, nemlig de saakaldte Hünengräber. Fra dette norrøne Rige i Hunaland er Helten Sigurd Fafnersbane udgangen og har sluttet sig til en tydsk Kongeæt, der herskede i Rhinegnene over et med Goterne nær beslægtet Folk, rimeligviis Burgunderne. Gibich, der i den burgundiske Lov paa en Maade nævnes som Stamfader for de burgundiske Konger, men hvis Levetid er uvis og meget godt efter de os levnede historiske Beretninger kan henføres til det 4de Aarhundrede, er da den norrøne Sagnkreds's Gjuke og hans Børn Gjukungerne, med hvem Sigurd forbandt sig, og af hvem han blev svigfuldt tagen af Dage. Atle, Budles Søn, har været Hersker over en Deel af Hunaland; hans Rige har maaskee været i Jylland, hvor den norrøne Folkestamme endnu kun paa ganske faa Punkter havde sat sig fast.

Hans Søster Brynhild har egtet Gunnar eller Gunther, Gjukes Søn, og dreven af ulykkelig Kjærlighed voldet baade Sigurds og sin egen Død. Atle har siden egtet Gjukes Datter, Sigurds efterladte Enke, Gudrun eller Grimhild, men er bleven dræbt af hende til Hevn, fordi han svigfuldt havde myrdet hendes Brødre for at bemægtige sig de Skatte, som disse havde i Forvar, og som tidligere havde tilhørt Sigurd. Gudrun er efter denne Hevndaad flygtet over Østersøen til Roxolanernes Land ved Dünafloden og har her egtet en Konge Jonakr og født ham Sønnerne Sørle og Hamder. Hendes Datter med Sigurd, Svanhild, er bleven gift med den mægtige gotiske Konge Ermenrik, men er bleven grusomt dræbt af denne paa Grund af Mistanke om Utroskab. Dette Drab har fremkaldt hendes Brødres Hevn, men disse ere faldne under Udøvelsen, efterat de dog havde givet Ermenrik saa mange Saar, at disse kort efter voldte hans Død henved Aar 370.

Hvorledes et saadant historisk Grundlag kan have antaget den poetiske Form, under hvilken vi finde det i Eddadigtene, lader sig let forklare, naar man tager Hensyn til Tidsalderen, til de norrøne Folkefærds Stilling og Charakteer samt til Folkesagnets almindelige Væsen. Tvende Fyrsteslægters sørgelige Skjebne er bleven opfattet med et poetisk Blik og forklaret overeensstemmende med Tidens og Folkets Anskuelser.

Saavidt om den Sagnkreds, der danner Vølsungasagas Hovedindhold. Om den historiske Grundvold for de to Sagnkredse, nemlig den om Vølsungernes tidligere Skjebne og den om Vølsungen Helge Hundingsbanes Bedrifter, lader sig kun Lidet sige, da man her mangler sikkre historiske Knyttepunkter. Kun saameget synes vist, at en historisk Grundvold for dem virkelig har været til, og at vi i dem see merkelige Sagn, der staa i Forbindelse med den norrøne eller skandinaviske Folkestammes Udbredelse fra Norden mod Syden og dens Indtrængen og Erobringer paa den tydske Folkestammes Enemerker.

Hvad Slutningssagnet om Aslaug angaar, da maa det naturligviis — saafremt de ovenanførte Formodninger om Vølsungernes og Gjukungernes Tidsalder ere rigtige — være uefterretteligt, forsaavidt som det gjør Aslaug til Sigurd Fafnersbanes og Brynhilds Datter.

Ragnars og Aslaugs Levetid i den anden Halvdeel af det 8de Aarhundrede er nemlig ikke tvivlsom. Men derfor kan ligefuldt Beretningen om Aslaugs Barndomsskjebne i Hovedsagen være sandfærdig. Man behøver blot at tænke sig, at den forældreløse og i Fattigdom opdragne Piges Udsagn, da hun hævedes til Dronning, har gaaet ud paa, at hun stammede fra Vølsungernes Æt; Folkesagnet og Misforstaaelse af poetiske Udtryk kan lettelig senere have forandret et fjærnere Slægtskab til et nærmere, saameget mere som dette kastede en forøget Herkomstens Glands paa de mange Høvdingeætter, der ansaa hende for sin Stammoder[1]).

2. Hervararsaga.

Naar jeg nærmest efter Vølsungasaga omtaler Hervararsaga, der dog i visse Henseender kan siges at have en mere romantisk end mythisk Charakteer, saa er det, fordi dens historiske Grundlag — forsaavidt et saadant, hvilket jeg i det mindste tror, maa erkjendes — peger hen paa et Tidsrum i Nordens Historie, der ligger nær det, som Vølsungesagnene tilhøre. Sagaens fulde Titel er ellers i de fleste Haandskrifter: Hervarar saga ok Heiðreks konungs d. e. Saga om Hervør og Kong Heidrek. Dens Indhold er korteligen følgende:

Jøtunheim kaldtes i Oldtiden den nordligste Deel af Finmarken ved Gandviken (det hvide Hav), og søndenfor imellem Jøtunheim og Haalogaland laa Ymisland. Der boede da vide omkring Riser og Halvriser, og der var megen Sammenblanding mellem Folkefærdene, idet Riserne toge sig Hustruer fra Manheim, Menneskenes Land, og ligeledes giftede did sine Døttre. I Jøtunheim var et Hered kaldet Glæsisvold (Glæsisvellir); der boede paa Gaarden Grund en mægtig Konge Godmund. Han og alle hans Mænd bleve saa gamle, at de levede mange Menneskealdere, og derfor troede Hedningerne, at i hans Rige var Ódáinsakr d. e. Udødelighedens Ager eller Egn, hvor hverken Sot eller Alderdom kjendtes, og hvor Ingen kunde dø. God-

[1]) [Vølsungasaga er senest udgivet af C. C. Rafn i Fornaldar sögur Norðrlanda 1ste Bind. Kbhavn. 1829. 8. og af Sophus Bugge i Norrøne Fortællinger af sagnhistorisk Indhold. 1ste Bind. Christiania 1865. Dansk Oversættelse af Rafn i Nordiske Fortids Sagaer. 1ste Bind. Kbhavn. 1829. 8.]

mund blev efter sin Død dyrket som en Gud. Hans Søn var den vise og retfærdige Hofund, der aldrig afsagde nogen vrang Dom. En Rise og Bergboer, ved Navn Arngrim, havde med Ama Ymersdatter fra Ymisland en Søn Hergrim Halvtrold. Denne bortførte fra Jotunheim en Kvinde Ogn og avlede med hende en Søn Grim. Men Ogn havde været fæstet til Jøtunen Starkad Aaludreng, der havde otte Arme; han var fraværende, da hun blev bortført. Han fordrede hende siden tilbage og fældede Hergrim i Holmgang; men Ogn dræbte sig selv for at undgaa Egteskabet med Starkad. Denne borttog derpaa Alfhild, Datter af en Konge Alf, der raadede for Alfheim eller Landet mellem Gautelven og Raumelven, hvis Beboere vare de skjønneste Folk paa den Tid. Alf paakaldte Thor at skaffe ham hans Datter tilbage, og Thor dræbte Starkad. Alfhild kom nu tilbage til sin Fader og havde med sig Grim, Hergrims Søn. Denne Grim blev en stor Kriger, egtede Bauggerd, Alfhilds Datter med Starkad Aaludreng, og satte Bo paa Øen Bolm ved Haalogaland. Deres Søn var Berserken Arngrim.

I det Land, som siden blev kaldet Gardarike, raadede en Konge Sigrlame, Odins Søn, der blev fældet af Jøtunen Thjasse. Hans Søn Svafrlame herskede efter ham. Engang overraskede denne paa Jagten to Dverge ved deres Steenbolig og „viede dem uden Steens" ved at svinge sit Sverd over dem. For at løse sit Liv maatte de smede ham et kosteligt Sverd. Men da Svafrlame havde modtaget Sverdet, og Dvergene følte sig sikkre, lagde de den Forbandelse paa det, at det skulde blive en Mands Bane, hvergang det blev draget, at tre store Nidingsverker skulde blive øvede med det, og at det skulde vorde Svafrlames Bane. Dette Sverd blev kaldet Tyrfing.

Svafrlame faldt siden i en Kamp mod Berserken Arngrim fra Bolm. Denne hug i Striden Armen af Svafrlame, greb derpaa Tyrfing og dræbte ham dermed. Arngrim blev nu Tyrfings Eier. Han bortførte med sig Eyvara (Eyfura), Svafrlames Datter, og egtede hende. De havde tolv Sønner sammen, af hvilke den ældste, Angantyr, var den største og sterkeste; men alle vare de vilde Berserker. Om Somrene fore de vide om paa Hærtog og vare en Rædsel for alle Konger; om Vintrene sad de hjemme paa Bolm hos sin Fader.

En Julekveld paa Bolm, da Løfter skulde aflægges ved Bragehornet, gjorde Hjørvard, en af Arngrimssønnerne, det Løfte, at han skulde eie Ingebjørg, en Datter af Sveakongen Yngve. Om Vaaren droge Brødrene til Upsal, og Hjørvard fremsatte sin Begjæring om Ingebjørg. Men da fremstod en af Kongens Mænd, Hjalmar den høimodige (inn hugum stóri), og bad om Pigen, og han blev foretrukken. Hjørvard æskede ham til Holmgang paa Samsø, og Hjalmar modtog Udfordringen.

Paa den bestemte Tid indfandt man sig fra begge Sider til Kampen. I Følge med Hjalmar var Odd den vidtbefarne (hinn víðförli), ogsaa kaldet Orvarodd d. e. Pileodd. Det blev afgjort, at Hjalmar skulde kjæmpe med Angantyr alene, Orvarodd mod hans elleve Brødre. Kampens Udfald blev, at alle Arngrims Sønner faldt; men Hjalmar fik ogsaa sit Banesaar. I et Kvad bad han Orvarodd bringe sin Ring til Ingebjørg og døde derpaa. Efter at have høilagt Arngrims Sønner paa KampPladsen og givet Angantyr Tyrfing med i Graven, førte Orvarodd Hjalmars Lig til Svithjod. Ingebjørg døde af Sorg og blev høilagt med Hjalmar.

Angantyr havde kort før Kampen paa Samsø egtet Svafa, en Datter af Jarlen Bjartmar i Aldeigjuborg i Gardarike, og hun fødte efter sin Mands Død en Datter, der blev kaldet Hervør. Da hun voxte til, blev hun stor og sterk som en Karl, vild og modig og udmerket i alle Vaabenfærdigheder. Ikke saa snart fik hun vide, hvo hendes Fader havde været, førend hun, klædt og væbnet som Mand under Navnet Hjørvard, gav sig i Følge med Vikinger og kom til Samsø. Her for hun alene i Land op til sin Faders Gravhaug, vakte den Døde ved sin Sang og forlangte af ham Sverdet Tyrfing, som han ogsaa gav hende, skjønt nødig, da han forudsaa, at det vilde bringe Ulykke i hendes Æt. Hervør egtede siden Høfund, Kong Godmunds Søn af Glæsisvold, og fødte ham to Sønner, Angantyr og Heidrek. Den første var blid og rolig, den anden ond og vild. Moderen yndede Heidrek mest, og han blev opfostret hos en klog og mægtig Helt, ved Navn Gissur, der underviiste ham i alle Idrætter.

Da Heidrek var atten Aar gammel, holdt Kong Høfund et stort Gjestebud, til hvilket han havde indbudet alle Storfolk i sit Rige und-

tagen Heidrek og hans Fosterfader alene. Heidrek indfandt sig alligevel og havde sin Glæde i at sætte Splid mellem Gjesterne, saaledes at det endogsaa kom til Drab. Høfund blev forbittret over dette og gjorde sin Søn fredløs, uagtet Hervør og Angantyr bade for ham. Heidrek tog sig dette kun lidet nær; han bad kun, at hans Fader vilde give ham nogle gode Raad, men da han havde modtaget dem, sagde han, at de vare ham givne af ond Hu, og at han ikke vilde følge dem. Han gik bort, og hans Moder og Broder fulgte ham paa Vei. Ved Afskeden skjenkede Hervør ham Sverdet Tyrfing. Angantyr fulgte ham noget længere. I sin Glæde over at have faaet det herlige Sverd drog Heidrek det ud; men nu kunde det ikke slidres, før det havde faaet Mandeblod. Ingen anden var tilstede end Angantyr, og Heidrek nedhug sin Broder. Dette var det første Nidingsverk, som blev øvet med Tyrfing.

Heidrek for nu i Viking, blev berømt og seiersæl. Han kom til Kong Harald i Reidgotaland, fældede tvende Jarler, som foruroligede hans Rige, fik Kongens Datter Helga til Egte og Halvdelen af Riget at styre. Heidrek avlede med sin Hustru en Søn Angantyr.

Engang kom et stort Uaar over Reidgotaland; Blotspaan blev fældet for at raadspørge Guderne, og Svaret blev, at aldrig vilde der komme godt Aar, før den Svend blev offret, som var den fornemste i Landet. Kong Harald havde en ung Søn Halfdan, født i hans Alderdom; Heidrek paastod, at han var den første Svend i Landet, Harald derimod, at Heidreks Søn Angantyr var det. Den retfærdige Kong Høfund af Glæsisvold skulde afgjøre Tvisten, og Heidrek drog til sin Fader for at høre hans Dom. Høfund erklærede, at Heidreks Søn var den fornemste Svend i Reidgotaland; men han raadede tillige Heidrek, at han skulde forlange som Løn, fordi han opoffrede ham, hver anden af Haralds Mænd. Heidrek forkyndte ved sin Tilbagekomst sin Faders Dom og fremkom tillige med sin Begjæring. Den blev ham indrømmet, og Heidrek lod strax de Mænd, som bleve ham overladte, aflægge Ed, at de vilde følge ham indenlands og udenlands til alt, hvad han forlangte af dem. Da dette var skeet, sagde han, at der vilde blive gjort Odin Fyldest, naar han istedet for Angantyr fik baade Kong Harald og hans Søn og hele hans Hær. Han lod blæse i sine Lure og angreb Harald og hans Mænd. Det kom til en heftig

Kamp, og Seieren var længe uvis, indtil Heidrek selv trængte frem med Tyrfing og fældede baade Kong Harald og hans Søn. Dette var det andet Nidingsverk, som blev øvet med Sverdet. Heidrek lod nu Altrene bestryge med Haralds og Halfdans Blod, og gav alle de Faldne til Odin istedet for sin Søn. Dronning Helga tog sig sin Faders Død saa nær, at hun hængte sig i Disarsalen.

Heidrek blev nu en mægtig Konge i Reidgotaland og udførte mange store Bedrifter. Han overvandt en Konge Humle i Hunaland, tog hans Datter til Frille og avlede med hende en Søn Hlød eller Hlødver, som blev opfostret hos sin Morfader. Siden egtede han Hergerd, en Datter af Kong Hrollaug i Holmgaard, og havde med hende en Datter Hervør, der blev opfostret hos Jarlen Ormar.

Heidrek ophørte omsider med sine Krige og lagde al sin Hu paa at fremme Lov og Ret i sit Land. Han satte de tolv viseste Mænd til at dømme i alle vigtige Sager. Der var en mægtig Herser i Reidgotaland, kaldet Gest den blinde; han havde forholdet Heidrek den ham tilkommende Skat, og der var Uvenskab mellem dem. Heidrek bød ham komme til sig for at underkaste sig hans Viismænds Dom eller og berede sig paa Strid. Gest var ængstelig for sin Skjebne og blotede til Odin. Denne aabenbarede sig for ham, paatog sig Gests Skikkelse og for til Heidrek i hans Sted. Kongen forelagde den Ankomne et af to Kaar, enten at underkaste sig de Vises Dom eller og fremsætte en Gaade, som Kongen ikke kunde løse, og derved kjøbe sig Fred. Gest valgte det Sidste. De satte sig nu hver paa sin Stol, og Gest fremkom med en Mængde Gaader, hvilke dog Heidrek løste alle, indtil Gest endelig spurgte ham om, hvad Odin sagde i Balders Øre, før denne blev lagt paa Baalet. Da forstod Heidrek, hvem han havde for sig, sprang op fra sit Sæde og vilde hugge Gest med Tyrfing; men han forvandlede sig til en Falk og fløi op gjennem Ljoren i Taget, medens en Hirdmand faldt for Tyrfing. Odin sagde nu, at Heidrek, fordi han havde brudt det givne Leide og hugget efter ham, skulde falde for de værste Træle[1]).

Heidrek havde altid gjort sig en Glæde af at handle tvert imod de Raad, hans Fader havde givet ham, og var derved mangen Gang

[1]) Jvfr. ovenfor S. 253—255.

kommen i Fare, men var dog lykkelig undsluppen. Blandt hine Raad var ogsaa det, at han aldrig skulde have mange krigsfangne Træle. Heidrek red engang gjennem sit Rige og skilte sig fra sit Følge saaledes, at han kun havde hos sig ni Træle, som han havde fanget i Vesterviking. Da han om Kvelden havde lagt sig til at sove under Haavadafjeld, toge Trælene Tyrfing og myrdede Kongen med Sverdet. Herved blev da den tredie Nidingsdaad øvet, som var Sverdet paalagt i Dvergenes Forbandelse. Trælene flygtede bort og toge Sverdet med sig; men Heidreks Mænd fandt Kongens Lig og høilagde det, der hvor han var falden.

Angantyr, Heidreks Søn, blev nu tagen til Konge over alle sin Faders Riger. Han opsøgte først sin Faders Drabsmænd, fældede dem og vandt Tyrfing tilbage. Derpaa holdt han sin Faders Gravøl. Her fremstillede sig hans Halvbroder Hlød, der var bleven opfostret hos sin Morfader Kong Humle i Hunaland, og fordrede Halvparten af sin Faders Rige og af al hans Eiendom. Angantyr afslog denne Fordring, men bød ham Trediedelen af Gotthjod og mange Herligheder. Kong Heidreks Fosterfader Gissur var just hos Angantyr; han yttrede, at dennes Tilbud vare for gode for en Trælkvindes Barn. Over disse Ord vrededes Hlød og drog bort som sin Broders Fiende. Humle og Hlød rustede nu al Hunalands Hær, alle Mænd mellem 12 og 60 Aars Alder, og droge gjennem Skoven Mørkved (Myrkviðr), der skilte Hunaland fra Reidgotaland. Den store Hær, der bestod af omtrent 150,000 Krigere, fandt først Modstand ved en Borg, for hvilken Hervør, Heidreks Datter, og hendes Fosterfader Ormar raadede. Her kom det til et Slag, i hvilket Hervør faldt efter den tappreste Kamp. Ormar undkom haardt saaret og bragte Angantyr Krigstidenden. Denne samlede nu Folk fra alle Sider, og det kom til et stort Slag mellem Huner og Goter paa Dunheden i Dylgjudalene. Der kjæmpedes i ti Dage, og Enden blev, at Kong Humle blev dræbt af Gissur Gamle, og Hlød faldt for Angantyrs Haand, der førte Tyrfing; af Hunernes uhyre Hær blev ikke mere end 300 tilbage. Angantyr beklagede sin Broders Død og lod ham høilægge paa det Sted, hvor han var falden.

Angantyr styrede derpaa Reidgotaland til sin Dødedag og lignede

sin Farfader Kong Høfund. Hans Søn Heidrek Ulfsham fulgte ham i Riget. Dennes Datter Hild var Moder til Halfdan den snilde, Ivar Vidfadmes Fader.

Sagaen ender med nogle korte, men vigtige Efterretninger om Ivars Efterkommere, om Ragnar Lodbroks Søn Bjørn og dennes Efterkommere, de svenske Konger, lige ned til den Stenkilske Slægts Udslukkelse i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede.

Hervararsagas historiske Verd er blevet høist forskjellig bedømt. Flere ældre Historieskrivere have uden Betænkelighed troet den og benyttet den saa godt som i Eet og Alt, medens nyere derimod, hvoriblandt P. E. Müller[1]), frakjende den næsten ganske historisk Troverdighed og ansee største Delen af den for et Digt fra 13de Aarhundrede. Denne sidste Dom forekommer mig imidlertid alt for streng, og jeg tror, at Sagaen vel fortjener Historiegranskerens Opmerksomhed. Vist er det, at Meget i den smager af det 13de Aarhundredes lærde, men ikke altid heldige historiske Sammenstillinger; alligevel synes den gamle Sagagrundvold paa de fleste Steder ikke utydelig at skimte igjennem Forvanskningerne.

Det Baand, der knytter de i Sagaen indeholdte Sagn sammen, er Sverdet Tyrfing, belagt med Dvergenes Forbandelse. Naar Müller siger, at dette Baand er romantisk, hentet fra Middelalderens Æventyr, ikke mythisk, — saa forekommer det mig, at han heri ikke har saa ganske Ret; thi Dvergene vare dog vel for de hedenske Nordmænd mythiske Væsener ligesaavel som Aserne, og deres Forbandelse var det jo, som ogsaa fra først af indviede Fafners Skat til at volde Besidderne Ulykke. Jeg tror overhovedet, at man ikke kan frakjende Hervararsaga et vist mythisk Præg, om end ikke Aserne her optræde saa virksomt, som i Vølsungesagnene. Sagaens Begyndelse, Fortællingerne om Riser og Halvriser, om Asiamænd og Tyrker i Odins Følge, om Jøtunheim som et jordisk Rige, om Glæsisvold og Odaainsaker som Dele heraf o. s. v., maa ganske vist ved første Øiekast støde den kritiske Historiegransker, og han kan umulig andet end heri see Spor af det 12te og 13de Aarhundredes historiske Gisninger. Man kan heller ikke negte, at Müller har Ret, naar han siger, at Sagaen for den aller-

[1]) Sagabibliothek II, 563—570.

største Deel bevæger sig i ubekjendte Lande. Men Spørgsmaal er dog, om disse Lande, fordi de i de æventyrlige Sagaer hyppig gives Heltene til Tumleplads, derfor alle ere Fabellande. Naar Jøtunheim og Ymisland (d. e. Ymers Land, hvilket betegner det Samme), lægges paa Jorden og gjøres til Eet med Finmarken, saa stikker heri utvivlsomt en reen Misforstaaelse af de hedenske Myther; og for Glæsisvold og Odaainsaker vil man kanskee ogsaa forgjæves søge et bestemt Sted. Men hverken Reidgotaland eller Hunaland ere rene Fabellande, om end det 12te og 13de Aarhundredes Nordmænd om deres Beliggenhed kun have havt dunkle og forvirrede Ideer. Ved Reidgotaland har ganske sikkert oprindelig været forstaaet det samme, som i Eddadigtene og ligedes i det i nærværende Saga bevarede Digt om Angantyrs og Hløds Kamp kaldes Gotþjóð, nemlig de sydgermaniske Goters Land paa Østersøens sydlige og sydøstlige Side; og ved Hunaland har man, som allerede ved Vølsungasaga er bemerket, forstaaet det nordvestlige Tydskland, rimeligviis derunder indbegrebet den jydske Halvø eller en Deel af denne. At i nærværende Saga dennes rette Beliggenhed er noget forrykket, idet Reidgotaland paa et Sted (Fornald. s. I, 526) siges at være Jylland, og Hunaland at ligge i Syd derfor (Kap. 13), — det er en Feil, som aabenbare kommer paa Sagaskriverens Regning, ikke paa det ældre Sagns, som Sagaen fremstiller; thi dette viser sig af andre Steder netop at lægge Reidgotaland der, hvor det ifølge Goternes Historie bør søges, nemlig ved Østersøens sydlige Kyst henimod Rusland.

Sagnene om Glæsisvellir (d. e. glindsende Marker), og om Ódáinsakr, som oftere forekomme i norrøne Æventyr fra Middelalderen, fortjene at betragtes noget nærmere. Almindelig sættes disse Steder trods deres Herlighed i Forbindelse med Jøtunheim, nemlig det jordiske Jøtunheim, der ved en Misforstaaelse af de hedenske Myther henlagdes i det yderste Norden, Finmarken og Egnene ved det hvide Hav. I nærværende Saga gjøres Glæsisvold med Odaainsaker til en Deel af Jøtunheim, men sættes ogsaa i Forbindelse med Gardarike og Reidgotaland, altsaa med Landene i Øst og Sydøst for Østersøen. Man har følgelig tænkt sig Jøtunheim at strække sig bagenfor disse Lande og der tage en sydligere Retning, saaledes at det tildeels laa i Øst for dem og altsaa indbefattede de østre og indre Dele af det nuværende

Rusland, og netop i disse Egne, ikke egentlig i det yderste Norden, tænktes det vidunderlige Glæsisvold at ligge. Maaskee kunne disse Forestillinger have sin første Grund i dunkle Erindringer om den skandinaviske Folkestammes ældre Bosteder i Volgaegnene, og ligesaa dunkle Minder om dens Indvandring herfra til Norge gjennem Landene i Nord for den botniske Bugt, hvor man i den christelige Middelalder forestilte sig det jordiske Jøtunheim at have ligget, kunne have bragt Glæsisvold i en Forbindelse med dette, som oprindelig har været Sagnet fremmed. Vist er det, at Sagnet i Hervararsaga har antaget Glæsisvold for et Rige i det Indre af det nuværende Rusland, og det er ikke urimeligt, at forvirrede Erindringer om der efterladte Stammebeslægtede, nemlig de senere ved Dnieper og Düna optrædende Roxolaner, med hvem Nordmændene atter kom i Berøring over Østersøen, kunne have været medvirkende til hine Forestillinger. Middelalderens geographiske Kundskaber vare høist indskrænkede, og Nordmændenes Begreber om Landenes Beliggenhed i Østen i mange Henseender yderst feilagtige.

Arngrimssønnernes Nedstammelse fra Jøtnerne er udentvivl oprindelig hentet fra den Ubændighed og Vildhed, Oldsagnet tillagde dem. Hvad der berettes om dem, bærer forresten et egte norrønt Oldtidspræg og støtter sig desuden til Digte, hvis hedenske Oprindelse neppe lader sig betvivle. Hjalmars Dødssang, som Sagaen har optaget, er skjøn og oldtidsagtig. Endnu mere charakteristiske ere de Sange, der beskrive Hervørs Besøg ved Angantyrs Gravhaug, hvorledes hun vækker sin Faders Aand i Graven, tvinger ham ved sine Besvergelser til at give hende Tyrfing, og med kjæk Ligegyldighed modtager hans uheldvarslende Forudsigelser[1]). Det meste af det, som herom i Sagaen berettes, gjenfindes ogsaa ikke alene i den saakaldte Ørvaroddssaga, hvilket dog har mindre Vegt, da denne Saga vistnok maa erkjendes for i det Hele at være et Æventyr, men ogsaa hos den danske Saxo Grammaticus, der skrev ved 1200. Ja, hvad der endnu er vigtigere, Arngrims og Eyfuras Sønner omtales i det hedenske norske Digt Hyndluljod (V. 23). Her er der altsaa ikke den ringeste Grund til at betvivle, at Kampen paa Samsø, og hvad dermed staar i Forbindelse, er skildret efter et ældgammelt hedensk Sagn. Dette indrømmer ogsaa Müller. Det er egentlig Fortællingen

[1]) See ovenfor S. 250—253.

om Heidrek og hans Sønner, hvilken han angriber, og som han tror er en Opdigtning fra det 13de Aarhundrede.

Mig forekommer det, som om vi i Beretningen om Kong Heidrek og hans Sønner have for os et, vistnok i mangfoldige Stykker forvansket og romantiseret, men dog paa en historisk Grund hvilende gotisk Sagn, hvilket allerede i en fjærn Oldtid den norrøne Stamme har bemægtiget sig og behandlet paa sin Viis. Begivenhedernes Skueplads er i gotiske eller til Gotthjod grændsende Lande, og Heidrek (Tydskernes Heinrek, Henrik) synes at være et egte gotisk Navn [1]). Heidrek kan have været en mægtig Konge i Goternes Land, stammende paa fædrene Side fra Nordmændenes nære Stamforvandte Roxolanerne i Rusland, og paa mødrene fra en norsk Vikingeæt fra Haalogaland. Han blev for denne sin mødrene Herkomst merkverdig for Nordmændene. Han kan i Folkevandringernes urolige Tider have vundet Herredømmet over en Deel af Goternes vidtløftige Folkefærd uden egentlig at være en Goter af Fødsel, og hans Efterkommere kunne en Tid have opretholdt sit Herredømme blandt Goterne eller i de Lande ved Østersøen, som Goterne engang havde havt inde. Fortællingen om hans Sønner Angantyr og Hlød samt om det store Slag mellem Goter og Huner paa Dunheden støtter sig til et Digt, af hvilket Sagaen har optaget en stor Deel. Müller tror, at dette Digt er ungt, og finder i det tydelige Spor af Riddertidens Anskuelser. Heri kunde han dog muligen tage Feil. Digtet er charakteristisk, og vist nok ikke i sin Tone ganske stemmende med de i Edda bevarede norrøne Oldkvad fra Hedendommens Tider. Men et Spørgsmaal er det, om denne Forskjel i Tonen ikke skriver sig derfra, at vi her egentlig have for os et gammelt tydsk-gotisk Digt, tidlig overført i det norrøne Sprog. Der findes Udtryk i det, som virkelig henpege hertil, og dets Tone i det Hele synes ingenlunde at vidne om, at det er forfattet af en norrøn Skald i det 13de Aarhundrede. Jeg er for min Deel saare tilbøielig til at tro, at Digtet om Angantyrs og Hløds Kamp er ældgammelt og oprindelig overført fra Gotisk i det norrøne Sprog tilligemed de ledsagende udfyldende og forklarende Sagn, — at altsaa ogsaa det store Slag paa Dunheden er en virkelig historisk Begivenhed, skjønt Sagnet

[1]) Af det gotiske reiks, en Høvding, see Grimms Deutsche Rechtsalt. S. 229.

overordentlig har udsmykket den, — og at det maaskee har staaet i Dünaegnen, hvortil Stedets Navn synes henpege. Sagnet om Angantyrs og Hløds Kamp har maaskee ikke været Saxo aldeles ubekjendt. Hans korte Fortælling strax i Begyndelsen af hans Historie om Kong Lotherus, der stødte sin Broder Humblus fra Thronen og dræbte ham[1]), kan mulig grunde sig i samme Sagn med en Forvanskning af Navne og Forholde, som hos Saxo er ganske sedvanlig.

De historiske Begivenheder, som efter min Mening danne Grundvolden for den Sagnkreds, som Hervararsaga behandler, tilhøre altsaa Goterne og den sydgermaniske Folkestamme nærmere end den nordgermaniske, skjønt de ogsaa berøre denne. De tilhøre ligesom Vølsungesagnene en Tidsalder, da den nordgermaniske Folkestamme endnu ikke havde vundet nogen afgjort Overvegt over den sydgermaniske i det skandinaviske Nordens sydligere Egne, men Nordgermaner og Sydgermaner der endnu færdedes om hinanden i vild Uorden, — og da Nordgermanernes Stammebeslægtede Roxolanerne i det nuværende Ruslands vestlige Egne endnu udgjorde et eget og mægtigt Folk, der ad flere Veie stod i Berørelse med Nordgermanerne paa den skandinaviske Halvø. Om man skal sætte disse historiske Begivenheder før dem, Vølsungesagnene omhandle, eller senere, — derom vover jeg intet bestemt at yttre. Slægtlinierne, der udgaa fra Heidrek, skulde tale for, at de ere yngre; Sagnenes isolerede Charakteer og deres ringe Forbindelse med andre historiske Sagn derimod for, at Begivenhederne ere ældre. I Slægtlinierne kunne i en saa fjærn Tid lettelig store Vildfarelser indsnige sig, og de sydgermaniske Folkefærds historisk bekjendte Forholde efter den gotiske Konge Ermenriks Tid (370) lægge maaskee større Vanskeligheder i Veien for at henføre Heidrek til denne end til en tidligere Tidsalder.

Af Sagaens Indhold maa til Slutning fremhæves det Digt, som omfatter Gaaderne, der af Odin i Gest den blindes Skikkelse fremsættes for Heidrek. Denne Gaadesamling staar vistnok ikke i nogen streng indre Forbindelse med Heidrekssagnet i det Hele, saaledes som det i Sagaen fremstilles, og den kan gjerne have været Sagnet i dets ældste Form uvedkommende. Men sandsynligt er det dog, at Forbindelsen mellem begge er langt ældre end Sagaens egentlige Opskriv-

[1]) Müllers Udg. S. 22. 23.

ningstid, og at et Træk, som Sagnet tillagde Heidrek, nemlig udmerket Dygtighed i at raade Gaader, har givet Anledning til, at flere bekjendte Gaader efterhaanden ere blevne inddragne under det og tilsidst ere komne til at udgjøre en Samling, der ved en indledende Fortælling i Hedenolds Maneer knyttedes til det. At denne Gaadesamling med dens Opløsninger, endogsaa efter at være indlemmet i Sagnet, stedse kunde forøges, og at Gaaderne, som den indeholder, følgelig kunne være af høist forskjellig Alder, er Noget, som naturligviis maa indrømmes. Gaaderne bære overhovedet et meget oldtidsagtigt Præg, og flere af dem ere ikke ilde udtænkte.

Hvad Sagaens Nedskrivningstid angaar, da synes denne rettest at henføres til Slutningen af det 13de Aarhundrede. Man har Haandskrifter af Sagaen fra det 14de Aarhundrede, og Sproget og Tonen i Fortællingen synes at henpege til det 13de Aarhundredes anden Halvdeel. Fortællingen er i det Hele let og behagelig, om end Kjendskab til Ridderromanerne og til Middelalderens lærde historiske Gisninger ofte røber sig i den. De Haandskrifter af den, som ere os levnede, afvige ellers betydelig indbyrdes, og man maa af Uovereensstemmelserne mellem dem slutte, at vi i dem have i det mindste tre indbyrdes uafhængige Behandlinger eller Redaktioner for os. Den fuldstændigste, men som neppe er den ældste, og som vi kun kjende af nyere Papirsafskrifter, synes at være forfattet paa Island, eftersom et en islandsk Æt vedkommende Slægtregister deri ved Slutningen er optaget; de øvrige afgive intet Kjendetegn med Hensyn til Nedskrivningsstedet, hvilket ogsaa ved Sagaer af denne Beskaffenhed bliver fuldkommen uvigtigt[1]).

3. Rolf Krakes Saga.

Vi komme nu til de mythisk-heroiske Sagaer, hvis historiske Grundvold ikke er tvivlsom.

Sagaen om Rolf Krake og hans Kjæmper indeholder en meget omfattende og af temmelig forskjellige Bestanddele sammensat Sagnkreds, der dreier sig om flere danske Kongers Hændelser og Bedrifter. Den

[1]) [Nyere Udgaver af Hervararsaga: Rafn i Fornaldar Sögur 1ste Bind. N. M. Petersen. Kbhavn. 1847. 8. (Nordiske Oldskrifter III) og i Antiquités Russes 1ste Bind (Kbhavn. 1850. 4). Dansk Oversættelse af Rafn i Nordiske Fortids Sagaer 1ste Bind og i Petersens Udgave, latinsk i Ant. Russes.]

inddeles almindelig i syv Afsnit (þættir), af hvilke hvert for sig udgjør et mindre Heelt.

Det første Afsnit (Fróða þáttr) fortæller, hvorledes Kong Halfdan blev dræbt af sin Broder Frode, som bemægtigede sig hans Rige, og hvorledes Halfdans unge Sønner Roar og Helge bleve unddragne sin Farbroders Efterstræbelser og siden hevnede sin Faders Død ved at indebrænde Frode. Dette Sagns Ælde bestyrkes derved, at Saxo har kjendt det og benyttet det i sin 7de Bog. Næsten i alle characteristiske Enkeltheder stemmer Saxos Fortælling med Sagaens.

Det andet Afsnit (Helga þáttr) handler for største Delen om Kong Helge, Halfdans Søn, hans Bedrifter og Skjebne. Helge var bleven beskjæmmet af en Dronning Aalof i Saxland, til hvem han friede, og hevnede sig siden paa hende ved at tage hende til Frille og derpaa forlade hende. Aalof fødte en Datter Yrsa, hvilken hun behandlede som Trælkvinde. Da Yrsa var bleven voxen, traf Helge hende paa et af sine Toge, blev indtagen i hendes Skjønhed og egtede hende uden at kjende hendes Herkomst. Af denne Forbindelse fødtes Rolf Krake. Dronning Aalof aabenbarede Slægtskabsforholdet mellem Helge og Yrsa, og denne forlod nu Danmark og drog til Saxland med sin Moder. Senere blev hun gift med Kong Adils af Upsal. Helge var meget sørgmodig over, at Yrsa havde forladt ham, og holdt sig meget ene, naar han var hjemme og ikke sysselsat paa Hærtoge. Engang kom en Alfkvinde til ham i hans Eensomhed, og med hende avlede han en Datter Skuld. Kort efter blev han paa et Besøg i Sverige for at gjensee Yrsa overrasket af Kong Adils og fældet. Helges Broder Roar havde imidlertid for det meste opholdt [redacted]

paa en Maade, der bærer større Præg af Troverdighed. Begivenheden var ogsaa af det Slags, som maatte gjøre dybt Indtryk paa Samtiden og længe bevares i Mindet.

Det tredie Afsnit (Svipdags þáttr) dreier sig om Svipdag, en svensk Bondes Søn, der først tjente Kong Adils i Upsal og hjalp denne til at beseire hans oprørske Berserker, men siden, da han syntes, at Adils ikke paaskjønnede hans Fortjenester, drog til Kong Rolf i Danmark, som dengang var omgiven af de berømteste Kjæmper i Norden. Svipdag ydmygede ogsaa Rolfs Berserker, men forligede sig siden med dem og fulgte dem paa deres Toge. I Forbindelse hermed fortælles, hvorledes Rolf giftede sin Søster Skuld med en Konge Hjørvard, og hvorledes han ved List bragte denne til at erkjende sig som Overkonge.

Den hele Fortælling har lidet Charakteristisk ved sig og bestyrkes ikke ved andre historiske Efterretninger. Den kan meget gjerne være et Digt fra det 13de Aarhundrede.

Det fjerde Afsnit (Böðvars þáttr) har et saare æventyrligt Præg. Det handler om den norske Helt Bødvar Bjarkes Herkomst og Ungdomshændelser. Han var Sønnesøn af en Konge Ring i Opdal, og hans Fader var ved sin troldkyndige Stifmoder Hvit, hvis Kjærlighed han havde forsmaaet, bleven forvandlet til en Bjørn, i hvilken Omskabning han blev dræbt af Kong Rings Mænd. Kongesønnens Kjæreste Bera fødte efter hans Død Trillinger, af hvilke de to ældste vare Vanskabninger, men den yngste, Bødvar Bjarke, uden Legemslyde. Da han havde hevnet sin Faders Død ved at dræbe Dronning Hvit, begav han sig fra Hjemmet, besøgte først sine to Brødre, der havde nedsat sig i Sverige, og drog derpaa til Danmark til Kong Rolfs Hird. Her tog han sig af en ung Bondesøn, ved Navn Høtt, hvem Hirdmændene havde til Spot, og dannede af ham en kjæk Helt, der siden blev kaldet Hjalte og fik Tilnavnet hinn hugprúði d. e. den modige.

Det femte Afsnit (Hjalta þáttr) hører egentlig nøie sammen med det næst foregaaende og fortæller, hvorledes Bødvar Bjarke og Hjalte ydmygede Rolfs overmodige Berserker og tvang disse til at

erkjende dem for sine Overmænd. Bjarke blev den mest anseede af Rolfs Kjæmper og fik Kongens Datter Drif til Egte.

Fortællingen i disse to Afsnit har, forsaavidt den angaar Bødvar Bjarkes Fødsel og Ungdomsbedrifter, alt Udseende af at være et Eventyr, og er kun lidet charakteristisk. Den Deel af Fortællingen derimod, som angaar Bjarkes Komme til Rolfs Hird og hans Venskab med Hjalte, er merkeligere og indeholder mange Træk af Tidsalderens Seder, især af den Raahed, som herskede blandt Hærkongernes Omgivelser og deres frygtede Berserker, Træk, som i Hovedsagen bestyrkes ved Saxos fra gamle Sagn hentede Beretninger. At Bjarke og Hjalte virkelig have været de to ypperste af Kong Rolfs berømte Kjæmper, er der ingen Anledning til at betvivle, hvormeget end de med deres Optagelse i Kongens Tjeneste forbundne Omstændigheder kunne af Sagnet være blevne udsmykkede.

Det sjette Afsnit handler om Kong Rolfs og hans Kjæmpers Tog til Sverige for at besøge Kong Adils og Dronning Yrsa og for tillige at hente de Skatte, som Adils havde bemægtiget sig efter Helge. Fortællingen beskriver omstændeligen og paa en saare æventyrlig Maade alle de Farer, i hvilke Rolf og hans Mænd kom ved Kong Adils's Trolddom, hvorledes den unge Vøgg kom i Rolfs Tjeneste og gav ham hans Tilnavn Krake, hvorledes Rolf og hans Mænd paa sine Skjolde løb over Ilden, da Adils vilde indebrænde dem, og hvorledes de ved sin Bortfærd udstrøede Guld paa Fyrisvold for at opholde de forfølgende Fiender. Til Slutning fortælles, hvorledes Rolf paa Hjemveien kom til en Bonde Rane, der vilde skjenke ham nogle gamle og uanseelige Vaaben, hvilke dog Rolf ikke vilde modtage. Rolf og Rane skiltes derfor med Kulde. Siden faldt det Bjarke ind, at Bonden havde været Odin, og at det var Rolfs Ulykke, at han ikke havde villet modtage hans Gaver. Rolf sagde, at han selv troede det Samme; men Skjebnen raadede for hver Mands Liv, ikke Odin, den onde Aand.

Rolfs Besøg hos Adils fortælles baade af Saxo og i Ynglingasaga og i den yngre Eddas Skalda, og paa alle disse Steder paa en langt simplere Maade end i nærværende Saga. At Sagnene om dette Besøg og visse dermed forbundne Omstændigheder ere ældgamle, det

beviser især den gamle Digteromskrivning for Guldet at kalde det Krakes eller Fyrisvolds Sæd.

Det syvende og sidste Afsnit fortæller Rolfs og hans Kjæmpers sidste Kamp og Fald. Hans onde og troldkyndige Søster Skuld overtalte sin Mand Hjørvard til at svige Rolf. De besøgte denne i Julen under Skin af at bringe ham den ham tilkommende Skat, men førte hemmelig med sig en talrig Hær, som Skuld ved sin Trolddom skjulte. De angrebe Rolf om Natten, da han var uberedt, og fældede ham og hans Kjæmper efter den tappreste Modstand. Hjørvard tilsatte ogsaa Livet i dette Slag; Skuld derimod overlevede Drabet, men blev kort efter fældet af Bødvar Bjarkes Brødre og den eneste af Rolfs Kjæmper, som var undkommen, nemlig Vøgg.

Rolfs Fald er i Sagaen fortalt med mange æventyrlige Omstændigheder. Saxos Beretning om Begivenheden stemmer i Hovedsagen, men er simplere og støtter sig udentvivl til Sagnet i en ældre Form. Paa begge Steder sees ellers Sagnet at hefte sig ved et gammelt Kvad, nemlig det saakaldte Bjarkemaal[1]). Kvadet har tildeels havt Formen af en Vexelsang mellem Hjalte og Bjarke, idet den første vækkede Bjarke til Striden og siden samtalede med ham under Kampen. Saxo har leveret en latinsk Omskrivning af den Deel af Digtet, der indeholdt Vækningen og Samtalen; og Rolfs Saga synes i Fortællingen om Ordvexlingen mellem Bjarke og Hjalte næst før og under Kampen paa flere Steder ligefrem at benytte Digtets Ord, kun at den bundne Stiil er opløst.

Betragte vi nu Sagaen i det Hele, saa kunne vi ikke tvivle om, at den Sagnkreds, som den omfatter, i sine Hovedtræk hviler paa en historisk Grundvold. Rolf Krake var i Oldtiden saa bekjendt, og hans Navn staar paa saa mange Maader i Forbindelse med Oldsagnene, at hans historiske Tilværelse ikke kan negtes. Det Samme gjælder og om hans Fader Helge og tildeels ogsaa om dennes Fader og Farbroder Halfdan og Frode. At Sagn om disse Konger endnu i det 12te Aarhundrede have været almindelig udbredte og i Folkemunde over de nordiske Riger, fremgaar af den allerede ovenfor paapegede Omstændighed, at man finder dem ikke alene i vor Saga, men ogsaa i

[1]) See ovfr. S. 258.

Ynglingasaga, Skalda og hos Saxo Grammaticus. Men disse Sagn have hverken overalt været lige omfattende eller lige rene, og heller ikke have de været fuldkommen samstemmende indbyrdes. I Rolfs Saga have vi dem for os i det videste Omfang og, om end ikke aldeles rigtigt, saa dog nogenlunde rigtigt ordnede efter Tidsfølgen; derimod ere de udentvivl her mere end paa noget andet Sted æventyrligen udsmykkede. De Punkter, i hvilke de forskjellige Kilders Beretninger mest stemme med hinanden, maa naturligviis ansees for at danne Sagnets egentlige Kjerne, og for saaledes sikkrest at antyde dets historiske Grundvold. I disse Punkter maa vi imidlertid ingenlunde vente at finde Træk af stor historisk Vigtighed; om saadanne Træk bekymrer Sagnet sig kun lidet. Udstrækningen af de omhandlede Kongers Riger, Retningen af deres Krigstoge, deres Forhold til det Folk, som de styrede, — alt dette berøre Beretningerne løseligen, og heri er Samstemmigheden mellem de forskjellige Kilder kun ringe. Det, som de fortrinlig opholde sig ved, og hvori Samstemmighed findes, det er derimod Træk af mere poetisk Interesse. Halfdans Drab ved sin Broder Frode, — Halfdans unge Sønners Fare for Frodes Efterstræbelser og deres Hevn, — Helges Giftermaal med sin egen Datter, af hvilket Rolf Krake fødtes, — Rolfs Kjæmpers og Berserkers Overmod og raa Vildhed, — hans Kjækhed i at gaa over den brændende Ild, — hans Klogskab og Foragt for Rigdom, idet han udstrøede Guldet paa Fyrisvold for at opholde den forfølgende overlegne Fiende, — endelig hans Fald for sin onde Søsters Svig efter en ærefuld Kamp mod Overmagten, — dette er de Punkter, hvori Kilderne stemme, de Punkter, som danne Sagnets rette Kjerne, og hvori dets historiske Grundlag maa søges.

Rolfs Levetid falder efter Slægtregistrene at dømme i det 6te Aarhundredes Midte eller senere Halvdeel. Den hele Sagnkreds tilhører altsaa det 6te Aarhundrede. Sagnene synes ogsaa overhovedet at pege hen paa et Tidsrum, da den skandinaviske eller nordgermaniske Folkestammes Herredømme i Danmark var fuldkommen befæstet, og Leidra paa Sjæland blevet et Hovedsæde for mægtige Konger, om just ikke for danske Overkonger.

Saa gamle og merkelige nu end Sagnene kunne være, som Rolf

Krakes Saga indeholder, synes det dog sikkert, at Sagaen selv i den Form, hvori vi nu have den, er blandt de yngste, ja maaskee den allerngste af de mythisk-heroiske Sagaer. Sproget og Tonen i den vidner heelt igjennem om en sildig Nedskrivningstid, og man kan neppe sætte den høiere op end til den første Halvdeel af det 14de Aarhundrede. Fortællingen er overhovedet underholdende endogsaa der, hvor den ganske gaar over paa Æventyrets Enemerker; men det undgaar neppe nogen Læser, at den fremfor alle andre Sagaer af samme Klasse, nemlig den mythisk-heroiske, er fuld af plumpe Fremstillinger og Udtryk, hvilke dog langtfra ikke altid kunne føres paa Sagaskriverens Regning, men meget mere for en stor Deel maa være gamle i Sagnet selv[1]).

4. Fridthjofs Saga.

Vi gaa nu over til at betragte et Par Sagaer af mindre Omfang end de hidtil omhandlede, men af stor Vigtighed for Norges ældste Sagnhistorie.

Fridthjof den tappres Saga (Friðþjófs saga hins frækna) fortæller Begivenheder i Norge, der vedkomme den tappre Hersersøn Fridthjof i Sogn, de derværende Konger Helge og Halfdan, Beles Sønner, deres Søster Ingebjørg og endelig den mægtige Konge Ring paa Ringerike. Det er Fridthjofs Kjærlighed til Ingebjørg, de Farer og Ulykker, han udsættes for ved hendes Brødres Had, hans Forhold til Kong Ring, der har faaet Ingebjørg til Egte, og endelig hans Giftermaal med hende og Seier over de sognske Konger, som udgjør Sagaens Emne. Dette er behandlet paa en simpel og skjøn Maade. Uagtet Sagaens Tone ikke egentlig er mythisk, saa er den dog egte hedensk og fuld af charakteristiske Træk af Nordmændenes Hedenolds Liv. Det Æventyrlige i den er kun, hvad der er nøie sammenflettet med den hedenske Overtro, uden iøinefaldende Overdrivelser og uden Spor af christelige Anskuelsers Indvirkning. Den er indflettet med Vers, der bære Alderdommens Præg og synes at have fulgt Sagnet fra meget gamle Tider. Tiden for de Begivenheder, den omfatter, lader sig ikke med Bestemthed paavise; men at Sagaen

[1]) [Rolf Krakes Saga er udgivet af Rafn i 1ste Bind af Fornaldar sögur og af Samme oversat paa Dansk i 1ste Bind af Nordiske Fortids Sagaer.]

hviler paa en historisk Grundvold, kan ikke betvivles. Indre Kjendemerker tale paa det mest afgjørende for, at den ingen Opdigtning er, hverken fra den tidligere eller sildigere Middelalder. Vistnok have ikke Begivenhederne, som den omfatter, nogen stor historisk Betydning; men de ere af det Slags, som i enhver Tidsalder tiltale Hjertet. Deres Simpelhed gjør dem derhos lette at mindes, og deres jævne naturlige Gang opfordrer ikke til Overdrivelser. Den Reenhed og Hjertelighed, der udbreder sig over det hele Sagn, synes at have vernet det mod æventyrlige Udsmykninger og at have opretholdt det gjennem en lang Række af Aarhundreder i en sjælden uforvansket Tilstand.

Hvad man med noget Skin af Grund skulde indvende mod Sagnets historiske Troverdighed, maatte være dets Eenslighed, nemlig dets Mangel paa Berøringspunkter deels med andre norrøne Heltesagn, deels med den historiske Tidsalder gjennem Slægtrækker. Fridthjofs Saga staar kun i Forbindelse med tvende andre Sagaer, hvilke begge maa henregnes til den romantiske Klasse, nemlig Thorstein Vikingssøns Saga, der ganske vist er et reent Æventyr, og med Gautreks Saga, der vel ogsaa i Hovedsagen er et Æventyr, men dog tillige omfatter nogle Sagn af uomtvivlelig historisk Betydning, nemlig om Vikar og Starkad, i hvilke Sagn netop Knyttepunktet findes til Fridthjofs Saga, da Fridthjofs Sønnesønner her fremstilles som Vikars Samtidige. Et Berøringspunkt med andre Heltesagn fattes saaledes ikke ganske. Og hvad nu det angaar, at ingen Slægtrækker sætte Fridthjof i Forbindelse med Norges historiske Tidsalder, saa maa derved kun bemerkes, at Fridthjofs Æt, ifølge Sagnet om Vikar i Gautreks Saga, virkelig synes at være uddøet med hans Sønnesønner. Herhos maa vi vel lægge Merke til, først at Sagnet ei fremstiller Fridthjof som en Helt, hvis Virkekreds var meget vid og glimrende, ei som en mægtig Konge, der raadede for mange og store Lande og greb ind i hele Nordens Skjebne, — fra hvem af denne Grund Norges senere Kongeæt kunde sætte Priis paa at regne sin Herkomst, — og dernæst, at Fridthjofs Levetid efter al Sandsynlighed maa sættes høit op, maaskee til omtrent 500, saaledes at om end hans Æt havde forplantet sig længere end til hans Sønnesønner, den alligevel forlængst kunde have tabt sig i Dunkelhed, inden de egentlige genealogiske Granskninger toge sin Begyndelse blandt Nord-

mændene. Fridthjofssagnets Eensligbed afgiver saaledes ingen gyldig Anledning til at betvivle dets Troverdighed.

Vi kjende Sagnet i to Bearbeidelser, der begge synes at skrive sig fra det 13de Aarhundrede, maaskee omtrent fra dettes Midte. I Ord og Udtryk ere Afvigelserne mellem dem betydelige; men med Hensyn til Begivenhederne selv og deres Ordning, samt til Fremstillingen i det Hele, ere Uovereensstemmelserne at regne for rene Ubetydeligheder. Den vigtigste er, at Ring i den ene gjøres til Konge i Svithjod, medens han i den anden, udentvivl med Rette, siges at have været Konge paa Ringerike. Den ene Bearbeidelse er lidt udførligere end den anden, og den udførligere er mest bekjendt. Stilen i denne er jævn og reen, om end ikke i høi Grad oldtidsagtig; den peger hen paa den ovennævnte Tid, Midten af det 13de Aarhundrede. Den Omstændighed, at der findes to indbyrdes uafhængige og dog i høi Grad samstemmende Bearbeidelser af Sagaen, synes at afgive et forsterket Vidnesbyrd om Sagnets Reenhed. Dets egentlige Hjemsted er upaatvivlelig Sogn, til hvilket Fylke det paa det nærmeste knytter sig, og her har det da været bevaret i Folkemunde, indtil det i det 13de Aarhundrede er blevet skriftlig optegnet[1]).

5. Halfs Saga.

Sagaen om Kong Half og hans Kjæmper (Saga af Hálfi ok Hálfsrekkum) skjelner sig deri fra den nærmest forud omtalte, at den fremstiller en heel Række af Sagn om Hørdelands og Rogalands Konger.

Den begynder med en kort, halv mythisk Beretning om den hørdske Konge Alrek, der havde tvende Hustruer, Signy og Geirhild, hvilke ei kunde forliges. Kongen vilde beholde den af dem, som bryggede ham det bedste Øl. Odin hjalp Geirhild til at seire, men betingede sig det, som var mellem hende og Bryggerkarret, nemlig det Barn, med hvilket hun gik frugtsommelig, og dette var Vikar.

Sagaen gaar derpaa over til kortelig at omtale en Ogvald,

[1]) [Fridthjofs Saga er udgivet af Rafn i Fornaldar sögur 2det Bind. Dansk Oversættelse af Samme i Nordiske Fortids Sagaer 2det Bind. Omskrivning i norsk Landsmaal af Ivar Aasen. Christiania 1857].

Rogalands Konge og dennes Søn Jøsur. Den sidste fældede Kong Alrek, men faldt selv for Vikar, Alreks Søn. Vikar træder derpaa ud af Sagaen, og denne fortæller Intet om hans senere Skjebne, der dog antydes i den korte Beretning om hans Fødsel. Vikar blev nemlig ifølge et andet Sagn offret til Odin af sin Fostbroder Starkad, der af Odin selv forledtes til denne Nidingsdaad.

Efter blot at have nævnt Jøsurs Søn Hjør som Konge af Rogaland, begynder Sagaen med større Udførlighed at fortælle om Hjørs Søn Hjørleif den kvindekjære (hinn kvennsami), hvem den nævner som Hørdelands Konge. Han fik sit Tilnavn, fordi han paa een Tid havde flere Hustruer. Han egtede først Æsa den lyse, en Jarledatter fra Valdres, men siden traf han paa et Tog til Bjarmeland sammen med Hild den smekkre, en Datter af Høgne af Njardey ved Namdalen, og tog ogsaa hende til Egte. Ikke længe efter fik han paa et Tog til Danmark see Ringja, en Datter af Reidar, Sjælands Konge, og fik ogsaa hende til Hustru. Men Ringja døde paa Hjemfærden til Norge, og hendes Lig blev kastet overbord i en Kiste. Det drev iland ved hendes Faders Nøst, og da han troede, at hun var bleven myrdet, pønsede han paa Hevn. Uforvarende overfaldt Reidar Hjørleif paa hans Gaard og antændte denne. Hjørleif selv undkom, men begge hans Hustruer, Æsa og Hild, bleve bortførte af Reidar til Sjæland. Hjørleif for kort efter didhen med eet Skib, vovede sig om Natten til Reidars Gaard og aabenbarede sig for Æsa. Men hun forraadte ham til Reidar, som efter Æsas Tilskyndelse ophængte ham ved hans egne Skotvinger mellem tvende Ilde i sin Hal for siden at lade ham dræbe. Da Folket i Hallen var blevet drukkent, frelste Hild Hjørleif, som nu dræbte Reidar og førte begge sine Hustruer hjem med sig tilbage. Æsa blev dømt af Folket til at druknes i en Myr, men Hjørleif nøiedes med at forskyde hende. Senere faldt han i Viking.

Med Hild havde han to Sønner, Hjørolf og Half. Den første gjorde i en ung Alder et Søtog, hvoraf han ingen Berømmelse hentede, og henlevede sin følgende Tid ubemerket. Half derimod blev en af Oldtidens berømteste Søkonger. Han samlede om sig en Skare af de tappreste Mænd, som Hørdeland og Nabofylkerne kunde opvise,

og disse underkastede sig visse Love, som de strengt overholdt paa sine Vikingetoge. Half var tolv Aar, da han først drog paa Hærtog, og siden sværmede han om med sine Kjæmper i atten Aar paa Havet og var overalt seierrig. Imidlertid styrede en Konge Asmund, der havde egtet hans Moder, Riget. Da endelig Half kom hjem, blev han svegen af Asmund og fældet tilligemed de fleste af sine Kjæmper.

Af disse undkom kun Utstein og Hrok den sorte. Med dem forenede sig siden Halfs Morbroder Sølve af Njardey, der var bleven en berømt Søkonge. De angrebe og fældede Asmund og satte Halfs Søn Hjør til Konge over Hørdeland.

Sagaen slutter med en Beretning om Hjørs Sønner, Tvillingerne Geirmund og Haamund. Deres Moder Hagny, som fødte dem i Kongens Fraværelse, var utilfreds med Børnenes mørke Hud og stygge Udseende. Da hendes Trælkvinde netop til samme Tid havde født en meget smuk Søn, ombyttede hun sine Børn med Trælebarnet. Men Skalden Brage den gamle opdagede under et Besøg Ombytningen, og Haamund og Geirmund bleve erkjendte. De bleve begge berømte Helte og vare blandt de norske Høvdinger, der droge til Island og nedsatte sig der for at undgaa Harald Haarfagers Enekongedømme.

Sagaen giver en høist characteristisk Skildring af de norske Fylkeskongers og Søkongers Liv og Færd i de nærmeste Aarhundreder før Norges Forening til et samlet Rige. At Sagnene, som den indeholder, ere historiske, derfor tale baade indre og ydre Grunde. Sagaens Fortælling bærer heelt igjennem et meget oldtidsagtigt Præg, og Intet peger hen paa christelige Forestillingers Indflydelse; Foredraget er kort, men kraftfuldt og udhæver skarpt Begivenhedernes Hovedtræk; en Mængde Vers ere indflettede deri, og tre større Digte, nemlig et Kvad om Halfs og hans Ven Innsteins Samtale før og under Kampen mod Asmund og om Innsteins sidste Helteord før hans Død, — et Kvad indeholdende en Vexelsang mellem Utstein og Ulf den røde, — og en Sang, der tillægges Hrok den sorte, — ere hele indtagne i Sagaen som et Slags Grundlag for Beretningen[1]). Denne Beskaffenhed af Sagaen taler for Sagnets Ælde og historiske Værd. Dertil kommer, at Innstein, Halfs Kjæmpe, nævnes i det gamle Eddadigt Hyndluljod, som

[1]) See ovenfor S. 256—258.

Fader til den Ottar, for hvem Kvadet synes at være digtet, at Half oftere omtales i de gamle Sagaer, og at berømte Slægter udledede sin Herkomst fra ham. At Hovedpersonerne og Hovedbegivenhederne i Sagaen ere historiske, derom er altsaa ingen Grund til at tvivle.

Halfs Levetid kan ikke bestemmes med Nøiagtighed af Sagaen selv. Denne antyder nemlig ligefrem, at han skulde have levet ikke meer end høist to Menneskealdere før Harald Haarfager, altsaa i Slutningen af det 8de Aarh., og herhen pege ogsaa enkelte af de Ættetal, der gaa op til Half. Men dette modsiges baade af andre Ættetal, der føre ham høiere op i Tiden, og af Hyndluljods Udsagn. Thi dette Kvad maa af mange Grunde antages at være digtet omtrent ved 700 eller i Begyndelsen af det 8de Aarhundrede, og det er digtet til en Søn af en af Halfs Kjæmper. Halfs Levetid maa saaledes hensættes til Slutningen af det 7de Aarhundrede, og Sagnet antages at feile, forsaavidt som det gjør Haamund og Geirmund til hans Sønnesønner, istedetfor at de rimeligviis have været hans fjærnere Ætlinger.

Halfs Saga er efter Sprog og Tone at dømme neppe opskreven senere end i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede; det kunde endogsaa vel være muligt, at den allerede var optegnet i det 12te. Kvadene, som den indeholder, synes at være, om end ikke aldeles samtidige med Begivenhederne, de skildre, saa dog fra den hedenske Tid [1]).

6. Søgubrot.

Under det lidet betegnende Navn Sögubrot (Sagabrudstykker) eller mere fuldstændigt Sögubrot af nokkrum fornkonungum í Dana ok Svíaveldi (Sagabrudstykker om nogle Oldtidskonger i Danmark og Sverige) er bevaret betydelige Levninger af en, som det lader, temmelig vidtløftig Saga, der har omfattet Sagn om Kongerne Ivar Vidfadme, Harald Hildetand og Sigurd Ring, samt om flere merkelige Begivenheder, der stode i Forbindelse med deres Historie.

Det første Brudstykke begynder midt inde i Ivar Vidfadmes

[1]) [Halfs Saga er udgivet af Rafn i Fornaldar sögur 2det Bind og af Sophus Bugge i Norrøne Skrifter af sagnhistorisk Indhold 1ste Bind. Oversat af Rafn i Nordiske Fortids Sagaer 2det Bind.]

Historie, nemlig med Fortællingen om denne Konges svigfulde Fremfærd mod de sjælandske Konger, Brødrene Rørek og Helge. Da Helge beiler til hans Datter Aud, giver Ivar ham Afslag, men gifter hende siden med Rørek. Derpaa vækker han dennes Mistanke mod Broderen, idet han faar ham til at tro, at Helge og Aud have en ulovlig Kjærlighedsforstaaelse, og bringer det dertil, at Rørek dræber Helge. Men nu optræder Ivar som Helges Hevner og fælder Rørek. Aud, som i alt dette saa sin Faders lumske Virksomhed, flygtede med sin spæde Søn Harald til Gardarike til en Konge Radbard, hvem hun siden egtede. Ivar bemægtigede sig Brødrenes Rige i Danmark og vilde derpaa med en stor Hær angribe Radbard. Men da han laa med sin Flaade i Karjalabotn (den finske Bugt), kom han i en heftig Ordstrid med sin Fosterfader Hørd, hvem han havde opfordret til at tyde en merkelig Drøm; Ordstriden førtes, medens Kongen laa i Løftingen paa sit Skib og Hørd stod paa en steil Klippe ligeoverfor; den endtes med, at begge styrtede sig i Søen og forsvandt.

Efter Ivars Død bemægtigede hans Dattersøn Harald sig med Radbards Hjælp sin Faders Rige, Sjæland, og siden efterhaanden alle de Lande, over hvilke Ivar Vidfadme, hans Morfader, havde hersket. I sin Ungdom blev Harald ved Seid saaledes fortryllet, at Vaaben ei kunde bide paa ham, og siden brugte han aldrig noget Forsvarsvaaben i Kampen. Han blev for sine store Krigsbedrifter kaldet med Tilnavnet Hildetand (Hilditönn) d. e. Krigens Tand.

Sagaen gaar nu over til at fortælle om to Sødskende Hilder og Hild, Børn af en Konge Hildebrand i Reidgotaland; men strax i Begyndelsen af denne Beretning ender Sagaens første Brudstykke.

Det andet Brudstykke begynder midt inde i en Fortælling om Ring eller Sigurd Ring, en Søn af Randver og Sønnesøn af den førnævnte Radbard og af Aud, Harald Hildetands Moder, om hvorledes han udmerkede sig ved at forsvare Harald Hildetands Rige i Kongens Alderdom og endelig blev af denne sat til Konge over Svithjod og Vestergautland, medens Harald selv forbeholdt sig Bestyrelsen af Østergautland og Danmark.

Da Harald var bleven 150 Aar gammel, var han saa svag, at han ikke kunde gaa. Vikinger angrebe nu hans Rige paa alle Kanter,

og det gik ilde med Landsstyrelsen. Nogle Stormænd vilde nu kvæle den gamle Konge i Badet; men da han merkede dette, erklærede han, at han vilde dø en kongeligere Død. Han sendte Bud til Sigurd Ring i Sverige og indbød ham til en Kamp paa Grændsen mellem deres Riger. Paa begge Sider rustede man sig nu. Sigurd Rings Hær bestod for største Delen af Svensker, Vestgauter og Nordmænd; Haralds af Folk fra Danmark, Gardarike og Saxland. Paa Braavoldene i Østergautland mødtes begge de uhyre store Hære. Den blinde Harald kjørte paa en Vogn, men hans Stridshøvding Brune styrede Slaget; i hans Hær vare flere Skjoldmøer, af hvilke En bar Fanen. I Sigurd Rings Hær var den berømte Kjæmpe Starkad. Da Harald hørte, at Sigurd havde svinfylket sin Hær (d. e. stillet den i en kileformet Slagorden), mistvivlede han om Seieren; thi denne Kunst troede han, at Ingen forstod uden han og Odin, men nu vilde Odin ikke som forhen staa ham bi. Kampen var haard. Da Fordelen begyndte at vende sig paa Sigurds Side, lod Harald sin Vogn kjøre ind i Fiendernes Hær, stillede sig paa Knæ med et Sverd i hver Haand og hug og stak til begge Sider; men da knuste Brune hans Hoved med en Kølle. Hermed standsede Kampen. Sigurd Ring lod Harald lægge i Haugen med Vogn og sadlet Hest, for at han kunde gjøre, som han vilde, age eller ride til Valhal.

Sigurd Ring var nu Konge over Sverige og Danmark. Med Alfhild, en Datter af Kong Alf i Alfheim, havde han en Søn Ragnar, der slægtede sine mødrene Frænder paa i Skjønhed, ligesom han slægtede sine fædrene Frænder paa i Størrelse og Styrke.

Sagaen begynder nu en Fortælling om de sidste Begivenheder i Sigurds Liv, men her ender strax efter det andet Brudstykke.

At Sagnene om Ivar Vidfadme, Harald Hildetand og Sigurd Ring ere gamle, derom vidner den Omstændighed, at baade Snorre i sine norske Kongesagaer og Saxo i sin Danmarkshistorie omtaler og benytter dem, og at desuden Eddadigtet Hyndluljod nævner baade Ivar og Aud, Harald Hildetand som Søn af hende og Rørek, samt desuden Radbard og dennes Søn Randver. Om de Sagn, som Sagaen omfatter, allerede fra Oldtiden af have udgjort en afrundet Sagnkreds, eller om Sagaen er sammensat af tre oprindelig selvstændig

udviklede Sagnkredse, lader sig ikke med Bestemthed afgjøre. For det sidste kunde den Omstændighed tale, at Saxo slet ikke omtaler Ivar og kun lidet synes at have kjendt til Sigurd, men derimod sees at have havt for sig et meget udførligt, gammelt og mythisk Sagn om Harald Hildetand og Braavallaslaget, et Sagn, som i mange Henseender har været langt oldtidsagtigere end det, nærværende Sagn fremstiller. Især er det merkeligt ved Sagnet om Harald, saadan som det fremtræder hos Saxo, at Odins Beskyttelse her falder meer i Øinene, at Odin fremstilles som den, der har gjort Harald usaarlig, at Odin i Brunes Skikkelse sætter Splid mellem Harald og Sigurd, og at Odin ligeledes i Brunes Skikkelse fælder den gamle Konge i Slaget. Beretningen om Braavallaslaget grunder sig baade i Sagaen og hos Saxo paa et gammelt Kvad; dette viser klarligen ikke alene Saxos Udsagn, men ogsaa den Omstændighed, at man i Opregningen af de fornemste Kjæmper i begge Hære tydelig gjenfinder Rimbogstaverne baade hos Saxo og i Sagaen.

At alle Hovedpersonerne i Sagaen ere historiske, er der neppe nogen grundet Anledning til at betvivle, ligesaalidet som at et stort Slag har forherliget Harald Hildetands Død. Slægtrækkerne lede til at sætte de Hændelser, Sagaen omfatter, til Tidsrummet mellem 650 og 750. Braavallaslaget er udentvivl indtruffet i Begyndelsen af det 8de Aarhundrede, omtrent 720. Ivar, Harald og Sigurd maa ansees for at have været sterkt fremtrædende Personligheder i sin Tid, og for at have opkastet sig til et Slags Overkonger over en stor Deel af Norden, skjønt baade Udstrækningen af deres Erobringer rimeligviis i Sagnet er blevet meget overdreven og Baandet mellem de Lande, som de omfattede, kun har været ganske løst. Man maa udentvivl mere tænke sig dem som mægtige Hærkonger, der have skatlagt under sig en stor Mængde samtidige Styrere af mindre Riger, end som Styrere af et stort Rige, der i sin Overkonge havde et fast politisk Middelpunkt.

Nogle have antaget Søgubrot for Brudstykker af en Saga om Skjoldungerne, der skulde have været en dansk Kongeæt, hvilken Saga (Skjoldungasaga) Snorre nævner i sine norske Kongesagaer. Dette er dog vistnok ikke rigtigt. Den Skjoldungasaga, som Snorre omtaler, er, saavidt vides, ganske tabt; og den her omhandlede Saga,

om den end i visse Dele maaskee kan have støttet sig til hiin, er aabenbare yngre end Snorres Tid. Søgubrots Optegningsalder kan neppe sættes høiere end til Begyndelsen af det 14de eller høist til Slutningen af det 13de Aarhundrede. Der findes altfor mange Træk af Romanstilen, til at man kan ansee den for ældre. Sproget er ellers godt og Fortællingen underholdende, og det maa altid betragtes som et Tab, at vi ikke besidde Sagaen i dens Heelhed[1]).

7. Ragnar Lodbroks Saga.

Denne Saga, hvis udførlige Titel er Saga af Ragnari Loðbrók ok sonum hans, begynder med en Fortælling om en Herraud Jarl i Gautland, hvis Datter Thora Borgehjort bevogtedes af en Lyngorm, der havde snoet sig rundt om hendes Bolig. Ragnar, en Søn af den Sigurd Ring, som kjæmpede med Harald Hildetand paa Braavoldene, dræbte Ormen og fik ved denne Leilighed sit Tilnavn Lodbrok, fordi han var iført en loden Klædning indkogt med Tjære, hvilken beskyttede ham mod Ormens Gift. Efter denne Daad fik Ragnar Thora til Egte, men mistede hende snart, efter at hun havde født ham to Sønner, Erik og Agnar. Han tog sig hendes Død meget nær og sværmede nu for at dæmpe sin Sorg om paa Vikingetoge. Paa et af disse kom han til Spangereid i Norge og fik her see den skjønne Kraaka, som opfostredes hos et Par fattige Bondefolk. Han blev indtagen baade i hendes Skjønhed og i hendes Klogskab, tog hende til Egte og avlede med hende flere Sønner, af hvilke den ældste, Ivar, udmerkede sig derved, at han ingen Been havde i den nedre Deel af sit Legeme, men kun Brusk, saaledes at han altid maatte bæres, men var desuagtet en overordentlig sterk Mand og derhos meget klog.

Paa et Besøg hos den svenske Konge Eystein i Upsal blev Ragnar indtagen i dennes skjønne Datter og trolovede sig med hende. Dette skulde efter hans Bud holdes hemmeligt for Kraaka. Alligevel fik hun det at vide, og nu underrettede hun Kongen ved hans Hjemkomst om, at hun ikke var den ringe Kvinde, som han ansaa hende for, men

[1]) [Udgivet i Fornaldar sögur 1ste Bind og i Antiquités Russes 1ste Bind. Oversættelse af Rafn i Nordiske Fortids Sagaer 1ste Bind.]

en Datter af Sigurd Fafnersbane med Brynhild Budlesdatter; hendes rette Navn var Aslaug, og til Vidnesbyrd om hendes Æt skulde det tjene, at hun snart skulde føde en Søn, der havde en Orm i sine Oine, som Tegn paa at han stammede fra den berømte Ormedræber. Da dette opfyldtes, blev hendes Udsagn med Hensyn til hendes Fødsel troet; Ragnar brød sit Fæstemaal med den svenske Konges Datter, og Drengen blev kaldet Sigurd og bar siden Tilnavnet Orm i Oie.

Ragnars ældste Sønner Agnar og Erik herjede siden i Sverige; men de bleve overvundne af Kong Eystein ved Hjælp af en Troldko, der forfærdede deres Hær. Agnar faldt, Erik blev fangen. Eystein bød ham Fred, men Erik foretrak Døden og lod sig levende spidde paa Spyd, idet han i et Digt bad sine Ledsagere at bringe hans Ring til Dronning Aslaug. Denne hevnede ogsaa sine Stifsønner. Da Ragnar var fraværende paa fjærnere Tog, drog hun selv, iført Brynje og kaldende sig Randalin (Skjoldkvinden), tilligemed sine Sønner til Sverige og hvilede ikke, før hun havde fældet baade Eystein og hans Troldko.

Ragnars Sønner Ivar, Bjørn, Hvitserk og Sigurd Orm i Oie sværmede nu om paa Toge nær og fjærnt. De kom endogsaa til Italien og agtede sig mod selve Rom, men lode dog dette Forehavende fare, da Veien did beskreves dem som meget lang. Imidlertid var ikke heller Ragnar uvirksom; han gjorde et Tog til England, men var saa uheldig at lide Skibbrud ved den engelske Kyst. Han og de Mænd, som med ham reddede sig fra Skibbrudet, bleve angrebne af en Konge Ella med stor Overmagt, og Ragnar omsider fangen. Da han ei vilde sige, hvo han var, blev han kastet i en Ormegaard og døde der, idet han kvad en Vise, hvori han yttrede, at Grisene vilde grynte, hvis de vidste, hvorledes det gik Galten.

Ragnars Sønner lode heller ikke sin Faders Død uhevnet. Ved Ivars List fik de Fodfæste i England, og siden lykkedes det dem at fange Kong Ella, hvem de paa en grusom Maade toge af Dage, idet de ristede Blodørn paa hans Ryg. Ivar blev derpaa i England, de øvrige Brødre vendte hjem til Danmark. Hvitserk blev fangen paa et Tog i de østlige Lande og valgte sig den Død at brændes paa et Baal af fældede Mænds Hoveder. Ivar døde i England og lod sig

høilægge paa det Sted, der var mest udsat for Fiendeangreb; han haabede, at Fienderne der ei skulde vinde Seier. Fra Sigurd Orm i Oie stammede en mægtig Æt; hans Datter Aslaug var Harald Haarfagers Mormoder. Ogsaa fra Bjørn Jærnside stammede en stor Æt.

Sagaen slutter med et Par mindre vigtige Fortællinger, nemlig om tvende Mænd, som havde været i Ragnars Sønners Tjeneste, og som efter lang Tids Adskillelse traf sammen i en fremmed Konges Hird, og om et stort Menneskebillede af Træ paa Samsø, som engang nogle Sømænd hørte kvæde en Vise, hvori det fortalte, at det var reist af Lodbroks Sønner.

Hvor meget Æventyrligt end Ragnars Saga indeholder, saa kan dens historiske Grundvold ikke et Oieblik drages i Tvivl. At Ragnar Lodbrok har levet og været en mægtig Hærkonge, derom vidne baade flere nordiske Sagn, hvoraf Saxo har benyttet nogle, og tillige fremmede Skribenters Beretninger, for hvem Ragnars Efterkommere ved sine ødelæggende Hærtoge vandt en sørgelig Navnkundighed. Vel har Ragnars Levetid været Gjenstand for megen Tvist blandt Historieforskerne, idet nogle, støttende sig til indenlandske Kilder, have hensat den til den anden Halvdeel af det 8de Aarhundrede, andre derimod, følgende udenlandske Historieskrivere, have sat den langt ned i det 9de eller mindst en fuld Menneskealder senere end de førstnævnte. Det Rigtigste bliver udentvivl at antage 794 for Ragnars Dødsaar, hvoraf dog følger, at man tillige maa antage, at et Par af dem, der i Sagaen nævnes som hans Sønner, nemlig Ivar Beenløs og Bjørn Jærnside, i Virkeligheden have været hans Sønnesønner eller fjærnere Efterkommere. Sagaen skildrer Krigerlivet i Norden paa den Tid, da det synes at have naaet sin største Vildhed, da det spredte sine Odelæggelser omkring til næsten hele Europa; og den skildrer det i sterke og livfulde Træk. Sagaen er forøvrigt fuld af Vers, som lægges de vigtigste handlende Personer, Ragnar, Aslaug og deres Sønner, i Munden, og som for en stor Deel have et saa oldtidsagtigt Præg, at man gjerne kan tro, at de virkelig ere af dem, de tillægges.

Ragnars Saga, saadan som vi nu have den, er sat i en vis Forbindelse med Vølsungasaga, saaledes at man ved første Oiekast skulde opfordres til at antage den for at være ført i Pennen af den

Samme, der har nedskrevet den sidstnævnte. Fortællingen i Ragnars Saga om Kongens første Bekjendtskab med Aslaug synes nemlig at forudsætte den vidtløftigere Fortælling om Aslaugs Ungdomsskjebne, som slutter Volsungasaga. Tonen og Stilen i begge Sagaer er dog temmelig forskjellig, i det Hele, som mig synes, alderdomsagtigere i Ragnars Saga end i Vølsungasaga; og det kunde maaskee tænkes, at den Forbindelse, hvori vi nu finde begge Sagaer, kunde skyldes Nedskriveren af Vølsungasaga, der havde den anden for sig som allerede tidligere skreven. Antager man desuagtet, at begge Sagaer i den Form, hvori vi nu besidde dem, ere fra først af førte i Pennen af een og samme Mand, saa bliver deres indbyrdes Forhold et slaaende Beviis paa, hvor liden Saganedskrivernes egentlige Forfattervirksomhed har været, og hvor sterkt bundne de have følt sig ved den Form og det Sprog, som Sagnet i den mundtlige Overlevering havde antaget. Senere end til det 13de Aarhundredes anden Halvdeel lader Ragnarssagas Nedskrivningstid sig neppe sætte [1]).

8. Fortælling om Ragnars Sønner.

Uafhængig af den nu beskrevne Ragnarssaga, men dog nær beslægtet med den er en Fortælling, som almindelig benævnes Þáttr af Ragnars sonum (et Stykke om Ragnars Sønner).

Her fortælles først Ragnars, Aslaugs og deres Sønners Hændelser og Bedrifter, i Hovedsagen overeensstemmende med Ragnarssaga, men betydelig kortere. Derpaa følger en Deel for dette Stykke aldeles eiendommelige Efterretninger om Sigurd Orm i Oies Efterkommere i Danmark og Norge.

Efterretningerne om Sigurds Efterkommere i Danmark og deres Kampe mod Tydskerne udmerke sig derved, at de aabenbar tage Hensyn til udenlandske Skribenters Fortællinger om Normannernes Toge og søge at lempe disse sammen med de norrøne Sagn. Man har saaledes her for sig ikke en tro Optegning af det gamle Folkesagn, men et Arbeide af en mere selvbevidst historisk Forskning over en Deel af Nordens ældste Historie. Dette Arbeide maa i flere Henseender ansees

[1]) [Udgivet af Rafn i Fornaldar sögur 1ste Bind og oversat i Nordiske Fortids Sagaer 1ste Bind.]

vigtigt for Historiegranskeren, da det indeholder Efterretninger, som ikke andensteds findes; men det maa benyttes med stor Varsomhed, da Sagn og lærd Forskning her ere blandede i en just ikke meget kritisk Behandling. Stykket lader til at være skrevet ved Slutningen af det 13de Aarhundrede, efter al Sandsynlighed senere end Ragnarssaga[1]).

9. Nornagests Saga.

Den Fortælling, som almindelig bærer Navnet Söguþáttr af Nornagesti (Sagastykke om Nornagest), er af en ganske særegen Beskaffenhed. Uagtet den sterkt gaar ind paa Æventyrets Enemerker, saa maa den dog i flere Henseender regnes for at være den herombhandlede Sagaklasse vedkommende. Dens Indhold er kortelig følgende:

Engang Kong Olaf Tryggvessøn sad i Throndhjem, kom en gammel Mand til ham, som kaldte sig Gest og bad om Tilhold. Der blev ham Leie anviist blandt de andre Hirdmænd. Om Natten, da alle Hirdmændene sov, men Kongen alene vaagede og læste sine Bønner, bemerkede han en Alf eller Aand, som kom ind og gik hen for den Fremmedes Seng. Den standsede her og sagde: „Sterk Laas er her for tomt Huus," og derpaa forsvandt den. Om Morgenen efter lod Kongen den Fremmede kalde og fik nu vide af ham, at han var dansk af Fødsel og meget gammel, ikke døbt, men primsignet eller korsbetegnet; hertil havde Alfen sigtet med sine Ord, da Gest nemlig havde signet sig om Aftenen som de andre Mænd, skjønt han i Grunden var hedensk. Forresten kunde Gest slaa Harpe og fortælle Sagaer; han vidste at underrette Kongen om mange Ting og blev snart vel anseet af Hirdmændene.

Kort før Juul kom en af Kongens Mænd, ved Navn Ulf Røde, hjem fra en Reise i Olafs Erinder og bragte ham blandt mange flere Kostbarheder en meget kunstig Guldring. Ringen gik omkring i Kongehallen under Drikkelaget; Alle roste den og sagde, at de ingensinde havde seet saa godt Guld. Gest alene roste den ikke og sagde, at han havde seet ligesaa godt Guld. Det kom til Veddemaal herom, og

[1]) [Udgivet i Langebeks Script. rerum Danicarum II (med latinsk Oversættelse) og af Rafn i Fornaldar sögur 1ste Bind. Oversat i Rafns Nordiske Fortids Sagaer 1ste Bind.]

Kongen skulde være Dommer. Hermed blev det roligt for den Aften; Gest tog sin Harpe og spillede nogle gamle Sange.

Om Dagen efter skulde Kongen dømme i Veddemaalet. Gest tog nu ud af et Knytte et Stykke af en Sadelspænde af saa godt Guld, at Kongen strax erkjendte det for bedre end det i Ringen. Gest havde saaledes vundet Veddemaalet; men nu vilde Kongen vide, hvorfra han havde faaet Spændestykket. Gest var ikke synderlig villig til at fortælle det, især af den Grund, at hans Fortælling vilde tykkes de Fleste utrolig; omsider opfyldte han dog Kongens Ønske.

Gests Fortælling begynder nu dermed, at han for syd til Frakkland for at lære Sigurd Sigmundssøn (Fafnersbane) at kjende. Herpaa følger en Beretning om Sigurds Ungdomshændelser, hans Forhold til Regin, hans Kamp mod Hundingssønnerne og Seier over disse — alt fortalt stemmende med Vølsungasaga og med den ældre Edda; i Fortællingen er indflettet en Deel Vers, som alle ere bekjendte fra Sagaen og fra Edda. Fafners og Regins Drab fortælles korteligen, derpaa Sigurds Møde med Brynhild og hans Komme til Gjukungerne samt Egteskab med Gudrun, alt ligeledes i største Korthed. Men nu gaar Fortællingen pludselig over til Sigurd Ring og en Strid, som denne havde med Gjukungerne. Sigurd Ring sendte sine Svogre Gandalfs Sønner (fra Alfheim) imod Gjukungerne, og disse havde igjen i Følge med sig Sigurd Fafnersbane. De mødtes ved Landsgrændsen i Nord for Holsetuland (Holsten), og her kom det til en heftig Kamp. Starkad Storvirkssøn, der fulgte Gandalfs Sønner, kom i Kast med Sigurd Fafnersbane, men fandt i ham sin Overmand og maatte flygte med Tabet af to Jæksler, af hvilke Gest havde bemægtiget sig den ene, der blev hængt i en Klokkestreng i Danmark og veiede 7 Ører (13 Lod). Da Starkad flygtede, gjorde Gandalfs Sønner det Samme, og Seieren tilfaldt Sigurd med meget Bytte.

Engang da Gest fulgte Sigurd Fafnersbane, sank dennes Hest Grane ned i en Myr, og under det at den arbeidede sig op, brast Buggjorden, og Spænden faldt ned. Gest tog den op, men fik den som Gave af Sigurd, og dette var det Guld, som Kongen nys havde seet. Med det Samme viiste ogsaa Gest nogle Haar af Granes Hale, hvilke viiste, at Hesten havde været 7 Alen høi.

Kongen fandt Behag i Gests Fortælling og vilde høre Mere af ham. Gest fortalte nu Sigurds Død, og hvorledes Brynhild dræbte sig selv og lod sig brænde paa Baal med ham. I denne Fortælling, der i Hovedsagen stemmer med Vølsungasagas, er indført det Digt, som i den ældre Edda findes under Navn af Helreið Brynhildar, en Samtale mellem Brynhild og en Gjøger, som hun mødes med, da hun kjører til Hel [1]).

Kongen vilde nu ikke høre Mere herom, men spurgte Gest, om han havde været hos Lodbroks Sønner. Gest sagde, at han havde været i deres Følge en kort Stund, nemlig da de agtede sig mod Rom, hvilket Tog dog blev afvendt.

Kongen spurgte nu Gest, hos hvilken Konge han havde fundet sig mest tilfreds. Gest svarede, at hos Sigurd og Gjukungerne syntes ham muntrest; hos Lodbroks Sønner herskede størst Frihed, saaledes at hver kunde leve, som han vilde; hos Erik af Upsal (der forresten ei omtales i Sagaen, men vel maa være Erik Emundssøn) herskede mest Vellevnet; Harald Haarfager (der heller ikke før er nævnt) var den strengeste med Hensyn til Hirdsederne; hos Kong Lødver (Ludvig) af Saxland var han bleven primsignet; thi der blev Christendommen vel overholdt, og der havde Gest fundet sig mest tilfreds.

Til Slutning fortalte Gest sin egen Historie og Anledningen til hans Navn Nornagest. Hans Fader var en rig og pragtfuld Mand; han modtog efter almindelig Skik de Vølver eller Spaakvinder, som dengang fore om i Landet og spaaede Mænd deres Livsskjebne, gjorde Gjestebud for dem og sendte dem bort med gode Gaver. Disse Vølver indfandt sig strax efter Gests Fødsel og skulde spaa ham hans Skjebne, medens han laa i Vuggen og to Kjerter brændte over ham. De spaaede ham meget Godt; men den yngste af dem blev under Spaadommen fornærmet og raabte i sin Vrede, at Barnet ikke skulde leve længer, end Kjerten varede, som stod brændende over det. Da tog den ældre Vølve Kjerten, slukkede den og bad Gests Moder nøie bevare den. Siden havde Gest gjemt Kjerten for at tænde den paa sit Livs sidste Dag.

Paa Kongens Raad modtog nu Gest Daaben og forblev i Kongens Hird, vel anseet af Alle. En Stund efter erklærede Gest, at han nu

[1]) Ovenfor S. 205—208.

ikke ønskede at leve længere. Han tog Kjerten ud af sin Harpestok og lod den tænde. Han fortalte, at han nu var 300 Aar gammel, lod sig meddele den sidste Olie og hensov, da Kjerten var udbrændt.

Den Sammensætning, som Nornagests Saga fremstiller, synes at være foranlediget af en Stræben efter at bringe flere af den mythisk-heroiske Tidsalders berømteste Personligheder i et Slags indbyrdes Berøring, hvilket Oiemed man har troet sig at opnaa ved at indføre paa Skuepladsen en reent opdigtet Personlighed, der paa en Maade skal danne Knyttepunktet mellem de i gamle Sagn allerede tilværende. Man har i denne Indklædning tillige villet forherlige Christendommen; og da flere Sagn vare i Folkemunde om Kong Olaf Tryggvessøns kraftige Virken for Christendommens Udbredelse og for Udryddelsen af Hedendommen og i det Hele om hans Held i at bevæge Hedningerne til Omvendelsen, saa har man sat den Begivenhed, som skulde danne Fortællingens Indklædning, ved hans Hird og i Berøring med hans Person. Den hele Fortælling om Gest selv kan man saaledes ikke betragte for andet end et ret vakkert Digt, og den Sammenstilling af gamle Sagn, som den omfatter, er visselig ganske uden historisk Betydning. Sagnene enkeltviis betragtede afgive et Bidrag til Opfatningen af den Maade, paa hvilken de forplantedes og i Traditionen undergik Afændringer, netop ved en meer eller mindre vilkaarlig Sammenknytning, og Sagaen er i denne Henseende ingenlunde blottet for historisk Verd. Nedskrivningstiden maa udentvivl sættes ved Midten eller i den anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede; maaskee kan Sagaen dog i sin væsentlige Form være et halvt Aarhundrede ældre i det mundtlige Foredrag. Tonen og Sproget i den har, alt det Æventyrlige uagtet, som Indholdet frembyder, et vist alderdomsagtigt Præg[1].

Kaste vi endelig et Tilbageblik paa den Klasse af Sagaer, hvis Charakteer og Beskaffenhed jeg nu har stræbt at fremstille, saa ville vi af det oven Udviklede see, at de for største Delen maa antages

[1]) [Udgivet af Rafn i Fornaldar sögur 1ste Bind, af Sophus Bugge i Norrøne Skrifter af sagnhistorisk Indhold 1ste Bind, og i Flatøbogen 1ste Bind (Christiania 1860) S. 346—359. Oversættelse i Rafns Nordiske Fortids Sagaer 1ste Bind.]

at være nedskrevne i det 13de Aarhundrede, især i dettes senere Halvdeel, og i Begyndelsen af det 14de; kun en enkelt af dem (Halfssaga) kan maaskee formodes at være ældre, og een (Rolf Krakes Saga) at være noget yngre. De ere for største Delen ikke blevne ganske uberørte af den Tidsalders Tone og Anskuelser, i hvilken de ere nedskrevne, men maa dog altid i Hovedsagen betragtes ikke alene som høist merkelige Aandsfrembringelser, men ogsaa som vigtige Bidrag til Nordens Historie i den mythisk-heroiske Tidsalder, før de tre nordiske Rigers Opkomst.

10.

Den historiske Saga.

Den historiske Saga skjelner sig, som forhen bemerket, fra den mythisk-heroiske derved, at en mere selvbevidst og planmæssig Forskning efter Begivenhedernes Sandhed og rette Sammenhæng her lader sig tilsyne. Det er vel gjennem den tidligere og længere Deel af den historiske Sagas Blomstringstid Folkesagnet, som baade danner Hovedkilden for Sagaens Emne og i det Væsentlige skaber den ydre Form, hvori dette Emne fremtræder; men Folkesagnet er her ikke længer sig selv ganske overladt, ikke længer paavirket af enhver Indbildningskraftens Indskydelse; det veies, ordnes og ledes af de bedste og kyndigste aandelige Kræfter i Folkets Midte og fremtræder først i sin bestemte Sagaform, efter at Fortællingens Sanddruhed har undergaaet en skarp Drøftelse af Tidsalderens kundskabsrigeste og skarpsindigste Mænd og i en renset Skikkelse er tilbagegivet Folket til Odel og Eie. Den historiske Saga udtaler overhovedet kun Almeenhedens Domme om og Anskuelser af Begivenhederne; men Paalideligheden af disses Fremstilling er prøvet af enkelte Kyndiges skarpere Blik, hvilke enten selv have været Øievidner eller formaa at følge Beretningen op til Øievidners Udsagn. Den historiske Saga støtter sig til en Række troverdige Udsagn af navngivne Mænd, som have været samtidige med de fortalte Begivenheder og i den Stilling, at de nøie maatte kjende disse, eller i det mindste til Udsagn af Mænd, der levede Begivenhederne saa nær, at disse endnu paa deres Tid maatte være i ganske friskt Minde.

Rækken af saadanne Udsagn begynder, som forhen yttret, ved det Tidspunkt, da de tre nordiske Riger opstode, ved Midten af det 9de Aarhundrede. De hermed forbundne vigtige Begivenheder ere de tidligste, som den norrøne Saga behandler paa en virkelig historisk Maade. Overgangen fra den mythisk-heroiske til den historiske Saga er imidlertid ikke skarpt betegnet. Den sidste bærer i Begyndelsen endnu meget af den førstes Præg. Men det sande historiske Element udvikler sig efterhaanden til en større Reenhed, alt eftersom de fortalte Begivenheder rykke den Tid nærmere, da Sagaen antog sin faste Form og en planmæssigere historisk Granskning begyndte at drives.

Idet vi nu henvende os til en nøiere Betragtning af den norrøne historiske Saga, maa vi først tydeliggjøre os Gangen i dens almindelige Udvikling baade i Norge selv og i dets Kolonilande, især paa Island, dernæst omtale de Historieforskere og Sagamænd, som have vundet fortrinlig Navnkundighed, og endelig med et Overblik gjennemgaa de vigtigste historiske Sagaverker, baade de, som angaa Norge, Island og de øvrige med Norge forbundne Lande, og de som behandle andre Staters Historie i eller udenfor Norden.

Da Harald Haarfager samlede alle Norges Fylker eller Smaastater til et Rige under een Konges Styrelse eller idetmindste Overstyrelse, lagde han derved Grunden ikke alene til en norsk Rigsforfatning, men ogsaa til en norsk Rigshistorie. Folkesagnet, som forhen havde grebet enkelte udmerkede Personligheders Daad og Skjebne og behandlet dem paa sin eiendommelige poetiske Maade uden ringeste Hensyn til deres Indvirkning paa det større eller mindre Statssamfund, i hvilket hine Personligheder bevægede sig, fandt nu i Norges Enekonge og i hans Bedrifter, hvorved et stort Rige skabtes, ikke alene et mere ophøiet Emne, men ogsaa et Emne, som mindre tillod en vilkaarlig Behandling, en dristig Overførelse paa Poesiens Enemerker. Den udmerkede Personligheds Virksomhed var nemlig her altfor indgribende i alle det samlede Riges Samfundsforholde, i det hele Folks Stilling og Velvære, i Gangen af Statens fremtidige Udvikling, til at kunne tabe sig i fuldkommen poetisk Dunkelhed. Det gjaldt her ikke alene een stor Personligheds Sammenstød med andre dens Lige, et

Sammenstød, hvis haandgribelige Følger som oftest forsvandt med selve de handlende Personer, men det gjaldt ogsaa hans Sammenstød med Folket i alle Norges forskjellige Fylker og Virkningen heraf i en vid Kreds og for fjærne kommende Tider. Man havde Begivenheder for sig, om hvis Virkelighed og Vigtighed selve Folkets offentlige Liv i alle Norges Dele, fra Landets ene Ende til den anden, hvert Øieblik maatte minde. Man havde et Kongedømme for sig, hvis Betydning ligeoverfor hele det norske Folk var en ganske anden end det ældre Fylkes-Kongedømmes, hvor dette fandtes, ligeoverfor de enkelte Fylkers Indbyggere. Man havde endelig for sig en Konge, hvis Regjeringshandlinger, Hird-skikke, ja private Liv ad mange forskjellige Veie maatte komme til det hele Folks Kundskab og i høi Grad tildrage sig dets Opmerksomhed. Norges Enekonge eller Overkonge blev saaledes fra Harald Haarfager af det Middelpunkt, om hvilket det norske Folkesagn i sin historiske Retning dreiede sig; til hans Personlighed knyttede sig de spredte Sagn fra Landets forskjellige Egne, og den Offentlighed, med hvilken denne Personlighed fremtraadte, den Indflydelse, som den øvede paa alle Statssamfundets Dele, virkede kraftigen til at Sagnet i Almindelighed holdtes inden Sandhedens og Virkelighedens Skranker, om det end imellemstunder gav sin poetiske Natur mere end tilbørligt Tøilen, især naar det gjaldt at forklare visse vigtige Begivenheders Aarsager eller de for Almeenhedens Øine skjulte Bevæggrunde for visse usedvanlige Handlinger.

Men foruden det, at Oprettelsen af det norske Rige og de derved forandrede indre Forholde i og for sig kraftigen virkede til at give det norske Folkesagn et bestemtere historisk Præg, — saa bidrog ogsaa hertil den første norske Enekonges og hans Efterfølgeres Hirdordning og huuslige Liv. Harald Haarfager samlede nemlig om sig de viseste og kundskabsrigeste Mænd fra alle Landets Dele, baade for at benytte deres Raad i Landsstyrelsen og for af dem at erholde den i hans Stilling saa vigtige Underretning om ældre Forholde og Fortidens Begivenheder. I sidste Henseende var det uden Tvivl Skaldene, som især gik ham tilhaande. Men alle disse i de forgangne Begivenheder kyndige Mænd (fróðir menn), hvilke dannede Kongens nærmeste Omgivelse, vare tillige Vidner til hans egne Handlinger og de, som bedst

kunde bedømme dem. Dem var det overladt ikke alene at belære Kongen om Fortidens Begivenheder, men ogsaa at bevare Mindet om hans egen Virksomhed baade i Kvad og ubundet Sagn. Disse nøiere underrettede Mænd kunde da siden berigtige, fuldstændiggjøre og sammenknytte de mindre nøiagtige og vidt spredte Folkesagn og saaledes tilbagegive dem til Folket rensede, sammenhængende og i en til mundtlig Forplantning mere skikket Afrunding. Skaldekvadene om Kongens Bedrifter bleve, som mindst udsatte for Forvanskning, den saaledes skabte Sagas egentlige Støttepunkt, hvortil de ubundne udførligere Sagn knyttede sig.

Haralds Eftermænd i Landsstyrelsen fulgte troligen denne Skik, idet de stedse omgave sig med sagnkyndige Mænd og Skalde, der kunde belære og more dem ved at gjenkalde i Mindet Fortidens Begivenheder, og som tillige kunde vidne for Eftertiden om deres egne berømmelige Handlinger. Den Skik overholdtes længe i Norge, at Kongerne havde gamle Viismænd (spekingar) i sin Hird, af hvis Mund de hentede Underretning om Fortidens Hændelser og Forholde (forn dœmi) og om sine Forfædres Adfærd (siðir foreldra sinna), og den gjæveste af disse Viismænd havde sin Plads i det andet ringere Høisæde ligeover for Kongens eget og nød den Ære at blive drukken til af Kongen selv (sitja fyrir konungs ádrykkju)[1]. Saaledes dannede der sig fra Harald Haarfagers Tid i den norske Konges Hird et Slags historisk Skole, der blev en Leder for Folkesagnet og, uden at foregribe dette i Udtalelsen af Almeenhedens Domme, bidrog uendelig meget til at holde det inden den historiske Sandheds og man kan vel ogsaa sige den historiske Forms Grændser.

Paa denne Maade grundlagdes med selve det norske Rige den norske historiske Saga. Den var, hvad den ogsaa altid benævntes, en Kongesaga. Dette var en naturlig Følge af Tidsalderens Anskuelser og Forholde. Paa den ene Side vare Personlighederne endnu langt vigtigere for Folkesagnet end Statsinstitutionerne; og paa den anden Side indtog Kongedømmet en saa vigtig Plads i Samfundsordenen og Kongen en saa fremragende Stilling i Folkets Spidse, at hans personlige Virksomhed maatte tiltrække sig en fortrinlig Opmerksomhed og

[1]) Fagrskinna Kap. 219.

Mindet om andre Landsmænds Stordaad paa en eller anden Maade knyttes til hans.

Norges Forening til eet Rige under Harald Haarfager gav som bekjendt ogsaa Anledning til Islands Bebyggelse ved udvandrede Nordmænd, for en stor Deel norske Høvdinger, som vare misnøiede med Haralds Eneherredømme, og som paa den fjærntliggende Ø vilde opretholde den Frihed, som de ikke længer troede at kunne nyde i Norge. Denne Udflytning, dens Aarsager og dens Virkninger vare af en saa umaadelig Betydning for Islands Indbyggere, at det aldrig maatte kunne glemmes af et med historisk Sands begavet Folk. Da Island dannede sig til et selvstændigt Statssamfund, blev hiin Begivenhed Udgangspunktet for dets Historie. Men ligesom ved Nordmændenes Udflytning til Island ingen enkelt Personlighed spillede nogen Hovedrolle, der kunde gjøre ham til Middelpunktet for et den hele Udflytning omfattende Sagn, saaledes frembød heller ikke senere Islands Statsforfatning noget almindeligt Overhoved, til hvis Virksomhed det historiske Sagn fortrinsviis kunde knytte sig. Den islandske Fristat fik i sit Althing sit politiske Foreningspunkt; men Folkesagnet nøies ikke med at have en Statsinstitution, dens Udvikling og Virksomhed at dreie sig om. Det vil have Personligheder at holde sig til. Da det nu paa Island manglede en enkelt Personlighed, der ifølge sin Stilling kunde ansees for at repræsentere Staten og saaledes optræde som Middelpunktet i dens Historie, saa fulgte heraf, at det islandske historiske Sagn heftede sig ved de mest fremragende Familier paa Øen og disses indbyrdes fredelige eller fiendtlige Berørelser. Folkesagnet fremtraadte her i Skikkelse af en Mængde sideordnede Familiesagn. Det blev imidlertid her ligesaalidet som i Norge ganske overladt til sig selv. Vel manglede Island en Kongehird, hvor Landets kundskabsrigeste Mænd samledes, og hvor de historiske Sagn kunde prøves og veies; men det havde sine store offentlige Forsamlinger, sit aarlige Althing, hvor Folkets bedste aandelige Kræfter mødtes i fælles Samvirken, hvor dets viseste Mænd havde Anledning til at meddele hinanden de merkeligste nye Begivenheder i hvers Hjembygd og drøfte de ældre Sagns Troverdighed og Nøiagtighed. Ogsaa her stod altsaa Folkesagnet under et Slags høiere Ledning, som hindrede det i utilbørligen at skeie ud over Sandhedens Grændser.

For Islændingerne var ikke Mindet om deres eget Lands Begivenheder alene af Vigtighed og Interesse; de bleve stedse staaende i et saa nært Forhold til deres Moderland Norge, at ogsaa dettes Skjebne vakte en varm Deeltagelse hos dem. Islands Handel gik nærmest paa Norge; de fornemste Mænd dreve dengang selv sit Kjøbmandskab og førte sine Kjøbskibe; de kom saaledes i disse Anliggender idelig til Norge og fik Anledning til at høre Beretninger om de indre Rørelser i Landet og dets Sammenstød med Udlandet. Endvidere satte Islands første Høvdinger en Ære i at have tilbragt en Deel af sit Liv, især af sin Ungdomsalder, ved de norske Kongers Hird og i deres Tjeneste som haandgangne Mænd. Disse havde da i den norske Kongehird selv, i Middelpunktet for den norske Sagnvirksomhed, Leilighed til ikke alene som Øievidner at følge den samtidige Konges Regjeringshandlinger, men ogsaa høre Sagnene om Fortidens Konger i deres meest rensede og bedst afrundede Form. De historiske Kundskaber, som Islændingen ad disse Veie havde indsamlet, gjorde han gjældende ved sin Hjemkomst blandt sine Landsmænd, og der dannede sig efterhaanden ogsaa paa Island et Slags Skole for Norges Historie, idet flere af Landets bedste Hoveder fortrinsviis gjorde Bevaringen af de norske historiske Sagn til Gjenstand for sin aandelige Virksomhed, og det ikke blot for at belære og underholde sine Landsmænd, men ogsaa for at gjengive dem i Norge selv og ved de norske Kongers Hird, hvor Islændingen snart blev ligesaa vel anskreven i Egenskab af Sagnfortæller som i Egenskab af Skald.

Heller ikke i de øvrige fra Norge bebyggede Lande fordulgte sig den Sands for Historien, som i Norge og paa Island gjorde sig gjældende. Paa Orknøerne, paa Færøerne, ja paa det affidesliggende Grønland udviklede sig historiske Sagn, som med Begjerlighed hørtes og med Omhu forplantedes. Paa Orknøerne knyttede det historiske Sagn sig fortrinsviis til Jarlerne, der stode i Spidsen for Landsstyrelsen, og formede sig til en Jarlesaga. Paa Færøerne og paa Grønland, hvor Forfatningen mere lignede den paa Island, heftede det sig ved enkelte udmerkede Personligheder eller Ætter og grundede Familiesagaer.

Andre Landes Historie i eller udenfor Norden, inden eller uden

den skandinaviske Folkestammes Enemerker, berørte i Førstningen det norrøne egte historiske Sagn ikkun leilighedsviis, forsaavidt nemlig Norge eller dets Udbyggerlande kom i en eller anden merkelig politisk Berørelse med dem, eller det hjemlige Sagns Hovedpersoner paa en eller anden Maade indvikledes i deres Historie. Sammenstødene mellem Norges, Sveriges og Danmarks Konger vare imidlertid saa hyppige og mangen Gang saa indgribende i det norske Riges Forholde, Kongeætterne hinanden saa nær paarørende ved oprindelig Herkomst og senere Slægtskabsforbindelser, Nordmænds og Islændingers Ophold i Sverige og Danmark saa sedvanlige, Folkeslægtskabet endelig mellem de tre skandinaviske Folkefærd saa dybt følt og almeen erkjendt, deres jævnlige fiendtlige Stilling indbyrdes uagtet, at Begivenhedernes Gang i de tvende sidstnævnte nordiske Riger aldrig kunde tænkes som Nordmændene og Islændingerne ganske uvedkommende. Hertil kom, at de mythisk-heroiske Sagn omfattede alle tre Folkefærd og fremstillede dem i en Samfærdsel, der endnu ikke indskrænkedes ved visse skarpe Rigsgrændser — en Omstændighed, som ikke var uden Virkning paa Udstrækningen ogsaa af det historiske Sagn. Alt dette gjorde, at baade det norsk-islandske Folkesagn optog i sit Forraad en Mængde Begivenheder vedkommende Sverige og Danmark samt disse Rigers Kongeætter, og at den lærdere historiske Granskning, som senere fremblomstrede i Norge og paa Island, ogsaa gjorde Ordningen af disse Begivenheders Fremstilling til Gjenstand for sin Opmerksomhed i en mere eller mindre selvstændig Behandling.

Saaledes fremstod da det norrøne historiske Sagn ved en Tilstrømning fra forskjellige Kilder. Ved efterhaanden at antage en bestemt afrundet Form blev det til historisk Saga.

Det historiske Sagns Overgang i en fast Sagaform fandt udentvivl meget tidlig Sted. Saaledes er der vist al Grund til at antage, at allerede under Harald Haarfager de halv mythisk-heroiske, halv historiske Sagn om hans Forfædre Ynglingekongerne i Svithjod og i Norge ere blevne formede til et Slags Saga, der knyttede sig til Thjodolf af Hvins Kvad Ynglingatal. Hvad ellers de mere samtidige Begivenheder angaar, da maa man tænke sig, at Sagaen om dem har dannet sig stykkeviis, saaledes at i Førstningen hver stor Begivenhed blev Gjen-

standen for et uafhængigt Sagn. Derved at dette fortaltes i Kongens Hird, blandt Folket i dets Forsamlinger og i de store Gjestebud, fik det en fast og afrundet Form og kom til at udgjøre en egen Saga, der mundtlig forplantedes til Efterverdenen.

Disse Smaasagaer grupperedes siden af Fortællerne omkring enkelte Personligheder eller omkring enkelte af de mest fremtrædende Begivenheder og forbandtes til et større Heelt, til en vis Konges eller en vis Families Saga eller til Saga om en vis Række af Begivenheder med een større Begivenhed som Middelpunkt. Allerede under denne Virksomhed maatte et Slags Granskning og Kritik gjøre sig gjældende. Fortælleren havde ofte at vælge mellem forskjellige Former af eet og samme Sagn og havde Anledning til at vise større eller mindre historisk Skjønsomhed og Smag i den Maade, hvorpaa han satte de mindre Sagafortællinger i Forbindelse med hinanden. Han maatte veie Kildernes Paalidelighed, efterforske de i de mindre Sagaer fortalte Begivenheders Tidsfølge, stræbe at udfinde det historiske Baand mellem dem, hæve forekommende Modsigelser og give det Hele en Afrunding, som kunde gjøre det behageligt i Foredraget og lette den mundtlige Forplantelse. Her begyndte nu de gamle og kundskabsrige Mænds Udsagn og Domme at gribe kraftigen ind.

Men alt eftersom det saaledes samlede historiske Material blev større, voxte ogsaa Fordringerne paa Behandlingens Omhyggelighed. Ved Siden af Sagamændenes Fortællervirksomhed fremstod nu en lærdere historisk Granskning, der fortrinsviis gjorde Tidsregningens Ordning, Paaviisningen af afsondrede Begivenheders indbyrdes Forhold i Tiden, Slægtrækkernes eller Ættetallenes rette Opstilling til sit Formaal, idet den derhos stræbte at gjøre sit vundne Udbytte anvendeligt for den egentlige Saga efter en videre Maalestok. Under en saadan Granskings Paavirkning dannede sig endelig Sagaer, der hver for sig omfattede hele Aarhundreders Historie, Rækker af Begivenheder, der angik mange paa hinanden følgende norske Konger og merkelige norske og islandske Ætter gjennem mange Led.

Saaledes begyndte den historiske Saga med særskilte Fortællinger om enkelte merkelige Begivenheder; af disse Fortællinger dannedes senere Sagaer, der fulgte enkelte udmerkede Person=

ligheder gjennem hele deres Liv, og af disse Personssagaer fremgik endelig Sagaer om hele Kongeætter og hele Høvdingefamilier, eller en Statshistorie efter hine Tiders Begreber.

Ved Harald Haarfagers Tid, ved Midten af det 9de Aarhundrede, opstod, som allerede anført, den norrøne historiske Saga. For saavidt den angaar Norge og dets Konger i det 9de og 10de Aarhundrede, bærer den endnu i høi Grad det Ujævnhedens Præg, som Sagnets Knytning til enkelte store Begivenheder eller Personligheder, uden at ledes ved nogen klar Oversigt over Begivenhedernes Sammenhæng og Gang i det Hele, maatte paatrykke den. Fra Slutningen af det 10de og Begyndelsen af det 11te Aarhundrede begynder hver enkelt Konges Historie at udgjøre et mere sammenhængende, jævnere og mere afrundet Heelt. I det 12te Aarhundrede gjør endelig den lærdere historiske Granskning sig gjældende og frembringer en samlet Kongesaga eller Rigshistorie, der i det 13de Aarhundrede omhyggeligen fortsættes med Hensyn til Samtidens Begivenheder og fuldstændiggjøres med Hensyn til Fortidens, indtil den ved Aarhundredets Slutning pludselig standser.

For Islands Vedkommende bærer den historiske Saga i det 9de og 10de Aarhundrede samme Præg som den norske; den holder sig fortrinsviis til enkelte Begivenheder, høist til enkelte Personligheder. Senere griber den Familierne mere i deres Heelhed og gaar endelig i det 12te Aarhundrede, da den tildeels bliver samtidig med de fortalte Begivenheder, over til et Slags Landshistorie. Ved Begyndelsen af det 14de Aarhundrede forstummer den paa Island, ligesom den alt tidligere var forstummet i Norge.

Den historiske Saga havde baade i Norge og paa Island samt i de øvrige af Nordmænd befolkede Lande antaget en fast afrundet Form i det mundtlige Foredrag, længe før den blev ført i Pennen. Dette skede paa Island efter troverdige Vidnesbyrd fra Landet selv ikke før omtrent 240 Aar efter Islands Bebyggelse d. e. i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede eller kort efter 1100[1]). I Norge skulde dette være skeet endnu sildigere, hvis Thjodrek Munk siger Sandhed. Denne nemlig, som skrev en kort Norges Historie paa Latin mellem Aarene omkring 1180, omtaler dette sit Verk som det første

[1]) Fortalen til Olaf den helliges Saga i Fornm. s. IV, 4.

Forsøg paa at levere en skreven Norges Historie, ved hvis Affattelse han ikkun har benyttet mundtlige Beretninger[1]). Heraf skulde man slutte, at endnu ved 1180 ingen Saga var ført i Pennen i Norge. Dette maa dog udentvivl kun forstaaes med den Indskrænkning: forsaavidt Thjodrek vidste og maaskee ogsaa med den yderligere Indskrænkning: i det latinske Sprog, der endnu i Kongespeilet betegnes som Bogsproget (bókmál); thi vi skulle senere hen see, at efter al Rimelighed historiske Begivenheder ere blevne skriftlig optegnede i Norge en god Stund før denne Tid, om end ikke af nogen Nordmand, saa dog af en Islænding. I alt Fald var Sagaskrivningen henimod det 12te Aarhundredes Slutning allerede i fuld Gang i Norge, eftersom man med Bestemthed veed, at Kong Sverrers Saga for en stor Deel førtes i Pennen efter Sverrers eget Tilsagn, altsaa medens han endnu levede og regjerede (1179—1202).

De første skrevne Sagaer baade i Norge og paa Island vare korte og mere bestemte til at give det mundtlige Sagn en Støtte end til at udtømme det og træde i dets Sted. De ældste tilværende skrevne Sagaer vidne tydeligen herom. Skrivekunsten var endnu saa at sige i sin Barndom og det levende mundtlige Foredrag langt mere yndet end Læsning. Men efterhaanden bleve de skrevne Sagaer udførligere. Først var dette udentvivl Tilfældet med dem, som behandlede aldeles samtidige Begivenheder, hvor Skriveren fik Sagnet fra første Haand og førte det ganske friskt i Pennen, som Tilfældet f. Ex. var med Kong Sverrers og hans nærmeste Efterfølgeres Sagaer. Siden stræbte man at give ogsaa de forudgaaende Tiders Sagaer i den skriftlige Optegnelse al den Udførlighed, som det var muligt at opnaa, og enhver senere Sagaskriver søgte at overgaa sine Forgjængere i at opspore gamle Sagn og indskyde dem i sit Arbeide, endogsaa paa dettes Forms og indre Sammenhængs Bekostning. Dette blev især drevet til den største Yderlighed fra den Tid af, da den historiske Saga ganske gav Slip paa Samtiden og udelukkende vendte Blikket mod Fortiden, nemlig fra det 13de Aarhundredes Udgang og gjennem Løbet af det 14de. Imidlertid vedblev stedse Sagaskriveren at spille en fuld-

[1]) Theodoricus monachus de rebus vetustis Norvagicis Kap. 13. jfr. med Fortalen. Script. rer. Dan. T. V. p. 312 og 322.

kommen underordnet Rolle, idet han kun tog Sagnet, oftest ganske ordret, saaledes som han hørte det af en Fortællers Mund eller allerede fandt det optegnet for sig, og indførte det i en fuldstændig given Skikkelse i sit skrevne Arbeide.

Da en saa lang Tid, henved tre Aarhundreder, hengik fra den norrøne historiske Sagas egentlige Opkomst, indtil de første Forsøg gjordes paa at bevare den i skriftlig Optegnelse, kunde Tvivl vækkes mod dens Paalidelighed i det mindste hos dem, som vare mindre fortrolige med dens Natur og Udviklingsmaade. Dette indsaa Enkelte af dem, som tidligst førte den eller lode den føre i Pennen, og de stræbte derfor at oplyse, ad hvilke Veie de af dem optagne Beretninger havde forplantet sig gjennem Aarhundrederne, samt hvilke Midler man havde til at bedømme deres Paalidelighed. At paapege en saadan Hjemmel for de norske Kongers Sagaer ansaaes især magtpaaliggende; og dette er udførligst gjort i Indledningen til den Samling af norske Kongesagaer, der almindelig tillægges Snorre Sturlassøn, samt i Prologen til den Bearbeidelse af Olaf den helliges Saga, som findes blandt Fornmanna sögur[1]). Opgifterne stemme paa begge Steder i de fleste Dele saa godt som ordret.

Vi ville først og fremst holde os til Ordene i Snorres Bearbeidelse, hvilke lyde omtrent som følger: „I denne Bog lod jeg skrive gamle Frasagn om de Høvdinger, som have havt Rige i Nordens Lande og talt det danske Tungemaal, eftersom jeg har hørt kyndige Mænd (fróða menn) sige, saa og nogle deres Ætlinier (kynkvíslir) efter det, som har været mig lært. Noget af dette findes i det Langfeðgatal (Slægtregister), hvori Kongerne eller andre storættede Mænd have opstillet sin Slægt (hafa rakit kyn sitt); men Noget er skrevet efter gamle Kvad eller historiske Sange (söguljóðum), som Mænd have havt til sin Fornøielse. Nu omendskjønt vi ei vide Visshed herom, saa vide vi dog, at gamle kyndige Mænd have holdt Sligt for Sandhed. Thjodolf den vise (enn fróði) fra Hvin var Harald Haarfagers Skald og digtede et Kvad om Kong Røgnvald (Haralds Fætter), hvilket kaldes Ynglingatal. . . . I dette Kvad ere nævnte

[1]) Fornm. s. IV og V. Prologen findes IV, 1—5. Forholdet mellem disse tvende Sagaindledninger er endnu ikke tilfulde oplyst.

30 hans Forfædre (langfeðgar hans) og fortalt om enhvers Død og Begravelsessted (legstað). . . . Eyvind Skaldespilder opregnede ogsaa Haakon Jarl den mægtiges Forfædre i det Kvad, som heder Haaleygjatal. . . . Efter Thjodolfs Sagn er Ynglingernes Historie først skreven og siden forøget efter kyndige Mænds Sagn. . . . Da Harald Haarfager var Konge i Norge, bebyggedes Island. Hos Kong Harald vare Skalde, og kunne Mænd endnu deres Kvæder og ligesaa Kvadene om alle de andre Konger, som siden have været i Norge. Vi holde os mest til det, som er sagt i de Kvad, som kvædne bleve for selve Høvdingerne eller deres Sønner. Vi tage det alt for sandt, som i disse Kvæder findes om deres Reiser eller Kampe. Det er nu vistnok Skaldenes Skik at love den mest, for hvem de staa; men Ingen vilde vove at fortælle ham selv de Verker af ham, som alle Tilhørerne ligesaavel som han selv vidste vare Opspind og Løgn; det vilde være Spot, men ikke Ros. Are Prest den frode, en Søn af Thorgils, der var Gellers Søn, var den første Mand her i Landet (paa Island), der i det norrøne Maal opskrev Beretninger (frœði) baade gamle og nye, . . . og hans Udsagn tykkes mange vise Mænd at være de merkeligste. Han var en videbegjerlig Mand (forvitri) og saa gammel, at han var født den næste Vinter efter Kong Harald Sigurdssøns (Haardraades) Fald (1067—68). Han skrev, som han selv siger, Norges Kongers Levnetsløb (æfi) efter Fortælling af Odd, en Søn af Koll, en Søn af Hall af Sida; men Odd lærte (nam) hos Thorgeir Afraadskoll, en Mand, som baade var viis og saa gammel, at han boede under Nidarnes (der, hvor Nidaros siden blev bygget), da Haakon Jarl den mægtige blev dræbt (995). . . . Are Prest kom syv Aar gammel til Haukadal (paa Island) til Hall Thorarinssøn og var der 14 Vintre. Hall var en meget klog Mand og begavet med en skarp Hukommelse. Han erindrede, at Thangbrand Prest døbte ham, da han var tre Aar gammel, Aaret før Christendommen blev lovtagen paa Island (999). . . . Hall for mellem Landene og havde Handelsfællig med Kong Olaf den hellige; . . . . derfor var han vel underrettet om dennes Regjering (konungsríki). . . . Hall døde 9 Vintre efter Biskop Isleif (1089) og var da 94 Aar gammel. . . . Teit, Biskop Isleifs Søn, var til Opfostring hos

Hall i Haukadal og boede der siden; han underviiste Are Prest og gav ham mange historiske Underretninger (marga frœði sagði hann honum), hvilke Are siden opskrev. Are fik ogsaa mange Underretninger af Thurid, Snorre Godes Datter. Hun var viis og mindedes Snorre sin Fader, men han var nær 35 Aar gammel, da Christendommen indførtes paa Island (1000), og døde een Vinter efter Kong Olaf den helliges Fald (1031). Derfor var det ikke underligt, at Are Prest havde sandfærdig Kundskab om gamle Begivenheder (væri sannfróðr at fornum tíðindum) baade her (paa Island) og udenlands, eftersom han selv var lærvillig (námgjarn) og viis og begavet med god Hukommelse, og derhos havde lært (numit) af gamle og vise Mænd. Men Kvæderne tykkes mig dog mest paalidelige, hvis de ere ret kvædne og med Skjønsomhed opfattede."

Af Prologen til Olaf den helliges Saga ville vi fremhæve følgende for den særegne Oplysninger: „Siden Harald Haarfager blev Konge i Norge, veed man langt bestemtere at fortælle om de Kongers Liv (æfi), som have været i Norge. I hans Dage bebyggedes Island, og var da megen Færd fra Norge til Island. Man havde da hver Sommer Efterretninger disse Lande imellem, og det blev siden lagt paa Minde og havt til Frasagn. Dog tykkes mig det merkeligst til Beviis for Sandheden i Beretningerne (merkiligast til sannenda), som med rene Ord er sagt i de Kvad, der bleve saaledes digtede om Kongerne eller andre Høvdinger, at de selv hørte derpaa, eller i de Arvekvad (erfikvæðum), som Skaldene bragte deres Sønner. De Ord, som staa i Kvæderne, ere de samme som fra først af, hvis de ere ret kvædne, om end den Ene har lært dem af den Anden, og kan deri ingen Forandring gjøres. Hvad de Sagaer derimod angaar, som ere fortalte, da kan det let skee, at ikke Alle forstaa dem paa samme Maade; Somme have heller ikke Hukommelse til at erindre, hvad dem var sagt, naar en Tid er henleden; Sagaerne tabe sig ofte i Erindringen, og Beretningerne blive upaalidelige. Det var meer end 240 Aar, efter at Island bebyggedes, førend Mænd her begyndte at skrive Sagaer; og var dette en lang Tid, og det kunde ikke andet være, end at Sagaerne ikke havde holdt sig i det mundtlige Foredrag (hefði gengizt í munni), hvis der ei havde været Kvæder, baade nye og gamle,

hvoraf man kunde hente Beviser for Beretningernes Sandfærdighed (þau er menn tøki þar af sannendi frœðinnar). Saa have Fortællerne (frœðimenninir) forhen gjort, naar de vilde søge Sandheden, at tage for sandt de Mænds Ord, som selv saa Tidenderne og da vare nær stedte. Men der hvor Skaldene vare med i Kampene, der er deres Vidnesbyrd antageligt, ligesom og naar Skalden kvad for selve Høvdingen; thi da turde han ikke fremføre de Verker af ham, som han selv og alle Tilhørerne vidste han aldrig havde været med at udføre. Det vilde være Spot og ikke Ros. — Nu skrive vi tildeels efter Erindringen (d. e. efter det mundtlig bevarede Sagn) de Begivenheder, som tildroge sig i Kong Olaf den helliges Tid. . . . Jeg veed vel, at hvis denne Fortælling kommer udenlands (d. e. til Norge), vil det synes, som om jeg har fortalt vel Meget om islandske Mænd; men Aarsagen hertil er, at de Islændinger, som disse Begivenheder saa og hørte, bragte Beretningen om dem hid til Landet, og har man siden lært den af dem (hafa menn síðan at þeim numit). Dog skriver jeg det Meste efter det, som jeg finder i de Skaldes Kvæder, som vare hos Kong Olaf."

Disse Udsagn oplyse tilstrækkeligen Rigtigheden af, hvad ovenfor er anført om Gangen i den norrøne historiske Sagas Udvikling. De opholde sig fortrinsviis ved den norske Kongesaga og ved de Kilder for denne, af hvilke den islandske historiske Skole øste. Men man seer let, at Hensigten kun er løseligen at paapege Beretningernes Gang i Sagnet fra ældre til nyere Tider, fra Norge over til Island, uden at Sagaskriveren derfor paa eet Sted vil gjøre nøiagtig Rede for alle de leverede Fortællingers Kilder. Sagaerne berøre forresten disse leilighedsviis paa forskjellige Steder ved selve de enkelte Begivenheder, og deraf viser sig, at Kilderne for Beretningerne og Veiene for disses Forplantelse have været langt flere end de i hine Indledninger opgivne, skjønt overhovedet af samme Beskaffenhed.

Man seer ogsaa af hine Udsagn, at de norske Kongesagaer, skjønt oprindelig udgangne fra og sammensatte i Norge, tidligen ere blevne bearbeidede af Islændinger, og det er vist, at flere af dem skylde kundskabsrige Islændinger den Form i det Hele, hvori de ere blevne vor Tid overdragne. Islændingerne bleve, som allerede oftere yttret, tidligen høit anskrevne baade i de norske Kongers Hird og

hos de fornemste norske Høvdinger som Sagamænd eller Sagafortællere. Derom vidne baade Kongesagaerne selv og desuden den ovennævnte Thjodrek Munk, der paa flere Steder paaberaaber sig Islændingernes Udsagn og roser disse som fortrinlig kyndige i Norges Historie[1]). Desuden stod den islandske historiske Skole, af hvilken Are Frode paa en Maade kan ansees for Stifter, meget høit i den almindelige Mening i Norge. Alligevel tillode de islandske Sagamænd og Sagaskrivere sig vistnok høist sjælden at forandre Formen, Sproget og Tonen i de Sagn, de havde lært i Norge, og af hvilke de sammensatte sine større Sagaverker; kun med Hensyn til Ordningen og Sammenstillingen af dem valgte hver den Fremgangsmaade, som syntes ham den bedste. Derfor er ogsaa Tonen i de norske Kongesagaer i mange Henseender forskjellig fra den i de islandske Familiehistorier. Man sporer i de første ikke alene Nordmændenes Lokalkjendskab til deres eget Land, medens i de islandske Sagaer et saadant nøiere Lokalkjendskab til Norge ofte savnes, — men man sporer ogsaa, at Anskuelserne af og Dommene om Handlinger og Begivenheder ere Nordmænds, den norske Almeenheds, ikke Islændingernes. Den Mængde Smaafortællinger (þættir, Enkelttal þáttr) om Islændingers Færd i Norge, som findes indskudte, i flere af de islandske Bearbeidelser af Kongesagaerne, ere ogsaa øiensynligen indskudte, længe efter at Kongesagaerne selv havde faaet sin fuldstændige Form og Afrunding, hvorfor hine Smaastykker i Virkeligheden afbryde Hovedfortællingens jævne Gang, ligesom de meget ofte hverken i Sprog eller Tone svare til denne. De ere udentvivl oftest først ved Nedskrivningen af Sagaerne indskudte, og det især i de Sagasamlinger, som fortrinsviis vare bestemte til Læsning paa Island selv, ikke til at komme til Norge og i de norske Sagaynderes Hænder. Hvormeget forøvrigt Islændinger ere blevne benyttede i Norge ogsaa ved Sagaers Nedskrivning, det beviser noksom den Omstændighed, at baade Kong Sverrer brugte en Islændings Hjælp ved Optegnelsen af sin Historie, og Kong Magnus Lagabøter gjorde det Samme ved Optegnelsen af sin Fader Kong Haakon Haakonssøns og sin egen Historie.

Den norrøne historiske Saga udsprang, som ovenfor viist, af

[1]) Theod. mon. Prol. samt Kap. 1.

Folkesagnet og støttede sig til dette, saalænge den bestod, dog i en tidligere Alder meer end i en sildigere. Det var nemlig naturligt, at saalænge Sagnet holdt sig til spredte Begivenheder og om hver enkelt af disse formede en uafhængig Fortælling, en selvstændig Saga, uden at endnu nogen høiere Stræben efter at forene de mindre Fortællinger til et større Heelt gjorde sig gjældende, — at da samtlige Oievidners Fremstilling af Begivenheden egentlig dannede Beretningen. Idet hver sagde, hvad han havde seet, forenedes de forskjellige Udsagn ved et Slags ubevidst Overeenskomst til en af alle de Tilstedeværende eller disses Fleerhed godkjendt Fortælling, der siden gik fra Mund til Mund omkring i en videre Kreds. Her var da Fortællingen et Folkesagn i Ordets alleregentligste Betydning; og den beholdt sin Charakteer som saadant, endogsaa efterat en høiere aandelig Virksomhed havde forbundet den med flere Fortællinger af samme Oprindelse til et større Heelt, især naar en saadan Forbindelse ikke kom i Stand, før efter at den enkelte Fortælling allerede i lang Tid, maaskee gjennem flere Menneskealdere, som selvstændig havde vandret gjennem Folkemunde.

Noget anderledes blev Forholdet, da den høiere historiske Virksomhed bemægtigede sig Begivenhederne mere umiddelbart og saa at sige lige fra deres Skueplads førte dem ind i en mere omfattende Sammenstilling. Man betragtede dem da strax som Led i en større sammenhængende Kjede, f. Ex. i en vis Konges Levnetshistorie, og saa dem fra et høiere Standpunkt end det, til hvilket Folkets Almeenhed af blot egen Kraft, uden Ledning, formaaede at hæve sig. De mere fremragende aandelige Kræfter blandt Folket, de Personligheder, som ifølge sin Stilling i Samfundet kunde have et videre Overblik, maatte nu fortrinsviis blive de virksomme. Men idet disse enkelte Personligheder deels ved Siden af, hvad de selv havde seet, ofte maatte ty til Andres Vidnesbyrd, ja til selve det rene Folkesagn, — deels holdt sig til Almeenhedens Domme og Anskuelser, hvilke de i Hovedsagen underordnede sig, — deels endelig ikke alene betragtede sig paa en Maade som Tolke for Folkets historiske Viden, men ogsaa arbeidede for Folket, formede Sagaer, der vare bestemte til at vække Folkets Deeltagelse og forplantes gjennem dets Mund, — saa fulgte heraf, at Form og Tone

i denne ombyggeligere sammensatte og med de fortalte Begivenheder saa godt som samtidige Saga ligefuldt i alt Væsentligt kom til at ligne den i det rene Folkesagn.

Den lærdere historiske Granskning, som fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede gjorde sig gjældende, viiste sig, som allerede tidligere bemerket, egentlig kun virksom derved, at den bragte chronologisk Orden i Begivenhedernes Fremstilling; den forandrede derimod ikke dennes engang vedtagne Form i det Enkelte. Den undlod vistnok ikke, især hvad de længere bortliggende Tider angik, at fremkomme med sine Gisninger; men disse fik ikkun Indflydelse paa selve Begivenhedernes Fremstilling, forsaavidt den fandt Almeenhedens Bifald, forsaavidt som Samtiden saa at sige gjorde den til sin egen. Ogsaa under den lærdere historiske Gransknings Paavirkning vedligeholdt saaledes Sagaen sin oprindelige fra Folkesagnet udsprungne Charakteer.

Nu fulgte den skriftlige Optegning, som allerede i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede blev almindelig og omfattende. Men hvad Fortiden angik, var Stoffet for Optegningen allerede forlængst givet gjennem det mundtlige Foredrag, og det i en fast og afrundet Form, som Skriverne ikke fandt sig berettigede til at forandre. Hvad Samtiden angik, da sluttede sig det Sagaemne, den afgav, ganske til Fortidens og maatte for at vinde Almeenhedens Bifald behandles paa samme Maade, om det end gik fra Oievidnernes Mund umiddelbart over paa Pergamentet eller optegnedes af dem selv med egen Haand, hvad dog vistnok var sjældent. Hvad der især forhindrede den samtidig optegnede Saga fra at antage en betydelig forskjellig Tone og Charakteer fra den, som først optegnedes efter at have vandret længe i Folkemunde, var netop den Omstændighed, at den første ligesaavel som den sidste i Almindelighed nedskreves efter et mundtligt Tilsagn, et Slags Diktat, — at Sagamanden eller Sammensætteren var en anden Person end Skriveren og langt vigtigere end denne, — og endelig at den skrevne Sagas Bestemmelse egentlig var at forelæses i større Forsamlinger og der opfattes gjennem Øret, ikke at studeres i Eenrum og opfattes gjennem Øiet. En større chronologisk Nøiagtighed, en strengere Fordeling af Begivenhederne efter Tidsfølgen kunde udmerke den samtidig optegnede Saga fremfor den anden; men Fortællingsmaaden blev

den gamle, troverdig, simpel, let fattelig og dog høist livlig. De historiske Skildringer bleve fremdeles ledede af Almeenhedens Domme og formede til at finde Gjenklang i dens Følelser; det hele Folk kaldtes saa at sige til Vidne paa deres Sanddruhed. Vel gjorde i den skriftlige Optegnings første Tider, i den anden Halvdeel af det 12te Aarhundrede, enkelte norske og islandske skolelærde Geistlige Forsøg paa, efter den almindelige Brug i det øvrige romersk-katholske Europa, at hæve Latinen til Historiens Skriftsprog; men disse enkelte Forsøg, som i sig selv kun maadelig lykkedes, bleve uden Efterligning og uden Følger. Sagaen var bleven Folket og dets verdslige Høvdinger alt for kjær, til at dens Overførelse i Kirkens Sprog, som Menigmand ei forstod, kunde vinde nogen Fremgang. Kongerne, Høvdingerne og Almuen vare vante til at høre den foredragen i Modersmaalet, og i dette Sprog fordrede den almindelige Mening den skreven. Saaledes skred den historiske Saga frem i sin gamle naturlige Gang ogsaa under den skriftlige Optegning.

Aarsagerne til, at den norrøne historiske Saga i Norge ved Slutningen af det 13de Aarhundrede og paa Island ved Slutningen af det 14de forstummede, vare overhovedet de samme, som bragte hele den norrøne Videnskabelighed og Literatur ved denne Tid til at vantrives og hendø for Norges Vedkommende. Disse Aarsager har jeg tidligere udviklet. Her vil jeg kun for den historiske Sagas Vedkommende fremhæve, at Sagavidenskaben (Sagakunsten), ligesom Skaldekunsten, var nøiere bunden til det gamle norrøne Folkeliv og Sprog, end nogen anden Green af Videnskabeligheden, ja saa nøie, at den umulig kunde trives, hvis heri foregik nogen væsentlig Forandring. Men en saadan indtraadte virkelig paa den ovennævnte Tid. Udviklingen af den norske Samfundsorden i den anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede og i Løbet af det 14de og ligeledes Udviklingen af den islandske efter Islands Underkastelse under Norges Konge i 1263 frembragte hastigen en Omvæltning i Folkelivet og for Norges Vedkommende ogsaa i Sproget, som ingenlunde var den historiske Saga gunstig. Folkets Indgriben i og Interesse for Landsstyrelsen slappedes og hermed Opmerksomheden paa de offentlige Anliggender og Lysten til at bevare Mindet om dem for Efterslægten. Efter Kong Haakon Haakonssøns

Død (1263) synes Almeensandsen for den historiske Saga i Norge og især for dennes Fortsættelse i den gamle folkelige Maneer meget hastig at have tabt sig. Dens Opretholdelse under Kong Magnus Lagabøter (1263—1280) skyldes udentvivl mere denne Konges personlige Smag end en almeen Trang. Nogen yngre norsk Kongesaga end hans findes ikke at være optegnet. Efter Magnus's Tid spores i selve Norge ikke mere noget Forsøg paa at fortsætte Kongesagaerne, om man end har al Grund til at antage, at der endnu en Stund viistes en vis Omhu for at bevare det fra ældre Tider givne historiske Stof. Men ogsaa denne Omhu synes i Løbet af det 14de Aarhundrede, især dettes anden Halvdeel, efterhaanden at være ophørt, vistnok mest paa Grund af det norrøne Skriftsprogs stedse tiltagende Forfald og Forvanskning.

Paa Island slappedes ogsaa kjendeligen Sandsen for den samtidige Saga i Slutningen af det 13de Aarhundrede; dog fremstod der endnu et Par saadanne Sagaverker ved Aarhundredets Udgang og i den første Halvdeel af det 14de Aarhundrede. Derimod vedbleve Islændingerne gjennem hele det 14de Aarhundrede at vise Sands for Samlingen og Fuldstændiggjørelsen af Fortidens historiske Saga, baade for sit eget Lands og for Norges Vedkommende, ligesom de ogsaa fortsatte den længere tilbage i Tiden, maaskee allerede tidlig i det 12te Aarhundrede, paabegyndte Optegnelse af korte Annaler. Den yngste nogenlunde selvstændige paa Island foranstaltede Sagasamling, som er os levnet (Flatøbogen), er fuldendt 1395 og omfatter hovedsagelig Norges Historie og Kongesagaer indtil Kong Haakon Haakonssøns Død.

Har man først gjort sig ret fortrolig med den norrøne historiske Sagas Udvikling, saa har man ikke vanskeligt ved at forklare sig de Egenheder, som charakterisere den. At dens Sprog og Tone overhovedet er Folkesagnets, er en naturlig Følge af dens allerede paapegede Forhold til dette. At de Sagaer, der angaa en ældre Tid, ere ufuldstændigere og mere fragmentariske end de, som behandle en senere, er ligeledes en let forklarlig Følge af Sagakunstens eller Sagavidenskabens gradvise Stigen fra et lavere til et høiere Standpunkt. At de senere Tiders Saga har en bedre chronologisk Form og tildeels er nøiagtig ordnet efter Aarfølgen, kommer deraf, at den er saa godt som samtidig optegnet og paavirket af en vis lærd historisk Granskning. At den overhovedet fremtræder

uden Forfatternavn, grunder sig naturligviis deri, at den ikke er Frugten af nogen enkelt Mands Forfattervirksomhed, men fremsprungen af Folkelivet selv ved en Samvirken af mange forskjellige aandelige Kræfter, — samt deri at Nedskriveren næsten altid spillede en fuldkommen underordnet Rolle. Endelig forklarer man sig ogsaa let Forholdet mellem de mangen Gang talrige Bearbeidelser af eet og samme Emne. Mellem disse Bearbeidelser er der nemlig stedse paa den ene Side en vis paafaldende Lighed, og paa den anden ogsaa ofte betydelige Uovereensstemmelser. Ligheden spores i Enkelthederne, i Maaden, hvorpaa den eenslige Begivenhed fortælles, lige til Sprogvendingerne og Ordene, samt i Dommen om Begivenhederne og de handlende Personligheder; Uligheden derimod spores i Anordningen af det hele Sagaemne, i Berørelsen af flere eller færre Begivenheder, i Indskydelsen af flere eller færre Episoder i selve Hovedemnet. En ganske kort og en meget vidtløftig Saga fortælle ofte samme Begivenhed netop med samme Ord, og det dog paa en Maade, som tydelig viser, at Beretningen i den ene ikke er udskreven af den anden. Grunden til dette Forhold er ikke vanskelig at udfinde. Begge Bearbeidelser toge Sagnet om den enkelte Begivenhed af Folkemunde, saadant som det i mundtligt Foredrag havde formet sig, i den lige til Ordene bestemt givne Skikkelse, som Sammensætteren af den større Saga ikke vovede at gjøre Brud paa, ligesaa lidet som han vovede at udtale nogen anden Dom om Begivenheder eller Personer end den, som engang var fældet af den offentlige Mening. For Ordningen derimod af det givne Stof og Optagelsen eller Udeladelsen af enkelte Begivenheder, herfor troede Sagamændene selv at kunne raade. Hvor Beretningen om een og samme Begivenhed i een Saga viger meget væsentligen af fra den i en anden, maa dette forklares deraf, at Sagaerne her have øst af ganske forskjellige Sagnkilder, hvilke undertiden angives udtrykkelig og endnu oftere lade sig med Sandsynlighed efterspore.

Det Anførte gjælder ligesaavel de historiske Sagaer, der angaa Island, som de, der angaa Norge, skjønt det maaskee mere falder i Øinene og bedre lader sig forfølge i de norske end i de islandske. Flere af de norske Kongesagaer omfatte nemlig et meget langt Tidsrum, et Tidsrum af indtil 3—4 Aarhundreder, optage i sig meget forskjelligartede Fortællinger, som de anbringe paa meget forskjellig Maade,

og ere i Henseende til Vidtløftighed saare ulige, om de end behandle det samme Tidsrum. De islandske Familiesagaer ere derimod overhovedet snevrere begrændsede med Hensyn til Tiden og findes hver for sig i færre selvstændige Bearbeidelser.

Den orknøiske Jarlesaga har i sit Væsen Meget tilfælles med den norske Kongesaga og maa antages at have udviklet sig ganske paa samme Maade som denne. Den slutter dog, saavidt vi nu kjende den, noget tidligere, nemlig allerede i den første Fjerdedeel af det 13de Aarhundrede. De Sagaer, som angaa Færøerne og Grønland, nærme sig, som allerede forhen yttret, mere til de islandske Familiehistorier og omfatte ingen lang Tidsfølge.

Sveriges Historie findes ikke at have været selvstændig behandlet i nogen norrøn Saga. De vigtige Underretninger om dette Rige, som Sagaerne frembyde, forekomme kun leilighedsviis, i Forbindelse med norske Anliggender. Danmarks Historie derimod fra Midten af det 10de Aarhundrede og til Udgangen af det 12te er bleven behandlet i en egen Saga (Knytlingasaga).

Landenes Historie udenfor det skandinaviske Norden behandlede den norrøne Saga ikke paa nogen selvstændig Maade. De norske og islandske lærde Historieforskere lade vistnok ikke Begivenhederne i hine Lande upaaagtede, og idelige Spor findes især i Annalerne til, at baade gamle klassiske og senere Middelalderens Historieskrivere have været studerede og benyttede; men dette Studium sees dog ikke at have ledet til noget Forsøg paa enten at levere en almindelig Verdenshistorie eller nogen enkelt Stats Historie i Sagaform. Hvad Bibelhistorien og Kirkehistorien angaar, da skal derom tales senere under Theologien.

Ved at omtale de Personligheder, som have indlagt sig Fortjeneste af den norrøne Saga eller Historiegranskning, maa skjelnes mellem de egentlige Sagamænd eller Fortællere, der fortrinsviis have bidraget til at give Sagaerne deres Form og Afrunding, — og Historiegranskerne, der med en vis Lærdom og Kritik have veiet og ordnet de foreliggende Sagn, samt fremfor Alt bestemt deres Forbindelse i Tidsfølgen. Idet vi opstille denne Inddeling, ville vi dog ikke dermed paastaa, at den var anerkjendt og allerede opstillet af de Gamle; dette

kan nemlig ikke siges at være Tilfælde, om man end hos dem sporer en dunkel Følelse af Forskjellen mellem hine tvende Virksomhedsgrene. Ikke heller ville vi paastaa, at Adskillelsen skarpt lader sig gjennemføre; thi meget ofte vare vistnok begge Retninger af den historiske Virksomhed forenede i samme Person. Vi ville blot ved at drage denne Grændse og fæste Betydningen af Benævnelserne Sagamand og Historieforsker lette os den efterfølgende Skildring af de forskjellige Personligheders Fortjeneste.

Vi begynde med Harald Haarfagers Regjeringstid og støde her først paa et noksom bekjendt Navn, nemlig Thjodolf af Hvin eller den hvinverske. Han er omtalt blandt Skaldene og i den Anledning hans vigtigste Levnetsomstændigheder anførte[1]). At han ikke blot udmerkede sig som Skald og som Kjender af den norrøne Hedendoms Myther, men ogsaa ved Kyndighed i Fortidens historiske Sagn, derom vidner baade Sagaernes ovenanførte Udsagn og derhos det Tilnavn, som gives ham: hinn fróði d. e. den kyndige. Ordene fræði og dæmi ere nemlig de, hvormed i det gamle Sprog historiske Beretninger almindeligviis betegnes, og fróðr eller mere bestemt dæmafróðr er Benævnelsen for den, som udmerkede sig ved historiske Kundskaber. Thjodolf har sikkerligen forenet baade Sagamandens og Historieforskerens Egenskaber, — de sidste naturligviis, forsaavidt som man af hans Tidsalder kunde vente det. Hans før omtalte Digt Ynglingatal, der opregner Harald Haarfagers Forfædre gjennem 30 Slægtled lige op til Fjølner, Yngve-Freys Søn, forudsætter nødvendigviis et Slags Historieforskning, en Granskning af Slægt- og Tidsfølge, som naturligviis kun for de nærmest forudgangne Tider kunde erholde nogen historisk Sikkerhed, medens den for de fjærnere Aarhundreder ikke maa vurderes for Mere, end den efter Omstændighederne kunde være, en Sammensætning af gamle halv mythiske, ved lang poetisk Tradition fordunklede Sagn, i hvis Ordning vistnok mangfoldige Vildfarelser kunde indløbe. Men det er ikke alene dette historiske Digt, man skylder Thjodolf; den hele Ynglingasaga, eller Fortællingen om Ynglingeættens Skjebne i Sverige og senere i Norge lige til Harald Haarfager, maa i Hovedsagen betragtes som hans Verk. Thi det er utvivlsomt, at Kvadets korte Beretninger have været ledsagede af en udførligere Fortælling i ubunden

[1]) See ovenfor S. 277—279.

Stiil, og en saadan Fortælling udgjør aabenbare Sagaens Grundlag, om den end efter Thjodolfs Dage har erholdt enkelte Forøgelser, hentede fra Sagn, der ikke ere gangne gjennem Thjodolfs Mund. Nu kan vel Ynglingasaga for største Delen siges at være mythisk-heroisk og saaledes ikke at henføre til den Klasse af Sagaer, vi her behandle. Men den maa dog paa den anden Side betragtes som et Slags Indledning til den hele Række af norske historiske Kongesagaer, og desuden bærer dens senere Deel, der angaar Ynglingeættens Virken og Skjebne i Norge, virkelig et saa historisk Præg, at man gjerne kan henføre idetmindste denne Deel til den historiske Sagas Klasse. Forresten maa baade Thjodolf og hans Samtidige, Skalden Thorbjørn Hornklofe, regnes blandt dem, der have bidraget til at bevare og forme Sagaen om Kong Harald Haarfagers tidligere Regjering, især om hans Kampe for at vinde Enevældet over Norge; paa disse Skaldes historiske Digte ere i det mindste Beretningerne om en stor Deel af denne Konges tidligere Bedrifter støttede.

Hvad Thjodolf og Hornklofe virkede for Sagaen om Haralds Erobring af Norge, synes Skalden Guthorm Sindre at have gjort for Sagaen om hans senere Regjeringstid. Om Guthorms Levnetsomstændigheder og om den Yndest, hvori han stod baade hos Kong Harald og dennes Søn Halfdan Svarte, er forhen talt[1]). Guthorm overlevede Harald og blev hans Søn Kong Haakon den godes Skald. I denne Egenskab bidrog han ogsaa ved sine Kvad til at opretholde Mindet om Haakons Krigsbedrifter.

Sagaernes Beretninger om Kong Erik Blodøxe og om dennes Sønner, Kong Harald Graafeld og hans Brødre, støtte sig især til Kvad af Islændingen Glum Geiressøn, der var Eriksønnernes Skald. Beretningerne om Haakon Sigurdssøn Jarl støtte sig til Kvad af Islændingen Einar Skaaleglam, der en Tid lang var i hans Tjeneste og selv var tilstede i det store Slag i Hjørungavaag. Flere islandske Skalde nævnes som nærværende i dette Slag, og blandt dem Tind Hallkelssøn, der kvad en Drapa om Haakon. Ved disse tilstedeværende Skalde heder det udtrykkelig[2]), at Beretningen om Slaget blev forplantet til Island, deels i Kvæder og deels i Frasagn.

[1]) See ovenfor S. 283. 286. [2]) Fagrsk. Kap. 61.

Af deres Udsagn er altsaa den Saga om Jomsvikingerne og deres Angreb paa Norge, som siden var den gjængse paa Island, bleven sammensat, en Saga, som dog i sine Beretninger ikke ubetydelig afviger fra en anden Saga, der øiensynligen er bleven sammensat i Norge efter norske Øievidners Udsagn, og hvilken Fagrskinna udentvivl har bevaret renest.

Som den vigtigste samtidige Sagamand for det lange Tidsrum fra Harald Haarfagers Død 933 til Haakon Jarls 995 maa dog udentvivl den berømte Skald Eyvind Finnssøn Skaldespilder ansees. Hans Levnetsomstændigheder ere forhen omtalte[1]). Som en af Norges mægtigste og mest anseede Høvdinger paa sin Tid havde han fortrinlig Anledning til at kjende baade alle de vigtigste Begivenheder og desuden Kongernes og de raadende Høvdingers Charakteer. At han foruden med Skaldekunsten ogsaa har syslet med Sagaen og Historieforskningen, viser Beskaffenheden af hans Digt Haaleygjatal, hvilket han digtede for Haakon Jarl, og hvilket var et Sidestykke til Thjodolfs Ynglingatal. Dette historisk-genealogiske Kvad, der opregnede og besang Haakons Forfædre lige op til Seming, Odins Søn, og desuden omhandlede Haakons egne Bedrifter, kjende vi vel kun af enkelte Brudstykker; men disse ere tilstrækkelige til at vise, at det er begrundet baade i Forskninger med Hensyn til Oldtidens Sagn og i en Sagamands Opfattelse af Samtidens Hændelser. Vi have saaledes vistnok al Grund til at betragte Eyvind som en af dem, der have havt fortrinlig Indflydelse paa Fremstillingen af Kong Haakon den godes, Harald Graafelds og Haakon Jarls Sagaer.

De forskjellige Sagaer, vi have levnede om Kong Olaf Tryggvessøns Bedrifter (995—1000), støtte sig vistnok ogsaa for en Deel til en samtidig og med Olaf meget fortrolig Skalds Kvad, nemlig til Islændingen Hallfred Vandraadeskalds, og der berettes udtrykkelig om denne, at han nøie efterforskede alle Omstændighederne ved Svolderslaget og Kong Olafs Død, ved hvilke Begivenheder det smertede ham ikke selv at have været tilstede. Det er saaledes høist sandsynligt, at Hallfred ikke har været uden Deeltagelse i den første Formning af Beretningerne om hiint Slag, og at forøvrigt mange andre Sagn om Olafs Færd i Norge oprindelig kunne skrive sig fra ham. Imidlertid

[1]) Ovenfor S. 286—290.

er Olafs Saga behandlet med en Udførlighed, som peger hen paa en anden og righoldigere Sagnkilde end Hallfreds Fortællinger; og hvilken Kilde denne har været, skal senere antydes.

Sagaernes Beretninger om Jarlerne Erik og Svein Haakonssønner (1000—1014) synes saa godt som udelukkende at være øste af samtidige Skaldes Kvad, nemlig Eyjolf Daadskalds, Halldor Uchristnes og Thord Kolbeinssøns. De historiske Sagn, der have ledsaget disse Kvad, synes ei at have været synderlig udførlige eller at have været særskilt bearbeidede af nogen samtidig eller nærlevende Sagamand.

Ved Olaf den helliges Saga (1014—1030) støder man igjen paa et ganske andet Forhold. Her finde vi ikke alene høist nøiagtige og vidtløftige Beretninger, men disse ere ogsaa med den største Omhu ordnede efter Tidsfølgen og fordeelte paa Kongens Regjeringsaar. Derhos finder man en paafaldende Overeensstemmelse mellem de forskjellige Bearbeidelser baade med Hensyn til selve Hændelserne og deres Tidsfølge, og tillige, forsaavidt som Bearbeidelserne ere nogenlunde af samme Vidtløftighed, med Hensyn til Fremstillingsmaade, Udtryk, ja Ord. I alle ovennævnte Henseender kan ikke nogen norsk Kongesaga maale sig med den, førend Kong Sverrers. Disse Omstændigheder antyde upaatvivlelig, at Beretningerne om Kong Olaf den helliges Regjering med stor Omhu ere samlede og saa godt som samtidig forenede til et sammenhængende og afrundet Heelt, til en fuldstændig formet Saga, i hvilken senere Tiders Sagafortællere og Sagaskrivere kun have foretaget faa og uvæsentlige Forandringer. Nu havde vistnok Olaf sine Skalde, hvis Kvad til hans Ære og i Anledning af forefaldende Begivenheder i Sagaerne om ham hyppig anføres som Hjemmel. Især er dette Tilfælde med Ottar Svartes og navnligen med Sighvat Thordssøns, hvilken sidste Skald, som forhen anført[1], var meget høit anskreven hos Olaf og senere hos hans Søn Kong Magnus den gode, og som ved sit idelige Ophold i Olafs Hird havde den bedste Anledning til at kjende Begivenhedernes Gang. Men disse Skaldes Kvad ere dog kun Hjemmel for en forholdsviis meget liden Deel af de Beretninger, som Olaf den helliges Saga omfatter, ligesom

[1]) Ovenfor S. 309—312.

man aldeles ikke af disse Digtes Vidnesbyrd alene kan forklare sig den Orden og Nøiagtighed, der udmerker Fremstillingen i dens Heelhed. Her maa en anden Sagnkilde søges, ligesom ved Olaf Tryggvessøns Saga, og denne Kilde paapege udentvivl de forhen omtalte Indledninger til Snorres norske Kongesagaer og til den vidtløftigere historiske Bearbeidelse af Olaf den helliges Saga. Denne Kilde er Thorgeir Afraadskolls Beretninger.

Om denne Thorgeirs Levnetsomstændigheder vide vi aldeles Intet, uden hvad hine Indledninger meddele, nemlig at han boede paa Nidarnes i Throndhjem, da Haakon Jarl blev dræbt (995), og at han som gammel Mand meddeelte Islændingen Odd Kollssøn de Efterretninger om Norges Konger, som denne igjen meddeelte sin Landsmand Are Frode, og som tjente til Grundlag for dennes historiske Fortællinger og Optegnelser om Norges Konger. Det er klart, at Thorgeir Afraadskoll maa have været en paa sin Tid saare anseet Sagamand eller Sagafortæller og rimelig ogsaa paa sin Viis Historiegransker. Han nævnes vitr maðr, hvilket betegner ham baade som kyndig og tillige som skjønsom i Anvendelsen af sine Kundskaber. Udtrykket om ham, at han „boede paa Nidarnes", tilkjendegiver, at han var en thrøndsk Bonde. Naar der siges, at Odd lærte (nam) af ham, saa antyder dette ligefrem, at det ikke var enkelte usammenhængende Beretninger, som Odd hentede hos ham, men at det var en fuldstændig formet Saga, han „lærte" af Thorgeirs Mund. Spørgsmaalet bliver nu: Hvilken Deel af de norske Kongers Historie, hvilket Tidsrum omfattede da denne Thorgeirs Saga? Besvarelsen afhænger væsentlig deraf, paa hvilken Tid den ovennævnte Meddelelse eller Underviisning fandt Sted.

Are Frode var, som vi vide, født 1067 eller 1068. Man kan ei vel antage, at han i en yngre Alder end mellem 15 og 20 Aar har modtaget sin historiske Underviisning af Odd Kollssøn; dette er da skeet omtrent mellem Aarene 1080 og 1090. Men Odds Bedstefader Hall af Sida levede ved Aar 1000, og Odds Fader Koll var efter al Sandsynlighed født før dette Aar. Odds eget Fødselsaar kan saaledes med Rimelighed sættes mellem 1020 og 1030, og hans Ophold i Norge, under hvilket han lærte af Thorgeir, falder altsaa neppe før

1050, men snarere senere. Thorgeir Afraadskoll maa ifølge det om ham brugte Udtryk, at han var „saa gammel, at han boede paa Nidarnes, da Haakon Jarl blev dræbt," nødvendigviis antages at have været i en sterkt fremleden Alder, da Odd nød hans Underviisning; thi til hans Alder paa denne Tid maa jo Udtrykket sigte. Var nu Thorgeir i 995 mindst en 20 Aar gammel — og mindre kunne vi ei vel antage, da Udtrykket „han boede (hann bjó)" betegner ham som Huusbonde eller Huusfader — saa falder hans Fødsel ved 975, og han var da, ved den Tid Odd Kollsøn lærte af ham, mellem 70 og 80 Aar gammel, — en Alder, som passer godt med det Ovenanførte. Thorgeir havde altsaa, da han underviiste Odd, gjennemlevet Haakon Jarls, Olaf Tryggvessøns, Jarlerne Eriks og Sveins, Kong Olaf den helliges, Svein Knutssøns og Magnus den godes Regjeringstid, og hans friskeste Alder faldt under Kongerne Olaf Tryggvessøn og Olaf den hellige. Af alt dette have vi — som jeg tror — fuld Ret til at slutte, at det har været Kongerne Olaf Tryggvessøns og Olaf den helliges Sagaer, som Thorgeirs Foredrag for Odd fortrinlig har omfattet, og at disse Sagaer saaledes fra først af væsentligst skylde ham sin Tilblivelse og Form. At hans Frasagn om Olaf den hellige har været baade udførligst og bedst ordnet og med Hensyn til alle Enkeltheder nøiagtigst, det var naturligt, da den laa Fortællingstiden nærmest, og Sagamanden her bedst kunde fortælle som Oievidne eller som den, der havde sammensat sin Fortælling efter Beretninger fra første Haand. Olaf den helliges Saga fandt saaledes hos Lærlingen den Tiltro, at han og de, der atter lærte den af ham, betragtede den som noget endog med Hensyn til Formen fuldendt, hvori man ei vovede at foretage betydelige Afændringer. For denne Anskuelse taler ogsaa den Omstændighed, at det netop er i Indledningen til en udførlig Bearbeidelse af Olaf den helliges Saga, at Paaberaabelsen af Thorgeir Afraadskolls Fortælling forefindes, samt at i alle vidtløftigere Bearbeidelser af bemeldte Saga følgende Bemerkning gjøres med Hensyn til Beregningen af Olaf den helliges Regjeringsaar: „Denne Bestemmelse af hans (Olafs) Kongedømme skrev (ritaði) først Are Prest Thorgilssøn den frode, der baade var sanddru (sannsögull) og begavet med en sterk Hukommelse (minnigr) og saa gammel, at han erindrede og havde havt Sagaer (hafði

sögur af haft) af de Mænd, der vare saa gamle, at de for sin Alders Skyld kunde erindre disse Tidender; saaledes har han selv sagt i sine Bøger og nævnt de Mænd, af hvem han havde lært historiske Efterretninger (hafði frœði af numit)[1]." Her synes jo netop det, som i Indledningerne er sagt om Sagaernes Forplantelse fra Thorgeir til Are, at anvendes særligen paa Olaf den helliges Saga. — Med Hensyn til Olaf Tryggvessøns Historie have rimeligviis Sagnene baade i Norge og paa Island været saa mangfoldige og i mange Biomstændigheder saa forskjellige, at den af Thorgeir sammensatte Saga ikke i Traditionen kunde holde sig fri for Afændringer og væsentlige Tilsætninger; deraf de mange Uoverensstemmelser mellem de forskjellige Bearbeidelser af denne Konges Saga, for hvilke alle alligevel Thorgeirs Fortælling udentvivl i Hovedsagen ligger til Grund. At Thorgeirs Frasagn til Odd ogsaa har omfattet de norske Kongers og styrende Høvdingers Historie før Olaf Tryggvesøn, maa man formode. Men her kunde han blot, hvad Haakon Jarls senere Regjeringsaar angik, fortælle som Samtidig, medens han for det tidligere Tidsrum maatte holde sig til ældre i Traditionen bevarede Frasagn, paa hvis Ordning og Sammenstilling han imidlertid neppe har været uden Indflydelse.

Thorgeir Afraadskolls Navn fortjener saaledes ganske vist at udhæves som et af de merkeligste i den norske Kongesagas Udviklingshistorie. Hans Indflydelse paa den norske Kongesagas Formning efter en mere omfattende Maalestok, grundet paa en skjønsom Sammenknytning af en Mængde ældre eenslige Sagn og Sagaer, maa ansees for utvivlsom.

Fra Olaf den helliges Tid af er den norske Kongesaga i Grunden at betragte som samtidig, og neppe har der, fra den Stund Thorgeir Afraadskoll levede og indtil Sagaernes Nedskrivning begyndte, nogensinde manglet Sagamænd, der samtidigen bragte Beretningerne om de vigtigste Norges Konger vedkommende Begivenheder i Sagaform og saaledes foredrog dem i offentlige Forsamlinger baade i Norge og paa Island, ja for den norske Konge selv, som de angik. Kongerne Magnus den gode og Harald Haardraade (1035—1066),

[1]) Snorre Ol. d. hell. S. Kap. 189; Fornm. S. V, 23, jfr. m. Snorre Kap. 260 og Fornm. S. V, 114.

der begge vare store Yndere af Skaldekunsten, synes ikke mindre at have yndet Sagaen; i det mindste veed man om Harald, at han baade selv fortalte og gjerne hørte fortælle Sagaer om Fortidens Begivenheder og sine egne Bedrifter. Et Par Træk af Harald Haardraades Saga vise dette, og da de tillige kaste et Lys over den historiske Foredragsmaade og Sagamændenes Stilling i Haralds Hird, samt over den mundtlige Sagas Forplantelse, vil jeg her meddele dem. Det ene Sted angaar Forhandlingerne mellem Harald og den mægtige Høvding Einar Thambarskjælver. Forholdet mellem disse var, som bekjendt, ikke det venskabeligste. Tilnærmelser fandt meer end een Gang Sted, men Forsoningen var aldrig af nogen Varighed. Under en saadan venskabelig Tilnærmelse besøgte Einar paa Kongens Indbydelse denne i Nidaros og blev meget venlig modtagen. Harald gav om Aftenen Einar Sæde ved sin Side, og da man havde spiist og Bordene vare borttagne, satte alle de Tilstedeværende sig i en Ring i Halmen paa Gulvet, drak med hinanden og vare glade. Dyner bleve lagte bag Ryggen af Kongen og den gamle Einar, for at de skulde have det mageligt. Nu begyndte Kongen at fortælle om sine Heltebedrifter i Udlandet. Men snart fandt Kongen, at Einar var mindre opmerksom paa Fortællingen, end passeligt kunde synes; den Gamle blev søvnig, lænede sig op til Dynen og sov endelig ganske ind. Heri saa Harald en Fornærmelse mod sig, som han hevnede ved at gjøre Einar paa en lidet passende Maade latterlig for de Nærværende — en Fremgangsmaade, som foranledigede et nyt Brud mellem Høvdingerne, der kort efter havde Einars Drab til Følge [1]). — Den anden Beretning angaar en islandsk Sagamand ved Haralds Hird. En Sommer, heder det, kom en ung og rask, men fattig Islænding ved Navn Thorstein til Kongen og bad ham om Understøttelse. Kongen spurgte, om han havde nogle historiske Beretninger at fortælle (ef hann kynni nökkura frœði); han svarede, at han kunde nogle Sagaer. Kongen sagde da, at han vilde tage mod ham i sin Hird; han skulde være der om Vinteren og stadigt more Hirden ved sine Fortællinger (skemta ávalt), hvo som bad ham derom, naar man havde Lyst til at høre paa ham. Thorstein underkastede sig dette Vilkaar. Han blev snart yndet af Hirdmændene og

[1]) Fornm. S. VI, 279.

fik Klæder til Skjenk af dem, ligesom Vaaben af Kongen. Saaledes led det frem mod Julen; men da begyndte Islændingen at blive mismodig. Kongen spurgte ham om Aarsagen, men han vilde i Førstningen ei ret ud med den. Kongen sagde da, at han vilde gjette, og spurgte nu Thorstein, om det ikke forholdt sig saa, at det nu var forbi med hans Sagaforraad, eftersom han hele Vinteren gjennem havde moret med sine Fortællinger, naarsomhelst Nogen havde ønsket det, ofte baade Nætter og Dage. „Nu," sagde Kongen, „mon det tykkes dig ilde, at Sagaerne gaa op netop til Juul, og du vil ikke gjentage de Sagaer, du allerede een Gang har fortalt." Thorstein svarede, at Kongen gjettede rigtig. „Jeg har kun een Saga igjen," lagde han til; „men den tør jeg ikke fortælle her; det er nemlig Eders Udfærds Saga (útfararsaga yður d. e. Sagaen om Haralds Bedrifter i Udlandet)." „Det er just den Saga," sagde Kongen, „som jeg er mest nysgjerrig efter at høre." Thorstein skulde nu efter Kongens Befaling ikke fortælle i Mellemtiden indtil Julen, medens Kongens Mænd havde fuldt op at tage vare; men første Juledag skulde han begynde den omtalte Saga og fortælle et lidet Stykke af den. „Der bliver da," sagde Kongen, „drukket sterkt, og man kan ikke længe sidde rolig og høre paa Fortællingen; jeg skal da nok saaledes hjælpe til med dig, at Sagaen varer Julen ud, og ikke skal du, saalænge du fortæller Sagaen, merke noget paa mig, hvad enten jeg synes vel eller ilde om den." Dette havde nu sin Fremgang. Islændingen begyndte sin Saga paa Juledagen, men fortalte ikke længe, førend Kongen bad ham standse. Nu begyndte man at snakke om Fortællingen; Nogle sagde, at det var djærvt af Islændingen at komme frem med denne Saga, og undredes paa, hvorledes Kongen vilde optage det; Nogle tyktes, at han fortalte godt; Andre gjorde mindre af Fortællingen. Kongen var blot omhyggelig for, at der blev hørt til med Opmerksomhed. Han passede det ogsaa saaledes, at Sagaen først fik Ende med Julen. Trettende Dag Juul sagde Kongen: „Er du ikke nysgjerrig, Islænding! efter at vide, hvorledes mig synes om Sagaen?" „Jeg er bange derfor, Herre!" var Svaret. „Den tykkes mig meget vel fortalt (mér þykkir allvel sögð) og i ingen Maade afvigende fra Virkeligheden (ok hvergi vikit frá því sem efni stóð til)," sagde Kongen; „men hvo lærte dig

den?" „Jeg pleiede," svarede Thorstein, „der ude paa Island hver Sommer at fare til Things (d. e. til Althinget), og der lærte jeg hver Sommer Noget af Sagaen, som Halldor Snorresøn fortalte." „Da er det ikke underligt," sagde Kongen, „at du kan den vel, da du har lært den af ham." Det maa bemerkes, at Islændingen Halldor Snorresøn, en Søn af den anseede Høvding Snorre Gode, var kommen til Harald under dennes Ophold i Constantinopel, havde stedse fulgt ham paa hans Toge i det sydlige Europa og var vendt tilbage med ham gjennem Gardarike til Norden. Halldor havde siden en Stund været i stor Yndest hos Harald, indtil Venskabet mellem dem begyndte at kjølnes og Halldor endelig forlod Kongen i fuldt Uvenskab og tog Bopæl paa Island for sine øvrige Levedage. Thorsteins Fortælling blev vel belønnet af Kongen, der om Vaaren skjenkede ham Varer til at begynde Kjøbmandskab med og derhos indbød ham til at være velkommen ved Hirden, naarsomhest han vilde opholde sig hos Kongen[1]).

Denne sidste Fortælling lærer os at kjende tvende Sagamænd fra Midten af det 11te Aarhundrede. Den ene af dem, Halldor Snorresøn, var Sagamand i Ordets høiere Betydning, idet han nemlig fra først af sammensatte en Saga om Harald Haardraades Bedrifter i Udlandet, til hvilke han selv for største Delen havde været Øievidne og rakt en kraftig medhjælpende Haand. Thorstein derimod var en Sagamand af underordnet Rang, hvis Fortjeneste ikke bestod i nogen Gave til selv at sammensætte, men blot i en tro Hukommelse og Gave til at gjengive i et flydende Foredrag, hvad han havde lært af en Anden. Man indseer let, at i den Tidsalder, da Sagaen forplantedes ved mundtlig Tradition, det sidste Slags Sagamænd vare fast ligesaa uundværlige som det første, og der gaves vist nok en heel Mængde af Sagafortællere, der ligesom Thorstein fandt sit Livsophold ved at anvende sin Fortællerkunst ved Kongernes Hird og i Høvdingernes og de rige Bønders Huse. Fortællingen blev, som man af det Anførte seer, bedømt af Tilhørerne, og denne Bedømmelse strakte sig ganske vist ikke alene til Foredraget, men meget mere til selve Indholdet, saaledes at

[1]) Fornm. S. VI, 354—356.

Anledning ofte gaves til Berigtigelser, naar nogen af de Tilstedeværende kunde give bedre Underretning om Et eller Andet, end Fortælleren.

Det er forresten høist sandsynligt, at den omtalte Islænding Halldor Snorresson har havt en vigtig Andeel i Sammensætningen af Kong Harald Haardraades Saga, saadan som denne var i Omløb paa Island; thi Halldor synes at have overlevet Harald[1]), og det er vel at merke, at den Thurid Snorresdatter, af hvis Beretninger Are Frode siges at have øst Oplysninger om Norges Kongers Historie, var en Søster af Halldor. Intet er vel rimeligere, end at Thurid har foredraget, hvad hun havde lært af sin Broder, ligesaavel som det, hun havde lært af sin kundskabsrige Fader Snorre Gode, der døde 1031; og hvad hun lærte af Halldor, kan man af det forhen Anførte slutte nærmest har vedrørt Harald Haardraades og maaskee tillige hans Formand Magnus den godes Historie. Thurid var ellers ingenlunde den eneste Kvinde paa Island eller i Norge, som befattede sig med Sagafortælling. Vi skulle senere see, at Kvinders Udsagn oftere paaberaabes i Sagaerne som Hjemmel for enkelte Beretninger.

De mange berømte Skalde, der levede paa Magnus's og Haralds Tid og besang deres Bedrifter, som Thjodolf Arnorsøn, Bølverk, hans Broder, Arnor Jarleskald o. Fl., have ogsaa bidraget meget til Bevaringen af hine Kongers Sagaer, der heelt igjennem for en stor Deel støtte sig til deres Kvæder. At en Mængde Sagn om disse Konger have været i Folkemunde, er aabenbart; med Hensyn til Harald Haardraade siges det udtrykkeligt i flere Bearbeidelser af hans Saga med følgende Ord: „Mange af hans (Haralds) Bedrifter ere uskrevne, og Aarsagen hertil er deels vor Ukyndighed og deels det, at vi ikke ville skrive vidnesløse Sagaer, om vi end have hørt saadanne om ham. Det tykkes os bedre, at Noget siden bliver tilføiet, end at man skal behøve at borttage, hvad forud er skrevet“[2]). Alligevel frembyder Magnus's og Haralds Saga paa meget nær ikke den chronologiske Orden, den Jævnhed, Sikkerhed og Overeensstemmelse i Beretningerne, som Sagaerne om Olaf den hellige. Grunden er udentvivl den,

[1]) Fornm. S. VI, 251.

[2]) Fornm. S. VI, 265; Snorre Har. Haardr. S. Kap. 36, samt i flere Bearbeidelser ganske ligelydende.

at Sagaerne om Magnus og Harald ere blevne mere stykkeviis sammensatte og ikke strax have fundet en Bearbeider, som fra første Haand har kunnet forme dem til et sammenhængende afrundet Heelt. De ere desuden i de fleste vidtløftigere Bearbeidelser, som nu ere tilbage, under Nedskrivningen blevne overfyldte med en Mængde indskudte Smaafortællinger om Islændinger, hvilke paa den Tid opholdt sig i Norge og paa en eller anden Maade kom i Berøring med dem, Fortællinger, der vistnok for største Delen ere høist underholdende og oplysende, men som dog i høi Grad forstyrre og afbryde Hovedberetningens Gang.

Kong Olaf Kyrres Regjering (1066—1093) frembød, som bekjendt, ikke det Slags Begivenheder, ved hvilke Sagnet og Sagaen i hine Tider dvælede med Lyst. En Fredens Tid, som fremkaldte Orden og Velstand i Landets Indre, afgav intet righoldigt Emne for Sagamændene. Olaf Kyrres Saga har derfor neppe nogensinde været behandlet som et særskilt Heelt, men er fremstaaet som et nødvendigt forbindende Led mellem de mere sagnberømte Kongers, hans Fader Haralds og Søn Magnus's Sagaer. Med Fortidens Saga har man dog ogsaa under den fredelige Olaf syslet, og den har lydt ved hans som ved hans Forfædres Hird. Dette sees deraf, at hans Skald Stein Herdisessøn for Kongen sammensatte en historisk Drapa om Olaf Tryggvessøn, hvilken forudsætter Gransken i og nøie Kjendskab til denne Konges Saga[1]).

Kong Magnus Barfods Saga (1093—1103) udmerker sig ved en Livlighed og Nøiagtighed i Fortællingen, som ikke alene viser, at den er fremgangen af Øievidners Beretninger, men ogsaa, at den meget hastig er bleven formet til et Heelt. Den støtter sig til samtidige og Kongen ledsagende Skaldes Kvad, men indeholder desforuden en Mængde Omstændigheder, som aabenbare ikke ere hentede fra Skaldeverker, men hvis Fremstilling har tilhørt det ubundne Sagn og samtidig maa have antaget sin bestemte Form. Magnus's Regjeringstid var rig paa Høvdinger, der nøie kjendte Kongen og hans Foretagender, og som maatte føle sig opfordrede til at fortælle om hans Bedrifter, i hvilke de selv havde deeltaget. Blandt disse kan nævnes følgende Lendermænd: den vise Kale Sæbjørnssøn af Agder, som fulgte Kongen paa hans

[1]) See ovenfor S. 318.

tidligere Toge i Vesterlandene og døde her (1097), dennes Søn Kol, der ogsaa prises for sin Klogskab og sine Indsigter, Vidkunn Jonssøn af Bjarkø og Sigurd Ranessøn, der begge ledsagede Kongen paa hans sidste irske Tog, bragte Tidenden om hans Fald til Norge og siden vare i høi Anseelse hos hans Sønner. Vidkunn Jonssøn nævnes udtrykkelig som Hjemmelsmand for den udførlige Beskrivelse, der er os levnet af Magnus's sidste Kamp og Fald i Irland. Fagrskinnas Ord herom ere følgende: „Saa siger Vidkunn Jonssøn, at da han og Sigurd Ranessøn (efter at Kongen var falden og Vidkunn havde dræbt hans Banemand) flygtede, da vare kun Faa tilbage, som kunde fortælle Tidenderne[1])." Her peger Udtrykket ligefrem hen paa, at den, som først sammensatte Magnus's Saga, havde hørt Beretningen af Vidkunns egen Mund. Hvo denne Sagamand har været, derom kan man maaskee danne sig en sandsynlig Formodning.

I alle udførlige Beretninger om Norges Deling mellem Magnus den gode og Harald Haardraade findes anført som Hjemmel en vis Thorgils Snorressøns Udsagn. Vi ville nærmest holde os til Fagrskinna. Efterat denne i Begyndelsen af sin Beretning har fortalt, at Harald først modtog Kongenavn i Gudbrandsdalen, og at den, som meddeelte ham det, var den 15aarige Thorer af Steig, „som siden var en stor Høvding," samt at Harald ved denne Leilighed skjenkede Thorer blandt flere kostbare Gaver en Bolle af Møsurtræ og sin egen Kappe af bruunt Purpur, — slutter den Beretningen med følgende Ord: „Saaledes siger Thorgils Snorressøn, en viis Mand (vitr maðr; Flatøbogen lægger til: ok sannfróðr d. e. virkelig kyndig), og erklærede, at Gudrid Gudormsdatter, Steigar-Thorers Sønnedatter, fortalte ham det; og han sagde, at han havde seet Møsurbollen og Kappen, som Kong Harald havde givet Thorer, og var den da skaaren til et Alterklæde[2])." Thorer af Steig var, da denne Be-

[1]) Fagrsk. Kap. 240. Hermed stemmer Morkinskinna saa godt som ordret, kun at den bruger Udtrykket: „Det sagde Vidkunn selv."

[2]) Fagrsk. Kap. 174; Fornm. S. VI, 185; Snorre Har. Haardr. S. Kap. 24. Kun Hrokkinskinna afviger fra de øvrige ved at nævne Odd Helgessøn istedetfor Thorgils Snorressøn (Fornm. S. l. c. not. 1). Nogen Afvigelse finder forøvrigt ogsaa Sted deri, at Fagrskinna og Morkinskinna lade Thorgils erklære selv at have seet baade Kappen og Bollen, medens de øvrige blot lade ham sige, at han selv

givenhed indtraf (1046), 15 Aar gammel, og han døde i Aaret 1095 omtrent 65 Aar gammel. Hans Sønnedatter Gudrid kunde da vel være voxen. Men da hun netop paaberaabes i Thorgils's Udsagn, ikke hendes Fader eller Farfader, og Thorgils dog maa antages at have indhentet Efterretningen i Gudbrandsdalen, siden han med egne Øine havde seet Klenodierne, — saa bliver det rimeligt, at Gudrids Fortælling skriver sig fra en Tid, da ikke alene Steigar-Thorer, men ogsaa hans Søn Gudorm allerede var død, altsaa sandsynligviis fra det 12te Aarhundredes tidligere Halvdeel. Paa denne Tid maa vi følgelig antage, at Thorgils Snorressøn har levet og indsamlet sine historiske Efterretninger i Norge. Vi kjende forresten Intet til hans Levnetsomstændigheder. At han var en Islænding, er sandsynligt, og at han har været en paa sin Tid høit agtet Sagamand, maa sluttes af den Maade, paa hvilken han omtales. Da han nu behandlede de norske Kongers Historie og indsamlede sine Efterretninger i Norge i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, ikke længe efter Kong Magnus Barfods Død, saa bliver der stor Formodning for, at denne Konges Saga fra først af er bleven sammensat af ham. Den førnævnte Vidkunn Jonssøn levede endnu i 1138, og af hans Mund kunde saaledes Thorgils ret vel hente Underretning om de Begivenheder, hvortil Vidkunn selv havde været Øievidne.

Men Thorgils's Virksomhed som Sagamand har ganske vist ikke strakt sig til Kong Magnus Barfods Historie alene. Det Ovenanførte viser klart, at han ogsaa maa have behandlet Magnus den godes og Harald Haardraades Saga, da han i den netop paaberaabes som Hjemmelsmand. Det er allerede bemerket, at disse Kongers Saga bærer Præget af vel at være grundet paa samtidige Beretninger med Hensyn til Enkelthederne, men ikke at have faaet sin faste Form som et Heelt førend i et noget senere Tidsrum. Rimeligt er det altsaa, at Thorgils Snorressøn ogsaa har havt en Haand med i dette Arbeide, og at han er den første, der har foredraget Magnus's og Haralds Saga i dens fulde Sammenhæng og Udførlighed.

Vi have saaledes Grund til at ansee Thorgils Snorressøn

saa Kappen, men at han hørte Gudrid forsikkre, at hun havde seet Bollen i sin Faders Eie. Denne Forskjel er imidlertid uvæsentlig.

for en Sagamand, der har havt særdeles Fortjenester af Norges Kongesaga i Tidsrummet fra Olaf den helliges indtil Magnus Barfods Død, fra 1030—1103.

Sigurd Jorsalafarers og hans Brødres Saga (1103—1130) bærer overhovedet ganske det samme Præg som Magnus Barfods. Den støtter sig for en Deel paa samtidige Skaldes Kvad og for en Deel paa Beretninger, som den første Sammensætter upaatvivlelig har hentet fra Oievidner. Eet saadant paaberaabes udtrykkeligen. Det er i Fortællingen om Kong Sigurds Adfærd, da han skilte sig fra sin Hustru, Dronning Malmfrid, for at egte Cecilia. Kongen vilde holde sit Bryllup med Cecilia i Bergen; men den derværende Biskop Magne gjorde ham djærve Forestillinger herimod og forbød Kongen at fuldbyrde sit Forsæt i hans Biskopsdømme. Da Biskoppen indfandt sig hos Kongen for at fremføre sit Forbud, ledsagedes han af en Prest ved Navn Sigurd, som senere selv blev Biskop i Bergen; og dennes Udsagn anfører Sagaen som sin Hjemmel i Skildringen af Kongens Vrede og Biskoppens Rolighed. „Saa sagde Presten Sigurd," heder det, „som da var hos Biskop Magne og senere blev Biskop i Bergen, at Kongen syntes ham saa forfærdelig, da han hævede Sverdet og hvæssede sine Oine paa Biskoppen, medens denne talede, at han næsten ikke vidste af sig selv for Rædsel"[1]). Sigurd var Bergens Biskop allerede 1139 og døde før 1157. Før sidstnævnte Aar var altsaa Sigurd Jorsalafarers Saga sammensat, og man feiler neppe ved at antage, at dette allerede var skeet mange Aar forud, eftersom det viser sig — hvilket senere skal nærmere omtales — at ved Midten af Aarhundredet Sigurds nærmeste Efterfølgeres Saga ikke alene var sammensat, men endog ført i Pennen, og det som et særskilt Sagaverk, hvis Forfatter ikke satte sig Behandlingen af den foregaaende Tids Historie som Maal og følgelig vel maa have forefundet denne allerede ordnet i Sagaform. Om Sammensætningen af Sigurd Jorsalafarers og Brødres Saga ogsaa kan tillægges den før nævnte Thorgils Snorresøn, maa vi lade uafgjort; ganske usandsynligt er det ikke, da Thorgils meget vel kan antages at have overlevet Kong Sigurd.

Sigurd Jorsalafarers Saga slutter Rækken af de norske

[1]) Fornm. S. VII, 172. Snorre Sigurd Jorsalaf. S. Kap. 39.

Kongesagaer, som maa antages at have erholdt sin fuldstændige Form i det mundtlige Foredrag og i denne forud givne Form at være optegnede. Fra hans Død af (1130) kan den samtidig nedskrevne Kongesaga regnes at begynde. Dette falder, som forhen berørt, sammen med Fremblomstringen af den lærdere Historieforskning, i hvilken visse Islændinger fortrinlig udmerkede sig. Men førend vi gaa over til at omtale det større Antal af Sagamænd og Historiegranskere, hvis Navne nu frembyde sig for os, maa vi for et Øieblik vende os til Island og dette Lands Saga.

Da den islandske Saga, som forhen sagt, ifølge Landets Forholde maatte udvikle sig til en Familiesaga, saa fløb heraf, at Hjemmelen for hver enkelt Sagas Beretninger fortrinsviis maatte søges inden den eller de Familiers Kreds, hvis Historie paa et enkelt Tidspunkt eller gjennem en længere Tidsfølge Sagaen behandlede. Søn havde her at beraabe sig paa Faders Udsagn, de yngre Lemmer af Slægten paa de ældres; man behøvede overhovedet sjælden at ty til nogen Personligheds Vidnesbyrd, der stod udenfor Familien, at søge Hjemmel hos en saa at sige overordnet historisk Autoritet. Dette fandt i alt Fald kun Sted, naar Begivenhederne vare af en i det hele Lands Forholde indgribende Vigtighed. Idet hver Familie saaledes havde sine Sagamænd, og disses Virksomhed i Sagaens Sammensætning udentvivl sjælden strakte sig udenfor Familiekredsens Begivenheder, bleve de i Egenskab af Sagamænd sjælden nævnte. Emnet var som oftest let samlet og formede sig til Saga saa godt som af sig selv. Man sporer derfor i de islandske Familiesagaer liden Omhu for udtrykkelig at angive Kilder og Hjemmelsmænd. Hjemmelen laa i Familietraditionen selv; der spurgtes ikke om, hvilken Personlighed der havde givet denne sin bestemte Form. Kun deres Navne bevaredes og hædredes med Tillægget „hinn fróði“ eller den historiekyndige, der ved et nøie Kjendskab til en Masse af enkelte Familiesagaer havde erhvervet sig et Slags Overblik over disse, saaledes at de vare i Stand til at bedømme deres indbyrdes Sammenhæng og af dem uddrage de i den hele Samfundsordens Udvikling mest indgribende Træk.

Som saadanne Sagamænd af en overordnet Anseelse nævnes med Hensyn til Islands Historie fra dets Bebyggelse og indtil den

lærdere Historieforsknings Fremblomstren ikke ret mange. Vi kjende i Grunden kun dem, hvilke Are Frode opgiver som sine Hjemmelsmænd, nemlig Hall i Haukadal, Teit, Biskop Isleifs Søn, Ares Fosterbroder, Thorkel Gellerssøn, Ares Farbroder, Hall Urøkjassøn, Ulfhedin Gunnarssøn og Markus Skeggessøn, begge Lovsigemænd, Thorarin Skeggessøn, den sidstes Broder, Skegge deres Fader og Bjarne deres Farfader, endelig Thurid Snorresdatter, som igjen havde sine Efterretninger fra sin Fader Snorre Gode († 1031). Alle disse vare deels Ares Samtidige, deels kun een eller høist et Par Menneskealdere ældre end han. Han paaberaaber sig kun deres Udsagn med Hensyn til visse for hele Islands Statsforholde vigtige Gjenstande, som Islands Bebyggelsestid, Grundlæggelsen af Islands Lovgivning og Althing, Christendommens Indførelse, Rækken af islandske Lovsigemænd og saadant Lignende; han nævner dem derimod ikke som Sagamænd i Ordets egentligere Betydning, nemlig som Sammensættere af visse Sagaer.

De første 200 Aar af Islands Historie vare overordentlig rige paa vigtige Familiebegivenheder, hvilke bleve Emnet for den største Deel af de islandske Sagaer, som ere os levnede, og disse Sagaer havde vistnok næsten alle antaget sin bestemte og afrundede Form i det mundtlige Foredrag før Ares Tid eller før Udgangen af det 11te Aarhundrede; men hvilke Mænd der have bidraget til at sammensætte og forme dem, lader sig neppe udfinde. Det islandske Folkesagn har vistnok tillagt enkelte af dem bestemte Forfattere, men herpaa kan slet ikke lides, og oftest er udentvivl den, som først førte en saadan Saga i Pennen, bleven i Sagnet gjort til Forfatter, medens Sagaen i Virkeligheden er langt ældre. At opholde os længere herved er overflødigt, og vi skride derfor baade for Norges og Islands Vedkommende til at betragte den Udviklingsperiode af Sagavidenskaben, som kan siges at tage sin Begyndelse med det 12te Aarhundrede.

Efter alle os levnede gamle Vidnesbyrd var den allerede oftere nævnte Islænding Are Thorgilssøn, kaldet den frode eller kyndige, den Mand, som egentlig aabnede den nye Udviklingsperiode, deels ved at gjøre en mere omfattende og lærdere historisk Granskning gjældende, og deels derved, at han først begyndte med skriftlig at optegne Resul-

taterne af sine historiske Forskninger og saaledes gav Stødet til Sagaernes Nedskrivning.

Are var af en anseet Godeæt paa Island og født 1067 eller 1068 (rimeligviis i det sidste Aar). Hans Fader, Thorgils Gellerssøn, døde ved et Ulykkestilfælde, medens Are endnu var et Barn. Han kom nu først til sin Farfader Geller Thorkelssøn paa Helgafell, men da denne ikke længe efter gjorde en Pilegrimsfærd til Rom, paa hvilken Reise han døde i Danmark, kom den syvaarige Are i Huset til Høvdingen Hall Thorarinssøn, der boede paa Haukadal i Nærheden af Skaalholt. Af denne Hall blev han da opdragen, ligesom han og af ham fik mange af de historiske Efterretninger, som han senere benyttede. Efter fjorten Aars Forløb, altsaa enogtyve Aar gammel (1089), forlod han Haukadal og levede siden, som det synes, paa Gaarden Helgafell i det vestlige Island. Han var Prest af Vielse, men desuagtet, som endnu paa den Tid var ganske almindeligt paa Island, Gode eller Heredsforstander. Han havde, som man af hans Stilling som Prest kan slutte, faaet en lærd Opdragelse; men han var aldrig, saavidt man veed, udenfor sin Fædreneø. Han synes der at have nydt stor Agtelse baade for sin Lærdom og for sin Charakteer; men han synes ikke at have spillet nogen merkelig Rolle i sit Fædrenelands politiske Bevægelser. Han var gift og havde en Søn ved Navn Thorgils, der blev Prest som Faderen. Han døde 1148 i en Alder af 80 Aar.

Are maa antages tidlig at have begyndt sine historiske Granskninger, nemlig allerede, medens han var hos Hall i Haukadal, altsaa inden sit 21de Aar. Man har ogsaa al Grund til at formode, at hine Granskninger tidlig have taget en mere lærd kritisk Retning, end forhen havde været almindeligt. At bestemme de historiske Begivenheders Tidsfølge baade for Norges og Islands Vedkommende, seer man har været fortrinlig Gjenstand for hans videnskabelige Stræben, og han søgte at naa dette sit Maal ikke alene ved nøiagtig at granske Traditionen, men ogsaa ved at ty til udenlandske historiske Skrifter, især engelske. Som historisk Skribent er Are derimod først optraadt i en temmelig fremskreden Alder, nemlig, som allerede forhen er sagt, ikke før mere end 240 Aar (to hundrede Aar, regnet efter store Hundreder) vare henledne efter Islands Bebyggelse, hvilket, naar man

sætter Islands første Bebyggelsestid til 874, bliver efter 1114. Forresten er her vistnok i Angivelsen brugt et rundt Tal, saaledes at man ikke ganske strengt maa holde sig til Aaret. Baade Udtrykket „mere end" 240 Aar og tillige Betragtningen af de Omstændigheder, der efter al Sandsynlighed fremkaldte Ares Skribentvirksomhed, tale for et noget senere Aar end det anførte. Endnu til den nævnte Tid synes nemlig det latinske Alfabet lidet eller slet ikke at være blevet benyttet paa Island til Optegnelser i Modersmaalet. Nu fattedes i Aaret 1117 den Beslutning paa Althinget, at den islandske Lov skulde føres i Pennen. Denne Beslutning synes igjen at have givet Anledning til en Overveielse, om hvilke Bogstaver man skulde bruge ved denne Optegnelse: de gamle Runer eller de latinske Skrifttegn, og da man havde valgt de sidste, om hvorledes disse skulde lempes efter det norrøne Sprogs Fordringer. Her tog man sin Tilflugt til den for sin skolelærde Dannelse bekjendte Are, og han i Forbindelse med en vis Thorodd med Tilnavnet Runemester istandbragte ogsaa virkelig et latinsk Alfabet, der bekvemt lod sig anvende paa Landssproget[1]). Istandbringelsen af dette Alfabet, hvori Are selv havde en virksom Haand, og udentvivl ogsaa dets heldige Anvendelse ved Lovskrivningen, der skred rask frem i de paafølgende Aar og snart fuldbragtes, maa antages hos Are at have fremkaldt Lysten til ogsaa at anvende de nye Skrifttegn i Sagavidenskabens Tjeneste. Han begyndte, som det lader, med det Verk, som endnu er os levnet under Navnet Íslendingabók, en kort Fremstilling af enkelte Hovedbegivenheder i Islands Historie, chronologisk bestemte og ligesom nærmest opstillede til et Slags Ledetraad for et mere omfattende og kritisk Studium af de mundtlig forplantede Sagaer. Dette Verk underkastede han, som han selv siger i Indledningen, en kritisk Prøvelse af begge Islands Biskopper Thorlak og Ketil samt den sagnkyndige Prest Sæmund den frode. Dette kan ikke være skeet før 1122, i hvilket Aar Ketil først blev Biskop. Efter at have modtaget bemeldte Mænds Bemerkninger omarbeidede han siden Verket i den Form, hvori vi nu besidde det, i hvilken Form det dog ikke blev fuldendt før i Aaret 1134 (da Gudmund Thorgeirssøn havde været Lovsigemand i 12 Aar[2]).

[1]) Sml. ovenfor S. 95 fg. [2]) Kap. 10 (Íslend. sögur 1, 17).

Af det Anførte maa vi slutte, at Are ikke har begyndt sin Virksomhed som historisk Skribent før efter 1120, altsaa i en Alder af over 50 Aar.

Den allerede omtalte Íslendingabók, der ogsaa benævnes Schedæ, er det eneste nu tilværende Verk, som med Bestemthed kan tillægges Are. Sikkert er det imidlertid efter gamle og troverdige Opgifter, at han har efterladt sig flere Skrifter i det gammelnorske Sprog, baade vedkommende Islands og Norges Historie. Saaledes antages med god Grund, at han har lagt den første Haand paa det vigtige Verk om Islands Bebyggelse, som kaldes Landnámabók, hvilket senere til forskjellige Tider og af forskjellige Personer er blevet forøget og bragt i den Form, hvori vi nu besidde det. Man har endogsaa antaget, at hans Íslendingabók eller Schedæ egentlig kun har været skrevet som en Slags Indledning til hiint større Verk over Islands Oldhistorie [1]). Endvidere omtales et skrevet Verk af Are, der benævnes Æfi Noregs konunga d. e. de norske Kongers Levnetsløb. Om Beskaffenheden af dette vide vi Intet med Sikkerhed. Man seer, at senere Sagasamlere støtte sig til det især i chronologiske Bestemmelser, men ingen Oplysninger gives om dets Form og Omfang. Tager man Hensyn til hans Islendingabok og den sandsynlige Beskaffenhed af hans Landnamabok og herfra vil slutte til Beskaffenheden af hans Verk om Norges Konger, saa maa man tro, at dette har været kortfattet, og at det mest har havt Begivenhedernes chronologiske Ordning til Øiemed: at det, ligesom hans Islendingabok for Islands Sagaer, har skullet tjene som et Slags Anviisning til et kritisk Studium af Norges Kongesagaer.

At Are, foruden med Udarbeidelsen af disse lærdere historiske Verker, ogsaa har syslet med at nedskrive eller lade nedskrive vidtløftigere Sagaer baade om Norges Konger og om islandske Begivenheder efter Sagamænds mundtlige Foredrag eller i den Form, hvori han selv i en tidligere Alder havde lært dem af ældre Sagamænd, er høist sandsynligt, ligesom og at disse skrevne Sagaer have udmerket sig ved en Nøiagtighed, der gjorde dem høit anseede i Eftertiden. Men hvilke Sagaer dette har været, vides ikke. Af norske Kongesagaer kunde man maaskee formode,

[1]) Finn Magnussen i Indl. til Grønlands historiske Mindesmærker I. S. 12.

at han har ført Olaf den helliges Saga i Pennen; og dette har da vistnok været væsentlig i den Form, som Thorgeir Afraadskoll havde givet den, og i hvilken Odd Kollsøn havde lært den af Thorgeir og Are atter af Odd.

Uagtet Tiden saaledes kun har levnet os Lidet, der er bevaret i den Skikkelse, i hvilken det udgik fra Ares Haand, saa ere dog Sporene af hans videnskabelige og literære Virksomhed mangfoldige, ligesom hans Samtids og hans nærmeste Eftertids Dom om denne noksom vidner om hans store Fortjenester af den historiske Saga.

Ved Siden af Are maa vi nævne hans Samtidige og Ven Presten Sæmund Sigfussøn, ogsaa for sine historiske Kundskaber benævnt med Tilnavnet hinn fróði. Han var født mellem 1054 og 1057 og døde 1133 eller 1135. Hans Levnetsomstændigheder ere forhen omtalte, hvor der handledes om den ældre Edda, hvis Samling af Flere, men neppe medrette, tillægges ham[1]). Sæmund syslede ligesom Are ivrigen med Sagavidenskaben, og det, saavidt man kan skjønne, næsten ganske i samme Retning. Man seer af de Steder i Sagaerne, hvor hans Udsagn paaberaabes, at ogsaa hans videnskabelige Stræben har været af et lærdere og mere kritisk Slags og fornemmelig gaaet ud paa at fæste og berigtige Tidsregningen. Man seer, at han med Hensyn til Bestemmelsen af de norske Kongers Regjeringsaar i enkelte Dele har veget af fra Are. At han efter dennes Exempel har nedskrevet Resultaterne af sine Forskninger, er høist sandsynligt, men ogsaa at dette har været gjort i en kort og annalistisk Form. Af saadan Beskaffenhed har udentvivl det Verk af ham været, der omtales under Navnet „Noregs konungatal," hvilket Digteren af det genealogiske Kvad til Jon Loptssøns, Sæmunds Sønnesøns, Ære paaberaaber sig med Hensyn til de deri omtalte norske Konger fra Halfdan Svarte og til og med Magnus den gode. Skalden siger nemlig i det 40de Vers, efter at han i det næst foregaaende har omtalt Kong Magnus's Død: „Nu har jeg tællet (talt) ti Konger, som alle nedstamme fra Harald (Haarfager); jeg anførte deres Levetid (æfi), saaledes som Sæmund den frode sagde"[2]). At han har sammensat eller nedskrevet nogen større Saga, findes ikke udtrykkelig omtalt; men at man har betragtet

[1]) Ovenfor S. 263 fg. [2]) Fornm. S. X, 427 og ovenfor S. 327.

ham som en historisk Autoritet næsten ligesaa stor som Are, er tydeligt.

Endnu et tredie islandsk Navn slutter sig til de foregaaende tvende, nemlig Kolskegg Asbjørnssøn, der ligesom de to andre erholdt Tilnavnet den frode. Hans Levnetsomstændigheder kjendes ikke; kun seer man af de gamle Slægtregistere, at han har været Ares og Sæmunds Samtidige. Han nævnes i Landnamabok som en af dem, der have bidraget til dette Verks Affattelse; men det er ikke klart, om hans Virksomhed i denne Henseende har været selvstændig, eller om han maaskee kun har hjulpet Are med Indsamling og Meddeling af visse Efterretninger. I de norske Kongesagaer paaberaabes han ikke nogensteds som Hjemmelsmand. Det er altsaa at formode, at han har gjort Islands Oldhistorie og især dets Bebyggelseshistorie til fortrinlig Gjenstand for sine Forskninger.

Det Stød, som Are Frode havde givet til Sagaskrivningen paa Island, virkede snart og kraftigen. Massen af islandske Familiesagaer, hvilke allerede i mundtligt Foredrag havde antaget en fast Form, var udentvivl stor, og baade Mængden af dem og den liden Sammenhæng, som fandtes mellem dem indbyrdes, maatte lade befrygte deres Forvanskning under Overleveringen, hvis man ikke sørgede for deres skriftlige Optegning. Paa denne kastede man sig nu efter Ares Anviisning med en stor Iver, og inden Udgangen af det 12te Aarhundrede, eller omtrent 50 Aar efter Ares Død, vare de fleste Sagaer vedkommende Islands Fortid bragte paa Pergamentet og desuden adskillige nedskrevne samtidig med de Begivenheder, hvorom de handlede. Dette erklærer den paalidelige Sturlungasaga udtrykkelig, idet den siger: „De fleste Sagaer, som handle om Begivenheder her paa Island (flestar sögur er hér hafa gjörzt á Íslandi) vare skrevne, førend Biskop Brand Sæmundssøn døde“ [1]). Men Brand blev viet til Biskop af Hole 1163 og døde 1201.

Denne Islændingernes Iver for Sagaernes skriftlige Optegning har ganske vist ogsaa strakt sig til de norske Kongesagaer, som, allerede formede i Traditionen, vare forplantede til Island. Men ikke nok hermed; man begyndte i selve Norge at sørge for Nedskrivningen af

[1]) Sturl. S. I, 1. S. 107.

den samtidige Saga. Den første, som udtrykkelig omtales at have beskjæftiget sig hermed, er Erik Oddssøn. Erik synes at have været en Islænding; men det er vist, at han opholdt sig længe i Norge, var vel bekjendt baade med Personer og Forholde der, hentede sit Emne af vise og vel underrettede Nordmænds Mund og nedskrev det i Norge ved eller kort efter Midten af det 12te Aarhundrede. Hans skrevne Verk omfattede Kongerne Magnus Blindes, Harald Gilles og dennes Sønners Saga, af den sidste dog maaskee kun den Deel, som angik deres tidligere Regjeringsaar. Om dette Arbeide gives Underretning baade hos Snorre og i de øvrige vidtløftigere Kongesagaer, der angaa dette Tidsrum. I Fortællingen om Slaget ved Holmen Graa samt om Magnus Blindes og Sigurd Slembers Drab heder det: „Hall, Søn af Thorgeir Læge, Steinssøn, Kong Inges Hirdmand, var tilstede ved denne Begivenhed; han sagde (dikterede til) Erik Oddssøn, men denne skrev det efter hans Frasagn. Erik skrev den Bog, som er kaldet Hryggjarstykki. I denne Bog er fortalt om Harald Gille og hans Sønner og om Magnus Blinde og om Sigurd Slember og hele Beretningen om deres Død. Erik var en klog Mand og opholdt sig paa den Tid længe i Norge. Nogle Frasagn skrev han efter Tilsagn (fyrirsögn) af Haakon Mage, Haraldssønnernes Lendermand. Haakon og hans Sønner vare med i alle disse Stridigheder og Raadslagninger. End nævner Erik flere Mænd, der fortalte ham om disse Begivenheder, Mænd, som vare vise og sanddrue og befandt sig saa nær, at de saa eller hørte fortælle om Begivenhederne; men Noget skrev han efter, hvad han selv hørte eller saa" [1]). Paa et andet Sted, i Beretningen om, hvorledes Einar Paalssøns unge Søn blev reddet fra at falde i Fiendernes Hænder, heder det: „Saa siger Erik Oddssøn, som først skrev dette Frasagn, at han i Bergen hørte Einar Paalssøn fortælle denne Hændelse" [2]). Videre siges paa et tredie Sted: „Nu er at fortælle om Haralds Sønner og Sigurd Slember, hvad en viis og skjønsom Mand, Erik Oddssøn, har fortalt, og er dette Lendermanden Haakon Mages Frasagn, hvilken sad hos og fortalte disse Tidender, da de først bleve skrevne; men Haakon selv og hans Sønner vare med i alle disse Foretagender og

[1]) Snorre, Sigurds, Inges og Eysteins S. Kap. 11. [2]) Sammesteds Kap. 7.

Kampe og kjendte ligeledes alle andre Begivenheder"[1]). Endelig heder det i Anledning af Ivar Dyntas Drab, til hvilket Ivar Kalfssøn, der siden blev Biskop i Nidaros, var Oievidne: „Saa sagde Gudrid Birgersdatter, Erkebiskop Jons Søster, til Erik Oddssøn; men hun sagde sig at have hørt Biskop Ivar fortælle det"[2]). — Af alt dette seer man, hvorledes det forholdt sig med Erik Oddssøns Arbeide, at dette nemlig var for en stor Deel nedskrevet efter forskjellige norske Mænds og Kvinders Udsagn, og især efter Lendermanden Haakon Mages, som maa antages at have dikteret Erik sine Beretninger i Pennen. Denne Saga var altsaa i egentligste Forstand samtidig nedskreven. Det er ikke klart, hvor stor en Deel af Norges Historie den har omfattet. Den har begyndt fra Sigurd Jorsalafarers Død (1130), men om den har naaet lige til Kong Inge Haraldssøns Død 1161, eller om den har sluttet tidligere, maaskee endog allerede med Slaget ved Holmen Graa 1139, kan ikke med Sikkerhed bestemmes. Heraf afhænger imidlertid for en Deel Bestemmelsen af Nedskrivningstiden, hvilken dog i ethvert Fald neppe kan sættes synderlig senere end 1161. Om Forfatteren, Erik Oddssøns, Levnetsomstændigheder vides forøvrigt Intet; hans Hryggjarstykke er heller ikke bevaret, i det mindste ikke aldeles i den Form, hvori han nedskrev det, skjønt det vistnok er optaget med meget ubetydelige Forandringer i flere af de større Samlinger af norske Kongesagaer.

Det er ovenfor berørt, at i Begyndelsen af Skrivekunstens Anvendelse i Norge og paa Island til historiske Optegnelser Forsøg blev gjort i begge Lande paa at hæve Latinen til Historiens Skriftsprog. Disse Forsøg gjordes omtrent samtidig paa begge Steder, nemlig i den anden Halvdeel af det 12te Aarhundrede, og ved Klostermænd.

I Norge skrev nemlig ved denne Tid en Munk Thjodrek (Theodoricus, Þjóðrekr) en Norges Historie paa Latin, som han benævner: „Historia de antiqvitate regum Norwagiensium." Den er ved en Prolog tilegnet Nidaros's Erkebiskop Eystein (Augustinus). I denne yttrer Forfatteren sig saaledes: „Jeg har anseet det Umagen verd korteligen at optegne disse faa Ting om de norske Kongers Oldtid (de antiqvitate regum Norwagiensium, maaskee en Oversættelse af

[1]) Sammesteds Kap. 4. [2]) Fornm. S. VII, 224.

„ævi Noregs konunga") og det saaledes, som jeg omhyggeligen har kunnet udfritte det af dem, hos hvilke Mindet om disse Ting fortrinlig troes at leve, hvilke vi kalde Islændinger, og som behandle dette i sine gamle Digte." Og længere henne i Fortalen: „Sandheden i denne vor Fortælling hviler ganske paa dem, efter hvis Beretning vi have optegnet dette, fordi vi have skrevet, ikke hvad vi have seet, men hvad vi have hørt." I det 13de Kap., hvor han omtaler de forskjellige Efterretninger, der gaves om, naar og hvor Olaf den hellige blev døbt, yttrer han sig saaledes: „Og det er intet Under, at Saadant har hændet (nemlig at man har kunnet være i Uvished, om hvor han var døbt) med Hensyn til Olaf i dette Land, hvor der ingensinde har været Nogen, der har skrevet Fortidens Historie (nullus antiqvitatum scriptor), da Hieronymus skriver det Samme om Constantin den store, at Nogle sige, at han er bleven døbt i Bithynien . . . , Andre i Constantinopel og atter Andre i Rom". Han slutter sit Verk med følgende Ord: „Dette Lidet om vore Forfædre har jeg, efter Evne, skjønt i en haard Stiil, omhandlet, idet jeg gjengiver ikke hvad jeg har seet, men hvad jeg har hørt. Derfor, hvis Nogen har verdiget at læse dette, og det maaskee har mishaget ham, at jeg saaledes har ordnet Begivenhedernes Følge, saa beder jeg, at han ikke beskylder mig for Usandfærdighed; thi jeg har lært, hvad jeg har skrevet, af Andres Beretning. Og han maa vide for vist, at jeg heller havde ønsket en anden Fortæller af disse Ting end mig; men da dette ei hidtil er lykkets, har jeg valgt mig heller end Ingen."

Af disse Steder sees, at Thjodrek har skrevet sin korte Historie efter mundtlige Beretninger, især af Islændinger, og at han ikke har kjendt noget ældre Skrift om Norges Historie. Da Bogen er tilegnet Erkebiskop Eystein, der blev indviet 1161 og døde 1188, maa den være skreven mellem disse Aar, rimelig ved 1180. Historien, som er deelt i 34 Kapitler, begynder med Halfdan Svarte og ender med Sigurd Jorsalafarers Død (1130). Forfatteren siger, at han her ender sin korte Beretning, da han holder det for uverdigt at overgive til Efterkommerne Mindet om alle de Forbrydelser og al den skrækkelige Udaad, som siden er bleven øvet. Fortællingen i Thjodreks Bog er i Grunden simpel og vel stemmende med Sagaernes Beretninger;

men Foredraget er tildeels skjæmmet ved en Jagen efter at lægge Skolelærdom for Dagen, ved idelige Citater af latinske Historieskrivere, Kirkefædre og Digtere. Det er høist tvivlsomt, om Bogen har givet noget væsentligt Stød til den norske Histories Studium; hvad vi vide om den, synes snarere at antyde, at den har været lidet paaagtet baade hjemme og i Udlandet. Om Thjodreks Levnetsomstændigheder veed man Intet, uden hvad allerede ovenfor er fremhævet. Da Tilegnelsen er til Nidaros's Erkebiskop og han kalder denne sin Herre og Fader, skulde man helst formode, at Theodorik har været Munk i et af Nidaros's Klostre, og man kunde da maaskee snarest gjette paa Helgesæter Augustinerkloster, der stod i nøie Forbindelse med Erkestolen og Nidaros's Domkapitel[1]).

Omtrent samtidige med Thjodrek, maaskee lidt yngre, vare tvende Munke i det islandske Benediktinerkloster Thingøre, Gunnlaug Leifssøn og Odd Snorressøn, hvilke ligeledes syslede med Historieskrivning i det latinske Sprog. Disse valgte imidlertid kun en enkelt norsk Konges Levnet til Gjenstand for sine Arbeider, og dette var Olaf Tryggvessøns, hvis ivrige Bestræbelser for Christendommens Udbredelse de troede fortjente Kirkens og dennes Tjeneres Opmerksomhed. Vi kjende ikke mere disse Munkes Arbeider i deres oprindelige Form, i det latinske Sprog, men vi see af de Sagaer om Olaf Tryggvessøn, som ere os levnede, at Gunnlaugs og Odds Verker, skjønt omhandlende samme Emne, dog have været uafhængige af hinanden, at de have været meget anseede og benyttede af senere islandske Sagasamlere, og at de have været skrevne efter mundtlige Frasagn af troverdige Mænd og Kvinder. Odds Verk kjende vi bedst. Vi have nemlig en Olaf Tryggvessøns Saga i det norrøne Sprog, hvilken bærer hans Forfatternavn, og som virkelig ogsaa har Præget af i det Væsentlige at være en fri Oversættelse af Odds latinske Arbeide[2]). I denne Saga[3]) heder det ved Enden af det 73de Kap., som oprindelig maa have været bestemt til at danne Slutningen: „Her ender nu Sagaen

[1]) Thjodreks Historie er udgivet første Gang af Kirchmann, Lübeck 1684. 8; senere i Scriptores rerum Danicarum V, 311—341. [2]) Udgivet i Fornmanna sögur X, 216—376; en anden Bearbeidelse udgivet særskilt af P. A. Munch, Christiania 1853. 8, i hvilken Udgave ogsaa findes Brudstykker af en tredie Bearbeidelse. .[3]) Bearbeidelsen i Fornm. S. S. 371.

om Kong Olaf Tryggvesson, der medrette kan kaldes Nordmændenes Apostel, og saa skrev Odd Munk, som var i Thingøre og Prest af Vielse, den almægtige Gud til Hæder og dem til Minde, som senere leve, om det end ikke er gjort med Veltalenhed". I et paafølgende Kap. (76), hvor der fortælles et Udsagn af Biskop Sigurd angaaende Rimeligheden for, at Olaf Tryggvessøn var undkommen med Livet fra Svolderslaget, heder det til Slutning: „Denne Saga sagde mig Abbed Asgrim Vestlidessøn, Presten Bjarne Bergthorssøn, Geller Thorgilssøn, Herdis Dadesdatter, Thorgerd Thorsteinsdatter, Ingunn Arnorsdatter. Disse Personer lærte mig (kendu mér) Kong Olaf Tryggvessøns Saga, saaledes som den nu er fortalt. Jeg viiste ogsaa Bogen til Gissur Hallssøn, og rettede jeg den efter hans Raad, og have vi beholdt dette siden"[1]). Med Hensyn til dette sidste Sted kan der imidlertid være nogen Tvivl, om nemlig Ordene skulle tillægges Odd, hvis Verk allerede synes endt, eller maaskee snarere den anden ovennævnte Bearbeider af Olafs Historie, Gunnlaug. Hvad der taler for det Sidste, skulle vi strax anføre. Det kan ogsaa bemerkes, at paa de anførte Steder ikke omtales, at Odds Verk var skrevet paa Latin; dog dette vide vi af en anden Kilde, som vi nu maa betragte saameget mere, fordi den ogsaa giver os Underretning om Gunnlaugs Arbeide. I den vidtløftige Bearbeidelse af Olaf Tryggvessøns Saga, som findes i den saakaldte Flatøbog, heder det henimod Sagaens Slutning som Indledning til en Beretning om Sigurd, Olafs Hirdbiskop: „En anseet Lærer af god Hukommelse, Gunnlaug, Munk i Thingøre, har i et troverdigt latinsk Foredrag (með röksamligu latínu dikti) sammensat og fortalt om den herlige Herre Kong Olaf Tryggvessøn. Han har med Lærdom fortalt, hvorledes Kongen med Livet kom bort fra Slaget ved Svolder. Broder Gunnlaug siger sig det ene at have skrevet, som han har hørt af sanddrue Mænd og isærdeleshed samlet ved Læsning i Are Prest den frodes Bøger"[2]). Derpaa følger Beretningen om Biskop Sigurds Ophold og Virksomhed i Sverige efter Kong Olafs Død, saaledes fortalt, at der idelig bliver henviist til Gunnlaugs Ord. Ved Beretningens Slutning, hvor Talen er om nogle senere norske Biskoppers Slægtskabsforhold til Biskop Sigurd, paaberaabes Odd Munks Vid-

[1]) Fornm. S. X, 374. [2]) Fornm. S. III, 163. Flatøbogen, Ungers Udg. I, 511.

nesbyrd med følgende Ord: „Saa siger Broder Odd, som mest har componeret paa Latin, en anden Mand end Gunnlaug“ [1]). Endelig heder det i Begyndelsen af de Slutningsord, hvormed hele Sagabearbeidelsen ender: „Saa sige de Brødre (Klosterbrødre) Gunnlaug og Odd, at følgende Mænd have fortalt dem det Meste af, hvad de siden have sammensat og berettet om Kong Olaf Tryggvesøn: Geller Thorgilssøn, Asgrim Vestlidessøn, Bjarne Bergthorssøn, Arngunn (Ingunn) Arnorsdatter, Herdis Dadesdatter og Thorgerd Thorsteinsdatter, og siden siger Gunnlaug sig at have viist Sagaen for Gissur Hallssøn, og denne havde Bogen hos sig i to Aar; men siden, da den kom tilbage til Broder Gunnlaug, emenderede han den selv paa de Steder, hvor det tyktes Gissur fornødent“ [2]). Af det sidst Anførte maa man slutte, at det nærmest er Gunnlaug, som har hentet sine Efterretninger fra de nævnte Personer, af hvilke Asgrim Vestlidessøn var Abbed i Thingøre Kloster 1158—1161 [3]), og Presten Bjarne døde 1173 [4]), skjønt de Samme vistnok tildeels ogsaa kunne have været Odds Hjemmelsmænd. Man kunde ellers af Ordene let falde paa at udlede, at Odd og Gunnlaug egentlig havde arbeidet i Fællesskab og tilsammen udarbeidet det ovenomtalte Verk; men herimod strider, at Gunnlaug slet ikke nævnes som Forfatter i den Olafssaga, som tillægges Odd, samt at flere Citater af Gunnlaugs Arbeide ikke stemme med, hvad der findes i hiins. Maaskee kunde man tænke sig Forholdet mellem begges Arbeider saaledes, at Odd skrev først, og at Gunnlaug siden tildeels holdt sig til hans Arbeide, men forøgede og forbedrede dette. Gunnlaugs Verk kjende vi forresten ikke undtagen af Citater i de vidtløftigere Sagaer om Olaf Tryggvesøn; men der er maaskee nogen Anledning til at tro, at Sagaen i den Bearbeidelse, som findes i Flatøbogen, og tildeels ogsaa i den Bearbeidelse, som er udgiven i Fornmanna sögur, fortrinsviis støtter sig til Gunnlaugs Verk. Angaaende de tvende omtalte Klostermænds Levnetsomstændigheder vide vi kun, at Odd er død henved 1200, og at Gunnlaug, der synes at have nydt en fortrinlig Anseelse i Klosteret, døde 1218 [5]).

[1]) Fornm. S. III, 172. Flatøbogen I, 516. [2]) Flatøbogen I, 517. [3]) Finni Joh. hist. eccl. Isl. T. IV. p. 31. [4]) Sammesteds T. IV. p. 108. [5]) Sammesteds T. I. p. 212—213, IV. p. 31. Jfr. om Gunnlaug og Odd Finn Magnussen i Indl. til Grønlands historiske Mindesmærker I. S. 53—58.

At Thjodreks Verk gik i Forglemmelse, og at Gunnlaugs og Odds Arbeider i deres oprindelige Form forsvandt, medens dog de hyppige Citater af de to sidste vise, i hvilken stor Anseelse de med Hensyn til Indholdet have staaet, — dette lægger klart for Dagen, at Fædrenelandshistoriens Behandling i det latinske Sprog ikke har vundet nogen Deeltagelse i den almindelige Mening, og at man ei har skjøttet om at bevare hine lærde Arbeider, men ladet dem gaa til Grunde, efter at have benyttet dem til Sagaer i Modersmaalet. Der fremstod heller ikke, saavidt man veed, senere i Middelalderen nogen norsk eller islandsk Historieskriver, der fulgte deres Exempel i at skrive paa Latin; men alle de efterfølgende Sagaoptegnere benyttede Modersmaalet.

Som samtidig med Munkene Gunnlaug og Odd er allerede nævnt Gissur Hallsson. Han var en Sønnesøns Søn af Islands første Biskop Isleif og opdragen i Huset hos Thorlak Runolfssøn, Skaalholts Biskop (1118—1133). I sine yngre Dage opholdt Gissur sig en Tid lang i Norge og var Stallare hos Kong Sigurd Haraldssøn (1136—1155). Han gjorde desuden mange Reiser i Udlandet, besøgte Rom og var berømt for sine Sprogkundskaber. Han skrev en Bog om sine Reiser, hvilken han benævnte Flos peregrinationis, men som nu, saavidt vides, ei længer er til. At han var berømt og høit agtet som Historieforsker, det kan noksom skjønnes af, hvad ovenfor er fortalt, at nemlig Gunnlaug Munk sendte ham sin Olafssaga til Gjennemsyn og rettede den efter Gissurs Anviisning. Efter Gissurs Tilsagn er ogsaa den Saga om Skaalholts fem første Biskopper, som almindelig benævnes Hungrvaka, efter dens eget Opgivende skreven [1]). At Gissur maa have været særdeles kyndig i Norges Kongers Historie, sees allerede af det Ovenanførte; men om han har befattet sig med Sammensætning eller Optegnelse af nogen norsk Kongesaga, vides ikke. Paa sin Fædreneø var han ogsaa som Statsmand og Lovkyndig høit anseet og beklædte ved 1181 Lovsigemandsembedet. Han tilbragte sine sidste Dage i Skaalholt hos Biskopperne Thorlak Thorhallssøn (den hellige) og Paal Jonssøn og døde der i en høi Alderdom 1206.

Endnu en med de næst ovenfor nævnte samtidig islandsk Historieforsker maa her omtales, nemlig Karl Jonssøn, Abbed i Thingøre

[1]) Hungrv. Kap. 1.

Kloster. Han var allerede i 1169 Klosterets Forstander. I 1181 skal han have nedlagt Abbedverdigheden, uvist af hvilken Grund, og i 1185 drog han til Norge, hvor han erhvervede sig Kong Sverrers Yndest og blev af ham benyttet til at optegne Kongens Saga efter hans eget Tilsagn og under hans eget Opsyn. Herom giver Prologen til en af Bearbeidelserne af Sverrers Saga Oplysning, idet den siger: „Det er Begyndelsen til Bogen (Sverrers Saga), hvad der er skrevet efter den Bog, som Abbed Karl Jonssøn først skrev, saaledes at Kong Sverrer selv sad hos og raadede for, hvad skrives skulde. Denne Fortælling naar ikke langt frem. Der er fortalt om nogle af hans Kampe, og eftersom det lider ud i Bogen, voxer hans Kraft, og denne samme Kraft forudsiger større Ting; derfor kaldte man den Deel af Bogen Gryla (den skrækvarslende, Skrækkebilledet)." Hermed stemmer Prologen til den Bearbeidelse af Sverrers Saga, som findes i Flatøbogen: „Her begynder Fortællingen om de Tidender, der ere indtrufne i selve de Mænds Minde, som fra først af have sammensat denne Bog, og efter den Bog, som Abbed Karl Jonssøn skrev med Kong Sverrers eget fulde Vidende, idet han foresagde ham, hvorledes han skulde skrive, og hvorledes han skulde sammensætte (setja) den[1])." Af disse Udsagn sees, at Abbed Karl i den Bog, han skrev om Kong Sverrers Regjerings første Tider, næsten ganske maa have fulgt Kongens eget Tilsagn, ja paa en Maade næsten ikke været andet end hans Haandskriver. Hvor stor en Deel af Sverrers Liv dette Skrift har omfattet, vides ikke med Sikkerhed; Nogle tro, at det har omfattet hans Historie indtil Magnus Erlingssøns Død (1184); Andre (og det maaskee med større Rimelighed), at det kun har behandlet hans tidligste Bedrifter i de tvende første Aar af hans Optræden, nemlig indtil Erling Skakkes Fald (1179)[2]). Verket er os ikke levnet i sin oprindelige Form, saaledes som det udgik fra Karl Jonssøns Haand, men al Sandsynlighed er for, at det saa godt som ordret er benyttet i de vidtløftigere Bearbeidelser af Sverrers Saga, som ere os levnede, og maaskee nærmest i den, der findes i Flatøbogen. Karls Ophold i Norge var ellers ikke af meget lang Varighed; thi i 1187 var han atter hjemkommen til Island, hvor han paany antog Abbedverdigheden

[1]) Fornm. S. VIII, S. 1, jvfr. 5. [2]) Müllers Sagabibl. III. S. 420–21.

i sit Kloster. I 1207 trak han sig atter tilbage i en Munks Stilling og døde 1212 eller 1213[1]).

Hvad der i Anledning af Abbed Karl Jonssøn er sagt om Kong Sverrer Sigurdssøn (1179—1202), viser, at denne skarpsindige, oplyste og lærd dannede Konge ikke alene har været en Ynder af den fædrenelandske Saga, men endogsaa selv har beskjeftiget sig med at arbeide eller lade arbeide paa dens Nedskrivning. At denne hans historisk-literære Virksomhed ikke har strakt sig alene til den allerede berørte Optegnelse af hans egen Historie, men ogsaa til Fortidens, især den nærmeste Fortids Saga, derom findes et merkeligt Vidnesbyrd. I Harald Gilles Sønners Saga nemlig, baade i den Bearbeidelse, som findes hos Snorre, og i den, som er optagen i Fornmanna sögur, heder det paa det Sted, hvor Kong Eystein Haraldssøns Drab fortælles: „Nogle Mænd fortælle, at da Kong Eystein var fangen, sendte Simon Skalp Bud til Kong Inge, men Kongen bød, at Eystein ei skulde komme ham for Øine. Saa har Kong Sverrer ladet skrive[2])." Dette Udsagn tyder med Bestemthed hen paa, at Kong Sverrer har havt Deel i Optegnelsen af den Tids Historie, hvorom her handles. Har nu Erik Oddssøns før omtalte Hryggjarstykke, hvad der synes rimeligt, ikke omfattet mere end Magnus Blindes, Harald Gilles og en Deel af dennes Sønners Historie, saa bliver det høist sandsynligt, at Sverrer ved en nu ubekjendt Sagaskrivers Haand har ladet Eriks Verk fortsætte og udføre indtil det Tidspunkt, da han selv fremtraadte som Birkebenernes Anfører (1177), hvormed hans egen Saga begyndte, og at dette af Sverrer foranstaltede historiske Arbeide er blevet optaget saa godt som uforandret i de senere udførligere Sagasamlinger. Vist er det, at ingen Oplysning gives om Tilblivelsen af den senere Deel af Harald Gilles Sønners, af Haakon Herdebreds og Magnus Erlingssøns Sagaer, som kan svække denne Formodning. At Sverrer ogsaa har ladet sin egen af Abbed Karl paabegyndte Saga fortsætte under sit eget Opsyn, kan neppe betvivles. Sverrers Saga, som vi nu have den, bærer i sig selv et saa sterkt Præg af at være grundet paa samtidige Optegninger, at man maatte antage dette, om end

[1]) Finn. Joh. hist. eccl. Isl. T. I, p. 211; IV, p. 31. [2]) Snorres Saga om Sigurd, Inge og Eystein Kap. 32; Fornm. S. VII, 251.

ikke Fortalerne til de forskjellige Bearbeidelser ligefrem sagde det; og at disse Optegnelser for en stor Deel ere foranstaltede af Kongen selv, bliver der al Grund til at antage, efter hvad man veed om Maaden, hvorpaa Karl Abbeds Arbeide blev til.

Blandt denne Tids Historieforskere maa vi ogsaa nævne den orknøiske Biskop Bjarne Kolbeinssøn († 1223), der tidligere (S. 328) er omtalt blandt Skaldene. Hans Digt Jomsvikingadrapa er nemlig et fuldkommen historisk Kvad, der forudsætter en nøie Gransken af de gamle Sagnberetninger om Jomsvikingernes Tog til Norge og om Slaget i Hjørungavaag; og det er saa meget merkeligere, som de Beretninger, han følger, ikke ubetydelig afvige fra dem, der synes at have været forhen bedst antagne paa Island. Disse Beretninger har han sandsynligviis samlet i Norge, hvor han som Biskop var i 1195, 1208 og 1218; og de maa være befundne meget paalidelige, da man seer, at flere af det 13de Aarhundredes Sagasamlere have foretrukket dem for de øvrige, som vare i Omløb. Da Orkneyingasaga, eller Sagaen om de orknøiske Jarler, slutter henved 1220, kan der være Formodning for, at Biskop Bjarne har havt Andeel i dens Sammensætning, om den end i den Form, hvori vi nu have den, muligens er noget yngre end Bjarnes Levetid.

Det Opsving, som Historieforskningen og Sagaskrivningen nu havde taget baade i Norge og paa Island, fremkaldte vistnok de første Forsøg paa at levere Verker, som i Sagasprog kunde give en sammenhængende Oversigt over alle de norske Kongers Historie, der hidtil kun var behandlet stykkeviis. Den Udførlighed, hvormed de enkelte Kongers Sagaer indtil Sverrer i Sagnet og ligeledes udentvivl nu i den skriftlige Optegning vare behandlede, passede ikke for et saadant Oversigtsverk; dette maatte være mere kortfattet, maatte holde sig til Hovedbegivenhederne og lade meget af, hvad de vidtløftigere Sagaer indeholdt, reent fare eller i alt Fald kun berøre det løseligen. Det maatte i Modersmaalet fremstille noget lignende af, hvad Thjodrek Munk havde fortalt paa Latin. Af saadanne Verker have vi ogsaa eet levnet, der synes at være sammensat henimod Slutningen af det 12te Aarhundrede, nemlig en kort norsk Kongesaga, udgiven i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie 2det Bind og senere i 10de Bind af Forn-

manna sögur. Man har kaldet det ágrip af Noregs konunga sögum eller blot Ágrip. Arbeidet er, hvo der end har udført det, i mange Henseender ufuldkomment, som man kunde vente det af et første Forsøg i denne Retning; men det var ogsaa kun en Forløber for flere Arbeider af samme Slags af langt større Verd, hvilke fremkom i det næstfølgende Aarhundrede.

Med det 13de Aarhundrede begynder egentlig den norrøne Historieforsknings og Sagaskrivnings Blomstringstid, og den Mand, paa hvilken vi nu først maa fæste vor Opmerksomhed, er Islændingen Snorre Sturlasøn († 1241). De vigtigste Træk af denne merkelige Personligheds Levnetsløb ere allerede ovenfor fremhævede, hvor Talen var om hans Andeel i den yngre Eddas Udarbeidelse og om hans Fortjeneste af den norrøne Skaldekunst. Her skulle vi betragte hans Virksomhed som Historieforsker og Sagamand. Snorre tilbragte sin Barndom og første Ungdom, som det lader fra sit 3die til sit 19de Aar (1181—1197), i Huset hos den rige og anseede Høvding Jon Loptssøn paa Gaarden Odde. Jon var en Sønnesøn af den bekjendte Sæmund Frode og var udentvivl i Besiddelse af de literære Skatte, især Historien vedkommende, som hans Farfader havde samlet, og som sidenefter hans Fader og han selv havde forøget. I Odde var nemlig af Sæmund grundet et Slags Skole, som opretholdtes af hans Søn og Sønnesøn, i hvilken Skole der vel hovedsageligen gaves Underviisning i det, som hørte til den geistlige Dannelse i hine Tider, men ved Siden heraf ogsaa Historien synes fortrinlig at være dyrket. Her blev Snorres Sands for Sagavidenskaben vakt, idet tillige Anledning var ham given til at gjøre sig bekjendt baade med de ældre islandske Historieforskeres lærde Optegnelser, Resultatet af deres Granskninger, og med de Sagaer, som af dem eller efter deres Foranstaltning vare førte i Pennen. At Snorre ikke lod Anledningen ubenyttet, viser hans senere Virksomhed i Sagavidenskabens Tjeneste, og det udentvivl baade som lærd Gransker, som flittig Samler og som smagfuld Sammensætter. Om denne hans Virksomhed i det Hele vidner baade den saa godt som samtidige Sturlungasaga, der meddeler saa mange vigtige Efterretninger om Snorres og hans hele Slægts, Sturlungernes, politiske Liv, og de islandske Annaler, som almindelig benævnes Annales

breviores. I Sturlungasaga, hvor Talen er om det venskabelige Forhold, som en Tid (1230—32) fandt Sted mellem Snorre og hans urolige, men talentfulde Brodersøn, Sturla Sighvatssøn, heder det: „Nu begyndte det at blive bedre mellem Snorre og Sturla, og Sturla var ofte i Reykjaholt (Snorres Gaard). Sturla lagde megen Vind paa at lade skrive Sagabøger efter de Bøger, som Snorre satte sammen[1])." I de ovennævnte Annaler heder det under Aaret 1241, idet Snorres Død fortælles, at „han var en viis og meget lærd Mand, og at han sammensatte Edda og mange andre historiske Lærdomsbøger (fræðibækr) og islandske Sagaer[2])." Af disse Steder fremgaar klart, at Snorres videnskabelige Syssel ikke alene har strakt sig til at afskrive eller lade afskrive ældre historiske Verker, men og til selv at sammensætte Sagaer. I Annalernes anførte Udsagn om ham nævnes udtrykkelig hans Fortjeneste af Eddas og islandske Sagaers Sammensætning, og ved Siden heraf siges, at han ogsaa sammensatte „mange andre historiske Lærdomsbøger." Ved disse sidste kan neppe forstaaes Andet end norske Kongesagaer. At Snorre har bearbeidet disse, beviser ikke alene det gamle Sagn, som tillægger ham den mest bekjendte og berømte af alle nu tilværende Samlinger af norske Kongesagaer, nemlig den saakaldte Heimskringla, men ogsaa udtrykkelige Vidnesbyrd i norske Kongesagaer, der ere sammensatte kort efter hans Tid, — Vidnesbyrd, som tillige godtgjøre, at hiint Sagn medfører Sandhed. Disse Vidnesbyrd findes i den Bearbeidelse af Olaf Tryggvessøns Saga, der er udgiven i Fornmanna sögur, og saa godt som ordlydende ligedan i den, som findes i Flatøbogen. Vi maa betragte dem noget nærmere paa Grund af deres store Vigtighed og ville holde os til Olafs Saga i Fornmanna sögur. Det heder her først i Fortællingen om Svolderslaget og om Ordenen, i hvilken Angrebet paa Olaf Tryggvessøn skede: „Nu siger Snorre Sturlassøn og de fleste Andre, at Svein Danekonge lagde først med sin Hær mod Ormen Lange og Olafs største Skibe; men Hallar-Steinn siger i Olafsdrapa, at Olaf Svenske har lagt først mod Olaf Tryggvessøn, og Svein Danekonge senere. Saa siger Snorre, at Kong Svein lagde sine Skibe mod Ormen

1) Sturl. S. I, 2, 123. 2) See ovf. S. 104.

Lange, men Olaf Svenske lagde sig ud ifra og stak Stavnene mod Olaf Tryggvessøns yderste Skib; men paa den anden Side lagde Erik Jarl til [1])." Sammenligne vi nu dette Sted med Beretningen i Heimskringla, saa finde vi der Ord til andet, hvad her tillægges Snorre [2]). Videre heder det længere ude i Beretningen: „Saa siger Snorre Sturlassøn, at Olaf Svenske lagde da til i Stedet, men Kong Svein lagde fra [3])"; hvilket atter svarer nøie til Heimkringlas Beretning [4]). Dernæst heder det i Beretningen om Svolderslagets Slutning: „Nu er der mange Frasagn om, hvad der da tildrog sig. Snorre Sturlassøn siger saa, at da Kong Olaf merkede, at største Delen af hans Folk var falden, men Erik Jarl og en Mængde af hans Mænd styrtede bagud til Løftingen (paa Ormen Lange), løb Kong Olaf og Kolbjørn Stallare begge overbord, hver paa sin Side o. s. v. — Dette er Snorres Udsagn [5])." Her stemmer atter, hvad der anføres som Snorres Udsagn, ordret med, hvad der findes paa tilsvarende Sted i Heimskringla [6]). Endelig, efter at nogle flere Beretninger om Kampens Slutning ere anførte, heder det: „Af alt dette har man siden uddraget Sandsynligheder for, at Kong Olaf skulde være undkommen, — nemlig af hvad de Mænd, som vare med i Slaget, sidst saa til ham, og af de Frasagn, som Snorre Sturlassøn vidner siden ere istandbragte (gervar) om Olafs Reiser (ferðir) [7])." Dette peger tydelig hen til følgende Ord i Heimskringla: „Og er der mange Frasagn om Kong Olafs Reiser (ferðir) siden istandbragte (gervar) af somme Mænd [8])." Af de anførte Steder maa man vel ansee sig fuldkommen berettiget til at uddrage, først at Snorre har været betragtet som en fortrinlig Hjemmelsmand i den norske Kongesaga, og dernæst, at den Samling af norske Kongesagaer eller rettere den sammenhængende Fremstilling af de norske Kongers Historie, som almindelig benævnes Heimskringla, er Snorres Verk. Men er det først beviist, at dette med al Ret saa høit beundrede Arbeide skylder Snorre sin Tilblivelse, saa er vistnok med det Samme hans Rang som Norges og Islands største ved Navn kjendte Sagamand hevdet.

[1]) Fornm. S. II, 310. [2]) Snorre Ol. Tr. S. Kap. 123. [3]) Fornm. S. II, 314. [4]) Snorre Ol. Tr. S. Kap. 124. [5]) Fornm. S. III, 1—2. [6]) Sn. Ol. Tr. S. Kap. 129. [7]) Fornm. S. III, 5. [8]) Snorre Ol. Tr. S. Kap. 130.

Snorres Sagaverk omfatter, saadant som det i Udgaverne almindelig fremstilles, den norske Kongeæts Historie fra dens første mythiske Oprindelse indtil Slaget paa Re (1177), i hvilket Birkebenernes Høvding, Eystein Meyla, tilsatte Livet. Der er imidlertid fremsat sterke Sandsynlighedsgrunde for, at det ogsaa oprindelig har omfattet Kong Sverrers og hans nærmeste Efterfølgeres Saga indtil Kong Haakon Haakonssøns Regjeringstiltrædelse (1217)[1]. Hvad der udmerker det fremfor alle andre sammenhængende Bearbeidelser af de norske Kongesagaer, er den Skjønsomhed med Hensyn til Emnernes Valg og den Smag med Hensyn til Sammensætningens Form, som overalt fremlyser. Snorre har vistnok paa Sagamændenes almindelige Viis i de fleste Tilfælde optaget sine Forgjængeres Arbeider saa godt som ordret og, hvor han har fundet noget Nyt at tilføie, oftest ogsaa der brugt Sagnets egne Ord; han har aldeles ikke lagt an paa at udtale egne Meninger og Domme om Personer og Begivenheder; han har heller ikke stræbt ved selvgjorte Vendinger og Bemerkninger at sammenknytte de enkelte Sagastykker; i alle disse Henseender kommer i hans Verk ingensomhelst Forfattereiendommelighed tilsyne; — men alligevel fremtræder denne i Heimskringla langt mere end i nogen anden nu bekjendt Sagasamling, i Fortællingens jævne, velordnede Gang, i en smagfuld Middelvei mellem trættende Vidtløftighed og dunkel Korthed, i en omhyggelig Varsomhed i Henseende til Optagelsen af Episoder og en vis Lethed i disses Tilknytning til Hovedemnet, i Bortfjærningen af det sterkt Æventyrlige og af alt mod Velanstændigheden i høi Grad Stødende, og endelig i den lette tydelige Stiil. Man sporer tydelig i det Hele en overlegen historisk Aand, der har gjort sig til Herre over sit Stof. Det være imidlertid hermed ingenlunde sagt, at Snorres Verk gjør alle de øvrige Samlinger af norske Kongesagaer overflødige. Med alle sine Fortrin, som et Heelt betragtet, staar Heimskringla i mange Enkeltheder tilbage for de andre Sagasamlinger. Ikke at tale om, at de mange Episoder (þættir), som findes i flere af dem, skjønt de afbryde Fortællingens jævne Gang, alligevel som oftest ere høist oply=

[1]) Finn Magnussen (Fort. til Fornm. S. VIII. p. XI—XV. IX. p. V—XIII) i Bemerkningerne angaaende den merkelige Oldbog, der benævnes Eirspennil, samt andre Oldbøger, benyttede ved Udgivelsen af 8de, 9de og 10de Deel af Fornm. S.

sende og charakteristiske med Hensyn til Tidsalderens Seder og Skikke, — Beretningerne i de øvrige Sagasamlinger gjengive mangen Gang det gamle Sagn mere eiendommeligt og friskt, ja de ere ikke sjælden endog med Hensyn til historisk Nøiagtighed at foretrække. De vidtløftigere Samlinger af norske Kongesagaer have saaledes sit fulde Verd ved Siden af Snorres; og det kan ikke engang billiges, naar flere nyere Historieforskere, og blandt dem den skarpsindige P. E. Müller, opstille Snorres Verk som et Slags Prøvesteen for alle de øvrige norske Kongesagaers større eller mindre Troverdighed og betvivle Rigtigheden af alt, hvad der enten ikke findes i Snorres Verk eller ikke stemmer med Beretningerne i dette. Herved overvurderer man Snorres Kritik og Kundskaber.

Maaden, paa hvilken Snorre gik frem under Udarbeidelsen af sit Verk, har udentvivl været den, at han først skaffede sig saamange af de ældre skriftlige Bearbeidelser af Norges Kongesagaer, som han kunde overkomme, sammenholdt derpaa disse med hinanden, merkede sig, hvad han i sit Verk vilde optage, og hvad han vilde udelade, hvad han i een Bearbeidelse foretrak fremfor det tilsvarende i en anden, og endelig optegnede eller lod optegne, hvad han muligen vidste at tilføie, som hidtil ikke var ført i Pennen, eller de Sagn, som han havde hørt i mundtligt Foredrag, og hvilke han ansaa for mere stemmende med Sandheden end de, som hidtil vare nedskrevne. Efter disse Forberedelser har han, som det lader, enten dikteret en Skriver sit Arbeide i Pennen eller og overladt sit ordnede Materiale til en anden i Sagaskrivning mere øvet lærd Mand for under hans eget Opsyn at udarbeide det og bringe det paa Pergamentet. Til en af disse Fremgangsmaader henpege udentvivl de i Verket paa et Par Steder forekommende Udtryk: „jeg lod skrive", „det vil jeg nu næst lade skrive"[1]). Aanden, som gaar gjennem Verket i dets Ordning og Sammensætning, bliver naturligviis lige fuldt Snorres, om end Stilen maaske tildeels er hans Medhjælpers eller snarere i Hovedsagen det ældre Sagns Ord.

Ogsaa angaaende de Omstændigheder, som have fremkaldt Snorres Sagaverk, maa det være mig tilladt at yttre nogle Formodninger. Kong Sverrers Smag for Fædrenelandets Saga gik i Arv gjennem flere

[1]) Heimskringla i Begyndelsen af Fortalen og Olaf Tr. S. Kap. 87.

Led af hans Æt. Om hans Søn Haakon, skjønt denne var videnskabelig dannet, ja selv Skribent, vide vi dog ikke, at han har beskjeftiget sig med eller opmuntret til historiske Arbeider; hans Regjeringstid (1202—1204) var ogsaa muligen for kort til at en saadan Stræben fra hans Side kunde komme til at vække Opmerksomhed eller bære store iøinefaldende Frugter. Men om Sverrers Sønnesøn Haakon Haakonssøn (1217—1263) derimod veed man, at han baade skjenkede den norrøne Literatur i Almindelighed stor Opmerksomhed, og at han særligen yndede Norges Kongesaga. Han havde norske Kongesagaer med i den Samling af norske og latinske Bøger, som ledsagede ham paa hans skotske Tog, under hvilket han døde. I sin sidste Sygdom — heder det – lod han først læse for sig Bibelen og latinske Bøger; men da han fandt det for anstrengende at følge og forstaa Forelæsningen af disse, lod han læse for sig norrøne Bøger Nætter og Dage, først Helgensagaer; da disse vare udlæste, lod han sig forelæse Kongesagaen (konungatal) fra Halfdan Svarte og siden om alle Norges Konger den ene efter den anden. Da Kongesagaen (konungatal) var læst lige frem til Sverrer, lod han paabegynde Forelæsningen af Sverrers Saga, og den blev nu læst Nat og Dag, saa ofte som han vaagede. Henimod Midnat (mellem 14de og 15de Decbr. 1263) var Læsningen af Sverrers Saga tilendebragt, og strax over Midnat døde Kongen[1]). Denne Kong Haakons Smag for Fædrenelandets Historie synes at have været deelt af flere samtidige norske Høvdinger; thi naar det siges baade om Dagfinn Bonde, der var blandt Kongens indflydelsesrigeste Raadgivere i hans tidligere Regjeringsaar[2]), og om Skule Jarl, at de vare store Velyndere af Islændingerne, saa er dette ganske vist saaledes at forstaa, at det var i Egenskab af Skalde og især Sagamænd og Historieforskere, at de yndede dem; Islændingernes Ry i begge Henseender var nemlig nu netop paa sit Høieste. Vi have seet, at allerede ved Udgangen af det 12te Aarhundrede Forsøg var gjort paa at levere en norsk Kongesaga, der kunde give en kort Oversigt over Kongernes Historie lige fra Halfdan Svartes Tid. Det første Forsøg havde store Ufuldkommenheder; men man vedblev at arbeide i

[1]) Haakon Haakonssøns S. i Flatøbogen. Fornm. S. X, 147—148 i Varianterne. [2]) Sturl. S. I, 2, 55.

samme Retning, og som en Frugt heraf fremgik, rimeligviis i den 1ste Fjerdedeel af det 13de Aarhundrede, den norske Kongesaga, der almindelig benævnes Fagrskinna, og af hvilken to indbyrdes noget forskjellige Bearbeidelser haves. Denne Saga havde, som Oversigtsverk betragtet over den norske Kongehistorie fra Halfdan Svarte indtil Sverrers Optræden, store Fortrin for det ældre Arbeide fra Slutningen af 12te Aarhundrede; men den var dog endnu i sin Form altfor fragmentarisk til ganske at opfylde de Fordringer, som Tidens betydelig udviklede historiske Smag syntes at maatte have til et Arbeide af dette Slags. Omtrent paa den Tid, da Fagrskinna, der viser sig at være udarbeidet i Norge og af en Nordmand, maa antages først at være fremkommen, gjorde Snorre Sturlasson (1218) sin første Reise til Norge, med hvis Styrere han dog allerede tidligere havde staaet i venskabelig Forbindelse. Han blev overordentlig vel modtagen baade hos den unge Kong Haakon Haakonsson og hos Jarlen Skule, som dengang havde mest at sige i Landsstyrelsen. Snorre holdt sig nærmest til Jarlen og var hos ham baade Vinteren 1218—19 og ligeledes den følgende Vinter 1219—20, efter at han var kommen tilbage fra en Reise, som han om Sommeren havde gjort til Sverige. Han digtede under dette Ophold i Norge Kvad til Kongens og Jarlens Ære og blev ophøiet til Lendermand. I 1220 reiste han hjem igjen til Island. Nu indtræder det Tidsrum af hans Liv, i hvilket netop Sturlungasaga omtaler hans Syslen med Sammensætningen af Sagaer. I 1237 kom han atter til Norge, holdt sig fremdeles nærmest til Skule Jarl, der nu stod i et meget spændt Forhold til Kongen, hvilket snart udartede til et formeligt Brud, og forlod igjen Norge i 1239 imod Kongens udtrykkelige Befaling, — en Overhørighed, som fremkaldte hans voldsomme Død to Aar senere. Naar man nu ret overveier disse Omstændigheder, saa frembyder sig næsten af sig selv den Formodning, at den norske Konges og Jarls Ønske om at see en sammenhængende og dog udførlig norsk Kongesaga udarbeidet kan have været idetmindste en kraftig medvirkende Aarsag til Forfattelsen af Heimskringla; og forholder dette sig saaledes, da er Verket udentvivl udarbeidet mellem 1220 og 1237 og maaskee af Snorre selv bragt til Norge, da han sidste Gang besøgte dette Land. Der er saaledes al Sandsyn-

lighed for, at det konungatal, som Kong Haakon Haakonssøn havde med paa sit skotske Tog og lod sig forelæse under sin sidste Sygdom i Kirkjuvaag paa Orknøerne, netop har været Snorres Verk.

At Snorre ogsaa har syslet med Sammensætning og Nedskrivning af islandske Sagaer, følger ligefrem af den ovennævnte gamle Angivelse i Annalerne. Det er imidlertid ubekjendt, hvilke islandske Sagaer der skylde ham sin Tilblivelse eller Optegning.

Den Sagamand, som vi nærmest efter Snorre maa omtale, og hvis Navn staar i den nøieste Berøring med Snorres, er Styrmer Kaaressøn den frode[1]). Man veed, at han var en Islænding og Prest af Vielse; men om hans Æt vides Intet. Man skulde heraf maaskee slutte, at han ikke har været af nogen af de mægtige og mestraadende Slægter paa Island. Alligevel var han en Mand, som i sin Tid nød stor Anseelse paa sin Fædreneø, hvilket viser sig deraf, at han i 1210 blev valgt til Lovsigemand. Dette Embede synes han dog efter et Par Aars Forløb at have afstaaet til Snorre Sturlassøn, og fra denne Tid af finder man ham fast bestandig omtalt som en Tilhænger og Ven af Snorre, ja man kan næsten sige som staaende i et Slags Afhængighedsforhold til denne mægtige Høvding, paa hvis Vegne han fungerede som Lovsigemand i 1232. Han overlevede Snorre i nogle Aar og døde 1245[2]). Af det Forhold, i hvilket Styrmer omtales at have staaet til Snorre, har man, og det vistnok med Grund, villet slutte, at han i Tiden mellem 1215 og 1241 har været et Slags Huuskapellan hos denne[3]); og er denne Formodning rigtig, da kan det neppe være Tvivl underkastet, at Styrmer, som havde faaet en geistlig Opdragelse, og derhos var en i Historien kyndig Mand, hvilket hans Tilnavn, den frode, beviser, — har været Snorres Medhjælper ved Sammensætningen af Heimskringla og maaskee væsentlig den, som førte Verket i Pen og Stiil. At han nemlig ikke har været nogen simpel Skriver, derfor borger baade hans Tilnavn og de Vidnesbyrd om selvstændig videnskabelig Virksomhed, hvilke Sagaerne give ham. I

[1]) Fadernavnet findes neppe nogensteds angivet uden i en Fortegnelse over de islandske Lovsigemænd, hvilken er fra en temmelig sildig Alder. Ísl. sögur I (1843) S. 338. [2]) Finn. Joh. h. eccl. Isl. T. I. p. 213, hvor hans Dødsaar feilagtig er angivet til 1265. [3]) F. Magnussen i Indl. til Grønlands historiske Mindesmærker I S. 19–29.

den Olaf den helliges Saga, der findes i Flatøbogen, heder det, hvor Talen er om Olafs Seier over de oplandske Konger: „Da Kong Olaf havde underlagt sig det Rige, som de 5 Konger havde forud havt, og andre 6, som Styrmer regner i sin Bog — — — tog Kongen Gisler af Lendermænd og Bønder [1]." I et Tillæg til Sagaen i samme Bearbeidelse heder det: „Disse smaa Artikler, som her ere samlede, staa i selve den hellige Kong Olaf Haraldssøns Levnetshistorie (lífs sögu), den samme, som Styrmer Prest den frode har sammensat [2])". Af disse Steder fremgaar, at Styrmer har sammensat en Olaf den helliges Saga, hvilken Flatøbogens Samler har kjendt og benyttet, og at denne Olafs Saga ikke kan være den, som findes i Heimskringla, viser sig klarligen deraf, at i denne sidste hverken de 6 Konger omtales [3]) eller de smaa Beretninger, som siges hentede af Styrmers Bog. Styrmers Olaf den helliges Saga har altsaa været et selvstændigt Verk, hvilket maaskee kan regnes blandt dem, som Snorre benyttede ved sine Forarbeider. Et andet Vidnesbyrd om Styrmers selvstændige Virken som Sagamand afgiver den Bearbeidelse af Sverrers Saga, der findes i Flatøbogen. Her heder det nemlig i Prologen, efter at Abbed Karls Arbeide er omtalt: „men efter den Bog (Karl Abbeds) skrev Styrmer Prest den frode; men denne Sverrers Saga (nemlig den i Flatøbogen) skrev efter den Bog (nemlig Styrmers) Presten Magnus Thorhallssøn (den ene af Flatøbogens Samlere [4])." Naar man nu veed, at Karl Abbeds Arbeide ikkun omfattede en Deel (den første) af Sverrers Historie, og Flatøbogen derimod findes at levere Kongens Saga heel og holden, samt derom bruger ovennævnte Udtryk, — saa kan man vel ikke et Oieblik tvivle om, at Flatøbogen angiver Styrmer som Sammensætter og Nedskriver af den Bearbeidelse af Sverrers Saga, som den leverer. I en anden Bearbeidelse af samme Saga, hvori Styrmers Navn dog ei nævnes, heder det, efter at Karl Abbeds Arbeide er omtalt: „Den senere Deel af Bogen er skreven efter de Mænds Frasagn, som kunde erindre Begivenhederne efter hvad de havde seet og hørt, og nogle af disse Mænd havde været i Kampene med Kong Sverrer. Nogle

[1]) Fornm. S. V, 170. [2]) Fornm. S. V, 225. [3]) Jfr. Sn. Ol. hell. S. Kap. 73. [4]) Fornm. S. VIII, 1.

af disse Tidender bleve fæstede i Mindet derved, at man opskrev dem, strax efter at de vare nyskeede; og er Beretningen om dem ikke siden forandret[1])." Disse Ord underrette os om Styrmers Kilder i hans Sverrers Saga og kunne maaskee betragtes som hans egne. Antager man, at den noget forkortede Bearbeidelse af Sverrers Saga, som findes i Oldbogen Eirspennil, er foranstaltet af Snorre, saa er der al Grund til at tro, at Styrmers vidtløftigere Sverrers Saga, ligesom hans Olaf den helliges Saga, har været blandt de Skrifter, som Snorre benyttede ved sine Forarbeider til Heimskringla. Styrmer har saaledes utvivlsomt en ikke ringe Fortjeneste af Norges Kongesaga. For Islands Historie arbeidede han ogsaa, og hans Andeel i den af Are og Kolskegg paabegyndte Landnamaboks videre Udførelse har efter al Sandsynlighed været meget betydelig[2]).

Snorre Sturlassøn var ikke den eneste af Sturlungernes berømte Æt, der udmerkede sig ved Sands for Saga og Sagaskrivning; flere af hans Brodersønner lignede ham heri.

Sturla Sighvatssøn er allerede ovenfor nævnt som den, der, ifølge Sturlungasaga, lagde megen Vind paa at lade skrive Sagabøger efter de Bøger, som Snorre sammensatte. Sturla var en Søn af Snorres ældre Broder Sighvat Sturlassøn. Han var en tapper og duelig, men ogsaa meget ærgjerrig Mand. I de store Kampe mellem Islands Høvdinger optraadte han meer end een Gang fiendtlig mod sin Farbroder Snorre, og medens denne i Norge søgte Skule Jarls Venskab, holdt Sturla sig meer paa Kong Haakons Side[3]). I 1232 drog han til Norge, hvor han blev vel modtagen af Kongen, og i Begyndelsen af det paafølgende Aar begav han sig som Pilegrim over Danmark og Tydskland til Rom. Han kom tilbage til Norge 1234 og lovede nu Kong Haakon før sin Hjemreise at udføre, hvad Snorre engang havde lovet, men ei fuldbragt, nemlig at bringe Island under det norske Kongedømme. Herpaa begyndte han virkelig at arbeide med Iver, men ogsaa med en Voldsomhed, som snart bragte de fleste af Islands Høvdinger til at forene sig mod ham og hans Fader Sighvat. Det kom til et Slag mellem begge Partier

[1]) Fornm. S. VIII, 5. [2]) F. Magnussen i Indl. til Grønlands hist. Mind. I, S. 22. [3]) Sturl. S. I, 2 S. 147.

ved Orlygstad i Skagafjorden, og i dette faldt baade Fader og Søn (1238). Sturlas høist urolige Liv, som begyndte allerede i en tidlig Alder, lader ei formode, at han just har fundet megen Tid til dybere historiske Granskninger; men det ovenanførte Udsagn vidner, at han har yndet Sagavidenskaben, og at han ved at lade Sagaer afskrive har bidraget til Sagaliteraturens Bevaring.

Et større Navn som Videnskabsmand har en anden af Snorres Brodersønner, nemlig Olaf Thordssøn, kaldet Hvitaskald, en Søn af Snorres ældste Broder, Thord Sturlassøn. Hans Andeel i den yngre Eddas Affattelse og hans Fortjenester som Skald ere forud omtalte [1]). Med Hensyn til Sagavidenskaben er han bleven merkelig derved, at man har tillagt ham Sammensætningen af Knytlingasaga, en Saga om Danmarks Konger fra Harald Gormssøn af og indtil Knut Valdemarssøn (VI), i hvis Regjeringstid den ender omtrent ved 1186. Formodningen har den største Sandsynlighed for sig. Under en Udenlandsreise i Aarene 1236—1241 kom nemlig Olaf Thordssøn til Danmark, blev der vel antagen hos Kong Valdemar (II) Valdemarssøn (1202—1241) og dvælede, som det lader, i længere Tid ved hans Hof. Her havde han da god Leilighed til at lægge sig efter den danske Kongehistorie, deels ved at læse danske Annaler og andre paa Latin forfattede historiske Verker, deels ved at samle Sagn fra ældre Tider, som endnu kunde være i Omløb, og Efterretninger om senere Tider fra dem, som selv havde været Oievidner til Begivenhederne. Meget fik han vide af selve Kong Valdemar. Det heder herom i Knytlingasaga selv: „Kong Valdemar og Dronning Sofias Børn vare Kong Knut (VI) og Valdemar Gamle (II), der siden blev Konge i Danmark og har været en af de berømteste Konger her i Nordens Lande (hingat á Norðrlönd); hos ham var Olaf Thordssøn og fik (nam) af (eller hos) ham (at honum) mange historiske Efterretninger (marga fræði), og havde han af (eller om) ham (frá honum) mange fortræffelige Frasagn [2])." Dette viser med Bestemthed, at Olaf under sit Ophold i Danmark har samlet historiske Efterretninger, hvilke da ikke vel kunne antages at have gjældet andet end den danske Historie; og Maaden, hvorpaa han ved

[1]) Ovenfor S. 103. 332. [2]) Knytl. S. Kap. 127 (Fornm. S. XI, 396).

denne Leilighed nævnes i Sagaen, hentyder ligeledes aabenbar paa, at han i det mindste maa have havt Deel i Sammensætningen af den, eller hans Beretninger været betragtede som en af dens væsentligste Kilder. Men man kan vistnok ogsaa gjerne gaa et Skridt videre og betragte Olaf som den egentlige Forfatter, der i hine Udtryk har villet for en Deel angive sin Hjemmel, især for Sagaens yngste Beretninger. At der tales i tredie Person, kan ikke være nogen grundet Indvending; thi deels kunde Olaf meget gjerne selv gjøre dette, og deels kunde det have sin Oprindelse enten fra hans egen Haandskriver, hvem han dikterede sit Verk i Pennen, eller fra en senere Afskriver, der kjendte Olaf som Forfatter og derfor omformede den oprindelige Tale i første Person til Tale i tredie. Der er saaledes formeentlig al Grund til at ansee Knytlingasaga for Olaf Thordssøns Verk og antage, at den er udarbeidet i Tiden mellem hans Hjemkomst til Island 1241 og hans Død 1259. Om Arbeidet maaskee er foretaget efter Opfordring af og til Brug for Kong Haakon Haakonssøn, hvis Tilhænger Olaf var i Kampen mod Hertug Skule, og om hvem han digtede een eller flere Drapaer — det maa vi lade uafgjort.

Af Snorres Brodersønner er dog Sturla Thordssøn, Olafs Broder, den mest bekjendte som Sagamand. Han var født 1214 og døde 1284. Han synes for en stor Deel at have modtaget sin Ungdomsopdragelse i Snorres Huus, hos hvem han jævnlig opholdt sig; og her maa man antage, at han ved Benyttelse af Snorres Bogsamling og af dennes og Styrmers Underviisning har erhvervet sig sine historiske Kundskaber og sin Smag for Sagaen. De vigtigste Træk af Sturlas Liv ere forhen anførte ved at omtale ham blandt Skaldene[1]; og ved den Leilighed have vi seet, hvad der gav Anledning til, at han i 1263 kom til Norge, og at han kom i Yndest hos Kong Magnus Haakonssøn (1263—1280). Denne Konge havde arvet sin Faders Smag for den fædrenelandske Saga, og han søgte en Mand, der kunde fortsætte Rækken af norske Kongesagaer ved at tilføie hans Faders. I Sturla fandt han Manden. Herom lyder Sturlungasagas Udsagn saaledes: „Lidt efter kom Sturla i den største Yndest hos Kongen (Magnus), og Kongen benyttede ham meget ved sine Raadslagninger

[1]) Ovenfor S. 332–334.

og overdrog ham det vanskelige Hverv (þann vanda) at sammensætte (setja saman) sin Faders, Kong Haakons, Saga efter Kongens eget Raad og de viseste Mænds Forsagn. Men førend han (Magnus?) lod sætte Sagaen sammen, var Kong Haakon død paa Orknøerne (15 Decbr. 1263)[1]." Det viser sig heraf, at Sturla erholdt Materialierne til sit Arbeide af de bedste Kilder, og at Beretningerne paa en Maade bleve ham dikterede i Pennen af Nordmænd, der deels havde været Oievidner, deels havde Kundskaber om dem fra første Haand. Den Haakon Haakonssøns Saga, som er os bevaret, og som i Hovedsagen maa ansees for Sturlas Verk, bærer ogsaa Præget af den største Nøiagtighed og Samvittighedsfuldhed i Benyttelsen af Samtidiges Udsagn, af offentlige Brevskaber og maaskee ogsaa af skriftlige Optegnelser, som allerede vare gjorte i Kong Haakons levende Live. Man maa antage, at Sturla har begyndt sit Verk allerede i 1264, men om han har fuldendt det under sit Ophold i Norge dengang eller først under et senere, er ikke aldeles klart. Saameget er vist, at Arbeidet fandt Kong Magnus's særdeles Bifald. Sturla blev under sit senere Besøg i Norge meget vel behandlet af Kongen, blev først hans Hirdmand og siden Skutilsvend og fik nu det Hverv ogsaa at sammensætte Kong Magnus's Saga. Herom heder det i Sturlungasaga: „Og dernæst i Sturlas anden Udenlandsfærd var han atter hos Kong Magnus og blev vel behandlet og høit agtet. Da sammensatte han Kong Magnus's Saga efter Brevskaber og efter hans eget (Kongens) Raad[2]." I 1271 for Sturla tilbage til Island, og det findes ikke omtalt, at han siden kom til Norge. Hans Søn Thord derimod forblev her som Magnus's Hirdprest. Sturla overlevede sin Velgjører Kong Magnus i 4 Aar; men om han har fuldført hans Saga, vides ikke. Ikkun Brudstykker af dette Verk ere levnede, hvilke vise, at det har omfattet Aaret 1273; ja der er Anledning til at tro, at det endnu har strakt sig videre og omfattet Begivenhederne i 1276. Det har altsaa i ethvert Tilfælde behandlet den største Deel af Magnus's Regjeringstid.

Af Norges Kongesaga har saaledes unegtelig Sturla Thordssøn

[1]) Sturl. S. II, 1 S. 306. [2]) Sturl. S. nys anførte Sted.

store Fortjenester, og han har det ikke mindre af Islands Historie. Han synes at have bearbeidet og forøget den vigtige Landnamabok[1]), og det er vist, at han har havt en stor og udentvivl den væsentligste Andeel i Sammensætningen af det store historiske Verk, som almindelig benævnes Sturlungasaga. I denne Henseende giver Sagaen selv et merkeligt Vink, idet den siger: „De fleste Sagaer, handlende om Begivenheder her paa Island, vare skrevne før Biskop Brand Sæmundssøns Død (1201); men de Sagaer, der omhandle senere Begivenheder (þær sögur er síðan hafa görzt) bleve kun lidt skrevne (váru lítt ritaðar), førend Sturla Skald, Thordssøn, foresagde (sagði fyrir) Islendingasagaerne (Íslendinga sögur), og havde han dertil Underretning (vísindi) af kyndige (fróðum) Mænd, som levede i hans tidligere Dage, og tildeels ogsaa af Breve, som vare skrevne samtidigen med dem, om hvem Sagaerne handle. Mange Ting kunde han selv see og høre, som tildroge sig i hans Dage; thi han var en anseelig, god, klog og maadeholden Mand, djærv og oprigtig. Lade Gud ham nu have Løn derfor bedre end Ros[2])." Ved disse Íslendinga sögur, hvilke Sturla siges at have foresagt d. e. dikteret i Pennen, kan intet Andet forstaaes end Sturlungasaga selv, i hvilken mange mindre Sagaer ere optagne og paa en Maade sammensmeltede. Sturlungasaga, saadan som vi nu have den, har vistnok erholdt adskillige Tillæg efter Sturlas Dage — man behøver blot at merke sig, at Sturlas Død der omtales; men Indholdets væsentligste Deel og rimeligviis ogsaa Ordningen af det Hele, naar undtages enkelte Slutningsstykker, skriver sig fra Sturla.

Sturla Thordssøn var den sidste Sagamand, som syslede med Optegnelsen af Norges samtidige Saga. Med ham og hans Arbeider forstummer denne ganske; thi Annalernes magre Underretninger om de følgende Tider kunne, skjønt tildeels maaskee samtidige, ikke betragtes som Saga og have heller ikke været betragtede som saadan. Men uagtet den historiske Sagas Blomstringstid med Sturla kan ansees for at være sluttet i Norge og tildeels ogsaa paa Island, saa vedblev man dog endnu paa begge Steder at sysle med Samling

[1]) F. Magnussen i Indl. til Grønl. hist. Mindesmærker I, 31. [2]) Sturl. S. I, 1 S. 107.

og tildeels Ordning af Fortidens historiske Levninger, samt med Afskrivning og Omarbeidelse af de ældre Sagaskrifter. Endnu var Sagavidenskaben en Stund et yndet Studium ogsaa i Norge, men Studiet viiste sig ikke længere frugtbart i nye Frembringelser.

Blandt de Mænd, som efter Sturla have arbeidet i Sagavidenskaben, maa først og fremst nævnes Hauk Erlendssøn. Denne var paa fædrene Side af norsk Slægt, men paa mødrene af islandsk. Hans Fader var Hr. Erlend Olafssøn, kaldet den sterke eller den digre, der igjen havde en norsk Fader, men en islandsk Moder. Erlend, som allerede i 1283 findes benævnt Herre og følgelig da var Ridder, kom under Kong Magnus Haakonssøns Regjering (1278) til Island som Kongens Befuldmægtigede og viiste sig virksom ved Indførelsen af den nye Lovbog. Han var en Tid Lagmand paa Island og havde fra 1290 af Vestfjordene som Syssel. Han døde, som det lader, paa Island 1312. Hauk Erlendssøn omtales allerede som Lagmand paa Island 1294 og maa altsaa vel antages at være født i det Seneste henved 1270. Fra Aar 1299 af finder man ham jævnligen i Norge, hvor han havde Eiendomme ligesaavel som paa Island, og hvor han flere Gange beklædte Lagmandsembedet i forskjellige Lagdømmer. Til Island sendtes han flere Gange i vigtige Erinder og beklædte ogsaa der, som det lader, gjentagne Gange Lagmandsembedet. I 1304 finder man ham benævnt Herre; da var han følgelig Ridder. Fra 1309 af nævnes han oftere i gamle Brevskaber blandt Kongens Raadgivere. I 1319 var han blandt de norske Herrer, som afsluttede Overeenskomsten mellem Norge og Sverige i Anledning af Magnus Erikssøns Antagelse til begge Rigers Konge. Han døde 1334, som det synes, i Bergen. Det Verk, som især har grundet Hauks Rygte som Historieforsker og Sagamand, er hans Bearbeidelse af Landnamabok, hvorved den sidste Haand lagdes paa dette vigtige og merkverdige Skrift. Angaaende hans Virksomhed i denne Henseende giver den Bearbeidelse af Landnamabok, som bærer hans Navn, idet den almindelig benævnes Hauksbok, følgende Oplysning: „Nu er det gjennemgaaet, hvorledes Landet paa Island er taget i Besiddelse (nú er yfirfarit um landnám þau er verit hafa á Íslandi) efter det, som historiekyndige (fróðir) Mænd have skrevet, først Are Prest den frode, Thorgilssøn, og Kol-

skegg den vise (hinn vitri). Men denne Bog skrev jeg, Hauk Erlendssøn, efter den Bog, som Hr. Sturla Lagmand (Thordssøn), den kundskabsrigeste Mand (hinn fróðasti maðr) havde skrevet, samt efter den Bog tillige, som Styrmer den frode havde skrevet; og havde jeg det af hver især, som der fandtes udførligst (sem framar greindi), skjønt de begge berettede det Meste paa een og samme Maade. Det er derfor ikke at undres over, at denne Landnamabok (Hauksbok nemlig) er længere end nogen anden[1])." Det Anførte beviser klart nok Hauks Virksomhed ved Landnamaboks Fuldendelse, ligesom det giver et interessant Overblik over Verkets Udarbeidelseshistorie i det Hele. Baade den Ting, at Hauk turde indlade sig paa et Arbeide, der fremfor ethvert andet krævede dyb Indsigt i Islands Oldhistorie, og det, at han skilte sig vel derfra, hvilket Hauksbogens Sammenligning med de øvrige Bearbeidelser af Landnamabok noksom viser, — dette maa overtyde os om, at Hauk har besiddet dybe historiske Kundskaber og derhos ikke ringe Smag og Skjønsomhed. Hvad der forøvrigt af nyere Historieforskere anføres om Hauks literære Virksomhed, indeholder i Grunden blot mere eller mindre grundede Formodninger. Man har saaledes antaget, at han skulde have lagt den sidste Haand paa den yngre Edda. Mange Grunde tale for, at den yngre Edda virkelig har erholdt sin sidste Fuldendelse paa Hauks Tid; men om hans Virksomhed herved tie, saavidt hidtil bekjendt, alle gamle Efterretninger. Aldeles grundløs forekommer mig en anden Formodning, der vil gjøre Knytlingasaga til Hauks Arbeide; thi at denne er sammensat af Olaf Thordssøn, derfor tale, som ovenfor er viist, flere vigtige Omstændigheder. Ligesaalidet Verd synes den Mening at have, der gjør Hauk til Forfatter eller i det mindste den seneste Bearbeider af Kristnisaga eller Beretningen om Christendommens Indførelse paa Island. Denne Sagas Optegning er ogsaa aabenbart ældre end Hauks Tidsalder og maaskee fra først af besørget ved Are Frode; om Hauk veed man kun, at han har enten selv taget eller ladet tage en Afskrift af den. Ligesaasnart eller vel endog snarere end at tillægge ham Forfatterskabet til de tvende sidstnævnte Sagaer, skulde man formode, at han kunde have havt Deel i een eller flere af de Samlinger af norske Kongesagaer, der

[1]) Íslendinga S. (1843) 1. p. 320. not. 12.

synes at være blevne foranstaltede ved Udgangen af det 13de eller Begyndelsen af det 14de Aarhundrede [1]).

Samtidig med den senest omtalte Sagamand levede Jon Halvorsson eller Haldorssøn, der udentvivl ogsaa maa henregnes til sin Tids Historieforskere. Han var, som det lader, norsk af Fødsel. Om hans tidligere Liv og Virksomhed findes en merkelig Oplysning i en Oldbog, der synes at være skreven i det 15de Aarhundrede. Kort foran en maaskee lidet paalidelig Fortælling om den danske Erkebiskop Absalon er her gjort følgende Antegnelse: „Velnævnte verdelige Mand, som heder Herre Jon Haldorssøn, den 13de Biskop i Skaalholt paa Island, var den anseeligste Mand i sin Stilling (hinn sœmiligasti maðr í sinni stétt), som (hvis Minde) længe mon leve i Nordens Lande (á Norðrlöndum). Den længste Deel af hans Levnetsløb var den, at, efter at han var bleven Prædikebroder (prédikari d. e. Dominikanermunk) i Norges Konges Rige, for han ganske ung ud for at studere (at stúdium) til Paris og omsider til Bologna (í Bónóniam); han kom i en modnere Alder (fullkominn at aldri) tilbage fra Skolerne (af skólis), saaledes udrustet, at han var den viseste Klerk (sá vísasti klerkr), som er kommen til Norge. Derfor blev han valgt og viet til Biskop af Skaalholt af Erkebiskop Eilif. Men Enhver vil kunne fortælle om (hverr mun greina mega), hvor stor hans Velvillie var i at glæde sine Omgivelser (nærverandis menn) med sjældne Beretninger (með fáheyrðum dœmisögum), hvilke han havde erholdt (tekit) i Udlandet baade af Skrifter (með letrum) og af egen Erfaring (eiginni raun); og til Vidnesbyrd herom ville vi sætte noget ganske lidet af det store Emne i denne Bog; thi somme Mænd paa Island sammensatte hans Frasagn, sig og Andre til Fornøielse" [2]). Denne Bemerkning antyder utvivlsomt, at ligesom Jon Haldorssøn var udrustet med fortrinlig geistlig Lærdom, saaledes besad han ogsaa mange historiske Kundskaber, af hvilke han lod sine Samtidige nyde Godt. Hvis For-

[1]) Om Hauk see Munthes Bemerkninger i Saml. til det norske Folks Sprog og Historie I, S. 168—171; F. Magnussens i Grønlands hist. Mindesm. I, S. 33—48; Finni Joh. hist. eccl. Isl. T. I. p. 589—590. [P. A. Munch i Annaler f. nord. Oldk. og Hist. 1847 S. 169 fgg.; Jon Sigurdsson i Safn til sögu Ísl. II, 46; Jon Thorkelsson i Nökkur blöð úr Hauksbók ok brot úr Guðmundarsögu. Reykjavik 1865, i Fortalen.] [2]) Fornm. S. XI, Fortalen S. 11.

tællingen om Absalon er af ham, hvilket er ganske rimeligt, saa seer man deraf, at han ogsaa har befattet sig med de nordiske Landes Historie, skjønt i det Ovenanførte nærmest synes henpeget paa Indsigter i andre europæiske Landes Historie og Literatur. At han har været bevandret i Udlandets Romanliteratur, derom vidner et gammelt Haandskrift af Sagaen om Klarus Keisersøn (Klarus saga keisarasonar), hvor det heder: „Her begynde vi en Fortælling (eina frásögu), som den verdelige Herre Jon Biskop Haldorssøn, berømmelig Erindring, fortalte; men han fandt den skreven i Frankrige (í Franz) paa Latin i den Form, som de kalde ritmos, men vi hendingar" [1]). Sagaen, om hvilken her er Tale, er et reent Æventyr, hvis Oversætter Biskop Jon altsaa kan betragtes for at have været. Forresten blev Jon indviet til Skaalholts Biskop i 1322, tiltraadte Embedet i 1323, bestyrede det med megen Kraft og Virksomhed og døde 1339 under sit Ophold i Norge, i Bergen, hvor han paa den daværende bergenske Biskop Haakons Foranstaltning blev hæderligen begravet i Prædikebrødrenes eller Dominikanernes Klosterkirke, til hvis Orden han havde hørt. Han kalder sig derfor bestandig i sine Brevskaber Broder Jon [2]).

Noget yngre end de to senest omtalte Historikere var Islændingen Thorstein Snorressøn. Han var Munk først i Vidøs og siden i Helgafells Kloster paa Island, blev i 1344 Abbed i det sidste og døde der 1353. Han er som Sagamand merkelig, fordi han efter al Sandsynlighed er den seneste Bearbeider af Sturlungasaga og den, som har gjort de Tillæg til Sagaen, hvilke vise sig at være yngre end Sturla Thordssøns Dage [3]). Maaskee kan denne Thorstein ogsaa have nogen Andeel i Sammensætningen af Arne Biskops Saga, der paa en Maade danner en Fortsættelse af Sturlungasaga og meddeler saare vigtige Oplysninger til Norges og Islands Historie i Slutningen af det 13de Aarhundrede.

I første Halvdeel af det 14de Aarhundrede levede ogsaa Berg Sokkessøn, en Islænding, der udentvivl har indlagt sig nogen For-

[1]) Finni Joh. hist. eccl. Isl. T. II. p. 61—62. not. b. [2]) Om Jon Haldorssøn see Finni Joh. hist. eccl. Isl. T. I. p. 582. T. II. p. 61—96. [3]) Dette er fortræffelig oplyst af F. Magnussen i Indl. til Grønlands hist. Mindesmærker I, S. 65—70; jfr. Sturl. S. I, 1 S. 130. not.

tjeneste af Norges Historie. Han var Benediktinermunk og fra 1322 Prior i Tveraa Kloster, fra 1325 Abbed sammesteds, nedlagde i 1334 frivilligen sin Verdighed, men ophøiedes atter til den i 1345. Hans Dødsaar vides ikke. Et Haandskrift af en Bearbeidelse af Olaf Tryggvessøns Saga har vedkommende Berg følgende Bemerkning i sin Overskrift: „Her begynder Kong Olaf Tryggvessøns Saga, hvilken Abbed Berg oversatte (snaraði)". Her kan neppe være Tale om andet end en Oversættelse fra Latin, og man maa da formode, at det har været Gunnlaugs eller Odds Olafssaga paa Latin, som Berg har oversat. Forresten omtales han som Sammensætter eller Oversætter af flere Helgensagaer og overhovedet som en meget lærd Mand samt en stor Taler og Musiker [1]).

Længere ud i det 14de Aarhundrede udmerkede Islændingen Einar Haflidessøn sig som Annalskriver. Han var en Søn af Haflide Steinssøn, der ved 1290 var den norske Konge Erik Magnussøns Hirdprest. Einar var født 1306 og blev i en ung Alder optagen i den geistlige Stand. I 1345 gjorde han en Udenlandsreise, paa hvilken han besøgte Rom, Avignon og Paris, og kom over Tydskland og Danmark tilbage til Norge i 1346. Han døde paa Island 1393. Han maa ansees som Forfatter af de Annaler, som kaldes de gamle [2]).

Til Slutning maa nævnes tvende islandske Prester, som ved det 14de Aarhundredes Udgang gjorde sig fortjente ved at besørge sammensat og afskrive den vidtløftigste Samling af norske Kongesagaer, som er levnet til vore Tider; disse Prester vare Jon Thordssøn og Magnus Thorhallssøn, der have skrevet største Delen af den saakaldte Flateyjarbók (codex Flateyensis), benævnt efter Flatey i Breidefjorden i det vestlige Island, hvor den længe var bevaret. Bogen er, ifølge Antegnelser, som findes blandt dens Indhold, skreven mellem 1387 og 1395. Begge de nævnte Presters Fortjeneste ved dette Verk kan neppe betragtes for andet end Samlernes og Afskrivernes; dog vidner i ethvert Fald dette vidtløftige Arbeide om Smag for Sagaen ikke alene hos Skriverne, men ogsaa hos den, som har ladet Arbeidet foranstalte. Men dette Arbeide er ogsaa det sidste Spor,

[1]) Finni Joh. hist. eccl. Isl. T. I. p. 591, T. IV. p. 44—45. [2]) Sammesteds T. I. p. 591—593.

man finder fra Middelalderen af nogensomhelst selvstændig Virksomhed i den norrøne Sagavidenskabs Tjeneste. Hvad der siden paa Island og maaskee tildeels i Norge blev foretaget for Sagaen, var kun at sørge for de gamle Sagaverkers Bevarelse i Afskrifter.

Ved at omtale de Personligheder, hvis Fortjenester af den norrøne Sagavidenskabs historiske Green ere blevne bevarede i Mindet, have vi tillige berørt mange historiske Sagaverker, forsaavidt disses Sammensætning nemlig kan med større eller mindre Sandsynlighed tillægges en eller anden bekjendt Sagamand eller Historieforsker. Alligevel er ikke derfor en særskilt Betragtning af de vigtigste os levnede historiske Sagaer med Hensyn paa deres Indhold overflødigt. Det er i Udsigten over den historiske Sagas Udvikling oftere paapeget, hvor lidet en egentlig Forfattervirksomhed ved Sagaernes Sammensætning gjorde sig gjældende, og det vil formeentlig af, hvad der senere er sagt om de mest bekjendte Sagamænd, være indlysende, at skjønt man veed, at een af dem har behandlet eet, en anden et andet Tidsrum af Historien, at den Ene har behandlet een, den Anden en anden Begivenhed eller Række af Begivenheder, saa formaar man dog kun ved ganske Enkelte at paavise deres Arbeider som endnu tilværende i deres oprindelige Form. Næsten overalt kunne vi blot sige, at en eller anden Sagamand har havt Deel i Arbeidet, at det oprindelig grunder sig paa hans Frasagn, at det støtter sig fortrinlig til hans Bearbeidelse af Emnet, og saadant lignende; men hermed har man endnu intet Begreb erholdt om Sagaens eller Sagasamlingens Beskaffenhed, saadan som vi nu kjende den, — ikke at tale om, at der ved den største Mængde af Sagaerne neppe engang kan fremsættes den løseste Formodning om, hvo Sammensætteren eller den første Nedskriver har været. Et Overblik over de tilværende historiske Sagaverker er altsaa nødvendigt, og idet jeg nu vil stræbe at meddele et saadant, maa jeg inddele Sagaerne med Hensyn til deres Emne i 4 Klasser: 1) Norske Sagaer. 2) Islandske Sagaer. 3) Sagaer angaaende visse med det norske Rige forbundne Lande. 4) Sagaer, som angaa Udlandet.

1. Norske Sagaer.

Den ældste nu tilværende norske Kongesaga er den korte, som findes udgiven i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie 2det Bind S. 273—335 og i Fornm. sögur X, 377—421, paa det sidste Sted under Titel: Stutt ágrip af Noregs konunga sögum (kort Udtog af Norges Kongers Sagaer). Den benævnes almindelig for Korthedes Skyld Ágrip (Udtoget). Verket er kun levnet i et eneste Haandskrift, der udentvivl er fra Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, altsaa blandt de alleræ ldste norsk-islandske Haandskrifter, og sandsynligviis skrevet paa Island. Sagaen maa formodes at være sammensat i den anden Halvdeel af det 12te Aarhundrede, maaskee henimod dets Slutning, — om i Norge eller paa Island, lader sig neppe med Bestemthed afgjøre, skjønt adskillige Grunde tale for Norge. Det levnede Haandskrift er mangelagtigt baade i Begyndelsen og Slutningen og har ogsaa tvende andre Lakuner. Man har saaledes vanskeligt for at sige, hvilket Omfang det oprindelig har havt. Haandskriftet begynder afbrudt i Halfdan Svartes Saga og ender ligeledes aldeles afbrudt i Harald Gilles Sønners Saga omtrent ved Aar 1150. Hvad der mangler i Begyndelsen, er efter alt Udseende ubetydeligt, og der er saaledes ingen Anledning til at tro, at Sagaen har begyndt længere op i Tiden end med Kong Halfdan Svarte. Hvor Lidet eller Meget der mangler ved Slutningen, er derimod vanskeligere at afgjøre; dog er der ingensomhelst Grund til at antage, at det Manglende er mere, end som kunde udfylde Harald Gilles Sønners Historie til Kong Sigurd Munds Død (1155) eller høist til Kong Inge Haraldssøns (1161). Det bliver altsaa sandsynligt, at Sagaen har omfattet Norges Kongers Historie fra omtrent 850 til 1160. Sagaen er allerede ovenfor omtalt som en Frugt af den første Stræben efter at levere i Skrift en Oversigt over den norske Kongehistorie. Foredraget er ujævnt og Stilen overhovedet haard. Sin Korthed uagtet, meddeler dog Sagaen mange merkelige Beretninger, som enten slet ikke findes i andre Sagaer eller ere betydelig afvigende fra de i de øvrige forekommende. Den udmerker sig ogsaa fra Mængden af norske Kongesagaer derved, at den er høist sparsom med at optage Skaldestykker. Der findes ikke i det Hele mere end 7 saadanne, intet paa meer end

eet Vers, men de fleste kun paa et Par Linier. Baade Sprog og Foredrag i Sagaen lader sig nærmest sammenstille med det i Are Frodes Islendingabok, der er fuldendt 1134.

Nærmest i Alder efter den her omtalte Saga kan man maaskee sætte den Bearbeidelse af flere norske Kongers Historie, der udgjør Indholdet af det gamle Pergamenthaandskrift Morkinskinna[1]). Navnet er tillagt Oldbogen af Torfæus formedelst dens af Ælde skrøbelige Tilstand. Haandskriftet synes at være fra det 13de Aarhundredes tidligere Deel og at være skrevet paa Island eller af en Islænding i Norge; men selve Indholdet bærer alt Præg af at være fra først af nedskrevet kort før eller efter 1200. Sagaen begynder med Kong Magnus den godes Komme til Norge i 1035, behandler hans og de følgende Kongers Historie i Sammenhæng og meget udførligen og slutter, saavidt man kan skjønne, med Kong Eystein Haraldssøns Død i 1157. Den indskyder i Hovedfortællingen adskillige Smaafortællinger (þættir), for største Delen om Islændinger. Mest er dette Tilfælde i Magnus den godes og Harald Haardraades Sagaer. Den anfører til Hjemmel for Beretningerne en Mængde Vers af samtidige Skalde. Man seer forresten, at den stræber efter den størst mulige Fuldstændighed, og den har øiensynlig optaget de Sagaer, den indeholder, i al den Udførlighed, de paa den Tid havde i det mundtlige Foredrag. I den Deel, der behandler Historien fra Magnus den gode til Sigurd Jorsalafarers Død (1130), findes intet Spor til Benyttelse af ældre skrevne Kilder. Her synes den at være heelt ud skreven efter mundtlige Frasagn, og det er maaskee ikke for dristigt at antage, at en af Thorgils Snorressøn først sammensat i mundtligt Foredrag forplantet Saga her aldeles eller i Hovedsagen er fulgt. I den følgende Deel derimod synes den at have optaget Erik Oddssøns ovenomtalte Arbeide, det saakaldte Hryggjarstykke, saa godt som uforandret. Morkinskinnas Sprog er alderdomsagtigt og mindre flydende end i senere Tiders Sagaverker. Af denne Bearbeidelse af Norges Kongesagaer ere hidtil kun enkelte Stykker udgivne i Tryk[2]).

Vi komme nu til den Bearbeidelse af Norges Kongesagaer, hvilken

[1]) No. 1009 Fol. i det danske kgl. Bibliotheks ældre Manuskriptsamling.
[2]) Jfr. Müllers Sagabibliothek III, S. 449—452.

Torfæus paa Grund af det gamle nu tabte Pergamenthaandskrifts Skjønhed har benævnt Fagrskinna. Vi have her atter for os en Saga, der aabenbare er sammensat for at levere en Oversigt over hele den norske Historie indtil Kong Sverrers Fremtræden (1177). Denne Saga er os egentlig levnet i tvende indbyrdes noget forskjellige Bearbeidelser, af hvilke den ældre synes at være istandbragt omkring 1220 –1225, den yngre efter 1225, men neppe senere end 1250. Den ældre er bleven mest fuldstændig bevaret, dog ikke ganske uden Huller. Fagrskinna har mange Fortrin fremfor det ældre Ágrip. Fortællingen er vel temmelig fragmentarisk, men dog bedre sammenheftet end i det sidstnævnte Udtog; Sproget er ogsaa med al sin Korthed mere flydende, og en betydelig Mængde Skaldestykker ere indtagne til Hjemmel for Beretningerne. Denne vigtige Saga er ikke alene sammensat og fra først af nedskreven i Norge, men de gamle Pergamenthaandskrifter af den, som endnu ved 1700 fandtes, have ogsaa været skrevne i Norge, — det af den yngre Bearbeidelse ved Midten af 13de Aarhundrede, det af den ældre i den tidligere Halvdeel af det 14de. Sagaen begynder med Kong Halfdan Svarte og slutter, som allerede forhen sagt, ved Aar 1177. Om den er nedskreven efter mundtlige Frasagn alene, eller om Sammensætteren har haft vidtløftigere skrevne Kongesagaer for sig, af hvilke han har gjort Uddrag, lader sig neppe afgjøre; saameget er imidlertid vist, at dens Indhold ingensteds med Bestemthed tyder hen paa skriftlige Kilder. Af Fagrskinna have vi en meget god Udgave, besørget af Munch og Unger[1]).

Heimskringla. Dette Navn er, som saa mange andre Navne paa Samlinger af norske Kongesagaer, egentlig af Torfæus bleven tillagt en vis Oldbog, og det er i dette Tilfælde ikke hentet fra en eller anden ydre Beskaffenhed ved Bogen, men fra Begyndelsesordene i dens egentlige Sagaberetning, nemlig: „Svá er sagt, at kringla heimsins o. s. v." d. e. „Saa er sagt, at Verdens Kreds o. s. v." Torfæus kalder oftest Bogen blot Kringla; siden er Heimskringla blevet det almindelige Navn og er overført fra den enkelte Oldbog paa alle andre af samme Indhold. Det er allerede ovenfor

[1]) Christiania 1847. 8. See videre om denne Kongesaga i Fortalen til denne Udgave samt i Müllers Sagabibl. III, S. 434–437.

viist, at den norske Kongesaga, som bærer hiint Navn, maa ansees for den berømte Snorre Sturlassøns Verk. De Egenskaber, som udmerke den fra de øvrige Kongesagaer, ere ogsaa allerede forhen berørte, ligesom Formodninger ere fremsatte om Maaden, hvorpaa den er bleven til. Vi have her kun at betragte dens Indhold noget nærmere og tale lidt om dens Kilder. Verket begynder med en Fortale, i hvilken der for en Deel gjøres Rede for Beretningernes Hjemmel. Angaaende denne Fortale er det ovenfor bemerket, at den gjenfindes næsten ordret i visse Bearbeidelser af Olaf den helliges Saga. Det er uvist, hvorledes det egentlige Forhold hermed er, om Snorre er den oprindelige Forfatter af Fortalen, eller om denne er sammensat af en ældre Sagamand og fra ham gaaet over baade i Heimskringla og i Olaf den helliges Saga; der er vist ikke faa Grunde, som kunne tale for det Sidste. Den første Plads i selve Sagaverket indtager Ynglingasaga eller Beretningen om Ynglingernes Kongeæt, fra hvilken de norske Enekonger stammede, lige fra denne Æts mythiske Oprindelse indtil Kong Røgnvald Olafssøn, den sidste Fylkeskonge paa Vestfold, Halfdan Svartes Brodersøn, hvilken levede ved 850. Denne Beretning om Ynglingerne er ganske egen for Heimskringla og findes ikke i nogen anden norsk Kongesaga. Det er sandsynligt, at Snorre har ladet denne fra først af nedskrive efter mundtlige Sagn, der fra ældgammel Tid vare knyttede til Thjodolf af Hvins Kvad Ynglingatal, der opregnede Kong Røgnvald Olafssøns Forfædre i 30 Led med Tilføielse af enhvers Dødsmaade. Den Deel af Ynglingasaga, som behandler Ynglingeættens Historie, kan saaledes siges i Hovedsagen at skrive sig fra Thjodolf, skjønt Snorre vel i enkelte Stykker kan have forøget den med Sagn, som han muligen kan have hørt under sit Ophold i Norge og Sverige ved Aar 1219.

Men med de første Kapitler af Sagaen forholder det sig udentvivl paa en anden Maade. Det er nemlig først med det 14de Kap., med Beretningen om Fjølner, Yngve-Freys Søn, at den egentlige Ynglingasaga begynder; de foregaaende 13 Kapitler handle om Odins og Asernes Indvandring i Norden. Denne Indledning til Ynglingasaga er aabenbare ikke andet end en lærd historisk Udtolkning af Asatroens Myther, som uden al Tvivl maa tilskrives Snorre selv, og hvori han i

Grunden blot udtalte den paa hans Tid blandt de lærdere Oldgranskere herskende Mening om de hedenske Mythers Oprindelse fra en Forvanskning af historiske Begivenheder. Den i Ynglingasaga fremsatte Fortolkning er nemlig ikke den eneste af dette Slags; vi have ved Undersøgelsen af den yngre Edda fundet lignende, som vel i den Form, hvori vi nu forefinde dem, ere yngre end Snorres Dage, men som dog i sit Hovedindhold aabenbare ere ældre, ja udentvivl kunne føres op lige til Are Frode og hans Samtid. Snorres Fortælling i Ynglingasaga udmerker sig ved et vist Skin af historisk Sandsynlighed, der ogsaa har blændet mange Historieforskere, men som dog i Grunden ikke kan bestaa for en skarpere Kritiks Domstol. Asalæren i sin hedenske Form er endnu til, og vor Tid kan betragte og bedømme den med et fordomsfriere Blik, end man i det 12te og 13de Aarhundrede formaaede. Ynglingasaga udgjør forresten i Heimskringla et saa at sige afsluttet Heelt, omfattende, naar man undtager de 13 første Kapitler, netop det Emne, som man maa tro, at Thjodolf af Hvins Frasagn har behandlet.

De følgende Sagaer, Halfdan Svartes, Harald Haarfagers, Haakon den godes og Harald Graafelds, findes ikke paa noget andet Sted i det Hele behandlede med den Udførlighed og i den gode Sammenhæng, som i Heimskringla. Om Snorre har havt ældre skriftlige Optegnelser for sig, eller om han har ladet nedskrive de blotte mundtlige Frasagn, lader sig ikke afgjøre. Udentvivl er det de af Thorgeir Afraadskoll oprindeligen i mundtlige Foredrag ordnede, gjennem Are Frode forplantede Sagaer, hvilke her ere benyttede eller saa godt som ordret optegnede. Man maa formode, at Halfdan Svarte, Harald Haarfager og Haakon den gode have været Hovedpersonerne hver i sin særegne Saga. Erik Blodøxes Bedrifter have kun dannet et Slags Tillæg til Haralds og Indledning til Haakons Saga, og Harald Graafelds og Brødres tidligere Historie udgjør et Anhang til Haakons Saga. — Olaf Tryggvessøns Saga udgjør igjen et afsluttet Heelt, der begynder med Olafs Fødsel (968), optager i sig Slutningen af Harald Graafelds og hele Haakon Jarls Regjeringshistorie og slutter med Olafs Fald i Slaget ved Svolder (1000). Denne Saga grunder sig vistnok ogsaa i sin Oprindelse væsentlig paa Thorgeir Afraadskolls Frasagn, men dette var senere af Flere bearbeidet og forøget og Sagaen

var af Munkene Gunnlaug og Odd nedskreven paa Latin. Snorre har aabenbare havt begge disse Munkes Arbeider for sig, enten i latinsk Original eller snarere i norsk fri Oversættelse, og han har taget af hver især det, som forekom ham det paalideligste, og som bedst svarede til Planen i hans Verk. Imidlertid har maaskee netop denne Sammenstøbning af tvende indbyrdes uafhængige ældre Bearbeidelser af Sagaen bevirket, at Snorres Arbeide her er blevet mindre heldigt, — ikke med Hensyn til Formen, hvilken her ligesom overalt i Heimskringla maa ansees for ypperlig, men med Hensyn til selve Emnet. Der findes nemlig i Olafs Saga ved nærmere Granskning Feil i Tidsfølgen og visse Modsigelser i Beretningerne, som gjøre, at man her, maaskee meer end paa noget andet Sted i Heimskringla, maa anvende Forsigtighed ved Benyttelsen. — Jarlerne Eriks og Sveins Historie (1000—1014) udgjør intet selvstændigt Heelt; deels danner den et Anhang til Olaf Tryggvessøns Saga, deels er den indflettet i den paafølgende, nemlig Olaf den helliges. Denne udgjør i Heimskringla et selvstændigt Heelt og er behandlet med særdeles Omhu; den frembyder en Omstændelighed i Beretningerne og en Nøiagtighed i Tidsfølgen, der neppe kunde være bedre, om end Sagaen var samtidig nedskreven. Disse Egenskaber har den dog for en stor Deel tilfælles med de fleste andre nu tilværende udførligere Bearbeidelser af Olaf den helliges Saga. Den sandsynlige Grund hertil er allerede tilforn paapeget, nemlig at Olaf den helliges Saga er bleven strax efter Kongens Død sammensat i mundtligt Foredrag af en samtidig og nøie underrettet Sagamand, rimeligviis den før nævnte Thorgeir Afraadskoll, og har holdt sig saa godt som aldeles uforvansket i den mundtlige Overlevering, indtil den, maaskee allerede af Are Frode eller paa hans Foranstaltning, er bleven ført i Pennen. — Svein Knutssøns Historie (1030—1035) er atter kun behandlet som et Anhang deels til Olaf den helliges, deels til Magnus den godes Saga, og der findes heller ikke noget Spor til, at den nogensinde har udgjort et selvstændigt Heelt. — Magnus den godes og Harald Haardraades Sagaer have sandsynligviis lige fra deres første Sammensætning som et Heelt været satte i den nøieste Forbindelse med hinanden indbyrdes; dertil gav Kongernes Fællesstyrelse i 1046—1047 maaskee nærmest Anled-

ning. I en saadan Forbindelse ere de ogsaa satte i Heimskringla. Jævnforer man disse Sagaers Bearbeidelse her med den Bearbeidelse af dem, som findes i den ældre Morkinskinna, saa vise sig mange Overeensstemmelser, men ogsaa mange væsentlige Uligheder. Om end Snorre maaskee har havt Morkinskinnas Bearbeidelse for Øie, saa maa man dog nødvendig antage, at han nærmere har fulgt en anden, af den uafhængig Saga, hvad enten nu denne har været skreven eller blot fortalt. I Heimskringla ligesaavel som i Morkinskinna paaberaabes Thorgils Snorressøns Udsagn; men det er nu neppe muligt at afgjøre, i hvilken af de to Thorgils's Frasagn nærmest er fulgt, ligesom det overhovedet paa flere Steder, hvor Heimskringla og Morkinskinna i disse Sagaer indbyrdes afvige, er yderst vanskeligt at afgjøre, hvis Beretning er den rigtige. — Olaf Kyrres Saga er i Heimskringla kort, dog fuldkommen saa udførlig som paa noget andet Sted; uagtet den kan siges i Heimskringla paa en Maade at udgjøre et Heelt for sig, saa er det dog rimeligt, at den oprindelig kun har været betragtet som et Anhang til Harald Haardraades Saga. — Magnus Barfods Saga stemmer i det Hele ret godt med Morkinskinna; dog synes heller ikke her at være Anledning til at betragte Morkinskinnas Bearbeidelse som Snorres Kilde. Alt peger hen til en fælles Kilde for begge, hvilken vel har været Thorgils Snorressøns i mundtligt Foredrag bevarede Frasagn. — Sigurd Jorsalafarers og Brødres Saga i Heimskringla frembyder, sammenlignet med samme Saga i Morkinskinna, atter flere væsentlige Uligheder, hvilke dog ikke strække sig til de egentlige Hovedbegivenheder. I Heimskringla er Beretningen om den merkelige Rettergangssag mellem Kong Sigurd og Lendermanden Sigurd Ranessøn langt kortere end i Morkinskinna. Den første Oprindelse til Tvisten er ikke klart fremhævet, og selve Rettergangsordenen tildeels anderledes fortalt. Morkinskinnas Beretning, hvilken ogsaa de øvrige udførlige Bearbeidelser af Sagaen have fulgt, synes her ubetinget at maatte foretrækkes for Heimskringlas. Morkinskinna har saaledes neppe heller i denne Saga været Snorres Kilde. — I Magnus Blindes, Harald Gilles og dennes Sønners Sagaer beraaber Heimskringla sig ligesom Morkinskinna paa Erik Oddssøns skrevne Hryggjarstykke. Her er ogsaa Overeensstemmelsen mellem begge

Bearbeidelser saa stor, at man maa antage, at begge have optaget Erik Oddssøns Arbeide saa godt som ordret. Heimskringla har her færre Skaldestykker end Morkinskinna. — Morkinskinna maa, som før er sagt, antages at have sluttet ved Kong Eystein Haraldssøns Død 1157. Heimskringla derimod fortsætter uden nogen Afbrydelse Beretningerne, idet den gaar over til Haakon Herdebreds og Magnus Erlingssøns Sagaer, hvilke ogsaa indbyrdes ere paa det nøieste sammenbundne. Heimskringla slutter ved Eystein Meylas Fald i Slaget paa Re 1177, aabenbare af den Grund, at her skulde Sverrers Saga tage sin Begyndelse. At Snorres Kilde i denne sidste Deel af Heimskringla rimeligviis har været Optegnelser, der ere blevne foranstaltede af Kong Sverrer, er ovenfor paapeget. At den ogsaa virkelig af Snorre er blevet tilføiet Sagasamlingen, ligesom ogsaa en Saga om de følgende norske Konger indtil Haakon Haakonssøns Thronbestigelse, er, som forhen yttret, høist sandsynligt; men det Verk, som man almindelig betegner med Navnet Heimskringla, gaar ikke længere end til det nævnte Tidspunkt. Forresten maa bemerkes, at Heimskringla er opfyldt med Skaldestykker, der anføres som Hjemmel for Beretningerne[1]).

Sagaer om Olaf Tryggvessøn. Af denne Konges Saga findes flere selvstændige Bearbeidelser, hvilke ikke tilhøre nogen større Sagasamling. De synes alle meer eller mindre nøie at slutte sig til Odds eller Gunnlaugs ovenomtalte Arbeider. Den Olaf Tryggvessøns Saga, som bærer Odds Forfatternavn, er først udgiven af Reenhjelm (Upsala 1691), senere i Fornmanna sögur 10de Bind og endelig af P. A. Munch (Chr. 1853), dog her i en fra den forrige noget forskjellig Bearbeidelse. Den gjengiver aabenbare Odds Arbeide ikke ganske uforandret, hvo der nu end har besørget Oversættelsen eller

[1]) [Udgaver af Heimskringla: Peringskjölds, Stockholm 1697. Fol. (med svensk og latinsk Oversættelse); Schøning, S. og B. Thorlacius og Werlauff, Kbhavn. 1777—1826. 6 Bind Fol. (med latinsk og dansk Oversættelse; indeholder tillige de senere norske Kongesagaer); Stockholm 1816—1829. 3 Bind 8.; C. R. Unger, Christiania 1864—65 8. (hidtil 2 Hefter). Danske (norske) Oversættelser (foruden de, som findes i Udgaverne af Grundtexten): af Peder Claussøn, Kbhavn. 1633 og 1757. 4; N. F. S. Grundtvig, Kbhavn. 1818—1822. 3 Bind 4. og 1865. 8; J. Aall, Christiania 1838—39. 3 Bind 4. P. A. Munch, Christiania 1859. 8. P. Claussøns og Aalls Oversættelser omfatte tillige de senere Kongesagaer.]

Bearbeidelsen fra Latin til Norsk. Den har mange Særegenheder i Beretningerne og mange Bemerkninger, hvilke betegne Forfatteren som en Geistlig, der var gjennemtrængt af sin Tidsalders religiøse Fordomme. Dens Tidsfølge er upaalidelig, og den maa i det Hele som Kildeskrift for Norges Historie benyttes med største Varsomhed. Langt fortrinligere er den Bearbeidelse af Olaf Tryggvessøns Saga, som er udgiven i Fornmanna sögur, 1ste til 3die Bind. Den synes i Meget at støtte sig til Beretninger, uafhængige af Gunnlaugs og Odds Arbeider; den tager ogsaa Hensyn til Snorres Bearbeidelse af Sagaen i Heimskringla og viser sig i saa Henseende at være yngre end denne. Den optager vistnok i sig en Masse af Smaafortællinger, der idelig afbryde Hovedfortællingens jævne og naturlige Gang; men den bevarer desuagtet i Hovedbegivenhederne en nøiagtig Tidsfølge og er baade heri og i flere andre Maader at betragte som et langt vigtigere Kildeskrift end Snorres Olafs Saga.

Sagaer om Olaf den hellige. Ogsaa af saadanne ere flere os levnede udenfor de større Sagasamlinger, men kun faa af dem bære Præget af nogen sand Selvstændighed i Bearbeidelsen. Dette er dog i høi Grad Tilfælde med den korte Olaf den helliges Saga, som er bevaret i Upsala Universitets Bibliothek (Delagardieske Samlinger No. 8 Fol.), og som er udgiven i Christiania 1849. Den er ogsaa merkelig, fordi den er en af de tidligst optegnede norske Kongesagaer, der ere os levnede, og fordi den dertilmed synes optegnet fra først af i Norge, samt er os bevaret i et utvivlsomt norsk Haandskrift fra det 13de Aarhundrede og rimeligviis endogsaa fra dettes tidligere Halvdeel. Sagaen er af Prof. Munch bleven benævnt: den legendariske Olaf den helliges Saga. Maaskee er dog denne Benævnelse mindre rigtig og passer kun paa Sagaens senere Deel. Dens Sammensætning i dens Heelhed synes at kunne henføres til Tidsrummet 1160—1180 og at have været foretagen deels efter mundtlige Frasagn, deels efter ældre skriftlige Optegnelser. Af den første Kilde er Sagaens større Deel øst, nemlig Udgavens 88 første Kapitler, den senere Deel af Kap. 89 og Kap. 90—102; af den sidste Kilde er Begyndelsen af Kap. 89 og hele Sagaens Slutning fra Kap. 103—126, og dette kan medrette kaldes en legendarisk Saga, da det alene opholder sig ved

de Underverker, Kongen bevirkede efter sin Død. Denne Sagaens legendariske Deel stemmer næsten ganske med en endnu levnet gammel Homiliebog og har et bedre ordnet Sprog end den Deel af Sagaen, der synes optegnet efter mundtlige Frasagn. Sproget er dog i det Hele i høi Grad alderdomsagtigt. Som historisk Kilde staar denne Saga vistnok tilbage for den, som findes i Snorres Heimskringla; den kan heller ikke maale sig med denne hverken i Sammensætningens Kunst eller i Sprog; men den har alligevel ved sin Ælde et stort Verd. De øvrige særskilte Olaf den helliges Sagaer samstemme i Hovedsagen næsten ganske med hinanden indbyrdes og med Sagaen i Heimskringla. De fuldstændigste og bedste af disse selvstændige Bearbeidelser er den, som er særskilt udgiven af P. A. Munch og C. R. Unger (Christiania 1853. 8) og af Udgiverne holdes for at være Snorres eget Arbeide, og den, som findes udgiven i Fornmanna sögur 4de og 5te Bind. Hvad som skjelner denne sidste fra Snorres Bearbeidelse, er dog væsentlig intet Andet, end at den indskyder en heel Deel Smaafortællinger (þættir), hvilke i Heimskringla og i den af Munch og Unger udgivne Olafssaga enten ganske udelades eller dog kun optages i Udtog.

Sagaer om Kong Sverrer. Af Sverrers Saga findes ligeledes flere Bearbeidelser. Disse skjelne sig dog for største Delen ikkun derved fra hinanden, at nogle berette Begivenhederne lidt kortere end andre, dog uden at forrykke Ordenen. De maa overhovedet betragtes som nærmest udgangne fra Styrmer Prests Arbeide. Ikkun om een Bearbeidelse gjælder dette ikke, og det er den, som nu kun er levnet i Peder Clausøns Oversættelse, hvis Original hidtil ei har været at opspore. Denne Sverrers Saga viser sig som ganske selvstændig, men den er meget kortere end de andre Bearbeidelser. Forholdet mellem de i Oldsproget bevarede Bearbeidelser af Sverrers Saga er godt fremhævet i den Udgave af den, som findes i Fornmanna sögur 8de Bind [1]).

Sagaen om Sverrers nærmeste Efterfølgere indtil Haakon Haakonssøn har ogsaa været til i mange Bearbeidelser, mellem hvilke dog Forholdet synes at have været det samme, som mellem dem

[1]) [Ogsaa udgiven i den store kjøbenhavnske Udgave af Heimskringla, 4de Bind (1813) og i Udgaven af Flatøbogen 2det Bind, see nedenfor].

af Sverrers Saga. Nu er ingen fuldstændig Saga om dette Tidsrum levnet os i Oldsproget; men Peder Clausson har meddeelt os en af de udførligste i Oversættelse. Forholdet mellem de nu bekjendte Bearbeidelser er ypperlig oplyst i Fornmanna sögur, 9de Bind.

Med Hensyn til Haakon Haakonssøns Saga gjælder ganske det Samme som om Sverrers. Ogsaa af den gives flere Bearbeidelser, men som kun skjelne sig fra hinanden ved større eller mindre Udførlighed. For alle sees Sturla Thordssøns Arbeide at ligge til Grund.

Af Magnus Haakonssøns Saga ere kun et Par Brudstykker os levnede, der ei tillade at bedømme, om den har været til i flere end een Bearbeidelse [1]).

Hrokkinskinna (det skrumpne Skind). Under dette Navn, som Torfæus tillagde en vis Oldbog i det kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn (No. 1010 Fol.), indbefattes almindelig en Klasse af Sagasamlinger, som omfatte den norske Kongehistorie fra Magnus den godes Komme til Norge indtil Slaget paa Re. Af en Angivelse, som findes i denne Sagasamling med Hensyn til Aabningen af St. Olafs Skriin ved Kong Magnus Haakonssøn og Erkebiskop Jon, sees, at den ei kan være bleven istandbragt, før efter at den sidstnævnte tiltraadte Nidaros's Erkestol, nemlig 1268. I denne Sagasamling er Magnus den godes og Harald Haardraades Saga behandlet med en Udførlighed, som svarer til den i Morkinskinna. Den optager mange Smaafortællinger, tildeels de samme som Morkinskinna, men den nærmer sig dog i selve Hovedfortællingen mere til Heimskringla. Det Samme er i endnu høiere Grad Tilfælde i de følgende Kongesagaer; kun er det merkeligt, at den med Hensyn til Rettergangssagen mellem Sigurd Jorsalafarer og Sigurd Ranessøn har ganske den samme Fremstilling som Morkinskinna. Fra Harald Gille af stemmer den næsten ordret med Heimskringla. Under Klassen Hrokkinskinna troer jeg forresten, at man gjerne kan indbefatte en Deel Sagasamlinger, som ellers have været urigtig betegnede

[1]) [Sagaerne om Haakon Sverrerssøn, Guthorm, Inge Baardssøn og Haakon Haakonssøn samt Brudstykkerne af Magnus Haakonssøns Saga ere udgivne i den kjøbenhavnske Udgave af Heimskringla (4de og 5te Bind) og i Fornmanna sögur 9de og 10de Bind. Haakon Haakonssøns Saga findes ogsaa i Flatøbogen (i Udgavens 3die Bind). Oversættelse af disse Sagaer saavelsom Sverrers Saga hos Peder Claussøn og Aall].

med Navnet Hryggjarstykke. De omfatte nemlig netop det samme Tidsrum, som Hrokkinskinna, og stemme saa godt som ganske med denne. Hrokkinskinna er hidtil ikke særskilt udgiven.

Flatøbogen. Vi komme endelig til denne store Sagasamling, som kan siges at være den sidste Frugt af Sagatiden og Sagamændenes Virksomhed. Den er, som ovenfor sagt, istandbragt mellem 1387 og 1395, for største Delen ved tvende islandske Prester, Jon Thordssøn og Magnus Thorhallssøn; dog er en Deel af Bogen skreven med en tredie nu ubekjendt Mands Haand. Hensigten med denne Samling, der maaskee er foranstaltet af den Jon Haakonssøn, som i Begyndelsen af Bogen nævnes som dens Eier, og som var en blandt Islands Storhøvdinger ved 1400, synes at have været den, at forene i een Bog alle de udførligste Beretninger, som vare at erholde om Norge og Norges Konger; men Planen er ikke fuldstændig bragt til Udførelse. Dette vil en Oversigt over Indholdet vise. Bogen begynder med en Underretning om, hvo dens Eier var, og hvilke Mænd der have skrevet den, samt med et Slags Indholdsfortegnelse, som dog ikke er fuldstændig. Derpaa kommer: 1) Einar Skulessøns Kvad Geisli til Olaf den helliges Ære. 2) Ólafsríma af Einar Gilssøn. 3) Hyndluljod, der almindelig og det medrette regnes blandt den ældre Eddas Digte og indeholder gamle Genealogier, Norge vedkommende. 4) Nogle Excerpter af Adam af Bremen, vedkommende den gamle danske Historie. 5) En Fortælling om Sigurd Slefa, Erik Blodøxes Søn. 6) Beretning om Norges første Bebyggelse. Det er denne Beretning, der almindelig benævnes Fundinn Noregr (det fundne Norge). Fortællingen findes, saavidt hidtil bekjendt, ikke andensteds end i Flatøbogen, men her i to indbyrdes noget afvigende Bearbeidelser, nemlig den ene særskilt, den anden indskudt i Olaf Tryggvessøns Saga. Denne lille Fortælling har været høist forskjellig bedømt, idet Nogle have erklæret den for et reent Digt, Andre have villet grundlægge paa den hele Norges ældste Historie. Fortællingen er ganske vist meget ældre end Flatøbogens Nedskrivningstid og rimeligviis fra omtrent 1200. Dens Oprindelse er udentvivl den, at man i Norge har villet sammensætte et Skrift, der kunde være for dette Lands Vedkommende noget Lignende af, hvad Landnamabok var

for Islands. Men herved kom man naturligviis op i en graa Oldtid, fra hvilken ingen Sagn uden de allerdunkleste kunde være levnede. Man hjalp sig i Stedet med historiske Gjetninger, saadanne som Tidsalderen kunde skabe sig dem, satte disse i Forbindelse med visse gamle Genealogier og benyttede alt dette tilsammentaget til at udpynte et rimeligviis ældgammelt Sagn om, at Nordmændene nord om den botniske Bugt vare indvandrede i Norge og fra dette Lands nordlige Egne, Haalogaland og Throndhjem, havde udbredt sig stammeviis over Landets øvrige Dele. Fortællingen har saaledes vistnok i det Hele kun saare lidet historisk Værd, skjønt nogle af de Genealogier, som den indeholder, ere merkelige og idetmindste i deres yngste Led udentvivl nøiagtige. 7) En Fortegnelse over Norges Konger fra Harald Haarfager til Kong Olaf Haakonssøn. 8) Erik Vidførles Saga, et reent Æventyr. 9) Olaf Tryggvessøns Saga. Dette er den vidtløftigste Bearbeidelse af denne Konges Saga, som haves, opfyldt med en overordentlig Mængde tildeels meget lange Bifortællinger. Hovedberetningen nærmer sig mest til den Olaf Tryggvessøns Saga, som er udgiven i Fornmanna sögur, men har dog ogsaa nogle Afvigelser. Bearbeidelsen er i det Hele høist uordentlig og indeholder flere Selvmodsigelser, hvilke oftest ere en naturlig Følge af den ukritiske og skjødesløse Sammenstøbning af en Masse oprindelig indbyrdes uafhængige Sagaer og Sagn. Denne Bearbeidelse af Olaf Tryggvessøns Saga maa derfor benyttes med den allerstørste Varsomhed. Den er udgiven særskilt i Skaalholt paa Island 1688. 10) Grænlendinga þáttr, Beretning om Grønlands Bebyggelse og de Toge, som herfra og fra Norge gjordes til Viinland eller det nordvestlige Amerika. 11) Halfdan Svartes Saga, rimeligviis en i Sagnet ældre Bearbeidelse af denne Konges Historie end den, som leveres i Heimskringla. 12) Upphaf ríkis Haralds Hárfagra, en Beretning om Haralds Kampe for at vinde Eneherredømmet i Norge, uafhængig af Beretningen i Heimskringla og overhovedet af et oldtidsagtigt Præg. Med dette Sagastykke er af Skriveren forbunden en fabelagtig Fortælling om Hauk Haabrok, som dog udentvivl er meget yngre end Fortællingen om Harald. 13) Olaf den helliges Saga, udførligere end paa noget andet Sted og opfyldt med indskudte Fortællinger, dog i Hoved-

sagen meget lidet afvigende fra de øvrige vidtløftigere historiske Bearbeidelser af samme Saga. 14) Fortælling om Leif Ossursøn, henhørende til Færeyingasaga. 15) Orkneyingasaga, en Deel af de orknøiske Jarlers Historie. 16) Lovkvad til Jon Loptssøn, indeholdende den norske Kongerække fra Halfdan Svarte til Sverrer, tildeels efter Sæmund den frodes Beretning. 17) Et Stykke vedkommende Orknøernes Historie. 18) Sverrers Saga, ifølge Fortalen skreven efter Styrmer Prests Bog. 19) Haakon Haakonssøns Saga, den mest udførlige og nøiagtige Bearbeidelse af denne; herefter skulde efter Indholdsregisteret følge Magnus Haakonssøns Saga, men denne fattes desværre. 20) Tillæg til Olaf den helliges Saga, som det heder, uddragne af den Saga om denne Konge, som Styrmer havde skrevet. 21) Magnus den godes og Harald Haardraades Saga. Denne er skreven med en Haand, som er forskjellig fra de tvende Presters, som have skrevet det øvrige af Bogen. Bearbeidelsen nærmer sig i høi Grad den i Morkinskinna og kan maaskee betragtes som en fri Afskrift af denne. Herefter følge nogle mindre betydelige Sagastykker, der atter ere skrevne med Magnus Thorhallssøns Haand, og endelig ender Bogen med Annaler, der naa til 1395, i hvilket Aar Bogen maa antages at være fuldendt. — Samlingen mangler, som af det Anførte let sees, for at være fuldstændig, udførligere Sagaer om Begivenhederne fra Harald Haarfagers Erobring af Norge indtil Olaf Tryggvessøns Fødsel, Sagaer om Tidsrummet fra Harald Haardraades Død til Sverrers Fremtræden, Saga om Kongerne mellem Sverrer og Haakon Haakonssøn, og endelig Magnus Haakonssøns Saga [1]).

2. Islandske Sagaer.

At bestemme Aldersforholdet mellem de islandske Sagaer med Hensyn baade til deres Sammensætnings- og Nedskrivningstid, er i de fleste Tilfælde aldeles umuligt. Vi kunne blot holde os til Sturlungasagas Udsagn, at de fleste af dem, som angik ældre Begivenheder i

[1]) [Flatøbogen er nu særskilt udgivet af C. R. Unger. Christiania 1860—1865. 8. Det hidtil Udkomne (1ste og 2det Bind samt 3die Binds 1ste Hefte) omfatter Stykkerne 1—21; det tilbagestaaende Hefte skal indeholde Resten af Haandskriftet og Register].

Islands Historie, vare nedskrevne før 1200[1]), og deraf slutte, at de allerede længe før vare formede i det mundtlige Foredrag; men hvilke tidligere og hvilke sildigere, lader sig kun afgjøre ved et temmelig upaalideligt Skjøn, støttende sig til Tone, Sprog og tildeels til forekommende Slægtregistere. Skjønt altsaa i den følgende Opregning et Slags chronologisk Orden er efterstræbt, maa dog denne ingenlunde ansees for afgjørende sikker. Det maa ogsaa bemerkes, at da de islandske Sagaer staa i ringe indbyrdes Forbindelse og kun sjælden danne større sammenhængende Rækker, men deres Antal alligevel er meget stort, — saa vilde en Opregning og Beskrivelse af dem alle her lede til for stor Vidtløftighed; vi maa derfor indskrænke os til at omhandle de vigtigere.

I Spidsen maa stilles Are Frodes Íslendingabók, som det ældste Verk i den egentlige islandske Historiografi, fuldendt, som før er viist[2]), ved 1134. Det indeholder en kort Udsigt over Islands Historie fra Landets Bebyggelse og indtil Forfatterens egen Levetid. Det dvæler længst ved enkelte for det hele islandske Statsliv vigtige Begivenheder, nemlig Grundlæggelsen af den almindelige islandske Lov og af det for hele Landet fælleds Althing, samt Indførelsen af Christendommen. Forresten opholder det sig især ved Fastsættelsen af visse chronologiske Bestemmelser og slutter med et Ættetal, som opregner Ares Forfædre fra „Yngve Tyrkekonge" igjennem 37 Led, og ender med de Ord: „men jeg heder Are". Det Udtryk, som i dette Ættetal bruges om Yngve, idet han kaldes Tyrkekonge, er merkeligt, da det med Bestemthed antyder, at den historiske Fortolkning af de gamle Asamyther allerede paa Ares Tid var i fuld Gang, og at denne Historiegransker hyldede Meningen om Asernes historiske Tilværelse og Nedstamning fra Troja; thi Tyrker er her ikke Andet end en Fordreielse af Teukrernes Navn. Man seer saaledes, at den Fortolkning af Asamytherne, som er fremsat i Prologerne og Epilogerne til den yngre Eddas første Deel, i sit Hovedindhold er gammel og ældre end baade Eddas Sammensætning som et Heelt og Snorres tilsyneladende mere rimelige Fortolkning i Heimskringlas Ynglingasaga.

[1]) See ovenfor S. 465. [2]) Ovenfor S. 438.

Sproget i Ares Islendingabok maa udentvivl betragtes som den ældste norrøne Prosa, der er os levnet i Bøger[1]).

Nærmest i Ælde efter Ares Verk kunne maaskee regnes Viga-Styrs Saga og den dermed i nøie Forbindelse staaende Heidarviga Saga (Sagaen om Kampen paa Heden), hvilke omhandle islandske Begivenheder i Landets vestlige Fjerding fra den anden Halvdeel af det 10de og første Halvdeel af det 11te Aarhundrede. Af den førstnævnte Saga har man blot en nyere Indholdsangivelse, da Originalskriftet opbrændte i 1728. Sagaerne ere forresten hverken af stort Omfang eller merkelige paa Grund af de Begivenheders Vigtighed, som de omfatte; men ligesom de begge indeholde mange for Oldtidens Liv charakteristiske Træk, saaledes udmerker ogsaa Heidarvigasaga sig ved et meget alderdomsagtigt Sprog[2]).

Njaals Saga er altid medrette bleven regnet blandt de fortrinligste, ja af Mange for den første af alle islandske Sagaer. Den fortæller Begivenheder i Islands sydlige Fjerding fra det 10de og Begyndelsen af det 11te Aarhundrede, idet Hovedbegivenhederne falde omtrent mellem 970 og 1017. De Familier, hvis Historie den behandler, vare blandt de anseeligste paa den Tid, og deres Skjebne af den Beskaffenhed, at den baade vakte Opsigt og var indgribende i flere offentlige Forholde. Sagaen dreier sig egentlig om tre Hovedpunkter, nemlig først om den tappre og ædle Helt Gunnar af Hlidarende, hans Bedrifter og voldsomme Død; dernæst om den kloge, lovkyndige og høit anseede Njaal og hans Sønner, deres Bedrifter og sørgelige Endeligt, da de alle bleve indebrændte af deres Fiender; endelig om de Familiefeider og Thingstridigheder, hvortil Njaals og hans Sønners Drab gav Anledning. Sagaen er høist belærende og underholdende og den fortællende Stiil ypperlig. Den maa ganske sikkert regnes blandt de Sagaer, som tidlig have modtaget sin bestemte Form, og maa have været blandt de første, der ere blevne førte i Pennen, rimeligviis ved Midten af det 12te Aarhundrede[3]).

[1]) [Udgiven i den ældre Samling af Íslendinga sögur (Kbhavn 1829—30), 1ste Bind, og i den yngre (Kbhavn 1843—47), ligeledes i 1ste Bind, og særskilt i flere ældre Udgaver.] [2]) [Begge udgivne i Ísl. sögur, i den ældre Samlings 1ste og den yngre Samlings 2det Bind.] [3]) [Udgiven særskilt, Kjøbenhavn 1772. 4. Latinsk Oversættelse ved den arnamagnæanske Kommission. Kbhavn 1809. 4. dansk af N. M. Petersen i Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme

Egils Saga er ikke alene merkelig for Islands Historie, men næsten endnu i høiere Grad for Norges. Den omhandler Begivenheder, deels i Norge deels paa Island, fra Midten af det 9de Aarhundrede, omtrent fra 860, og indtil henved Aar 1000. Den forfølger en høist merkelig Æts Skjebne gjennem tre Led. Idet den begynder med Harald Haarfagers Samtidige, Høvdingen Kveldulf i Firdafylke, fortæller den udførligen Aarsagen til det bittre Fiendskab, der reiste sig mellem ham og hans Søn Skallagrim paa den ene Side og Kong Harald paa den anden, et Fiendskab, der foranledigede Faders og Søns Udflytning fra Norge til Island. Den gaar derpaa over til at berette flere Træk af Skallagrims Liv, efter at denne havde taget Bosted paa Borg i Islands sydvestlige Deel, og slutter med en udførlig Fremstilling af Egils, Skallagrims Søns, Skjebne og Bedrifter under hans lange og urolige Liv. Sagaen er høist troverdig og meddeler uskatteerlige Oplysninger til Harald Haarfagers og hans nærmeste Efterfølgeres Historie. Den røber nøie Kjendskab med norske Stats- og Lokalforholde og støtter sig for en stor Deel aabenbare til gamle norske Sagn. Dens Foredrag og Sprog er ligesaa udmerket, som dens Emne er vigtigt og underholdende. De mange Skaldestykker af den høit begavede Skald Egil, som den meddeler, tjene til at forøge dens Verd. Den maa utvivlsomt baade med Hensyn til Sammensætning og Nedskrivning regnes for samtidig med Njaals Saga[1]).

Gunnlaug Ormstunges Saga, Viga-Glums Saga, Hønse-Thorers Saga, Hrafnkel Godes Saga, Valna-Ljots Saga og Viga-Skutes Saga, der alle indeholde islandske Begivenheder fra det 10de og Begyndelsen af det 11te Aarhundrede, kunne med Hensyn til Ælde stilles omtrent i Klasse med Njaals og Egils Sagaer. De ere alle troverdige og underholdende; men deres Emne er paa langt nær ikke af den historiske Vigtighed som de tvende sidstnævntes[2]).

og ude (Kbhavn 1839—1844. 4 Bind 8.), i 3die Bind; i den anden Udgave, Kbhavn 1862 fgg., i 2det Bind.]

[1]) [Udgiven af den arnamagnæanske Kommission. Kbhavn 1809. 4 (med latinsk Oversættelse) og i Reykjavik 1856. 8. Dansk Oversættelse i N. M. Petersens Fort. om Isl. Færd hjemme og ude, 1ste Bind]. [2]) [Valna-Ljots, Viga-Skutes og Viga-Glums Sagaer ere udgivne i Ísl. sögur (ældre Samling) 2det Bind; Gunnlaug Ormstunges og Hønse-Thorers Sagaer i Ísl.

Ljosvetningasaga dreier sig især om den paa sin Tid høist indflydelsesrige islandske Høvding Gudmund den mægtiges Historie og omfatter Begivenheder fra Begyndelsen og til henimod Slutningen af det 11te Aarhundrede især i Islands nordlige Fjerding, hvor Gudmund var bosat paa Gaarden Mødruvold i Eyjafjorden. Sagaen er meget troverdig og indeholder mange charakteristiske Træk til Sedernes Historie; men den er noget uordentlig og ofte uklar i sit Foredrag, skjønt dens Sprog er reent[1]).

Kormaks Saga fremstiller Begivenheder fra første Halvdeel af det 10de Aarhundrede og omfatter Skalden Kormak Ogmundssøns urolige og æventyrlige Levnet. Den er opfyldt med Skaldestykker, der tildeels maa ansees for at være af Kormak selv, men som ogsaa for en stor Deel maa antages at være digtede senere i Skaldens Navn. Begivenhederne, som den fremstiller, gribe ikke synderlig ind i Samtidens vigtigere historiske Rørelser, men ere dog ret interessant fremstillede og foredragne[2]).

Af langt større Vigtighed for Historien er Vatnsdøla Saga. Den behandler Begivenheder, deels norske, deels islandske, fra Midten af det 9de indtil Begyndelsen af det 11te Aarhundrede. Den indeholder en fra Norge til Island udvandrende Høvdingeæts Historie gjennem 5 Slægtled. Den begynder med den romsdalske Herser Ketil Thrym, dennes Søn Thorstein og Sønnesøn Ingemund. Den sidste flyttede paa Harald Haarfagers Tid til Island og tog der Bopæl i Vatnsdalen i Landets nordlige Fjerding. Om hans, hans Sønners og Sønnesønners Bedrifter er det, Sagaen især dreier sig. Den er meget troverdig, og Foredraget er vel ordnet og særdeles underholdende. Den

sögur (yngre Samling) 2det Bind. Hrafnkel Godes Saga særskilt af P. G. Thorsen og K. Gislason, Kbhavn 1839. 8. og af K. Gislason Kbhavn 1847. 8 (med dansk Oversættelse). Viga-Glums Saga er desuden særskilt udgiven (med latinsk Oversættelse) Kbhavn 1786. 4. og Gunnlaug Ormstunges Saga (ved J. Erichsen) i Kbhavn 1775. 8 (ligeledes med latinsk Oversættelse) og af O. Rygh, Christiania 1862. 8. Dansk Oversættelse af Gunnlaug Ormstunges Saga i N. M. Petersens hist. Fort. om Isl. Færd 2det Bind og særskilt af O. Rygh, Christiania 1859. 8. Hønse-Thorers Saga er oversat af P. A. Munch. Christiania 1845. 8.]

[1]) [Udgiven i Ísl. sögur (ældre Samling) 2det Bind.] [2]) [Udgiven særskilt ved den arnamagnæanske Kommission. Kbhavn 1832. 8. (med latinsk Oversættelse). Dansk Oversættelse i N. M. Petersens Hist. Fort. om Isl. Færd, 2det Bind.]

er især i sin tidligere Deel vigtig ogsaa for Norges Historie næst før og under Harald Haarfager [1]).

Fostbrødresaga fortæller de tvende islandske Fostbrødres Thorgeir Haavardssøns og Thormod Bersessøns (Kolbrunarskalds) Levnetsløb. Da begge disse Helte en Tid vare i Kong Olaf den helliges Tjeneste, og Thormod var Kongens yndede Skald og faldt med ham i Slaget ved Stiklestad 1030, bliver denne Saga af en ikke ringe Vigtighed for Norges Historie. Den er ogsaa merkelig for de Oplysninger, den giver om Grønland og om Forholdene der i Begyndelsen af det 11te Aarhundrede. Fortællingen findes i Flatøbogen, optagen som en Underafdeling af den derværende Olaf den helliges Saga; men den har aabenbar været særskilt behandlet, længe før den indskjødes i Olafs Saga, og den findes ogsaa endnu i særskilte Bearbeidelser. Den er godt fortalt og indeholder vigtige Bidrag til Sædernes Historie [2]).

Bjørn Hitdølekjæmpes Saga er af ringere historisk Vigtighed end de tvende nærmest forud omtalte, men den er desuagtet underholdende og troverdig. Begivenhederne, som den fortæller, tilhøre den første Halvdeel af det 11te Aarhundrede, og Helten i dem er Bjørn, en Søsterdatters Søn af Egil Skallagrimssøn. Bjørn færdedes meget udenfor Island og opholdt sig paa sine Udenlandsreiser baade ved Erik Jarls og senere ved Olaf den helliges Hird [3]).

Laxdølasaga er en af de største islandske Sagaer og omfatter Begivenheder fra omtrent 870 indtil forbi 1050. Sagaens egentlige Middelpunkt danne imidlertid de Begivenheder, som staa i Forbindelse med den berømte islandske Kvinde Gudrun Osvifrsdatters Skjebne og forskjellige Giftermaal. Blandt disse Begivenheder udhæves igjen Striden mellem de to unge Høvdinger Kjartan Olafssøn og Bolle Thorleikssøn, for Gudruns Skyld, en Strid, som voldte begges Død.

[1]) [Udgivet af E. C. Werlauff, Kbhavn 1812. 4. med dansk Oversættelse og af G. Vigfusson og Th. Moebius i Fornsögur. Leipzig 1860. 8. Oversat i N. M. Petersens Hist. Fort. om Isl. Færd, 4de Bind.]

[2]) [Udgivet i Kbhavn 1822. 8 og af K. Gislason Kbhavn 1852. 8, samt i Ungers Udgave af Flatøbogen 2det Bind (Christiania 1862)].

[3]) [Udgiven med dansk Oversættelse af H. Fridriksson. Kbhavn 1847. 8. Tidligere oversat af J. Aall i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, 4de Bind (Christiania 1836).]

Sagaen meddeler baade i sin Begyndelse, hvor den handler om flere norske Høvdinger, og senere i sine Beretninger om Kjartans og Bolles Ophold i Kong Olaf Tryggvessøns Hird flere Oplysninger, der ere af Vigtighed for Norges Historie. Dens Emne er forøvrigt baade i sig selv høist underholdende og derhos behandlet paa en Maade, der vidner om Sammensætterens gode Smag og Skjønsomhed. Uagtet Foredraget ikke udmerker sig ved den kjernefulde Korthed og Kraft, der fremtræder i Njaals og Egils Sagaer, er det dog særdeles behageligt ved sin Lethed og sin simple fortællende Tone, bag hvilken en vis Kunst i Sammensætningen fremskimter[1]).

Eyrbyggjasaga behandler ogsaa Begivenheder fra Islands Bebyggelsestid indtil henimod Midten af det 11te Aarhundrede. Den begynder med vigtige Efterretninger fra Landnamstiden, hvilke ogsaa ere oplysende for Norges Historie; senere er den berømte islandske Høvding Snorre Gode († 1031) Hovedpersonen i Fortællingen. De mange Spøgelsehistorier, som findes i denne Saga, have hos enkelte Alderdomsforskere vakt Tvivl om dens Troverdighed; men dette er vist uden Grund. Spøgelsehistorierne ere en klar Afspeiling af Tidens Overtro og for største Delen høist charakteristiske. De maa overhovedet regnes blandt de allerinteressanteste Partier i denne Fortælling, som ellers med Hensyn til Sammensætningens Orden staar noget tilbage for de bedste islandske Sagaverker[2]).

Kristnisaga indeholder en udførlig Beretning om Christendommens Indførelse paa Island samt de Foretagender, som i de nærmest forudgaaende 20 Aar havde beredt denne vigtige Begivenhed Veien. Den tilføier derpaa nogle korte Underretninger vedkommende Islands almindelige, især geistlige Historie indtil Begyndelsen af det 12te Aarhundrede. Den omfatter egentlig Tidsrummet fra 980 til 1120. Sagaen synes at være optegnet allerede i det 12te Aarhundrede, og det første Udkast til den tillægges med megen Sandsynlighed Are Frode.

[1]) [Udgiven med latinsk Oversættelse ved den arnamagnæanske Kommission. Kbhavn 1826. 4. Oversat paa Dansk af N. M. Petersen i Hist. Fort. om Isl. Færd, 2det Bind (i anden Udg. i 3die Bind).]

[2]) [Udgiven af G. J. Thorkelin. Kbhavn 1787. 4. (med latinsk Oversættelse) og af G. Vigfusson, Leipzig 1864. 8. Dansk Oversættelse i N. M. Petersens Hist. Fort. om Isl. Færd, 4de Bind (den nye Udgaves 3die Bind).]

I den Form, hvori vi nu besidde den, er den dog maaskee noget yngre, skjønt det synes mindre rigtigt, naar Nogle henføre den til Begyndelsen af det 14de Aarhundrede og tillægge den nu forhaandenværende Bearbeidelse Hauk Erlendsson. Man kan vist uden Betænkelighed opføre den blandt de Sagaer, som før 1200 ere bragte i Pennen [1]).

I nær Forbindelse med den sidstomtalte Saga staar Hungrvaka (egentlig Hungervækkelsen). Med dette Navn betegnes en Saga, der meddeler de 5 første skaalholtske Biskoppers Levnetsløb og deri leverer et yderst vigtigt Bidrag til Islands Historie i Tidsrummet fra Midten af det 11te Aarhundrede indtil henimod Slutningen af det 12te. Denne Saga er udentvivl sammensat og ført i Pennen aldeles samtidigen med de sidst omhandlede Personers Levetid, henimod det 12te Aarhundredes Slutning. Den lærde Islænding Gissur Hallssøn har, ifølge Sagaens eget Opgivende, havt en vigtig Deel i dens Affattelse.

Som et Slags Fortsættelse af Hungrvaka maa Paal Biskops Saga betragtes, og den omtales derfor her, skjønt dens Affattelsestid maa sættes noget efter 1200. Den fortæller den skaalholtske Biskop Paal Jonssøns Levnetsløb, hvis Embedstid som Biskop falder mellem 1194 og 1211. Sagaen er udentvivl ført i Pennen kort efter Biskop Paals Død [2]).

Om alle de ovenomtalte islandske Sagaer, Biskop Paals Saga undtagen, tør man med nogenlunde Sikkerhed antage, at de maa henregnes blandt dem, hvis Optegningstid Sturlungasaga sætter før 1200. Derimod er Sammensætnings- og Optegningstiden aldeles uvis med Hensyn til en Deel Sagaer, som nu skulle nævnes.

Gretters Saga fremstiller Begivenheder fra 9de, 10de og 11te Aarhundrede. Den dreier sig hovedsagelig om den kjække, men ulykkelige Gretter Asmundssøns Skjebne og de mange forunderlige Begi-

[1]) [Udgiven ved den arnamagnæanske Kommission. Kbhavn 1773. 8 (med latinsk Oversættelse) og i Biskupa sögur (Kbhavn 1858), 1ste Bind.]

[2]) [Hungrvaka og Paal Biskops Saga ere udgivne i Forening ved den arnam. Kommission, Kbhavn 1778. 8. Begge findes ogsaa i Biskupa sögur, 1ste Bind. — I den sidstnævnte Samling ere ogsaa udgivne forskjellige Bearbeidelser af Sagaer om den 6te Biskop i Skaalholt, Thorlak Thorhallssøn (1178—1193) og om den første Biskop i Hole, Jon Ögmundssøn (1106—1121), hvilke Sagaer begge i sin ældste Skikkelse maa antages at være blevne til ved eller strax efter 1200.]

venheder, som tilstødte ham i hans tyveaarige Fredløshed, medens han oftest opholdt sig i øde Egne af Island, udsat for sine Fienders Efterstræbelser, for hvilke han ogsaa tilsidst faldt som et Offer. Sagaen er høist underholdende, men man kan ikke negte, at den overhovedet har et æventyrligt Anstrøg, især i Gretters Fredløshedshistorie. Dette Æventyrlige fulgte imidlertid naturligt af hans eensomme Stilling, af hans egen ophidsede Indbildningskraft og af hans Samtidiges Udsmykkelser. Det kan forringe Sagaens historiske Troverdighed i enkelte Punkter, men ingenlunde tilintetgjøre den i det Hele [1]).

Gisle Sursøns Saga har meget tilfælles med den foregaaende i Tone og Foredrag. Dens Gjenstand er ogsaa en islandsk fredløs Mands, Gisle Sursøns, Skjebne og endelige Fald. Begivenhederne, den fremstiller, ere fra det 10de Aarhundrede. Sagaen er meget underholdende og har fuldt saa meget historisk Præg som Gretters Saga [2]).

Mere æventyrlig end begge de foregaaende er Sagaen om Hørd og Holmverjerne. Dens Emne, fra 10de Aarhundrede, er en heel Flok islandske Fredløses Hændelser, indtil deres Høvding Hørd med Svig blev fangen og dræbt. Hovedpersonerne i Fortællingen ere sikkert historiske; men det Sande er saaledes indvævet med senere Tiders Udsmykkelser, at Grændsen mellem begge Dele vanskelig lader sig opdrage [3]).

Svarfdølasaga, omhandlende Begivenheder fra det 9de og 10de Aarhundrede, og Floamannasaga, hvis Emne falder i Tidsrummet fra Udgangen af det 9de indtil noget ind i det 11te Aarhundrede, have begge kun ringe historisk Verd, eftersom de sande Begivenheder, som ligge til Grund for Beretningen, aabenbare ere i høi Grad udsmykkede med æventyrlige Tilsætninger, der som ofteſt ikke engang have den Fortjeneste at gjøre Fortællingen underholdende [4]).

[1]) [Udgiven med dansk Oversættelse af G. Magnusson og G. Thordarson. Kbhavn 1859. 8. Dansk Oversættelse (i Uddrag) i N. M. Petersens Hist. Fort. om Isl. Færd, 2det Bind.]

[2]) [Af Sagaen findes to forskjellige Bearbeidelser, begge udgivne af K. Gislason. Kbhavn 1849. 8. Oversat af P. A. Munch. Christiania 1845. 8].

[3]) [Udgiven i Ísl. sögur (den nyere Samling), 2det Bind. Oversat af Fr. Brandt. Christiania 1849. 8.]

[4]) [Svarfdølasaga er udgiven i Ísl. sögur (den ældre Samling), 2det

Finnboge Rammes (den sterkes) Saga er bedre fortalt og mere underholdende end de to nærmest forud nævnte, men den er dog ligesom disse udsmykket med mange æventyrlige Tilsætninger, hvilke formindske dens historiske Verd. Begivenhederne, som den fortæller, tilhøre det 10de og Begyndelsen af det 11te Aarhundrede [1]).

Med Hensyn til Gretters Saga og alle de følgende opregnede er der al Grund til at formode, at de vel ere formede, maaskee endog førte i Pennen før 1200, men at de senere have erholdt adskillige Tilsætninger, ja ere blevne saa godt som ganske omarbeidede; og i disse senere Bearbeidelser ere de komne til os. Dette gjælder dog Svarfdølasaga, Floamannasaga og tildeels Finnboges Saga i langt høiere Grad end Gretters, Gisle Surssøns og Hørds.

Vi ville ikke opholde os ved de islandske Sagaer, der muligen kunne være optegnede før 1200, men som enten i sit Emne ere ubetydelige eller bære Præget af fuldkommen historisk Upaalidelighed. Vi gaa derimod over til at betragte dem, som ere sammensatte og optegnede efter det ovennævnte Tidspunkt.

Her møder os først Landnamabok, som egentlig ligesaavel tilhører Tidsrummet før, som det efter 1200. Den er nemlig fremstaaet som en Frugt af forskjellige Historiegranskeres Arbeide gjennem et Tidsrum af næsten 200 Aar. Den er, som allerede forhen omtalt, paabegyndt af Are Frode og Kolskegg Frode i den tidligere Deel af det 12te Aarhundrede, henved 1130; den er fortsat og udvidet af Styrmer Prest og Sturla Thordssøn i det 13de Aarhundrede og har, som det synes, omtrent til samme Tid været bearbeidet af en vis Markus af Mel, en Frænde af Sturlungerne; den er endelig senest bearbeidet af Hauk Erlendssøn i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. De gamle Haandskrifter af Bogen, som endnu ere til, oplyse i flere Henseender de forskjellige Bearbeidelsers indbyrdes Forhold [2]). Dette mer-

Bind, og oversat i Uddrag af N. M. Petersen i Hist. Fort. om Isl. Færd, 4de Bind; Floamannasaga er udgivet af Th. Moebius og G. Vigfusson i Fornsögur. Leipzig 1860. 8.]

[1]) [Udgiven med Vatnsdølasaga af Werlauff, Kbhavn 1812, 8; oversat i N. M. Petersens Hist. Fort. om Isl. Færd, 4de Bind.]

[2]) Alt dette er fortrinlig udviklet i F. Magnusens indledende Undersøgelse i Grønlands historiske Mindesmærker I, S. 1—71, hvormed kan jevnføres Íslendinga sögur I (1843) Fortalen, og Müllers Sagabibliothek I, 225—229.

kelige Verk — man kan næsten sige det eneste i sit Slags, som noget Lands historiske Literatur formaar at opvise — fortæller Islands Bebyggelseshistorie (landnám), opregner de mest udmerkede Nybyggere (landnámsmenn), som fra Norges forskjellige Egne did indvandrede, forfølger deres Herkomst op i Tiden og nævner deres Slægt nedefter til det 12te, 13de og Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, udhæver endelig i kjernefuld Korthed en Mængde høist charakteristiske og interessante Træk af de tidligste Beboeres Levnet og af deres indbyrdes Forhold under Landets Besiddelsestagen og i de første Menneskealdere derefter. Landnamabok er et Verk af den dybeste og mest omfattende historiske Granskning; man behøver, for at indsee dette, blot at vide, at dens fuldstændigste Bearbeidelse indeholder omtrent 3000 Navne paa Personer og 1400 Navne paa Steder. Bogen begynder med en kort Prolog, hvori nogle korte Oplysninger om Island før Nordmændenes Nedsættelse. Forresten er den inddeelt i 5 Parter, af hvilke den første handler om Landets Opdagelse af Nordmændene og om de tidligste Nedsættelser der, især i Landets sydlige Deel; den anden Part handler om den vestlige Fjerdings Bebyggelse, den tredie om Nordlandets, den fjerde om den østlige Fjerdings, og den femte om Sydlandets. Det Tillæg, som i Udgaverne findes ved Verkets Slutning, tilhører egentlig ikke nogen af de gamle Bearbeidelser, men skriver sig fra senere islandske Lærde [1]).

Det største islandske Sagaverk fra Tidsrummet efter 1200 er Sturlungasaga, eller, som den ogsaa med et udentvivl ældre Navn kaldes, den store Islendingasaga (Íslendinga saga hin mikla). Den er af alle islandske Sagaer den vidtløftigste og tillige den, der omfatter det længste Tidsrum af Landets Historie, nemlig omtrent fra 1100 til 1280, altsaa et Tidsrum af meer end halvandet hundrede Aar. Hvad der udmerker denne vigtige Saga fra største Delen af de hidtil omtalte, er deels den Omstændighed, at den saa godt som er samtidig med de Begivenheder, den omhandler, deels at den maa betragtes som en almindelig Landshistorie for det Tidsrum, den angaar. De store indvortes Uroligheder og voldsomme Familietvistigheder, som hjem-

[1]) [Udgiven i Kjøbenhavn 1771. 4; i den ældre Samling af Ísl. sögur, 1ste Bind, og bedst i den nye Samling af Ísl. sögur, 1ste Bind.]

søgte Island i det ovennævnte Tidsrum, især fra 1200—1280, og droge Landets Underkastelse under Norges Konge efter sig, ere i Sturlungasaga skildrede i de mest levende Farver og med stor Upartiskhed. Den aabner et klart Indblik i den islandske Samfundsordens store Brøst, i Statslivets og Familielivets Udartning i den islandske Fristats sidste Tider, og den giver derhos høist verdifulde Bidrag til Oplysning af Norges Historie. Hvad den, sammenlignet med de ældre Familiesagaer, mangler i episk-poetisk Skjønhed, opveies fuldelig ved dens historiske Nøiagtighed. Sagaen er almindelig i Haandskrifterne inddeelt i Afsnit (þættir), i de fleste i 10. Det første omhandler de Tvistigheder, som i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede fandt Sted mellem Høvdingerne Haflide Maarssøn og Thorgils Oddessøn, hvilke bragte næsten hele Island i Bevægelse. I det andet Afsnit begynder egentlig Sturlungernes Historie med den saakaldte Hvamm-Sturlas, Snorre Sturlasøns og Brødres Faders, Bedrifter. I de følgende Afsnit spiller for største Delen Sturlungernes Æt Hovedrollen gjennem flere Generationer. Sagaen er, saadan som vi nu have den, aabenbar et Verk af flere Sagamænds Arbeide; dog maa man efter Sagaens eget Opgivende, som ovenfor er omtalt, antage Sturla Thordssøn for Hovedmanden ved dens Sammensætning. En eller flere senere Bearbeidere (Munken Thorstein Snorressøn) have, som det lader, forøget Sturlas Verk ved at indskyde Beretninger om Høvdingen Gudmund Dyre, der levede ved 1200, og om Biskop Gudmund den gode af Hole, der døde 1237, hentede fra særegne Sagaer om disse Mænd, og ved at tilføie de Beretninger om Sturla Thordssøns seneste Levnetsbegivenheder, som findes ved Sagaens Slutning. Uagtet saaledes Sturlungasaga egentlig er sammensat før 1280, saa har den dog neppe erholdt sin nuværende Form før i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede [1]).

I nær Forbindelse med Sturlungasaga staa tvende mindre, jævnaldrende og samtidige Sagaer, nemlig Aaron Hjørleifssøns og Rafn Sveinbjørnssøns Sagaer. Begge de Personer, hvis Historie udgjør deres Emne, levede i det 13de Aarhundrede, vare indviklede i Sturlungernes Kampe og ere omtalte i Sturlungasaga. De

[1]) [Udgiven ved det islandske Literaturselskab i Kjøbenhavn 1817—1820 i 2 Bind. 4.]

ovennævnte Sagaer kunne saaledes paa en Maade betragtes som Supplementer til denne, idet de udførligen skildre Begivenheder, som den mere løseligen berører. Begge indeholde ikke uvigtige Oplysninger til Norges Historie og Livet i Norge under Haakon Haakonssøns Regjering. De have været sammensatte før Udgangen af det 13de Aarhundrede og have været benyttede, om ikke af Sturlungasagas første Sammensætter, Sturla Thordssøn, saa dog af den senere Bearbeider af dette Verk. I lignende Forhold til Sturlungasaga staar ogsaa Sagaen om Biskop Gudmund Aressøn den hellige (Biskop i Hole 1203—1237), hvoraf flere Bearbeidelser findes[1]).

Biskop Arnes Saga kan paa en Maade betragtes som en Fortsættelse af Sturlungasaga, skjønt den ikke er udarbeidet i dette bestemte Øiemed. Den fortæller den skaalholtske Biskop Arne Thorlakssøns Historie fra hans Fødsel 1237 til hans Død 1298. Da Biskop Arne var en saare udmerket Personlighed i sin Tid, der øvede en mægtig Indflydelse paa sit Fædrenelands Anliggender i det nærmeste Tidsrum efter Foreningen med Norge og desuden stod i Forbindelse med alle de mægtigste daværende geistlige og verdslige Høvdinger i Norge, saa er det naturligt, at hans Historie maa være af Vigtighed, især da den for en stor Deel strækker sig ind i et Tidsrum, hvor Sagaen forøvrigt slipper. Sagaen er udførlig og høist oplysende for Norges Historie under Kongerne Magnus Haakonssøn og Erik Magnussøn (1263—1299). Skjønt den behandler en høitstaaende og hierarchisksindet Geistligs Levnetsløb og efter al Sandsynlighed er skreven af en Geistlig, der har staaet i nær Berørelse med ham, saa maa den dog i det Hele betragtes som en temmelig fordomsfri og upartisk Fremstilling af Tidens Begivenheder. Da ved dens Slutning Biskop Arne Thorlakssøns Eftermand i Embedet, Arne Helgessøns, Død omtales, hvilken indtraf 1320, saa maa det antages, at Sagaen, idetmindste i den Form, hvori vi nu have den, er nedskreven efter dette Aar. Den bærer forresten fuldkommen Præget af en samtidig Saga, hvis Forfatter har havt de nøiagtigste Underretninger med Hensyn til det ham foreliggende Emne[2]).

[1]) [Alle disse Sagaer ere udgivne i Biskupa sögur, 1ste og 2det Bind.]
[2]) [Udgiven i det islandske Literaturselskabs Udgave af Sturlungasaga, 2det Bind, og i Biskupa sögur, 1ste Bind.]

Biskop Laurentius's Saga fortæller Islændingen Laurentius Kalfssøns Historie. Han var født 1267, blev 1323 Biskop i Hole paa Island og døde 1330. Skjønt han ikke spillede en saa vigtig Rolle i sit Fædrenelands Historie som Arne Thorlaksson, saa var han dog en Mand af Betydenhed og af Indflydelse baade paa Island og i Norge ikke alene under sit Biskopsdømme, men ogsaa længe før. Hans Saga er vigtig for Norges Historie, især for det Lys, som den kaster over Kirkens Tilstand og de ved Slutningen af det 13de og Begyndelsen af det 14de Aarhundrede indtrædende forargelige Stridigheder mellem den nidarosiske Erkebiskop og hans Kapitel. Sagaen synes skreven af en meget vel underrettet samtidig islandsk Geistlig [1]).

3. Sagaer angaaende Lande, forbundne med det norske Rige.

Orkneyingasaga indeholder de orknøiske Jarlers Historie fra den første Jarl Sigurd, Røgnvald Møre-Jarls Broder, i Slutningen af det 9de Aarhundrede og indtil 1222. Det er klart, at denne Saga egentlig er sammensat af flere ældre, der hver for sig have omfattet enkelte Jarlers Historie, hvad enten nu disse ældre Sagaer kun have været til i mundtligt Foredrag, eller de have været optegnede, før Orkneyingasaga blev til. Disse enkelte Jarlers Historie er af den Grund udførlig behandlet, medens de mellemliggende Begivenheder oftest ere fortalte i al Korthed. Sagaen bærer i det Hele Troverdighedens Præg, og dens Paalidelighed bestyrkes ved den Overeensstemmelse, der oftest findes mellem den og de norske Kongesagaer. Den meddeler høist interessante Beretninger, hvilke for en stor Deel ere af Vigtighed ogsaa for de norske Kongers Historie. Den indeholder mange Vers, deels af visse Jarler, især Røgnvald Kale, deels af forskjellige Skalde, som vare i de orknøiske Jarlers Tjeneste. Da Snorre Sturlassøns Vidnesbyrd paaberaabes et Sted i Sagaen [2]), saa synes den, idetmindste i sin nuværende Form, at maatte være yngre end Heimskringla; men dens Nedskrivningstid kan dog vist ikke sættes senere end Midten af det 13de Aarhundrede. At den grunder sig paa orknøiske Sagn, ja vel paa Sagaer, der paa Orknøerne have faaet sin fuldkomne

[1]) [Udgiven i Biskupa sögur, 1ste Bind.]
[2]) S. 116.

Afrunding i det mundtlige Foredrag, er sikkert; hvor den først er nedskreven, lader sig derimod neppe afgjøre[1]).

En anden Saga vedkommende Orknøerne er Magnus den helliges Saga. Denne er en af de Sagaer, der ligge paa Grændsen mellem Historien og Helgenlegenden. Magnus Erlendssøn var Jarl over en Deel af Orknøerne i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede og blev dræbt af sin Frænde Haakon Jarl. Hans Dødsaar er ikke ganske sikkert. Baade i Orkneyingasaga og i den her omhandlede Saga opgives 1104, men dette er urigtigt. Andre antage 1110; men mest taler for det i flere gamle Annaler opgivne 1115 eller 1116. Efter sin Død blev han anseet for en Helgen, og hans Lig blev ved Midten af det 12te Aarhundrede bisat i Kirkjuvaag, hvor en prægtig Kirke blev bygget til hans Ære. Magnus's Saga henholder sig paa flere Steder[2]) til en latinsk Fortælling om Magnus, forfattet af en Mester Rodbert, efter Sagaens eget Opgivende 20 Aar efter Magnus's Martyrdød, altsaa, hvis ingen Feil i dette Angivende er indløben, i 1136. Store Stykker af Sagaen ere aabenbar kun Oversættelse af Rodberts Verk. I det Historiske stemmer Magnus's Saga ganske med Orkneyingasaga og tilføier i Grunden Intet af Betydenhed. Hvad der udgjør den største Deel af dens Indhold, er opbyggelige Betragtninger, der næsten alle synes tagne af Rodberts Bog, samt Beretninger om de Undere, som Magnus gjorde baade i levende Live og især efter sin Død. Den synes at være skreven i det 13de eller senest i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede[3]).

Til Færøernes ældre Historie leverer Færeyingasaga et vigtigt Bidrag, skjønt den paa langt nær ikke er saa omfattende som Orkneyingasaga. Den dreier sig nemlig hovedsagelig kun om een Mand, den listige og onde, men mægtige Thrond i Gata, og fortæller Begivenheder paa Færøerne i Tidsrummet fra 960 omtrent til henved 1040. Dette Tidsrum var imidlertid høist merkeligt i Øernes Historie ved Christendommens Indførelse og ved flere hermed forbundne for Indbyggerne vigtige Begivenheder. Det frembragte ogsaa den Mand, som

[1]) Udgiven af J. Jonsson. Kbhavn 1780. 4. [Orkneyingasaga er indtagen i Flatøbogen og trykt i Ungers Udgave af denne, 2det Bind.]

[2]) S. 428, 448, 502 og 506.

[3]) Udgiven som Anhang i Jonssons Udgave af Orkneyingasaga.

stedse af Færøboerne har været betragtet som deres største Helt, nemlig Sigmund Brestersson, Kong Olaf Tryggvessøns Samtidige og Ven. Denne Sigmunds interessante Levnetsløb og hans mange Sammenstød med Thrond i Gata udgjør den første og største Deel af Sagaen. Dens senere Deel omhandler især Tvistighederne efter Sigmunds Død mellem Thrond og Leif Øssursøn, for hvem Thrond omsider, alle sine Rænker uagtet, maatte bukke under. Sagaen er særdeles godt fortalt. Af en Yttring, som findes i Sagaens Slutning [1]), maa antages, at den er bleven sammensat i den Form, hvori vi nu have den, henved 1150, og rimeligviis er den ikke længe efter ført i Pennen, hvad enten dette nu er skeet først paa Færøerne selv eller paa Island, i hvilket sidste Fald den dog maa være bragt did som et allerede i det mundtlige Foredrag fuldfærdigt Sagaverk. Færeyingasagas Vigtighed er saameget større, som den er den eneste selvstændige Beretning om Færøernes ældre Historie, der er os levnet [2]).

Grønlands Historie behandles i tre smaa Sagaer, vel kun for to ganske korte Tidsrum, men af hvilke dog det første var høist merkeligt ved de Opdagelser af nye Lande, som dengang Nordmændene fra Grønland af gjorde.

Erik Rødes Saga fortæller Grønlands første Bebyggelse ved Erik Røde, en Nordmand fra Jæderen, der i sin Ungdom var fulgt med sin Fader Thorvald til Island og der havde nedsat sig paa Øens nordvestlige Kyst, men som siden paa Grund af Tvistigheder med sine Naboer forlod dette Opholdssted og nedsatte sig med sin Familie paa Grønland. Dette skede henimod Slutningen af det 10de Aarhundrede (omtr. 986). Dernæst fortæller Sagaen om de Opdagelsesreiser, som Eriks Søn Leif og siden dennes Broder Thorvald ved Aar 1000 foretoge, og paa hvilke det saakaldte Viinland i det nordøstlige Amerika fandtes, samt om den Reise, som Thorfinn Karlsefne siden gjorde did, om det nyopdagede Lands Kolonisation, og om hvorledes Kolonien

1) Kap. 58.

2) [Udgiven af Rafn. Kbhavn 1832. 8, med Oversættelse paa Færøisk og Dansk. Det meste af Sagaen er indtaget i Flatøbogen, i Olaf Tryggvessøns og Olaf den helliges Sagaer (i den trykte Udgaves 1ste og 2det Bind). Den Deel af Sagaen, som vedkommer Sigmund Brestersøn, er særskilt oversat af O. Rygh under Titel: Sigmund Brestessøns Saga. Christiania 1861. 8.]

efter en ganske kort Bestaaen blev opreven ved indbyrdes Tvist mellem Beboerne. Sagaen omfatter i det Hele ikke meer end et Tidsrum af 30—40 Aar; men Indholdet er vigtigt, Fortællingen høist troverdig og Foredraget livligt og behageligt. Sagaen er aabenbar grundet paa grønlandske Sagn og har vistnok ogsaa paa Grønland for største Delen erholdt sin Form, om den end først er ført i Pennen paa Island i det 12te Aarhundrede.

Thorfinn Karlsefnes Saga omfatter omtrent det samme Tidsrum og de samme Begivenheder, som den næst forud omtalte Saga; men den er i flere Stykker, især i det, som angaar selve Grønland, udførligere. Den meddeler mange høist underholdende Skildringer af det huuslige Liv hos Grønlands Nybyggere, af de mange Vanskeligheder, de havde at kjæmpe med, og af Tidsalderens Overtro. Denne Saga er os levnet i tvende noget afvigende Bearbeidelser, hvilke begge maa antages at være yngre end 1263, og den ene endog yngre end 1300. Forresten maa bemerkes, at Benævnelsen paa de tvende omtalte grønlandske Sagaer i flere Haandskrifter ombyttes, saa at den sidst omtalte kaldes Erik Rødes Saga, og under dette Navn er den ogsaa omtalt i Müllers Sagabibliothek.

Den tredie Saga, som er os levnet om det gamle Grønland, er almindeligst bekjendt under Navnet Grœnlendinga þáttr. Hovedpersonen i denne lille Fortælling er Einar, en Søn af Sokke Thoressøn paa Brattalid, og den dreier sig først om de Forhandlinger, som fremkaldte Oprettelsen af Grønlands Biskopsstol i Garde, og siden om visse Stridigheder mellem Grønlændingerne paa den ene Side og nogle Nordmænd paa den anden i Anledning af et strandet norsk Skib, som Grønlændingerne havde bemægtiget sig med samt dets Ladning. Sagaen omfatter kun et ganske kort Tidsrum, nemlig omtrent 10 Aar, fra 1123—1133; men den er saare vigtig, fordi den er det eneste hidtil bekjendte Skrift, som giver Oplysninger om Grønlands Forfatning i det 12te Aarhundrede og om dets Biskopsstols Stiftelse. Sagaen grunder sig maaskee paa selve den første grønlandske Biskop Arnalds Beretning, efter at han var bleven forflyttet til Norge, hvor han i 1152 blev den første Biskop af Hamar, og den er sandsynligviis optegnet

allerede i 12te eller i det alt Fald ikke senere end i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede [1]).

4. Sagaer vedkommende Udlandet.

De Sagaer, som paa en selvstændig Maade behandle Udlandets Historie, ere ikke mange. De vigtigste ere de, som angaa Danmark.

Af disse maa først nævnes Jomsvikingasaga. Denne angaar baade Norge og Danmark og kunde forsaavidt gjerne henføres mellem de norske Sagaer, som den egentlige Kjerne i den er Fortællingen om Jomsvikingernes Angreb paa Norge og om det store Slag i Hjørungavaag 994. Da imidlertid den større Deel af den angaar den danske Historie, nemlig de Begivenheder, som staa i Forbindelse med Jomsborgs Anlæg og Stiftelsen af det berømte Jomsvikingeforbund, saa tror jeg at burde henføre den blandt danske Sagaer. Jomsvikingasaga er os bevaret i mindst tre forskjellige Bearbeidelser. Den ene begynder med den danske Helt Palnatokes Historie og dennes Tvistigheder med den danske Konge Harald Gormssøn, idet han understøttede dennes oprørske Søn Svein imod Faderen. Den fortæller derpaa Anledningen til Brudet mellem Palnatoke og Svein, efterat denne sidste var bleven Danmarks Konge, Jomsborgs Anlæg ved Palnatoke og dennes Lovgivning, hvorved egentlig Vikingestaten dannedes. Siden berettes om, hvorledes flere udmerkede Høvdinger lode sig optage i Vikingeforbundet, og hvorledes dettes Magt og Anseelse vorte under Palnatokes Styrelse og senere under den listige Sigvalde Jarls. Endelig fortælles Anledningen til Jomsvikingernes Tog til Norge, Begivenhederne paa dette og Slaget i Hjørungavaag, der endte med Jomsvikingernes Nederlag. Denne Bearbeidelse, som i Grunden er den, som strengest holder sig til sit Hovedemne, er udgiven særskilt som en Prøvesaga til den Samling, som er bekjendt under Navnet Fornmanna sögur [2]). — Den anden Bearbeidelse findes i Flatøbogen, indskudt som en Bifortælling i Olaf Tryggvessøns Saga. Den nærmer sig i Hovedsagen meget

[1]) [Erik Rødes og Thorfinn Karlsefnes Sagaer ere udgivne i Antiqvitates Americanæ, Kbhavn 1837. 4, og i Grønlands historiske Mindesmærker, Kbhavn 1838—1845. 8 (i 1ste Bind). Grœnlendinga þáttr er trykt i den sidstnævnte Samlings 2det Bind og i Udgaven af Flatøbogen, 3die Bind.]

[2]) Kbhavn 1824. 8.

til den førstomtalte, men optager i sig meget Danmarks Historie vedkommende, som ligger Hovedemnet fjærnere [1]). — Den tredie og allerudførligste er i mange væsentlige Ting forskjellig fra de to førnævnte. Den behandler i Begyndelsen Gorm den gamles og Harald Gormssøns Historie vidtløftigen og kommer først i sit andet Afsnit til Jomsvikingernes Historie. Siden følger den i sine Beretninger omtrent samme Orden som de to andre, men fortæller dog ikke sjælden paa en temmelig afvigende Maade. Den slutter med en Deel Underretninger om Sagaens Hovedpersoners Skjebne efter Slaget i Hjørungavaag [2]). — Alle disse tre Bearbeidelser af Jomsvikingasaga paaberaabe sig de samme Kilder, nemlig Beretninger af visse navngivne islandske Skalde, der vare tilstede i Slaget i Hjørungavaag og derfra bragte Fortællingen om Slaget og om de Begivenheder, som dermed stode i Forbindelse, til sin Fædreneø. Der findes ogsaa med Hensyn til Fortællingens Tone og Gang i disse tre Bearbeidelser en vis Overeensstemmelse, som synes at vidne om, at de, sine indbyrdes Afvigelser uagtet, dog flyde af samme Kilde. De afgive nemlig tilsammen en Beretning, som i flere Henseender danner et Modstykke til de Beretninger om Slaget i Hjørungavaag, som findes i Fagrskinna, i Heimskringla og i den Olaf Tryggvessøns Saga, som udgjør de tre første Dele af Fornmanna sögur, hvilke Beretninger ere mindre omfattende, men stemme bedre med hinanden indbyrdes, end med Jomsvikingasagaernes, og derhos i mange Stykker bære et større Præg af streng Sanddruhed. Jomsvikingasaga er tidlig formet til et selvstændigt Heelt, og i den Skikkelse, hvori de omtalte særegne Bearbeidelser fremstille den, er vistnok dette skeet paa Island. At bestemme Aldersforholdet mellem de tre Bearbeidelser lader sig vanskelig gjøre; men alle ere de gamle og neppe nogen af dem ført i Pennen senere end i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede. Uagtet de aabenbar indeholde mange Overdrivelser og temmelig vilkaarlige Udsmykkelser, og uagtet Chronologien i dem er selvmodsigende og følgelig upaalidelig, saa ere de dog høist vigtige for Historien, ligesom de derhos ere meget underholdende at læse.

Knytlingasaga er et Hovedverk for den danske Historie, som den fremstiller fra Harald Gormssøns Regjeringstiltrædelse ved Midten

[1]) [I den trykte Udgave af Flatøbogen i 1ste Bind.] [2]) Fornm. S. XI, 1—162.

af det 10de Aarhundrede og indtil omtrent 1186. Kongehistorien fra Harald Gormsson indtil Svein Ulfssøns Død 1076 er kortfattet og, som det synes, for en stor Deel ikkun et Uddrag af, hvad der i de norske Kongesagaer fandtes om Danmarks Konger og deres Bedrifter. Den derpaa følgende Fortælling om Harald Hein og Knut den hellige (1076—1086) er derimod meget udførlig, og det er klart, at en særegen Historie om Knut den hellige her danner Sagaens Grundlag Denne Deel af Sagaen udgjør paa en Maade et eget Affnit. Den sidste Deel af Sagaen, der omfatter et Tidsrum af omtrent 100 Aar, synes grundet paa forskjellige, deels skriftlige, deels mundtlige Efterretninger, indhentede for største Delen i Danmark selv. Sagaen er, som allerede forhen er udviklet, efter al Sandsynlighed sammensat og nedskreven ved Midten af det 13de Aarhundrede af Olaf Thordssøn Hvitaskald, som en Tidlang opholdt sig ved den danske Konge Valdemar Valdemarssøns Hof[1]). Den er, al sin Troverdighed og historiske Vigtighed uagtet, mindre underholdende at læse end de norske Kongesagaer. Sproget er ogsaa paa mange Steder stivt og kunstlet[2]).

Der gives nogle flere smaa Fortællinger vedkommende Danmark, som en Beretning om Keiser Ottos Tog og om Harald Blaatand, hvilke her ei nærmere berøres, da de egentlig blot udgjøre mindre vigtige Episoder i Olaf Tryggvessøns Saga i Flatøbogen. Sagaen om Haakon Haarekssøn er et reent Æventyr[3]), og Fortællingen om Erkebiskop Absalons Gjerrighed har kun liden historisk Troverdighed[4]).

Af selvstændigt bearbeidede Sagaer vedkommende Sveriges Historie har man ingen af Betydenhed. Styrbjørns Saga eller Fortællingen om den svenske Helt Styrbjørn, en Brodersøn af Erik Seiersæl, er ganske kort. Den dreier sig hovedsagelig om den store Kamp mellem Styrbjørn og hans Farbroder Erik, i hvilken den første tilsatte Livet. Fortællingen er underholdende og ganske vist støttet til et gammelt Sagn[5]).

Fortællingerne om Hroe den tossede, om Hauk Haabrok og om Ingvar Vidførle, hvis Indhold for en stor Deel angaar Sverige, kunne ei betragtes for andet end rene Æventyr, skjønt den

[1]) See ovf. S. 462. [2]) Udgiven i Fornmanna sögur XI. [3]) Müllers Sagabibl. III, 127. [4]) Sammesteds III, 471. [5]) Udgiven i Fornm. sögur V.

sidstnævntes historiske Betydning af flere svenske Lærde er bleven forsvaret [1]).

Vedkommende Ruslands Historie gives der en ret merkelig Saga, nemlig Eymunds Saga. Hovedpersonen i den er Eymund, en Søn af den oplandske Konge Ring, som Olaf den hellige berøvede Riget. Eymund, som havde tilbragt sin Ungdom paa Vikingetoge, vilde ikke opholde sig i Norge efter den Ulykke, der havde rammet hans Fader, men begav sig til Gardarike, hvor han tog Tjeneste hos Kong Jarisleif og som hans Hærfører udførte mange Bedrifter. Disse er det, Sagaen beskriver; og skjønt vel nogen Udsmykning heri kan have indsneget sig, saa stemmer dog i det Hele Fortællingen ret godt med Ruslands egne Historieskriveres Beretninger om Begivenhederne der i den første Halvdeel af det 11te Aarhundrede under Jarisleifs Regjering, og den kan i mange Stykker tjene til at oplyse og fuldstændiggjøre de russiske Annalers Udsagn. Eymunds Saga er underholdende og fortalt i et godt Sprog. Den er efter al Sandsynlighed ført i Pennen allerede i det 13de Aarhundrede og vistnok meget tidligere formet i det mundtlige Foredrag. Rusland eller Gardarike stod i det Tidsrum, som Eymunds Saga omfatter, medens det endnu beherskedes af varægiske Fyrster, og medens Varægerne eller Nordgermanerne endnu udgjorde en herskende Klasse i Riget, i saa mangfoldige Berørelser med det skandinaviske Norden, at dets Historie ikke kunde ansees for at være Nordmændene og Islændingerne fremmed. Sagaens Helt var desuden en født Nordmand og af norsk Kongeæt [2]).

Naar vi undtage denne Saga, findes der ellers ingen selvstændige Sagaberetninger vedkommende Staters Historie udenfor det skandinaviske Norden. Vi maa nemlig ikke lade os vildlede af Navne og tro, at de flere Sagaer, der benævnes efter historisk bekjendte Folkefærd eller Personer, virkelig ere historiske. Man har en Trójumannasaga eller Saga om Trojanerne, en Alexander-Saga eller Saga om Alexander den store, Breta sögur eller Sagaer om Briterne, Karla-Magnús saga eller Saga om Karl den store og flere lignende; men disse Sagaer ere intet andet end romantiske Fortællinger, meer eller

[1]) Müllers Sagabibl. III, 147—176. [2]) [Udgiven i Fornm. sögur V som Anhang til Olaf den helliges Saga, og i Antiquités Russes, 2det Bind.]

mindre frie Oversættelser af udenlandske Digtninger, hvilke sine historiske Titler uagtet lidet eller intet historisk Verd have. Saadanne Sagaer henhøre altsaa ikke under dette Afsnit af Sagaliteraturen.

I en nøie Forbindelse med Sagaen staar derimod unegtelig Annalerne. Lige fra Ares og Sæmunds Tider af fandt paa Island annalistiske Optegnelser Sted, og det er høist sandsynligt, at man ogsaa i Norge har beskjeftiget sig hermed, skjønt de annalistiske Arbeider her saa godt som aldeles ere tabte. De islandske Annaler ere af stor Vigtighed for Historien. Ikke alene, at de fastsætte Tidsfølgen i mange Tilfælde, hvor denne af selve Sagaerne vanskelig lader sig udlede; men de antyde ogsaa adskillige ikke uvigtige Begivenheder, som i Sagaerne ere forbigaaede. Desuden ere de for Norges og Islands Historie, fra den Tid af da Sagaerne slippe, saa godt som de eneste Veiledere gjennem et mørkt Tidsrum, nemlig det 14de og tildeels det 15de Aarhundrede. En fuldstændig Udgave af hine Annaler er, efter længe at have ladet vente paa sig, endelig udkommen ved den arnamagnæanske Kommissions Omsorg [1]). De vigtigste islandske Annaler, som haves ellers udgivne, ere Annales vetustissimi, der begynde fra Christi Fødsel og slutte ved Aar 1313 (en stor Lacune fra 1000—1270 [2]). Annales regii, der ligeledes begynde fra Christi Fødsel og slutte med en Lacune ved 1341; de ere skrevne deels paa Latin, deels paa Norsk [3]). I begge disse Annaler udgjør den ældre Deel en annalistisk Udsigt over Verdenshistorien; fra det 9de Aarhundrede af kommer de nordiske Rigers Historie med i Betragtning, og fra det 10de og 11te Aarhundrede indtager denne den væsentligste Plads, skjønt derfor ikke de vigtigste udenlandske Begivenheder oversees. Foruden de ovennævnte udgivne Annaler maa endnu nævnes de saakaldte Flatøannaler, der findes i Flatøbogen og naa til 1395. De nævnte Annaler, ligesom de fleste andre paa Island i Middelalderen optegnede, synes at være hver for sig et Verk af en heel Række Historieforskere, idet den senere har fortsat sin tidligere Forgjængers Optegnelser og saaledes paa en Maade holdt Skridt med Tiden. Disse Annaler ere saaledes for en

[1]) Kjøbenhavn. 1847. 4. [2]) Script. rer. Dan. II. p. 177—199. [3]) Script. rer. Dan. III. p. 1—135.

stor Deel at betragte som samtidige og deres Angivelser følgelig af megen Vegt.

Endnu et Slags historiske Optegnelser maa til Slutning nævnes, nemlig Slægtregistere over Konger og Høvdinger, benævnte ættartal eller hyppigere, naar de kun fremstille en lige nedstigende Slægtrække, langfeðgatal. Af saadanne kunne udhæves de gamle Slægtregistere over de nordiske Rigers Konger[1]).

I Indretningen baade af sine Annaler og Slægtregistere synes Nordmændene at have taget sig Angelsaxerne til Mønster, og det er aabenbart, at de gamle angelsaxiske Annaler have øvet stor Indflydelse ikke alene paa Formen, men ogsaa paa Indholdet i de norsk-islandske annalistiske og genealogiske Arbeider.

11.

Den romantiske Saga.

I Hedendommen faldt udentvivl Nordmændenes Romantik ganske sammen med deres Mythik. Indbildningskraften dvælede ved Asernes og andre mythiske Væseners Personlighed; den udmalede paa den ene Side deres Bedrifter inden deres egen høiere Kreds, paa den anden deres Aabenbarelse og Virken i Menneskenes Verden, deres Indgriben i de mest fremtrædende Heltes Skjebne. Frugterne af dette Indbildningskraftens Spil vare deels de mere udførte Myther, som f. Ex. Beskrivelserne af Thors Reiser og Kampe, deels den allerede før omtalte mythisk-heroiske Saga. Først efter Christendommens Indførelse udviklede sig hos Nordmændene en selvstændig Romantik, som, idet den hverken bandt sig til den hedenske Mythe eller til Historien, modtog sin eiendommelige Charakteer ved en Sammenblanding af hedenske Folkeanskuelser, christelige Ideer og fremmede Folkefærds Aandsfrembringelser; af en Vexelvirkning mellem disse forskjellige Elementer udsprang den romantiske Saga, idet snart det ene, snart det andet Element fremtræder som overveiende i den.

Det er tidligere viist, hvorledes Asalæren hos Nordmændene ved

[1]) Script. rer. Dan. I, 1—13.

Christendommens Indførelse blev reddet fra Undergang og Forglemmelse; hvorledes ikke alene gamle Kvad, der indeholdt dens Hovedsætninger, men ogsaa dens hele System og en Mængde af dens udførligere Myther bleve bevarede til Skaldekunstens Tjeneste, efterat de havde tabt sin religiøse Betydning. Det var imidlertid kun Skaldene og de egentlige Oldgranskere, som vovede at sysle med den omstyrtede Asalære i dens eiendommelige Skikkelse og støtte sig til den, deels i sine poetiske Frembringelser, deels i sine historiske Forskninger. For Almuen var den af den christelige Kirke banlyst, og hos den store Mængde af Folket fortrængtes den ogsaa snart og efterlod sig kun Spor i visse overtroiske Forestillinger, som Christendommens Lærere enten deelte med Almuen eller taalte som uskadelige eller slet ikke formaaede at udrydde. Blandt disse Forestillinger spillede især Troen paa overnaturlige Væsener af Jøtunæt, hvilke tænktes at bebo øde og affidesliggende Egne, en vigtig Rolle. Da nu Almuens Indbildningskraft ikke længere turde sysle med Aserne og udmale deres Bedrifter i og udenfor Menneskenes Verden, saa greb den med Begjerlighed hine Væsener, med hvilke Christendommen saa meget bedre kunde forlige sig, som de i selve Asalæren fremstilledes som Asernes Fiender; deres Virksomhed og fortrinsviis deres Sammenstød med Menneskene gjorde Almuen nu til Emne for sine Digtninger. Troen paa andre lignende overnaturlige Væsener, paa Trolddom, paa Omskabninger og saadant videre, hvilken Tro hine Tiders Christne deelte med Hedningerne, tjente til at udvide Emnet og bringe Afvexling i dets Behandling. Lysten endelig til at give Digtningen et vist Sandhedens Præg fremkaldte dets Sammenknytning med visse historiske Personer og Steder. Saaledes fremstod da hos Nordmændene, samtidig med Christendommens Udbredelse, en eiendommelig Folkedigtning, der hentede sit Stof fra Almuens Overtro og formedes i Almuens Indbildningskraft og følgelig antog den groteske Charakteer, som i Almindelighed er dette Slags Aandsfrembringelser egen. Dette er udentvivl den første Oprindelse til den Klasse af norrøne Sagaer, som vi ville benævne Æventyr, og som vi maa ansee for den tidligste Frembringelse af en for Nordmændene eiendommelig Romantik.

Om vi i vor gamle Sagakreds nogensteds finde det norske Folke=

æventyr i sin oprindelige Skikkelse, er imidlertid meget uvist. Det var, som sagt, fra først af Almueaandens Frembringelse og Almuens Eiendom, og det var rimeligviis i Begyndelsen kun lidet paaagtet i den mere dannede Kreds af Folket. Men da det senere ogsaa banede sig Veien herhen, underkastedes det med det Samme den høiere Folkedannelses Indflydelse og optraadte saaledes paa et nyt Trin af Udvikling. Idet den høiere Folkedannelse bemægtigede sig Folkeæventyret, stræbte den nemlig at forme det mere efter sin Smag og forrykkede herved dets oprindelige Charakteer. Paa dette senere Standpunkt af Udvikling blev Æventyret først bragt i Pennen, og i den Skikkelse, det da havde modtaget, er det i Skrift blevet forplantet til os. Dets oprindelige Skikkelse kunne vi maaskee snarere gjenfinde i det Æventyr, som endnu lever blandt den norske Almue, end i det, Sagaerne have bevaret os. Navnligen er det sandsynligt, at den Henførelse til visse Steder og historiske Navne, samt den Indskydning af enkelte mythisk-heroiske Sagn, som vi oftere støde paa i den æventyrlige Saga, netop skriver sig fra den høiere Dannelses Indflydelse og har været fremmed for det oprindelige Folkeæventyr, hvilket, som endnu er Tilfælde med det i Almuens Mund levende, for det meste har ladet sine Personer være ubenævnte og oftest bevæget sig i en unavngiven Verden. Om forresten Æventyret vandt i poetisk Verd ved at opflyttes i den høiere Folkedannelses Kreds og der behandles, kan være tvivlsomt. Flere ville vist finde, at mangt et af de nu paa Almuens Læber levende Æventyr indeholder fuldt saa megen, om ikke mere Poesi, end noget af de i Sagaerne bevarede. Men Drøftelsen heraf vedkommer ikke vort Formaal; her maa det være nok at gjøre opmerksom paa, at den Skikkelse, hvori vi finde Æventyret i vore gamle Sagaer, neppe er den oprindelige, end ikke i dem, som bære det største Alderdommens Præg.

Skjønt vi altsaa neppe mellem de romantiske Sagaer forefinde det norrøne Æventyr i dets oprindeligste Skikkelse, saa see vi det dog vistnok i enkelte af dem i en Skikkelse, som ligger Urformen temmelig nær. Disse ere udentvivl de, i hvilke Handlingen er simplest, dreiende sig om en enkelt Helts Berørelse og Kampe med overnaturlige Væsener, hvor Handlingens Skueplads er inden Norges Grænser, men i dets afsidesliggende, lidet besøgte Egne, hvor de handlende Personer, forsaavidt de ere

menneskelige Væsener, ere Bønder eller Bondehøvdinger eller høiest norske Folkeskonger og i sin hele Virken optræde som saadanne, hvor overhovedet Intet forekommer, der kan siges at ligge udenfor den norske eller islandske Almuesmands Synskreds. De Æventyrsagaer af denne Beskaffenhed, som ere os levnede, ere imidlertid ikke mange.

I de fleste Æventyrsagaer sporer man den høiere Dannelses Indflydelse sterkere: de fleste handlende Personer ere Konger over store Riger eller andre mægtige Høvdinger, og Skuepladsen for deres Bedrifter ligger udenfor Norge, tildeels i fjærne Lande, som den norske Almuesmand kun dunkelt kjendte; Begivenhedernes Gang er mere indviklet, det Overnaturlige mere varieret; Hentydninger findes til de hedenske Myther, dog under en christelig Opfatning; hele mythisk-heroiske Sagn indflettes; en Stræben viser sig efter at give Fortællingen et Slags historisk Præg eller at sætte den i Forbindelse med historisk bekjendte Personer; mange Træk indflyde, som vidne om, at Digtningen er, om ikke fra først af udgangen fra, saa dog senere formet i en Kreds, der stod over Almuesmandens. Men skjønt disse Sagaer saaledes tydelig røbe, at de have modtaget sin nuværende Skikkelse udenfor Almuens Sfære, saa kunne de dog lige fuldt være reent nationale, upaavirkede af nogensomhelst udenlandsk Indflydelse; og i denne Form viser sig en stor Deel af dem for os.

Paa dette Standpunkt blev imidlertid heller ikke for bestandig den norrøne Romantik staaende. I dens videre Udvikling gjorde endelig ogsaa den udenlandske Literaturs Indflydelse sig gjældende.

Den større aandelige Berørelse, som Christendommen fremkaldte mellem det skandinaviske Norden og Europas sydligere mere slebne og videnskabelig dannede Folkefærd, gjorde efterhaanden Nordmændene bekjendte med den Romantik, som dannede sig i Udlandet under Middelalderen. Denne Romantik havde vel hos de forskjellige Folkefærd sit særegne Præg, men fandt fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede ligesom sit Middelpunkt i Ridderromanen, hvilken, udsprungen af det under Korstogene almindelig blevne Sværmeri for Riddervæsenet, først bearbeidedes i Frankrige og derfra udbredte sig til alle Kanter af Europa. De norske Geistlige, som studerede ved fremmede Høiskoler, og andre videnskabelig dannede Nordmænd, der besøgte Udlandet, lærte

den at kjende og fandt Behag i den. Man forplantede enkelte af Ridderromanerne i det norrøne Sprog, og skjønt Riddervæsenet i dets sydeuropæiske Betydning var Nordmændene og de norske Samfundsforholde fremmed, saa fandt dog Ridderromanen overordentligt Bifald hos dem, især i de høiere Kredse. Oversættelser af udenlandske Ridderromaner bleve fra Midten af det 13de Aarhundrede almindelige i Norge, og den Tone, som fandtes i dem, yttrede snart sin Indflydelse paa Nordmændenes eiendommelige Aandsfrembringelser i den romantiske Retning. Man begyndte nemlig at give Folkeæventyret en Tilsætning af Ridderromantiken, som i flere Henseender berøvede det dets eiendommelige Præg og vistnok, især i Begyndelsen, gjorde det mindre smageligt for Almuen, men derimod hævede det i de mere Dannedes Oine. Der fremstod saaledes, ved Siden af den Mængde fremmede Romaner, som i Oversættelser eller friere Bearbeidelser indgik i den norrøne Literatur, ogsaa et Slags original norsk Ridderroman eller rettere sagt en Mellemting mellem Ridderroman og Æventyr. Den udenlandske Romantiks Indflydelse giver sig her fortrinsviis tilkjende i Skildringer, der fremstille fremmede Seder og Skikke, hvilke kun kjendtes af Nordmændene, men aldrig vandt nogen Hevd i deres egentlige Folkeliv, — i en kunstlet, følsom Tone i Skildringen af Forholdet mellem Mand og Kvinde og endelig i Fremstillingen af mere forviklede Kjærlighedskabaler. En saadan Indflydelse af Ridderromantiken spores imidlertid ikke alene i Æventyrsagaen, men næsten ligesaa ofte i de mythisk-heroiske Sagaer — Noget, som allerede ved deres Behandling er paapeget, og som aabenbare tilkjendegiver, at mange af dem i sin nuværende Form ere temmelig unge, skjønt Stoffet i dem derfor lige fuldt er ældgammelt.

Dette er den norrøne Romantiks yngste Stadium, fra hvilket ligesom fra det næst foregaaende mange og af Omfang betydelige Sagaverker ere os levnede. Man seer forresten i denne sidstomtalte Klasse af romantiske Sagaer, at Fortælleren, Sammensætteren eller Nedskriveren har gjort sig al mulig Umage for at indprente Tilhørerne eller Læserne, at det Fortalte ingenlunde var Opdigtning, men virkelig Historie. For at gjøre dette saa meget mere sandsynligt indflettedes gjerne i Fortællingen visse historiske Navne, der da altid hentedes fra

den mythiske Tidsalder, over hvis Begivenheder der svævede en mystisk Dunkelhed, som lettede saadanne smaa Bedragerier.

Vore gamle romantiske Sagaer stille os altsaa for Øie den eiendommelige norrøne Romantik paa tre Udviklingsstadier: som Folkeæventyr, om end ikke i sin rene oprindelige Skikkelse, saa dog kun lidet afændret, — som Æventyr, behandlet i den mere dannede Klasses Smag, men dog paa en eiendommelig og national Maade, og endelig som Æventyr, paavirket af den udenlandske Romantik, især af Ridderromanen.

Til at bestemme Tiden, naar ethvert af disse tre Stadier i den norrøne Romantik indtraadte, ere vi ikke ganske blottede for Hjælpemidler. Det første Stadium kjende vi, som allerede yttret, ikkun paa dets Overgang til det næst følgende; men denne Overgang fandt utvivlsomt Sted allerede i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, altsaa ikke mere end eet Aarhundrede efter det Tidspunkt, da vi maa antage den norrøne Romantik at være fremstaaet som afsondret fra Mythiken. I Begyndelsen af det 12te Aarhundrede finde vi nemlig, at et Sagaæventyr var til, hvilket vi endnu kjende, og som vi netop maa henføre til Overgangstiden fra det første til det andet Stadium. Sturlungasaga giver os herom Underretning. Den fortæller nemlig, at i et stort Bryllupsgjestebud paa Gaarden Reykhole paa Island i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, henved 1118, blev der blandt mange andre Fornøielser til Gjesternes Underholdning ogsaa fortalt Sagaer. „Rolf af Skalmarnes," heder det, „fortalte Sagaen om Hrøngvid Berserk og Viking og om Olaf Lidsmændenes Konge og Thraains Høibrud og Hromund Greipssøn;" og derpaa lægges til: „men denne Saga blev (siden) fortalt for at more Kong Sverrer (þessi saga var skemt Sverri konungi), og sagde han, at slige opdigtede Sagaer (lygisögur) vare underholdende; dog kunne Mange tælle sin Æt til Hromund"[1]). Den Saga, som her omtales, er ingen anden end den endnu tilværende Hromund Greipssøns Saga, til hvis Indhold det i Citatet Opgivne paa det nøiagtigste svarer. Dette Æventyr var altsaa til paa Island i den Form, hvori vi nu besidde det, allerede ved 1100, og dog bærer det Præget af ingenlunde at være den ældste bevarede Digtning i sit

[1]) Sturl. S. I, 1 S. 23.

Slags. To eller tre andre bekjendte Sagaæventyr ere upaatvivlelig ældre. Hvad der tilføies angaaende Kong Sverrers Dom om denne Saga og andre af samme Art, „at de vare underholdende, skjønt de vare opdigtede (Lyvesagaer)," er en merkelig Yttring af Sturlungasagas Sammensætter, som klart viser, at dette Slags Sagaer eller Æventyr ved Slutningen af det 12te Aarhundrede ikke alene vandt Bifald i Bøndernes Huse, men ogsaa ved de norske Kongers Hof. Den sidste Yttring, „at Mange alligevel kunde regne sin Æt til Hromund," skal aabenbare danne et Slags Modvegt mod Sverrers Dom, at Sagaen var opdigtet; den henpeger paa Muligheden af, at der dog kunde være nogen historisk Sandhed i Fortællingen, og at i alle Fald Hovedpersonen maatte ansees for virkelig engang at have levet. Yttringen har sin Oprindelse fra den allerede omtalte Bestræbelse for at give Æventyret en vis historisk Holdning, der skulde vække større Deeltagelse for det hos Tilhørerne.

Var nu den norrøne Romantik allerede ved Begyndelsen af det 12te Aarhundrede paa Overgangen til sit andet Udviklingsstadium, saa maa man vistnok antage, at den ved Aarhundredets Midte er fuldkommen indtraadt deri, og at den paa dette Standpunkt netop har havt sin bedste Blomstringstid under Kong Sverrer, henved 1200. Sverrers ovenanførte Yttring peger jo ogsaa hen paa, at han kjendte flere Æventyrsagaer end den ene, som den nærmest gjaldt. Fortællinger af denne Art hørte altsaa allerede til Kongens og hans Omgivelsers almindelige Morskab, og følgelig kan man neppe tvivle paa, at Æventyrsagaen dengang overhovedet havde antaget en Charakteer, som stemmede med Smagen i Folkets høiere Kredse.

Naar den norrøne Romantik først begyndte at paavirkes af den udenlandske og derved overflyttedes paa sit tredie Udviklingsstadium, lader sig ogsaa nogenlunde bestemme. Dette er neppe skeet før en Stund ind i det 13de Aarhundrede. Det er ikke bekjendt, at man før under Kong Haakon Haakonssøns Regjering i Norge (1217—1263) begyndte at oversætte fremmede Ridderromaner. Men denne Konge maa antages at have havt megen Smag for dem; om flere veed man med Sikkerhed, at de ere oversatte paa Norsk efter hans Befaling eller Opmuntring, og Antallet af saadanne Oversættelser har ganske vist

allerede i hans Tid været betydeligt. Det er altsaa rimeligt, at Ridderromanens Indflydelse paa det norske Æventyr ved Midten af det 13de Aarhundrede er bleven fuldkommen merkelig, og at den siden gjennem Løbet af det 14de har tiltaget. Fra den senere Halvdeel af det 13de og tildeels vel ogsaa fra det 14de Aarhundrede maa man følgelig antage, at de norrøne Sagaer skrive sig, der danne ligesom en Mellemklasse mellem Æventyret og Ridderromanen og fremstille den norrøne Romantik paa det seneste Standpunkt af dens Udvikling. Paa dette Standpunkt havde den imidlertid, som det synes, en farlig Medbeiler i den udenlandske, i det norrøne Sprog overførte Roman, idet vistnok tidlig de originale norske Æventyrsagaer, der fremstode under Indflydelse af den fremmede Romantik, begyndte at træde i Skygge, i det mindste i de høiere Kredse, for de reent ud oversatte fremmede Romaner. Endnu under Kong Magnus Haakonssøn (1263—1280) seer man vel, at den nationale Æventyrsaga opretholdt sin Anseelse i den norske Kongehird; thi det var netop ved at fortælle et Æventyr om en Troldkvinde Huld, at den berømte Historieforsker og Sagamand Sturla Thordssøn først indyndede sig hos Magnus og hans Dronning Ingeborg. Men ved Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, da Oversættelserne af fremmede Romaner ved Kong Haakon Magnussøns og især hans Dronning Eufemias Smag for saadanne bleve meer og meer talrige, har man al Grund til at tro, at disse saa godt som ganske fortrængte den nationale romantiske Saga fra de høiere Samfundskredse, om den end derfor endnu i lang Tid vedblev at udgjøre de lavere Kredses Morskab.

Ved den store Mængde af æventyrlige og romantiske Sagaer er det en Umulighed at bestemme endog kun med nogenlunde Sikkerhed, hvilke der ere blevne til i Norge og hvilke paa Island. I de faa, der kunne siges paa en Maade at tilhøre den norrøne Romantiks første Udviklingsstadium, er Emnet saa egte norsk, at man skulde fristes til ubetinget at betragte dem som sammensatte i Norge, hvis ikke en vis Stræben efter at bringe deres æventyrlige Hovedpersoner i Slægtskabsforbindelse med islandske Ætter — en Stræben, som netop ved enkelte af disse er iøinefaldende — vakte nogen Tvivl. Dog dette kunde muligens være senere islandske Bearbeideres eller Afskriveres Verk.

Paa den anden Side gives der ogsaa æventyrlige og romantiske Sagaer, der med Hensyn til Emne og Lokalforholde ere saa reent islandske, at man ikke et Øieblik kan betænke sig paa at søge deres Oprindelse paa Island. Men ved Massen af dem kan man virkelig neppe engang danne sig den løseste Formodning om deres oprindelige Hjem. Endnu mindre kan der naturligviis blive Tale om at tillægge visse Personer Forfatterskabet, omendskjønt Charakteren i mange af disse Digtninger, især i dem fra Romantikens senere Stadier, peger hen paa en langt større Indflydelse af enkelt Personlighed, end Tilfældet er baade med den mythiske og med den historiske Saga, — en Indflydelse, som ikke kan antages at have gjort sig gjældende ved den mundtlige Overlevering eller ved Nedskrivningen alene, men som ogsaa for en stor Deel maa have været virksom ved selve den første Sammensætning.

Hidtil have vi opholdt os ved den eiendommelige norrøne Romantik og dens Udvikling. Men det er allerede bemerket, at en Omplantning af udenlandsk Romantik paa norsk Grund gik ved Siden af den. Paa disse i sin Oprindelse fremmede Aandsfrembringelser, der overførtes i det norrøne Sprog og dannede en egen Green af den norrøne Romantik, maa vi nu for et Øieblik fæste Opmerksomheden.

De romantiske Digtninger, som Nordmændene tilegnede sig fra Udlandet, vare af forskjellig Herkomst, deels tydske, deels franske, deels engelske. De vare deels oprindelig forfattede i de forskjellige Landes eget Sprog, deels paa Latin, og Originalerne vare deels i bunden, deels i ubunden Stiil. De tydske vare, saavidt skjønnes, de færreste; de franske og engelske, hvilke i Grunden faldt sammen med Hensyn til Sprog, langt talrigere. Af de engelske vare nemlig faa eller ingen egentlig originale (d. e. stammende fra Englands saxiske Befolkning), men de fleste i sin Oprindelse enten franske d. e. anglonormanniske, tilhørende den herskende normannisk-franske Befolkning i England og affattede i dens Sprog, det franske, — eller og britiske, oprundne fra Englands ældre keltiske Befolkning, fortrinsviis fra den, som endnu vedligeholdt sin Nationalitet i Wales og det franske Bretagne, og fra det britiske overførte i det franske Sprog. Disse fremmede

Digtninger overflyttedes nu i det norrøne Sprog, undertiden i nøiagtig, men oftest i meget fri Oversættelse, og næsten altid i ubunden Stiil, om de end i Originalen vare versificerede. Almindelig udgave Oversætterne dem for historiske, og dette gjorde de udentvivl for det meste i god Tro, i den Overbeviisning, at de havde historiske Tildragelser for sig. At Mængden af de norske Tilhørere eller Læsere heri fæstede Lid til Oversætterens Ord, kan man ikke betvivle. Denne Literatur af Romanoversættelser fremblomstrede, som forhen omtalt, i det 13de Aarhundrede og begunstigedes ved den Smag, Norges Konger og mægtigste Høvdinger fandt i den. Det er allerede bemerket, at Kong Haakon Haakonssøn yndede disse Digtninger og lod flere af dem oversætte. Dette bevises af den Angivelse, som findes i adskillige endnu tilværende Romanoversættelser: at de ere fornorskede af visse navngivne Personer paa Kong Haakon Haakonssøns Befaling. En lignende Interesse for den udenlandske Romantik viiste den indflydelsesrige norske Lendermand eller Baron Bjarne Erlingssøn under Kong Erik Magnussøns Regjering (1280—1299). I en oversat romantisk Fortælling, der benævnes þáttr af frú Ólif ok Landres syni hennar, heder det nemlig: „Denne Saga fandt Hr. Bjarne Erlingssøn af Bjarkø skreven og fortalt i det engelske (anglonormanniske?) Sprog i Skotland, da han sad der om Vinteren efter Kong Alexanders (den tredies) Død (1286—1287). Kongedømmet efter ham tog Margreta, Datter af den verdelige Herre Kong Erik Magnussøn i Norge, hvilken Margreta var Alexanders Datterdatter. Hr. Bjarne var sendt vester (til Skotland) for at befæste Riget under Jomfruen. Men for at Folk bedre kunne forstaa Fortællingen og have saameget mere Nytte og Fornøielse af den, lod Hr. Bjarne den udsætte fra det engelske Sprog paa det norrøne." I flere Romanoversættelser findes det bemerket, at de ere foranstaltede ved Kong Haakon Magnussøns Dronning Eufemia († 1312). Hun var tydsk af Fødsel, en rygisk Fyrstedatter, men maa desuagtet have interesseret sig i høi Grad for norsk Literatur og norsk Sprog, siden hun lod oversætte i dette. Om den norske Dominikaner Jon Haldorssøn, der var Biskop i Skaalholt fra 1322 til 1339, er det forhen bemerket, at han overførte Romanen om Klarus paa Norsk fra et latinsk Digt, som han lærte at kjende i

Frankrige paa sine Udenlandsreiser. Det er endelig merkeligt, at denne Smag for den udenlandske Romantik egentlig fra Norge af i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede forplantede sig til Sverige. Man finder nemlig, at den svenske Hertug Erik Magnussøn († 1318) lod norske Romanoversættelser, der vare foranstaltede af Dronning Eufemia, udsætte paa Svensk i rimede Vers. Alt dette viser, hvor begunstiget Oversættelsen af fremmede Romaner blev fra de norske Kongers og Høvdingers Side i det 13de og 14de Aarhundrede, og det kan saaledes ikke vække nogen Forundring, at man endnu finder en saa stor Mængde af norske Romanoversættelser fra denne Tidsalder. Denne literære Virksomhed har udentvivl vedligeholdt sig i Norge gjennem største Delen af det 14de Aarhundrede og er rimeligviis først udslukket med det norrøne Skriftsprogs Forfald der i Landet mod Aarhundredets Slutning.

Vi komme endelig til en tredie Green af den norrøne Romantik, Helgensagaen. Denne fremgik umiddelbart af Christendommen og fremstod saa at sige med den blandt Nordmændene. Allerede længe før Christendommens Indførelse i Norge havde uafhængig af Bibelen en Mængde Fortællinger dannet sig deels om Englene, Jomfru Maria og Apostlene, deels om de Kirkens Martyrer og Hellige, der ved sine Opoffrelser for Religionens Udbredelse og ved sit rene Levnet troedes at have hævet sig til Forbedere for Menneskene hos Gud. Disse Fortællinger, der deels indeholdt høist udsmykkede Fremstillinger af virkelige Personers Levnet og Hændelser, deels vare rene Indbildningskraftens Fostere, indtoge snart en vigtig Plads i selve Religionslæren, idet de i Kirkerne bleve oplæste paa de til Helgenernes Ære indstiftede Festdage. Men foruden disse til kirkeligt Brug paa Latin forfattede Legender bleve ogsaa vidtløftigere Bearbeidelser af samme Emner foretagne, tildeels i de forskjellige Landes eget Sprog, hvilke udbredtes overalt blandt de christelige Folkefærd til Opbyggelse og Underholdning udenfor Kirken. De udgjorde paa en Maade Christendommens Myther, hvilke traadte i de hedenske Mythers Sted og udfyldte deres Plads i de omvendte Folkefærds aandelige Liv. De sagnkjære Nordmænd lyttede med Begjerlighed til disse religiøse Fortællinger. De bleve snart udbredte i det mundtlige Foredrag, og da Skrivekunstens Anvendelse blev almindeligere, optegnede i det norrøne Sprog og flittig benyttede til Under-

holdning. Geistligheden ansaa det naturligviis for sin Pligt at befordre deres Udbredelse og betragtede det som en af de meest fortjenstfulde Sysler at overføre dem i Modersmaalet fra Latinen eller andre fremmede Sprog, deels i Oversættelse, deels i friere Bearbeidelse. Der fremstod ogsaa snart efter de udenlandske Mønstre Beretninger om de Personer blandt Nordmændene selv, som enten Folketroen paa egen Haand eller Biskoppernes og Pavens Magtfuldkommenhed optog i Helgenernes Række, og Helgensagaen kom saaledes hastigen til at udgjøre en rig og høit anseet Green af den norrøne Sagaliteratur.

At denne Klasse af romantiske Sagaer endnu langt mindre end de tvende før omhandlede af Nordmændene betragtedes som blotte Digtninger, er let begribeligt. Deels hvilede nemlig her Fortællingen, al sin Udsmykkelse uagtet, i næsten de fleste Tilfælde paa en virkelig historisk Grund, ja dreiede sig endogsaa undertiden om indenlandske Personer og Begivenheder fra en fuldkommen historisk Tidsalder, deels vilde det ifølge hine Tiders Anskuelse have været anseet for en reen Ugudelighed at ville tvivle eller idetmindste aabenbar yttre Tvivl om Sandheden af de Beretninger, paa hvilke Kirken selv saa at sige havde trykket Sandhedens Stempel. Helgensagaen betragtedes vistnok af Nordmændene i Middelalderen som den reneste og usvigeligste Historie. Men den holdtes dog paa Grund af sin eiendommelige Natur og sin Bestemmelse, først og fornemmeligst at tjene til religiøs Opbyggelse, affsondret fra den verdslige historiske Saga, ligesom paa den anden Side endnu skarpere fra den verdslige Romantik. Med den første kunde den undertiden paa en vis Maade smelte sammen, naar Helgenen var en i Fædrenelandets Historie høist indgribende Personlighed, som Tilfældet f. Ex. var med Kong Olaf den hellige, den orknøiske Jarl Magnus den hellige og de kanoniserede islandske Biskopper. Beretningen om en Deel Undergjerninger indsneg sig da gjerne i den historiske Saga, medens paa den anden Side den egentlige Helgensaga i alle de Stykker, som ikke vedkom Helgenens religiøse Liv, fik et fuldstændigt historisk Tilsnit. Med den verdslige romantiske Saga fandt derimod en saadan Sammensmeltning sjælden og vanskelig Sted. En enkelt original Æventyrsaga, sammensat til religiøs Opbyggelse, findes vel, nemlig Erik

Vidførles Saga; men denne handler ikke om nogen egentlig Helgen og er saaledes i Grunden Helgensagaerne uvedkommende.

Hvad der charakteriserer Helgensagaen, er, som man kan tænke sig, den sterke Fremtræden af det religiøse Element, en Jagen efter moralske og dogmatiske Betragtninger overalt, hvor Emnet dertil giver den ringeste Anledning, en prædikende og formanende Tone, og endelig som oftest en Sammendyngning af vidunderlige Tegn og Gjerninger, hvorved Helgenens Kald og Kraft, deels i hans levende Live, deels efter hans Død, var beviist. Ved Sagaerne om de indenlandske Helgener var det dog ei usedvanligt, at man lod Opregningen af deres Undergjerninger danne ligesom et Anhang til selve deres Levnetshistorie.

Seer man nu hen til den norrøne Romantik i dens Heelhed, saa tør man vel neppe tilkjende dens Frembringelser, bedømte fra vor Tids Synspunkt, noget særdeles høit æsthetisk Verd; ei heller kan man paa langt nær jævnføre de romantiske Sagaers literære Interesse med de mythiske og historiske Sagaers; men dog er det vist, at denne Romantik i mange Henseender kunde maale sig med den samtidige i det øvrige Europa, og endnu sikkrere er det, at den bidrog særdeles meget til at berige og afslibe det norrøne Skriftsprog, ligesom den ikke var uden betydelig Indflydelse paa Tonen i den mythiske og historiske Saga paa dennes sildigere Udviklingstrin. Det rige Forraad af romantiske Sagaer, som er os levnet, udgjør saaledes et vigtigt Led i den norrøne Literaturs Kjede.

Vi have betragtet Udviklingen af den norrøne Romantik i dens tre Hovedgrene, den nationale romantiske Saga eller Æventyrsagaen, Romanoversættelsen og Helgensagaen. Vi skulle nu gaa over til korteligen at omhandle de vigtigste bekjendte Sagaverker i hver enkelt Klasse.

1. Æventyrsagaen.

En af de ældste tilværende Sagaer af denne Klasse, og den, som maaskee ligger det norrøne Æventyrs Urform nærmest, er Ketil Høings Saga. Helten Ketil er en Søn af en Bondehøvding paa Øen Hrafnista ved Namdalen. I sin Ungdom laa han i Ildhuset ved Ilden og ansaaes for en unyttig Taabe; men han viiste dog ved enkelte

Leiligheder en overmenneskelig Kjæmpekraft. Han fældede en flyvende Drage, og da han efter denne Daad fortalte sin Fader, at han havde dræbt en Høing (et Slags Fisk), gav Faderen ham dette Tilnavn, som han siden beholdt. Ketil blev fra den Tid af mere agtet baade af sin Fader og af sine øvrige Omgivelser, og hans Anseelse voxte senere ved Rygtet om de farlige Kampe, han paa øde Fiskersteder bestod med Jotner og andre Trolde samt med Finnerne. Skildringen af disse Kampe og af de vanskelige Stillinger, i hvilke Ketil ofte kom under dem og ellers paa sine Reiser, samt Fortællingen om et Par Holmgange, han bestod mod Beilere til hans Datter, udgjør Sagaens Hovedindhold Den er indflettet med en Mængde Vers i Fornyrdalag, der lægges Ketil og hans Modstandere i Munden, og som, deres Simpelhed uagtet, dog synes temmelig gamle. Ikke det ringeste Spor findes til Indflydelse af Ridderromantiken. Tonen er simpel og usleben, som man kan vente sig den i et Almueæventyr.

I den nøieste Forbindelse med denne Saga staar Sagaen om Grim Lodinkinn, en Søn af Ketil med en Jøtunkvinde. Den er ganske i samme Tone som den foregaaende; den dreier sig om Grims Kampe med Trolde, og om hvorledes han gjenfandt sin Brud Lopthøna, der var bleven ham frarøvet og omskabt til en Troldkvinde, og befriede hende fra Omskabningen ved at brænde hendes Troldeham i et Øieblik, da hun var bleven løst af den.

Disse tvende Sagaer kunne ret godt antages at være sammensatte allerede i Slutningen af det 11te Aarhundrede, om de end først en lang Stund efter ere blevne skriftlig optegnede. De tilhøre udentvivl det ældste Stadium, paa hvilket vi gjennem Sagaerne lære den norrøne Romantik at kjende. En Ketil Høing nævnes blandt Islands Landnamsmænd, hvilken skulde være en Dattersøn af den ældre namdalske Høvding af samme Navn; Herseren Kveldulf i Firdafylke, Skallagrims Fader, nævnes som stammende fra den ældre Ketil Høings Faster; flere islandske Slægter regnede endelig sin Æt til den samme Ketil og hans Søn Grim. At en Æt stammede fra Hrafnista, som udmerkede sig ved Vildhed, Kjæmpestyrke og Styghed, men ogsaa ved Klogskab og Skaldegaver, maa ansees for at være historisk; og man tør ikke negte Muligheden af, at en Ketil Høing og en Grim Lodinkinn virkelig kunne

have levet i en fjærn Oldtid, flere Menneskealdere før Harald Haarfager. Men disse Navne ere da ganske vist ogsaa det eneste Historiske i de her omhandlede Sagaer, hvis Indhold forøvrigt noksom viser sig at være blot og bart Æventyr.

Beslægtet med disse Sagaer er Aan Bogsveigers (Buebøiers, Bueskyttes) Saga. Aan var ogsaa fra Hrafnista, en Søn af Ketil Høings Datterdatter, og udviklede sig ligesom Ketil fra en foragtet Tosse til en anseet Helt og Høvding. En Mand af dette Navn, hørende til Hrafnistaætten, har muligen levet. Fra Aans Datter skulde den islandske Landnamsmand Ingemund den gamle nedstamme. Men skjønt Sagaen er mindre opfyldt med Troldekampe end Sagaerne om Ketil og Grim, og skjønt den ved første Øiekast kan synes at have et vist historisk Præg, saa er den dog ganske sikkert et reent Æventyr. Dens simple og jævne Tone berettiger til at ansee den i sin Oprindelse for omtrent samtidig med de to forud omtalte.

Til Kredsen af Hrafnistamændenes Æventyr hører endelig ogsaa Ørvarodds (Pile-Odds) Saga. Dens Helt Ørvarodd fremstilles nemlig som en Søn af Grim Lodinkinn, opfostret paa Jæderen. Denne Saga er imidlertid i mange Henseender heel forskjellig fra de før omtalte. Dens Helt færdes vide omkring, mest udenfor Norge, og kjæmper med Konger og Trolde i Bjarmeland, Gardarike, Irland og Aqvitania. Det Overnaturlige i den fremtræder under mangehaande vexlende Skikkelser. Mythisk-heroiske Oldsagn, der gjenfindes i Hervararsaga, ere indflettede i den, nemlig Sagnene om Hjalmar og Arngrims Sønner, Angantyr og hans Brødre, og Kampen mellem dem paa Samsø. De Vers, som i stor Mængde findes optagne i den, synes for en Deel at være gamle heroiske Digte. Alt hentyder paa, at Sagaen er sammensat under Indflydelse af en høiere Dannelse, og at den ikke er noget Almueæventyr. Hovedpersonen har maaskee engang levet, og enkelte af de Sagn, som i Fortællingen ere indflettede, ere efter al Sandsynlighed historiske; men Sagaen i sin Heelhed har et fuldkommen uhistorisk Præg. Da man ikke egentlig finder noget Spor i den til Ridderromantikens Indflydelse, og da den knytter sig til de upaatvivlelig gamle Hrafnistaæventyr, maa man antage, at den er bleven sammensat i det 12te Aarhundrede. Den hører forresten

blandt de mere underholdende Sagaæventyr. Den er os levnet i to temmelig afvigende Bearbeidelser. I den ene af disse omtales i Slutningen Vidkunn i Bjarkø som nedstammende fra Orvarodds Datter Ragnhild [1]). Ved denne Vidkunn kan neppe nogen anden være meent end den berømte Vidkunn Jonssøn, der levede omkring 1100, under Kongerne Magnus Barfod, Sigurd Jorsalafarer, Magnus Blinde og Harald Gille. Vi have her efter al Sandsynlighed et Vink baade om Sagaens Sammensætningstid, nemlig i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, og om at den er bleven sammensat for hiin anseede haaleygske Høvding og saaledes er egte norsk i sin Oprindelse.

Hromund Greipssøns Saga er, som allerede ovenfor berørt, merkelig, fordi man med temmelig Sikkerhed kan føre dens Alder op til Begyndelsen af det 12te Aarhundrede [2]). Denne Ælde uagtet bærer den ligesaa tydelige Spor af en høiere Dannelses Indflydelse som Orvarodds Saga. Ogsaa her er det Overnaturlige temmelig varieret, og Spor findes til en saare vilkaarlig Benyttelse af mythisk-heroiske Oldsagn. Man finder i Landnamabok omtalt en Hromund Greipssøn, der levede i Thelemarken flere Menneskealdere før Harald Haarfager; men om denne historiske Person har Noget tilfælles med vor Sagas Helt undtagen blot Navnet, er høist tvivlsomt. Sagaen er blottet for alt historisk Præg.

De 5 hidtil omtalte Sagaer synes at være de ældste Levninger af den norrøne Romantik. De tre første vise os denne i en Skikkelse, som meget nærmer sig det oprindelige Almueæventyr; de to sidste fremstille os den i dens Overgang til det andet Udviklingsstadium, under en høiere Dannelses Indflydelse. Som fuldkommen indtraadt paa dette Udviklingsstadium fremtræder den i de Sagaer, som herefter skulle nævnes.

Gautreks Saga er sammensat af tre, i Grunden kun lidet sammenhørende Stykker. Det første, der dreier sig om en aldeles afsondret levende Familie i Gautland, med hvilken Faderen til Sagaens Helt Gautrek kom i Berørelse, er et ret pudseerligt og naivt fortalt Almueæventyr. Det andet Stykke er høist merkeligt. Det er et mythisk-heroisk Sagn om den bekjendte Helt Starkad Storvirkssøn og dennes

[1]) Fornald. S. II, 559. [2]) See ovfr. S. 512.

Forhold til den norske Fylkeskonge Vikar. Denne Fortælling støtter sig til et gammelt Digt, som har været lagt Starkad selv i Munden, og af hvilket en stor Deel Vers anføres. Den hviler aabenbare paa en historisk Grund og bærer i alle Henseender den mythisk-heroiske Sagas Præg, ligesaa uforvansket som de fleste andre Fortællinger af samme Klasse. Baandet mellem den og den øvrige Saga er saa løst, at man har ondt for at begribe, hvorfor den egentlig er indskudt. Det sidste Stykke af Sagaen handler om en vis Ref, en Søn af Renner paa Rennesø ved Rogaland, som ved klogt anbragte Gaver erhvervede sig Rigdom og Anseelse og derfor blev benævnt Gave-Ref (Gjafa-Refr). Det er ligesom det første Stykke et ganske godt fortalt Æventyr, der ogsaa ganske løst er knyttet til de tvende forudgaaende Stykker. Ligesom Fortællingen om Starkad fremstiller et ældgammelt Sagn, saaledes bære ogsaa de to andre Fortællinger Præget af en temmelig høi Ælde og kunne maaskee hver for sig henføres til den norrøne Romantiks tidligere Udviklingsstadium. Men Sagaen i dens Heelhed, saaledes som nu de tre Fortællinger findes sammenstøbte i den, maa upaatvivlelig henføres til en senere Periode. Neppe er den dog yngre end fra Begyndelsen af det 13de Aarhundrede.

Sagaen om Herraud og Bose er fra først til sidst en Sammensætning af de mest æventyrlige Tildragelser. Den er paa mange Steder saa letfærdig og uanstændig, at man i Udgaverne af den har fundet sig beføiet til at udelade store Stykker. Den sætter sig i et Slags Forbindelse med Sagnene om Ragnar Lodbrok, idet dens ene Helt, Herraud, gjøres til samme Person som den Herraud, hvem hine Sagn fremstille som Fader til Thora Borgarhjort, Ragnars første Hustru. Forresten er der ikke Spor til noget historisk Grundlag i den.

Thorstein Vikingssøns Saga opstiller som sine Helte et Par upaatvivlelig historiske Navne, nemlig Thorstein Vikingssøn, Fader til den berømte Fridthjof den frøkne, og Bele, Konge i Sogn; men den er alligevel et reent Æventyr. Begivenhederne foregaa snart i Norge, snart i Indialand, snart i Valland og snart i Gardarike; Personsnavnene ere snart norske, snart udenlandske; det Hele er en Væv af Urimeligheder, der ikke tillader den ringeste Tanke om historisk Sandhed. Nogen væsentlig Indflydelse af Ridderromantiken er imidlertid ikke merkelig.

Illuge Gridarfostres Saga er et ubetydeligt Æventyr, maaskee fra en temmelig sildig Tid, men dog ifølge sin Charakteer at henregne til den her omhandlede Klasse af Æventyrsagaer.

Asmund Kappabanes (Kjæmpedræbers) Saga, skjønt den vistnok er aldeles uhistorisk, synes dog i sit Grundlag at være temmelig gammel. I dens nuværende Form seer man imidlertid et svagt Spor af Ridderromantikens Indflydelse, og man kan derfor ikke andet end stille den paa Grændsen mellem den norrøne Romantiks andet og tredie Udviklingsstadium.

Hedins og Høgnes Saga eller, som den ogsaa benævnes, Sörla þáttr (Fortællingen om Sørle) er i sin Charakteer ganske af samme Beskaffenhed som den næst foregaaende. Den behandler vistnok som Grundlag et saare merkeligt mythisk Sagn, nemlig det om Hedins og Høgnes Kamp for Hilds Skyld, denne Kamp, som efter Mytherne skulde vare til Ragnarøk; men den opfatter Mythen fra et fuldkommen christeligt og historisk Standpunkt og sætter den i Forbindelse med opdigtede Begivenheder, hvilke ikke alene bære Æventyrets utvivlsomme Præg, men ogsaa røbe Ridderromantikens Paavirkning. Man merker her tydelig, at man staar ved et Vendepunkt i den norrøne Romantiks Udvikling, og at denne er paa god Vei til at opgive en Deel af sin nationale Eiendommelighed for mere at forme sig efter fremmede Mønstre.

Alle de øvrige norske Æventyrsagaer, som ere os levnede, tilhøre utvivlsomt den norrøne Romantiks tredie og sidste Udviklingsstadium; thi i dem alle fremtræder øiensynlig den udenlandske Ridderromantiks Indflydelse, i nogle mindre, i andre mere.

Rolf Gautreksøns Saga er et Slags Fortsættelse af Gautreks Saga, et langtrukket og betydningsløst Æventyr. — Gangerolfs Saga er en af de bedste og mest underholdende Sammensætninger af sit Slags, men røber sterkt Indflydelsen af udenlandsk Romanliteratur. — Egils og Asmunds Saga har maaskee i enkelte Stykker et Slags historisk Grundvold, men som ganske er begravet under æventyrlige og romantiske Tilsætninger. — Til denne Klasse høre videre: Sørle Sterkes Saga, Hjalmters og Olvers Saga, Halfdan Eysteinssøns Saga, Halfdan Branafostres Saga og Stur-

laug Starkſames Saga. Ved ingen af dem er der noget ſærdeles Charakteriſtiſk, og det maa derfor være nok her at nævne dem.

Erik Vidførles Saga er en Fortælling om en hedenſk Nordmand Eriks Reiſe for at finde Udødelighedens Land, hans Omvendelſe til Chriſtendommen og hans Komme til Paradiis. Dette Æventyr er ſammenſat til religiøs Opbyggelſe og er det eneſte hidtil bekjendte af dette Slags udenfor Helgenſagaerne.

Alle de hidtil omtalte Æventyrſagaer findes tilligemed de mythiſk-heroiſke Sagaer udgivne i den Samling, ſom bærer Navnet Fornaldar sögur[1]) og ere omhandlede og bedømte i Müllers Sagabibliothek, andet Bind. Om dem alle gjælder, hvad tidligere er yttret, at det er umuligt med Beſtemthed at afgjøre, hvad enten de ere ſammenſatte i Norge eller paa Island. Hvad der maaſkee kunde tale for det første, er den forſkjellige Charakteer, ſom fremtræder i de Æventyrſagaer, hvis islandſke Oprindelſe er ſikker, og af hvilke vi nu ſkulle omtale de vigtigſte.

Kjalneſinga Saga er en Blanding af Sandhed og Digt; dog er upaatvivlelig det Sidſte forherſkende. Dens Begyndelſe, der handler om nogle af Islands Landnamsmænd, er tildeels hiſtoriſk; men dens Helt Bue Andridesſøn og alle hans Bedrifter, baade paa Island og ſenere i Norge hos Kong Harald Haarfager og Kong Dovre, ere aabenbare Opdigtninger. Alle denne Sagas Skildringer pege hen paa Island ſom Stedet, hvor den er ſammenſat. Den ſynes at tilhøre den norrøne Romantiks andet Stadium; Indflydelſe af Ridderromantiken ſpores ikke.

Kroka-Refs Saga fremſtiller Begivenheder, ſom ſkulle være foregaaede deels paa Grønland deels i Norge, men hvilke ligeſaavel ſom Sagaheltens Perſon tydelig viſe ſig at være opdigtede. Sammenſætteren af denne Saga røber ſtor Ukyndighed i Hiſtorie og Tidsreg-

[1]) [Fornaldar sögur Norðrlanda, udgivne af C. C. Rafn. Kbhavn 1829—30. 3 Bind 8. Sörla þáttr findes i Samlingens 1ſte Bind, Sagaerne om Ketil Høing, Grim Lodinkinn, Orvarodd, Aan Bogſveiger, Hromund Greipsſøn, Thorſtein Vikingsſøn og Asmund Kappabane i 2det Bind; de øvrige i 3die Bind. De af disſe Sagaer, ſom ere udgivne i 1ſte og 2det Bind af Fornaldar sögur, ere overſatte paa Danſk af Rafn i Nordiſke Fortids Sagaer (Kbhavn 1829—30. 8) 1ſte og 2det Bind. Erik Vidførles Saga er optagen i Flatøbogen og findes i Ungers Udgave af denne I S. 29—36.]

ning, men Fortællingen er dog ganske underholdende. Skjønt den rimeligviis ikke er gammel, neppe ældre end fra det 14de Aarhundrede, saa spores dog ikke Ridderromantikens Indflydelse.

Sagaen om Thorgrim Prude og hans Søn Viglund er sammensat med en ellers usedvanlig Omhu for at vedligeholde Skinnet af historisk Sandhed. Begivenhederne henlægges til Landnamstiden og foregaa deels i Norge, deels og fornemmelig paa Island. Fortællingen er livlig og særdeles velordnet; Versene, som i betydeligt Tal ere indflettede i den, have ikke ringe poetisk Verd, og norrøne, især islandske, Seder og Skikke ere vel skildrede, om end Skildringen ikke aldeles passer paa den Tidsalder, i hvilken Begivenhederne henlægges. Sagaen maa overhovedet regnes blandt de mest underholdende i sit Slags, uagtet den i enkelte Stykker røber sig at være fra den norrøne Romantiks yngste Stadium.

Baard Dumbssøns (eller Snæfellsaas's) Saga, Gest Baardssøns Saga, Aarmanns Saga og Jøkul Buessøns Saga bære alle Folkeæventyrets Charakteer, og de to første have nogen Lighed med Hrafnistamændenes Sagaer, kun at Lokalforholdene ere islandske. Jøkul Buessøns Saga viser i de fremtrædende Personers Navne Kjendskab til Ridderromanerne, uagtet den forresten intet Ridderligt indeholder[1]).

2. Romanoversættelser.

Om denne Literaturgreens Rigdom er allerede ovenfor talt. Man kan gjøre sig et Begreb derom, naar man lægger Merke til, at Halfdan Einarssøn i sin islandske Literaturhistorie giver Titelen paa meer end hundrede norrøne Romanoversættelser, hvilke vare ham bekjendte, og hvilke udentvivl alle endnu findes i gamle Haandskrifter og vente paa, at Raden engang skal komme til dem at vorde udgivne; thi ikkun ganske

[1]) [Af de her nævnte Sagaer ere Kjalnesingasaga og Fortællingen om Jøkul Buessøn udgivne i Ísl. sögur (yngre Samling), 2det Bind; og Sagaerne om Baard Snæfellsaas samt om Thorgrim og Viglund af G. Vigfusson. Kbhavn. 1860. 8. De øvrige findes kun i ældre islandske Udgaver: Aarmanns Saga særskilt udgiven paa Hrappsey 1782. 4. Sagaen om Gest Baardssøn i den af Vicelagmand Bjørn Marcussøn 1756 foranstaltede mindre Sagasamling i 4to; Kroka-Refs Saga i den af Samme i samme Aar besørgede større Samling i 8vo (begge trykte i Hole paa Island). Sml. Müllers Sagabibliothek 1ste Bind og Grønlands hist. Mindesmærker III, 516—528.]

saa ere hidtil bekjendte i trykte Udgaver. Vi kunne her kun nævne enkelte af de mest bekjendte og maa forresten henvise til Halfdan Einarssøns Historia literaria Islandiæ [1]) og Müllers Sagabibliothek (3die Bind), hvor alfabetisk Register over dem findes, samt til Nyerups Verk: „Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge gjennem Aarhundreder" [2]), i hvilket en Udsigt gives over Indholdet af en Deel af de merkeligste. Forresten maa i Almindelighed bemerkes, at største Delen af disse Romaner synes at være meget frit oversatte, ja flere af dem synes snarere i sin norrøne Form at være et Slags Omarbeidelser end Oversættelser. Forholdet mellem dem og Originalerne er dog som oftest vanskeligt at bestemme, eftersom disse sidste hidtil kun ere lidet bekjendte og sedvanlig synes at have været til i flere Bearbeidelser.

Vi ville først nævne et Par Romanoversættelser, der have et Slags historisk Betydning.

Trójumanna saga (Trojanernes Saga), en romantisk Fortælling om den trojanske Krig. Denne Sagakreds findes i et gammelt Haandskrift (den saakaldte Hauksbok), som har tilhørt den bekjendte Hr. Hauk Erlendssøn og maaskee er skrevet med hans egen Haand. Muligen er denne Lærde selv den, som først har overført Sagaen paa Norsk. Den udenlandske Original er hidtil, saavidt vides, ikke opdaget.

I den nærmeste Forbindelse med denne Saga staa de saakaldte Breta sögur (Briternes Sagaer). Briternes første Konge eller det britiske Riges Stifter, Brutus, antages nemlig i Sagaen at nedstamme fra Æneas, idet han var en Sønnesøns Søn af denne, og fra Alba Longa i Italien at være dragen til Britannien. Rimeligviis er Fortællingen overført i det norske Sprog samtidig med Trójumanna saga og af samme Oversætter, ligesom den ogsaa findes bevaret i det samme Haandskrift. Originalen eller Grundlaget er her aabenbare Geoffroy af Monmouths (Galfridi Monmutensis) fabelagtige Briternes Historie (Historia Britonum) fra Midten af det 12te Aarhundrede [3]).

Alexander Magnus's Saga er en temmelig fri Oversættelse

[1]) Kbhavn 1777 og 1786 8. [2]) Kbhavn 1816. 8. [3]) Trójumanna saga og Breta sögur ere udgivne med dansk Oversættelse af Jon Sigurdsson i Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, Bindene for 1848 og 1849.

af et latinsk Digt om Alexander den store, kaldet Alexandreis, forfattet af en Magister Gualterus omkring 1200 og meget berømt i Middelalderen. Den norske Oversættelse er forfattet ved Midten af det 13de Aarhundrede, omkring 1250. Efter en Antydning i et nyere Haandskrift skulde Oversætteren have været Islændingen Brand Jonsson, senere Biskop i Hole, og Arbeidet foretaget enten for Kong Haakon Haakonssøn eller for dennes Søn Kong Magnus. Sproget i denne Oversættelse er udmerket [1]).

Af de øvrige Romanoversættelser kunne vi merke os følgende:

Sagaen om Thidrik af Bern og hans Kjæmper, mindre rigtigt i en ældre Udgave kaldet Vilkinasaga. Denne meget vidtløftige Saga er efter dens eget Angivende sammensat i Norge efter tydske Sagn. Den synes ikke at være nogen egentlig Oversættelse, men snarere en fri Bearbeidelse af mundtlige Fortællinger, hørte af Tydskeres Mund, som besøgte Norge. Charakteren i det Hele er ogsaa ganske tydsk, skjønt paa enkelte Steder Hensyn er taget til de norske mythisk-heroiske Sagn om Vølsunger og Gjukunger. Sagaen maa antages at være istandbragt i den første Halvdeel af det 13de Aarhundrede, og dens Sprog og Foredrag kan sættes ved Siden af de bedste historiske Sagaers [2]).

Det Verk, som kaldes Strengleikar eller Ljóðabók (Strenglege eller Sangenes Bog), er en Samling af romantiske Fortællinger, oprindelig bretoniske Folkedigte i bunden Stiil, kaldte Lais, senere overførte i franske rimede Digte, der benævntes med det gamle bretoniske Navn, og fra Fransk igjen paa Kong Haakon Haakonssøns Foranstaltning overførte paa norsk Prosa. Det Haandskrift af Samlingen, som er os levnet, indeholder norsk Oversættelse af 19 Digte, men Haandskriftet er ufuldstændigt i Slutningen og maa oprindelig have indeholdt flere. Mange af disse Smaafortællinger kunne endnu sammenlignes med sine franske Originaler, der i den seneste Tid ere udgivne, og de vinde derved forøget Interesse [3]).

Sagaen om Tristram og Isodd er udentvivl en af de aller-

[1]) Udgiven af Unger. Christiania 1849. 8. [2]) Udgiven af Peringskjöld under Titelen Vilkinasaga. Stockholm 1715. Fol.; bedre af Unger. Christiania 1853. 8. [3]) Udgivet af Keyser og Unger. Christiania 1850. 8.

tidligst paa Norsk oversatte franske Ridderomaner. Efter en Angivelse, som findes i et af Haandskrifterne, skal den være oversat efter Kong Haakon Haakonssøns Opfordring af en Munk Robert i Aaret 1226. Der findes flere Bearbeidelser af den [1]).

Som oversatte paa samme Kong Haakons Foranstaltning nævnes Blomstrvalla-Saga fra Tydsk, Duggalds Saga fra Latin, Elis og Rosamundas Saga fra Fransk, Ivents Saga fra Fransk og Møttuls Saga eller Fortællingen om den forhexede Kappe ved Kong Artus's Hof, ligeledes fra Fransk [2]).

Som oversat paa Dronning Eufemias Foranstaltning i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede nævnes Sagaen om Flores og Blankiflur (Blantzeflor) fra Fransk [3]).

3. Helgensagaen.

Denne Literaturgreen frembyder næsten en ligesaa stor Rigdom som den nærmest forud omtalte. Halfdan Einarsson nævner i sit før omtalte literærhistoriske Skrift flere end 60 Helgensagaer som ham bekjendte, og under dette Tal ere dog de mere historiske ikke indberegnede. Men om Helgensagaerne gjælder det Samme som om Romanoversættelserne, at den store Mængde af dem henligger i Haandskrift, lidet tilgjængelig og lidet bekjendt.

Af originale norrøne Helgensagaer have vi allerede ovenfor blandt de historiske nævnt adskillige. Vi maa til de forhen nævnte føie Fortællingen om Albanus og Sunniva og de Hellige paa Selja, der almindelig findes indskudt som en Bifortælling i de vidtløftigere Bearbeidelser i Olaf Tryggvessøns Saga og saaledes ogsaa i den, som er udgiven i Fornmanna sögur [4]). Denne Fortælling er sandsynligviis den ældste originale norske Helgensaga og en Sammensætning af nogle blandt de tidligste norske Christendomslærere, der have villet skaffe de nysomvendte Nordmænd nationale Helgener, hvilke de kunde gjøre til Gjenstand for sin religiøse Ærefrygt.

[1]) En af Bearbeidelserne er udgiven i Ann. f. nord. Oldk. og Hist. 1851 af Gisle Brynjulfsson, forbunden med en Afhandling om den franske Ridderroman.

[2]) Af disse Oversættelser er Blomstrvallasaga udgiven, af Th. Møbius. Leipzig 1855. 8. [3]) Udgiven af Brynjulf Snorrason i Ann. f. nord. Oldk. og Hist. 1850. [4]) I, 224 fgg.

Mængden af Helgensagaerne er aabenbare af udenlandsk Oprindelse, deels Oversættelser fra Latin eller andre fremmede Sprog, deels ogsaa friere Bearbeidelser efter udenlandske Mønstre. Blandt dem, som ere byggede paa et Slags historisk Grundlag, kunne nævnes: Apostlernes Sagaer, Ansgarii Saga, den hellige Edvards Saga (om den engelske Konge Edvard Confessor)[1], den hellige Dunstans Saga, sammensat af Arne, Munk i Thingøre Kloster, paa Island 1316, den hellige Nicolaus's Saga, oversat af Berg Sokkessøn, Abbed i Thveraa Kloster ved 1325, Sagaen om Thomas Erkebiskop af Canterbury (Thomas Becket † 1170), hvilken sidste var til paa Norsk allerede i 1258[2]) og Kong Osvald den helliges Saga[3]).

En særegen Opmerksomhed tildrager sig ellers blandt de paa Norsk oversatte Helgensagaer Barlaams og Josafats Saga. Det er ikke paa Grund af dens historiske Grundlag; thi høist sandsynlig er den en reen religiøs Digtning. Men det er paa Grund deels af Indholdets Fortrin, sammenlignet med Mængden af lignende Oversættelser, deels paa Grund af Oversætteren. Fortællingen er oprindelig skreven paa Græsk, sandsynligviis af den hellige Johannes Damascenus (Johannes af Damascus) i det 8de Aarhundrede. Den blev senere, maaskee ved Korstogenes Begyndelse, bragt til det vestlige Europa og oversat paa Latin. Den vandt snart almindelig Beundring og blev i Hast fra Latinen overført i flere af Datidens Folkesprog. Fra Latin blev den ogsaa oversat paa Norsk ved 1200, og Oversætteren var den norske Konge Haakon Sverressøn, hvad enten han nu har udført dette Arbeide før Begyndelsen af sit kortvarige Kongedømme eller under dette (1202—1204). Sproget i Oversættelsen er ogsaa meget alderdomsagtigt og ligner i flere Henseender det i Kongespeilet, hvilket Skrift er omtrent fra samme Tid[4]).

[1]) Udgiven af C. C. Rafn og Jon Sigurdsson i Ann. f. nord. Oldk. 1852.
[2]) Sturl. S. II, 1, 281. [3]) Udg. af Jon Sigurdsson i Ann. f. nord. Oldk. 1854. [4]) Udgiven af R. Keyser og C. R. Unger, Christiania 1851. 8. i hvilken Udgaves Fortale nærmere Oplysninger ere givne om Originalfortællingen, den latinske samt andre Oversættelser og fortrinsviis om den norske.

De lærde Videnskaber og deres Literatur.

12.

Theologien.

Den christelige Theologi, i det gammelnorske Sprog benævnt guðfræði, var den Videnskab, som først bragte Nordmændene i en levende aandelig Berøring med det sydligere videnskabelig dannede Europa; det var den, som banede Veien for en mere almindelig og udstrakt Aandskultur blandt dem; det var endelig den, for hvis Skyld den egentlige lærde Skoleundervíisning hos dem blev indrettet. Denne Videnskabs Vigtighed kunde ligesaalidet hos Nordmændene som hos noget andet christeligt Folkefærd blive upaaagtet; den blev tvertimod Gjenstand for den høieste Ærefrygt; den betragtedes som al Videnskabeligheds Toppunkt og Krone. Alligevel, trods al den Vigtighed, man tillagde Theologien, al den Agtelse, man bar for den, udviklede den sig dog ikke hos Nordmændene paa nogen eiendommelig Maade, hvad enten nu dette maa tilskrives en Frygt hos Folket og dets Lærde for at støde an mod de af den romerske Kirke fastsatte Læresætninger, eller det maa forklares af en vis praktisk Retning i Folkecharakteren, der ikke var den spekulative Videnskab gunstig. Merkeligt er det i alt Fald, at medens mangfoldige Spor findes i den norrøne Literatur af Folkets Syslen med Theologiens historiske Deel, og ligeledes ikke faa af dets Syslen med dens i Middelalderen saa høit stillede retslige Deel, — saa findes derimod, saavidt hidtil kjendes, intet Spor i hiin Literatur af nogen selvstændig dybere Tænken over dens dogmatiske og philosophiske Dele. Hvad der behandledes i Literaturen, var nemlig paa den ene Side Bibelhistorien og Kirkens ydre Historie, hvortil Helgenhistorien henregnedes som en væsentlig Bestanddeel, hvilket da alt behandledes med et stadigt Hensyn til den praktiske christelige Moral, saadan

som den romerske Kirke opfattede den, og paa den anden Side Kirkeretten, ved hvis Behandling man stadig havde Ordningen og Befæstelsen af Kirkens ydre Forholde og dens Stilling til Staten for Øie. I begge disse Retninger, især i den sidste, fremtraadte den norrøne Videnskabelighed med et vist eiendommeligt nationalt Præg, idet paa den ene Side den eiendommelige historiske Smag og paa den anden Hensynet til Samfundsordenens eiendommelige Beskaffenhed gjorde sig gjældende. Men begge disse Retninger af videnskabelig Virksomhed berørte kun Theologiens Yderkanter; den sidste var endogsaa i Grunden Theologien uvedkommende og henregnedes, man kan gjerne sige, ved et Misbrug dertil, skjønt den nærmest henhørte under Lovkyndigheden. Theologiens Kjerne, den christelige Dogmatik og Religionsphilosophi, dyrkedes derimod, saavidt vides, ikkun ved en slavisk Efterfølgelse af Kirkefædrenes og de udenlandske Mesteres Læresætninger, forsaavidt disse vare godkjendte som rettroende af den romerske Kirke og dens Hoved. Ingen separatistisk eller kjættersk Lære udviklede sig i den norske Kirke under den hele Middelalder, og heller ikke findes noget Spor til, at den egentlige theologiske Videnskab vandt nogetsomhelst nyt Udbytte ved den norske Geistligheds aandelige Virksomhed.

Nordmændene studerede Theologien deels i Hjemmet, deels i Udlandet. Hjemme var Underviisningen deri længe, som det synes, en privat Sag, indtil i Midten af det 12te Aarhundrede ved Domkapitlernes Oprettelse ved de norske Biskopsstole offentlige Skoler for de vordende Geistlige sattes i Forbindelse med dem, og saadanne ligeledes oprettedes ved de Biskopsstole, f. Ex. de islandske, som ingen Domkapitler havde. Man kunde saaledes hjemme erhverve sig de theologiske Kundskaber, som udkrævedes for at besørge et Presteembede efter Tidens Fordringer, hvilke i saa Henseende ikke vare meget store. Man kunde ogsaa, især i senere Tider, ved Hjælp af Kathedralkirkernes Bogsamlinger ved Selvstudium og ved enkelte i Udlandet dannede Geistliges Anviisning i Hjemmet erhverve sig et større Forraad af theologisk Lærdom. Det var imidlertid det Almindelige, at man søgte disse høiere theologiske Kundskaber ved de udenlandske Høiskoler og derved banede sig Veien til de overordnede Embedsstillinger i Kirken.

Da Christendommen blev indført i Norge fortrinsviis ved engelske

Lærere, var Følgen udentvivl deraf, at Theologien fra først af blev foredragen i Norge efter de engelske Skolers Mønster. Dette var vistnok ingen Skade; thi Theologiens Studium dreves som bekjendt med Iver, ja med et Slags Grundighed blandt Angelsaxerne. Det er ikke usandsynligt, at i Christendommens første Tider flere Nordmænd bleve opdragne til Kirkens Lærere i England. Senere hen søgte man ogsaa den høiere theologiske Dannelse i andre Lande. Om den første islandske Biskop i Skaalholt, Isleif Gissurssøn (f. 1006 † 1080), veed man, at han som Dreng af sin Fader blev bragt til Tydskland og der blev opdragen i Herfurd i Vestfalen. Han blev siden Grundlægger af en theologisk Skole i sit Fædreneland, fra hvilken flere lærde Geistlige skulle være udgangne [1]). Jon Ogmundssøn, den første Biskop i Hole paa Island (f. 1052 † 1121), studerede baade i Tydskland, i Italien og i Frankrige [2]). Om de fleste Nordmænd, der hævedes paa Norges Biskopsstole, har man Anledning til at tro, at de paa lignende Maade i Udlandet erhvervede sig sin theologiske Dannelse. Man har af 15de Decbr. 1078 et merkeligt Brev af den berømte Pave Gregor VII til den norske Konge Olaf Kyrre, hvori denne opfordres til at sende fornemme Ynglinger af sit Land til Rom for der at erholde geistlig Opdragelse. „Vi ville lade Eder vide," heder det i dette Brev, „at det altid har været vort Ønske at sende Eder, om vi paa nogen Maade kunde, nogle af vore Brødre, tro og lærde, til at oplære Eder i al Kundskab og Lærdom om Christus, paa det at I kunde være efter den apostoliske og evangeliske Lære anstændigen underviiste og ei vaklende i Noget, men rod- og grundfæstede paa en sikker Grundvold, som er Christus Jesus, og derved overflødigere og fuldkomnere voxe i Guds Kraft og blive verdige til at faa efter Eders Gjerning Troens Frugt, den evige Gjengjældelse. Men saasom dette er os, baade formedelst Eders Lands Fjærnhed og allermest formedelst de ubekjendte Tungemaal, meget vanskeligt, saa bede vi Eder, ligesom vi og have gjort det bekjendt for de Danskes Konge, at I ville sende til den apostoliske Curie nogle fornemme Ynglinger af Eders Land, paa det de kunne blive under Apostlerne Peters og Pauls Vinger flittigen oplærte i de hellige og guddommelige Love og forrette det

[1]) Finn. Joh. hist. eccl. Isl. I. p. 263. [2]) Finn. Joh. l. c. p. 320.

apostoliske Sædes Erinder til Eder, og hvad den christne Tros Orden udfordrer hos Eder, og da ei som uerfarne og ukyndige, men som forstandige i Sprog, Kundskab og Seder verdigen kunne prædike Gud og virksomt udrette dette ved hans Hjælp" [1]). Denne pavelige Opfordring har ganske vist ikke været uden Frugter, om end ikke Rom blev det Sted, hvortil man netop tyede for at studere Theologien. Høiskolerne i Paris, Bologna og Orleans bleve nemlig i Løbet af det 12te og 13de Aarhundrede saa berømte for den Maade, hvorpaa der Theologiens Studium dreves, at Nordmændene foretrak at benytte dem som Uddannelsesanstalter fremfor at ty til Rom.

Hvad Theologerne ved disse høiere Lærdomsindretninger studerede som Hovedfag, var foruden Bibelfortolkning den scholastiske Philosophi og den kanoniske Ret. Af disse Hovedfag var det imidlertid det sidstnævnte, som fortrinsviis tiltrak sig de studerende Nordmænds Opmerksomhed, og ved Indsigter deri var det, at de høiere norske og islandske Geistlige, som i det 12te, 13de og 14de Aarhundrede berømmes for sit Studium ved fremmede Høiskoler, glimrede blandt sine Samtidige. Den Lærdom, som meest fremtræder og prises hos den norske Kirkes Hoveder, hos Erkebiskopper som Eystein i det 12te Aarhundrede, Jon Raude i det 13de, Eilif og Paal i det 14de, hos Biskopper som Arne Thorlaksson af Skaalholt i Slutn. af det 13de Aarh., Arne, Audfinn og Haakon af Bergen i den første Halvdeel af det 14de Aarhundrede, og hos andre lærde Geistlige fra samme Tid, som hos den norske Magister Oblaud i det 13de Aarh. og Magister Aake, Kong Haakon Magnussøns Cantsler i Begyndelsen af det 14de, — var netop Kyndighed i Kirkens Lov, i den kanoniske Ret eller, som den almindelig kaldtes, Guds Lov. Frugterne af denne Lærdom viiste sig dog, saavidt vides, ikke i videnskabelige Afhandlinger over Kirkeretten, men i selve den kirkelige Lovgivning i Norge og paa Island; de gaa saaledes ind under den norrøne Lovkyndigheds Udvikling og vedkomme egentlig dens Historie.

De Verker i den norrøne Literatur, som nærmere vedkomme den egentlige Theologi, og paa hvilke vi her maa fæste vor Opmerksomhed, ere foruden de allerede omtalte Helgensagaer deels af moralsk-dog-

[1]) Suhm. Danm. Hist. IV, 591 fg. [Diplom. Norv. VI No. 1.]

matisk, deels af bibelhistorisk Indhold. Disse Verker, som ikke ere saa ganske faa, ere imidlertid meget lidet bekjendte og henligge endnu næsten alle i Haandskrifter.

De dogmatisk-moralske Verker ere deels Afhandlinger, deels Homilier eller Taler. — Afhandlingerne ere alle, saavidt hidtil vides, blot Oversættelser fra Latin. Som den merkeligste af dem maa nævnes den saakaldte Elucidarius eller Lucidarius (Oplyseren). Det er en norsk Oversættelse af et latinsk Verk, som almindelig, dog ikke med fuldkommen Sikkerhed, tillægges den berømte Anselmus, Erkebiskop af Canterbury († 1109). Det er en Fremstilling af den christelige Theologis Hovedlærdomme i dialogisk Form, i en Samtale mellem en Magister og hans Discipel. Naar og ved hvem Oversættelsen er istandbragt, vides ikke; den maa imidlertid være meget gammel; thi den er bevaret i et Haandskrift, der bærer Præget af en høi Ælde og neppe er yngre end Begyndelsen af det 13de Aarhundrede. Det er rimeligt, at den er udarbeidet for at tjene som Lærebog ved den theologiske Underviisning[1]). — Et andet Verk af dette Slags er en Oversættelse af Alcuinus's latinske Bog „de virtutibus et vitiis". Forfatteren er den berømte Alcuin, Karl den stores Samtidige. Oversættelsen findes i et gammelt norsk Haandskrift (619 4to i den Arn. Magn. Saml.), men dens Alder og Forfatter kjendes ikke[2]).

Antallet af Homilier eller geistlige Taler i det norrøne Sprog er betydeligt. En stor Deel af dem ere udentvivl Oversættelser fra Latin, men adskillige ere ogsaa originale. De ere deels af moralsk eller dogmatisk Indhold, deels, og maaskee de fleste, af legendarisk, idet de nemlig opholde sig ved og udbrede sig over visse Helgeners Historie og Underverker. Fra theologisk Standpunkt betragtede ere de ganske vist for største Delen ubetydelige; men de kunne dog tjene til at vise, hvorledes det stod sig med Religionsunderviisningen hos Nordmændene i Middelalderen, og for det norrøne Sprogs Udviklingshistorie maa de endogsaa betragtes som meget vigtige. Enkelte Prøver af dem ere meddeelte i Munchs og Ungers oldnorske Læsebog[3]).

[1]) [Lucidarius er udgiven af Konrad Gislason i Anm. f. nord. Oldk. 1858].
[2]) [Nu udgiven med det hele Haandskrift af C. R. Unger under Titel: Gammel norsk Homiliebog. Christiania 1864. 8]. [3]) [og den i Cod. Arnæm. 619. 4 bevarede Homiliesamling heelt udgiven af Unger, see Anm. 2].

Blandt norrøne Verker af bibelhistorisk Indhold maa nævnes som det vigtigste det, som almindelig kaldes Stjórn d. e. Styrelsen (Guds Styrelse?), et Verk, som man udentvivl maa indrømme den første Plads i den hele norrøne theologiske Literatur. Det er et saare omfangsrigt Verk, der indeholder en vidtløftig Parafrase af det gamle Testamentes historiske Bøger, nemlig af de 5 Mosebøger, Josvæ Bog, Dommernes Bog, Ruths Bog, Samuels Bøger, Kongernes og Krønikernes Bøger. Stjorn holder sig langt fra ikke til Bibelen alene; den optager Meget deels af Josephus, deels af Kirkefædrenes, især Augustinus's Skrifter, deels af Middelalderens lærde historiske Verker, af det saakaldte Speculum historiale, af Petrus Comestors historia scholastica og af flere lignende. De ubibelske Tilsætninger ere især i Mosebøgerne betydelige, i Genesis endog i den Grad, at Fortællingens Omfang mere end fordobbles. I den senere Deel af Verket aftage Tilsætningerne, og det bærer der ikkun Præget af en noget fri Oversættelse. Flere Haandskrifter af dette merkelige Verk meddele Oplysninger om Forfatteren og Forfatningstiden, — Oplysninger, som dog indeholde Modsigelser, hvilke det ikke er nogen ganske let Sag at hæve. I de fleste Haandskrifter aabnes Verket med en Fortale. Begyndelsen af denne siges skreven efter Kong Haakons Tilsagn og er udentvivl Oversættelse af et latinsk Verk; Fortalens øvrige Deel synes at være af Oversætteren og lyder omtrent saaledes: „Nu efterdi vor verdelige Herre Haakon Norges Konge, den kronede, Søn af Kong Magnus, lod oversætte paa Norsk (i norrœnu) den Bog, som heder Hellige Mænds Blomster, til Fornøielse for de skjønsomme Mænd, som ikke forstaa Latin, hvilken Bog fortæller om de forskjellige Helgener paa deres Høitider og Messedage, — saa vilde han og paa samme Maade, at disse gode Mænd skulde ved hans eget Bord paa en fornøielig Maade og uden nogen stor Tvang erholde Underviisning fra Guds Hal og Herberge, det er af den hellige Skrift, om de store Begivenheder, som have givet Anledning til Høitideligholdelsen af Søndagene og andre de Tider, paa hvilke Gudstjenesten ikke holdes til Ære for visse Helgener, men til Ære for Gud selv." Han vil saaledes, at der i hans eget Herberge, hvori han beverter sine bedste Mænd, tydeligen skal forelæses alle gode Mænd af dette Guds

Huus, det er af den hellige Skrift, hvormed Gud selv behageligen mætter alle sine Mænd. Men den, som oversatte paa Norsk (norrœnaði), erkjendende sin Fattigdom og Udygtighed, paatog sig dette Arbeide mere ifølge førnævnte verdelige Herres Bud og Tilsagn, end fordi han følte sig dertil dygtig. Derfor beder han, at alle gode Mænd ville vise Overbærenhed med ham i alt, hvad han i dette Foretagende kan have sagt eller fremført paa en upassende Maade. Dette Arbeide begynder fra førnævnte Guds Hals Grundvold d. e. med Bibelens Ophav og den første Genesis, saaledes at efter Tidsfølgen nogle Ting jævnføres og tilføies af andre Bøger, saasom af Scholastica historia og af Speculum historiale, efter hans (Kongens) eget Tilsagn". Sproget i dette Stykke er, som af Oversættelsen vil merkes, noget tvunget, medens dog Sproget i selve Verket overhovedet er meget godt. Det fremlyser imidlertid tilstrækkelig af Ordene, at Oversætteren har villet tilkjendegive, at Kong Haakon har foranstaltet dette literære Arbeide, for at det skulde tjene til Forelæsning ved Kongens Bord om Søndagene, i Lighed med et andet Verk, som samme Konge havde besørget oversat, nemlig et Udvalg af Beretninger om hellige Mænd, hvilket var bestemt til Forelæsning i Kongens Hal paa de Høitidsdage, der vare indstiftede til de omhandlede Helgeners Minde. Foranstaltningen af denne Bibeloversættelse tillægges her udtrykkelig Kong Haakon den kronede, Kong Magnus's Søn, det vil sige den Kong Haakon Magnussøn, som regjerede fra 1299—1319. Denne Angivelse synes imidlertid at staa i aabenbare Modsigelse med, hvad som findes anført ved Enden af et andet Haandskrift af Stjorn, der dog ogsaa har den anførte Fortale, men som tillige indeholder en Deel andre historiske Oversættelser. Det heder her: „Denne Bog overførte Presten den hellige Jeronimus fra det ebræiske Sprog paa Latin; men fra Latin og paa Norsk oversatte Presten Brand Jonssøn den, han, som siden blev Biskop til Hole, ligesom han og oversatte Sagaen om Alexander Magnus, efter Befaling af den verdelige Herre Kong Magnus, Kong Haakon den gamles Søn." Brand Jonssøn blev Biskop af Hole 1263 og døde 1264. Efter den sidste Angivelse skulde da Stjorn være istandbragt under Kong Haakon Haakonssøns Regjering efter Foranstaltning af dennes Søn Magnus, der fra 1257 bar Kongenavn

som sin Faders Medregent. Her er en ligefrem Modsigelse, og den ene Angivelse maa indeholde en Usandhed. Hidtil har det almindelig været antaget, at Brand Jonssøn var Forfatteren af Stjorn. Lægger man imidlertid vel Merke til Fortalen, saa kan man neppe tvivle om, at dens Udsagn maa fortrinsviis staa til Troende; thi den synes aabenbare at være af Oversætteren selv. Bemerkningen om Brand Jonssøns Forfatterskab har derimod efter al Rimelighed sin Oprindelse fra en senere Afskriver, maaskee fra Afskriveren af den Oldbog, hvori den findes. At den, som har tilføiet den, virkelig har tænkt paa Stjorn og ikke paa de andre Oversættelser i samme Oldbog, det fremgaar rigtignok tydelig deraf, at han siger, at den Bog, hvorom han taler, først var oversat fra Ebraisk paa Latin af Hieronymus; thi hermed kan han ei sigte til noget andet end Hieronymus's latinske Bibeloversættelse eller den saakaldte Vulgata. Men den gamle Afskriver kan have ladet sig forvilde enten af en feilagtig Tradition om Stjorns Oprindelse eller deraf, at han fandt den for sig i en ældre Afskrift sammen med Oversættelser, som man med Sikkerhed vidste vare udførte af Brand Jonssøn. Vistnok røber det en stor Tankeløshed at tilskrive denne Verket, naar Fortalen til samme nævner Kong Haakon Magnussøn som den, der foranstaltede det udført; men man kan, som mig synes, ikke forklare sig Modsigelsen paa anden Maade end den anførte. — Man har altsaa i Stjorn et theologisk Verk, istandbragt i Norge i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, uvist ved hvilken lærd Mands Haand, men ved Kong Haakon Magnussøns Omsorg, — et Verk, der paa den fordeelagtigste Maade vidner baade om denne Konges Lærdom og Sands for den theologiske Videnskabelighed samt den norrøne Literatur, og tillige om den Videnskabelighed og literære Dannelse, som fandtes hos den norske Geistlighed paa hans Tid. Stjorn er nemlig et Verk, som røber ikke alene en omfattende Lærdom hos Forfatteren, men ogsaa et udmerket Greb paa Oversættelse fra Latin til Norsk; det forudsætter videre Tilstedeværelsen af et ikke ubetydeligt Apparat af theologiske og historiske Skrifter, hvilket ikke kunde findes uden hos en Geistlighed, der havde Smag for Videnskaben og efter yderste Evne befordrede dens Dyrkelse inden sin Stand; det forudsætter et nøie Kjendskab til den theologiske Videnskabs Standpunkt i Udlandet; det forudsætter endelig

en temmelig fri Aandsretning hos den Tids norske Geistlighed, idet den tillod, ja vel laante sin Haand til at gjøre den hellige Skrift tilgjængeligere for Lægfolket derved, at en saa stor Deel af den, som Stjorn indeholder, oversattes i Modersmaalet. Stjorn er saaledes upaatvivlelig en høist merkverdig literær Frembringelse for sin Tid, et Verk, som fortjente at være mere bekjendt end det er[1]).

Hvad Stjorn beviser om den theologiske Dannelse i Norge omkring Aar 1300, det bevise ogsaa flere af de Synodalbestemmelser, som udgik fra de norske Provincialconcilier under de nidarosiske Erkebiskoppers Forsæde i Slutningen af det 13de og den første Halvdeel af det 14de Aarhundrede[2]). I disse Statuter aabenbarer sig paa mange Steder en videnskabelig Sands ved Siden af en Omhu for Almuens Underviisning, der ikke gjør den Tids norske Geistlighed liden Ære. Kan dens Bestræbelser end synes svage og indskrænkede i Sammenligning med, hvad vore nyere Tider frembyde, saa ere de det visseligen ikke, sammenholdt med, hvad der til samme Tid fandt Sted i Nordens andre Lande, og med Forholdene, som de vise sig et Aarhundrede senere. Det gik nemlig med Theologien i Norge som med al anden Videnskabelighed, at den efter Midten af det 14de Aarhundrede kom i Forfald og saa at sige hensovnede, indtil den igjen ved Reformationen — og dog først lang Tid efter dennes første Fremtræden — vaktes af sin Dvale.

13.

Lovkyndigheden.

Lovkyndigheden (i det gammelnorske Sprog lögspeki) var allerede i den fjærne Hedenold høit anseet blandt Nordmændene. Deres Love (lög) udsprang imidlertid paa en naturlig og simpel Maade af selve Samfundsforholdene under disses historiske Udvikling, af Familielivets og Statslivets Fornødenheder, eftersom disse traadte meer og meer klart for Dagen, af Erfaringer, som Folket selv under sine indre

[1]) [Stjorn er nu udgiven ved C. R. Unger. Christiania 1862. 8]. [2]) [De til vor Tid bevarede norske Conciliestatuter ere trykte i „Norges gamle Love," 3die Bind, S. 229 fgg].

og ydre Rørelser havde høstet, og som det gjorde sig nyttige, naar Tid og Omstændigheder fordrede eller tillode det. Deres Lovgivning var bygget paa det praktiske Livs Erfaringssætninger, ikke paa den dybere Spekulations forudfattede Theorier. Men heraf fulgte igjen i sin naturlige Orden, at deres Lovkyndige (lögmenn, lögspekingar) vare praktiske Retsmænd, ikke Retsphilosopher. Lovkyndigheden hos dem, som Videnskab betragtet, dreiede sig om Kjendskabet til de gjældende Landslove og disses ved Brugen hjemlede Anvendelse, om de enkelte Lovbestemmelsers hensigtsmæssige Ordning, for lettere at kunne bevares i Mindet eller gjenfindes i Lovbogen, og høiest om Landslovens og Retsinstitutionernes Fuldstændiggjørelse og Forbedring i Forhold til det offentlige og private Folkelivs Udvikling og i Samklang med vundne Erfaringer og den hos Almeenheden raadende Retsfølelse; den syslede derimod ikke med Drøftelsen af almindelige Retstheorier og disses større eller mindre Anvendbarhed paa Landets Lovgivning, ligesom den ikke heller befattede sig med en streng videnskabelig Systematisering af det bestaaende Retsvæsen, eller med Fremkaldelsen af en lærd philosophisk-juridisk Skoledannelse. Den gammelnorske Lovkyndighed efterlod sig saaledes ingen anden Literatur end selve Lovene. Fra disse maa man slutte sig til det Standpunkt, paa hvilket den under sin Udvikling i Middelalderen til forskjellige Tider befandt sig.

Den gamle norske Lovgivning udgik, som allerede yttret, fra Nordmændenes Folkeliv, og det vistnok gjennem en lang Række af Aarhundreder fra deres indre Folkeliv alene. Den antog som Følge deraf et skarpt eiendommeligt Præg, som i sildigere Tider, da Folkets aandelige Berørelse med fremmede Folkefærd blev sterkere, vanskeliggjorde udenlandsk Indflydelse. Denne gjorde sig neppe i nogen væsentlig Grad gjældende før ved Christendommens Indførelse. Den norske Lovgivnings Omstøbning i en christelig Form medførte vistnok indgribende Forandringer, men foregik dog, saavidt man kan skjønne, uden nogen Forrykning af den ældre nationale Retsordens Grundvold. Forandringerne indskrænkede sig for det første til, hvad der var nødvendigt for Grundlægningen og Befæstelsen af en norsk christelig Kirke, samt for at bortrydde eller omforme alle Lovbestemmelser, der havde et afgjort hedensk Præg og saaledes paa ingen Maade kunde forliges med den

christelige Religionslære. Imidlertid udviklede sig med Christendommen efterhaanden nye Retsanskuelser hos Folket, hvilke, naar de vare blevne almindelige, ikke undlode at gjøre sig gjældende i Lovgivningen. Hermed gik det alligevel i Begyndelsen ikke hurtigt, og det var længe saa godt som alene Christenretten, hvilken deraf blev paavirket. Kirkelovgivningen kunde overhovedet ikke unddrages fremmed Indflydelse, saalænge den norske Kirke gjorde Fordring paa at danne et Led af den almindelige romersk-katholske. Dennes almindelige Love maatte jo da nødvendig i det Væsentlige efterfølges, og om man end for en Tid fandt det uundgaaeligt at lempe sig efter visse for Folket eiendommelige Forholde, ja efter visse nationale Fordomme, saa var det dog ganske naturligt, at man efterhaanden stræbte at skaffe den almindelige Kirkelov den størst mulige Indgang og Gyldighed. Disse Bestræbelser bleve især virksomme, da den kanoniske Ret i det 12te Aarhundrede var bleven bragt fuldkommen i System, og den norske Geistlighed begyndte med Iver at dyrke dens Studium baade ved fremmede Høiskoler og i Hjemmet. Men de Fordringer, den norske Geistlighed, støttende sig til den kanoniske Ret, gjorde til Kirkens Bedste, maatte ogsaa vække Opmerksomheden for den hos Folkets verdslige Lovkyndige. Man maatte kjende hiin fremmede Lov for at vide, hvorvidt Geistlighedens Paastande virkeligen i den vare grundede, og for at lære, hvorledes man, i Tilfælde af Overdrivelse, skulde møde Paastandene med den samme Lov, hvorfra de vare hentede. Den Spænding, som fra Slutningen af det 12te Aarhundrede indtraadte mellem Stat og Kirke i Norge, og som i større og mindre Grad vedligeholdt sig gjennem Løbet af det 13de og 14de Aarhundrede, bragte Studiet af den kanoniske Ret i almindelig Gang endogsaa blandt de høiere staaende Lægmænd. Hermed var da Veien banet for et Retsstudium, der strakte sig udenfor Fædrenelandets Lovgivning. Den kanoniske Ret stod i saa mangehaande Forbindelser med den verdslige Romerret, at for den, som lagde sig efter den første, den sidste ikke kunde blive aldeles fremmed. Den berørte derhos i mange Stykker de forskjellige europæiske Landes Lensret samt øvrige civile Lovgivning og ledede derved ogsaa til et vist Bekjendtskab med denne. Saaledes aabnede den kanoniske Rets Studium efterhaanden for de norske Lovkyndige Adgangen til at erhverve

sig Indsigt i fremmede Landes Lovgivningsvæsen og gjøre sig nogenlunde fortrolige med de deri fremtrædende Retsideer. Om nu just ikke disse strax bleve optagne og anvendte paa den norske Lovgivning, saa efterlode de dog hos Mange af Folkets mest dannede Mænd et blivende Indtryk, der lidt efter lidt forplantede sig i videre Kredse. Saaledes vare til Exempel de Begreber om Kongedømmets Hellighed og om den dømmende Myndigheds Udøvelse ved visse dertil beskikkede Embedsmænd, hvilke fra det 12te Aarhundredes Slutning af gjorde sig gjældende i Norge, aabenbare en Frugt af Kjendskabet til fremmede Folkefærds Love og Retsinstitutioner. Men naar slige Begreber først paa en Maade havde indtrængt sig hos Folket, eller i det mindste hos dettes mere dannede Klasser, saa varede det ei heller længe, før de fandt Veien til Landsloven og der udtalte sig. Den af Kong Magnus Haakonssøn i den anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede istandbragte Lovreform maa ganske vist for en stor Deel ansees fremkaldt ved den Udvidelse af den norske Lovkyndigheds Synskreds, som Studiet af den kanoniske Ret og det derved erhvervede Kjendskab til fremmede Landes Love bevirkede, skjønt den ældre norske Lovgivnings skarpt udprægede Eiendommelighed forhindrede, at den fremmede Indflydelse blev gjennemgribende eller i høi Grad iøinefaldende.

Den ældre norske Lovgivnings Udviklingshistorie lærer os altsaa, at Lovkyndigheden hos Nordmændene efter Christendommens Indførelse ikke ganske indskrænkede sig til den indenlandske Ret alene, men at den ogsaa omfattede udenlandske Love. Alligevel var det af disse, saavidt man kan skjønne, ikkun den kanoniske Ret, der studeredes med sand Iver og med bestemt Hensyn paa dens Anvendelse i hjemlige Retsforholde. Den civile Romerret var vistnok kjendt i Norge i det 13de og 14de Aarhundrede, og man veed, at Afskrifter af det justinianske Lovverk fandtes i norske Kirkebibliotheker; men Studiet af den var neppe synderlig udbredt, og til dens Anvendelse i norske Retsforholde findes intet sikkert Spor. Til andre fremmede Love havde udentvivl Nordmændene ikkun saa meget Kjendskab, som de kunde erhverve deels under Studiet af den kanoniske Ret, deels paa Udenlandsreiser og ved Forbindelse med Udlændinger. Man fæstede sin Opmerksomhed paa dem mere for at kunne iagttage sin egen Tarv, naar man færdedes blandt fremmede

Folkeslag, end for deraf at hente noget Udbytte til Forbedring eller Fuldstændiggjørelse af Fædrenelandets Love.

Det forholdt sig forresten ikke med Lovkyndigheden som med Theologien, at den gjordes til Gjenstand for Skoleundervissning i Norge eller paa Island. Oplærelsen i Loven var en aldeles privat Sag. Heller ikke fordredes nogen foreløbig Kundskabsprøve af den, der indtraadte i en Stilling, hvor Lovkundskab krævedes; erkjendt praktisk Dygtighed var tilstrækkelig Anbefaling. Egentlige juridiske Embeder gaves desuden ikke, førend Lagmandsembedet ved Slutningen af det 12te Aarhundrede indførtes. Kyndighed i Landets Lov var imidlertid almindelig, og sjælden var vistnok en nogenlunde dannet Mand den ganske foruden. Lovkyndighed var det, som fremfor nogen anden Indsigt banede Veien til en indflydelsesrig Stilling i Statssamfundet.

Som allerede ovenfor bemerket, ere Norges og Islands gamle Love de eneste literære Frugter fra Middelalderen af Nordmændenes Lovkyndighed som Videnskab betragtet. Disse Love ere, forsaavidt vi nu have dem levnede eller vide, at de have været til, følgende:

For Norges Vedkommende: I. De fire ældre Landslove, en for hvert af de fire Lagdømmer, i hvilke Landet var deelt, nemlig Frostathingsloven, Gulathingsloven, Eidsivathingsloven og Borgarthingsloven. Af disse vare de to førstnævnte samlede af Kong Haakon den gode (934–960); den tredie skal allerede være istandbragt af Kong Halfdan Svarte (820—860); den fjerde synes først længe efter de øvrige at være ordnet som særegen Lov og har neppe været synderlig forskjellig fra Eidsivathingsloven. Olaf den hellige lod alle Love paany gjennemgaa og omforme i Overeensstemmelse med Christendommens Fordringer. Hver af dem indeholdt en egen Christenret eller Christendomsbolk. Under Kong Magnus den gode (1035—1047) synes idetmindste Frostathingsloven først at være bleven ført i Pennen. Under senere Konger modtoge disse Love forskjellige Tilsætninger og Forandringer. Frostathingsloven er til i en Bearbeidelse fra Kong Haakon Haakonssøns Tid (1217—63), Gulathingsloven i en Bearbeidelse fra Kong Magnus Erlingssøns Tid (1161—84); af de tvende andre ere, paa Christenretterne nær, kun ubetydelige Brudstykker levnede. II. Den ældre Bjarkøret (Bjarkeyjarréttr) eller Kjøbstadlov. Dens

Ælde og første Oprindelse kjendes ikke, og den er os levnet i en, som det lader, meget mangelagtig Form. III. Den nyere Landslov, gjældende for alle fire Norges Lagdømmer. Den blev istandbragt af Kong Magnus Haakonssøn (1263—80) og stod ved Magt indtil 1604. IV. Den nyere Bjarkøret eller Bylov, gjældende for Norges Kjøbstæder, især for de fire betydeligste, Nidaros, Bergen, Tunsberg og Oslo. Den blev ogsaa istandbragt af Kong Magnus Haakonssøn. V. Flere forskjellige Bearbeidelser af Christenretten. De ere deels ældre end Lovforbedringen under Kong Magnus, som den saakaldte Sverrers Christenret fra omtrent 1190, deels samtidige med Lovforbedringen og fremkaldte ved Landsstyrelsens Bestræbelser for at lempe den norske Christenret nogenlunde efter Geistlighedens Fordringer, hvilke støttede sig til den kanoniske Ret. VI. Erkebiskop Jons Christenret fra omtrent 1280. Det er den, som den nidarosiske Erkebiskop Jon Raude (1268—1283) kjæmpede for at faa vedtagen som almindelig norsk Christenret, men som dog i Grunden aldrig blev lovligen anerkjendt som saadan. Den fremstiller en konsekvent gjennemført Anvendelse af den kanoniske Rets Hovedbestemmelser paa de norske kirkelige Forholde. VII. Hirdskraa, Regler for Kongens Hird. Den er grundet paa gamle Vedtægter, men har erholdt sin nuværende Form af Kong Magnus Haakonssøn. VIII. En Mængde Retterbøder eller kongelige Forordninger, udstedte af Kongerne Magnus Haakonssøn, Erik Magnussøn (1280—99), Haakon Magnussøn (1299—1319), Magnus Erikssøn (1319—55), Haakon Magnussøn den yngre (1355—80) og Olaf Haakonssøn (1380—87)[1]).

For Islands Vedkommende: I. Graagaas, den ældre Landslov, gjældende i Islands Frihedstid. Den blev grundlagt af Ulfljot ved 927 efter ældre norske Love. Ifølge en Folkebeslutning i Aar 1117 blev den gjennemgaaet af et Udvalg af islandske Lovkyndige, ordnet og ført i Pennen. Den stod ved Magt indtil Islands Forening med Norge (1256—64). Den er til i to noget forskjellige Recensioner.

[1]) [Hvad der er bevaret af disse norske Love, er udgivet i: Norges gamle Love indtil 1387, udgivne ved R. Keyser og P. A. Munch (hidtil) 3 Bind. Christiania 1846—1849. 4. De fleste af dem ere oversatte af Hans Paus: Samling af gamle norske Love. Kbhavn 1751. 1752. 2 Bind 4.]

II. Den ældre islandske Christenret. Den blev udarbeidet af Biskopperne Thorlak i Skaalholt og Ketil i Hole og vedtagen 1123. III. Haakonsbogen (Hákonarbók), ogsaa kaldet Jærnsiden (Járnsíða), benævnt efter Udstederen, den norske Konge Haakon Haakonssøn. Det er et ufuldendt Udkast til en Lov, som skulde træde i Graagaasens Sted, da Islændingerne havde underkastet sig Norges Konge. Den fremkaldtes ved Kong Haakons og dennes Søns Magnus's Bestræbelser for at istandbringe en vis Samstemmighed mellem den islandske og norske Lovgivning og at sætte den første paa en Fod, der svarede til de nye Forholde, i hvilke Island var indtraadt ved Foreningen med Norge. At denne Lovbog ikke blev fuldendt, havde sin Grund deri, at dens Bestemmelser stykkeviis og ikke uden Modstand bleve antagne; derved kom Sagen i Langdrag, og da imidlertid Kong Magnus havde fuldendt sin mere omfattende Lovforbedring for Norge og ønskede denne ogsaa udstrakt til Island, lod han en ny Lovbog for dette Land udarbeide efter den forbedrede norske Lovs Mønster og foreslog nu denne til Antagelse, med Tilsidesættelse af Haakonsbogen, som saaledes blev forladt ufuldført. IV. Jonsbogen (Jónsbók), den nyere islandske Landslov. Denne blev istandbragt af Kong Magnus Haakonssøn og formet efter den forbedrede norske Landslov. Den blev dog ikke bragt til Island førend i 1280, efter Kong Magnus's Død. Overbringeren var Lagmanden Jon Einarssøn, efter hvem den blev opkaldt. I 1281 blev den antagen og er endnu den gjældende Lov paa Island. V. Den nyere islandske Christenret, ogsaa kaldet Arnes Christenret. Den blev udarbeidet af den skaalholtske Biskop Arne Thorlakssøn (1269—1298) paa Erkebiskop Jons Opfordring og med Understøttelse af en norsk Magister Oblaud, der en Tid forestod Skolen i Skaalholt. Den antoges af Islændingerne allerede 1274, men sattes strax efter igjen ud af Kraft paa Kong Magnus's Bud, som ikke vilde give den sin Stadfæstelse. Først under Kong Magnus Erikssøn blev den, som man formoder, ophøiet til almindelig gjældende Kirkelov for Island[1]). Den er bygget paa samme Grundsætninger som Erkebiskop Jons norske Christenret og afviger ikkun fra denne i de Stykker, hvor de

[1]) Finn. Joh. hist. eccl. Isl. I. p. 539.

særegne Forholde paa Island krævede Afændringer. VI. En Mængde Retterbøder af de norske Konger for Island[1]).

Vi maa nu ogsaa omtale nogle af de Mænd i Norge og paa Island, hvilke i vore gamle historiske Efterretninger prises for udmerket Lovkyndighed eller Fortjenester af Lovgivningen.

Først maa nævnes Kong Halfdan Svarte, der grundlagde Eidsivathingsloven, hvilken udentvivl oprindelig kun gjaldt for de Dele af Oplandene, over hvilke Halfdan raadede, men senere blev almindelig for alle Oplandenes Fylker. Kong Haakon den gode ordnede, som ovenfor er sagt, Frostathingsloven og Gulathingsloven. Ved det første Arbeide havde han Bistand af den kloge Sigurd Haakonssøn Ladejarl († 962), ved det andet af Thorleif den spake eller vise, en mægtig Høvding fra Hørdeland af Hørda-Kaares anseede Æt. Som den, der væsentlig stod Olaf den hellige bi i dennes Lovgivningsarbeider, nævnes hans Hirdbiskop Grimkel, der overlevede Kongen. Da Olafs Lovgivningsvirksomhed fortrinsviis gik ud paa at omforme de ældre Landslove efter Christendommens Fordringer og at grundlægge Christenretten, saa var det naturligt, at han især søgte Hjælp hos lovkyndige Geistlige. Kong Magnus den gode har Fortjenesten af først at have foranstaltet norske Loves Nedskrivning. Af de følgende norske Konger roses især Kong Eystein Magnussøn (1103—1122) for dyb Indsigt i Landets Love, og blandt hans Samtidige nævnes Lendermanden Jon Mørnef som den største Lovkyndige i Thrøndelagen. I den senere Halvdeel af det 12te Aarhundrede udmerkede den berømte nidarosiske Erkebiskop Eystein Erlendssøn (1161—1188) sig ved Indsigter i Loven og især i den da nyligen systematiserede kanoniske Ret. Han sammensatte en ny Christenret for Thrøndelagen, der benævntes Guldfjæder (Gullfjöðr), hvilken dog Kong Sverrer ikke vilde

[1]) [Graagaasen er udgiven paa den arnamagnæanske Kommissions Foranstaltning ved J. F. W. Schlegel. Kbhavn 1829. 2 Dele 4. (med latinsk Oversættelse og flere oplysende Afhandlinger) og (efter en anden Recension) af V. Finsen. Kbhavn 1850. 8 (med dansk Oversættelse). — Thorlaks og Ketils Christenret er udgiven af G. J. Thorkelin. Kbhavn 1775. 8 (med latinsk Oversættelse) og i Finsens Udgave af Graagaasen. — Haakonsbogen er udgiven i Norges gamle Love, 1ste Bind, og særskilt ved den arnamagnæanske Kommission. Kbhavn 1847. 4 (med latinsk Oversættelse). — Arnes Christenret er udgiven

erkjende. Udentvivl var det Eystein, som først gav Studiet af den kanoniske Ret et høiere Opsving i Norge. Ved Udgangen af det 12te Aarhundrede og i Begyndelsen af det 13de levede Bjarne Mørdssøn, en Høvding paa Haalogaland, hvem et nyt Saktal eller Beregning af Frændeboden og dens Fordeling, som er tilføiet den ældre Gulathingslov, tilskrives. Kong Haakon Haakonssøn syslede i sin lange Regjeringstid meget med den norske Lovgivning, baade den verdslige og den geistlige, og ved hans Virksomhed forberededes den store Lovforbedring, som udførtes under hans Søn og Eftermand. I Haakons tidligere Regjeringstid nævnes den thrøndske Lagmand Gunnar Grjonbak som en af Landets første Lovkyndige. I sin Ordning af Christenretten synes Haakon at have havt Bistand af Erkebiskop Sigurd (1230—1252). Kong Magnus Haakonssøn er som Lovgiver bleven mere berømt end nogen af sine Forgjængere, og derfor er ham blevet tillagt Navnet Lagabøter. Det er klart, at ligesom denne Konge omfattede Lovgivningsvæsenet med ualmindelig Iver, saaledes har han ogsaa besiddet grundige og udstrakte Indsigter i alt, hvad dermed stod i Berøring. Hans Samtidige Erkebiskop Jon maa, efter hans Christenret at dømme, have besiddet dybe Indsigter baade i den kanoniske Ret og i sit Fædrenelands ældre Kirkelovgivning. Foruden ham roses to andre med Magnus samtidige verdslige Høvdinger som store Lovkyndige, nemlig Lendermændene eller Baronerne Audun Hugleikssøn og Thorer Haakonssøn. Audun spillede en vigtig Rolle i Norges Historie ikke alene under Magnus, men ogsaa under hans Søn Kong Erik, og blev henrettet under dennes Eftermand Kong Haakon Magnussøn (1302). Han prises for sine Indsigter i den verdslige Landslov. Thorer Haakonssøn († efter 1306) var ogsaa en meget indflydelsesrig Mand og udmerkede sig ved Indsigter i den kanoniske Ret. Begge disse Mænd have udentvivl været Kong Magnus behjælpelige i hans Lovgivningsarbeider. Magnus's yngre Søn Kong Haakon (1299—1319) lignede sin Fader i Omhu for Lovgivningen, og flere over-

af G. J. Thorkelin. Kbhavn 1777. 8 (med latinsk Oversættelse). Jonsbogen findes i flere særskilte paa Island trykte Udgaver (den sidste trykt i Holum 1709. 8). Dansk Oversættelse af E. Thorhallesen. Kbhavn 1763. 8. — Retterbøderne for Island ere samlede i O. Stephensens og J. Sigurdssons Lovsamling for Island, 1ste Bind (Kbhavn 1853)].

ordentlig vigtige Lovbestemmelser ere i Form af Retterbøder udgangne fra ham. Endelig maa nævnes Erkebiskopperne Eilif (1311—1332) og Paal (1332—1346), fra hvilke man har levnet flere Provincialstatuter, der vidne om deres Indsigter i den kanoniske Ret.

I Spidsen for Islands Lovkyndige staar Ulfljot, der allerede er nævnt som Grundlægger af Islands ældre Lov. Han var af Hørda-Kaares mægtige Æt og født i Norge, men udflyttet til Island. Hans Frænde, den før omtalte Thorleif den spake, hos hvem han en Tid opholdt sig for ret at gjøre sig bekjendt med den norske Lovgivning, var hans Veileder i Lovgivningsarbeidet for Island. I Løbet af det første Aarhundrede, efter at Ulfljots Lov var vedtagen, nævnes en heel Skare af lovkyndige Islændinger, som Njaal Thorgeirssøn († 1012), Skapte Thoroddsøn, Thorgeir Ljosvetningagode og mange flere, hvilke alle paa forskjellig Maade bidroge til den islandske Retsforfatnings Udvikling paa den af Ulfljot lagte Grundvold. Da Nedskrivningen af Islands Lov i 1117 blev besluttet, blev Gjennemgaaelsen af den og Opsynet med Nedskrivningen overdraget til Bergthor Rafnssøn og Haflide Maarssøn, hvilke ogsaa udførte dette Hverv til almindelig Tilfredshed. Samtidig hermed var det, at Biskopperne Thorlak af Skaalholt og Ketil af Hole udarbeidede den ældre islandske Christenret. Blandt de Islændinger, som gik Kong Magnus Lagabøter til Haande ved hans islandske Lovgivning, maa fortrinsviis nævnes den allerede oftere som Skald og Sagamand omtalte Sturla Thordssøn. Han viiste sig især virksom under Forhandlingerne om Antagelsen af Haakonsbogen. I Sammensætningen af Jonsbogen har uden al Tvivl Overbringeren Jon Einarssøn havt den vigtigste Andeel. Om den skaalholtske Biskop Arne Thorlakssøns Arbeider i Christenretten er allerede tilstrækkelig handlet ovenfor.

14.

Lægevidenskaben.

Om Lægevidenskabens Tilstand hos Nordmændene i Middelalderen vide vi saa godt som Intet. Af norske lægevidenskabelige Skrifter fra den Tid er, saavidt hidtil bekjendt, ikke et eneste bevaret, og

heller ikke nævnes noget saadant i vore gamle literære Mindesmerker. Om en gammelnorsk lægevidenskabelig Literatur kan saaledes ikke her blive Tale. Vi ere indskrænkede til de Vink og høist ufuldstændige Efterretninger, som vore gamle Sagaer hist og her leilighedsviis frembyde.

At Nordmændene allerede i Hedendommens Tider have viist Lægekunsten Opmerksomhed, derom vidner den Omstændighed, at den i Asatroen stilledes under en egen Guddoms Beskyttelse. Asynjen Eir var Lægekunstens Gudinde. Hos et Folk, der som Oldtidens Nordmænd idelig færdedes paa Krigstoge og i Feider, var det naturligt, at især Saarlægekunsten maatte staa i Anseelse og tidlig have sine Dyrkere. I Behandlingen af Saar og udvortes Skade synes ogsaa Øvelsen at have givet Nordmændene en vis praktisk Færdighed og lært den opmerksomme Jagttager mangt et Kunstgreb og mangt et simpelt Middel, der kunde understøtte den haardføre Natur. Denne hjalp dog udentvivl oftest mere end den ufuldkomne Lægeomsorg, ved hvilken Tryllemidler jævnligen traadte i Lægemidlers Sted. Men havde man end nogen Indsigt i Behandlingen af udvortes Skader, saa var ganske vist Indsigten i de indre Sygdommes Behandling høist ubetydelig. Naar undtages Anvendelsen af enkelte kraftige Urter til Lægedrikke og Omslag, dreiede Lægekunsten sig her fortrinsviis om Trylleformularer, der læstes over den Syge, og Trylletegn, som anbragtes paa hans Legeme. Under Navn af Bjargruner (bjargrúnar) d. e. bjærgende Runer, omtaler det gamle hedenske Eddadigt Sigrdrifumaal Trylleformularer, forbundne med Trylletegn, hvilke skulde hjælpe Kvinder i Barnsnød; de skulde tegnes i det Indre af Lægens Haand og spændes om den Syges Lemmer under Paakaldelse af Diserne. I samme Digt nævnes ogsaa Limruner (limrúnar) d. e. Kvistruner, hvilke den skulde kunne, som vilde være Læge og forstaa sig paa Saar; de skulde ristes paa Barken af det Træ, hvis Grene ludede mod Østen[1]). I Digtet Oddrúnargrátr siges Oddrun at synge mægtige og ramme Galdre (Tryllekvad) over den i Barnsnød stædte Borgny for at hjælpe til hendes Forløsning[2]). I Egils Saga fortælles, hvorledes Egil Skallagrimssøn helbredede en Pige, der led af en tærende Sygdom, ved Hjælp af Runer, ristede

[1]) Sigrdrifum. V. 9 og 11. [2]) Oddr. gr. V. 8.

paa Fiskebeen og lagte under den Syges Hovedpude[1]). Mange saadanne Træk af overtroiske Midlers Anvendelse som Lægedom fremstille Sagaerne. Men saa omtales da ogsaa paa flere Steder Anvendelsen af naturlige Midler. Efter Slaget ved Stiklestad, fortælles der, sørgede en Kvinde for de Saarede. Hun forbandt deres Saar og havde en Ild brændende paa Gulvet i det Huus, hvor hun holdt til, ved hvilken hun varmede Vand til at rense Saarene med (fægja sárin). Hun havde ogsaa i en Steenkjedel sammenkogt Løg og andre Urter, og af denne Grød gav hun de Saarede at spise for at prøve, om deres Saar vare Huulsaar (holsár) d. e. om de gik ind i de indre Dele af Legemet; thi i dette Tilfælde kjendtes Lugten af Løgen ud gjennem Saaret. Hun vilde trække Pilespidsen ud af Thormod Kolbrunarskalds Saar med en Tang (spennitöng), men kunde ei naa til Jærnet, førend hun havde skaaret i Kjødet. Thormod greb derpaa selv Tangen og trak Pilejærnet ud af sit Bryst, men døde strax efter[2]). I Eyrbyggjasaga fortælles, hvorledes den islandske Høvding Snorre Gode helbredede et svært Nakkesaar, hvorved Senerne vare overhuggede, og gjorde dette saa vel, at efter Helbredelsen kun en ganske ubetydelig Skjævhed blev tilbage i Halsen. Ligeledes trak Snorre med en Tang (spennitöng) en Pilespids ud, som havde fæstet sig dybt inde i Halsen paa en anden Mand, og helbredede ham siden. Om den samme Snorre berettes ogsaa, at han ved at smage paa Blodet kunde bedømme, om det Saar, hvoraf det var kommet, havde beskadiget de indre Dele og saaledes var dødeligt[3]). I Sturlungasaga omtales en Operation for Skaar i Overlæben (skarð í efri vör) d. e. Hareskaar. Islændingen Thorgils Bødvarssøn, der havde Skaar i Overlæben og derfor kaldtes med Tilnavnet Skarde (skarði), kom til Norge under Kong Haakon Haakonssøns Regjering og blev meget yndet af Kongen. Engang opfordrede Kongen ham til at lade gjøre noget ved den Skade, han havde i Ansigtet, og anbefalede ham at benytte en Læge ved Navn Vilhjalm. Thorgils henvendte sig ogsaa til Lægen, og da de vare komne overeens om Betalingen, underkastede Thorgils sig Operationen. Kongen var selv tilstede ved den. Operationen var smertefuld, men Thorgils taalte den

[1]) Egils S. Kap. 75. [2]) Snorre Olaf d. hell. S. Kap. 247; jfr. Fostbr. S. Kap. 49. [3]) Eyrb. S. Kap. 45.

vel; den lykkedes ogsaa fuldkommen, Saaret groede godt og Thorgils befriedes fra sin Lyde og var siden langt smukkere end forhen [1]). Islændingen Rafn Sveinbjørnssøn var i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede overmaade høit anseet i sit Fædreneland for sine Indsigter i Lægekunsten og sine mange heldige Kure. Han reiste i sine tidligere Dage meget i Udlandet, besøgte Norge, England, Frankrige, Spanien og Italien, og det er vel muligt, at han paa disse Reiser kan have lagt sig efter Lægekunsten under fremmede Læreres Veiledning. Han befattede sig ikke alene med Saar og udvortes Skade, men og med indvortes Sygdomme. Der fortælles i den troverdige og saa godt som samtidige Saga om ham, der er os levnet, flere Kure af ham. En Mand, hvis hele Legeme var opsvulmet, helbredede han ved at brænde ham i Kors i Hovedet, paa Brystet og mellem Skuldrene. En Kone lægede han for Brysttyngsel ved at aarelade hende paa en vis Aare (þjótandi d. e. Huulaaren?). En rasende Mand helbredede han ved at brænde ham i Hovedet. Paa en Mand endelig, der plagedes af Blæresteen, udskar han Stenen; Operationen lykkedes, og Saaret lægedes [2]). Til at være en dygtig Saarlæge troede man, at det meget kom an paa Hændernes Beskaffenhed, og kyndige Mænd kunde ved at undersøge en Persons Hænder merke, om han var skikket til Saarlæge eller ei. Saaledes fortælles, at da der efter Slaget paa Lyrskogsheden (1044) ikke var Læger nok til at sørge for de mange Saarede, udsøgte Kong Magnus den gode de Mænd i Hæren, som han syntes kunde være dygtige til at behandle Saar. Han følte dem, heder det, i Loven eller det Indre af Haanden, og dem, som han fandt myghændede, satte han til at forbinde de Saarede. Af de 12 Mænd, som han udsaa til denne Bestilling, havde ingen før forbundet et Saar, men alle bleve de siden udmerkede Læger [3]). Her gik man efter en naturlig Beskaffenhed ved Hænderne, hvilken antoges at betegne dem som vel skikkede til Saars Behandling. Anderledes forholdt det sig med den overnaturlige Kraft, som man troede hvilende i visse Menneskers Hænder, saaledes at den blotte Berørelse af dem indeholdt Lægedom. Til en saadan overnatur-

[1]) Sturl. S. II, 1, S. 122 og 133. [2]) Sagabibl. I. S. 236—239. [Rafn Sveinbjørnssøns Saga Kap. 4; Biskupa sögur I S. 644]. [3]) Snorre Magnus d. godes S. Kap. 29; Fornm. S. VI, 73.

lig Kraft sigtes maaskee i Eddadigtet Sigrdrifumaal, naar Sigrdrifa udtaler det Ønske, at de høiere Magter ville give hende og Sigurd Fafnersbane „Lægehænder (læknishendr), medens de leve[1]);" og en saadan Kraft betegnes ligefrem, naar det heder om Kong Olaf den hellige, at han i Gardarike helbredede en Dreng for en livsfarlig Halsbyld ved at beføle Hævelsen med sine Hænder[2]).

Disse anførte Træk af de gamle Nordmænds Lægekunst dreie sig vistnok om Ubetydeligheder og ere maaskee i og for sig kun lidet merkelige; men vi maa nøies hermed i Mangel af noget Bedre. At enkelte Nordmænd, især Geistlige, under sine Ophold og Studier i Udlandet der kunne i Forening med andre Videnskaber ogsaa have lagt sig efter Lægekunsten, er ikke usandsynligt, skjønt ingen bestemte Underretninger derom hidtil ere opdagede. Da man begyndte at indrette Hospitaler i Norge og paa Island, hvilket neppe er skeet før i det 12te Aarhundrede i det Tidligste, saa sattes disse Stiftelser til Syges Pleie i Forbindelse med Klostre eller andre geistlige Indretninger, og heraf blev da en naturlig Følge, at Lægekunsten maatte blive Gjenstand for Munkenes og de Geistliges Opmerksomhed. Berømte Lægenavne blandt den ældre norske Geistlighed ere dog, saavidt vides, ikke bevarede i vore gamle skriftlige Mindesmerker.

Af gamle norske Lægebøger, af samme Slags som den, der haves i det ældre danske Sprog og tillægges Henrik Harpestreng, ere, saavidt hidtil bekjendt, ingen levnede; og ikke heller omtales nogen saadan i andre gamle norske eller islandske Skrifter.

15.
Geographien.

Af Nordmændenes megen Omstreifen i Middelalderen, deels paa Krigstog deels paa Handelsreiser, maatte man allerede formode, at de ei kunde være blottede for Indsigter i Geographien. Herom overbevises man deels ved Sagaerne, i hvilke ofte geographiske Antegnelser findes indskudte, deels af et Par selvstændige geographiske Afhandlinger, der

[1]) Sigrdrifum. V. 4. [2]) Snorre Olaf d. hell. S. Kap. 200.

ere os bevarede. Vi lære deraf, at Middelalderens Nordmænd ingenlunde i geographiske Kundskaber have staaet tilbage for sine Samtidige i det øvrige Europa. Vel røbe deres geographiske Bemerkninger ingen egentlig Indsigt i den mathematiske Geographi eller i det under Middelalderen hyldede mathematisk-geographiske System, der i Grunden var Ptolemæus's; men denne Mangel opveies ved skarpe Jagttagelser af Landenes Beliggenhed mod hinanden og Veiafstanden mellem de betydelige Steder. At Gjetninger indblande sig der, hvor Erfaringen ikke slog til, kan man, naar man tager Hensyn til Tidsalderen, ikke undre sig over.

Om alle de europæiske Landes Beliggenhed viser det sig, at Nordmændene have havt en temmelig rigtig Forestilling, især om de vestlige Landes; det Samme er og Tilfældet med alle Landene om Østersøen, hvilke de norske Søfarende jævnligen besøgte, samt om de Dele af det indre Rusland, gjennem hvilke man reiste til Constantinopel. Om de indre Lande nærmest i Øst for Tydskland have Forestillingerne været dunklere; og i endnu høiere Grad findes dette at have været Tilfælde med de østligere Egne af det indre Rusland. Med Middelhavslandene have Nordmændene overhovedet fra det 12te Aarhundrede af været meget vel bekjendte, og deres Kjendskab til dem er hentet fra Erfaringer, gjorte deels paa Toge, som Sigurd Jorsalafarers til Palæstina i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede og den orknøiske Jarl Røgnvald Kales samt flere norske Høvdingers ved Midten af samme Aarhundrede, deels paa Gesandtskabsreiser og Pilegrimsreiser til det hellige Land, Rom, St. Jago i Spanien og flere Steder. Hvad Europas nordligste Egne angaar, havde neppe noget Folk i Middelalderen bedre geographiske Kundskaber end Nordmændene, hvis eget Land dengang saa at sige strakte sig lige til det hvide Hav (Gandvík), og som jævnligen before Kysterne lige til dette Hav, ja endog til Dvinaflodens Munding. Med Hensyn til Egnene i Øst for det hvide Hav dannede de sig i det mindste fra det 12te Aarhundrede af den Forestilling, at Kysten strakte sig i Nord og siden i Vest, dannende en vid Bugt, saaledes at den udgjorde et sammenhængende Heelt med Grønland. Dette Land var Nordmændene naturligviis meget vel bekjendt, baade forsaavidt det var beboet af Nordmænd, og forsaavidt det befores af dem for Handelens Skyld

med de Varer, som der ved Jagt og Fiskeri erhververes. Af de nordamerikanske Kyster kjendte de fra sine Viinlandsreiser i Begyndelsen af det 11te Aarhundrede flere Punkter, og Erindringen om disse Lande vedligeholdt sig i Sagaerne, om end Reiserne til dem hastig ophørte. Til hvilken Verdensdeel man skulde regne de her opdagede Lande, vidste man ikke ret. Man finder, at i det 12te Aarhundrede den Gisning har været fremsat af enkelte Lærde, at Viinland egentlig var en Fortsættelse af Afrika, som da tænktes i Vest for Gibraltarstrædet, Nordmændenes Njörfasund, at bøie sig i en uhyre stor Bugtning mod Nordvest. Af Afrika kjendte man forresten kun Landene paa Nordkysten ved Middelhavet. Af Asien var Palæstina og dets nærmeste Omgivelser de Dele, som vare Nordmændene bedst bekjendte. Indien var for dem et Fablernes og Uhyrernes Land, og det Samme var ogsaa Tilfælde med det indre og østligere Asien, som de almindelig benævnte Serkland og jævnlig forblandede med det Indre af Afrika, som de benævnte paa samme Maade. Om Havet mellem Asia og Afrika havde de intet eller i alt Fald et høist forvirret Begreb. Heraf fulgte, som det lader, Forestillingen om et langt videre Sammenhæng mellem Asia og Afrika end det, som virkelig findes, og en Sammenblanding af de græske og romerske Geographers Serica i det østlige Asien med Folkenavnet Saracener i det vestlige Asien og Nordafrika har rimeligviis afstedkommet Forvirringen med Hensyn til Serklands Beliggenhed. Hvad der forresten ikke sjælden vanskeliggjør Fortolkningen af de gamle Nordmænds geographiske Angivelser, er Fordreininger af Stedsnavnene, hvilke man gjerne vilde give en Form, der passede med det norrøne Sprogs Eiendommelighed.

En vigtig Plads i Nordmændenes geographiske Videnskabelighed i Middelalderen indtog Itinerariet eller Veibeskrivelsen (leiðarvísir). Disse indeholdt deels Underretning om Landveien til visse berømte og af norske Reisende og Pilegrime meget besøgte Steder, som til Rom, Jerusalem og flere, deels Kursforskrifter for Søfarende, der vilde besøge mindre bereiste Egne som f. Ex. Grønland. Afstandene i disse Beskrivelser ere almindelig beregnede efter Dagsreiser.

Den ældste Frugt af Nordmændenes geographiske Jagttagelser er os bevaret i det angelsaxiske Sprog, nemlig i Ottars Beskrivelse af

Norge og især af Finmarken fra Haalogalands nordlige Grændse og indtil Dvinaflodens Udløb. Forfatteren af denne Beskrivelse, Ottar, var en Nordmand, bosat paa Haalogaland omtrent ved 900. Han meddeelte sine Jagttagelser mundtlig til den lærde engelske Konge Alfred, som indførte den med flere Beretninger af nordiske Reisendes Mund i sin angelsaxiske Bearbeidelse af Orosius's paa Latin forfattede Verdenshistorie. J det 12te Aarhundrede veed man, at den lærde Jslænding Gissur Hallssøn († 1206), der havde besøgt flere af Europas Lande, optegnede sine Reiseiagttagelser i et Verk, kaldet Flos peregrinationis, men dette er desværre tabt. Et andet vigtigt og høist interessant geographisk Skrift er os derimod levnet, hvilket synes forfattet af en Jslænding omtrent samtidig med Gissur Hallssøn eller i det mindste neppe senere. Det er en kortfattet Jord- og Reisebeskrivelse[1]). Dette lille Skrift indeholder først en almindelig Jordbeskrivelse og dernæst nogle Reiseruter til Rom og Palæstina. Det er forfattet med en for sin Tid udmerket Skjønsomhed og viser sig ikke alene at være støttet paa mundtligt Udsagn af erfarne Reisende, men ogsaa paa Studium af udenlandske geographisk-historiske Verker. Det slutter med følgende Antegnelse: „Denne Veiviser (leiðarvísir) og Beskrivelse af Stædernes Beliggenhed (borgaskipan) og al denne Underretning (allr þessi fróðleikr) er skreven efter Abbed Nicolaus's Tilsagn, som var en viis og vidtberømt Mand, begavet med god Hukommelse og vel underrettet (margfróðr), klog og sanddru. Hermed ender denne Beretning (þessi frásögn)." Skriftet er altsaa sammensat efter Tilsagn af en Abbed Nicolaus. Nu kjender man tvende islandske Abbeder af dette Navn, af hvilke den ene var Abbed i Thveraa Kloster († 1160)[2]), den anden, Nicolaus Sæmundssøn, Abbed i Thingøre Kloster († 1159). En af disse er efter al Sandsynlighed den, som i Skriftet paaberaabes, og man maa snarest gjette paa den sidstnævnte, da man om ham veed, at han i 1154 vendte tilbage til Island fra en Udenlandsreise. J den ovennævnte Bog af Werlauff findes ogsaa et andet lidet norrønt Skrift, indeholdende en Beskrivelse over det hellige Land og især Jerusalem. Ogsaa dette Skrift røber Skjønsomhed og paalidelige

[1]) Udgiven af Werlauff i Symbolæ ad geographiam medii ævi ex monumentis Islandicis. Hauniæ 1821. 4. [2]) See ovfr. S. 325.

Underretninger. En paa Latin forfattet Beskrivelse over en Reise ved Midten af det 13de Aarhundrede gjennem flere Lande af det sydlige Europa er kun i enkelte ubetydelige Brudstykker levnet. Forfatteren er en norsk eller i Norge levende Minoritermunk, Broder Mauricius, hvilken af Kongerne Haakon Haakonssøn og dennes Søn Magnus benyttedes i flere offentlige Sendelser. Den Reise, fra hvilken han i det omhandlede Skrift har optegnet sine Erfaringer, gik først til Spanien og derfra til Palæstina. Reisen til Spanien foretog han i Følge med den norske Lendermand Andres Nikolassøn, som var en af Hovedmændene i det Gesandtskab, der i Aaret 1257 bragte Kong Haakons Datter Kristina til Spanien, hvor hun skulde giftes[1]). Under Navnet Gripla omtales af islandske Forfattere fra det 17de Aarhundrede et gammelt geographisk Skrift, der dog synes nu at være tabt paa nogle faa i Excerpt bevarede Brudstykker nær, der for det meste angaa Grønland. Navnet Gripla, der maa udledes af grípa (gribe), synes antyde, at Verket har bestaaet af Efterretninger samlede fra forskjellige ældre Skrifter. Af Beskrivelser over Grønland og Forskrifter for Seiladsen derhen har der forresten, som det lader, været flere; men ingen er os desværre levnet uden i ubetydelige Brudstykker eller i yngre Udtog. Om disse Skrifter findes Underretninger i Grønlands historiske Mindesmærker, 3die Bind. De geographiske Meddelelser, som findes i Kongespeilet og i Rimbegla, komme vi senere til at berøre ved at omtale disse Skrifter. — Til Slutning maa vi nævne et nu tabt islandsk Skrift fra Udgangen af det 14de Aarhundrede, forfattet af Bjørn Einarssøn fra Vatnsfjord. Denne Bjørn var en af Islands rigeste og mægtigste Høvdinger paa sin Tid og blev berømt for sine mange og vidtløftige Reiser. Han skal tre Gange have besøgt Rom, een Gang St. Jago de Compostella i Spanien; over Italien og Constantinopel gjorde han en Reise til Palæstina og fik deraf Tilnavnet Jorsalafarer. Han besøgte de merkverdigste Steder i Frankrige, Flandern og England, tilbragte en Vinter paa Hjaltland og to Aar paa Grønland. Han optegnede eller lod optegne sine vigtigste Jagttagelser paa disse Reiser, og dette Skrift synes at have været til paa Island endnu i det 16de Aarhundrede. Bjørn skal have tiltraadt sine

[1]) Norsk Tidsskrift f. Videnskab og Literatur I, 43—46.

større Reiser ved Aar 1378. Han døde Aar 1415. Af hans Reisebeskrivelse er nu kun ubetydelige Excerpter tilbage [1]).

I Landkarttegning synes Middelalderens Nordmænd ikke synderlig at have prøvet sig. En Fremstilling i Grundtegning af Jerusalem findes i den Pergamentsbog fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, i hvilken ovenomtalte Beskrivelse af det hellige Land indeholdes [2]); og et andet Pergamentshaandskrift viser et Slags Planisphærium, paa hvilket dog ikke Landene ere afridsede, men blot deres Navne anførte paa behørige Steder, overeensstemmende med de Forestillinger om deres indbyrdes Beliggenhed, som ellers i de geographiske Skrifter udtale sig [3]). Andre norske eller islandske Tegninger fra Middelalderen, der kunne henregnes til Landkart, ere ikke hidtil bekjendte.

16.
Mathematiken.

Hvorvidt Nordmændenes mathematiske Kundskaber i Hedendommen have strakt sig, er os ubekjendt. Neppe have de gaaet videre end til det Allernødtørftigste, til den simpleste Regnekunst. Et Talsystem havde de, hvilket synes at have været en underlig Blanding af Ti- og Tolvtalsystemet, idet de baade tællede med **Tiere** (tigr, Flt. tigir) og med **Tylfter** (tylft, Flt. tylftir). Vi kjende det ikke uden fra de christelige Tider, og da er det muligen allerede paavirket af udenlandsk Videnskabeligheds Indflydelse. I den os bekjendte Brug regnedes almindeligst 12 Tiere paa et Hundrede, som altsaa blev 120, sjældnere derimod 10 Tiere; den første Tællingsmaade benævntes tala tólfræð, den anden tala tíræð. Om Nordmændene under Hedendommen have benyttet Taltegn og i saa Fald, hvorledes disse have været beskafne, vides aldeles ikke. Med Christendommen og de latinske Skrifttegn fik Nordmændene ogsaa de latinske eller romerske Taltegn, udtrykte ved visse Bogstaver af Alfabetet. De Geistlige bleve under sine Studier i Udlandet

[1]) Oplysninger derom findes i Grønlands historiske Mindesmærker 1ste Bind S. 110—123. [2]) See Werlauffs Symbolæ, hvor en Afbildning findes. [3]) Werlauffs Symbolæ p. 6—7.

bekjendte med Arithmetikens og Geometriens første Grundsætninger; thi Mathematik var blandt de Videnskaber, som lærtes ved Høiskolerne. Allerede i Slutningen af det 13de eller Begyndelsen af det 14de Aarhundrede begyndte man i Norge at bruge de arabiske Taltegn og at gjøre sig bekjendt med den dermed forbundne fuldkomnere Regnekunst. Fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede have vi ogsaa et Par mathematiske Afhandlinger i det norrøne Sprog, som, om de end intet andet indeholde end Uddrag eller Oversættelse af udenlandske Skrifter, dog tydeligen vidne om, at Mathematikens Studium ei paa den Tid har været aldeles forsømt i Norge. Den ene af disse Afhandlinger er ganske kort og angaar Cirkelens Udmaaling, Gradinddelingen og Længdemaalet. Den findes indskudt i en Annal (annales vetustissimi), som ender med Aaret 1313[1]). Den anden Afhandling, der udgjør et mere selvstændigt Heelt, handler om Regnekunsten med arabiske Tal, hvilken Forfatteren benævner med det i Middelalderen ikke sjælden forekommende Navn Algorismus, et Navn, som rimeligviis er af arabisk Oprindelse. Skriftet tillægger Inderne (indverskir menn) de her fremstillede arabiske Taltegns Oprindelse[2]). Først udvikles Brugen af disse Tal; dernæst fremstilles Hovedreglerne for Regningen af de fire Species; endelig forklares Forholdet med Kvadrat- og Kubikroden. Begge de nævnte mathematiske Afhandlinger findes i gamle Pergamentsbøger, hvilke ere skrevne paa Foranstaltning af den oftere forhen omtalte berømte Ridder Hauk Erlendssøn († 1334), der i mange Retninger viiste sig som en Dyrker og Befordrer af Videnskaberne[2]). Foruden disse to Afhandlinger findes flere Stykker af mathematisk Indhold i den Samling, som almindelig betegnes ved Navnet Rimbegla, hvilken vi senere skulle omtale noget nærmere. Hvad man ellers hidtil kjender af norrøne mathematiske Skrifter, er kun ubetydelige Smaastumper. Maaskee kunne dog nøiere Undersøgelser i de danske og svenske Haandskriftsamlinger med Tiden bringe flere lignende Afhandlinger for Dagens Lys.

[1]) Udgiven i Scriptores rer. Dan. Tom. II. p. 177—199. [2]) Algorismus er udgivet af P. A. Munch i Annaler for nordisk Oldk. og Hist. 1848. S. 353—375.

17.

Naturvidenskaberne.

Det viser sig af mangfoldige Træk i Sagaerne og andre norrøne videnskabelige Verker, at Oldtidens Nordmænd have havt et skarpt Blik til at iagttage Naturens Phænomener, at de have havt Lyst til at sysle med saadanne Jagttagelser, og at de ikke have manglet Skjønsomhed til at benytte dem i Livet. Hvad man baade i den hedenske og christelige Tid blandt Nordmændene ansaa for Trolddomskunster, var ganske vist for en stor Deel bygget paa Naturens Betragtning og Kjendskab til dens mere skjulte Kræfter samt Lovene for disses Virksomhed. Imidlertid udviklede sig ikke disse Jagttagelser af Naturen til nogen for dem eiendommelige videnskabelige Systemer. Før de havde naaet det Standpunkt af videnskabelig Udvikling, at dette kunde skee, vare allerede Resultaterne af ældre Forskninger hos mere videnskabelig dannede Folkefærd med Christendommen komne til deres Kundskab; de sluttede sig til de ældre i Europa almindelig antagne Theorier og Systemer, lempede sine egne Erfaringer paa disse og opgav, i Beundring af den Lærdom, som de troede i dem at opdage, enhver Stræben efter at bane sig en egen Vei.

Baade Naturhistorien og Physiken stode, som bekjendt, i Middelalderen paa et lavt Trin i Europa. Hvad den første angik, holdt man sig saa godt som slavisk til de græske og romerske Mestere, forsaavidt man forstod dem, og hvad man lagde til af sit Eget, var gjerne sterkt opblandet med Overtro og Fordomme. I Physiken vandt enkelte Lærde Anseelse, især ved de Kundskaber, de erhvervede sig under Veiledning af arabiske Lærere; men Videnskaben dreves med en vis Hemmelighedsfuldhed, og de Opdagelser, man kunde gjøre, turde man neppe lade komme til offentlig Kundskab af Frygt for at blive anseet for Troldmand. Magien, som Mange i den Tid studerede, var ganske vist nær forbunden med Physiken, men med Forsæt saaledes indhyllet i Dunkelhed, at dens sande videnskabelige Præg neppe kunde øines. Det er utvivlsomt, at flere Nordmænd og Islændinger under sine Studier i Udlandet ogsaa have lagt sig efter ovennævnte Videnskaber og i Hjemmet udbredt sine erhvervede Kundskaber i en videre Kreds. Om

den ofte omtalte lærde Islænding Sæmund Frode veed man, at han i den anden Halvdeel af det 11te Aarhundrede, under sit Ophold i Udlandet, med megen Iver lagde sig efter Magien og heri erhvervede sig saa store Kundskaber, at han betragtedes som en udlært Troldmand. Hans Magi maa man vistnok tro for en stor Deel har bestaaet i physiske Kundskaber, saa meget mere, som intet Spor findes af, at han derved kom i Vanrygte. Til Indsigter i Naturhistorien, saadan som den i Middelalderen studeredes i Europa, finder man Spor i de mange tildeels fabelagtige Beretninger om forskjellige Naturgjenstande i fremmede Lande, hvilke ere omstrøede baade i Sagaerne og i andre Skrifter. I Kongespeilet fra omtrent 1200 og i den før nævnte udentvivl noget yngre Rimbegla findes mange Underretninger vedkommende Naturhistorien og Naturens Kræfter, deels hentede fra Erfaringen, deels fra udenlandske videnskabelige Kilder. Om den norske Jarl Knut Haakonssøn († 1261) heder det i Sturlungasaga[1]), at der paa hans Tid ikke var den Mand i Norge, som kunde lignes med ham i Kjendskab til Stenenes Natur. Hermed er vistnok ikke sagt, at Knut var nogen stor Mineralog; men Meningen er vel, at han var indviet i de under Middelalderen almindelige overtroiske Forestillinger om visse Stenes, især Ædelstenes, skjulte Kræfter baade til Lægedom og i andre Henseender. En liden Afhandling i det norrøne Sprog om Stenenes Natur, opfattet fra denne Side, er os endnu levnet i et Haandskrift fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Om en Magiker eller rettere Physiker, som vel ikke var norsk af Fødsel, men dog opholdt sig i Norge i Slutningen af det 13de Aarhundrede, beretter Biskop Laurentius's Saga[2]). Det heder nemlig her, at da Laurentius som ung Prest opholdt sig i Bergen og jævnlig var ved Kong Erik Magnussøns Hof, indfandt sig mange merkelige Mænd fra forskjellige Lande, hvilke besad mange Kundskaber. Blandt dem var en ved Navn Thrond Fisilar, flamsk af Herkomst, der forstod at gjøre mange Kunster, mere paa en naturlig Maade end ved nogenslags Trolddom. I Julen udførte Thrond den Kunst, som kaldtes herbrestr (Krigslarm). Den bestod deri, at en Larm frembragtes, saa sterk og gjennemtrængende, at kun faa Mænd kunde udholde at høre den; frugtsommelige Kvinder

[1]) II, 1, 133. [2]) Kap. 8 (Biskupa sögur I, 798).

kunde fare ilde ved den og Karlmænd blive saa angrebne, at de faldt fra sine Sæder ned paa Gulvet. Thrond, som var en Ven af Laurentius, raadede ham at stikke Fingrene i Ørene, naar Larmen skulde begynde. Han viiste ham ogsaa, hvad der behøvedes til denne Kunst, og det vor fire Ting: Ild, Svovl, Pergament og Stry. Kunsten kaldtes herbrestr, lægges til, fordi man ofte brugte den i Strid til at skræmme Fienderne med. Her have vi upaatvivlelig Spor af den første ufuldkomne Kjendskab til Krudtet og dets Kraft, skjønt kun anvendt til at frembringe et sterkt Smeld. Af Hauksbok eller Hauk Erlendssøns Bearbeidelse af Landnamabok viser sig, at Nordmændene i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede have kjendt Magnetnaalens Egenskaber og Brugen af en Art Kompas. Der gjøres nemlig, hvor Talen er om Floke Vilgerdssøns Reise fra Rogaland til Island, paa hvilken han medførte nogle indviede Ravne for at vise sig Vei, den Bemerkning: „Paa den Tid havde Sømændene (hafsiglingarmenn) i Norden ingen leiðarsteinn (Veiviisningssteen d. e. Magnetnaal)“[1]). Det Anførte er tilstrækkeligt til at vise, at Kundskaber i Naturhistorie og Physik ikke vare fremmede for Middelalderens Nordmænd, om de end ikke fremtræde for os i nogen selvstændig videnskabelig Behandling i levnede Skrifter.

Den Green af Naturvidenskaberne, som næsten hos ethvert Folk, endogsaa paa et temmelig lavt Udviklingspunkt, tiltrækker sig fortrinlig Opmerksomhed og vinder et Slags Dyrkelse, er Astronomien og hvad dermed staar i Forbindelse. Jagttagelsen af Himmellegemerne, deres tilsyneladende eller virkelige Bevægelse og deres Forhold til Tiden og dens afvexlende Løb er noget, der tidlig paatrænger sig Folkene. Det griber paa saa mangehaande Maader ind i Menneskelivets Sysler, at man ikke kan undgaa ideligen at beskjeftige Tanken dermed. For Nordmændene, som et allerede i den fjærneste Oldtid søfarende Folk, maatte Himmellegemerne, deres Stilling og Bevægelse, samt deres Forhold til Strømmenes Gang og Havets Ebbe og Flod nødvendig blive Gjenstand for Jagttagelser. Vi ville her ikke opholde os ved de astronomiske Sætninger, som man har troet at finde udtalte i visse af Nordmændenes hedenske Myther; vi vilde derved komme altfor meget

[1]) Ísl. sögur I (1843), p. 28 not. 7.

ind paa Gjetningernes Enemerker. Vi ville derimod hefte Opmerksomheden ved de Resultater af astronomiske Jagttagelser, som fremtræde i de gamle Nordmænds Tidsinddeling. — I denne Henseende giver Are Frodes Islendingabok en høist merkelig Oplysning angaaende Aarsberegningen i Hedendommens Tider[1]). I den anden Halvdeel af det 10de Aarhundrede (som det lader mellem 950 og 970) regnede de paa Island bosatte Nordmænd 12 Maaneder paa Aaret, hver Maaned paa 30 Dage, og lagde dertil 4 Dage; de regnede altsaa Aaret paa 52 Uger eller 364 Dage. Saaledes havde de udentvivl da regnet Aaret i lang Tid. Men nu efter mange Aars Regning paa denne Maade merkede man af Solgangen, at Sommertiden eller den Tid, de regnede Sommerens Begyndelse, rykkede tilbage paa Vaaren, hvilket jo var ganske naturligt, da de regnede Aaret $1\frac{1}{4}$ Dag for kort, og saaledes i Løbet af 24 Aar kom en heel Maaned tilbage. Man vidste i Førstningen ikke, hvorledes man skulde rette paa dette. Men da fremstod en Mand ved Navn Thorstein Surt paa Althinget og foreslog, at man hvert 7de Aar skulde forøge Aaret med en Uge og forsøge, hvorledes det da vilde gaa. Ved dette Forslag, heder det, „vaagnede alle Mænd," og det blev lovtaget. Man maa udentvivl af denne Beretning slutte, at Nordmændene alt fra ældgamle hedenske Tider have regnet efter Solaaret, hvilket de have inddeelt i 12 Maaneder, hver paa 30 Dage, hvortil de have føiet 4 ordentlige Skuddage hvert Aar, og at de have berigtiget den Uregelmæssighed, som paa denne Maade fremstod, ved at tilføie efter visse Aars Forløb et bestemt Antal overordentlige Skuddage. At Ideen med Skuddagene ganske fra nyt af skulde være opstaaet paa Island ved den omtalte Leilighed, lader sig neppe antage; det svarer heller ikke til det Udtryk, som i Beretningen bruges, nemlig at alle Mænd ligesom opvaagnede ved Thorstein Surts Forslag. Man maa snarere tro, at Ideen var ældgammel hos Nordmændene, men at den efter Udflytningen til Island er kommen til at gaa i Forglemmelse hos Nybyggerne, indtil den igjen ved den anførte Leilighed vaktes til Live. Saadant lader sig let forklare af den Forvirring i mangehaande Livsforholde, som en saadan Udflytning i hine Dage maatte afstedkomme. Man tænke sig blot den vigtige Omstæn-

[1]) Kap. 4. (Ísl. s. 1 (1843), p. 6--8).

dighed, at Udflytningsmændene tabte alle sine i Hjemmet tilvante og ved Aarhundreders Jagttagelser bestemte lokale Solemerker og maatte have lang Tids Erfaring for at kunne fastsætte lignende i sit nye Hjem. Man føie hertil, at den rigtige Indskydelse af de Skuddage, som skulde tillægges efter visse Aars Forløb, udfordrede Kundskaber, som ikke vel kunne forudsættes at have været hver Mands Sag, men som kun enkelte af Folkets mest dannede Mænd have været i Besiddelse af, Kundskaber, som ved Tradition have været nedarvede i visse af de anseeligste Slægter. Om forøvrigt Skuddagenes Anbringelse i ældre Tider i Norge netop er bleven iverksat paa den Maade, som Thorstein Surts Forslag medførte for Islændingerne, lader sig nu ikke afgjøre; hvad vi have Grund til at slutte, er kun det, at de have forstaaet ved Hjælp af visse Skuddage at regulere Solaaret nogenlunde nøiagtigt og afhjælpe de Feil, som deres Aarsinddeling ellers vilde medføre.

At Aarsinddelingen i 12 Maaneder (mánuðr), hver paa 30 Dage, er ældgammel og medbragt af Nordmændene fra deres ældre Opholdssteder i Østen, kan neppe betvivles. Den eiendommelige norrøne Aarsinddeling i Maaneder faldt ikke sammen med den senere med Christendommen indførte. Hiin vedligeholdt sig i det borgerlige Livs Tidsberegning, medens denne derimod gjorde sig gjældende i Kirken. Efter den ældre eiendommelige Skik ordnedes de 12 Maaneder under en høiere Inddeling af Aaret i tvende Halvaar (misseri), Vinter (vetr) og Sommer (sumar), hver omfattende 6 Maaneder. Vinteren regnedes fra omtrent Midten af vor October, og Sommeren fra omtrent Midten af April. Vinterens Midtpunkt (miðr vetr) faldt ved Midten af Januar, og Sommerens Midtpunkt (mitt sumar) ved Midten af Juli. Herefter rettede Maanedernes Udstrækning sig, saaledes at hver af de gamle norske Maaneder begyndte omtrent ved Midten af en af vore nuværende. De fire ordentlige Skuddage eller Skudnætter (aukanætr d. e. Øgenætter) indsattes, i det mindste i senere christelige Tider paa Island, umiddelbart efter Midsommer. Naar man indskjød de overordentlige Skuddage, vides ikke. Med hvilken Maaned man i de hedenske Tider regnede Aarsskiftet, er ikke sikkert. At det har været enten med den, som begyndte Vinteren, eller med den, som begyndte Sommeren,

er der al Grund til at tro, og Sandsynlighed taler for, at det har været med den førstnævnte. I den yngre Edda, i Skalda, findes en Opregning af Maanedsnavnene, som bærer alt Præg af at være gammel [1]). Gaa vi nu ud fra den første Maaned i Vinteren, saa bliver efter denne Opregning Maanedernes gamle Navne i deres Tidsorden følgende: 1. Gormánuðr fra Midten af Oktober til Midten af November. 2. Frermánuðr (Frostmaaned, ogsaa kaldet Ýlir) fra Midten af Novbr. til Midten af Decbr. 3. Hrútmánuðr (Vædermaaned, ogsaa kaldet Mörsúgr d. e. Fedtslugeren) fra Midten af Decbr. til Midten af Januar. 4. Þorri fra Midten af Januar til Midten af Februar. 5. Gói fra Midten af Febr. til Midten af Marts. 6. Einmánuðr fra Midten af Marts til Midten af April. Derpaa begyndte Sommeren med 7. Sáðtíð (Sædtid, ogsaa kaldet Gaukmánuðr d. e. Gjøgemaaned og Harpa) fra Midten af April til Midten af Mai. 8. Eggtíð (Ægtid, ogsaa kaldet Stekktíð d.e. Lammetid, og Skerpla) fra Midten af Mai til Midten af Juni. 9. Sólmánuðr (Solmaaned, ogsaa kaldet Selmánuðr d. e. Sælmaaned) fra Midten af Juni til Midten af Juli; umiddelbart efter den indskjødes i christelige Tider de fire ordentlige Ogedage. 10. Heyannir (Høaannen), fra Midten af Juli til Midten af August. 11. Kornskurðarmánuðr (Kornskurdmaaned, ogsaa kaldet Tvímánuðr) fra Midten af August til Midten af September. 12. Haustmánuðr (Høstmaaned) fra Midten af Septbr. til Midten af Oktbr.

Aarsinddelingen i Maaneder har ganske vist hos Nordmændene som andensteds oprindelig været hentet fra Maanens Gang; derfor synes selve Navnet Mánuðr, som maa udledes af máni (Maane), at borge. Den har saaledes oprindelig været en virkelig Maanemaaned paa 29 Dage, men som meget tidlig har faaet en videre Udstrækning for at lempe den efter Solaaret.

Maaneden var atter deelt i to ligestore Halvdele, hver kaldet hálfr mánuðr og bestaaende af 15 Dage. Mindre Afdelinger af Maaneden vare Ugerne. Med Hensyn til Maanedsinddelingen i Uger spores i Nordmændenes ældste Brug en Dobbelthed, som er merkelig. Medens Are Frodes ovenberørte Beretning synes at forudsætte, at allerede i Hedendommens Tid en Tidsinddeling har bestaaet, omfattende

[1]) Skalda Kap. 63. (Den arnam. Udg. I, 510).

7 Dage, altsaa svarende til vor Uge, i det gamle Sprog benævnt deels vika, deels sjaund (d. e. et Antal af 7), saa henpege mange Træk, især af vore gamle Love, til en anden sideordnet Tidsinddeling omfattende 5 Dage, i det gammelnorske Sprog benævnt fimt (et Antal af 5). Af første Slags Tidsafsnit gik altsaa netop 52 paa et Aar, de fire ordentlige Skuddage medberegnede, altsaa paa et Aar af 364 Dage; af det andet Slags gik netop 72 paa et Aar, de fire ordentlige Skuddage ikke medberegnede, eller paa et Aar af 360 Dage. Det første Tidsafsnit, Ugen paa 7 Dage, passede, som let sees, ikke til Maanedsinddelingen i 30 Dage, da 30 ikke lader sig dele med 7; det andet Tidsafsnit paa 5 Dage passer derimod fuldkommen med Maanedsinddelingen, idet hver Maaned netop kom til at indeholde 6 Fimter. Det første Tidsafsnit har aabenbare sin Oprindelse fra Maaneaaret, det andet derimod synes at skrive sig fra Solaaret. Begge kunne saaledes være meget gamle hos Nordmændene, og maaskee netop denne dobbelte sideordnede Tidsinddeling paa en eller anden Maade har tjent til Solaarets Regulering[1]).

Dagen eller rettere efter vor nuværende Sprogbrug Døgnet deeltes i to lige Dele, benævnte dægr og omfattende efter vor Beregningsmaade 12 Timer. Det ene kaldtes dagr (Dag), det andet nótt (Nat). Hvert dægr inddeeltes igjen i 4 ligestore Underafdelinger, hver benævnt Øgt (eykt, Flt. eyktir). Døgnet udgjorde saaledes 8 ligestore Øgter, hver svarende til et Tidsrum af 3 Timer. Øgterne rettede sig efter Solens Stilling i de 8 Himmelstrøg (áttir, Enkeltt. átt) Øst, Sydøst, Syd, Sydvest, Vest o. s. v., saaledes at Solen i hver Øgt gjennemløb eet af disse. Den Døgnsinddeling, som saaledes fremkom, var, naar vi begynde med Morgenen, følgende: 1. Morgunn (Morgen, ogsaa kaldet rennandi dagr d. e. Dagrindingen), da Solen sagdes at være i det østlige Himmelstrøg (í austrátt), mellem Østnordøst og Østsydøst, fra Kl. $4\frac{1}{2}$ —$7\frac{1}{2}$ efter vor Regning. Begyndelsen af denne Øgt benævntes hirðis rísmál d. e. Hyrdens Opstandelsestid;

[1]) Om de gamle Nordmænds Aarsinddeling see F. Magnusens Specimen calendarii gentilis ved Enden af den arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda, 3die Tome, — en Afhandling, der dog udentvivl bør bruges med Forsigtighed, da mange af dens Sætninger ere høist tvivlsomme.

Midten af den, naar Solen var lige i Øst (Kl. 6), benævntes miðr morgunn (Midmorgen, ogsaa kaldet rismál d. e. Opstandelsestid). — 2. Öndverðr dagr (begyndende Dag, ogsaa magnaðr dagr d. e. den styrkede Dag), da Solen sagdes at være i det sydøstlige Himmelstrøg (í landsuðrs átt) mellem O. S. O. og S. S. O., fra 7½—10½. Begyndelsen af denne Øgt antages at have været benævnt dagmál (Dagmaal, Dagens Begyndelse). — 3. Hádegi (Høidag), da Solen sagdes at at være i det sydlige Himmelstrøg (í suðrátt), mellem S. S. O. og S. S. V., fra 10½—1½. Midten af denne Øgt (Kl. 12), naar Solen var lige i Syd, hed miðr dagr (Middag). — 4. Ofanverðr dagr eller hnígandi dagr (den senere eller synkende Dag), da Solen sagdes at være i det sydvestlige Himmelstrøg (í útsuðrs átt), mellem S. S. V. og V. S. V., fra 1½—4½. Midten af denne Øgt (Kl. 3), naar Solen var lige i S. V., kaldtes i de christelige Tider Nón. — 5. Aptann (Aften), da Solen sagdes at være i det vestlige Himmelstrøg (í vestrátt), mellem V. S. V. og V. N. V., fra 4½—7½. Begyndelsen af denne Øgt antages at have været benævnt eyktarstaðr (Øgtested eller Øgteskifte) og Midten af den miðr aptann (Midaften), naar Solen var lige i Vest (Kl. 6). — 6. Öndverð nótt, ogsaa maaskee Kveld (begyndende Nat, Kveld), da Solen sagdes at være i den nordvestlige Himmelegn (í útnorðrs átt), mellem V. N. V. og N. N. V., fra 7½—10½. Begyndelsen af denne Øgt antages at have været, hvad man benævnte náttmál (Natmaal, Nattens Begyndelse). — 7. Miðnætti (Midnat), da Solen sagdes at være i det nordlige Himmelstrøg (í norðrátt), mellem N. N. V. og N. N. O., fra 10½—1½. Midten af denne Øgt, naar Solen tænktes at staa lige i N. (Kl. 12), kaldtes fortrinsviis mið nótt. — 8. Ótta (Otten), da Solen sagdes at være i det nordøstlige Himmelstrøg (í landnorðrs átt), mellem N. N. O og O. N. O., fra 1½—4½. — Af Døgnets 8 Øgter regnedes saaledes een paa Morgenen, tre paa Dagen, een paa Aftenen og tre paa Natten. Naar man derimod brugte Benævnelsen Dag og Nat til at betegne de to ligestore dægr, hvori Døgnet deeltes, saa henregnedes udentvivl Morgenøgten til Dagen, Aftenøgten til Natten, saaledes at Tidspunktet 4½ Formiddag og Eftermiddag var Skillemerket mellem Døgrene. For at bestemme, naar hver Øgt indtraadte,

betragtede man fra et vist Standpunkt om Dagen Solens og om Natten enkelte Stjerners Stilling imod bestemte Punkter i Synskredsen, hvormed man merkede sig Himmelegnene. Ved Siden heraf benyttede man vistnok ogsaa andre simple Midler, hvorved Tid omtrentlig kunde udmaales, naar Solen og Himmellegemerne vare skjulte af Skyer[1]).

Hvad her er fremsat om Nordmændenes gamle Tidsinddeling, er eiendommeligt for denne, eller i det mindste, hvad let vil sees, ikke laant af den med Christendommen indførte Kalender, hvilken var den almindelige julianske. Denne christelige Kalender fortrængte, som allerede forhen yttret, ingenlunde den ældre nationale, men havde dog maaskee i flere Henseender Indflydelse paa den. Den gamle Tidsberegning holdt sig i Norge ved Siden af den nye gjennem flere Aarhundreder, og paa Island har den i sine Hovedtræk vedligeholdt sig lige til vore Tider i det daglige Livs Brug.

Den christelige Kalender var det i Middelalderen nærmest Geistlighedens Pligt at holde i Orden. Med den stod nemlig Høitideligholdelsen af Kirkens Høitidsdage og Faster i den nøieste Forbindelse. Kalendariske og computistiske Studier kom saaledes til at udgjøre en vigtig Deel af de vordende Presters Underviisning, ligesom de heller ikke bleve forsømte af de Lægfolk, der gjorde Fordring paa at besidde nogen videnskabelig Dannelse. Der er ogsaa levnet os fra Middelalderen flere mere eller mindre udførlige Skrifter af kalendarisk eller computistisk Indhold, forfattede i det norrøne Sprog. Det vigtigste af disse er udgivet under Navnet Rimbegla[2]), et Navn, der maa udledes af Ordet rím, hvormed kalendariske Beregninger betegnedes. Den udgivne Rimbegla er imidlertid egentlig en Sammenstøbning af tvende forskjellige Verker af nogenlunde lignende Indhold, det ene kaldet Rimbegla, det andet Blanda (Blanding, Sammenblanding af forskjellige Materier). Disse Verker ere sammensatte paa Island og i sin nærværende Form, som det synes, fra Slutningen af det 13de eller Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. De tage ingenlunde udelukkende Hensyn til den julianske Kalender, men ogsaa til den som Folkekalender dengang gjældende eiendommelige norske. Begge Skrifter indeholde foruden com-

[1]) F. Magnusen. Om de gamle Skandinavers Inddeling af Dagens Tider. Kbhavn. 1844. [2]) Ved Stephan Bjørnsen. Kbhavn 1801. 4.

putistiske Afhandlinger ogsaa andre Stykker af astronomisk Indhold, foruden en heel Deel af almindeligt historisk og af geographisk Indhold. De kaste meget Lys over det Standpunkt, paa hvilket i det 13de og 14de Aarhundrede Astronomiens Studium stod blandt Nordmændene, og dette vil, sammenlignet med Tidens øvrige Forholde, neppe befindes at være saa ganske lavt.

Det er bekjendt nok, at Astrologien i Middelalderen sattes i den nøieste Forbindelse med Astronomien og var i høi Anseelse. At Nordmændene deelte den almindelige Overtro med Hensyn til Astrologiens Verd, kunne vi neppe betvivle; men hidtil er dog, saavidt vides, intet egentligt astrologisk Verk fra Norge eller Island opdaget.

18.

Philosophien.

Det fremmede Ord Philosophi udtrykte de gamle Nordmænd i sit Sprog ved speki (Viisdom); en Philosoph benævnte de spekingr (Viismand). Begge Benævnelser staa igjen i Forbindelse med Ordet spakr, der baade betegner rolig, fri for Heftighed og Lidenskab, — og viis, klog. Ved speki tænkte man sig altsaa egentlig den Viisdom, der havde sin Grund i Herredømme over Lidenskaberne og i en rolig, sindig Opfatning af Livets Forholde og Begivenheder, og som yttrede sig i en klog, velberegnet Livsvirksomhed. Forskjellen mellem fræði og speki lagde man, saavidt skjønnes, fortrinsviis deri, at man ved det første nærmest forstod Kundskaber, Lærdom, ved det sidste Verdensklogskab.

Denne Livsphilosophi, som de gamle Nordmænd egentligst betegnede ved Navnet speki, og paa hvilken de altid satte en høi Priis, betragtede de vel ikke som nogen Videnskab, hvilken de underkastede en systematisk Behandling, men de vare dog allerede i Hedendommens Tider omhyggelige for at bringe de Sætninger af den, som de ansaa for de væsentligste, i en Form, der kunde sikkre deres Bevaring i Mindet og deres Forplantelse i den mundtlige Tradition. Man udtrykte dem i Tankesprog, indklædte dem i en poetisk Form og overleverede dem saaledes til Efterverdenen. En saadan Hedendommens Livsphilosophi

er det, som enkelte af Eddadigtene og især det bekjendte Haavamaal indeholde.

Efter Christendommens Indførelse lærte Nordmændene et andet Slags Philosophi at kjende, den nemlig, som sattes i Forbindelse med den christelige Theologi, — den scholastiske Philosophi. De gjorde Bekjendtskab med den deels gjennem udenlandske Skrifter, deels gjennem Studier ved udenlandske Skoler. Den spillede i Middelalderens høiere Skoleunderviisning en altfor vigtig Rolle, til at de Nordmænd, der studerede i Udlandet, skulde blive uberørte af den. Men nogen dybere Gjenklang synes den ikke at have fundet hos dem. Ingen omfattede den med saadan Iver eller tilegnede sig den i saadan Grad, at han fandt sig opfordret til at henplante den i Hjemmet eller formaaede at vinde den en Plads i den indenlandske Literatur. Det eneste norrøne Skrift, som man maaskee kan henføre paa Scholastikens Enemerker, er den under Theologien allerede nævnte Lucidarius eller Elucidarius; men dette er da kun en Oversættelse. Saaledes fandt den Philosophi, som man andensteds i Middelalderen fortrinlig dyrkede, Scholastiken nemlig, ingen ret Indgang i Norge; den efterlod sig i det mindste ingen merkelige Spor i Literaturen. Anderledes forholdt det sig derimod med den Livsphilosophi, som allerede i Hedendommen havde fundet sine Tolke blandt de norrøne Skalde; den fandt ogsaa sine Tolke i den christelige Literatur og frembragte et Verk, som maa ansees for en af den norrøne Videnskabeligheds merkeligste Frembringelser, det bekjendte Konungs-skuggsjá eller Kongespeil.

Dette Skrift har den i Middelalderen saa meget yndede dialogiske Form. De Leveregler og Lærdomme, det indeholder, fremstilles i en Samtale mellem en Fader og hans Søn, i hvilken den sidste er den Spørgende, den første meddeler underviisende Svar. Bogen aabnes med et Slags Indledning, der især har Hensyn til at forklare Skriftets Form og Titel. Sønnen indføres her som talende, eller Forfatteren taler i Sønnens Navn og udvikler Anledningen til Skriftet. Han havde bemerket, siger han, hvorledes saa mange Mennesker i forskjellige Stillinger forfeilede deres Livs Vei; han tænkte over, hvorledes han skulde finde den rette, og troede det bedst heri at raadføre sig med sin erfarne Fader, som han vidste vilde sin eneste Søn vel.

Faderen tillod ham at spørge om, hvad han helst ønskede at vide. Han begyndte da med at spørge om Kjøbmændenes Idrætter og Seder, steg derpaa høiere og søgte Oplysning om Kongers og andre store Høvdingers Adfærd og om deres, som fulgte og tjente dem. Han forbigik ikke Geistligheden og endte med at tale om Bøndernes og Almuens Seder og Forretninger. Da hans Fader havde besvaret alle hans Spørgsmaal udtømmende og med Skjønsomhed, saa bade de Mænd, som havde været Tilhørere ved Samtalen, at han skulde opskrive, hvad der var talt. Dette gjorde han, „ei blot til Ørens Lyst og en kort Skjemt for dem, som hørte det, men til mangfoldig Nytte for Alle, som med Agtsomhed læse denne Bog og rette sig vel efter alt, hvad deri bydes." Han har givet Bogen et fagert Navn; „thi den heder Speculum Regale eller det kongelige Speil (konunglig skuggsjá), ikke formedelst dens Hovmod, som skrev den, men paa det at den skal tykkes saa meget lysteligere at lære af for den, som hører den, og derhos fordi hver, som vil lære gode Seder og Høviskhed eller fager og passende Tale, kan finde og see det i Bogen, ligesom han seer mange Billeder og alleslags Kunstverker i et klart Speil. Men af den Grund heder denne Bog Kongespeil (konungs skuggsjá), at der ligesaa vel er talt om Kongers som om andre Mænds Seder." Kongen er den høieste i Navn; derfor bør ogsaa han og hans Hird have de skjønneste Seder, saa at det øvrige Folk af dem kan tage Exempel. Desuden bør hver Konge ofte see i dette Speil og først betragte sin egen Adfærd og dernæst alle sine Undersaatters. „Dog, uagtet Bogens Navn er Kongespeilet, er den ligefuldt indrettet Alle til Brug ligesom en Almenning." Hver, som seer deri, vil finde nyttige Anviisninger. „Men hvis Nogen ønsker at høre eller læse denne Bog, da behøver han ei at spørge efter dens Navn eller Stilling, som sammensatte og skrev den; det vil da ei hændes, at Nogen forkaster det Nyttige, som deri mon findes, enten paa Grund af Had, eller af Avind, eller af noget Fiendskab mod den, som forfattede den." Der sluttes med Anmodning til Læserne om at bære over med Bogens Mangler.

Hvad nu denne Fortale angaar, saa bør man vist ikke lægge nogen Vegt paa det, som siges om Fader og Søn, saaledes at man skulde lægge dette til Grund ved Undersøgelsen af, hvo der er Skriftets For-

fatter. Hele Samtalen maa upaatvivlelig betragtes som en af Forfatteren vilkaarlig valgt Indklædning af det Emne, han agter at behandle; og Fortalen skal, næst at angive Skriftets Hovedøiemed, forberede Indklædningen ved at give den opdigtede Samtale en bestemt Anledning, beskrive de Samtalendes indbyrdes Forhold og fortælle Aarsagen til, at Samtalen blev ført i Pennen. Dette er altsammen intet andet end en Forfattermanøvre i den Tids Smag for at gjøre Skriftet mere behageligt for Læsere og Tilhørere.

I selve Samtalens Begyndelse lægger Faderen først og fremst Sønnen den store Sandhed paa Hjerte: „Det er Viisdoms Ophav at frygte den almægtige Gud," og byder ham med Skriftens Ord: „Elsk Gud af alt dit Hjerte, af al din Magt og af al din Evne." Derpaa afhandles Kjøbmandens Dont, Stilling og Pligter, og det udhæves, som han bør lægge sig efter for rettelig at opfylde sit Kald. Det indskjærpes ham blandt mere, at gjøre sig vel bekjendt med Loven og fortrinsviis med Bjarkøretten eller Byloven, og lægges der til: „Hvis du vil være fuldkommen i Indsigt (í fróðleik), da lær du alle Sprog, men allerhelst Latin og Fransk (völsku), thi disse Tungemaal strække sig videst. Men glem dog heller ikke dit Modersmaal!" I Anledning af Seiladsen kommer Talen hen paa Vindene, Strømmene i Havet og Himmellegemerne. Der dvæles længe ved de sjeldne Naturphænomener og Naturgjenstande, som fandtes eller troedes at findes i Norden, i Middelalderens Underland Irland, samt paa Island og i Grønland. Beretningerne om Dyrene i de nordlige Have ere meget belærende og røbe en for den Tid ualmindelig Indsigt i Naturhistorien. Med Hensyn til Island handles især om den underjordiske Ild og de forskjellige merkelige Kilder. Hvad Grønland angaar, gives fortrinlige Oplysninger om de derværende norske Beboeres Levemaade og Næringskilder samt om Landets og det omgivende Havs Beskaffenhed. Den første Afdeling af Bogen, der saaledes handler om Kjøbmanden og hans Virksomhed, endes med en poetisk Skildring af Høsten og Vaaren med Hensyn til Seiladsen i disse Aarstider.

I den anden Afdeling dreies Samtalen hen paa Kongen og hans Omgivelser. Først omtales Hirden og dens forskjellige Klasser, og under dette mødes de Indvendinger, som kunde opkastes mod

at indtræde i Kongens Tjeneste som haandgangen Mand. Dernæst udvikles, hvad man har at iagttage, naar man ønsker at optages i Hirden og desangaaende henvender sig til Kongen. Herfra gaar Samtalen over til at afhandle Aarsagerne til, at et Folks Oplysning kan fordunkles og dets Seder fordærves under en slet Landsstyrelse. Forskrifter gives nu for en Kongsmands Opførsel, og derunder bliver og handlet om de Vaabenøvelser og den Krigskunst, hvormed han bør gjøre sig fortrolig. Under Talen om Kongsmændenes Seder anføres mange Exempler paa Dyder og Udyder samt paa deres Følger. Nu bliver Kongen selv Samtalens Gjenstand; hans Stillings Vigtighed og de Pligter, som den medfører, skildres vidtløftigen og med stadigt Hensyn til Bibelen, af hvilken Exempler og Lærdomme idelig hentes. Til Slutning omtales Kongedømmets og Kirkens indbyrdes Stilling, og en Sammenligning anstilles mellem Kongens og Biskoppens Kald. „Gud indrettede sig tvende Huse paa Jorden, hvilke han valgte til sin Tjeneste; det ene kaldes Kirke, det andet Domhuus. Til Bevogtning af disse sine Haller har Gud beskikket tvende Mænd, Konge og Biskop. Begge ere Guds Tjenere og ikkun Bevogtere, ikke Eiere af hine Huse. Derfor skal den ene ikke bortstøde den anden fra det Huus, over hvilket han fra først af er beskikket. Gud har givet baade Konge og Biskop en Revselseskjep i Hænde. Kongens er et tveegget Sverd, med hvilket han er pligtig ikke alene at forsvare sin egen Hal, men ogsaa den, over hvilken Biskoppen er beskikket, hvis denne ikke med sin egen Revselseskjep formaar at verge den. Thi Biskoppens Revselseskjep er i hans Mund; han hugger med Ord, men ikke med Haand. Naar Nogen vil vanære den hellige Hal, hvis Vogter han er, da viser Biskoppen ham bort fra dens Bord og fra den hellige Føde, som der nydes." „Du skal forestille dig," heder det til Slutning, „at Forskjellen mellem Kongens og Biskoppens Syssel bestaar deri, at Biskoppen er beskikket til at være en Mester og Lærefader og Raadgiver med Kongen; men Kongen er beskikket til at være Dommer og en streng Mand i al Revselse til Skræk for alle dem, der ere under ham. Dog har ogsaa Biskoppen sin Revselseskjep i sin Haand ligesaavel som Kongen. Men den Forskjel er der paa det Sverd, som Kongen bærer, og paa det, som Biskoppen bærer, at Kongens Sverd altid bider, naar dermed bli-

ver hugget, og bider til stor Skade, hvis dermed bliver uretteligen hugget, men dem til Gavn, som det rammer, om der hugges retteligen med det. Biskoppens Sverd derimod bider ikke, uden dermed bliver retteligen hugget. Men hvis han hugger vrangt med det, da vorder det den til Meen, som hugger, ei ham, som det rammer. Men hvis Biskoppen hugger retteligen, da bider hans Sverd langt saarere end Kongens." Hermed ender Bogen, idet Følgende tilføies: „Og monne vi nu derom for denne Gang ei tale videre, men siden mere, om saa synes."

Indledningen lover, at Verket skal handle om fire Gjenstande, om Kjøbmændene, om Kongen og hans Mænd, om Geistligheden og om Bønderne; den henpeger saaledes paa fire Hovedafsnit. Men disse ere ikke leverede. Thi om man end vil antage, at Forfatteren allerede ved at omtale Kongens og Biskoppens indbyrdes Forhold har sagt, hvad han agtede at sige om Geistligheden, hvilket imidlertid er meget tvivlsomt, saa staar dog altid tilbage det, som han har lovet at tale om Bønderne og Landets Almue. Det Spørgsmaal kan nu opkastes, om Skriftet mangelfuldt er bevaret til vore Tider, og eet eller tvende Afsnit, som dannede dets Slutning, ere gangne tabte, eller om Forfatteren er bleven forhindret i at fuldende sit Arbeide, og dette altsaa aldrig har omfattet mere, end hvad vi endnu have. For det sidste taler kraftigen den Omstændighed, at i de mange gamle Haandskrifter, man har af Kongespeilet, og i de endnu flere Brudstykker af saadanne, som ere os levnede, ikke det ringeste Spor findes til den sidste Deel, som vi ifølge Indledningen skulde vente at finde. Vi have udentvivl Verket saa fuldstændigt, som det udgik fra Forfatterens Haand, hvilke end Aarsagerne kunne have været til, at han ei har bragt sin lagte Plan til Udførelse i dens fulde Udstrækning.

Af hvad der er indført af Indledningen sees, at Forfatteren ei har villet nævne sig, og hans Navn er virkelig ogsaa, efter hans eget Ønske, forblevet ubekjendt for Efterverdenen. Saameget skjønner man kun, at det har været en Mand i en meget høi Stilling i Samfundet, en Mand af ganske ualmindelig videnskabelig Dannelse, af megen Læsning og Kjendskab til udenlandsk Literatur, af udstrakt Verdenserfaring og indviet i alt, hvad der paa hans Tid regnedes til Slebenhed og

sine Seder. Den Tænkemaade, som udtaler sig i Bogen, er ædel og aaben; den aander Gudsfrygt og Menneskekjærlighed, parret med Statsklogskab, saadan som man i Middelalderen forestilte sig den. Der tales i en høi Tone om Kongedømmet, dets guddommelige Oprindelse og den Myndighed, som tilkommer det; men Tonen er derfor ikke slavisk; der foreholdes ogsaa Kongen og hans Raadgivere med Alvor, hvilke vigtige Pligter der paaligger dem og de sørgelige Følger af deres Forsømmelse. Foredraget er noget vidtsvævende og vel overflødigt paa Ord, men ligefuldt behageligt. Sproget udmerker sig ved sin Rigdom og Ziirlighed. Det er ikke frit for undertiden at forme sine Vendinger noget efter Latinen; men det er desuagtet høist reent, og dets Udtryk vel valgte. Man vil overhovedet have ondt for at opvise fra det 12te eller 13de Aarhundrede i den europæiske Literatur noget Skrift udenfor Latinen, der behandler lignende Materier paa en saa smagfuld Maade og i et saa herligt Sprog. Kongespeilet er i denne Henseende Blomsten i den norrøne Literatur.

Med Hensyn til Forfattelsestiden, da er det sikkert, at denne maa søges i Tidsrummet mellem Kong Sverrers Fremtræden 1177 og Kong Magnus Haakonssøns Regjeringstiltrædelse i 1263. Dette kan man slutte deraf, at Kongedømmets Deelbarhed omtales som gjældende i Landets Ret, at indbyrdes Splid og Partistridigheder nævnes som dens jævnlige Følger, at Hirdindretningen beskrives som simplere, end den var fra Kong Magnus's Tid, at Hentydninger gjøres til en Spænding mellem Kongedømmet og Geistligheden, hvilken ei indtraadte før under Kong Sverrer, men at der alligevel ikke gives noget Vink om, at Geistligheden virkeligen havde naaet den Magt og de Rettigheder, af hvilke vi i den anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede finde den i Besiddelse. Hertil kommer, at de Grundsætninger med Hensyn til Kongedømmets Hellighed og Myndighed, hvilke Skriftet udtaler, netop ere de samme, som man af andre Kilder veed gjorde sig gjældende fra Kong Sverrers Tider, og som endelig under Magnus Haakonssøn banede sig Vei til Landets Lovgivning. Alt dette taler for den ovennævnte Forfattelsestid. Men vi tør maaskee gaa noget videre. Naar man sammenholder Tonen i Kongespeilet med den i Sverrers Saga og især i de Taler, som der paa flere Steder lægges Sverrer og hans Høvdinger i Munden, saa ledes man til snarere at henføre Skriftet til

Kong Sverrers Tidsalder end til nogen senere. Vistnok kan jeg ikke dele deres Mening, som have villet gjøre Kongespeilet til et Verk af Kong Sverrer selv, eller som have villet lade det være udarbeidet under hans Tilsyn og efter hans Foranstaltning. Maaden, paa hvilken Forfatteren oftere omtaler sin Stilling, strider paa det bestemteste herimod. Men ligesaa sikkert forekommer det mig, at Forfatteren har hørt til Birkebenernes Parti, levet paa Sverrers Tid og skrevet sin Bog under hans Regjering. Det er de Statsgrundsætninger, til hvilke Birkebenerne bekjendte sig, som heelt igjennem udtale sig, og det er det af Birkebenerne opstillede Kongedømme, som skildres. Man feiler vist ikke meget ved at sætte Forfattelsestiden til henved 1200. Den ældste udmerkede Pergamentsbog, som er os levnet af Kongespeilet, kan ogsaa neppe være yngre end Midten af det 13de Aarhundrede; og den maa dog ansees for en Afskrift af en ældre.

At opstille Gisninger om, hvo Forfatteren kan have været, forekommer mig unyttigt; kun maa vi bemerke, at det af Yttringer i selve Skriftet følger, at Forfatteren maa have været en norsk Høvding og havt sin Bopæl i det nordlige Norge, i den sydlige Deel af Haalogaland, i Namdalen eller det nordligste af Throndhjem.

At Skriftet i det 13de og 14de Aarhundrede har været meget læst og almindelig bekjendt i Norge og paa Island, derom vidne de mange forskjellige norske og islandske Haandskrifter af det, som deels hele eller nogenlunde hele, deels kun i ubetydelige Brudstykker ere bevarede til vore Dage. At det ogsaa har havt en virksom Indflydelse paa Folkemeningen og paa den Aand, som udviklede sig i den norske Statsstyrelse, derom overbevises vi deels derved, at de i Skriftet udtalte Grundsætninger efterhaanden gik over i Lovgivningen, deels ogsaa derved, at man i Magnus Haakonssøns Landslov og end mere i hans Hirdskraa finder Udladelser og Udtryk, der aabenbare ere hentede fra Kongespeilet, hvilket saaledes maa antages at have foreligget Kongen og hans Raadgivere, eller i det mindste at have efterladt hos dem det mest levende Indtryk[1]).

[1]) Kongespeilet er udgivet af Halfdan Einarsson. Sorø 1768. 4. (med latinsk og dansk Oversættelse) og af R. Keyser, P. A. Munch og C. R. Unger. Christiania 1848. 8.

Som et ikke uverdigt Sidestykke til Kongespeilet maa man betragte den gamle Afhandling om Geistlighedens Stilling i Staten, hvilken er udgiven af Werlauff under Titel Anecdoton historiam Sverreri regis Norvegiæ illustrans[1]). Dette merkelige lille Skrift, der er forfattet i Norge og i det norrøne Sprog, indeholder et Forsvar for det norske Kongedømme imod Geistlighedens anmassende Fordringer. Det er aabenbare blevet til paa en Tid, da en sterk Spænding fandt Sted mellem Kongedømmet og Kirkens Hoveder, da Geistligheden lagde vidtstrakte hierarchiske Planer, men dog fandt en kraftig Modstand fra Kongedømmets Side. Man maa næsten ansee det som utvivlsomt, at det er blevet til under Kong Sverrers Regjering henimod 1200; og om det har man vist ogsaa al Grund til at tro, at det ei er blevet forfattet uden Kongens Deeltagelse eller Samtykke. Tonen er mere heftig end i Kongespeilet, og Afhandlingen bærer Præget af et Stridsskrift. Det viser en dyb Indsigt i de norske Stats- og Kirkeforholde og derhos et omhyggeligt Studium af Kirkefædrene og den kanoniske Ret. Det er nemlig med Kirkefædrenes Ord og den kanoniske Rets Bestemmelser, at Forfatteren fortrinsviis kjæmper mod Geistlighedens anmassende Fordringer. Han slaar den med dens egne Vaaben og det ofte paa den skarpeste og føleligste Maade. Dette Skrift synes i visse Henseender at støtte sig til Kongespeilet, og skjønt det maa ansees for omtrent samtidigt med dette, lader det dog, som Forfatteren har havt Kongespeilet for Øie. At begge Skrifter skulde have havt een og samme Forfatter, forekommer mig mindre rimeligt, da Tonen i dem er temmelig forskjellig; men ganske usandsynligt er det derfor ikke, at Afhandlingen imod Geistligheden, skjønt af en anden Forfatter, dog kan være skrevet som et Slags Fortsættelse af Kongespeilet. Sproget har en noget anden Charakteer end det i Kongespeilet, men er reent og godt. Citaterne af Kirkefædrene og af den kanoniske Ret ere oftest paa Latin med en tilføiet norsk Oversættelse, der almindeligviis er temmelig fri.

I de tvende nu omtalte vigtige Skrifter have vi literære Frugter af Nordmændenes Livsphilosophi og Statsklogskab i Middelalderen, der

[1]) Kbhavn 1815. 8. Skriftet er senere udgivet som Anhang i Christiania-Udgaven af Kongespeilet.

bære det uforkasteligste Vidne om deres Aandsdannelse. Besiddelsen af disse to egte norske Aandsfrembringelser lader os med Lethed bære Savnet af en norrøn scholastisk-philosophisk Literatur.

19.

Sprogvidenskaben.

Vi maa til Slutning med faa Ord handle om Sprogvidenskabens Tilstand i Middelalderen blandt Nordmændene i Norge og paa Island.

Begreb om Sprogvidenskab, Philologi, fik Nordmændene først med Christendommen og gjennem dens Lærere. Latinen var hos dem det første Sprog, der studeredes paa en videnskabelig Maade. Den latinske Grammatik havde allerede længe nydt en videnskabelig systematisk Behandling, og man havde vidt omkring i Europa vant sig til at betragte den latinske Grammatik som en Rettesnor for Modersmaalets grammatiske Behandling. Med Christendommen fik Nordmændene Bekjendtskab med Donats og Priscians grammatiske Lærebøger, og disse bleve ogsaa hos dem benyttede ved den lærde Skoleunderviisning. Vi have ovenfor, hvor Talen var om den yngre Eddas forskjellige Bestanddele, seet, hvilken Indflydelse disse latinske Grammatikere havde paa det norrøne Sprogs videnskabelige Studium fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, hvorledes de fremkaldte Afhandlinger i det norrøne Sprog, hvilke satte sig det Formaal at ordne Modersmaalets Retskrivning, Grammatik og Rhetorik paa en Maade, der stemmede med hine Læreres Systemer. Med Kjendskabet til det latinske Sprog aabnedes tillige for Nordmændene et Indblik i den latinske Literatur, der visselig ikke var uden en mangesidig Indflydelse paa deres aandelige Dannelse. Man indskrænkede sig ikke til at studere de latinsk-theologiske Skrifter alene, af hvilke de for en Geistlig nødvendigste Kundskaber skulde høstes. Man fik ogsaa verdslige latinske Verker i Hænde baade fra Middelalderen og den klassiske Oldtid. Der er Beviis for, at allerede kort efter 1100 Ovids Skrifter vare bekjendte paa Island. Jon Ogmundssøn, Biskop af Hole († 1121), der var en meget streng Mand med Hensyn til

Sederne, overraskede engang en af Skolens Lærlinge, idet han læste i Ovids ars amandi, hvorover han blev meget forbittret, da han ikke vilde vide af, at hans Disciple skulde befatte sig med slige letfærdige Bøger. Thjodrek Munks norske Historie fra Midten af det 12te Aarhundrede forudsætter Adgang til en heel betydelig Samling af latinske Skrifter baade af Classikerne og af Kirkefædrene; og flere Omstændigheder og Vink i vore gamle Efterretninger vise, at de norske Kirkebibliotheker have efter Middelalderens Leilighed været ret godt forsynede med Verker af den latinske Literatur. De flere i Norge og paa Island i det latinske Sprog forfattede Skrifter og Dokumenter, ligesom og de Oversættelser fra Latin paa Norsk, hvilke ere os levnede fra Middelalderen, vise, at deres Forfattere have været vel hjemme i Latinen og tillige vidst at gjengive dens Udtryk paa en passende Maade i Modersmaalet. Og det er ikke hos Geistlige alene, man sporer denne Indsigt og Øvelse i Latinen; ogsaa hos høiere staaende verdslige Personer finder man den. At Kong Sverrer var det latinske Sprog mægtig, kan ikke undre os, da han havde faaet en fuldstændig geistlig Skoleopdragelse; men ogsaa Kong Haakon Haakonssøn kunde underholde sig ved at lade sig latinske Skrifter forelæse i sin sidste Sygdom. Hans Søn Magnus maa udentvivl antages at have forstaaet Latin, ligesom ogsaa dennes Sønner, Kongerne Erik og Haakon. Om den sidste berettes endog, at han ved et Møde i Nidaros, paa hvilket visse Tvistigheder mellem Erkebiskoppen og hans Domkapitel skulde afgjøres, holdt en Tale paa Latin. Man seer af alt dette, at den latinske Philologi ingenlunde var forsømt i Norge og paa Island under Middelalderen, hvad Nogle ellers maaskee kunde ville slutte deraf, at man paa begge Steder verdigede Modersmaalet saa megen Opmerksomhed og deri helst ønskede at udtrykke sig baade skriftlig og mundtlig.

Hvad de øvrige gamle Sprog angaar, da var Indsigten i dem udentvivl ringe. Vel maa man antage, at de Nordmænd, som i længere Tid opholdt sig i de græske Keiseres Tjeneste, maa have erhvervet sig Øvelse i det da brugelige Græsk, men om dette har ledet til noget alvorligere Studium af græske Forfattere, end sige af de ældre græske Classikere, er høist tvivlsomt eller snarere ikke rimeligt.

Spor dertil findes neppe i vore gamle Efterretninger. Af det Hebraiske kjendte man, som det lader, ikke meer end Bogstaverne.

Af de nyere Sprog synes det angelsaxiske i Middelalderens tidligere Periode at have været det, hvormed Nordmændene vare mest fortrolige. Mellem det og det norrøne fandt ogsaa et saa betydeligt Slægtskab Sted, at man vel kan tænke sig Muligheden af, at en Nordmand og en Engelskmand til Nød kunde forstaa hinanden. Nordmændene have derhos, hvad man af flere Omstændigheder kan slutte, været vel bekjendte med den angelsaxiske Literatur; fra Angelsaxerne fik de jo oprindelig sine latinske Bogstavtegn. Ogsaa med Hensyn til det tydske Sprog lettede Sprogslægtskabet dets Opfattelse. Da i det 11te og 12te Aarhundrede, fra Englands Erobring ved Normannerne 1066 og Korstogene, det franske, eller som Nordmændene almindelig udtrykte sig, det valske Sprog (valskan) blev saa vidt udbredt over Europa, begyndte Nordmændene at fæste sin fortrinlige Opmerksomhed derpaa, og i den Henseende have vi Kongespeilets allerede anførte Vidnesbyrd, idet den, som agter at færdes i Udlandet, opfordres til ved Siden af Latinen ogsaa at gjøre sig fortrolig med det Franske, da dette havde en saa vid Udstrækning. De mange Oversættelser, som ere os levnede fra Fransk fra det 13de Aarhundrede og senere, vidne ogsaa om, at dette Sprog ikke har været lidet dyrket af Nordmændene.

Sprogstudiet har imidlertid, naar undtages Studiet af Latinen, udentvivl været drevet aldeles praktisk, ikke skolemæssigt, og uden grammatisk Behandling. At kunne forstaa og tale de fremmede Sprog var det, hvorefter man stræbte; dybere lingvistiske Undersøgelser vare overhovedet Tidsalderen fremmede og kunde saaledes ei heller ventes af Nordmændene.

Register.

